4 Revision av vattenlagen

Förslag till ny vattenlag

Vattenlagsutredningens slutbetänkande

SOU 1977:27

52
110

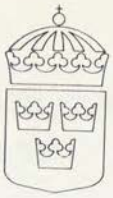

Statens offentliga utredningar
1977:27
Justitiedepartementet

Revision av vattenlagen

Del 4

Förslag till ny vattenlag

Vattenlagsutredningens slutbetänkande
Stockholm 1977

Omslag av Johan Hillbom
ISBN 91-38-03303-8
ISSN 0375-250X
Gotab, Stockholm 1977

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Den 29 november 1968 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga med uppdrag att se över vattenlagen. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 16 december 1968 såsom sakkunniga numera hovrättslagman Gösta Dyrssen, ordförande, överinspektör Sven Andersson, direktör Sture Annevall, överdirektör Jöran Hult, riksdagman Göran Karlsson, direktör Bengt Sterne och numera statsrådet Bo Turesson. Genom beslut den 8 februari 1974 har Karlsson på egen begäran entledigats från sakkunniguppdraget och ersatts av riksdagsman Thure Jadestig. I samband med statsrådsutnämningen har även Turesson genom beslut den 21 oktober 1976 entledigats från uppdraget.

De sakkunniga har antagit namnet vattenlagsutredningen.

Den 8 december 1972 vidgade Kungl. Maj:t vattenlagsutredningens uppdrag till att avse översyn av vattenlagens torrläggningsbestämmelser m. m. Genom nya tilläggsdirektiv den 20 september 1974 gav Kungl. Maj:t utredningen i uppdrag att utreda avgiftssystemet i vattenlagen enligt vissa riktlinjer.

Vattenlagsutredningen har tidigare avlämnat tre delbetänkanden, nämligen Revision av vattenlagen. Del 1. Provisoriska ändringar i prövningssystemet (SOU 1970:40), Revision av vattenlagen. Del 2. Ersättningar, avgifter m. m. (SOU 1972:14) och Revision av vattenlagen. Del 3. Vattenförbund (SOU 1973:31).

Föreliggande betänkande, Revision av vattenlagen. Del 4. Förslag till ny vattenlag, är utredningens slutbetänkande. I egenskap av sekreterare åt utredningen har hovrättsrådet Peder Baagøe och hovrättsassessor Rolf Strömberg biträtt utredningen i arbetet med betänkandet. I detta har även deltagit experterna åt utredningen byråchef Peter Heimbürger, direktör Bo Helmerson, hyresrådet Peter von Möller, överingenjör Bertil Sjölander, docent Bertil Thorngren, avdelningsdirektör Sten-Erik Wallin och byråchef Sven Wetterhall.

Regerings- eller riksdagsbeslut som fattats efter den 31 mars 1977 har inte, lika litet som andra händelser vilka inträffat efter nämnda dag, kunnat beaktas av utredningen.

Med avlämnandet av betänkandet har vattenlagsutredningen slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 28 april 1977

Gösta Dyrssen

Sven Andersson *Sture Annevall* *Jöran Hult*

Thure Jadestig *Bengt Sterne*

/Peder Baagøe
Rolf Strömberg

Innehåll

Förkortningar 9

Lagförslag 11
1 Förslag till vattenlag 11
2 Förslag till lag om införande av nya vattenlagen 62
3 Förslag till lag om koncessionsnämnd 66
4 Utkast till lag om allmän farled och allmän hamn 67
5 Förslag till lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled 68
6 Förslag till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled 69
7 Förslag till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988) 78
8 Förslag till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719) . . 80
9 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 81
10 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 83

Sammanfattning 85

1 Inledning 97
1.1 Vattenlagsutredningens direktiv m. m. 97
1.2 Gällande vattenlagstiftning i huvuddrag 98

2 *Utredningens allmänna utgångspunkter* 109
2.1 Vattnets kretslopp 109
2.2 De svenska vattentillgångarna 109
2.3 Vattenresursernas användning i Sverige 111
2.3.1 Inledning 111
2.3.2 Energiproduktion 111
2.3.3 Förbrukning av vatten från kommunala vattenverk . 113
2.3.4 Vattenförbrukningen inom industri med egna vattentäkter 115
2.3.5 Vattnet och jordbruksproduktionen 116
2.3.6 Fisket 117
2.3.7 Vattnet och kommunikationsintressena 118

3 *Huvudpunkterna i en vattenlagsrevision* 121
3.1 Revisionens allmänna inriktning 121
3.2 Rätten till vatten 125
3.2.1 Rättighetshavare m. m. 125
3.2.2 Vattenrätt som förutsättning för vattenföretag . . . 133
3.3 Vissa allmänna rådighetsinskränkningar 137
3.4 Förutsättningar för vattenföretag i allmänhet 139
3.4.1 Principiella synpunkter 139
3.4.2 Skyddet för allmänna intressen 140
3.4.3 Samhällsekonomiska hänsyn 151
3.4.4 Vissa undantagsregler m. m. 154
3.4.5 Allmänna lämplighetsvillkor 156
3.5 Prövningssystem 160
3.5.1 Nuvarande prövningssystem m. m. 160
3.5.2 Vattenlagsutredningens synpunkter 162
Allmänna överväganden 162
Kompetensfördelningen mellan de administrativa tillståndsmyndigheterna 166
Domstolsprövning 167
Uppgiftsfördelningen mellan tillståndsmyndighet och fastighetsdomstol 169
Förrättning 170
Förfarandet 170
Sakägares rätt till ersättning för sina kostnader . . . 173
Organisationsfrågor 175
3.6 Tillståndsbesluts rättskraft 177
3.6.1 Rättskraftens betydelse 177
3.6.2 Prövotid 179
3.6.3 Tidsbegränsning av tillstånd 179
3.6.4 Omprövning för tillgodoseende av allmänna intressen 181
Omprövningsmyndighet m. m. 184
Förpliktelser som kan åläggas företagaren vid omprövning 184
Begränsningar i företagarens förpliktelser 185
Tidpunkt för omprövning 185
Omprövning av äldre vattenföretag 190
Frågor om ersättning vid omprövning 194
3.6.5 Omprövning på begäran av tillståndshavare m. fl. . . 198
3.6.6 Återkallelse av tillstånd m. m. 198
3.7 Underhåll, tillsyn och utrivning 199
3.7.1 Underhåll och tillsyn 199
3.7.2 Utrivning och övertagande av underhållsskyldighet . 208
3.7.3 Frågor rörande övergivna anläggningar m. m. . . . 213
3.8 Skydd för vattenförsörjningen 218
3.8.1 Behovet av samordnad skyddslagstiftning 218
3.8.2 Den samordnade lagstiftningens allmänna inriktning 220
3.9 Allmän farled och allmän hamn 221
3.9.1 Begreppen allmän farled och allmän hamn 221
3.9.2 Handläggningen av farleds- och hamnfrågorna . . . 225

3.9.3 Metod för inventering av befintliga farleder och hamnar 227
3.10 Allmän flottled 228
3.10.1 Flottningslagstiftningen och vattenlagen 228
3.10.2 Buntflottning 230
3.11 Bevakningen av allmänna intressen 231

4 *Specialmotivering till vattenlagsförslaget* 237
1 kap. Lagens tillämpningsområde 238
2 kap. Rätt till vatten 245
Fastighetsägares rätt till yt- och grundvatten 245
Förvärv av vattenrätt 246
Inskränkningar i vattenrätten 249
Vattenrätt som förutsättning för vattenföretag 250
3 kap. Allmänna föutsättningar för vattenföretag 255
Vattenföretags tillåtlighet 255
Allmänna lämplighetsvillkor 260
Åtgärder till skydd för fisket 262
4 kap. Andelskraft 263
5 kap. Särskilda bestämmelser om grundvattentäkt 264
6 kap. Särskilda bestämmelser om markavvattningsföretag . . . 265
Delaktighet 268
Markavvattning genom väg m. m. 271
7 kap. Samfälligheter för vattenreglering och vattenöverledning . 275
Allmänna bestämmelser om delaktighet 278
Tvångsdelaktighet 281
8 kap. Skydd för vattenförsörjningen 284
9 kap. Särskilda tvångsrätter 286
10 kap. Ersättning 297
Allmänna bestämmelser 298
Vattenrättshavares ersättningsrätt i vissa fall 298
Ersättning vid utrivning 304
Ersättning vid förordnande om vattenskyddsområde . . 305
Ersättning för oförutsedd skada m. m. 305
11 kap. Avgifter 309
12 kap. Förprövningsskyldighet m. m. 319
13 kap. Tillståndsmyndigheter m. m. 328
14 kap. Förberedelse av större vattenföretag 330
15 kap. Tillståndsprövning i allmänhet 331
Tillståndsprövning 331
Tillståndsbeslut 336
Omprövning m. m. 345
Verkställighet och fullföljd 353
16 kap. Prövning av markavvattningsföretag 354
Inledande bestämmelser 354
Ansökan om förrättning 355
Förrättningsman m. m. 356
Handläggning 357
Företagsbeslut m. m. 362

Förrättningsprotokoll m. m. 365
Omprövning m. m. 366
Fullföljd till fastighetsdomstol 367
17 kap. Bestämmelser om förfarandet i vissa fall 369
Förfarandet vid tvångsförvärv av vattenrätt enligt 2 kap. 4–6 §§ 369
Förfarandet vid prövning av frågor om utrivning m. m. . 369
Omprövning av bygdeavgift 371
Förfarandet hos länsstyrelsen i anmälningsärende . . . 371
18 kap. Rättegången i vattenmål 372
Vattenmål 373
Domstolar i vattenmål 376
Förfarandet vid fastighetsdomstol i ansökningsmål . . . 377
Förfarandet vid fastighetsdomstol i stämningsmål . . . 393
Förfarandet vid fastighetsdomstol i besvärsmål 393
Fullföljd av talan till Svea hovrätt och högsta domstolen . 397
19 kap. Betalning av ersättning, tillträde m. m. 398
20 kap. Vattenföretags underhåll och handhavande 398
21 kap. Besiktning och tillsyn 400
22 kap. Kostnadsbestämmelser 401
23 kap. Ansvar, handräckning m. m. 404
24 kap. Slutbestämmelser 407

5 *Specialmotivering till övriga lagförslag* 409
5.1 Inledning 409
5.2 Förslaget till lag om införande av nya vattenlagen 409
5.3 Förslaget till lag om koncessionsnämnd 416
5.4 Utkastet till lag om allmän farled och allmän hamn . . . 418
5.5 Förslaget till lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled 420
5.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled 423
5.7 Förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988) 426
5.8 Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719) 428
5.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 428
5.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 430

6 *Vissa erforderliga författningsändringar i övrigt* 431

Bilaga 1 *Vattenlagsutredningens direktiv* 433
Bilaga 2 *Alternativa prövningssystem* 447
Bilaga 3 *Omprövningstidpunkt för vissa äldre vattenföretag* 451
Bilaga 4 *Gällande VL:s motsvarigheter i VL-förslaget* 457

Förkortningar

Lagar och lagförslag

AL	=	anläggningslagen (1973:1149)
BL	=	byggnadslagen (1947:385)
ExL	=	expropriationslagen (1972:719)
FBL	=	fastighetsbildningslagen (1970:988)
FBLP	=	lagen (1970:989) om införande av fastighetsbildningslagen
FDL	=	lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål
FL	=	lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled
JB	=	jordabalken
JP	=	lagen (1970:995) om införande av nya jordabalken
LecL	=	ledningsrättslagen (1973:1144)
LFS	=	lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter
LGA	=	lagen (1966:700) om vissa gemensamhetsanläggningar
ML	=	miljöskyddslagen (1969:387)
NVL	=	naturvårdslagen (1964:822)
RB	=	rättegångsbalken
RF	=	regeringsformen
VAL	=	lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar
VL	=	vattenlagen (1918:523)
VL-förslaget	=	vattenlagsutredningens förslag till ny vattenlag
VP	=	lagen (1918:524) om vad iakttagas skall i avseende å införande av vattenlagen
VägL	=	väglagen (1971:984)
1910 års bet.	=	Betänkande med förslag till vattenlag m. m. avgivet av vattenrätts- och dikningslagskommittéerna. Stockholm 1911
1917 års bet.	=	Betänkande med förslag till vattenlag m. m. avgivet av särskilda inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga för överarbetning av vissa delar i det av vattenrätts- och dikningslagskommittéerna den 17 december 1910 avgivna förslaget till vattenlag. Stockholm 1917

Myndigheter och organisationer

FAO	=	Food and Agricultural Organization (Förenta Nationerna)
HD	=	högsta domstolen
SGU	=	Sveriges geologiska undersökning
SMHI	=	Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut
Vaso	=	vattenregleringsföretagens samarbetsorgan

Litteratur

CU	=	civilutskottets utlåtande
Ds I	=	departementspromemoria från industridepartementet
Ds K	=	departementspromemoria från kommunikationsdepartementet
Gärde	=	P.M., upprättad av justitierådet N. Gärde för föredragning i lagrådet av förslaget till vattenlag
InU	=	inrikesutskottets utlåtande
JoU	=	jordbruksutskottets utlåtande
JuU	=	justitieutskottets utlåtande
af Klintberg	=	af Klintberg, Om byggande i vatten enligt 2, 3 och 5 kap. vattenlagen. Stockholm 1955
KrU	=	kulturutskottets utlåtande
Ljungman–Stjernquist II	=	Ljungman–Stjernquist, Den rättsliga kontrollen över mark och vatten. Del II. 3 uppl. Stockholm 1968
LU	=	lagutskottets utlåtande
3LU	=	tredje lagutskottets utlåtande
NJA	=	Nytt juridiskt arkiv. Avd. I
NJA II	=	Nytt juridiskt arkiv. Avd. II
NU	=	näringsutskottets utlåtande
prop.	=	proposition
RD	=	riksdagens protokoll
rskr	=	riksdagsskrivelse
SFS	=	Svensk författningssamling
SOU	=	Statens offentliga utredningar
SvJT	=	Svensk Juristtidning
Undén II:2	=	Undén, Svensk sakrätt II:2, fjärde uppl. Lund 1965

Övrigt

Mm^3	=	miljon kubikmeter
l/pd	=	liter per person och dygn
TWh	=	terawattimme – miljard kWh (kilowattimmar)

Lagförslag

1. Förslag till Vattenlag

Härigenom föreskrives följande.

1 kap. Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag är tillämplig på

1. byggande i vatten: uppförande av damm, bro, brygga, vall eller annan anläggning samt fyllning, pålning och rörläggning i vattendrag, sjö eller annat vattenområde eller inom område vid stranden som blir täckt av vatten vid högsta kända vattenstånd, ändrings- eller lagningsarbete på sådana anläggningar till den del arbetet utföres nedanför högsta kända vattenståndet,
2. vattenreglering: ändring av vattenföringen i vattendrag eller av avbördningen från sjö, när syftet med åtgärden är att förbättra hushållningen med vattnet,
3. vattenöverledning: överföring av ytvatten över vattendelare till vattendrag, sjö eller annat vattenområde, när åtgärden har det syfte som anges i 2,
4. höjning eller sänkning av vattenståndet i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, när syftet därmed är annat än att åstadkomma vattenreglering eller markavvattning,
5. nyttjande av vatten som drivkraft,
6. nyttjande av ytvattentäkt,
7. anordnande och nyttjande av grundvattentäkt, varmed även avses att vatten tillföres grunden genom särskild åtgärd för ökning av grundvattenmängden,
8. markavvattning: grävning och rörläggning i mark (dikning), fördjupning, utvidgning och rätning av vattendrag (årensning), sänkning och urtappning av sjö (sjösänkning), uppförande av vall i eller invid vattenområde (invallning) eller reglering till förekommande av översvämning (översvämningsskydd), när sådan åtgärd utföres för att avlägsna överskott av vatten i marken eller av annat ytvatten än avloppsvatten eller för att skydda mot vatten och syftet med åtgärden är att varaktigt öka fastighets lämplighet för

odling, bebyggelse eller liknande,

9. utrivnings- och återställningsarbete i vatten: borttagande av damm eller annan anläggning i vatten som inverkar på vattnets djup eller läge, rensning av uppgrundning eller avlägsnande av växtlighet på mekanisk väg eller liknande arbete i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, när syftet därmed är att förbättra vattenförhållandena, samt omedelbart återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp.

2 § Åtgärd eller anläggning som enligt 1 § omfattas av denna lag kallas vattenföretag.

2 kap. Rätt till vatten

Fastighetsägares rätt till yt- och grundvatten

1 § Var och en råder över yt- och grundvatten som finns inom hans fastighet.

Rådigheten över fastighets vatten kallas vattenrätt. Den som innehar vattenrätt kallas vattenrättshavare.

2 § I rinnande vatten råder vardera sidans ägare över lika stor andel i vattnet, även om större del därav rinner fram på den enes fastighet än på den andres.

Förvärv av vattenrätt

3 § I fråga om förvärv av vattenrätt gäller vad i denna lag eller eljest är särskilt stadgat.

4 § Om det från allmän synpunkt är nödvändigt för att kraftförsörjningen skall utvecklas planmässigt att sådan vattenkraft tages i anspråk som tillkommer annan än staten och som icke är utnyttjad på ett från allmän synpunkt ändamålsenligt sätt, får regeringen på ansökan av den som vill tillgodogöra sig vattenkraften förordna att vattenkraften eller särskild rättt till denna får tagas i anspråk med äganderätt eller servitutsrätt.

Rätt att på grund av förordnande enligt första stycket taga vattenkraft i anspråk får ej utan regeringens medgivande från innehavaren övergå på annan.

5 § Om det för tillgodoseende av allmänt behov av vatten är nödvändigt att staten, kommun, landstingskommun eller kommunalförbund erhåller vattenrätt, får regeringen på ansökan förordna därom. Förordnande får ej avse vattenrätt som tillkommer staten.

Fråga enligt första stycket får prövas av koncessionsnämnden eller länsstyrelsen i samband med prövning av fråga om tillstånd till yt- eller grundvattentäkt.

6 § Saknar jordbruksfastighet tillgång till erforderligt vatten för bevattningsändamål, får länsstyrelsen på ansökan förordna att vattenrätt som tillkommer

annan skall upplåtas i skälig omfattning, om intrånget av upplåtelsen är obetydligt i jämförelse med nyttan därav. Sådant förordnande får dock meddelas endast i samband med tillstånd till vattentäkt för bevattningen. Det får ej lämnas, om vattnet lämpligen bör anskaffas på annat sätt eller om vattenrätten tillkommer staten, kommun, landstingskommun eller kommunalförbund.

7 § I samband med förordnande enligt 4–6 § får föreskrivas de villkor med avseende på rättighetens utnyttjande som är erforderliga från allmän synpunkt.

Inskränkningar i vattenrätten

8 § Vid utövande av sin rådighet över vatten skall vattenrättshavaren beakta att vattnet är en gemensam naturtillgång som skall användas med sparsamhet.

9 § Vattenrättshavare kan förpliktas att till följd av företag enligt denna lag underkasta sig förlust i vattenmängd eller vattenkraft eller andra inskränkningar i vattenrätten.

Enligt vad därom är särskilt stadgat eller eljest är gällande kan vattenrättshavare även i andra fall än som avses i första stycket vara skyldig att underkasta sig inskränkningar i vattenrätten.

10 § Vållas genom långvarig torka eller inträder av annan, därmed jämförlig orsak avsevärd minskning i vattentillgången inom en ort, är vattenrättshavare skyldig att utan ersättning avstå det vatten som prövas oundgängligen erforderligt för ortens vattenförsörjning eller för tillgodoseende av annat allmänt behov.

Vattenrätt som förutsättning för vattenföretag

11 § För utförande av vattenföretag erfordras att företagaren innehar vattenrätt inom det område där företaget skall komma till stånd, i den mån annat ej följer av 12–16 §§.

12 § För utförande i vatten av anläggning eller åtgärd som erfordras för allmän farled, allmän hamn eller allmän flottled eller för utförande av markavvattningsföretag erfordras ej att företagaren har vattenrätt.

Vad i första stycket stadgas gäller även rensning av uppgrundning och sådan återställande av vattendrag som avses i 1 kap. 1 § 9 samt vattenföretag som erfordras för att motverka förorening genom avloppsvatten.

13 § Staten, kommun eller vattenförbund äger rätt att i eller invid vattendrag anordna särskild fiskväg eller vidtaga andra åtgärder för fiskets främjande. Därvid får tagas i anspråk för ändamålet erforderligt vatten.

Staten, kommun eller vattenförbund äger rätt att i eller invid sjö, vattendrag eller annat vattenområde vidtaga åtgärd som är önskvärd från hälsosynpunkt eller allmän miljövårdssynpunkt och att taga i anspråk det

vatten som behövs för ändamålet.

För genomförande av återställningsåtgärder efter avlysning av allmän flottled äger förvaltare som är utsedd enligt 82 a § lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled samma rätt som enligt första och andra styckena tillkommer staten, kommun och vattenförbund.

14 § Den som äger strand vid sjö, vattendrag eller annat vattenområde men saknar vattenrätt inom området är ändå berättigad att för sin fastighets behov vid stranden ha mindre brygga, båthus eller annan sådan byggnad, om ej vattenområdets ägare genom byggnaden lider skada av någon betydelse.

Om rätt för annan att åtnjuta strandägares rätt enligt första stycket finns bestämmelser i 1 kap. 6 § jordabalken.

15 § Tillhör en fallsträcka olika ägare, får en av dem tillgodogöra sig vattenkraften i hela sträckan, om den vattenrätt som tillkommer honom på grund av äganderätt eller annan rättighet som gäller mot envar och ej är begränsad till tiden omfattar mer än hälften av kraften. Hänsyn skall tagas till den kraft som svarar mot andel i samfällighet vilken avses i 1 kap. 3 § fastighetsbildningslagen (1970:988).

Första stycket äger motsvarande tillämpning, när någon vill i en kraftanläggning tillgodogöra sig vattenkraft i fallsträckor som ingår i olika vattendrag, om det gemensamma tillgodogörandet är en från teknisk och ekonomisk synpunkt nödvändig förutsättning för anläggningens tillkomst.

16 § I fråga om vattenreglering och annan vattenöverledning än sådan som omfattas av 15 § andra stycket erfordras ej att företagaren har vattenrätt i det vattenområde där regleringen skall ske eller varifrån vattnet ledes.

17 § Om rätt i vissa fall för den som utför vattenföretag att taga i anspråk annans mark- eller vattenområde som behövs för företaget stadgas i 9 kap.

3 kap. Allmänna förutsättningar för vattenföretag

Vattenföretags tillåtlighet

1 § Vattenföretag får ej komma till stånd, om med hänsyn till valet av plats eller eljest hinder mot företaget möter från allmänna planeringssynpunkter.

2 § Vattenföretag får ej utföras i strid mot fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan.

3 § Vattenföretag får ej komma till stånd, om olägenhet av större betydelse därigenom uppkommer för andra allmänna intressen än som avses i 1 och 2 §§.

Utan hinder av första stycket får företaget komma till stånd, om det prövas vara av synnerlig betydelse från allmän synpunkt.

4 § Vattenföretag som medför att annans egendom skadas eller som förutsätter att sådan egendom tages i anspråk får ej komma till stånd, om kostnaderna för företaget och olägenheterna av detta står i missförhållande till fördelarna därav från allmän och enskild synpunkt.

5 § Bestämmelserna i 1–4 §§ gäller ej vattenföretag som utgör förutsättning eller villkor för tillståndsbeslut enligt 136 a § byggnadslagen (1947:385). Bestämmelserna i 1, 2 och 4 §§ gäller icke heller i fråga om uppförande av bro eller utförande av annat vattenföretag för väg, järnväg, tunnelbana eller spårväg vars anläggande prövats i särskild ordning.

6 § Föreligger till samtidig prövning fråga om tillstånd till olika vattenföretag som rör samma vattentillgång och därför eller av annan grund icke kan utföras vid sidan av varandra i enlighet med ansökningarna, skall såvitt möjligt jämkas mellan de stridiga intressena så att vart och ett kan tillgodoses utan väsentligt förfång för det andra. Kan det ej ske, skall företräde ges åt det företag som från allmän och enskild synpunkt kan antagas bli till största fördel. Är fråga om företräde mellan två eller flera grundvattentäkter, skall därvid tillses att icke någon ort berövas erforderligt vatten från grundvattentillgång inom orten.

7 § Vid prövningen av ett vattenföretags tillåtlighet skall beaktas även annat vattenföretag som med sannolikhet kan antagas bli erforderligt för ett ändamålsenligt utnyttjande av det sökta företaget.

Allmänna lämplighetsvillkor

8 § Vattenföretag skall ges sådan omfattning och sådant utförande att ändamålet utan oskälig förlust eller kostnad vinnes med minsta möjliga intrång och olägenhet för motstående allmänna och enskilda intressen. Därvid skall tillses att företaget såvitt möjligt utföres så att det icke försvårar annat företag som kan antagas framdeles beröra samma vattentillgång och som främjar allmänt eller enskilt ändamål av betydelse.

Den som utför vattenföretag är skyldig att vidtaga åtgärder som är ägnade att förebygga eller minska skada av företaget, om han ej därigenom åsamkas oskälig förlust eller kostnad.

9 § Gäller särskilda bestämmelser för mark- eller vattenområdes bebyggande eller användning enligt byggnadslagen (1947:385), naturvårdslagen (1964:822) eller annan lagstiftning, skall vattenföretag utföras så att syftet med bestämmelserna icke motverkas.

10 § När enligt denna lag flera fastigheter eller strömfall gemensamt skall såsom särskild samfällighet utföra och handhava ett vattenföretag, skall största möjliga fördel för var och en av deltagarna i samfälligheten eftersträvas, om kostnaderna ej ökas oskäligt därigenom. Vid behov skall mellan de olika deltagarna jämkas så att var och en kan tillgodoses utan väsentligt förfång för annan deltagare.

11 § Framgår vid tillståndsprövning av vattenföretag att detta kan, utan att dess egentliga ändamål eftersättes, utföras på sätt som medför betydande nytta för annan, skall på dennes begäran meddelas föreskrift härom. Föreskrift får dock ej ges om bestämmelserna om bildande av samfällighet enligt denna lag är tillämpliga.

Den som beredes nytta enligt första stycket skall utge skälig gottgörelse till anläggningens ägare. Uppkommer förlust eller kostnad för ägaren, är denne berättigad till ersättning härför enligt 10 kap.

Åtgärder m. m. till skydd för fisket

12 § Vill någon utföra vattenföretag som kan skada fisket, är han skyldig att utan ersättning vidtaga och för framtiden underhålla erforderliga anordningar för fiskens framkomst eller bestånd, släppa fram vatten för ändamålet samt iakttaga de föreskrifter i övrigt som på grund av företaget kan erfordras till skydd för fisket i berört vattensystem.

4 kap. Andelskraft

1 § Den vars vattenkraft skall tillgodogöras av annan med stöd av 2 kap. 15 § eller på grund av överenskommelse får deltaga i tillgodogörandet, om det är av betydelse för hans verksamhet och hans rätt är sådan som avses i nämnda stadgande. Han är då berättigad till andel i kraftproduktionen (andelskraft) och skyldig att bidraga till kostnaderna för kraftanläggningens utförande, drift och underhåll, allt i förhållande till sin andel i den vattenkraft som skall tillgodogöras vid anläggningen. Motsvarande gäller om den vars strömfall tages i anspråk enligt 2 kap. 4 §, om ersättning för ianspråktagandet icke redan bestämts.

Skyldighet att tillhandahålla andelskraft åvilar den fastighet med vilken rätten till tillgodogörandet av vattenkraft skall vara förenad (strömfallsfastigheten).

Rätt till andelskraft skall vara förenad med den fastighet till vilken vattenkraften hört eller rättigheten överflyttats enligt 3 § första stycket.

2 § Inträder ändrade förhållanden, kan kraftanläggningens ägare eller andelskraftens mottagare påkalla omprövning av rättsförhållandet mellan dem. Därvid får endast sådan ändring beslutas som innebär väsentlig fördel för någon av parterna utan att för motparten medföra betydande olägenhet. Beslutas vid omprövningen att rätt till andelskraft skall avlösas mot ersättning i pengar, skall bestämmelserna i 10 kap. äga motsvarande tillämpning.

3 § Om det kan ske utan förfång för borgenär med panträtt eller annan rättsägare, kan förordnas att fastighets rätt till andelskraft skall flyttas över till annan fastighet som tillhör samme ägare.

Rätt till andelskraft får upplåtas av ägaren till den fastighet varmed den är förenad. Avtal om upplåtelse är ej bindande längre än femtio år från det avtalet slöts. Upplåtelse för någons livstid gäller dock utan begränsning till viss tid.

5 kap. Särskilda bestämmelser om grundvattentäkt

1 § Vid tillämpningen av denna lag skall flera anläggningar som tillgodogör samma grundvattentillgång och som tillhör samme ägare betraktas som en grundvattentäkt, om anläggningarna icke är avsedda för helt skilda behov.

2 § Är flera fastigheter för hushållsförbrukning beroende av samma grundvattentillgång, skall vattnet fördelas mellan dem efter vad som är skäligt, om fastigheternas behov icke kan täckas helt. Härvid skall iakttagas att fastighet ej får berövas vatten, vartill den med hänsyn till läge och naturlig beskaffenhet, äldre bebyggelse eller andra omständigheter bör äga företräde.

Fördelning som ägt rum med stöd av första stycket får jämkas, om ändrade förhållanden inträtt.

6 kap. Särskilda bestämmelser om markavvattningsföretag

Delaktighet

1 § När det är lämpligt, skall markavvattning anordnas så att den blir till nytta för flera fastigheter. Fastighet för vilken markavvattningen medför nytta har rätt och skyldighet att deltaga i företaget. Skyldighet att deltaga i sjösänkning eller invallning föreligger dock endast om det begäres av dem vilkas fastigheter vinner mer än hälften av den beräknade nyttan av företaget.

Kan väg avsevärt påverka markavvattningsföretag, skall väghållaren deltaga i företaget, om särskilda skäl föreligger. Därvid äger bestämmelserna i 2–4 och 7 §§ motsvarande tillämpning.

2 § Kostnaden för företagets utförande fördelas mellan de deltagande fastigheterna efter vad som är skäligt med hänsyn främst till den nytta de har av företaget. I enlighet härmed åsättes andelstal för varje fastighet.

Om det är lämpligt, får särskilda andelstal bestämmas för viss del av företaget.

Bestämmelserna i första och andra stycket gäller även kostnaderna för företagets underhåll.

3 § Till markavvattningsföretag hörande anläggningar och rättigheter är samfällda för de fastigheter som deltager i företaget. Inlöst mark är samfälld för de fastigheter för vilka inlösen skett.

För företagets utförande och underhåll utgör de deltagande fastigheterna en särskild samfällighet.

4 § Inträder fastighet i bestående samfällighet, är ägaren, om särskilda skäl föreligger, skyldig att i skälig utsträckning ersätta övriga delägare deras kostnader för företagets utförande.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, när andelstal höjes för fastighet som ingår i samfällighet.

5 § Om fastighet som är ansluten till markavvattningssamfällighet ingår i

sammanläggning, övergår fastighetens skyldigheter gentemot övriga delägare på den nybildade fastigheten.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, när fastighet genom fastighetsreglering i sin helhet överföres till annan fastighet.

6 § Delas fastighet som är ansluten till markavvattningssamfällighet, får fastighetens skyldigheter gentemot övriga delägare fördelas mellan de särskilda delarna genom beslut vid fastighetsbildningsförrättningen.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, när del av fastighet genom fastighetsreglering överföres till annan fastighet.

Fördelningen skall ske enligt de grunder som anges i 2 §. Den gäller endast till dess annat bestämts enligt denna lag och skall ej beaktas vid tillämpningen av 16 kap. 28 §.

7 § Överenskommelse att fastighet skall inträda i eller utträda ur samfällighet, att fastighets andelstal skall ändras eller att samfällighet skall upplösas har samma verkan som förrättningsbeslut, om den godkännes av länsstyrelsen. Sådant godkännande får lämnas endast om det är uppenbart att överenskommelsen ej strider mot denna lag eller föranleder avsevärd olägenhet från allmän eller enskild synpunkt.

Markavvattning genom väg m. m.

8 § Fordras för markavvattning att trumma eller liknande anordning bygges genom annan väg än ägoväg eller därmed jämförlig utfartsväg, får väghållaren själv ombesörja åtgärden.

Åtgärden skall bekostas av markavvattningsföretaget, om markägare ej begärt den innan vägen började byggas. Om vägen börjat byggas före den 1 januari 1982, skall väghållaren alltid bekosta åtgärden, i den mån den erfordras för avvattning av åkermark till högst 1,2 meters djup.

Begäran som avses i andra stycket skall framställas hos väghållaren eller, i fråga om enskild väg för vilken väghållningsskyldighet ännu ej föreligger, hos den som handlägger vägförrättningen. Begäran skall vara skriftlig och i fråga om mer omfattande åtgärder vara åtföljd av plan för markavvattningen.

9 § Om kostnad som enligt 8 § åvilar väghållaren uppenbarligen överstiger värdet av den skada som uppstår om det arbete kostnaden avser ej utföres, får väghållaren i stället för att bekosta arbetet utge ersättning för skadan.

10 § Genom 8 och 9 §§ göres ej inskränkning i den rätt som väghållare eller markägare kan grunda på dom, avtal eller annan särskild rättsgrund. Markägare har dock alltid rätt att på egen bekostnad få till stånd åtgärd som avses i 8 §.

11 § Bestämmelserna i 8–10 §§ äger motsvarande tillämpning i fråga om järnväg och tunnelbana samt spårväg på särskild banvall.

7 kap. Samfälligheter för vattenreglering och vattenöverledning

Allmänna bestämmelser om delaktighet

1 § Meddelas tillstånd till sådan vattenreglering som är avsedd att medföra stadigvarande nytta för fastigheter tillhöriga flera sökande, utgör fastigheterna en samfällighet för regleringsföretagets utförande och drift.

Bestämmelserna i detta kapitel om vattenreglering gäller även vattenöverledning.

2 § Kostnaderna för regleringsföretagets utförande och drift fördelas mellan de i samfälligheten ingående fastigheterna efter andelstal som åsättes varje fastighet. Andelstalen beräknas efter vad som är skäligt med hänsyn främst till den nytta fastigheten har av regleringen. Om det är lämpligt, får kostnaderna för företagets drift i stället fördelas genom uttagande av avgifter som beräknas på grundval av den omfattning i vilken delägarna utnyttjar regleringen.

Vad delägarna överenskommit om andelstalen och om grunderna för avgiftsberäkningen skall gälla, om det ej kan lända till förfång för borgenär med panträtt i någon av fastigheterna eller annan rättsägare.

3 § Omfattar företaget reglering av flera sjöar eller skilda sträckor i vattendrag och fordras härför särskilda dammbyggnader eller andra anläggningar, skall kostnaden för varje sådan del av företaget beräknas särskilt och fördelas enligt grunderna i 2 § på de delägare som har nytta därav.

4 § Inträder, sedan tillstånd till regleringsföretag meddelats, ändrade förhållanden som väsentligt inverkar på fråga om samfällighetens fortsatta bestånd, kretsen av deltagande fastigheter eller fastighets andelstal, kan frågan omprövas av fastighetsdomstolen efter ansökan av delägare. Även utan att sådana förhållanden inträtt, får omprövning ske, om i tidigare avgörande föreskrivits att frågan får omprövas efter viss tid och denna tid utgått.

Vid omprövningen får ej beslutas sådan ändring att förutsättningarna för tillståndet till regleringen väsentligt rubbas eller avsevärd olägenhet uppkommer från allmän eller enskild synpunkt.

5 § Överenskommelse att regleringssamfällighet skall upplösas eller att fastighet skall inträda i eller utträda ur samfällighet eller att fastighets andelstal skall ändras är giltig, om den godkännes av fastighetsdomstolen efter ansökan av delägare. Godkännande får lämnas endast om överenskommelsen ej strider mot 1–4 §§.

6 § Om fastighet som är ansluten till regleringssamfällighet ingår i sammanläggning, övergår fastighetens skyldigheter gentemot övriga delägare på den nybildade fastigheten.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, när fastighet genom fastighetsreglering i sin helhet överföres till annan fastighet.

7 § Delas fastighet som är ansluten till regleringssamfällighet, får fastighetens skyldigheter gentemot övriga delägare fördelas mellan de särskilda delarna genom beslut vid fastighetsbildningsförrättningen.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, när del av fastighet genom fastighetsreglering överföres till annan fastighet.

Fördelningen skall ske enligt de grunder som anges i 2 och 3 §§. Den gäller endast till dess annat bestämts enligt denna lag och skall ej beaktas vid tillämpningen av 4 §.

Tvångsdelaktighet

8 § Om sökande av tillstånd till reglering för bättre utnyttjande av vattenkraft yrkar det, skall ägare av annan fastighet med fallsträcka för vilken regleringen medför stadigvarande nytta vara skyldig att ingå i regleringssamfällighet, såvida mer än hälften av företagets beräknade nytta belöper på sökanden och särskilda skäl mot annans deltagande ej föreligger. Sådan skyldighet föreligger även sedan tillstånd beviljats, om väsentligt ökad stadigvarande nytta uppkommit för den fastighet vars anslutning begäres.

Ansöker någon om tillstånd till reglering för bättre utnyttjande av vattenkraft, får ägare av annan fastighet med fallsträcka för vilken regleringen medför stadigvarande nytta förena sig med sökanden. Innehar någon tillstånd som här avses och visar ägare av fastighet att denna tillhörande fallsträcka efter tillståndets meddelande kan få väsentligt ökad stadigvarande nytta av regleringen, äger han rätt att ingå i regleringssamfällighet tillsammans med tillståndshavaren.

9 § Den som inträder i regleringssamfällighet för bättre utnyttjande av vattenkraft, sedan tillstånd till företaget meddelats, kan åläggas att till övriga delägare utge gottgörelse att fördelas mellan dem efter deras andelstal. Gottgörelsen beräknas på grundval av kostnaderna för företagets utförande efter jämkning med hänsyn till ändring i penningvärdet och till företagets ålder och användbarhet samt med beaktande av företagets nytta för den inträdande.

10 § Bestämmelserna i 8 § skall äga motsvarande tillämpning vid reglering som syftar till bättre hushållning med vatten för bevattning, då regleringen är till stadigvarande nytta för flera jordbruksfastigheter.

11 § Beträffande företag som avses i 10 § får vad som i detta kapitel sägs om fastighet tillämpas även på bevattningsanläggning som tillhör arrendator, om ej hänsyn till borgenär med panträtt i fastighet som ingår i samfälligheten eller eljest särskilda skäl föranleder till annan bedömning.

8 kap. Skydd för vattenförsörjningen

1 § Kan verksamhet eller åtgärd i vatten eller på land inverka menligt på yt- eller grundvattentillgång som utnyttjas eller kan antagas komma att utnyttjas för vattenförsörjning, skall den som vill bedriva verksamheten eller utföra åtgärden vidtaga de anordningar, tåla den begränsning av verksamheten och

iakttaga de försiktighetsmått i övrigt som skäligen kan fordras för att förebygga eller avhjälpa olägenheten.

2 § Till skydd för vattentillgång som utnyttjas eller kan antagas komma att utnyttjas för vattenförsörjning får länsstyrelsen bestämma erforderligt skyddsområde (vattenskyddsområde).

3 § I beslut om bildande av vattenskyddsområde skall länsstyrelsen ange grunden för beslutet och föreskriva de inskränkningar i rätt att förfoga över fastighet som erfordras för att trygga ändamålet med skyddsområdet. Om ytterligare inskränkningar sedermera finnes erforderliga, kan länsstyrelsen besluta därom.

4 § Länsstyrelsen kan meddela sådana föreskrifter om vad allmänheten har att iakttaga inom vattenskyddsområde som behövs för att trygga ändamålet med skyddsområdet.

5 § Vid prövning av fråga som gäller vattenskyddsområde skall tillbörlig hänsyn tagas till övriga allmänna och enskilda intressen som beröres av frågan. Samråd skall ske med kommunen. Innan länsstyrelsen fattar beslut enligt 2 eller 3 §, skall ägare och innehavare av särskild rätt till berörda fastigheter beredas tillfälle att yttra sig.

9 kap. Särskilda tvångsrätter

1 § Erfordras för tillgodogörande av yt- eller grundvatten eller för vattenföretag avseende allmän farled, allmän hamn eller allmän flottled, markavvattningsföretag, vattenföretag för att motverka förorening genom avloppsvatten eller vattenföretag som avses i 2 kap. 13 § att särskild anläggning eller åtgärd utföres på annans fastighet, kan ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheten åläggas skyldighet att tåla tillfälligt eller stadigvarande intrång på grund härav.

Skyldighet enligt första stycket gäller även anläggning eller åtgärd för att förebygga eller minska skada av vattenföretag.

2 § Ägare av mark vid eller i närheten av vattenområde är skyldig att upplåta det område som behövs som utmål för byggnad för tillgodogörande av vatten och därmed förenade anläggningar, om sådant område icke utan oskäliga kostnader annorledes står till buds.

Är område som tages i anspråk avsett att utgöra eller ingå i strömfalls- eller vattentäktsfastighet, får det lösas.

3 § Har någon i vatten, där allmän flottled inrättats, bekostat byggnader eller andra arbeten till befrämjande av flottning, är han skyldig att till allmänna flottleden avstå det som prövas nödigt eller nyttigt för flottleden.

4 § Vill någon använda annans anläggning i vatten för att främja eget vattenföretag eller för att avleda avloppsvatten och är bestämmelserna om bildande av samfällighet enligt denna lag ej tillämpliga, kan han medges rätt

därtill, om väsentlig olägenhet ej vållas anläggningens ägare. Han kan därvid berättigas att vidtaga nödvändig ändring på anläggningen.

Den som leder avloppsvatten till dike eller därmed jämförlig anläggning för markavvattningsföretag får under de förutsättningar som anges i första stycket utföra skadeförebyggande åtgärder inom anläggningen.

Den som beredes nytta av annans anläggning skall utge skälig gottgörelse härför till ägaren. Han skall även bekosta i första och andra styckena angivna ändringar och skadeförebyggande åtgärder.

5 § Meddelas i samband med beslut om att inrätta fiskväg eller att vidtaga annan anordning för att förebygga skada på fiske eller främja fisket förbud mot att bedriva fiske inom visst område, är även annan än företagaren skyldig att tåla sådant intrång i sin rätt till fisket.

6 § Upptages jord eller annat vid rensning av uppgrundning i vattenområde eller vid återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp, får massorna uppläggas på närmaste strand, om ej påtagliga olägenheter från allmän eller enskild synpunkt vållas därav. Massorna får eljest föras till lämpligt ställe i närheten. Markens ägare skall underrättas i förväg. Till skydd för allmänna och enskilda intressen skall erforderliga åtgärder vidtagas, som icke föranleder oskälig kostnad.

7 § För skada och intrång på grund av åtgärder eller föreskrifter som avses i detta kapitel utgår ersättning enligt 10 kap.

10 kap. Ersättning

Allmänna bestämmelser

1 § Den som fått tillstånd enligt denna lag att genom inlösen eller på annat sätt taga i anspråk annans egendom eller att vidtaga åtgärd varigenom annans egendom skadas skall, om ej annat är särskilt föreskrivet, utge ersättning för vad som avstås eller skadas.

I fall då företag eller åtgärd vartill tillstånd lämnats enligt denna lag medför att särskild rätt till fastighet går förlorad eller rubbas skall vad som föreskrives om ersättning då fastighet tages i anspråk eller skadas äga motsvarande tillämpning.

Den ersättningsskyldige skall, om det finnes lämpligt, åläggas att utföra åtgärd som är ägnad att förebygga eller minska skada. Ersättning utgår endast för skada som kvarstår sedan åtgärden utförts. Erfordras att åtgärden utföres på fastighet som tillhör annan än den ersättningsskyldige, är denna fastighets ägare skyldig att tåla sådant intrång mot ersättning enligt detta kapitel.

2 § Medför företag eller åtgärd vartill tillstånd lämnats enligt denna lag att fastighet eller del av fastighet lider synnerligt men, skall fastigheten eller fastighetsdelen lösas, om ägaren begär det.

Den ersättningsskyldige har rätt till sådan inlösen som avses i första stycket, om detta skulle medföra endast en ringa höjning av fastighetsägaren tillkommande ersättning och denne icke har ett beaktansvärt intresse av att

behålla fastigheten eller fastighetsdelen.

Vid tillämpningen av andra stycket skall kostnaden för åtgärd som avses i 1 § tredje stycket räknas in i ersättningen.

3 § Ersättning bestämmes i pengar att betalas på en gång.

Utan hinder av vad som föreskrives i första stycket får, om skäl föreligger, ersättning för skada till följd av företag för allmän flottled fastställas att utgå med årliga belopp. Kan i mål om sådant företag skadan ej med säkerhet uppskattas på förhand eller synes den ej komma att uppstå årligen, får den skadelidande hänvisas att framställa anspråk i den ordning som föreskrives i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled. Grunderna för beräkning av ersättningen anges dock, om det är möjligt.

4 § För fastighet som löses i sin helhet skall, i den mån ej annat följer av vad som sägs nedan, betalas löseskilling med belopp som motsvarar fastighetens marknadsvärde. Om del av fastighet löses eller fastighet eller del av fastighet eljest tages i anspråk eller skadas, skall intrångsersättning betalas med belopp som motsvarar den minskning av fastighetens marknadsvärde som uppkommer genom ingreppet. Uppkommer i övrigt skada för ägaren genom ingreppet, skall även sådan skada ersättas.

Vid bestämmande av ersättning skall hänsyn tagas till åtgärd som avses i 1 § tredje stycket.

5 § Har det företag för vars genomförande fastighet löses medfört inverkan av någon betydelse på fastighetens marknadsvärde, skall löseskilling bestämmas på grundval av det marknadsvärde fastigheten skulle ha haft om sådan inverkan icke förekommit, dock endast i den mån det finnes skäligt med hänsyn till förhållandena i orten eller till den allmänna förekomsten av likartad inverkan under jämförliga förhållanden. Är ingreppet sådant att intrångsersättning skall utgå, skall vad som sagts nu om beräkning av marknadsvärde tillämpas i fråga om värdet före ingreppet.

6 § Vid bestämmande av löseskilling skall sådan ökning av fastighetens marknadsvärde av någon betydelse, som ägt rum under tiden från dagen tio år före ansökningen om tillstånd till vattenföretaget, dock högst femton år före talans väckande vid domstol, räknas ägaren tillgodo endast i den mån det blir utrett att den beror på annat än förväntningar om ändring i markens tillåtna användningssätt. Är ingreppet sådant att intrångsersättning skall utgå, skall vad som sagts nu om beräkning av marknadsvärde tillämpas i fråga om värdet före ingreppet. Värderingen skall ske med hänsyn till fastighetens skick när ersättningsfrågan avgöres eller, om fastigheten dessförinnan har tillträtts eller tagits i anspråk eller skadats, när detta skedde.

Har stadsplan eller byggnadsplan, enligt vilken marken avsetts för enskilt bebyggande, fastställts före ansökningen om tillstånd till vattenföretaget, skall första stycket tillämpas endast på värdestegring som inträffat efter det att planen fastställdes.

Löses bebyggd fastighet som innehas i huvudsakligt syfte att bereda bostad åt ägaren och honom närstående, gäller den begränsningen för tillämpningen av första stycket att löseskillingen ej i något fall får bestämmas till lägre belopp

än som fordras för anskaffning av annan likvärdig bostadsfastighet.

I den mån det blir utrett, att värdestegringen utan att ha samband med förväntningar om ändring i markens tillåtna användningssätt beror på inverkan av det företag varom är fråga, gäller 5 §.

7 § Har fastigheten i sin helhet tillträtts eller har den tagits i anspråk eller skadats, skall vid bestämmande av ersättningen hänsyn icke tagas till sådan ändring i fastighetens värde som uppkommer därefter. Detsamma gäller i fall då fastigheten endast delvis har tillträtts, om ej värdeändringen beror på att den återstående delens skick ändras.

Har höjning i allmänna prisläget skett efter det att fastigheten tillträddes, skall ersättningen jämkas med hänsyn därtill.

Om det är påkallat, skall i beslut om ersättning tagas in bestämmelser ägnade att hindra att ersättningstagaren åsamkas förlust till följd av ändring i penningvärdet under tiden från ersättningsbeslutet till dess betalning sker.

8 § Har åtgärd vidtagits i uppenbar avsikt att höja den ersättning som den ersättningsskyldige har att erlägga skall, om skäl föreligger, ersättningen bestämmas så som om åtgärden icke vidtagits.

Medför företag eller åtgärd vartill tillstånd lämnats enligt denna lag att särskild rätt till fastighet går förlorad eller rubbas, skall i fall då åtgärd som avses i första stycket vidtagits av fastighetens ägare i avsikt som anges där, första stycket tillämpas så att den ersättningsskyldige erhåller gottgörelse genom minskning av den ersättning som tillkommer ägaren.

9 § Ersättning skall bestämmas särskilt för varje sakägare. Löseskilling, intrångsersättning och annan ersättning skall bestämmas var för sig.

Är fråga om samtliga delägares andel i samfällighet eller del av denna och finnes för samfälligheten känd styrelse eller förvaltare med rätt att uppbära medel som härrör från samfälligheten, kan domstolen eller förrättningsmannen utan hinder av första stycket bestämma gemensam ersättning för delägarna i den mån nedsättning icke skall ske enligt 19 kap. 1 §.

10 § Medför företag eller åtgärd vartill tillstånd lämnats enligt denna lag att fastighet tillhörig den som fått tillståndet skadas, skall ersättning för skadan bestämmas. Detta gäller dock icke, om medgivande lämnats av samtliga borgenärer som har panträtt i fastigheten. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation. Medgivande fordras dock ej av den för vars rätt domstolens eller förrättningsmannens avgörande är väsentligen utan betydelse.

Vattenrättshavares ersättningsrätt i vissa fall

11 § När till följd av omprövning enligt 15 kap. 13, 14 eller 20 § tillståndshavare åsamkas förlust av vattenmängd eller fallhöjd eller tillstånd för honom att reglera vattnets avrinning begränsas, är tillståndshavaren, om ej annat följer av 12 §, berättigad till ersättning för sin förlust.

12 § Sker omprövning till förmån för allmänt fiskeriintresse, allmän farled, allmän hamn, allmän flottled eller hälsovården, utgår ej ersättning för förlust som avses i 11 § med mindre denna förlust, jämte vad tillståndshavaren förut fått utan ersättning avstå för dessa ändamål, överstiger vad som bestämts av tillståndsmyndigheten i samband med tillståndsbeslutet. Detsamma gäller ersättning för förlust i samband med omprövning till förmån för allmänna miljövården, såvida förlusten ej lagligen skall bäras av annan än tillståndshavaren.

Den förlust som ej skall ersättas bestämmes främst med hänsyn till företagets inverkan på vattenstånds- och avrinningsförhållandena, den fördel eller olägenhet som företaget väntas medföra från allmän synpunkt, graden av nytta för tillståndshavaren och innehavare av rätt till andelskraft samt längden av den tid som föreskrives för omprövning av tillståndsbeslutet. I fråga om vattenkraftverk och vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål bestämmes förlusten till högst en femtedel och lägst en tjugondel av produktionsvärdet av den kraft som i tillgodogjort skick kan uttagas vid varje berört kraftverk eller av det värde varmed till följd av regleringen eller överledningen den vid varje kraftverk uttagbara kraften ökats eller förädlats. Beträffande andra vattenföretag bestämmes förlusten till högst en femtedel och lägst en tjugondel av den vattenmängd, magasinsvolym eller fallhöjd som omfattas av tillståndet till företaget.

Sker omprövning enligt 15 kap. 13 § på grund av väsentligt ändrade förhållanden, skall den enligt andra stycket bestämda andelen minskas med hänsyn till den tid som återstår till den enligt 15 kap. 8 § andra stycket 13 eller 23 § tredje stycket fastställda tidpunkten för omprövning.

13 § Vad i 11 och 12 §§ stadgas skall äga motsvarande tillämpning, när ändrade eller nya tappningsbestämmelser fastställts enligt 15 kap. 19 §.

14 § Ersättning enligt 11–13 §§ skall betalas av den som påkallat omprövning eller fastställande av ändrade eller nya bestämmelser.

15 § Ålägges vattenrättshavare i andra fall än som avses i 15 kap. 13, 14 eller 19 § att enligt denna lag avstå vatten eller fallhöjd till förmån för allmänna intressen som anges i 12 §, skall vattenrättshavaren vara underkastad de inskränkningar i sin ersättningsrätt som anges i sistnämnda stadgande. Har ej i samband med tillståndsbeslut bestämts den förlust som vattenrättshavaren i egenskap av tillståndshavare skall tåla utan ersättning, utgör den ersättningsfria andelen en tjugondel av för kraftverk produktionsvärdet av den kraft som i tillgodogjort skick kan uttagas vid varje berört kraftverk och för vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål det värde varmed till följd av regleringen eller överledningen den vid varje kraftverk uttagbara kraften ökats eller förädlats. I andra fall då den ersättningsfria andelen icke bestämts utgör denna en tjugondel av fallhöjden eller av den vattenmängd eller magasinsvolym som utnyttjas av vattenrättshavaren.

Har i samband med tillståndsbeslut bestämts vilken förlust tillståndshavare skall tåla utan ersättning och ålägges denne skyldighet som avses i första stycket före den enligt 15 kap. 8 § andra stycket 13 eller 23 § tredje stycket fastställda tidpunkten för omprövning, äger 12 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

16 § Vad i 11–15 §§ stadgas i fråga om tillståndshavares eller annan vattenrättshavares ersättningsrätt skall äga motsvarande tillämpning i fråga om mottagare av andelskraft som på grund av omprövning eller andra beslut enligt denna lag upphör eller minskas.

Ersättning vid utrivning

17 § Vållas genom utrivning av anläggning i vatten skada på annans egendom på grund av ändringar i vattenförhållandena, skall ersättning utges för skadan. Ersättning skall dock ej utges för sådan genom åtgärden orsakad förlust av förmån som den skadelidande utan särskild rättsgrund åtnjutit med avseende på anläggningen.

Ersättningen skall utges av den utrivande. Har utrivningen verkställts av annan än anläggningens ägare eller den som eljest lagligen har att svara för anläggningens underhåll, får den som verkställt utrivningen söka det utgivna beloppet åter av den sålunda ansvarige.

Ersättning vid förordnande om vattenskyddsområde

18 § Medför föreskrifter enligt 8 kap. 3 § att pågående användning av fastighet avsevärt försvåras, är fastighetens ägare berättigad till ersättning för den skada han lider härigenom, i den mån skadan ej skall tålas enligt denna eller annan lag. Ersättningen skall utges av den som hos länsstyrelsen påkallat föreskrifterna eller av staten, om länsstyrelsen meddelat föreskrifterna utan särskild framställning.

Ersättning för oförutsedd skada m. m.

19 § När genom vattenföretag vållas skada som icke förutsetts vid skadereglering enligt denna lag eller vid tillämpning av 15 kap. 8 § fjärde stycket, får den som lider skadan enligt vad nedan sägs framställa anspråk på ersättning eller begära åläggande för företagaren att utföra åtgärd som är ägnad att förebygga eller minska skada.

Är skada som avses i första stycket betydande, får den som lider skadan eller intrånget föra talan om skyldighet för företagaren att till förebyggande eller minskande av skadan för framtiden vidtaga sådana ändringar i utförandet av anläggning som ingår i vattenföretag vilka ej förnärmar tredje mans rätt eller medför väsentlig olägenhet för företagaren.

Anspråk som avses i första eller andra stycket skall för att upptagas till prövning väckas genom ansökan om stämning till fastighetsdomstolen inom fem år, räknat från utgången av den i tillstånds- eller företagsbeslut eller sedermera i anledning av sökt anstånd bestämda arbets- eller igångsättningstiden, eller den längre tid, högst tjugu år från nämnda tidpunkt, som kan ha föreskrivits i samband med skaderegleringen.

Beträffande anspråk enligt denna paragraf gäller icke bestämmelsema i preskriptionslagen (1977:000).

11 kap. Avgifter

1 § I beslut om tillstånd till vattenkraftverk skall kraftverkets ägare förpliktas att årligen erlägga avgift för ändamål som anges i 4 § (bygdeavgift).

Avgiften utgör minst fjorton och högst fyrtio kronor för varje enhet installerad effekt som omfattar tio kilowatt intill etthundrafemtio procent av effekten vid medelvattenföring och för varje enhet om tjugu kilowatt därutöver.

Om särskilda skäl föreligger, får avgift bestämmas till lägre belopp, dock minst tre kronor för varje avgiftsenhet.

Avgift utgår ej, om antalet avgiftsenheter understiger femhundra.

2 § Bygdeavgift bestämmes med beaktande av den större eller mindre förändring av vattenförhållandena som orsakas av kraftverket med reglering och annat vattenföretag som betjänar detta samt den större eller mindre olägenhet eller fördel som härigenom uppkommer för bygden och allmänt fiskeriintresse.

I beslut om fastställande av avgift skall, om det är påkallat, anges till hur stor del avgiften hänför sig till kraftverket samt till annat vattenföretag som betjänar detta.

3 § Bygdeavgift utgår från och med kalenderåret närmast efter det då tillstånd till kraftverket eller ändring därav först togs i anspråk och så länge företaget består.

Tillståndsmyndighetens avgörande angående avgift gäller för en tidrymd av tio år i sänder, räknat från det kalenderår då avgiften först skall erläggas. På ansökan, som under nionde året av sådan tidsperiod göres av kammarkollegiet eller av den avgiftsskyldige, föreskriver koncessionsnämnden den ändring som finnes påkallad med hänsyn till erfarenheterna av företagets inverkan eller ändring i penningvärdet. Föreligger begränsningar i möjligheterna att utnyttja företaget i avsedd omfattning, skall hänsyn tagas även härtill. Göres ej sådan ansökan, skall den förut meddelade bestämmelsen gälla även för nästa period.

4 § Femton procent av bygdeavgiften skall inbetalas till fiskeristyrelsen att användas för att främja fisket inom landet. Återstoden skall inbetalas till länsstyrelsen i det län där kraftverket huvudsakligen utförts att användas för att förebygga eller minska skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning enligt 10 kap. icke bestämts, och för att gottgöra sådan skada eller olägenhet samt för att tillgodose annat ändamål beträffande den bygd som beröres av företaget.

5 § I stället för att meddela föreskrifter enligt 3 kap. 12 § till skydd för fisket får tillståndsmyndigheten, om det är lämpligare, ålägga företagaren skyldighet att utge särskild avgift för fiskebefrämjande åtgärder inom berört eller angränsande vattensystem.

6 § Närmare bestämmelser om indrivningen och användningen av avgifter enligt detta kapitel meddelas av regeringen.

12 kap. Förprövningsskyldighet m. m.

1 § Vattenföretag får utföras utan tillstånd enligt denna lag endast om det är uppenbart att varken allmänt eller enskilt intresse skadas genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Avser företaget markavvattning i vilken flera fastigheter skall deltaga, fordras alltid tillstånd, om överenskommelse om delaktighet i företaget ej träffats.

Första stycket gäller ej i fråga om rensning av uppgrundning i vattenområde eller omedelbart återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp.

2 § Yt- eller grundvattentäkt, som icke är avsedd endast för att förse viss fastighet med vatten till hushållsförbrukning, får ej anordnas eller nyttjas utan att tillstånd därtill erhållits enligt denna lag eller anmälan gjorts till länsstyrelsen och länsstyrelsen lämnat besked i anledning av sådan anmälan.

3 § Innan rensning eller återställande av vattendrag som avses i 1 § andra stycket påbörjas, skall företagaren göra anmälan därom till länets fiskeritjänsteman. Denne äger meddela råd och anvisningar rörande sättet och tiden för arbetets bedrivande.

4 § Erfordras till följd av inträffad skada på anläggning i vatten eller på annan egendom eller till förebyggande av sådan skada att ändrings- eller lagningsarbete utan dröjsmål verkställes på anläggningen, får arbetet, även om tillstånd därtill krävs enligt denna lag, ske utan föregående prövning. Det åligger dock anläggningens ägare att i fall då tillstånd skulle ha erfordrats genast efter arbetets verkställande göra ansökan om godkännande av arbetet.

5 § Även om tillstånd till vattenföretag enligt denna lag icke erfordras, får företagaren till beredande av trygghet för framtiden ansöka om sådant tillstånd. Sökes tillstånd, är företagaren befriad från anmälningsskyldighet enligt 2 och 3 §§.

6 § När enligt denna lag vattenföretag icke får utföras utan att tillstånd därtill erhållits, får dessförinnan ej heller annat arbete av större omfattning påbörjas på företaget.

7 § Har vattenföretag utförts utan att tillstånd enligt denna eller äldre lag därtill erhållits, är företagets ägare berättigad att påkalla prövning av företagets laglighet. Samma rätt tillkommer den som med stöd av 9 kap. 4 § vill använda och i förekommande fall ändra annans anläggning i vatten.

8 § Har efter det denna lag trätt i kraft vattenföretag utförts utan föregående prövning enligt lagen, är företagets ägare bevisningsskyldig beträffande de före företagets tillkomst rådande förhållandena i vattnet.

13 kap. Tillståndsmyndigheter m. m.

1 § Frågor om tillstånd enligt denna lag prövas av regeringen, koncessionsnämnden, länsstyrelsen eller av särskilt förordnad förrättningsman.

Om koncessionsnämnden finns bestämmelser i särskild lag.

2 § Vad i denna lag sägs om tillståndsprövning gäller även prövning av utfört vattenföretags laglighet.

3 § Avses med ansökan om tillstånd till vattenföretag ändring av befintlig anläggning i vatten vartill tillstånd enligt denna eller äldre lag ej lämnats, får ansökan upptagas till prövning endast om prövning av anläggningens laglighet samtidigt påkallas.

Första stycket äger motsvarande tillämpning beträffande prövning av fråga angående rätt att med stöd av 9 kap. 4 § använda och i förekommande fall ändra annans anläggning i vatten.

14 kap. Förberedelse av större vattenföretag

1 § Den som vill utföra vattenföretag av så betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet att det kan antagas komma under regeringens prövning enligt 15 kap. 1 § skall i god tid bereda berörda länsstyrelser och kommuner samt övriga myndigheter och sammanslutningar som företaget angår tillfälle att vid planläggningen av företaget framföra önskemål med avseende på företagets verkningar från allmän synpunkt, ävensom medverka till att upplysning om planläggningen lämnas ortsbefolkningen. Närmare bestämmelser om vad som skall iakttagas därvid meddelas i 2–5 §§.

2 § I god tid innan närmare undersökningar för företaget påbörjas skall företagaren underrätta kammarkollegiet, statens naturvårdsverk, statens planverk samt av företaget berörda länsstyrelser och kommuner. Samtidigt skall riksantikvarieämbetet och fiskeristyrelsen underrättas, om deras verksamhet beröres. Lantbruksstyrelsen skall underrättas, om rennäringen beröres. Företagaren skall därefter på begäran eller när anledning annars föreligger lämna dessa myndigheter och kommuner upplysningar om företaget.

3 § När förutsättningarna för företaget i stort har klarlagts, skall företagaren i samråd med länsstyrelsen i det län där företaget i huvudsak skall utföras bereda berörda kommuner samt myndigheter och sammanslutningar som företaget angår tillfälle att framställa önskemål om företagets närmare omfattning och utformning.

4 § Kan företaget medföra skada på fiske av någon betydelse, får fiskeristyrelsen efter samråd med koncessionsnämnden föranstalta om den utredning som behövs. Kan företaget medföra väsentlig skada på rennäringen, får lantbruksstyrelsen efter samråd med koncessionsnämnden föranstalta om erforderlig utredning.

Statens naturvårdsverk kan efter samråd med koncessionsnämnden föranstalta om erforderlig utredning angående företagets planering från allmänna naturvårdssynpunkter.

Kostnad för utredning som avses i denna paragraf betalas av företagaren, om det ej är obilligt.

5 § I god tid innan ansökan ges in till tillståndsmyndigheten skall företagaren medverka till att information rörande företagets planläggning lämnas ortsbefolkningen vid särskilt sammanträde, genom ortspressen eller på annat lämpligt sätt. Länsstyrelse i län som berörs av företaget får bestämma att sammanträde skall anordnas.

Företagaren skall på lämpligt sätt bereda enskilda personer tillfälle att till honom framställa önskemål om åtgärder för att förebygga eller minska skador genom företaget.

15 kap. Tillståndsprövning i allmänhet

Tillståndsprövning

1 § Regeringen prövar frågor om tillstånd till följande slag av vattenföretag, nämligen

1. vattenkraftanläggning, som är avsedd för en generatoreffekt av minst 20 000 kilovoltampere,
2. vattenreglering med en större vattenståndsskillnad inom magasinet än 2 meter under året eller 1 meter under veckan samt reglering med mindre vattenståndsskillnad än som sagts nu, om därigenom skall utnyttjas ett vattenmagasin av minst 100 miljoner kubikmeter under året eller 10 miljoner kubikmeter under veckan,
3. vattenöverledning eller ytvattentäkt från vattendrag eller sjö med en normal oreglerad lågvattenföring av minst 1 kubikmeter i sekunden i bortledningspunkten respektive utloppet, om den vattenföring som skall tagas i anspråk överstiger en femtedel av den normala oreglerade lågvattenföringen och det ej är uppenbart att bortledningen kan ske utan olägenhet av betydelse för allmänna intressen,
4. grundvattentäkt för tillgodogörande av större vattenmängd än 10 000 kubikmeter om dygnet,
5. annan vattenreglering, vattenöverledning eller ytvattentäkt än förut sagts, om företaget avser någon av sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren, Storsjön i Jämtland eller Siljan och företaget kan inverka märkbart på vattenståndet i eller vattenavrinningen ur sjön.

I fråga om ändring eller utvidgning av äldre företag gäller första stycket endast om ändringen eller utvidgningen uppnår där angiven omfattning.

Regeringen kan överlämna åt koncessionsnämnden att pröva frågor om tillstånd till visst företag som anges i första eller andra stycket.

Regeringen kan förbehålla sig tillståndsprövningen av annat företag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet än sådant som anges i första eller andra stycket. Besked om förbehåll skall lämnas innan annan tillståndsmyndighet enligt denna lag avgjort frågan om tillstånd till företaget.

I samband med prövning av företag enligt denna paragraf kan regeringen pröva även annat vattenföretag, om ansökan avser tillstånd till båda företagen eller fråga uppkommit om företräde mellan dem.

2 § Länsstyrelsen prövar frågor om tillstånd till följande vattenföretag, nämligen

1. uppförande av bro eller annat byggande i vatten som sker för allmän eller enskild väg eller för järnväg,
2. uppförande av brygga, kaj, pir eller annan dylik anläggning,
3. åtgärd för vandringsfiskens framkomst,
4. uppförande av fiskebyggnad,
5. utfyllnad avseende vattenområde om högst 5 000 m^2,
6. utläggning av ledning eller kulvert,
7. anordnande och nyttjande av yt- eller grundvattentäkt för jordbruksbevattning,
8. anordnande och nyttjande av ytvattentäkt för annat ändamål än jordbruksbevattning, om den vattenmängd som skall tillgodogöras ej överstiger 5 000 kubikmeter om dygnet,
9. anordnande och nyttjande av grundvattentäkt för annat ändamål än jordbruksbevattning, om den vattenmängd som skall tillgodogöras ej överstiger 2 000 kubikmeter om dygnet,
10. anläggning eller åtgärd för inrättande, utvidgning eller förbättring av allmän flottled,
11. rensning av uppgrundning eller avlägsnande av växtlighet på mekanisk väg eller liknande arbete i vattendrag, sjö eller annat vattenområde samt återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp,
12. ändring eller lagning av anläggning som avses i 1–4 och 6–10.

Berör företaget flera län, skall tillståndsfrågan prövas av länsstyrelsen i det län där företaget i huvudsak skall utföras.

3 § Koncessionsnämnden prövar frågor om tillstånd till andra vattenföretag än sådana som avses i 1 och 2 §§ eller som gäller markavvattning.

I samband med prövning av vattenföretag som ankommer på koncessionsnämnden kan nämnden pröva även vattenföretag som anges i 2 §, om ansökan avser tillstånd till båda företagen eller fråga uppkommit om företräde mellan dem.

Uppkommer fråga om företräde mellan markavvattningsföretag och annat vattenföretag som skall prövas av koncessionsnämnden eller länsstyrelsen och är ansökningar om tillstånd till företagen samtidigt anhängiga, skall koncessionsnämnden meddela besked om företagens förhållande till varandra.

I samband med prövning enligt miljöskyddslagen (1969:387) av fråga om tillstånd till miljöfarlig verksamhet kan koncessionsnämnden pröva även fråga om tillstånd till vattenföretag som anges i 2 §, om detta erfordras för sådan verksamhet.

4 § Ansökan om tillstånd skall vara skriftlig. Den skall innehålla de uppgifter, ritningar och tekniska beskrivningar som fordras för bedömande av

företagets beskaffenhet, omfattning och verkningar med angivande av det vattenområde som kan komma att beröras av företaget. Vidare skall uppges huruvida särskilda bestämmelser med stöd av lag meddelats rörande användningen av de mark- och vattenområden som berörs av företaget. Ansökningen skall dessutom innehålla uppgift om berörda fastigheter samt om samtliga för sökanden kända sakägares namn och adress.

Ansökan skall åtföljas av en översiktlig redogörelse för sökandens bedömning av det tillämnade företagets betydelse från allmänna planeringssynpunkter, uppgift om möjliga alternativa lokaliseringar av företaget samt uppgift om annat vattenföretag som med sannolikhet kan antagas bli erforderligt för ett ändamålsenligt utnyttjande av det sökta företaget.

Ansökan till regeringen skall innehålla uppgift om de åtgärder som sökanden har vidtagit enligt 14 kap. samt om vad som huvudsakligen förekommit med anledning av dessa åtgärder.

Ansökan skall inges i det antal exemplar som tillståndmyndigheten anser behövligt.

Uppfyller ansökan icke föreskrifterna i första–tredje styckena eller har den ej ingivits i tillräckligt antal exemplar, skall sökanden föreläggas att avhjälpa bristen inom viss tid. I föreläggandet kan utsättas vite eller påföljd att ansökningen avvisas.

5 § Tillståndsmyndigheten skall sörja för fullständig utredning av ärende som kommer under myndighetens prövning.

Tillståndsmyndigheten skall

1. genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning samt genom särskild underrättelse till varje känd sakägare bereda dem som kan beröras av företaget tillfälle att yttra sig,
2. samråda med kammarkollegiet samt andra statliga och kommunala myndigheter som har väsentliga intressen att bevaka i frågan,
3. hålla offentligt sammanträde med dem som saken angår och besiktning på platsen, om det ej är uppenbart onödigt,
4. lämna den som gjort ansökan eller framställt erinran underrättelse om det som tillförts ärendet genom annan än honom själv och bereda honom tillfälle att yttra sig däröver, om ej annat följer av 15 § förvaltningslagen (1971:290).

Berör företaget fast egendom som är samfälld för flera fastigheter, erfordras icke underrättelse enligt andra stycket 1 till de särskilda delägarna i samfälligheten. Finnes känd styrelse för denna, skall styrelsen underrättas.

Tillståndsmyndigheten kan uppdraga åt sakkunnig att verkställa särskild utredning.

6 § Har tillståndsmyndigheten begärt fiskeristyrelsens yttrande i ärende som är under myndighetens prövning, kan styrelsen förordna fiskeritjänsteman att i styrelsens ställe avge yttrande om de åtgärder som behövs till skydd för fisket. Kan yttrandet ej avges utan undersökning på platsen, skall tillståndsmyndigheten efter anmälan av tjänstemannen uppdraga åt denne att verkställa sitt uppdrag såsom särskild utredning enligt 5 § fjärde stycket.

7 § Om tillståndsärende skall avgöras av regeringen, kan regeringen uppdraga åt koncessionsnämnden att bereda ärendet i de delar som anges i 5 och 6 §§ och föreslå erforderliga villkor och föreskrifter enligt 8 §. Sådant uppdrag kan lämnas åt länsstyrelsen, när fråga är om tillstånd till yt- eller grundvattentäkt för jordbruksbevattning eller till anläggning för allmän flottled, samt åt av länsstyrelsen förordnad förrättningsman, när fråga är om tillstånd till markavvattningsföretag.

Tillståndsbeslut

8 § Om hinder icke möter mot företaget, skall tillståndsmyndigheten meddela tillståndsbeslut.

I tillståndsbeslut anges i erforderlig mån

1. tillståndstidens längd,
2. företagets ändamål, läge, omfattning och konstruktion,
3. det område som får tagas i anspråk för företaget,
4. villkor för tillståndet, däribland bestämmelser om innehållande och tappning av vatten samt skadeförebyggande åtgärder,
5. föreskrifter till skydd för fisket,
6. bestämmelser om besiktning, kontroll och tillsyn,
7. bestämmelser om den fastighet (strömfalls- eller vattentäktsfastighet) varmed rätten att tillgodogöra vatten skall vara förenad,
8. vilka som skall deltaga i vattenreglerings-, vattenöverlednings- eller markavvattningsföretag med flera delägare samt den på varje delägare belöpande andelen i kostnaden för företaget,
9. bestämmelser om villkor för tillhandahållande av andelskraft och om kostnadsbidrag härför,
10. skyldighet att utge avgift enligt 11 kap.,
11. den tid inom vilken företaget skall vara utfört (arbetstid),
12. den tid inom vilken verksamhet, varigenom inverkan sker på vattenförhållandena, skall ha satts i gång (igångsättningstid),
13. den tid efter vilkens utgång omprövning av villkoren får påkallas för tillgodoseende av allmänna intressen,
14. den tid inom vilken sökanden skall fullfölja saken genom ansökan om skadereglering till fastighetsdomstol,
15. i fråga om företag för vattnets tillgodogörande den produktionsförlust eller den förlust av vattenmängd, magasinsvolym eller fallhöjd som tillståndshavaren enligt 10 kap. 12 § är skyldig att underkasta sig utan ersättning.

Beträffande fråga som avses i andra stycket 3–9 kan tillståndsmyndigheten föreskriva vad som i huvudsak skall gälla och överlämna åt fastighetsdomstolen att närmare besluta i frågan.

Tillstånd får ej tagas i anspråk, förrän fastighetsdomstolen meddelat besked när och på vilka villkor detta får ske. Om det är uppenbart att någon skadereglering icke erfordras, kan tillståndsmyndigheten, i stället för att lämna föreskrift om sakens fullföljande hos fastighetsdomstol, dock medge rätt för sökanden att taga tillståndet i anspråk.

I fråga om markavvattningsföretag vartill regeringen lämnat tillstånd skall vad i andra–fjärde styckena sagts om fastighetsdomstol i stället avse förrättning eller förrättningsman enligt 16 kap.

9 § Lämnar regeringen tillstånd till vattenföretag, kan regeringen föreskriva särskilda villkor för att tillgodose allmänna intressen.

10 § Om det, när tillstånd till vattenföretag lämnas, ej tillräckligt säkert kan bedömas vilka villkor som bör gälla i visst avseende, får avgörandet i denna del uppskjutas till dess erfarenhet av företaget vunnits.

I samband med uppskov enligt första stycket skall provisoriska bestämmelser om åtgärder för motverkande av skada eller olägenhet meddelas, om det behövs. Uppskjuten fråga skall avgöras så snart det kan ske.

11 § Tillståndsbeslut skall meddelas för all framtid eller för den begränsade tid sökanden begärt. Avser beslutet tillstånd till vattenföretag som anges i 1 kap. 1 § 3, 6 eller 7, kan beslutet, när särskilda skäl föreligger, meddelas för begränsad tid även om sökanden ej begärt det.

12 § Tillståndsbeslut gäller mot envar.

Under beslutets giltighetstid får tillståndet ej inskränkas eller i övrigt ändras eller villkoren för tillståndet rubbas, om ej annat följer av 13–15 eller 18–20 § eller av 2 kap. 10 §, 10 kap. 19 § andra stycket eller 18 kap. 42 §.

Omprövning m. m.

13 § Har den i tillståndsbeslut enligt 8 § andra stycket 13 bestämda eller sedermera i anledning av sökt anstånd förlängda tiden för omprövning gått till ända eller har dessförinnan väsentliga ändringar skett i vattenförhållandena, kan koncessionsnämnden föreskriva ändrade eller nya villkor för tillgodoseende av allmänna intressen.

Vid omprövning enligt första stycket får sådana nya eller ändrade villkor ej föreskrivas som medför att ändamålet med företaget icke kan tillgodoses eller att dess förutsättningar rubbas avsevärt. Villkoren får ej heller åsamka tillståndshavaren, innehavare av rätt till andelskraft eller annan som inrättat sig efter företaget förlust eller kostnad som står i missförhållande till de fördelar från allmän synpunkt som kan vinnas. Hänsyn skall därvid tagas till de förpliktelser som tidigare ålagts tillståndshavaren till förmån för intresse som skall tillgodoses vid omprövningen.

I beslut angående omprövning skall koncessionsnämnden bestämma den tid då de ändrade eller nya villkoren skall börja tillämpas samt den tid efter vilkens utgång förnyad omprövning får påkallas.

14 § Är till skydd för fisket vidtagna anordningar eller meddelade föreskrifter mindre lämpliga, får koncessionsnämnden meddela ändrade bestämmelser. Därvid äger bestämmelserna i 13 § andra stycket motsvarande tillämpning, såvida fråga ej är om höjning av årlig avgift som motsvaras av ändring i penningvärdet.

15 § Åsidosättes villkor som angivits i tillståndsbeslut eller i beslut om omprövning enligt 13 eller 14 § och är avvikelsen betydande, kan koncessionsnämnden förklara tillståndet förverkat och förbjuda fortsatt verksamhet.

Första stycket äger motsvarande tillämpning när vattenföretag övergivits eller underhållet allvarligt försummats eller när tillstånd att inverka på vattenförhållandena icke utnyttjats under längre tid.

16 § I samband med beslut om förverkande enligt 15 § äger koncessionsnämnden meddela erforderliga föreskrifter om skyldighet för ägaren av anläggning i vatten som avsetts med det tidigare tillståndet att förfara så med denna att skada eller fara för allmän eller enskild rätt ej uppstår. Nämnden får därvid förordna att, om ägaren icke fullgör vad som ålagts honom eller någon för anläggningen ansvarig icke finnes, föreskrivna åtgärder avseende anläggningen får utföras av annan vars rätt är beroende därav. Den som verkställt åtgärderna äger söka kostnaderna härför åter av ägaren.

Om det är lämpligt, kan koncessionsnämnden i stället för att förklara tillståndet förverkat och meddela förordnande rörande anläggning enligt första stycket bestämma att skyldigheten att underhålla anläggningen skall övergå på annan under de förutsättningar som anges i 17 kap. 4 §.

17 § Fråga som avses i 13–16 § prövas efter framställning av kammarkollegiet.

18 § Efter ansökan av tillståndshavaren kan koncessionsnämnden i fall då tillstånd lämnats av regeringen eller nämnden och i andra fall länsstyrelsen upphäva eller ändra villkor eller föreskrift i tillståndsbeslut eller beslut som meddelats med stöd av 8 § tredje stycket, om villkoret eller föreskriften ej längre behövs eller är strängare än nödvändigt eller om ändringen påkallas av omständighet som icke förutsågs när tillståndet meddelades.

19 § Koncessionsnämnden kan fastställa ändrade eller nya bestämmelser om innehållande eller tappning av vatten efter ansökan av den som vill bättre utnyttja vattenkraften i fallsträcka som tillkommer honom samt av staten, kommun eller vattenförbund för främjande av allmänt fiskeriintresse eller tillgodoseende av allmänna miljövårds- eller hälsosynpunkter. Sådana bestämmelser kan även fastställas till förmån för allmän farled, allmän hamn, allmän flottled, bevattnings- och markavvattningsföretag samt företag för avledande av avloppsvatten. I sistnämnda fall göres ansökan av den som äger företräda företaget.

Vid prövning enligt första stycket äger 13 § andra stycket motsvarande tillämpning.

20 § Även om tillstånd meddelats att vid yt- eller grundvattentäkt tillgodogöra vatten, får koncessionsnämnden efter ansökan av ägare av annan vattentäkt som är beroende av samma vattentillgång eller av den som söker tillstånd att anordna sådan vattentäkt fastställa ändrade eller nya bestämmelser angående den omfattning i vilken vatten får tillgodogöras vid förstnämnda vattentäkt. Sådant förordnande får också meddelas av länsstyrelsen i fall då ansökan till den nya vattentäkten prövas av länsstyrelsen.

Vid omprövning enligt första stycket får sådana ändrade eller nya bestämmelser ej föreskrivas som medför att ändamålet med den befintliga täkten icke kan tillgodoses eller att dess förutsättningar rubbas avsevärt. Det

skall särskilt tillses att icke någon ort berövas erforderligt vatten från vattentillgång inom orten. Genom omprövningen får täktens ägare ej heller åsamkas förlust eller kostnad som står i missförhållande till de fördelar som kan vinnas därigenom.

21 § Har regeringen fastställt tappningsbestämmelser eller annat villkor för tillstånd, får koncessionsnämnden vid tillämpning av 13, 14, 18 eller 19 § icke avvika väsentligt från bestämmelserna eller villkoret utan att regeringen medgivit det. Nämnden får icke ändra särskilt villkor som föreskrivits med stöd av 9 §.

22 § Beträffande förfarandet vid prövning av frågor som avses i 13–16 och 18–20 §§ gäller 4–6 §§ i tillämpliga delar. Beslut vid omprövning har samma verkan som tillståndsbeslut.

23 § Tillstånd förfaller, om tillståndshavaren ej inom föreskriven tid fullbordat företaget i väsentliga delar eller påbörjat verksamhet varigenom inverkan sker på vattenförhållandena. Detsamma gäller om tillståndshavaren underlåtit att inom i tillståndsbeslut föreskriven tid fullfölja saken genom ansökan om skadereglering till fastighetsdomstol.

Om verkan av återkallelse av ansökan om skadereglering stadgas i 18 kap. 28 §.

Visas giltigt skäl för dröjsmål eller skulle synnerligt men uppstå om tillståndet förfaller, kan tillståndsmyndigheten förlänga tiden med högst tio år, om ansökan därom göres innan den föreskrivna tiden gått ut. Tillståndsmyndigheten kan därvid föreskriva ny tid efter vilkens utgång omprövning enligt 13 § får påkallas.

Verkställighet och fullföljd

24 § I beslut enligt 8 § fjärde stycket andra meningen eller i fråga som avses i 13–16 eller 18–20 § kan förordnas att beslutet skall lända till efterrättelse omedelbart.

25 § Har domstol eller överexekutor förordnat om borttagande eller ändring av anläggning i vatten eller grundvattentäkt och ansöker ägaren om tillstånd till anläggningen eller täkten, kan tillståndsmyndigheten, om sökanden ställer säkerhet för kostnad och skada, bestämma att beslutet icke får verkställas förrän tillståndsmyndigheten avgjort frågan eller föreskriver annat.

26 § Har beslut i fråga som avses i detta kapitel meddelats av koncessionsnämnden eller länsstyrelsen, föres talan mot beslutet hos regeringen genom besvär.

Talan enligt första stycket får föras av sökanden och sakägare. För tillvaratagande av allmänna intressen får sådan talan även föras av kammarkollegiet samt av berörd kommun, såvitt avser allmänna intressen inom kommunen.

16 kap. Prövning av markavvattningsföretag

Inledande bestämmelser

1 § Fråga om markavvattning prövas vid förrättning. Regeringen kan dock i fall som avses i 15 kap. 1 § fjärde och femte styckena förbehålla sig tillståndsprövningen, varvid 4–11 §§ nämnda kapitel äger tillämpning.

Länsstyrelsen förordnar om förrättning. Berör företaget flera län, ges förordnandet av länsstyrelsen i det län där företaget i huvudsak skall utföras.

Ansökan om förrättning

2 § Ansökan om förrättning göres av ägare till fastighet som vill deltaga i företaget.

Beslutas vid fastighetsreglering att fråga om markavvattning skall prövas enligt denna lag, upptages frågan vid förrättning efter anmälan till länsstyrelsen av fastighetsbildningsmyndigheten.

Kammarkollegiet får ansöka om ny förrättning enligt 28 § för tillgodoseende av allmänna intressen.

3 § Ansökan om förrättning skall vara skriftlig. Den skall så fullständigt som möjligt ange företagets beskaffenhet, omfattning och verkningar samt det vattenområde som kan komma att beröras. Vidare skall uppgivas om särskilda bestämmelser med stöd av lag meddelats rörande användningen av de mark- och vattenområden som beröres. Ansökningen skall dessutom innehålla uppgift om berörda fastigheter samt om samtliga för sökanden kända sakägares namn och adress. Anser sökanden att aktförvarare behövs, bör lämplig person föreslås.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om anmälan som avses i 2 § andra stycket.

4 § Uppfyller ansökan ej föreskrifterna i 3 § eller är den i övrigt ofullständig, kan länsstyrelsen förelägga sökanden att avhjälpa bristen inom viss tid. I föreläggandet kan utsättas vite eller påföljd att ansökningen avvisas.

Förrättningsman m. m.

5 § I samband med förordnande om förrättning utser länsstyrelsen lämplig förrättningsman.

6 § Om förrättningsmannen finner att det behövs eller om sakägare begär det och det ej föranleder oskäligt dröjsmål, skall två gode män medverka vid förrättningen.

Medverkar gode män, äger bestämmelserna om förrättningsman motsvarande tillämpning på honom och gode männen, om ej annat framgår.

Bestämmes att gode män skall medverka, rubbas icke därigenom vad som redan beslutats eller verkställts under förrättningen.

7 § I fråga om förrättningsman och gode män äger 4 kap. 2–6 §§ fastighetsbildningslagen (1970:988) motsvarande tillämpning. Vad som där föreskrives om förrättningslantmätare gäller i tillämpliga delar förrättningsman.

8 § För utredning av fråga vars bedömande kräver särskild fackkunskap får förrättningsmannen anlita biträde av sakkunnig.

Ersättning till sakkunnig bestämmes av förrättningsmannen.

Handläggning

9 § Förrättningsmannen skall utreda förutsättningarna för företaget. Föreligger ej hinder mot detta, skall han utarbeta erforderlig plan och ombesörja behövliga tekniska arbeten och värderingar. Därvid bör han rådpläga med sakägarna. Vid behov skall han även samråda med de myndigheter som beröres av åtgärden.

10 § I den utsträckning som är påkallad med hänsyn till företagets art och förhållandena i övrigt skall förrättningsmannen utreda vilka som i egenskap av ägare till fastighet skall deltaga i företaget eller på annan grund är sakägare. Den som har lagfart på fastigheten anses som ägare, om det ej visas att fastigheten tillhör annan.

Har fastighet övergått till ny ägare under förrättningen, får denne icke rubba vad den förre ägaren medgivit eller godkänt.

11 § Förrättningsmannen skall utfärda kungörelse för att bereda dem som kan beröras av företaget tillfälle att yttra sig. I kungörelsen upptages kortfattad redogörelse för det sökta företaget med angivande av den eller de fastigheter som kan beröras därav. I kungörelsen skall sakägarna kallas till första sammanträde.

Kungörelsen skall införas i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning. Beträffande företag av mindre omfattning behövs ej införande i Post- och Inrikes Tidningar. Kungörelsen skall tillställas kammarkollegiet och andra berörda statliga myndigheter, berörd kommun samt kända sakägare.

Berör företaget fast egendom som är samfälld för flera fastigheter, erfordras ej att kungörelsen tillställes de särskilda delägarna i samfälligheten. Finnes känd styrelse för denna, skall kungörelsen tillställas styrelsen.

Om det är lämpligt, skall förrättningsmannen bestämma för sakägarna välbelägen plats hos lämplig person (aktförvarare), där avskrift av de handlingar som hör till förrättningen skall hållas tillgänglig för granskning. Underrättelse härom skall, när det är möjligt, tagas in i kungörelsen.

12 § Ägare av fastighet som saken angår är skyldig att till förrättningsmannen uppge för honom känd innehavare av servitut, nyttjanderätt och rätt till elektrisk kraft som upplåtits i fastigheten. Underlåter han det utan giltigt skäl och uppstår skada för rättighetshavare till följd av underlåtelsen, skall han ersätta skadan. Erinran härom skall intagas i kungörelsen.

13 § Det åligger kammarkollegiet att, när det behövs, vid förrättningen föra talan för tillgodoseende av allmänna intressen. Sådan talan får även föras av kommunen, såvitt avser allmänna intressen inom kommunen.

14 § Vid förrättning skall förrättningsmannen hålla sammanträde med sakägarna.

Mer än ett sammanträde behövs ej, om stridiga intressen mellan sakägare ej förekommer i ärendet och hänsyn till allmänt intresse ej påkallar att ytterligare sammanträde likväl hålles.

Sammanträde skall vara offentligt.

15 § Behövs nytt sammanträde, skall förrättningsmannen kalla kända sakägare. Kallelse behövs dock ej, om det kan antagas att sakägaren ändå infinner sig.

Kallelse skall i god tid före nytt sammanträde delges sakägarna. Delgivning skall, med beaktande av vad i tredje stycket sägs, ske enligt allmänna delgivningsbestämmelser. Vid första sammanträdet får dock bestämmas om särskild ordning för delgivning.

Vid kallelse och delgivning äger i övrigt 4 kap. 21–23 §§ fastighetsbildningslagen (1970:988) motsvarande tillämpning. Vad som där sägs om fastighetsbildningsmyndigheten gäller i tillämpliga delar förrättningsmannen.

16 § Om förrättningsmannen och gode männen har olika mening, gäller vad två av dem säger. Har var och en sin mening, gäller förrättningsmannens mening. I fråga om pengar eller annat som utgör viss mängd skall dock den mening gälla som avser den näst största mängden.

I beslut skall anges de skäl på vilka avgörandet grundas, såvida motivering av beslutet icke kan anses överflödig. Om talan får föras mot beslutet, skall det dessutom innehålla besvärshänvisning.

Meddelas beslut vid sammanträde, skall det uppläsas för de närvarande. När i annan ordning meddelas beslut om förrättningens inställande eller, utan samband med företagsbeslut, beslut mot vilket talan får föras särskilt, skall sakägare och annan som får besvära sig underrättas om beslutet utan dröjsmål. Underrättelsen lämnas genom skriftligt meddelande eller i sådan särskild ordning som beslutats vid första sammanträdet.

17 § När det behövs med anledning av förrättningen, är förrättningsmännen och deras biträden berättigade att få tillträde till byggnad, beträda ägor, verkställa mätningar och markundersökningar samt företaga därmed sammanhängande eller jämförliga åtgärder. I trädgård eller liknande plantering får träd ej skadas eller fällas utan ägarens samtycke. Även i övrigt skall skada undvikas, om det är möjligt.

Rätt att beträda annans ägor tillkommer också var och en som för talan vid förrättningen.

Har skada uppkommit genom åtgärd som avses i första eller andra stycket och önskar den skadelidande ersättning för skadan, skall han framställa yrkande därom innan förrättningen avslutas eller inställes.

Polismyndighet skall lämna den handräckning som behövs för utövande av befogenhet enligt första stycket.

18 § Vill sökanden hos förrättningsmannen återkalla sin ansökan, skall han göra det skriftligen eller också muntligen vid sammanträde. Har annan

sakägare ej fört talan vid förrättningen, när återkallelsen sker, skall förrättningen genast inställas. I annat fall skall sakägare som fört talan vid förrättningen och som själv kunnat ansöka om denna underrättas om återkallelsen. Om ej sådan sakägare inom tid som förrättningsmannen föreskriver begär att förrättningen fortsättes, skall den inställas.

Återkallelse hos förrättningsmannen får ej ske, sedan företagsbeslut meddelats.

Uteblir sökanden från det första förrättningssammanträdet, skall ansökningen anses återkallad, om icke sökanden anmält laga förfall eller det är uppenbart att han vidhåller ansökningen.

19 § Om hinder mot företaget föreligger, skall förrättningsmannen snarast möjligt avbryta förrättningen och meddela beslut om dess inställande.

Förrättning som inletts efter anmälan av fastighetsbildningsmyndigheten får inställas, om fastighetsregleringen inställes eller annat särskilt skäl föreligger.

Företagsbeslut m. m.

20 § Om hinder icke möter mot företaget, skall förrättningsmannen avsluta förrättningen och meddela företagsbeslut.

Företagsbeslut får ej meddelas innan koncessionsnämnden lämnat besked enligt 15 kap. 3 § tredje stycket om markavvattningsföretagets förhållande till annat vattenföretag.

I företagsbeslut anges

1. företagets ändamål, läge, storlek och huvudsakliga beskaffenhet i övrigt,
2. de fastigheter som skall deltaga i företaget och varje fastighets andelstal i fråga om kostnaderna för anläggningens utförande och drift,
3. det område som får tagas i anspråk för företaget,
4. fastighet eller del därav som inlöses,
5. erforderliga villkor och föreskrifter i fråga om företagets utförande och underhåll,
6. de ersättningar som skall utgå enligt 10 kap. och i vad mån nedsättning skall ske,
7. förrättningskostnader och hur de skall fördelas,
8. erforderliga bestämmelser om besiktning,
9. den tid inom vilken företaget skall vara utfört (arbetstid),
10. den tid inom vilken talan om ersättning för oförutsedd skada får väckas,
11. den tid efter vilkens utgång omprövning får ske enligt 28 § andra stycket.

Företagsbeslut som vunnit laga kraft gäller mot envar och kan ej rubbas i vidare mån än som följer av 28 § eller av 6 kap. 5–7 §§.

21 § Kan skada genom uppläggning av schaktmassor eller annat därmed jämförbart intrång icke förutses med nöjaktig säkerhet, får förrättningsmannen utan hinder av 20 § skjuta upp skaderegleringen i det hänseendet, intill dess erforderlig erfarenhet vunnits av skadans eller intrångets omfatt-

ning. Har sådant beslut meddelats, skall förrättningen fortsätta och den uppskjutna frågan av förrättningsmannen avgöras, så snart det kan ske.

Beslutas uppskov skall förrättningsmannen, när det behövs, i företagsbeslutet förordna om skadeförebyggande åtgärder eller om förskott till skadelidande i avräkning på den slutliga ersättningen. Som villkor för att företagsbeslutet skall få verkställas skall förrättningsmannen vidare föreskriva att sökanden hos länsstyrelsen ställer säkerhet för den slutliga ersättningen till den del den överstiger förskottet jämte den ränta som kan komma att utgå enligt 19 kap. 12 §.

22 § Har sakägarna, med avvikelse från vad som stadgas i denna lag, träffat överenskommelse i fråga som icke berör allmänna intressen, skall överenskommelsen läggas till grund för förrättningsmannens beslut, såvida ej avvikelsen kan antagas ha skett i otillbörligt syfte.

23 § Företagsbeslut skall meddelas vid sammanträde eller på tid och plats som förrättningsmannen tillkännagivit för sakägarna och annan som får besvära sig över beslutet. Sådant tillkännagivande skall lämnas vid sammanträde eller också genom skriftligt meddelande eller i sådan särskild ordning som beslutats vid första sammanträdet.

24 § Förrättningsmannen och gode männen är berättigade till ersättning enligt vad som är särskilt stadgat.

25 § Till förrättningskostnader hänföres ersättning till förrättningsman, gode män och sakkunnig, ersättning för skada enligt 17 § tredje stycket samt annan för förrättningen nödvändig kostnad.

Om företagsbeslut meddelats, skall förrättningskostnaderna fördelas mellan ägarna av de fastigheter som skall deltaga i företaget efter vad som är skäligt.

Inställes förrättningen, skall sökanden betala uppkomna kostnader, om icke särskilda omständigheter föranleder att betalningsskyldigheten fördelas mellan samtliga sakägare eller vissa av dem. Om förrättning som inställes påbörjats på grund av beslut vid fastighetsreglering, skall kostnaden anses som förrättningskostnad vid fastighetsregleringen.

Förrättningsprotokoll m. m.

26 § Vid förrättningen skall föras protokoll. Protokollet samt övriga handlingar som ingivits eller upprättats vid förrättningen sammanföres till en akt.

27 § Innan beslut meddelas om inlösen av fastighetsdel, skall beträffande denna ha upprättats karta och beskrivning samt utmärkts gränser i den ordning som gäller för fastighetsbildning.

Omprövning m. m.

28 § Har företagsbeslut vunnit laga kraft och inträder därefter ändrade förhållanden som i icke ringa mån inverkar på fråga som avgjorts genom beslutet, dock ej fråga om ersättning, får frågan omprövas vid ny förrättning.

Även utan att sådana förhållanden som avses i första stycket inträtt får ny förrättning äga rum, om i det tidigare avgörandet föreskrivits att frågan får omprövas efter viss tid.

Vid ny förrättning får ej beslutas sådan ändring att avsevärd olägenhet uppkommer från allmän eller enskild synpunkt. Särskilt villkor som regeringen föreskrivit med stöd av 15 kap. 9 § får ej ändras.

29 § Företagsbeslut förfaller, om företaget ej fullbordats i väsentliga delar inom föreskriven arbetstid. Länsstyrelsen kan dock på dessförinnan gjord framställning medge förlängning av tiden, om särskilda skäl föreligger.

Fullföljd till fastighetsdomstol

30 § Mål vari talan fullföljes enligt bestämmelserna i 31 och 32 §§ prövas av fastighetsdomstol som dömer i vattenmål.

31 § Mot beslut om ogillande av jäv mot förrättningsman eller om ersättning till sakkunnig eller till sådan skadelidande som avses i 17 § föres talan särskilt genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom två veckor från den dag då beslutet meddelades. Besvär får anföras av sakägare. Mot beslut om ersättning får besvär anföras även av annan som beslutet angår.

Talan får ej föras mot beslut att gilla invändning om jäv.

Menar sakägare att förrättningen onödigt uppehålles genom förrättningsmannens beslut, får han föra talan mot beslutet genom besvär hos fastighetsdomstolen. Sådan talan är ej inskränkt till viss tid.

32 § I annat fall än som avses i 31 § föres talan mot förrättningsmans beslut genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom fyra veckor från den dag beslutet meddelades.

Besvär får anföras av sakägare och, såvitt gäller frågor som avses i 13 §, av kammarkollegiet och kommunen.

17 kap. Bestämmelser om förfarandet i vissa fall

Förfarandet vid tvångsförvärv av vattenrätt enligt 2 kap. 4–6 §§

1 § Bestämmelserna i 15 kap. om tillståndsprövning gäller i tillämpliga delar i fråga om prövning av ansökan om förvärv av vattenkraft eller vattenrätt enligt 2 kap. 4–6 §§.

Prövas ansökan enligt 2 kap. 4 eller 5 § icke samtidigt med fråga om tillstånd till vattenföretag, varmed åsyftas vattnets tillgodogörande, skall i samband med meddelande av förvärvstillståndet bestämmas viss tid, inom vilken ansökan om tillstånd till vattenföretaget skall vara inkommen till vederbörande tillståndmyndighet, vid äventyr att förvärvstillståndet eljest förfaller.

Förfarandet vid prövning av frågor om utrivning m. m.

2 § Ansökan om tillstånd att utriva anläggning i vatten prövas av koncessionsnämnden, om anläggningens tillkomst enligt 15 kap. 1 och 3 §§ skulle ha prövats av regeringen eller koncessionsnämnden, samt i övriga fall av länsstyrelsen.

3 § Meddelas ej förordnande om övertagande av underhållsskyldigheten enligt 4 §, skall tillståndsmyndigheten bifalla ansökningen och lämna erforderliga föreskrifter om sättet och ordningen för anläggningens utrivning och om återställningsåtgärder i anledning av utrivningen. Tillståndsmyndigheten får därvid bestämma att den vars rätt är beroende av utrivningen får utföra arbetet på sökandens bekostnad, om denne ej fullgör vad som ålagts honom.

4 § I stället för att lämna tillstånd till begärd utrivning får tillståndsmyndigheten bestämma att skyldigheten att underhålla anläggningen och att fullgöra vad som i övrigt enligt denna lag åligger anläggningens ägare skall för framtiden, till dess annat bestämmes, övergå på ägare till fastighet som skulle skadas av anläggningens borttagande, om denne förbundit sig att fullgöra skyldigheten. Sådant förordnande får dock ej meddelas, om det kan antagas att fastighetsägaren icke kan fullgöra underhållsskyldigheten eller om det är angeläget från sökandens eller från allmän synpunkt att anläggningen rivs ut.

Förordnande enligt första stycket kan också meddelas för staten, kommun eller vattenförbund till skydd för allmänna intressen.

Vållas ägaren skada genom anläggningens bibehållande, skall skälig ersättning för skadan utges av den som övertar underhållet.

5 § För anteckning i fastighetsboken skall tillståndsmyndigheten genast hos inskrivningsmyndigheten göra anmälan om skyldighet som enligt 4 § ålagts fastighetsägare.

Underhållsskyldigheten åvilar även ny ägare av fastigheten.

6 § Är allmän flottled avlyst, får efter ansökan staten, kommun, vattenförbund, förvaltare som är utsedd enligt 82 a § lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled eller den som kan lida men av bibehållandet av anläggning för flottleden av länsstyrelsen tillåtas bortskaffa anläggningen med rätt att fritt förfoga över det bortskaffade. Länsstyrelsen meddelar behövliga föreskrifter om bortskaffandet och får därvid bestämma att den vars rätt är beroende därav får utföra arbetet på sökandens bekostnad.

Om det är uppenbart att anläggning kan bortskaffas utan att allmänt eller enskilt intresse förnärmas, behövs icke länsstyrelsens tillstånd. Har förvaltare utsetts enligt 82 a § lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled och skall åtgärden vidtagas av annan än denne, skall dock förvaltaren ha lämnat sitt medgivande. Har anläggningen bortskaffats utan föregående prövning, är den som vidtagit åtgärden bevisningsskyldig beträffande de före åtgärden rådande förhållandena i vattnet.

7 § Kan fastighet skadas genom att anläggning i avlyst flottled bortskaffas eller vill någon använda sådan anläggning för att tillgodogöra sig vattnet, äger

länsstyrelsen bestämma att anläggningen skall övertagas av fastighetsägaren eller den som vill tillgodogöra sig vattnet. Vill staten, kommun eller vattenförbund till skydd för allmänna intressen övertaga anläggning, äger länsstyrelsen besluta om sådant övertagande. Nye ägaren är skyldig att underhålla anläggningen så att skada för allmän och enskild rätt förebygges.

Har ägare av fastighet, för vilken bortskaffande av flottledsanläggning skulle medföra skada, enligt första stycket berättigats övertaga anläggningen, skall länsstyrelsen göra anmälan härom hos inskrivningsmyndigheten för anteckning i fastighetsboken.

8 § Beträffande prövning av fråga enligt 3, 4, 6 och 7 §§ gäller bestämmelserna i 15 kap. i tillämpliga delar.

Omprövning av bygdeavgift

9 § Ansökan om omprövning enligt 11 kap. 3 § andra stycket av bygdeavgift skall vara skriftlig. Den avgiftsskyldige skall beredas tillfälle att yttra sig över ansökningen, innan frågan avgöres.

Talan mot koncessionsnämndens beslut i fråga om omprövning av bygdeavgift föres hos regeringen genom besvär.

Förfarandet hos länsstyrelsen i anmälningsärende

10 § Anmälan enligt 12 kap. 2 § skall göras skriftligen. Anmälningshandlingarna skall innehålla de uppgifter och tekniska beskrivningar som behövs för att bedöma vattentäktens beskaffenhet, omfattning och verkningar. Anmälningshandlingarna skall inges i det antal exemplar som länsstyrelsen anser behövligt.

11 § I anmälningsärende skall länsstyrelsen samråda med de statliga och kommunala myndigheter som kan antagas ha väsentliga intressen att bevaka i ärendet.

12 § Anmälningsärende skall handläggas skyndsamt.

Om vattentäkten bedömes skada allmänna eller enskilda intressen eller behov föreligger av fördelning av vatten mellan ägare av flera täkter, skall länsstyrelsen förelägga anmälaren att ansöka om tillstånd till täkten. I annat fall skall länsstyrelsen lämna besked om att tillstånd tills vidare icke behövs och därvid meddela erforderliga råd och anvisningar rörande täktens anordnande och nyttjande.

18 kap. Rättegången i vattenmål

Vattenmål

1 § Vattenmålen utgöres av ansökningsmål, stämningsmål och besvärsmål.

2 § Till ansökningsmål hänföres

1. ansökan om skadereglering i anledning av sökt eller erhållet tillstånd till vattenföretag,

2. ansökan enligt 4 kap. 3 § om överflyttning från en fastighet till en annan av rätt till andelskraft,

3. ansökan enligt 7 kap. 4 eller 5 § om omprövning av delaktighet i reglerings- eller vattenöverledningssamfällighet.

3 § Till stämningsmål hänföres

1. talan enligt 4 kap. 2 § om omprövning av rättsförhållandet mellan ägare av kraftanläggning och mottagare av andelskraft från anläggningen,

2. talan enligt 5 kap. 2 § om fördelning av grundvatten,

3. talan, utan samband med pågående förrättning, om ersättning som avses i 6 kap. 9 §,

4. talan, utan samband med pågående ansökningsmål, enligt 7 kap. 8 § om delaktighet i reglerings- eller vattenöverledningssamfällighet,

5. talan om gottgörelse enligt 7 kap. 9 §,

6. talan, utan samband med pågående ansökningsmål, om rätt att enligt 9 kap. 1, 2 eller 6 § taga annans fastighet i anspråk, om skyldighet att enligt 9 kap. 3 § avstå byggnader eller annat till allmän flottled eller om rätt att enligt 9 kap. 4 § använda, ändra eller utföra skadeförebyggande åtgärder på annans anläggning i vatten,

7. talan enligt 9 kap. 7 § om ersättning eller annat på grund av åtgärder eller föreskrifter som avses i 6,

8. talan enligt 10 kap. 11–14 §§ om ersättning på grund av omprövning m. m.,

9. talan, utan samband med pågående ansökningsmål, enligt 10 kap. 17 § om ersättning på grund av utrivning,

10. talan enligt 10 kap. 18 § om ersättning på grund av förordnande om vattenskyddsområde,

11. talan enligt 10 kap. 19 § om ersättning för oförutsedd skada m. m.,

12. talan enligt 15 kap. 16 § första stycket om ersättning för återställningsåtgärder,

13. talan av borgenär med panträtt i fast egendom om gottgörelse enligt 19 kap. 19 §,

14. talan som grundas på att den som enligt 20 kap. 1 eller 2 § är skyldig att underhålla och handhava skötseln av vattenföretag brister i att fullgöra denna skyldighet,

15. talan om ersättning som avses i 20 kap. 3 §,

16. talan, utan samband med pågående vattenmål, enligt 22 kap. om ersättning för eller fördelning av kostnader,

17. talan om borttagande av anläggning som ingår i vattenföretag, när talan grundas på att anläggningen icke tillkommit i laga ordning eller icke är av laga beskaffenhet,

18. talan om ersättning för skada eller intrång av sådan anläggning som avses i 17.

4 § Till besvärsmål hänföres besvär över beslut vid förrättning enligt denna lag.

5 § Talan som ej enligt 1–4 §§ skall hänföras till vattenmål men som rör i denna lag behandlat ämne räknas dock som vattenmål, om den anhängiggjorts som sådant hos behörig fastighetsdomstol och invändning icke göres däremot inom tid som anges i 34 kap. 2 § rättegångsbalken.

6 § Sådant yrkande från sökanden eller sakägare som har samband med vattenmålet men rör rättsförhållande som ej skall bedömas enligt denna lag får prövas i vattenmålet, om det är lämpligt.

Domstolar i vattenmål

7 § Första domstol i vattenmål är fastighetsdomstol som regeringen bestämmer.

Överdomstol i vattenmål är Svea hovrätt.

Som sista domstol i vattenmål dömer högsta domstolen.

8 § Vattenmål upptages av behörig fastighetsdomstol inom vars område det företag varom är fråga i huvudsak verkställts eller skall verkställas.

9 § Teknisk ledamot som ingår i Svea hovrätt eller i fastighetsdomstol vid handläggningen av vattenmål skall ha teknisk utbildning och erfarenhet av vattenfrågors behandling.

10 § Nämndeman i vattenmål skall vara nämndeman i fastighetsdomstol som är belägen inom det för handläggning av vattenmålet bestämda domsområdet.

Förfarandet vid fastighetsdomstol i ansökningsmål

11 § Ansökan enligt 2 § 1 göres av den som har sökt eller erhållit tillstånd till vattenföretag.

Ansökan enligt 2 § 2 göres av ägaren till den fastighet med vilken rätten till andelskraft är förenad.

Ansökan enligt 2 § 3 göres av delägare som vill påkalla omprövning eller få överenskommelse godkänd.

Ansökan skall vara skriftlig.

12 § I ansökan enligt 2 § 1 skall sökanden uppge

1. de omständigheter på vilka han grundar sin talan,
2. yrkande som framställes,
3. samtliga för honom kända sakägares namn och adress,
4. den ersättning han erbjuder och de omständigheter på vilka erbjudandet grundas,
5. de åtgärder till förebyggande eller minskande av skada på motstående intressen han är villig att vidtaga,
6. den tidpunkt då han önskar påbörja företaget,
7. de skriftliga bevis han åberopar,
8. de omständigheter som betingar domstolens behörighet, om denna ej framgår av vad som annars anföres,

9. namn på en eller flera lämpliga aktförvarare.

Har tillståndsmyndigheten överlämnat åt fastighetsdomstolen att närmare besluta i fråga som avses i 15 kap. 8 § tredje stycket, skall ansökan innehålla de uppgifter som erfordras för domstolens bedömning av frågan.

13 § I ansökan enligt 2 § 2 skall sökanden förete bevis därom, huruvida den fastighet, varifrån rätten till andelskraft skall överflyttas, är besvärad med inteckning samt huruvida överenskommelser i ärendet träffats med inteckningshavare.

14 § I ansökan enligt 2 § 3 skall sökanden uppge namn och adress på delägarna i samfälligheten, de omständigheter på vilka han grundar sin ansökan samt yrkande som framställes.

15 § Ansökan jämte därvid fogade handlingar skall i mål som avses i 2 § 1 inges i sex exemplar och i mål som avses i 2 § 2 och 3 i tre exemplar. Om det behövs, får fastighetsdomstolen föreskriva att ytterligare exemplar skall inges.

Har ansökningshandlingarna ej ingivits i tillräckligt antal exemplar, skall sökanden föreläggas att ingiva felande antal exemplar. Försummas det, skall fastighetsdomstolen på sökandens bekostnad ombesörja mångfaldigande av handlingarna.

16 § Uppfyller ansökan ej vad som föreskrives i 12–14 §§, skall sökanden föreläggas att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggandet och är bristen så väsentlig att ansökan är otjänlig som grund för rättegång, skall ansökan avvisas.

Avvisas ansökan om skadereglering enligt andra stycket är meddelat tillstånd till vattenföretaget förfallet.

17 § Avvisas ej ansökan, skall fastighetsdomstolen genom kungörelse eller på annat lämpligt sätt bereda dem som kan beröras av ansökningen tillfälle att yttra sig. Dessutom skall en eller flera aktförvarare utses, om det ej kan anses obehövligt.

Kungörelse skall genom fastighetsdomstolens försorg snarast införas i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning. Ett exemplar av kungörelsen skall jämte ett exemplar av ansökningshandlingarna genast sändas till den eller de aktförvarare som förordnats i målet.

Fastighetsdomstolen skall dessutom utan dröjsmål skriftligen underrätta varje i ansökningen uppgiven eller eljest för domstolen känd sakägare som beröres av företaget om ansökningen och vad han har att iakttaga.

Berör ansökan enligt 2 § 1 fast egendom som är samfälld för flera fastigheter, erfordras icke underrättelse enligt tredje stycket till de särskilda delägarna i samfälligheten. Finnes känd styrelse för denna, skall styrelsen underrättas.

18 § Framgår av ansökningshandlingarna, tillståndsmyndighetens beslut eller på annat sätt att allmänna intressen beröres, skall kungörelsen samt ett exemplar av ansökningshandlingarna sändas till kammarkollegiet, länsstyrelsen och berörd kommun.

19 § Det åligger kammarkollegiet att, när det behövs, föra talan för att tillvarataga allmänna intressen i målet. Sådan talan får även föras av kommunen, såvitt avser allmänna intressen inom kommunen.

20 § Ägare till fastighet som berörs av ansökningen skall till fastighetsdomstolen uppge för honom känd innehavare av servitut, nyttjanderätt eller rätt till elektrisk kraft som upplåtits i fastigheten. Underlåter han det utan giltigt skäl och uppstår skada för sådan sakägare till följd av underlåtenheten, skall fastighetsägaren ersätta skadan. Domstolen skall erinra fastighetsägaren härom i den underrättelse som enligt 17 § tredje stycket skall tillställas denne.

21 § Har sakägare uppgivits eller annars blivit känd sedan underrättelse enligt 17 § tredje stycket utsänts och har han ej låtit sig avhöra i målet, skall sådan underrättelse utan dröjsmål delges honom.

22 § Den för vilken lagfart senast är beviljad eller sökt kan företräda fastigheten i målet även om han före ansökningens ingivande har överlåtit fastigheten. Den till vilken fastigheten sålunda överlåtits har i målet samma ställning som om överlåtelsen skett under rättegången. Om tvist angående äganderätten är antecknad i fastighetsboken, kan den som innehar fastigheten med äganderättsanspråk företräda fastigheten.

Ny ägare får ej rubba vare sig överenskommelse som förre ägaren ingått eller annan åtgärd som vidtagits i målet och som är bindande för förre ägaren.

23 § Fastighetsdomstolen skall under förberedelsen verka för att utredningen i målet får den inriktning och omfattning som är lämplig med hänsyn till målets beskaffenhet. Därvid skall domstolen såvitt möjligt se till att onödig utredning icke förebringas.

24 § Förberedelsen kan vara skriftlig eller muntlig.

Besked om tid och plats för muntlig förberedelse skall delges de parter som enligt fastighetsdomstolens bestämmande skall inställa sig. Om det är lämpligt, kan beskedet i stället meddelas parterna genom kungörelse. Fastighetsdomstolen kan förelägga part vid vite att komma tillstädes eller infinna sig personligen.

Vid muntlig förberedelse får förlikning icke stadfästas eller målet på grund av parts medgivande eller uteblivande avgöras eller avskrivas. Part äger vid muntlig förberedelse åberopa av honom ingiven skrift. Redogörelse bör lämnas för skriftens innehåll.

25 § Erfordras för bedömande av målet särskild teknisk utredning eller vidlyftigare värdering, kan fastighetsdomstolen om det är lämpligt uppdraga åt en eller flera sakkunniga att avge utlåtande i målet.

Har tillståndsmyndigheten enligt 15 kap. 6 § uppdragit åt fiskeritjänsteman att verkställa utredning om åtgärder till skydd för fisket och ankommer fråga om sådana åtgärder på fastighetsdomstolens prövning, skall domstolen förordna tjänstemannen eller annan som föreslagits av fiskeristyrelsen att avge utlåtande i målet.

Behövs särskild undersökning innan utlåtande som avses i första och andra styckena avges, skall sådan undersökning verkställas snarast möjligt. Om det är erforderligt med hänsyn till målets beskaffenhet eller ändamålet med undersökningen, skall parterna på lämpligt sätt underrättas om tiden för undersökningen. Sedan undersökningen slutförts, skall utlåtandet utan dröjsmål översändas till fastighetsdomstolen. Utlåtandet skall för parterna hållas tillgängligt hos aktförvararen.

26 § När målet beretts till huvudförhandling, skall fastighetsdomstolen bestämma tid och plats för denna. Besked härom skall i god tid före sammanträdet meddelas parterna genom kungörelse eller på annat lämpligt sätt.

27 § Skall part infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, skall fastighetsdomstolen förelägga vite. Föreläggande skall delges.

Fastighetsdomstolen får handlägga och avgöra målet utan hinder av parts utevaro från huvudförhandlingen.

28 § Återkallas ansökan enligt 2 § 1 helt eller delvis, skall målet avskrivas i den delen. Är fråga om egendom som har tillträtts av sökanden, skall målet prövas utan hinder av återkallelsen, om sakägare vars rätt beröres av tillträdet begär det.

Avskrives målet helt eller delvis på grund av återkallelse av sökanden, är tillståndet till vattenföretaget i den delen förfallet.

29 § Har skada uppstått för sakägare på grund av att ansökan har återkallats enligt 28 § och avskrives målet i den delen, skall sökanden ersätta skadan.

Första stycket äger motsvarande tillämpning när domstolen skiljer målet från sig med anledning av att tillstånd till vattenföretaget vägrats.

Innan avskrivning sker på grund av återkallelse av sökanden, skall han, om han har fått tillstånd till vattenföretaget, hos länsstyrelsen ställa säkerhet för ersättning som avses i första stycket, såvida icke alla sakägare förklarat sig avstå från att yrka sådan ersättning.

30 § Fastighetsdomstolen skall i dom bestämma den tidpunkt då meddelat tillstånd till vattenföretaget helt eller delvis tidigast får tagas i anspråk och de villkor som därvid skall gälla. Innan sådant medgivande lämnas, skall i den delen tillståndsbeslutet ha vunnit laga kraft och, om ej annat följer av 32 eller 33 §, skaderegleringen vara avslutad.

Vid bestämmandet av den tidpunkt då tillståndet får tagas i anspråk skall domstolen tillse att fastighetsägare och annan vars rätt beröres får skäligt rådrum.

31 § Fastighetsdomstolen får förordna att dess medgivande enligt 30 § att taga tillstånd i anspråk får utnyttjas utan hinder av att beslutet därom icke har vunnit laga kraft. Som villkor för sådant utnyttjande skall gälla att sökanden hos länsstyrelsen ställer säkerhet för den ersättning som kan komma att utgå, om domstolens dom ändras.

Ålägges sökanden, sedan han erhållit tillstånd till ett redan utfört vattenföretag, skyldighet att förebygga eller avhjälpa skada eller olägenhet eller att utge ersättning därför, får fastighetsdomstolen, om skäl föreligger, förordna att beslutet genast skall gå i verkställighet som om det vunnit laga kraft.

32 § Är fråga om brådskande åtgärd till förebyggande eller avhjälpande av skada eller är det eljest av väsentlig betydelse för sökanden, får fastighetsdomstolen i dom medge att tillstånd till vattenföretag helt eller delvis får utnyttjas och annans egendom tagas i anspråk utan hinder av att skaderegleringen ej är avslutad (förhandsmedgivande).

33 § När verkningarna av ett vattenföretag icke kan i visst hänseende förutses med nöjaktig säkerhet, får fastighetsdomstolen skjuta upp skaderegleringen i det hänseendet till dess erforderlig erfarenhet vunnits av företagets inverkan (uppskovsbeslut).

Uppskjuten fråga skall avgöras så snart det kan ske.

34 § I samband med förhandsmedgivande eller uppskovsbeslut skall fastighetsdomstolen, såvitt angår skada, förlust eller intrång som kan antagas bli av mera kännbar beskaffenhet, förordna att skadeförebyggande åtgärder skall vidtagas provisoriskt eller att förskott skall utgå till skadelidande i avräkning på den slutliga ersättningen.

35 § I mål vari förhandsmedgivande lämnats eller uppskovsbeslut meddelats skall fastighetsdomstolen som villkor för ianspråktagande av tillståndet till företaget eller den del därav som är i fråga föreskriva att sökanden hos länsstyrelsen ställer säkerhet för den slutliga ersättningen, till den del den överstiger förskott som avses i 34 § jämte den ränta som kan komma att utgå enligt 19 kap. 12 §.

36 § Beträffande ersättningsanspråk som omfattas av förhandsmedgivande eller uppskovsbeslut gäller icke bestämmelserna i preskriptionslagen (1977:000).

37 § Finner fastighetsdomstolen vid förhandling i målet anledning till antagande att företag eller åtgärd som avses i målet har vidsträcktare verkningar än som uppgivits i ansökningen, skall tillfälle lämnas tillståndesvarande parter att yttra sig däröver. Finnes antagandet grundat, skall domstolen, även om särskilt yrkande ej framställes, ålägga sökanden att betala den ökade ersättning som föranledes därav.

38 § Ersättning får icke bestämmas till lägre belopp än vad sökanden har erbjudit i målet eller till högre belopp än vad den ersättningsberättigade har begärt.

När på yrkande av någon part uppskattningen av honom tillkommande ersättning finnes böra sättas högre än sökanden föreslagit, får domstolen även beträffande andra parter vidtaga sådan jämkning i ersättningsbelopp som kan erfordras för vinnande av likformighet i uppskattningen.

Besväras fastighet av beviljad eller sökt inteckning, får löseskilling och intrångsersättning, oavsett vad den ersättningsberättigade har begärt, ej sättas lägre än som föranledes av 10 kap., om det icke är väsentligen utan betydelse för borgenärernas rätt.

Har särskild uppgörelse träffats, får ersättning ej på grund av föreskrifterna i första–tredje styckena eller i 37 § bestämmas annorlunda än vad sålunda blivit avtalat. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning i fråga om överenskommelse om att ersättning skall utgå på annat sätt än i pengar eller om att skadeförebyggande åtgärd skall utföras.

39 § Vid bestämmande av ersättning skall domstolen uppskatta såväl fastighetens värde som värdet av särskild rätt som skadas. Medför särskild rätt minskning av värdet av fastigheten, skall uppskattningen av fastighetens värde ske med hänsyn till den värdeminskning för fastigheten som rättigheten innebär. Skall ersättning utgå till innehavare av sådan särskild rätt och svarar fastigheten för beviljad eller sökt inteckning med bättre rätt, skall domstolen uppskatta även det värde fastigheten har utan den särskilda rättigheten.

Särskild uppskattning enligt första stycket tredje meningen behövs ej, om nedsättning enligt 19 kap. icke skall äga rum.

40 § Har domstolen med stöd av detta kapitel förordnat om förskott, får den slutliga ersättningen ej bestämmas till lägre belopp än de förskott som bestämts.

41 § Innan fastighetsdomstolen meddelar dom om inlösen av fastighetsdel, skall beträffande denna ha upprättats karta och beskrivning samt utmärkts gränser i den ordning som gäller för fastighetsbildning.

42 § Har tillståndsmyndigheten överlämnat till fastighetsdomstolen att närmare besluta i fråga enligt 15 kap. 8 § tredje stycket, får fastighetsdomstolen icke utan tillståndsmyndighetens medgivande avvika väsentligt från de villkor som tillståndsmyndigheten föreskrivit i samband därmed.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om sådan skadeförebyggande åtgärd som fastighetsdomstolen anser erforderlig till skydd för motstående intresse men vars utförande skulle strida mot av tillståndsmyndigheten meddelat villkor.

43 § Dom skall, om ej synnerligt hinder möter, meddelas inom två månader efter det huvudförhandlingen avslutats.

44 § Dom skall grundas på vad som förekommit vid syn eller annan förhandling inför fastighetsdomstolen och vad handlingarna innehåller i övrigt.

Förfarandet vid fastighetsdomstol i stämningsmål

45 § I fråga om förfarandet i stämningsmål äger 22–25 §§, 31 § andra stycket, 38 § tredje stycket och fjärde styckena samt 43 och 44 §§ motsvarande tillämpning.

46 § Prövning av anspråk som avses i 2 § 11 kan efter vad som är lämpligt ske antingen före eller efter utgången av den i 10 kap. 19 § tredje stycket angivna tiden för väckande av anspråk.

Förfarandet vid fastighetsdomstol i besvärsmål

47 § Är talan mot förrättningsmans beslut icke fullföljd på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall den omedelbart avvisas av fastighetsdomstolen. Har besvärsinlagan före besvärstidens utgång kommit in till förrättningsmannen, skall den omständigheten att inlagan först efter utgången av nämnda tid kommit in till domstolen ej föranleda att talan avvisas.

48 § Vid besvärsinlaga skall fogas tre avskrifter av inlagan och därtill hörande handlingar. Behöver domstolen för delgivning eller därmed jämförlig åtgärd ytterligare avskrifter, är klaganden skyldig att tillhandahålla dem. Är avskrifter icke tillgängliga när de behövs, får domstolen ombesörja dem på klagandens bekostnad.

Första stycket gäller icke karta, ritning eller annan bilaga av vidlyftig beskaffenhet, om avskrift av handlingen kan undvaras utan väsentlig olägenhet.

49 § Avvisas ej talan, skall, om så finnes erforderligt, motpart som kan beröras av besvären delges besvärsinlagan med därvid fogade handlingar samt föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftlig förklaring. I stället för delgivning får kungörelse enligt 17 § utfärdas, om det är lämpligt.

Fordras för målets beredande eller avgörande att yttrande inhämtas från myndighet eller sakkunnig eller att skriftligt bevis företes, särskilt sammanträde hålles eller annan liknande åtgärd vidtages, skall domstolen utan dröjsmål förordna därom.

50 § När målet beretts till huvudförhandling, skall fastighetsdomstolen bestämma tid och plats för denna.

51 § Till huvudförhandling eller annan förhandling skall parterna kallas. Part vars närvaro uppenbarligen är utan betydelse för hans rätt eller eljest för målets avgörande behöver ej kallas.

Företrädare för eller tjänsteman vid myndighet vars verksamhet beröres av målet kan kallas för att lämna upplysning. För detta ändamål kan även förrättningsmannen kallas.

Kallelse skall delges.

52 § Fastighetsdomstolen får avgöra mål utan huvudförhandling, om huvudförhandling kan antagas sakna betydelse för prövningen samt part icke begärt sådan förhandling. Om talan fullföljts enligt 16 kap. 31 § eller om domstolen finner uppenbart att talan är ogrundad, får målet alltid avgöras utan huvudförhandling.

För prövning som ej avser själva saken fordras icke huvudförhandling.

Har domstolen beslutat att mål skall avgöras utan huvudförhandling och är

det ej uppenbart att part redan slutfört sin talan, skall tillfälle därtill lämnas honom.

53 § Fastighetsdomstolens avgörande av saken sker genom dom.

54 § Ändring av förrättningsmans beslut får ske endast om klagandens motpart fått tillfälle att yttra sig. Ändring till fördel för någon får dock ske, även om han icke haft tillfälle att yttra sig.

Om domstolen finner att besvären bör föranleda ändring i företagsbeslut, får ändring göras även i det som icke överklagats, om det behövs för att uppenbar motstridighet icke skall uppkomma i beslutet.

55 § Kan fastighetsdomstolen ej utan olägenhet rätta fel i förrättning, skall domstolen undanröja förrättningsmannens beslut i den omfattning det påverkas av felet samt visa förrättningen åter till denne. Domstolen kan därvid meddela föreskrifter för vinnande av rättelse.

Har talan förts mot företagsbeslut och återkallar den som sökt företaget sin ansökan, skall förrättningen undanröjas i den del som återkallelsen avser, om samtycke lämnats av övriga som fört talan vid förrättningen eller domstolen och som själva haft rätt att ansöka om företaget.

56 § I övrigt äger bestämmelserna i 22, 23, 27, 43 och 44 §§ motsvarande tillämpning.

Fullföljd av talan till Svea hovrätt och högsta domstolen

57 § Talan mot fastighetsdomstols dom eller beslut i vattenmål får, om ej annat är föreskrivet, fullföljas till Svea hovrätt. I stället för de i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrivna tiderna gäller för vadeanmälan och anslutningsvad två veckor, för anförande av besvär tre veckor samt för fullföljd av vad fyra veckor.

Talan får fullföljas av sökande, sakägare och annan enskild part, av kammarkollegiet för att tillvarataga allmänna intressen samt av berörd kommun för att tillvarataga allmänna intressen inom kommunen.

58 § Talan får ej föras mot fastighetsdomstolens beslut i dit fullföljd fråga som avses i 16 kap. 31 §.

59 § Har i ansökningsmål, vari kungörelse enligt 14 § utfärdats, talan fullföljts av sökanden mot fastighetsdomstols dom eller beslut, får hovrätten i stället för att förordna om delgivning med motpart besluta att ett exemplar av vade- eller besvärsinlagan med därvid fogade handlingar skall översändas till aktförvararen samt utfärda kungörelse om den fullföljda talan på sätt anges i 17 § första och andra styckena. Då detta fullgjorts, skall delgivning anses ha skett.

60 § Vademål får, även om det ej följer av vad som i allmänhet gäller, avgöras utan huvudförhandling, om huvudförhandling kan antagas sakna betydelse och part ej begär sådan förhandling.

Äger huvudförhandling rum, får, i den omfattning hovrätten bestämmer, utredningen läggas fram genom hovrättens försorg.

Bevis genom syn på stället får upptagas i hovrätten endast om synnerliga skäl föreligger.

61 § I fråga om rättegången i hovrätten äger 23 §, 25 § första stycket, 27 §, 38 § tredje och fjärde styckena, 43 och 44 §§ samt, såvitt avser mål som i fastighetsdomstolen handlagts som besvärsmål, 54 och 55 §§ motsvarande tillämpning.

62 § Talan mot hovrättens dom eller beslut fullföljes till högsta domstolen.

Vad i 59–61 §§ är stadgat angående rättegången i hovrätten skall i tillämpliga delar gälla i fråga om högsta domstolen.

19 kap. Betalning av ersättning, tillträde m. m.

1 § Löseskilling och intrångsersättning som fastställts att utgå på en gång betalas genom nedsättning hos länsstyrelsen i det län där fastigheten är belägen.

Avser ersättningen fastigheter i olika län, skall nedsättningen ske hos den länsstyrelse som domstolen eller förrättningsmannen bestämmer.

2 § Nedsättning enligt 1 § skall ej ske, om fastigheten icke svarar för beviljad eller sökt inteckning eller om de borgenärer som har panträtt i fastigheten medgivit att ersättningen utbetalas till den ersättningsberättigade. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, gäller vad som sagts nu endast om dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation föreligger. Medgivande fordras dock ej av den för vars rätt domstolens eller förrättningsmannens avgörande är väsentligen utan betydelse.

3 § I beslut varigenom löseskilling eller intrångsersättning bestämmes skall anges i vad mån nedsättning skall ske.

4 § Ersättning som ej skall nedsättas betalas till den ersättningsberättigade. Avser ersättningen mark som löses, åligger det ersättningsgivaren att hos länsstyrelsen i det län där fastigheten är belägen anmäla och därvid styrka att ersättningen har betalats. Avser ersättningen fastigheter i olika län, äger 1 § andra stycket motsvarande tillämpning.

5 § Bestämmelserna i 1–4 §§ äger motsvarande tillämpning på förskott.

6 § Vid nedsättning eller anmälan skall den ersättningsskyldige till länsstyrelsen ge in domen eller företagsbeslutet samt lagakraftbevis och vid nedsättning dessutom gravationsbevis rörande fastigheten. Sker det ej, skall länsstyrelsen anskaffa handlingarna på den ersättningsskyldiges bekostnad.

7 § Ersättning för mark som löses skall betalas och anmälan enligt 4 § skall ske inom sex månader från det att dom eller beslut som medfört att samtliga frågor beträffande fastigheten avgjorts vunnit laga kraft. Ersättning som ej avser mark som löses och som fastställts att utgå på en gång skall betalas inom två år från samma tid. Iakttager ersättningsgivaren ej vad som sagts nu, är den väckta frågan förfallen såvitt den rör den ersättningsberättigades rätt.

Tid som avses i första stycket får förkortas eller förlängas, när parterna är ense därom eller eljest särskilda skäl föreligger.

8 § Inlösen av mark är fullbordad, när den ersättningsskyldige fullgjort vad som åligger honom enligt 1 och 4 §§.

9 § Den ersättningsskyldige äger genast tillträda egendomen, när inlösen är fullbordad enligt 8 §. Har utom löseskilling eller intrångsersättning fastställts annan ersättning till följd av avståendet, får dock tillträde ej ske förrän även denna ersättning betalats.

Tillstånd att på annat sätt än genom inlösen taga annans egendom i anspråk eller att vidtaga åtgärd som medför skada för annan får utnyttjas när den ersättningsskyldige betalat föreskriven ersättning.

Skäligt uppskov med tillträdet eller med utförandet av åtgärd skall föreskrivas, om den ersättningsberättigades förhållanden påkallar det.

10 § Ändring av fastighetsindelningen på grund av inlösen sker, när inlösen är fullbordad enligt 8 §.

Sådan särskild rätt till fastighet som tillkommit genom frivillig upplåtelse upphör, när inlösen av fastigheten eller av sådan del därav som beröres av rättigheten är fullbordad enligt 8 §, om ej domstolen eller förrättningsmannen förordnat att rättigheten skall bestå. Sådant förordnande får meddelas endast om det uppenbarligen är utan betydelse för den rätt som tillkommer borgenär med panträtt i fastigheten.

Annan särskild rätt till fastighet än som sägs i andra stycket består efter inlösen, om ej annat har förordnats av domstolen eller förrättningsmannen.

Genom inlösen upphör den lösta egendomens ansvar för fordran. Detta gäller dock ej fordran som åtnjuter förmånsrätt enligt 6 § 1 förmånsrättslagen (1970:979).

11 § Har på grund av förhandsmedgivande enligt 18 kap. 32 § tillstånd till företag eller åtgärd tagits i anspråk innan skaderegleringen i övrigt avslutats och höjer högre rätt ersättning som fastställts i samband med förordnandet, skall det överskjutande beloppet betalas och anmälan enligt 4 § göras inom en månad från det ersättningen slutligen bestämts.

Överstiger ersättning som bestämts efter uppskovsbeslut enligt 18 kap. 33 § fastställt förskott, skall det överskjutande beloppet betalas inom en månad från det ersättningen slutligen bestämts. Anmälan enligt 4 § skall göras inom samma tid.

Bestämmes i fall som avses i första eller andra stycket ersättningen ej till högre belopp och skulle eljest nedsättnings- eller anmälningsskyldighet ha förelegat, skall den ersättningsskyldige göra anmälan hos länsstyrelsen om

ersättningsbeslutet sedan detta vunnit laga kraft.

Har i annat fall än som avses i första eller andra stycket ersättning till följd av företag eller åtgärd, vartill tillstånd lämnats enligt denna lag, fastställts först efter det företaget eller åtgärden utförts, skall ersättningen betalas och anmälan enligt 4 § göras inom en månad från det ersättningen slutligen bestämdes. Detsamma gäller ersättning som bestämts i samband med prövning enligt denna lag av fråga om godkännande av företag eller åtgärd som redan utförts.

12 § På överskjutande belopp som avses i 11 § första eller andra stycket och på ersättning som avses i 11 § fjärde stycket utgår ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från den dag marken tillträddes eller företaget eller åtgärden utfördes. Sker ej betalning i rätt tid, utgår ränta enligt 6 § räntelagen för tiden efter det dröjsmålet inträdde. Inlösen fullbordas utan hinder av att ränta ej betalas.

Försummar den ersättningsskyldige att betala ersättning som avses i 11 §, skall länsstyrelsen på ansökan av den ersättningsberättigade låta uttaga beloppet jämte ränta. Reglerna i utsökningslagen (1877:31 s. 1) om verkställighet av lagakraftägande dom i tvistemål, varigenom betalningsskyldighet blivit någon ålagd, äger därvid motsvarande tillämpning.

13 § Medel som har nedsatts eller uttagits skall av länsstyrelsen utan dröjsmål insättas i bank mot ränta.

14 § Nedsatta eller uttagna medel skall jämte upplupen ränta utbetalas av länsstyrelsen till den som är berättigad till medlen.

Vid utbetalning av medel som enligt domstolens eller förrättningsmannens bestämmande skall nedsättas äger, med de avvikelser som anges i tredje och fjärde styckena, bestämmelserna om fördelning av köpeskilling för fast egendom som sålts på exekutiv auktion motsvarande tillämpning. Om rätt för innehavare av pantbrev att avstå från sin rätt till betalning och verkan därav finns särskilda bestämmelser.

Är fastigheten, förutom av inteckning, besvärad av särskild rätt som minskar fastighetens värde och har sämre rätt än inteckningen, skall borgenär som har panträtt på grundval av inteckningen erhålla betalning som om fastigheten icke besvärades av rättigheten, i den mån det krävs för att han skall få full betalning för sin fordran. Ersättningen för rättigheten skall minskas i motsvarande mån.

Har löseskilling eller intrångsersättning med tillämpning av 18 kap. 38 § tredje stycket bestämts till högre belopp än fastighetens ägare har yrkat och uppstår efter betalning av de fordringar som skall utgå ur ersättningen överskott som ej faller inom det yrkade beloppet, skall överskottet återställas till den ersättningsskyldige.

15 § Sammanträde för fördelningen hålles så snart det kan ske. Kallelse till sammanträdet sändes minst två veckor i förväg till fastighetsägaren, annan sakägare och kända innehavare av panträtt. De skall i kallelsen uppmanas att anmäla sina anspråk senast vid sammanträdet. Föreligger särskilda skäl skall kungörelse om sammanträdet minst två veckor i förväg också föras in i Post- och Inrikes Tidningar.

16 § När inlösen av mark är fullbordad, skall länsstyrelsen genast underrätta inskrivningsmyndigheten därom för anteckning i fastighetsboken.

17 § Råder tvist om bättre rätt till ersättning, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen, även om nedsättning ej erfordras enligt 1 §. Bestämmelserna i 13–15 §§ äger tillämpning i fråga om sådan ersättning.

18 § Ersättningsbelopp som betalats får ej till någon del återkrävas. Vad som sagts nu gäller ej, om det tillstånd som föranlett beslut om ersättning upphäves på talan av den ersättningsberättigade.

19 § Lider borgenär som har panträtt i fast egendom förlust till följd av att ersättning ej bestämts eller blivit för lågt beräknad och har frågan på grund av överenskommelse mellan ersättningsgivaren och sakägaren eller av annan anledning ej prövats av domstol eller vid förrättning, är borgenären berättigad till gottgörelse av den ersättningsskyldige mot avskrivning på fordringshandlingen. Vad nu sagts gäller också i fråga om överenskommelse om att ersättning skall utgå på annat sätt än i pengar eller om att skadeförebyggande åtgärd skall utföras samt i fråga om överenskommelse beträffande fastighets andel i samfällighet enligt denna lag, om andelen enligt borgenärens mening blivit för högt beräknad.

20 kap. Vattenföretags underhåll och handhavande

1 § Ägare av byggnad i vatten eller annan anläggning som ingår i vattenföretag är skyldig att underhålla anläggningen så att skada för allmän och enskild rätt förebygges. Sådan skyldighet åligger jämte ägaren även den som med stöd av 9 kap. 4 § berättigats använda annans anläggning i vatten.

Om övertagande av ägarens skyldighet att svara för anläggningens underhåll m. m. stadgas i 15 kap. 16 § och 17 kap. 4 §.

2 § Avser vattenföretag bedrivande av viss verksamhet, varigenom inverkan sker på vattenförhållandena, skall, om icke särskild rätt därtill föreligger, företaget handhavas så att skada ej uppstår för allmän eller enskild rätt.

3 § Fordras för underhåll av byggnad i vatten eller annan anläggning som ingår i vattenföretag tillträde till annans fastighet, får sådant tillträde icke vägras den underhållsskyldige. Vållas därav eller genom arbete som fordras för anläggningens underhåll skada för fastighetens ägare eller annan, äger han rätt till ersättning för skadan.

21 kap. Besiktning och tillsyn

1 § Har i tillståndsbeslut eller företagsbeslut enligt denna lag förordnats att besiktning skall verkställas sedan vattenföretaget utförts, men har därvid viss besiktningsman icke utsetts, skall länsstyrelsen förordna sådan, då besiktningen skall ske.

2 § Tillsyn över vattenföretag och därtill hörande anläggningar utövas av länsstyrelsen.

Om särskilda skäl föreligger, kan i tillståndsbeslut eller företagsbeslut även annan än länsstyrelsen förordnas att utöva tillsyn i visst hänseende över företaget. Sådant förordnande kan i fall som avses i 15 kap. 8 § tredje stycket även meddelas av fastighetsdomstol.

3 § Företagaren är skyldig att på begäran lämna länsstyrelsen eller annan som utövar tillsyn enligt 2 § behövliga upplysningar om företaget.

Länsstyrelsen får förelägga företagaren att utföra för tillsynens fullgörande behövliga undersökningar, mätningar och registreringar av företaget och dess verkningar. Om särskilda skäl föreligger, kan länsstyrelsen i stället föreskriva att sådan åtgärd skall vidtagas av annan än företagaren och utse någon att utföra åtgärden.

I beslut om föreläggande enligt andra stycket får länsstyrelsen utsätta vite.

4 § För att utöva tillsyn enligt denna lag har länsstyrelsen eller annan som utövar tillsyn enligt 2 § rätt att vinna tillträde till anläggning som ingår i vattenföretaget, samt att företaga undersökning inom område som berörs av företaget.

Första stycket gäller även besiktningsman och den som skall företaga åtgärd som avses i 3 § andra stycket andra meningen.

22 kap. Kostnadsbestämmelser

1 § Har tillstånd till vattenföretag beviljats, skall sökanden svara för samtliga kostnader som uppkommit i ärende i första instans om tillstånd enligt 15 eller 17 kap. till företaget, i ansökningsmål vid fastighetsdomstolen och i ärende om fördelning av ersättning.

I fråga om förrättningskostnader gäller 16 kap. 25 §. Delägare i markavvattningsföretag är icke berättigad till ersättning för sin talans bevakande vid förrättning. Annan sakägare är berättigad till ersättning för sina nödvändiga kostnader vid förrättningen. Kostnaderna skall utges av delägarna i företaget med fördelning mellan dem enligt de grunder som anges i 16 kap. 25 § andra och tredje styckena.

Andra stycket gäller även kostnader som uppkommit i fall då förrättningsman ombesörjt förberedande åtgärder enligt 15 kap. 7 §.

2 § Avslås ansökan om tillstånd till vattenföretag eller återkallas ansökningen innan tillstånd beviljats, skall sökanden svara för kostnaderna i ärendet.

3 § I ärende om omprövning eller förverkande av tillstånd enligt 15 kap. 13–16 § skall vardera parten svara för sin kostnad.

I ärende om omprövning av tillstånd enligt 15 kap. 18–20 § skall sökanden svara för kostnaderna.

4 § Ogillas talan om ersättning för oförutsedd skada m. m. enligt 10 kap. 19 § eller för sakkunniguppdrag enligt 15 kap. 5 § fjärde stycket men har den som framställt anspråket haft skälig anledning att få sin talan prövad av fastighetsdomstolen, får efter omständigheterna förordnas att vattenföretagets ägare skall ersätta honom hans rättegångskostnad eller att vardera parten skall bära sin kostnad.

Ogillas talan av enskild part enligt 18 kap. 2 § 17 om borttagande av anläggning som ingår i vattenföretag på den grund att svaranden efter talans väckande sökt och erhållit tillstånd enligt denna lag, skall efter omständigheterna förordnas att vardera parten skall svara för sin rättegångskostnad eller att full eller jämkad ersättning skall tilläggas endera.

5 § I besvärsmål kan fastighetsdomstolen, efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna, förordna att part som förlorar målet skall ersätta motpart dennes rättegångskostnad.

6 § I fullföljt ärende om tillstånd till vattenföretag och i fullföljt ansökningsmål svarar sökanden för sina egna kostnader och för kostnad som uppkommit för motpart genom att sökanden fullföljt talan. Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i fullföljt ärende om tillstånd till vattenföretag och i högre rätt i andra fall gäller bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken eller en motsvarande tillämpning av dessa bestämmelser.

7 § Bestämmelserna i 1–6 §§ gäller endast i den mån annat ej följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken eller vid en motsvarande tillämpning av något av dessa lagrum.

8 § Fråga om ersättning för kostnad som avses i 1 § första stycket, 2 eller 3 § prövas av fastighetsdomstolen även om frågan ej gäller kostnad vid domstolen.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om kostnad enligt 6 § avseende fullföljt ärende om tillstånd till vattenföretag.

9 § I avvaktan på att ansökningsmål avgöres får fastighetsdomstolen förordna att förskott skall utgå på den ersättning för kostnader i tillståndsärendet och för rättegångskostnader vid domstolen som slutligt fastställes.

Första stycket äger motsvarande tillämpning på rättegångskostnader i högre rätt som uppkommit genom att sökanden fullföljt talan.

Innan förordnande meddelas att förskott på kostnad skall utgå till part, skall motparten erhålla tillfälle att yttra sig. Mot beslut som fastighetsdomstolen meddelat under rättegången i sådan fråga föres talan särskilt. Mot Svea hovrätts beslut i frågan får talan ej föras.

10 § Sökande i ärende om tillstånd till vattenföretag och i ansökningsmål är skyldig att på anmodan förskjuta

1. kostnaden för kungörelser i ärende om tillståndsprövning, vid förrättning och i vattenmål,
2. särskild kostnad för aktförvarare,

3. gottgörelse åt sakkunnig som tillkallats av tillståndsmyndighet, förrättningsman eller fastighetsdomstol och kostnad för undersökning som hållits av den sakkunnige,

4. ersättning till förrättningsman och gode män,

5. kostnad för underrättelser och andra vid förrättning nödvändiga åtgärder.

Finnes flera sökande, svarar de solidariskt för kostnad enligt första stycket.

Första och andra styckena äger motsvarande tillämpning i avseende på kärande i stämningsmål samt klagande i besvärsmål, i den mån kostnaden förorsakats av hans besvär.

11 § Har tillstånd till vattenföretag med flera delägare förfallit eller förklarats förverkat, äger delägare i företaget påkalla fastighetsdomstolens prövning, om den kostnad som lagts ned på företaget skall betalas endast av sökanden och dem som förenat sig med honom eller om och i vilken mån även övriga delägare skall taga del i kostnaden med hänsyn till vunnen nytta av företaget.

12 § Kostnad för besiktning samt för tillsyn och undersökning som enligt 21 kap. utföres av annan än länsstyrelsen betalas av vattenföretagets ägare med belopp som länsstyrelsen fastställer.

13 § Har säkerhet som skall ställas enligt denna lag ej godkänts av den till vars förmån den ställes, prövas säkerheten av länsstyrelsen.

Borgen får godkännas av länsstyrelsen endast om borgensman svarar som för egen skuld och, om två eller flera tecknat borgen, de svarar solidariskt.

Staten, kommun, landstingskommun och kommunalförbund behöver ej ställa säkerhet.

23 kap. Ansvar, handräckning m. m.

1 § Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot 12 kap. 1, 2 eller 6 §,

2. bryter mot förbud som meddelats med stöd av 15 kap. 15 §,

3. åsidosätter villkor eller föreskrift som meddelats med stöd av 2 kap. 7 §, 15 kap. 8, 9, 13, 14, 16 eller 19 § eller 17 kap. 3 eller 6 § så att allmän eller enskild rätt kan kränkas.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att fullgöra vad som åligger honom enligt 12 kap. 3 § eller 21 kap. 3 § första stycket dömes till böter.

2 § Har länsstyrelsen förordnat att överträdelse av föreskrift som meddelats med stöd av 8 kap. 3 eller 4 § skall föranleda ansvar, dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet överträder föreskriften till böter, högst femhundra kronor, eller, om förseelsen avsett åliggande av större vikt eller

därigenom förorsakats avsevärd skada eller olägenhet, till dagsböter.

3 § Har någon begått gärning som avses i 1 § första stycket, kan överexekutor meddela handräckning för att åstadkomma rättelse. I fråga om sådan handräckning gäller samma regler som för handräckning enligt 191 § utsökningslagen (1877:31 s. 1).

Beröres allmänna intressen, får ansökan om handräckning göras av kammarkollegiet eller annan myndighet som ärendet angår.

Det åligger polismyndighet att lämna den handräckning som behövs för utövande av tillsyn enligt denna lag.

4 § Har underhåll av vattenföretag försummats eller iakttages ej meddelade föreskrifter om företags handhavande, får länsstyrelsen antingen förordna om rättelse på den försumliges bekostnad eller vid vite tillhålla den försumlige att själv vidtaga rättelse.

5 § Länsstyrelsen får vid vite förelägga vattenrättshavare att under bestämd tid avstå vatten enligt 2 kap. 10 §. Om synnerliga skäl föreligger, får tiden förlängas.

6 § Länsstyrelsen får, om ansvar icke är stadgat enligt 2 §, vid vite tillhålla den som ämnar utföra åtgärd som avses i 8 kap. 1 § att iakttaga vad som åligger honom enligt nämnda paragraf eller enligt föreskrift som meddelats med stöd av 3 eller 4 § samma kapitel.

Iakttages icke enligt första stycket meddelade föreskrifter, får länsstyrelsen antingen förordna om rättelse på den försumliges bekostnad eller vid vite tillhålla den försumlige att själv vidtaga rättelse.

24 kap. Slutbestämmelser

1 § Vill någon såsom förberedelse för vattenföretag upprätta karta över fastighet som annan äger eller innehar eller annars undersöka fastigheten, får länsstyrelsen föreskriva att tillträde till fastigheten för sådan undersökning skall lämnas under viss tid. Länsstyrelsen får även stadga förbud vid vite att rubba eller skada vattenmärke eller observationsrör som erfordras för undersökningen.

Undersökningsarbetet skall utföras så att minsta skada och intrång vållas. I trädgård, liknande plantering eller park får träd ej skadas eller fällas utan ägarens samtycke eller medgivande av länsstyrelsen. För skada och intrång utgår ersättning. Talan om ersättning väckes vid den fastighetsdomstol inom vars område fastigheten är belägen.

2 § Efter framställning av någon som vill utföra vattenföretag men ännu ej ingivit ansökan om tillstånd därtill, får länsstyrelsen förordna sakkunnig att på företagarens bekostnad verkställa erforderliga undersökningar. Avser undersökningarna företagets verkningar på allmänt fiskeriintresse, skall till sakkunnig förordnas av fiskeristyrelsen föreslagen fiskeritjänsteman.

3 § Den som är beroende av handhavandet av ett vattenföretag ävensom allmän åklagare och tjänsteman vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut äger rätt att vinna tillträde till ställe, där vattenmärke eller observationsrör är utsatt, och att taga del av anteckningar som det ålagts företagaren att föra rörande vattenstånd, vattnets avrinning eller tillgodogjorda vattenmängder.

Tillfälle skall beredas statens fiskeritjänsteman, länsfiskeritjänsteman och av länsstyrelsen eller fiskeristyrelsen förordnad fiskeritillsynsman att utöva tillsyn över att föreskrifter till skydd för fisket fullgörs.

4 § Talan mot länsstyrelsens beslut i fråga om vattenskyddsområde enligt 8 kap., om förordnande av förrättningsman eller god man enligt 16 kap., om förordnande av besiktningsman eller undersökning enligt 21 kap., om kostnad för besiktning, tillsyn eller undersökning och om säkerhet enligt 22 kap., om föreläggande vid vite eller om rättelse på försumligs bekostnad enligt 23 kap. samt om förordnande av sakkunnig och undersökning enligt detta kapitel föres hos kammarrätten genom besvär.

Mot länsstyrelsens beslut i anmälningsärende enligt 17 kap. 12 § får talan ej föras.

5 § Enligt närmare föreskrifter som meddelas av regeringen skall föras bok för anteckningar rörande vattenföretag (vattenbok).

6 § I fråga om vissa vattenföretag som kan beröra annat land gäller vad därom är särskilt stadgat.

2. Förslag till Lag om införande av nya vattenlagen

Härigenom föreskrives följande.

Allmänna bestämmelser

1 § Den nu antagna vattenlagen och denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

2 § Genom nya vattenlagen upphäves med den begränsning som följer av denna lag

vattenlagen (1918:523),

lagen (1920:460) om vad vid anläggande av järnväg eller spårväg bör iakttagas till tryggande av närliggande marks torrläggning,

vad som i annan författning strider mot nya vattenlagen eller denna lag.

3 § Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya vattenlagen eller i denna lag, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

4 § Mål eller ärende som anhängiggjorts vid vattendomstol före nya vattenlagens ikraftträdande handlägges och bedömes enligt äldre bestämmelser, om ej annat följer av andra stycket. Vad som i äldre bestämmelser stadgas om vattendomstol skall i stället äga tillämpning på fastighetsdomstolen vid samma tingsrätt. Fastighetsdomstolen består därvid av en lagfaren ordförande, en teknisk ledamot samt två nämndemän.

Mål om ersättning m. m. för oförutsedd skada handlägges enligt 18 kap. nya vattenlagen, om anspråket framställes efter dennas ikraftträdande.

5 § Har förrättningsman förordnats före nya vattenlagens ikraftträdande, skall äldre lag tillämpas vid förrättningen samt i fråga om underställning och fullföljd av talan. Beträffande handläggningen av underställt utlåtande och fullföljd talan äger 4 § motsvarande tillämpning.

6 § Vad som enligt nya vattenlagen gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet med ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt.

Särskild övergångsbestämmelse angående 2 kap.

7 § Genom 2 kap. 1 och 2 §§ nya vattenlagen inskränkes icke den rätt som före lagens ikraftträdande tillkommit någon på grund av dom, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund eller på grund av bestämmelserna i 1 kap. 2 § andra stycket andra meningen äldre vattenlagen.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 6, 7 och 16 kap.

8 § Bestämmelserna i 6 kap. 5 och 6 §§ och 7 kap. 6 och 7 §§ nya vattenlagen om verkan av fastighetsbildning äger motsvarande tillämpning, när åtgärden rör fastighet som är ansluten till företag som tillkommit enligt 3 eller 7 kap. äldre vattenlagen eller motsvarande äldre lag.

9 § Bestämmelserna i 7 kap. 4 § och 16 kap. 28 § nya vattenlagen om omprövning äger motsvarande tillämpning i fråga om företag enligt 3 eller 7 kap. äldre vattenlagen eller motsvarande äldre lag.

10 § Leder omprövning som avses i 9 § till ändring i fråga om kretsen av deltagande fastigheter eller fastighets andelstal, skall samfällighet enligt nya vattenlagen anses bildad.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 10 kap.

11 § Ålägges innehavare av tillstånd till vattenföretag som meddelats enligt äldre vattenlagen eller annan äldre vattenrättslig lag eller förordning vid omprövning enligt 15 kap. 13 eller 14 § nya vattenlagen eller vid fastställande av ändrade eller nya tappningsbestämmelser enligt 19 § samma kap. att avstå vatten eller fallhöjd till förmån för allmänna intressen som anges i 10 kap. 12 § första stycket nya vattenlagen, är han skyldig att utan ersättning underkasta sig en förlust motsvarande en tjugondel av för kraftverk produktionsvärdet

av den kraft som i tillgodogjort skick kan uttagas vid varje berört kraftverk och för vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål det värde varmed till följd av regleringen eller överledningen den vid varje kraftverk uttagbara kraften ökats eller förädlats. Beträffande andra vattenföretag utgör förlusten en tjugondel av den vattenmängd, magasinsvolym eller fallhöjd som omfattas av tillståndet till företaget.

12 § Vad i 10 kap. 16 § nya vattenlagen är stadgat om mottagare av andelskraft skall äga motsvarande tillämpning på mottagare av ersättningskraft enligt äldre vattenlagen i dess lydelse före den 1 juli 1974.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 11 kap.

13 § Årlig avgift som fastställts med stöd av 2 kap. 8 § äldre vattenlagen eller däremot svarande äldre lag skall utgå till dess annat bestämts efter omprövning enligt 15 kap. 14 § nya vattenlagen.

14 § Årlig avgift som fastställts med stöd av 2 kap. 10 § eller 4 kap. 14 § äldre vattenlagen skall utgå till dess annat bestämts vid omprövning enligt 11 kap. 3 § andra stycket nya vattenlagen. Sådan omprövning får första gången påkallas tidigast vid den tidpunkt då så kunnat ske enligt äldre lagen.

Vid omprövning som avses i första stycket kan efter omständigheterna förordnas i vad mån avgiften skall inbetalas till fiskeristyrelsen eller länsstyrelsen.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 12 kap.

15 § Prövnings- eller anmälningsskyldighet enligt 12 kap. nya vattenlagen föreligger icke beträffande före lagens ikraftträdande tillkommet vattenföretag, till vilket domstols eller myndighets medgivande lämnats enligt äldre bestämmelser eller som eljest kan anses ha tillkommit i laga ordning.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om vattenföretag som tillkommit efter nya vattenlagens ikraftträdande i enlighet med medgivande enligt äldre vattenlagen.

I fråga om yt- eller grundvattentäkt som tillkommit före nya vattenlagens ikraftträdande gäller 12 kap. 2 § nya vattenlagen, om icke domstols eller myndighets medgivande till täkten lämnats enligt äldre bestämmelser.

16 § Har annat vattenföretag än dikning utförts efter den 1 januari 1919 utan föregående prövning enligt äldre vattenlagen, är företagets ägare bevisningsskyldig beträffande de före företagets tillkomst rådande förhållandena i vattnet.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 15 kap.

17 § Har tillstånd meddelats enligt äldre vattenlagen eller annan äldre vattenrättslig lag eller förordning till företag som enligt 1 kap. 1 och 2 §§ nya vattenlagen hänföres till vattenföretag, är tillståndet i tillämpliga delar underkastat bestämmelserna i 15 kap. nya vattenlagen med de begränsningar

som följer av 18 och 19 §§ denna lag.

Första stycket gäller även sådan särskild rättighet att förfoga över vattnet som avses i 2 kap. 41 § äldre vattenlagen.

Bestämmelserna i 15 kap. 15–16 §§ nya vattenlagen skall i tillämpliga delar gälla företag som enligt den lagen hänförs till vattenföretag och som tillkommit innan nämnda lag trätt i kraft, även om domstols eller annan myndighets tillstånd därtill icke erfordrats och ej heller lämnats.

18 § I den mån annat ej följer av andra – femte styckena, får omprövning enligt 15 kap. 13 § nya vattenlagen av tillståndsbeslut som meddelats enligt äldre vattenlagen eller annan äldre vattenrättslig lag eller förordning eller av rättighet som avses i 17 § andra stycket påkallas tidigast den 1 januari 1992.

Omprövning av beslut om tillstånd till vattenkraftverk eller vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål vilket meddelats enligt äldre vattenlagen får, om annat ej följer av tredje eller fjärde stycket, påkallas tidigast trettio år från den dag då företaget enligt därom meddelad bestämmelse skall ha fullbordats, dock tidigast den 1 januari 1992.

Beslut om tillstånd till vattenkraftverk eller vattenreglering för kraftändamål för vilket villkoren enligt 4 kap. äldre vattenlagen kunnat underkastas nyprövning före den 1 januari 1992 får omprövas så snart tiden för nyprövning infallit.

Har före nya vattenlagens ikraftträdande frågan om villkoren för vattenkraftverk eller vattenreglering för kraftändamål gjorts till föremål för nyprövning genom beslut enligt 4 kap. äldre vattenlagen, får omprövning av villkoren för företaget påkallas tidigast trettio år från den dag då ansökan om nyprövning gjordes vid vattendomstol.

Utan hinder av vad i första – fjärde styckena stadgas får omprövning av villkoren för företag vartill tillstånd meddelats enligt äldre vattenlagen eller annan äldre vattenrättslig lag eller förordning eller av rättighet som avses i 17 § andra stycket påkallas, om väsentliga ändringar efter nya vattenlagens ikraftträdande skett i vattenförhållandena.

19 § Bestämmelserna i 15 kap. 23 § första stycket nya vattenlagen gäller ej i fråga om tillstånd som meddelats före nya vattenlagens ikraftträdande.

I fråga om företag, vartill tillstånd meddelats före nya vattenlagens ikraftträdande, prövas fråga om anstånd som avses i 15 kap. 23 § tredje stycket nämnda lag av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål.

Särskild övergångsbestämmelse angående 18 och 19 kap.

20 § Löseskilling och intrångsersättning för fastighet som innehas med fideikommissrätt får icke sättas lägre än som föranledes av 10 kap. nya vattenlagen. Ersättning som nämnts nu och som tillkommer innehavaren av fideikommissegendomen skall alltid nedsättas hos länsstyrelsen och får icke utbetalas, innan regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer har förordnat hur det skall förfaras med ersättningen.

Särskild övergångsbestämmelse angående 20 kap.

21 § Bestämmelserna i 20 kap. 1 och 2 §§ nya vattenlagen gäller även i fråga om vattenföretag som tillkommit före nya vattenlagens ikraftträdande.

Särskild övergångsbestämmelse angående 21 kap.

22 § Bestämmelserna i 21 kap. 1 § nya vattenlagen äger motsvarande tillämpning i fall då vattendomstol enligt äldre vattenlagen lämnat föreskrift om besiktning men viss besiktningsman därvid icke utsetts.

Särskild övergångsbestämmelse angående 23 kap.

23 § Bestämmelserna i 23 kap. 1–3 §§ nya vattenlagen tillämpas endast i fråga om gärning som har begåtts efter lagens ikraftträdande.

Talan om ansvar för gärning på vilken äldre vattenlagen är tillämplig väckes efter nya vattenlagens ikraftträdande vid laga domstol i brottmål.

Särskilda bestämmelser angående förvaltningen av vissa företag enligt äldre vattenlagen

24 § Bestämmelserna i 3 kap. 12–25 och 27 §§, 7 kap. 60–65 §§ samt 8 kap. 38–45 §§ äldre vattenlagen om förvaltningen av företag skall tillämpas så länge företagets förvaltning ej anordnats på annat sätt.

3. Förslag till Lag om koncessionsnämnd

1 § För prövning av vissa ärenden enligt vattenlagen och miljöskyddslagen (1969:387) skall finnas en koncessionsnämnd. Nämnden är skyldig att upptaga även ärenden som anges i annan särskild lag eller författning

Skall regeringen pröva fråga om tillstånd enligt vattenlagen, miljöskyddslagen (1969:387) eller 136 a § byggnadslagen (1947:385), bereder nämnden på regeringens uppdrag ärendet och avger yttrande till regeringen.

2 § I koncessionsnämnden skall finnas lagkunniga ledamöter med erfarenhet i domarvärv (lagfarna ledamöter), ledamöter med sakkunskap och erfarenhet i tekniska frågor (tekniska ledamöter) samt övriga ledamöter som skall ha särskild förtrogenhet med de verksamhetsområden som anges i 5 § andra stycket.

3 § Ledamot förordnas av regeringen för viss tid. Regeringen förordnar även en av de lagfarna ledamöterna att vara administrativ chef för koncessionsnämnden.

4 § Ledamot skall vara myndig svensk medborgare.

5 § Koncessionsnämnden skall vara delad i två eller flera avdelningar. Avdelning består av en lagfaren ledamot, tillika ordförande på avdelningen,

en teknisk ledamot och två övriga ledamöter.

Av de två övriga ledamöterna skall den ene ha erfarenhet av frågor som faller inom verksamhetsområdet för statens naturvårdsverk och den andre av industriell verksamhet. Om ett ärende enligt ordförandens bedömande i huvudsak berör enskilda intressen, skall i stället för den förstnämnde ledamoten ingå ledamot med erfarenhet av jord- eller skogsbruk. På motsvarande sätt skall den andre ledamoten bytas ut mot ledamot med erfarenhet av kommunal verksamhet, om ärendet i huvudsak avser kommunala förhållanden.

Avdelningarna är lika behöriga att upptaga ärenden som nämnden handlägger. Vid förberedande åtgärd och vid prövning av fråga om avvisning av ansökan eller om avskrivning av ärende kan nämnden bestå av lagfaren ledamot ensam.

6 § Koncessionsnämnden kan uppdraga åt en eller flera av ledamöterna att hålla sammanträde eller besiktning enligt 14 § andra stycket 3 miljöskyddslagen (1969:387) eller 15 kap. 5 § andra stycket 3 vattenlagen ( ).

7 § Yppas vid koncessionsnämndens överläggning till beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske. Uppkommer därvid fråga om tillämplig lag eller fråga om vidtagande av förberedande åtgärd eller fråga om att underställa ansökan regeringens prövning enligt 16 § miljöskyddslagen (1969:387), skall särskild omröstning ske angående sådan fråga.

Vid omröstning gäller den mening som fått de flesta rösterna eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

8 § Koncessionsnämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad, som ej är för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller utgöres av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader, skall de ersättas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

4. Utkast till Lag om allmän farled och allmän hamn

Härigenom föreskrives följande.

1 § Finnes den 1 januari 1982 inom ett område allmän farled eller allmän hamn, skall, om det prövas önskvärt med hänsyn till allmänna samfärdseln eller fiskerinäringen, även i framtiden vara allmän farled eller allmän hamn inom området.

2 § Allmän farled eller allmän hamn får inrättas inom område, där sådan farled eller hamn tidigare ej finnes, om den erfordras med hänsyn till allmänna samfärdseln eller fiskerinäringen. Vad nu sagts äger motsvarande

tillämpning i fråga om utvidgning av befintlig allmän farled eller allmän hamn.

Göres ansökan om inrättande av allmän farled eller allmän hamn av annan än staten, skall prövas om sökanden äger förutsättningar att såsom innehavare inrätta och driva farleden eller hamnen på sådant sätt att allmänna samfärdselns eller fiskerinäringens intresse behörigen tillgodoses.

3 § Allmän farled eller allmän hamn kan helt eller delvis avlysas

1. om den ej vidare kan användas för allmänna samfärdseln eller fiskerinäringen,
2. om den icke längre behövs för ändamål som avses i 1,
3. om annan än staten inträtt som innehavare av farleden eller hamnen och finnes driva den på sådant sätt att allmänna samfärdselns eller fiskerinäringens intresse eftersättes.

Avlysning enligt första stycket 1 kan begränsas till viss tid.

4 § Om det är påkallat med hänsyn till sjöfartens intresse eller i övrigt till allmän eller enskild rätt, får särskilda föreskrifter utfärdas angående allmän farleds begagnande.

5 § Beslut i fråga som avses i 1–4 §§ fattas av sjöfartsverket. Talan mot sådant beslut föres hos regeringen genom besvär.

6 § Hos sjöfartsverket föres förteckning över de farleder och hamnar i riket som på grund av beslut enligt 1 eller 2 § är allmänna. I förteckningen anges i skälig omfattning i fråga om farled dess läge och, om möjligt, dess sträckning och innehavare samt i fråga om hamn hamnområdets läge och utsträckning liksom hamnens innehavare.

7 § Den som överträder föreskrift som meddelats med stöd av 4 § dömes till böter, högst femhundra kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Är farled eller hamn allmän vid nya lagens ikraftträdande och har ej senast den 31 december 1983 enligt denna lag beslutats att farleden eller hamnen skall för framtiden behålla denna egenskap, skall den upphöra att vara allmän efter utgången av sistnämnda dag.

5. Förslag till Lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled

Härigenom föreskrives följande.

1 § Finnes den 1 januari 1982 inom ett vattenområde allmän flottled, skall där även i framtiden vara allmän flottled.

2 § Allmän flottled får inrättas inom vattenområde, där sådan led tidigare ej finnes, eller genom upptagande av ny vattenled, om flottleden erfordras med

hänsyn till skogsnäringen samt medför gagn för orten och nytta för det allmänna vilka överväger olägenheterna genom flottleden eller flottningen däri.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om utvidgning av befintlig allmän flottled.

3 § Allmän flottled kan helt eller delvis avlysas
1. om flottningen kan anses vara alldeles nedlagd,
2. om den icke längre behövs för sitt ändamål,
3. om den utgör hinder för annat företag av större allmän betydelse.

4 § Om det är påkallat med hänsyn till flottningens intresse eller i övrigt till allmän eller enskild rätt, får särskilda föreskrifter utfärdas angående sättet och villkoren för den allmänna flottledens ordnande och begagnande.

5 § Beslut i fråga som avses i 2 §, 3 § 1 och 2 samt 4 § fattas av länsstyrelsen i det eller de län där flottleden framgår eller skall framgå.

Beslut i fråga som avses i 3 § 3 fattas av regeringen. I ärendet får även avlysas sådan del av flottleden, där flottningen kan anses vara alldeles nedlagd.

6 § Talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos regeringen genom besvär.

7 § Den som överträder föreskrift som meddelats med stöd av 4 § dömes till böter, högst femhundra kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Genom lagen upphäves lagen (1919:427) huru avgöras skall, varest tidigare tillkommen allmän flottled skall jämlikt vattenlagen bibehållas.

6. Förslag till Lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled[1]

dels att i 4, 18, 22, 28, 64 och 69 §§ ordet "vattendomstolen" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "länsstyrelsen" i motsvarande form,

dels att 1, 2, 6, 7, 13, 14, 17, 20, 21, 37, 65, 70, 79, 82 och 84 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 5 a, 5 b och 5 c §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 §
I allmän flottled stånde envar öppet att, efter ty här nedan närmare	I allmän flottled stånde envar öppet att, efter ty här nedan närmare

[1] Senaste lydelse av 2, 13, 14, 17, 18, 20–22, 37, 65, 70 och 82 §§ enligt prop. 1976/77:63 och av 69 § SFS 1958:188.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
skils, låta flottgods löst framflyta.	skils, låta flottgods löst framflyta *eller framföra flottgods i sammanlagda flottar.*

2 §

De, som i annat fall än i 3 § sägs *låta flottgods löst framflyta* i allmän flottled, som upplåtits till allmänt begagnande (allmän flottning), skola utgöra en flottningsförening med uppgift och befogenhet, varom i 4 kap. förmäles.

De, som i annat fall än i 3 § sägs *flotta* i allmän flottled, som upplåtits till allmänt begagnande (allmän flottning), skola utgöra en flottningsförening med uppgift och befogenhet, varom i 4 kap. förmäles.

Huruledes för vissa fall regeringen må bestämma, att allmänna flottningen skall ombesörjas i annan ordning än genom flottningsförening, därom stadgas i 75 §.

5 a §

Utförandet av de anläggningar och åtgärder som erfordras för inrättande av allmän flottled skall överlämnas åt den som sökt flottledens inrättande, om han icke anses olämplig därtill, eller, när även annan anmält sig villig därtill, åt den som prövas kunna säkrast och snabbast utföra arbetet. Vill staten utföra arbetet, äger den företrädesrätt. Antages annan än sökanden, skall han genast gottgöra sökanden de anläggningskostnader denne förskjutit.

Erfordras för inrättande av allmän flottled, att vattenverk eller annan byggnad utrives eller ändras, ombesörjes arbetet av den som antagits till anläggare.

5 b §

För anläggningskostnad skall anläggaren erhålla ersättning av de flottande i den ordning som anges i denna lag. Till anläggningskostnad hänföres kostnaden för utförande av arbeten som avses i 5 a § samt all annan utgift för företagets genomförande, såsom utbetalad skadeersättning till sakägare, nödvändiga utgifter för förberedande undersökningar angående företaget, kostnaden för ärendets behand-

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	ling hos länsstyrelsen och fastighetsdomstolen, kostnaden för tillsyn över arbetet under byggnadstiden jämte annat dylikt samt ränta på förlagskapitalet för tiden intill flottledens godkännande.
	Tvist rörande beräkning av anläggningskostnadens storlek upptages av behörig fastighetsdomstol som handlägger vattenmål.
	5 c §
	Byggnader och anläggningar, vilka utförts eller övertagits från annan för allmän flottleds inrättande, utvidgning eller förbättring, samt fast eller lös egendom, som eljest för flottleden eller flottningens ombesörjande förvärvas med betalningsskyldighet för de flottande, är flottledens tillhörighet och skall anses som allmän egendom.
	Allmän flottleds egendom får ej tagas i mät för annan gäld än sådan för vilken den lagligen särskilt häftar.
6 §	
För skada och intrång, som vållas av flottgodset eller genom åtgärd, som i 5 § sägs eller eljest i följd av flottningen (flottningsskada), skall gäldas ersättning med fulla värdet.	
Vad i denna lag stadgas med avseende å flottningsskada gälle ock beträffande skada och intrång, som vållas genom anläggning eller åtgärd för flottleden, i den mån ej ersättning därför blivit *i beslut om anläggningen eller åtgärden eller eljest* i laga ordning på förhand uppskattad och erlagd.	Vad i denna lag stadgas med avseende å flottningsskada gälle ock beträffande skada och intrång, som vållas genom anläggning eller åtgärd för flottleden, i den mån ej ersättning därför blivit i laga ordning på förhand uppskattad och erlagd.
Hurusom i vissa fall flottningsskada kan i sammanhang med beslut rörande flottledens inrättande, utvidgande eller förbättrande varda uppskattad och ersatt, därom skils i 6 kap. vattenlagen.	
7 §	
Bygger någon i allmän flottled annorledes än med lag eller givna	Bygger någon i allmän flottled annorledes än med lag eller givna

Nuvarande lydelse

föreskrifter överensstämmer, stånde själv den skada, som å byggnaden må vållas i följd av flottningen. Där någon utan att påkalla och avbida *vattendomstolens* bestämmelse om skyddsåtgärd, som i *6 kap. 18 § vattenlagen* sägs, gör byggnad i flottleden, stånde ock under tiden själv skadan.

Föreslagen lydelse

föreskrifter överensstämmer, stånde själv den skada, som å byggnaden må vållas i följd av flottningen. Där någon utan att påkalla och avbida *fastighetsdomstolens* bestämmelse om skyddsåtgärd, som i *andra stycket* sägs, gör byggnad i flottleden, stånde ock under tiden själv skadan.

Menar någon, som byggt eller ämnar bygga i vatten, där allmän flottled finnes, att särskild anläggning eller åtgärd till skydd mot skada eller intrång på byggnaden i följd av flottningen bör bekostas av de flottande, får han genom stämning på flottningsföreningen påkalla bestämmelse om erforderliga skyddsanordningar. Talan upptages av behörig fastighetsdomstol som handlägger vattenmål.

13 §

Finnes flottningsskada bliva så stadigvarande, att värdet däråa kan genom uppskattning på förhand utrönas, skall, om ersättningstagaren påstår det, ersättningen på förhand bestämmas att utgå vare sig i årlig avgift under hela den tid flottning kommer att fortgå eller ock på en gång, allt efter ty skäligt prövas. Ej må, ändå att parterna må vara ense om visst belopp, ersättningen bestämmas till högre belopp än som kan anses skäligt.

Vad i *9* kap. vattenlagen *(1918:523)* stadgas beträffande ersättnings nedsättande i vissa fall samt länsstyrelsens befattning med nedsatta ersättningsmedel och om anmälan i vissa fall till vederbörande domstol skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ersättning för flottningsskada, som blivit på förhand bestämd att utgå på en gång. I samband därmed att ersättning enligt denna § bestämmes, skola skiljemännen giva tillkänna, om och i vilken mån nedsättning därav skall ske.

Beslut, varigenom ersättning bestämmes på förhand, vare, sedan beslutet vunnit laga kraft, gällande jämväl mot framtida ägare och innehavare av fastighet, som beröres av

Vad i *19* kap. vattenlagen *( )* stadgas beträffande ersättnings nedsättande i vissa fall samt länsstyrelsens befattning med nedsatta ersättningsmedel och om anmälan i vissa fall till vederbörande domstol skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ersättning för flottningsskada, som blivit på förhand bestämd att utgå på en gång. I samband därmed att ersättning enligt denna § bestämmes, skola skiljemännen giva tillkänna, om och i vilken mån nedsättning därav skall ske.

Beslut, varigenom ersättning bestämmes på förhand, vare sedan beslutet vunnit laga kraft, gällande jämväl mot framtida ägare och innehavare av fastighet, som beröres av

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
beslutet. *Om insändande till vattendomstolen, för anteckning i vattenboken, av beslut, varom nu är fråga, förordnar regeringen.*	beslutet.
Hurusom till följd av ändrade förhållanden avgift, som bestämts att utgå årligen, kan varda till beloppet ändrad eller ock bestämd att upphöra, därom skils i 6 kap. 23 § vattenlagen.	*Har genom beslut enligt denna lag eller enligt 10 kap. 3 § andra stycket vattenlagen ( ) ersättning för skada eller intrång blivit bestämd att utgå med årliga belopp, utgör den omständigheten att beslutet härom vunnit laga kraft icke hinder för part att efter beslut om nya eller ändrade anordningar eller föreskrifter för flottleden påkalla sådana ändrade bestämmelser rörande ersättningen och sättet för dess utfående som må föranledas av de ändrade förhållandena. Talan härom väckes genom stämning vid behörig fastighetsdomstol som handlägger vattenmål.*
14 §	
Sedan *i understållningsmål rörande företag enligt 6 kap. vattenlagen vattendomstolen* meddelat beslut om allmän flottleds *inrättande eller om vidtagande av åtgärder för redan befintlig allmän flottleds utvidgande* eller *förbättrande, äge envar, som vill yttra sig över synemännens förslag till bestämmelser rörande de i 10 kap. 19 § vattenlagen omförmälta frågor, att inom trettio dagar från det vattendomstolens beslut meddelades till länsstyrelsen ingiva eller i betalt brev med posten insända sina erinringar i saken. Erfordras före ärendets avgörande ytterligare utredning, äge länsstyrelsen härför anlita biträde av förrättningsmannen eller annan sakkunnig person;* prövas nödigt att vidare höra sakägarna, lämne länsstyrelsen dem tillfälle att yttra sig vid sammanträde inför länsstyrelsen eller, där fråga är om mindre flottled och det i övrigt finnes lämpligt, inför någon av länsstyrelsens tjänstemän. Kungörelse om sådant sammanträde	Sedan *länsstyrelsen* meddelat beslut om allmän flottleds inrättande *eller utvidgning, skall länsstyrelsen upprätta förslag till bestämmelser om dels efter vilka allmänna grunder särskilda slag av flottgods böra enligt 29 § jämföras med varandra vid fördelning av kostnader och dels inom vilken tid och mot vilken ränta enligt 30 § anläggningskostnaderna böra med hänsyn till den inom varje flottledsdistrikt beräknade virkestillgången återgäldas till anläggare eller annan, som njuter anläggares rätt, och huru med ledning av nämnda omständigheter taxa för flottledsavgifter bör uppgöras. Kungörelse om förslaget skall införas i ortstidning och innehålla erinran om att den som vill yttra sig häröver skall inom viss tid framställa skriftliga erinringar i saken;* prövas nödigt att vidare höra sakägarna, lämne länsstyrelsen dem tillfälle att yttra sig vid sammanträde inför länsstyrelsen eller, där fråga är om mindre flottled och det i övrigt finnes

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
skall *minst tre veckor före sammanträdet tillställas den eller de personer, som jämlikt 10 kap. 26 § vattenlagen utsetts att mottaga handlingarna i målet, ävensom* senast tio dagar *förut* införas i ortstidning. Anläggaren av flottleden varde till sammanträdet särskilt kallad.	lämpligt, inför någon av länsstyrelsens tjänstemän. Kungörelse om sådant sammanträde skall senast tio dagar *före sammanträdet* införas i ortstidning. Anläggaren av flottleden varde till sammanträdet särskilt kallad.

Så snart ske kan företage länsstyrelsen härefter omförmälta frågor till avgörande i enlighet med föreskrifterna i 29 och 30 §§.

17 §

Har enligt laga kraft vunnet beslut förordnats om allmän flottleds inrättande och kan, ändå att i beslutet föreskrivna åtgärder icke vidtagits, flottning ske utan väsentligt men för strand-, bro-, fiske- och vattenverksägare eller andra samt utan betydligare hinder för föreskrivna flottledsarbetens utförande, må i avbidan på flottledens upplåtande till allmänt begagnande tillstånd till interimsflottning kunna efter särskild ansökan medgivas den, som förut enskilt flottat därstädes, så ock annan, som visas genom uppehåll med flottningen komma att lida avsevärd förlust.

Ansökan om interimsflottning ingives till länsstyrelsen; och åligger det länsstyrelsen att däröver infordra yttrande från *vattenrättsdomaren, den enligt 10 kap. 2 § vattenlagen förordnade förrättningsmannen och* anläggaren av flottleden ävensom att, där ärendet ej är av brådskande beskaffenhet och det i övrigt finnes erforderligt, på lämpligt sätt bereda strandägare och andra, vilkas rätt kan beröras av frågan, tillfälle att inom viss kort tid yttra sig över ansökningen.	Ansökan om interimsflottning ingives till länsstyrelsen; och åligger det länsstyrelsen att däröver infordra yttrande från anläggaren av flottleden ävensom att, där ärendet ej är av brådskande beskaffenhet och det i övrigt finnes erforderligt, på lämpligt sätt bereda strandägare och andra, vilkas rätt kan beröras av frågan, tillfälle att inom viss kort tid yttra sig över ansökningen.

20 §

Vid meddelande av tillstånd till interimsflottning förordne länsstyrelsen syssloman att med den befogenhet, som i 33 § 1 mom. andra stycket tillerkännes flottningsstyrelse, av de flottande uttaga de i 18 § omförmälda flottledsavgifter och att i övrigt tillse, att föreskrivna villkor iakttagas vid flottningen.

Till syssloman, som nu sagts, skall förordnas lämplig och vederhäftig person eller ock flottningsstyrelse för annan uppströms eller nedströms belägen allmän flottled; och njute sysslomannen arvode av de flottande med belopp, som bestämmes av länsstyrelsen.

Flottledsavgifter, som av sysslomannen uppbäras, skola göras räntebärande genom insättande å bankin-	Flottledsavgifter, som av sysslomannen uppbäras, skola göras räntebärande genom insättande å bankin-

Nuvarande lydelse

rättning; och åligger det sysslomannen att, sedan flottleden upplåtits till allmänt begagnande och flottningsförening bildats, till flottningsstyrelsen redovisa vad han uppburit jämte upplupen ränta. *Där till följd av stadgandena i 6 kap. 14 § vattenlagen frågan om allmän flottled förfaller, skall redovisning lämnas till länsstyrelsen, som med medlen förfar på sätt i 82 § första stycket stadgas; dock att ägare av enskilda flottledsbyggnader äger av influtna avgifter bekomma vad å nämnda byggnader må belöpa, så ock, där han ej är anläggare, vad han därutöver kan hava själv erlagt i avgifter.*

Föreslagen lydelse

rättning; och åligger det sysslomannen att, sedan flottleden upplåtits till allmänt begagnande och flottningsförening bildats, till flottningsstyrelsen redovisa vad han uppburit jämte upplupen ränta.

21 §

Där beträffande vatten, varest allmän flottled icke finnes men flottning ändock flere år bedrivits, sådant förhållande uppkommer, att rätten till flottning icke vidare utan oskäliga kostnader står till buds, vare, sedan ansökan om allmän flottleds inrättande i vattenområdet inkommit, den omständigheten att beslut därå ej ännu *av vattendomstolen* meddelats, ej hinder för länsstyrelsen att medgiva sökanden till flottledsföretaget rätt till interimsflottning såframt flottningens avstannande finnes komma att för honom medföra synnerligen betydande förluster; och skall å sådant ärende stadgandena i 17–20 §§ äga motsvarande tillämpning. Ej må dock i fall, som nu nämnts, interimsflottning beviljas, med mindre sökanden ställer fullgod säkerhet dels för avgifter och skadestånd, som i 18 § omförmälas, dels ock med visst belopp, motsvarande virkets värde, för att flottledsarbetet, därest sökanden antages till anläggare, behörigen utföres.

Där beträffande vatten, varest allmän flottled icke finnes men flottning ändock flere år bedrivits, sådant förhållande uppkommer, att rätten till flottning icke vidare utan oskäliga kostnader står till buds, vare, sedan ansökan om allmän flottleds inrättande i vattenområdet inkommit, den omständigheten att beslut därå ännu ej meddelats, ej hinder för länsstyrelsen att medgiva sökanden till flottledsföretaget rätt till interimsflottning, såframt flottningens avstannande finnes komma att för honom medföra synnerligen betydande förluster; och skall å sådant ärende stadgandena i 17–20 §§ äga motsvarande tillämpning. Ej må dock i fall, som nu nämnts, interimsflottning beviljas, med mindre sökanden ställer fullgod säkerhet dels för avgifter och skadestånd, som i 18 § omförmälas, dels ock med visst belopp, motsvarande virkets värde, för att flottledsarbetet, därest sökanden antages till anläggare, behörigen utföres.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
37 §	
Fastställt reglemente så ock underrättelse om däri meddelad ändring skall av länsstyrelsen skyndsamt överlämnas till vattendomstolen.	
Reglemente skall genom föreningens försorg mångfaldigas i tryck och vid begäran hållas skogsägare och flottande tillhanda.	*Fastställt* reglemente skall genom föreningens försorg mångfaldigas i tryck och vid begäran hållas skogsägare och flottande tillhanda.
65 §	
Önska olika flottningsföreningar inom samma eller närbelägna vattensystem sammanslås till en, skola de var för sig besluta därom. Dylikt beslut jämte förslag till reglemente skall för fastställelse underställas länsstyrelsens prövning.	
Länsstyrelsen äge ock på framställning av bivattendrags flottningsförening förordna, att denna sammanslås med huvudvattendragets förening, där sådan sammanslagning finnes lämplig med hänsyn till flottningens ändamålsenliga ordnande i vattensystemet i dess helhet samt byggnader och anstalter i bileden finnas i tillfredsställande skick.	
Om sammanslagning av flottningsföreningar underrätte länsstyrelsen vattendomstolen för anteckning i vattenboken.	
70 §	
Å allmän flottleds skötsel och underhåll samt flottningsförenings verksamhet utöve länsstyrelsen tillsyn. Teknisk tillsyn å flottledsanläggningarnas underhåll och nyttjande åligger *under* länsstyrelsens *överinseende tillika tjänstemännen å väg- och vattenbyggnadsdistrikten, vilka hava att verkställa inspektion å flottlederna i enlighet med de närmare föreskrifter, som därom varda av regeringen meddelade.*	Å allmän flottleds skötsel och underhåll samt flottningsförenings verksamhet utöve länsstyrelsen tillsyn. Teknisk tillsyn å flottledsanläggningarnas underhåll och nyttjande åligger länsstyrelsen.
Flottningsstyrelsen och flottningschefen äro skyldiga att vid tillsynens utövande på anfordran lämna vederbörande alla erforderliga upplysningar.	
Om rätt att vid förefallande behov hos vattenrättsdomaren påkalla besiktning å anläggning för allmän flottled så ock om handräckning skils i 13 kap. vattenlagen.	

Nuvarande lydelse

79 §

Åsidosättes föreskrift, som i 37 § *andra stycket*, 41 § första stycket, 44 §, 47 § andra och tredje styckena, 51 § första stycket, 54 § sista stycket eller 76 § första och andra styckena är meddelad, eller försummar styrelseledamot vare sig att på sätt i 56 § tredje stycket stadgas hålla den där omförmälda förteckningen tillgänglig och översända den till flottande eller att, då flottande enligt sjätte stycket i nämnda § påyrkat hänskjutande av visst ärende till prövning å flottningsstämma, låta upptaga ärendet å förteckningen, dömes den försumlige till dagsböter.

Föreslagen lydelse

Åsidosättes föreskrift som i 37 §, 41 § första stycket, 44 §, 47 § andra och tredje styckena, 51 § första stycket, 54 § sista stycket eller 76 § första och andra styckena är meddelad, eller försummar styrelseledamot vare sig att på sätt i 56 § tredje stycket stadgas hålla den där omförmälda förteckningen tillgänglig och översända den till flottande eller att, då flottande enligt sjätte stycket i nämnda § påyrkat hänskjutande av visst ärende till prövning å flottningsstämma, låta upptaga ärendet å förteckningen, dömes den försumlige till dagsböter.

Förseelse mot 47 § tredje stycket, 51 § första stycket, 54 § sista stycket eller 56 § tredje stycket, så ock styrelseledamots försummelse att å den i 56 § omförmälda förteckning upptaga ärende, vars hänskjutande till flottningsstämma av flottande påyrkats enligt sjätte stycket i samma §, må åtalas allenast av målsägande, och skall härvid såsom målsägande anses såväl flottningsföreningen som varje flottande.

Åtal för förseelse, som i denna paragraf omförmäles, skall anhängiggöras vid allmän underrätt i den ort, där flottningsstyrelsen har sitt säte.

82 §

Varder allmän flottled *jämlikt 6 kap. 27 § vattenlagen* avlyst, skall, där dess tillgångar överstiga skulderna, behållningen användas för bortskaffande av sådana flottledsanordningar som kunna orsaka skada eller olägenhet samt för iordningställande av vattendraget och intilliggande område i ett från företrädesvis fiske- och naturvårdssynpunkt lämpligt skick (återställningsåtgärder).

Varder allmän flottled avlyst, skall, där dess tillgångar överstiga skulderna, behållningen användas för bortskaffande av sådana flottledsanordningar som kunna orsaka skada eller olägenhet samt för iordningställande av vattendraget och intilliggande område i ett från företrädesvis fiske- och naturvårdssynpunkt lämpligt skick (återställningsåtgärder).

Om endast del av flottled avlyses, skall den behållning framräknas som skäligen kan anses belöpa på delen.

Finnes behållning sedan behövliga återställningsåtgärder vidtagits, skall denna användas på sätt regeringen bestämmer.

Understödsfond, varom i 32 § andra stycket förmäles, skall vid flottleds avlysande främst användas för därmed avsedda ändamål, därvid personer, som redan tillerkänts pension eller annat understöd, hava företräde framför dem, som ännu icke kommit i åtnjutande därav; och må, där så finnes

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

lämpligt, fondens ändamål tillgodoses genom de understödsberättigades inlösande i anstalt för försäkring eller understöd.

84 §

I fråga om framförande av flottgods i sammanlagda flottar äge stadgandena i denna lag icke tillämpning; men låter någon flottgods framflyta hopfäst i knippen eller mindre buntar eller framföres flottgods i ringbom, räknas det för lösflottning och vare förty denna lag därå tillämplig.

Vad i denna lag är föreskrivet äger icke tillämpning på gränsfloderna Torneå och Muonio älvar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Äldre bestämmelser om vattendomstol i 4, 14 och 18 §§, 22 § andra stycket, 64 § första stycket och 69 § gäller fortfarande i fråga om beslut som meddelats före den 1 januari 1982.

7. Förslag till Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)

Härigenom föreskrives i fråga om fastighetsbildningslagen (1970:988) att 7 kap. 2 och 9 §§, 9 kap. 1 § samt 14 kap. 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

7 KAP.

2 §[1]

Servitut avseende skogsfång eller rätt att framdraga annan sådan ledning som avses i ledningsrättslagen (1973:1144) än avloppsledning för en fastighet får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut avseende skogsfång eller rätt att framdraga annan sådan ledning som avses i ledningsrättslagen (1973:1144) än avloppsledning för en fastighet *samt servitut som kan upplåtas enligt vattenlagen ( )* får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut, som kan upplåtas *enligt vattenlagen eller* efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag och som ej omfattas av förbudet i första stycket, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgär-

Servitut som kan upplåtas efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag och som ej omfattas av förbudet i första stycket, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en

[1] Senaste lydelse 1973:1146.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
den sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. *I fråga om servitut som avses i 2–6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.*	annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna.

Första och andra styckena gäller ej servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

9 §[2]

Servitut som bildats enligt *2–6 kap.* vattenlagen eller motsvarande äldre lagstiftning får ej *ändras eller* upphävas genom fastighetsreglering. *Om servitut tillkommit med stöd av 7 eller 8 kap. vattenlagen eller motsvarande äldre bestämmelser eller* enligt lagstiftningen om ägofred eller enskilda vägar eller enligt anläggningslagen (1973:1149) eller motsvarande äldre bestämmelser, får *åtgärd som nyss nämnts* företagas endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna.	Servitut som bildats enligt vattenlagen ( ) eller motsvarande äldre lagstiftning får ej upphävas genom fastighetsreglering. *Ändring av sådant servitut genom fastighetsreglering samt upphävande och ändring genom fastighetsreglering av servitut som tillkommit* enligt lagstiftningen om ägofred eller enskilda vägar eller enligt anläggningslagen (1973:1149) eller motsvarande äldre bestämmelser, får företagas endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna.

9 KAP.

1 §[3]

Anläggningsarbete eller liknande åtgärd skall efter beslut av fastighetsbildningsmyndigheten verkställas under förrättningen som ett för sakägarna gemensamt arbete enligt denna lag, om det främjar fastighetsregleringens syfte och arbetet ej lämpligen bör ombesörjas av enskild sakägare.

Beslut enligt första stycket får ej avse sådant företag som skulle väsentligt ändra arten och omfattningen av regleringen och ej heller *annat* företag enligt vattenlagen *än dikning.*	Beslut enligt första stycket får ej avse sådant företag som skulle väsentligt ändra arten och omfattningen av regleringen och ej heller företag enligt vattenlagen ( ).
Kan till följd av andra stycket företag icke utföras som gemensamt arbete enligt denna lag eller är sådant utförande icke lämpligt, får fastighetsbildningsmyndigheten förordna om prövning enligt vattenlagen eller anläggningslagen.	Kan till följd av andra stycket företag icke utföras som gemensamt arbete enligt denna lag eller är sådant utförande icke lämpligt, får fastighetsbildningsmyndigheten förordna om prövning enligt vattenlagen ( ) eller anläggningslagen.

[2] Senaste lydelse 1973:1157.
[3] Senaste lydelse 1973:1157.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
14 KAP.	
1 §[4]	
Uppkommer vid fastighetsbildning fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av ledningsrätt eller av servitut, som bildats på annat sätt än enligt *2–6 kap.* vattenlagen eller motsvarande äldre lagstiftning, skall frågan prövas vid fastighetsbestämning, om det behövs för fastighetsbildningen.	Uppkommer vid fastighetsbildning fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av ledningsrätt eller av servitut, som bildats på annat sätt än enligt vattenlagen ( )eller motsvarande äldre lagstiftning, skall frågan prövas vid fastighetsbestämning, om det behövs för fastighetsbildningen.

På ansökan av sakägare får även i annat fall fastighetsbestämning ske för prövning av fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av ledningsrätt eller av servitut, som tillkommit vid avvittring eller enligt lagstiftningen om fastighetsbildning eller enskilda vägar eller enligt anläggningslagen eller motsvarande äldre bestämmelser, såvida icke frågans avgörande uppenbarligen är utan betydelse för sökanden. Samma rätt att påkalla fastighetsbestämning tillkommer byggnadsnämnden såvitt gäller område med stadsplan eller byggnadsplan eller område beträffande vilket fråga väckts om upprättande av sådan plan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

8. Förslag till Lag om ändring i expropriationslagen (1972:719)

Härigenom föreskrives i fråga om expropriationslagen (1972:719)
dels att 1 kap. 6 § skall upphöra att gälla,
dels att 2 kap. 3 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 KAP.	
3 §	
Expropriation får ske för att tillgodose allmänt behov av elektrisk kraft eller annan drivkraft, vatten, värme eller likartad nyttighet eller av att bortföra eller oskadliggöra avloppsvatten eller annan orenlighet.	
Skall ledning för nyttighet som avses i första stycket eller för avloppsvatten eller annan orenlighet ingå i ledningsnät av betydelse för riket eller för viss ort eller är intrånget av ledningen ringa i jämförelse med nyttan därav, får expropriation ske även om allmänt behov av ledningen ej föreligger.	
Första stycket gäller ej sådant	Första stycket gäller ej sådant

[4] Senaste lydelse 1973:1146.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
ianspråktagande av fastighet för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvdrift varom bestämmelser finns i annan lag.	ianspråktagande *av vatten för allmänt behov eller* av fastighet för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvdrift varom bestämmelser finns i annan lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

9. Förslag till Lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter

Härigenom föreskrives att 1, 3, 20, 21, 23 och 66 §§ lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse — *Föreslagen lydelse*

1 §

Vid tillämpningen av denna lag skall som samfällighet anses

1. samfällighet enligt fastighetsbildningslagen (1970:988),
2. annan mark som gemensamt tillhör ägarna av de mantalssatta fastigheterna i en socken.
3. servitut eller annan särskild rättighet som hör till flera fastigheter gemensamt,
4. samfällighet enligt anläggningslagen (1973:1149),

5. samfällighet enligt vattenlagen ( ).

Med delägarfastighet förstås i lagen fastighet som har del i samfällighet och med delägare ägaren av delägarfastighet.

3 §

Lagens bestämmelser om fastighet äger motsvarande tillämpning på sådan tomträtt, gruva, byggnad eller annan anläggning eller naturreservat som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 3 *eller 4*.	Lagens bestämmelser om fastighet äger motsvarande tillämpning på sådan tomträtt, gruva, byggnad eller annan anläggning eller naturreservat som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 3, *4 eller 5*.

20 §

Samfällighetsförening bildas vid sammanträde med delägarna genom att de antager stadgar och utser styrelse.

Sammanträde enligt första stycket hålles av den som fastighetsdomstolen förordnat därtill. Sådant förordnande meddelas på begäran av delägare. Dock skall i samband med förrättning enligt fastighetsbildningslagen (1970:988) eller anläggningslagen (1973:1149) fastighetsbildningsmyndigheten eller, om särskild förrättningsman förordnats enligt 4 § sistnämnda lag, denne hålla

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
sammanträde enligt första stycket beträffande samfällighet som berörs av förrättningen, om delägare i samfälligheten begär det eller om det är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt att samfällighetsförening bildas.	
	Andra stycket äger motsvarande tillämpning på förrättning och förrättningsman enligt vattenlagen ( ).
21 §	
I fråga om sammanträde för bildande av samfällighetsförening äger 7 § andra stycket, 8–11 §§, 12 § första stycket första punkten och 14 § motsvarande tillämpning. Hålles sammanträdet i samband med förrättning enligt fastighetsbildningslagen (1970:988) *eller* anläggningslagen (1973:1149), äger dock i fråga om delgivning av kallelse till sammanträdet vad som gäller om delgivning av kallelse till sammanträde vid förrättningen motsvarande tillämpning.	I fråga om sammanträde för bildande av samfällighetsförening äger 7 § andra stycket, 8–11 §§, 12 § första stycket första punkten och 14 § motsvarande tillämpning. Hålles sammanträdet i samband med förrättning enligt fastighetsbildningslagen (1970:988), anläggningslagen (1973:1149) *eller vattenlagen ( )*, äger dock i fråga om delgivning av kallelse till sammanträdet vad som gäller om delgivning av kallelse till sammanträde vid förrättningen motsvarande tillämpning.
23 §	
I fråga om klander av beslut vid sammanträdet äger 15 § motsvarande tillämpning.	
Har fastighetsbildnings- *eller anläggnings*beslut meddelats, får sammanträde för bildande av samfällighetsförening hållas innan beslutet om samfällighetens bildande vunnit laga kraft. Som delägare anses därvid ägaren av fastighet som enligt beslutet skall ha del i samfälligheten. Beslut som fattas vid sammanträdet gäller endast under förutsättning att fastighetsbildnings- *eller anläggnings*beslutet vinner laga kraft.	Har fastighetsbildnings-, *anläggnings- eller företags*beslut meddelats, får sammanträde för bildande av samfällighetsförening hållas innan beslutet om samfällighetens bildande vunnit laga kraft. Som delägare anses därvid ägaren av fastighet som enligt beslutet skall ha del i samfälligheten. Beslut som fattas vid sammanträdet gäller endast under förutsättning att fastighetsbildnings-, *anläggnings- eller företags*beslutet vinner laga kraft.
66 §	
Mål eller ärende, som enligt denna lag skall prövas av fastighetsdomstol, upptages av den fastighetsdomstol inom vars område samfälligheten är belägen. Ligger samfällig-	Mål eller ärende, som enligt denna lag skall prövas av fastighetsdomstol, upptages, *om ej annat följer av andra stycket*, av den fastighetsdomstol inom vars område samfällig-

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
heten under flera fastighetsdomstolar, upptages talan av den domstol under vilken huvuddelen ligger. Detsamma gäller om målet eller ärendet rör flera samfälligheter som ligger under skilda fastighetsdomstolar.	heten är belägen. Ligger samfälligheten under flera fastighetsdomstolar, upptages talan av den domstol under vilken huvuddelen ligger. Detsamma gäller om målet eller ärendet rör flera samfälligheter som ligger under skilda fastighetsdomstolar. *Rör saken samfällighet enligt vattenlagen ( ), ankommer prövningen på behörig fastighetsdomstol som handlägger vattenmål.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

10. Förslag till Lag om ändring i lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter

Härigenom föreskrives att 19 § lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	19 §
På samfällighetsstämma i samfällighet som avses i 17 § kan beslutas att samfälligheten skall ombildas till samfällighetsförening. Beslutas sådan ombildning, skall stämman vid tillämpningen av lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter anses som sammanträde enligt 20 § i lagen. Första stycket gäller icke samfällighet som åtnjuter förmånsrätt enligt lagen (1966:701) om förmånsrätt för fordringar enligt lagen (1966:700) om vissa gemensamhetsanläggningar.	
Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om *vägsamfällighet* enligt lagen (1939:608) om enskilda vägar eller motsvarande äldre lagstiftning.	Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om *samfällighet enligt 3 eller 7 kap. vattenlagen (1918:523) och* enligt lagen (1939:608) om enskilda vägar eller motsvarande äldre lagstiftning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Sammanfattning

Vattenlagsutredningen, som enligt sina direktiv skall göra en genomgripande översyn av 1918 års vattenlag, har tidigare avgivit tre delbetänkanden. I dem föreslog utredningen provisoriska ändringar i det vattenrättsliga prövningssystemet, ändringar i vattenlagens ersättnings- och avgiftssystem samt en ny typ av vattenrättsliga sammanslutningar kallade vattenförbund. Dessa förslag har i väsentliga hänseenden genomförts.

I det nu föreliggande betänkandet, som är vattenlagsutredningens slutbetänkande, framlägger utredningen förslag till en ny vattenlag som är tänkt att ersätta den gällande lagen. Att utredningen valt denna väg i stället för att föreslå ändringar i gällande vattenlag beror på att lagrevisionen måste bli av så ingripande natur att partiella ändringar inte är tillräckliga.

Den nya lagen bör enligt förslaget behålla namnet vattenlag. För att vinna överskådlighet och reda i lagen har utredningen strävat efter att så långt som möjligt utforma bestämmelser som är gemensamma för de åtgärder och anläggningar på vilka lagen föreslås bli tillämplig. Den skiljer sig i detta hänseende från den gällande vattenlagen som i stor utsträckning har särskilda regler för varje företagstyp. De åtgärder och anläggningar som lagförslaget avser benämns med den sammanfattande beteckningen vattenföretag och dit räknas ungefär samma typer av företag som behandlas i gällande lag, bl. a. byggande i vatten, vattenreglering samt yt- och grundvattentäkt. Även torrläggningsföretagen räknas dit, men de kallas i förslaget markavvattningsföretag.

Från principen att låta gammal och ny lag omfatta samma anläggningstyper har utredningen gjort vissa undantag. Dessa gäller bl. a. inrättande och avlysning av allmän farled, allmän hamn och allmän flottled, frågor som föreslås bli överförda till speciallagstiftning. Utredningen förordar dock därvid att typiskt sett vattenrättsliga tillståndsfrågor för dessa företagstyper skall handläggas i samma ordning som för vattenföretag i allmänhet. Någon direkt motsvarighet till gällande lags regler om avloppsföretag har inte heller tagits med i förslaget.

I det avsnitt av betänkandet som innehåller lagförslag presenterar utredningen

- förslag till vattenlag (i betänkandet kallat VL-förslaget),
- förslag till lag om införande av nya vattenlagen,
- förslag till lag om koncessionsnämnd,
- utkast till lag om allmän farled och allmän hamn,

- förslag till lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled,
- förslag till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled,
- förslag till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988),
- förslag till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719),
- förslag till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
- förslag till lag om ändring i lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter.

I betänkandet har även redogjorts för vissa författningsändringar i övrigt som ansetts påkallade på grund av VL-förslaget. Några direkta författningsförslag har dock av olika skäl inte upprättats inom utredningen på dessa punkter.

Grundprinciperna vid en vattenlagsrevision

Revisionens syfte bör enligt vattenlagsutredningens mening vara att skapa jämställdhet mellan de olika typerna av vattenföretag. Att genom den nya lagen gynna eller motarbeta viss eller vissa typer av vattenföretag anser utredningen varken ändamålsenligt eller önskvärt. Utredningens strävan i detta hänseende skiljer sig i viss mån från lagstiftarens önskemål 1918, som just avsåg att förbättra förutsättningarna för vissa anläggningar, främst vattenkraftverken.

Man måste enligt utredningens mening också beakta att den tekniska och ekonomiska utvecklingen numera sker betydligt snabbare än för 60 år sedan. Som framgår av erfarenheterna från 1960- och 1970-talen kan man inte utesluta risker för hastiga omkastningar i utvecklingens allmänna inriktning på grund av politiska eller ekonomiska händelser på t. ex. energiförsörjningens område. Jordbruksbevattningen är ett exempel på företagstyper för vilka nya tekniska betingelser medfört en anmärkningsvärt snabb utveckling under de allra senaste åren.

Utredningens strävan har på grund härav varit att med VL-förslaget skapa ett instrument med vars hjälp alla typer av vattenföretag skall kunna genomföras, om de framstår som nyttiga från allmän synpunkt. En grundläggande förutsättning måste vara att företagen står i god överensstämmelse med samhällets vid varje tidpunkt aktuella planering och att de inte strider mot rimliga krav på hänsyn till motstående allmänna och enskilda intressen. Samtidigt får det inte vara så att ett vattenföretag som står i överensstämmelse med ett en gång givet tillstånd lägger hinder i vägen för fortsatt utveckling inom vattnets område för all framtid.

En av de grundläggande principerna i gällande svensk vattenrätt är – liksom i bl. a. finländsk och norsk lag – att rätten att tillgodogöra yt- och grundvatten i första hand skall tillkomma ägaren av den fastighet där vattnet finns, självfallet med möjlighet för honom att helt eller delvis upplåta rätten till annan.

VL-förslaget innebär inte något avsteg från denna uråldriga princip som f. ö. inte satts i fråga i utredningens direktiv. Skälen att behålla det nuvarande systemet anser utredningen vara i många hänseenden starka. Bl. a. skulle en förändring i en så grundläggande fråga medföra att långsiktiga planer i fråga om vattenförsörjning och energiproduktion skulle kunna förryckas med svåröverblickbara konsekvenser som följd. Förändringen skulle också kunna ge upphov till svårbemästrade övergångs- och ersättningsproblem.

Samtidigt bör enligt utredningen det rådande systemet modifieras för att kontrollen från det allmännas sida skall kunna ökas. Detta föreslås ske bl. a. genom skärpning av förprövnings- och tillåtlighetsbestämmelserna samt genom nya regler om kontroll av vattenbyggnaders utförande och bestånd, som också omfattar krav på fortlöpande tillsyn.

Ett oinskränkt utnyttjande av vattenrätten medför ofta intrång i allmän och enskild rätt. Vattenrättshavaren måste därför så långt det är möjligt vidta skadeförebyggande åtgärder. Om utnyttjandet likväl medför skada, skall han utge ersättning till drabbade enskilda. Det allmänna kan i någon utsträckning kompenseras avgiftsvägen.

Principen om fastighetsägares rätt till vattnet är i VL-förslaget liksom i gällande rätt underkastad inskränkningar till förmån för allmänna och enskilda intressen.

I VL-förslaget fastslås uttryckligen att vattenrätt skall utgöra förutsättning för vattenföretag. Det innebär principiellt att man alltid måste ha vattenrätt inom det vattenområde där man tänker utföra en anläggning. Utredningen gör emellertid undantag för vissa företag, bl. a. åtgärder i vatten av staten, kommun och vattenförbund till förmån för vissa allmänna ändamål. Vidare undantas vissa åtgärder för allmän farled m. m. liksom markavvattningsföretag och åtgärder i vatten mot vattenförorening. För vattenreglerings- och vattenöverledningsföretag gäller enligt förslaget liksom f. n. särbestämmelser.

För att komma till rätta med olägenheter som följer av kravet på fastighetsägares dispositionsrätt till vattnet föreslås i VL-förslaget vissa expropriationsmöjligheter. Ny i VL-förslaget är en regel som avser att i vissa fall expropriationsvis tillgodose en jordbruksfastighets vattenbehov för markbevattning.

Slutligen skall det anmärkas att utredningen som en allmän rådighetsinskränkning i VL-förslaget intagit en allmänt hållen principdeklaration om vattnets nyttjande med direkt anknytning till tionde budet i Europeiska vattenvårdsstadgan som antogs av Europarådet den 6 maj 1968. Enligt den bestämmelse utredningen föreslår skall vattenrättshavare vid utövande av sin rådighet över vatten beakta att detta är en gemensam naturtillgång som skall användas med sparsamhet.

Allmänna förutsättningar för vattenföretag

I betänkandet konstaterar vattenlagsutredningen att nuvarande vattenrättsliga tillåtlighetsregler är bristfälliga i flera avseenden. Bl. a. framhålls att reglerna präglas av stelhet i uppbyggnaden. Denna har varit ägnad att hindra en helhetsbedömning som från många synpunkter varit önskvärd. Den har också motverkat möjligheterna att i rimlig mån ta hänsyn till alla verkningar

från samhällsekonomisk synpunkt av ett vattenföretag, t. ex. de sysselsättningseffekter eller de indirekta ekonomiska skador som ett företag kan medföra. Därtill kommer att de nuvarande reglerna ger litet utrymme för en fri bedömning till gagn för samhällsplaneringen, t. ex. när det gället valet av plats för ett vattenföretag.

Vattenlagsrevisionen måste enligt utredningens mening alltså omfatta tillåtlighetsreglerna. I VL-förslaget skiljs därvid mellan egentliga tillåtlighetsregler och allmänna lämplighetsvillkor.

Utredningen slår fast att en grundläggande fråga när det gäller tillåtligheten av ett vattenföretag är dess inverkan på motstående allmänna intressen. Dessa bör skyddas av rättsordningen både som hittills när det gäller vattenföretag som syftar till vattnets tillgodogörande och i fråga om andra typer av företag, t. ex. dikningsföretag, där skyddet för sådana intressen f. n. är bristfälligt.

När det gäller den närmare utformningen av reglerna till skydd för allmänna intressen bör det enligt utredningens mening först och främst finnas bestämmelser som sätter in vattenföretagen i det större sammanhang som den moderna samhällsplaneringen bildar, t. ex. avseende fysisk riksplanering, energipolitik och regionalpolitik. I enlighet härmed föreskrivs i VL-förslaget att vattenföretag inte får komma till stånd, om med hänsyn till valet av plats eller eljest hinder mot företaget möter från allmänna planeringssynpunkter.

I fråga om det kommunala inflytandet på vattenutnyttjandet avvisar utredningen tanken att införa en kommunal vetorätt för vattenföretag. Det kommunala intresset när det gäller vattenföretagen anses i stället böra säkerställas genom planering inom ramen för byggnadslagstiftningen. Förslaget upptar följaktligen ett uttryckligt förbud mot vattenföretag som strider mot fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan.

Ett vattenföretag kan emellertid ha inverkan på allmänna intressen som inte har tillgodosetts genom planer och inte heller omfattas av de mera långsiktiga, allmänna planeringssynpunkterna. Med tanke på sådana företag innehåller VL-förslaget en föreskrift som hindrar vattenföretag vilka medför olägenheter av större betydelse för andra allmänna intressen än planerings- och planintressena. Med en sådan skyddsbestämmelse bör det bli möjligt att bättre än hittills beakta de sammanlagda olägenheterna även om dessa, betraktade var för sig, inte skulle vara så ingripande. Om vattenföretaget skulle anses vara av synnerlig betydelse från allmän synpunkt, skall det emellertid få komma till stånd utan hinder av att det är otillåtligt enligt huvudregeln.

För rätten att skada eller tvångsvis ta i anspråk annans egendom bör enligt utredningen ytterligare krav på vattenföretagets allmänna lämplighet uppställas. Måste en utomstående till följd av ett vattenföretag finna sig i att hans egendom skadas eller är han tvungen att på annat sätt underkasta sig inskränkningar i rätten till sin egendom, bör han skäligen kunna kräva att företaget är samhällsekonomiskt motiverat. För dessa fall innehåller därför VL-förslaget en regel som hindrar företag, vilkas kostnader och olägenheter står i missförhållande till fördelarna från allmän och enskild synpunkt. En dylik bestämmelse torde ge ett visst utrymme för beaktande av indirekta, ekonomiska verkningar. Den möjliggör också t. ex. fiskefrämjande och

naturvårdande vattenföretag utan en i ekonomiska termer klart definierbar nytta.

Bland de allmänna lämplighetsvillkor som kompletterar VL-förslagets egentliga tillåtlighetsregler har utredningen fört in en generell bestämmelse. Den motsvarar i viss utsträckning de föreskrifter i gällande vattenlag som uttrycker en allmän princip i fråga om sättet på vilket vattenbyggnads- och andra vattenföretag skall utföras. Enligt den av utredningen förordade lydelsen skall vattenföretag ges sådan omfattning och sådant utförande att ändamålet utan oskälig förlust eller kostnad vinns med minsta möjliga intrång och olägenhet för motstående allmänna och enskilda intressen. Därvid skall tillses att företaget såvitt möjligt utföres så att det inte försvårar annat företag som kan antas framdeles beröra samma vattentillgång och som främjar allmänt eller enskilt ändamål av betydelse. Bestämmelsen kompletteras med en föreskrift om skyldighet för företagaren att vidta skadeförebyggande eller skademinskande åtgärder, såvida han inte åsamkas oskälig förlust eller kostnad därigenom.

Vid sidan av kravet på planöverensstämmelse som nyss berörts ingår bland de allmänna lämplighetsvillkoren också en bestämmelse enligt vilken vattenföretagen skall utföras så att de inte motverkar syftet med särskilda bestämmelser för mark- eller vattenområdens bebyggande eller användning som meddelats med stöd av byggnadslagen, naturvårdslagen eller annan lagstiftning.

Särskilda bestämmelser för vissa företagstyper

Vattenlagsutredningens strävan att utforma bestämmelser som är gemensamma för alla typer av vattenföretag har naturligtvis inte kunnat fullföljas helt. I olika kapitel har sålunda intagits särbestämmelser rörande andelskraft, grundvattentäkt, markavvattning samt vattenreglerings- och vattenöverledningssamfälligheter.

I synnerhet när det gäller bestämmelserna om markavvattning har en kraftig nedskärning ägt rum, om man jämför med omfattningen av gällande rätts regler rörande dikning och annat torrläggning, vilka ju i nya lagen skall ersättas av markavvattningsbestämmelserna. Att denna nedskärning kunnat ske förklaras i viss mån av att de allmänna reglerna i VL-förslaget, t. ex. de nyss redovisade tillåtlighetsreglerna, kunnat utformas så att de i allt väsentligt täcker in även markavvattningsföretagen. Skador till följd av dessa företag – t. ex. försämrade betingelser för fiske och fågelliv – skiljer sig i princip inte från skador av andra vattenföretag.

Att vissa särregler för markavvattningsföretagen inte kunnat undvikas hänger främst samman med att dessa företag mycket ofta utförs inom ramen för samfälligheter. Detta är i sin tur en följd av att de positiva verkningarna ofta kommer flera fastigheter till del. Dessa verkningar – höjd alstringsförmåga och ökade möjligheter att utnyttja marken – följer ju inte fastighetsindelningen utan begränsas av naturförhållandena. När flera fastigheter sålunda drar nytta av ett företag, är det också rimligt att de deltar i dess utförande. Särreglerna för markavvattningsföretagen avser därför hur företagens yttre omfång skall bestämmas och hur den interna kostnadsfördelningen mellan dem som deltar skall ske.

Särskild uppmärksamhet har i VL-förslaget ägnats frågor om förhållandet mellan markavvattningsföretag och vägar. Främst gäller det fallet att dike måste dragas genom väg, en fråga som är utförligt reglerad redan i gällande vattenlag. Sålunda har nuvarande regler om väghållares ansvar för utförande och bekostande av vägtrummor o. d. moderniserats och preciserats i VL-förslaget. Vidare har i förslaget tagits in en bestämmelse om rätt och skyldighet för väghållare att gå in i markavvattningsföretag, om detta avsevärt kan påverkas av vägen.

I fråga om sådana vattenreglerings- och vattenöverledningsföretag som främjar kraftproduktion eller jordbruksbevattning ger förslaget möjlighet till tvångsanslutning. I övrigt har bestämmelserna om regleringsföretagen förenklats i olika hänseenden. För deras organisation och förvaltning skall lagen om förvaltning av samfälligheter kunna tillämpas. Detta gäller också markavvattningsföretagen.

Ersättning och avgifter

De allmänna ersättningsbestämmelserna i VL-förslaget överensstämmer i allt väsentligt med de gällande ersättningsbestämmelser som på förslag av vattenlagsutredningen infördes i lagen så sent som 1974. De kompletteras med ersättningsregler för vissa speciella fall till vilka utredningen delvis återkommer senare i denna sammanfattning.

Utredningen tar på grund av åläggande i tilläggsdirektiv 1974 ånyo upp frågan om en reformering av det vattenrättsliga avgiftssystemet som utredningen tidigare har behandlat i SOU 1972:14. Det nya förslaget innebär bl. a. att den nuvarande vattenregleringsavgiften skall ersättas av en ny avgift – liksom sin motsvarighet i 1972 års förslag kallad bygdeavgift – som skall åläggas i beslut om tillstånd till vattenkraftverk och beräknas på grundval av kraftverkets effekt. I denna avgift har utredningen arbetat in den nuvarande fiskeavgiften som utgår enligt 2 kap. 10 § vattenlagen på det sättet att 15 procent av bygdeavgiften skall användas för att främja fisket inom landet. Återstoden skall användas för att förebygga, minska eller gottgöra skada eller olägenhet genom företaget som inte blivit ersatt samt för att tillgodose annat ändamål beträffande den berörda bygden.

Utredningen avstår från att framlägga förslag om bygdeavgift för andra företag än kraftverksföretag. I den mån särskilda medel till bygden erfordras, när det gäller andra vattenföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet, förutsätter utredningen att medlen föreskrivs av regeringen som s. k. särskilda villkorsmedel.

Förprövningsskyldighet

Liksom gällande vattenlag innehåller VL-förslaget regler om s. k. förprövningsskyldighet, dvs. bestämmelser om att vissa vattenföretag inte får utföras utan tillstånd. Sådana bestämmelser är enligt vattenlagsutredningen en självklarhet, om vattenföretagen skall kunna inordnas i den allmänna samhällsplaneringen. En ordning varigenom förprövning av myndighet sker anses sålunda utgöra ett mycket viktigt led i en sådan planering samtidigt som det ger det allmänna styrningsmöjligheter. Genom en förprövning kan ett

vattenföretags överensstämmelse med gällande markanvändningsplaner och allmänna planeringssynpunkter kontrolleras. Samtidigt gör en förprövningsordning det möjligt att på förhand utreda ett vattenföretags inverkan på vattenförhållandena samt på motstående allmänna och enskilda intressen m. m.

VL-förslagets förprövningsregler innebär en viss skärpning i förhållande till reglerna i nuvarande vattenlag. Förslagets bestämmelser är utformade så att vattenföretag får utföras utan tillstånd enligt lagen bara om det är uppenbart att varken allmänt eller enskilt intresse skadas genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Denna bestämmelse kompletteras för markavvattningsföretagen med en regel som säger att, om flera skall deltaga däri, tillstånd alltid erfordras, såvida överenskommelse om delaktighet i företaget inte har träffats.

Liksom nu skall enligt förslaget ägaren till ett utan tillstånd utfört vattenföretag ha rätt att i efterhand ansöka om lagligförklaring av företaget.

De konfliktsituationer som under de senaste årens torra somrar uppstått på en del håll i landet och som har sin grund i ökat vattenuttag för jordbruksbevattning har föranlett utredningen att föreslå en kompletterande bestämmelse. Enligt denna får yt- eller grundvattentäkt, som inte är avsedd endast för att förse viss fastighet med vatten till hushållsförbrukning, inte anordnas eller nyttjas utan att laga tillstånd erhållits eller anmälan gjorts till länsstyrelsen och denna lämnat besked i anledning av anmälningen. Länsstyrelseprövningen skall i första hand innebära ett ställningstagande till frågan huruvida det räcker med det enklare anmälningsförfarandet eller om en grundligare tillståndsprövning erfordras. Avgörande blir täktens befarade inverkan på motstående allmänna och enskilda intressen, bl. a. konkurrensen mellan flera täkter vid prövningstillfället eller framdeles.

Prövningssystem

Det förslag till nytt vattenrättsligt prövningssystem som vattenlagsutredningen har upprättat ansluter nära till de utförliga direktiv som utredningen fick 1968. Det innebär att tillståndsgivningen flyttas över från judiciell till administrativ myndighet. Sålunda skall enligt förslaget frågor om tillstånd till och väsentliga villkor för vattenföretagen prövas av regeringen, den nuvarande koncessionsnämnden för miljöskydd (vars namn föreslås förkortat till koncessionsnämnden) samt länsstyrelsen. På regeringen skall enligt förslaget ankomma att pröva frågor om vattenföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet som i huvudsak räknats upp i VL-förslaget. Tanken är vidare att regeringen skall kunna uppdra åt koncessionsnämnden eller i vissa fall åt länsstyrelsen att ombesörja utredningen i ärendet, däribland att utfärda kungörelse, hålla sammanträde med dem som saken angår samt föreslå villkor för tillstånd. Prövningen av ansökan rörande de medelstora företagen föreslås bli anförtrodd koncessionsnämnden, medan ansvaret för de mindre företagen faller på länsstyrelsen, som även har att svara för något större företag, beträffande vilka länsstyrelsen ansetts särskilt ägnad att handha prövningen, t. ex. anläggning för allmän flottled samt vattentäkt för jordbruksbevattning.

Talan mot beslut av koncessionsnämnden eller länsstyrelsen i tillståndsärende skall kunna fullföljas till regeringen.

Utredningen framhåller särskilt att länsstyrelserna endast i ringa omfattning nu torde ha tillgång till sådan vattenrättslig eller vattenbyggnadsteknisk expertis som behövs för deras nya funktion som tillståndsorgan. Juristpersonal som f. n. sysslar med tillstånds- eller dispensgivning enligt annan markpolitisk lagstiftning torde kunna anförtros även den vattenrättsliga tillståndsgivningen. Vattenbyggnadsteknisk personal torde däremot behöva tillföras länsstyrelserna. Utredningen bedömer det dock mindre troligt att sådan personal skall kunna beredas full sysselsättning med vattenrättslig tillståndsgivning. Utredningen föreslår därför i annat sammanhang att vattenbyggnadsteknisk personal skall finnas anställd vid länsstyrelserna också för att fullgöra en utökad offentlig tillsyn över vattenföretagen. Detta motiverar enligt utredningens bedömning att varje länsstyrelse utrustas med minst en vattenbyggnadstekniker.

Den administrativa tillståndsprövningen skall enligt VL-förslaget kompletteras av en judiciell prövning. Denna skall avse såväl de villkorsfrågor som inte avgjorts i samband med tillståndet som skadereglering. Tillståndsmyndigheten skall i normalfallet bestämma en tid inom vilken sökanden skall fullfölja saken genom ansökan om skadereglering till domstol. Sådan ansökan skall emellertid också kunna göras innan myndigheten meddelat tillståndsbeslut. Behörig domstol föreslås bli någon av fastighetsdomstolarna vid de sex tingsrätter som nu är vattendomstol, dvs. Luleå, Umebygdens, Jämtbygdens, Stockholms, Växjö och Vänersborgs tingsrätter. Dessa fastighetsdomstolar föreslås också pröva besvär över beslut vid förrättning rörande markavvattningsföretag. Talan mot fastighetsdomstolarnas avgöranden i vattenmålen fullföljs enligt förslaget till en för hela landet gemensam överinstans som föreslås bli Svea hovrätt. Som sista instans skall liksom f. n. högsta domstolen döma.

VL-förslaget innebär alltså att vattendomstolarna – som 1972 upphörde som självständiga administrativa enheter – helt kommer att försvinna.

De förfaranderegler som utredningen nu har berört har avseende på alla typer av vattenföretag med undantag för markavvattningsföretagen. Dessa bör enligt utredningens mening liksom hittills till alla delar prövas vid förrättning. Det helt övervägande antalet markavvattningsföretag utförs inom ramen för jordbrukets och skogsbrukets rationalisering och här finns sedan länge personal med utbildning och erfarenhet på området. Regeringen bör emellertid som hittills kunna förbehålla sig prövningen av markavvattningsföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet, t. ex. större sjösänkningsföretag.

Beträffande prövningssystemet har utredningen framhållit att det enligt dess mening kan diskuteras om en reform enligt de nu antydda linjerna sammanvägt leder till ett bättre prövningssystem än det nuvarande, sådant detta gestaltar sig efter den provisoriska omläggning som beslöts 1971. Utredningen avstår från att ta definitiv ståndpunkt i frågan och inskränker sig till att konstatera att VL-förslaget i denna del i det stora hela stämmer väl överens med de intentioner som ådagalagts i direktiven för utredningen. Men om dessa intentioner inte skulle vidhållas, torde det enligt utredningens mening vara möjligt att utan långtgående ingrepp i förslaget i övrigt skapa ett

prövningssystem som ganska nära ansluter sig till det nu gällande. I en särskild bilaga till betänkandet antyder utredningen också några andra tänkbara lösningar.

Tillståndsbeslut rättskraft

Liksom gällande vattenlag bygger VL-förslaget på grunduppfattningen att ett lagakraftvunnet beslut om tillstånd till vattenföretag skall gälla för all framtid, om inte sökanden själv begärt att tillståndet skall gälla för viss tid. Denna princip får emellertid inte leda till att tillstånden i oskälig grad låser de vattenrättsliga förhållandena för mycket lång tid. Enligt vattenlagsutredningens mening måste rimliga jämkningar kunna ske, om sådana är påkallade av ny teknik, nytillkommande företag eller behov av vatten för nya ändamål. I samma riktning talar det förhållandet att vattenföretagens inverkan på motstående intressen, däribland på fiske- och naturvårdsintressena, ofta kan vara svåra att fastställa på ett riktigt sätt en gång för alla.

VL-förslaget innehåller bestämmelser om uppskov med avgörandet av svårbedömda frågor samt om möjlighet för tillståndsmyndigheten att även mot sökandens önskan tidsbegränsa vissa tillstånd, nämligen till företag som avser yt- och grundvattentäkter samt vattenöverledningsföretag. Dessa bestämmelser kan emellertid blott i viss utsträckning tillgodose önskemålen om att man inte i onödan skall låsa fast vattnets användningsområden till men för den framtida utvecklingen. Utredningen har därför också i förslaget fört in andra bestämmelser med syfte att motverka sådana låsningar. Den principiellt viktigaste nyheten i detta hänseende är ett förslag att givna tillstånd skall kunna omprövas för att tillgodose allmänna intressen. Bestämmelserna härom avser att ersätta reglerna om kungsådra och nyprövning i gällande lag. Utredningen har emellertid inte begränsat omprövningsmöjligheterna till de fall då nämnda regler skulle ha blivit tillämpliga. Konflikt torde ofta nog kunna uppstå också i anslutning till andra företag än sådana som nu är nyprövningspliktiga och i andra vattendrag än dem vari kungsådra finns f. n. Bl. a. vållar mindre regleringsföretag tydligen ibland problem från framför allt fiske-, naturvårds- och recipientsynpunkt.

De nya reglerna angående omprövning med hänsyn till allmänna intressen föreslås blir tillämpliga på alla vattenföretag, med vissa modifikationer även på företag som tillkommit före den nya lagens ikraftträdande. Markavvattningsföretagen följer dock i detta hänseende egna bestämmelser. Omprövning får normalt sett tidigast ske inom tid som beträffande nya företag skall anges i tillståndsbeslutet. Har väsentliga ändringar dessförinnan skett i vattenförhållandena, får omprövning dock ske tidigare. Möjligheten att vid omprövning föreskriva nya eller ändrade villkor är inte obegränsad. Omprövningen får sålunda inte leda till att ändamålet med vattenföretaget inte kan tillgodoses eller att dess förutsättningar rubbas avsevärt. Tillståndshavaren m. fl. får vidare inte åsamkas förlust eller kostnad som står i missförhållande till de fördelar från allmän synpunkt som kan vinnas.

Beträffande kostnaderna för åtgärder m. m. som föreskrivs vid omprövning innebär VL-förslaget att skadeförebyggande och skadekompenserande åtgärder skall vidtagas av företagaren utan ersättning, medan han i princip skall vara berättigad till ersättning, när omprövningsvillkoren innebär intrång

i hans vattenrätt. Ersättningsrätten föreslås dock bli begränsad, när föreskrifterna ges till förmån för vissa kvalificerade allmänna intressen. De på detta sätt gynnade allmänna intressena är allmänt fiskeriintresse, allmän farled, allmän hamn och allmän flottled, hälsovården samt, med viss inskränkning, allmänna miljövården. Dessa intressen är i stora drag desamma som de allmänna intressen som f. n. tillgodoses med kungsådrebestämmelserna.

Vid sidan av de omprövningsregler som utredningen föreslagit för tillgodoseende av allmänna intressen av olika slag har också intagits andra omprövningsbestämmelser. Av särskilt intresse med hänsyn framför allt till den ökande jordbruksbevattningen torde vara en bestämmelse som gäller i fråga om yt- och grundvattentäkter. Även om tillstånd meddelats till ett sådant företag, kan ägare av annan vattentäkt som är beroende av samma vattentillgång eller den som begär tillstånd att anordna sådan vattentäkt påkalla ändrade eller nya bestämmelser angående den omfattning i vilken vatten får tillgodogöras vid den förstnämnda täkten.

För markavvattningsföretagen gäller som tidigare antytts särskilda omprövningsbestämmelser. De förutsätter att det inträtt ändrade förhållanden som i icke ringa mån inverkar på fråga som har avgjorts genom det utsprungliga beslutet. De nya förhållandena kan vara av många olika slag, t. ex. ändrad fastighetsindelning, nybyggnad av väg eller naturhinder som upptäckts först under anläggningsarbetet. I så fall får andra frågor än ersättningsfrågor omprövas vid ny förrättning. Men omprövning kan ske även utan att ändrade förhållanden har inträtt. Det förutsätter emellertid att särskild föreskrift därom meddelats i det ursprungliga beslutet.

Tillsyn över vattenföretag

Vattenlagsutredningen understryker särskilt den stora uppmärksamhet som under senare år ägnats underhålls- och säkerhetsfrågorna beträffande vattenbyggnader. Bakom ligger att det blivit allt vanligare att t. ex. kvarnar och sågverk lagts ned samtidigt som dammarna finns kvar utan att någon svarar för deras underhåll. Från riksdagens håll har önskemål om lagstiftning framförts och lagändring har också nyligen vidtagits i väntan på att en ny vattenlag skall träda i kraft.

Enligt utredningens mening bör en mera definitiv lagreglering nu ske. Den föreslås utgå från samma grundförutsättning som gällande lag, nämligen att ägaren skall svara för underhållet av anläggningen och se till att denna fungerar tillfredsställande. Denna grundregel bör avse alla anläggningar som ingår i vattenföretag och vara tillämplig, oavsett om tillstånd till anläggningen givits eller inte.

Beträffande systemet för tillsynens utövande föreslår utredningen till en början att tillståndsmyndigheten i samband med sin bedömning av ett vattenföretags tillåtlighet också granskar anläggningarnas konstruktion m. m. I tillståndsbeslutet skall intagas de föreskrifter härom som kan behövas men också, om det anses erforderligt, föreskrifter om besiktning av utförda anläggningar.

Vad som sålunda föreslagits skiljer sig inte nämnvärt från det förfarande som tillämpas f. n. Det är dock inte tillräckligt för att bemästra säkerhetsproblemen. Enligt utredningens mening är det nämligen inte nog att offentlig

myndighet, i samband med prövningen av tillståndsfrågan, behandlar konstruktionsfrågor o. d. men överlämnar åt den enskilde att svara för det fortsatta underhållet. Utredningen tror det vara väsentligt att det också skapas möjligheter att genom offentlig myndighet fortlöpande utöva tillsyn över anläggningarna.

Behovet av sådan fortlöpande tillsyn bedömer utredningen som skiftande. De rutiner för besiktning som tillämpas av statens vattenfallsverk och medlemmar av Svenska kraftverksföreningen anses sålunda utgöra tillräckliga garantier från säkerhetssynpunkt. Detta utgör dock inte anledning att undanta dessa företagare från skyldighet att underkasta sig offentlig tillsyn men bör underlätta det offentliga tillsynsorganets uppgifter och avlasta det från visst arbete.

Frågorna om underhållet kan emellertid inte ses isolerade från frågan om hur skötseln av själva vattenföretaget handhas. Den offentliga tillsynen bör därför också omfatta kontroll av att vattenföretaget handhas i enlighet med gällande bestämmelser. Utredningen har därför i VL-förslaget tagit in regler om fortlöpande tillsyn över underhållet och handhavandet av vattenföretagen.

Som tillsynsmyndighet föreslår utredningen länsstyrelsen, men även annan skall kunna förordnas särskilt. För länsstyrelsernas del förutsätter förslaget att de för denna uppgift liksom för tillståndsprövningen får tillgång till vattenbyggnadsteknisk expertis.

Länsstyrelsens tillsynsfunktion bör enligt utredningens bedömning inte bindas genom preciseringar i själva lagen. Verksamheten bör kunna bedrivas inom ganska vida ramar och med ett visst mått av flexibilitet. Lämplighetssynpunkter och angelägenheten av ett riktigt resursutnyttjande bör få påverka frågan om vad tillsynen skall omfatta och hur den skall bedrivas. Även företagarnas möjligheter och önskemål att själva svara för tillsynens fullgörande bör kunna beaktas.

Övrigt

Bland de övriga frågor som berörs i vattenlagsutredningens betänkande kan här anmärkas följande.

De särskilda regler som nu gäller om förberedelse av större vattenföretag har förts över till ett särskilt kapitel i VL-förslaget. Det innebär bl. a. att företagaren är skyldig att på ett tidigt stadium medverka till att information om företagets planläggning lämnas till ortsbefolkningen vid särskilt sammanträde, genom ortspressen eller på annat lämpligt sätt.

Liksom f. n. skall kammarkollegiet medverka vid bevakningen av de allmänna intressena i vattenrättsliga sammanhang. De nya formerna för tillståndsgivningen påverkar emellertid i viss omfattning kollegiets arbetsuppgifter. Kollegiets organisation bör ses över i syfte att effektivera verksamheten med bevakningen.

Utredningens förslag till bestämmelser om ersättning för parts kostnader ansluter nära till vad som gäller nu. Den omständigheten att tillståndsprövningen överflyttas från judiciell till administrativ myndighet inverkar sålunda inte på något mer ingripande sätt på sakägares rätt att av sökanden få kostnadsersättning.

VL-förslaget innehåller liksom gällande vattenlag ansvars- och handräckningsbestämmelser. Straffmaximum har höjts i jämförelse med vad som gäller f. n. Forum i ansvarsfrågor blir enligt förslaget – i motsats till vad som gäller f. n. – vanlig tingsrätt.

Vattenlagsutredningen föreslår att den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1982.

1 Inledning

1.1 Vattenlagsutredningens direktiv m. m.

Vattenlagsutredningen tillkallades med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 november 1968 för en allmän översyn av vattenlagen (1918:523) (VL). Det främsta syftet med utredningen, som blev aktuell under förarbetena till den något senare utfärdade miljöskyddslagen (1969:387) (ML), kan sägas vara en genomgripande översyn av de bestämmelser i VL som har samband med samhällsplaneringen. I utredningens ursprungliga direktiv (1968 års direktiv) betonades sålunda bl. a. att kraftverk, företag för vattenförsörjning och andra större företag i vatten numera har långsiktiga verkningar inom många samhällsområden. Som exempel härpå nämndes särskilt samhällsbyggande, näringsutveckling, sysselsättning, naturvård, friluftsliv och hälsovård. Mot bakgrund härav ansågs det vara av stor betydelse att företagen passas in i samhällsplaneringen i stort, varför frågan om att ändra de organisatoriska formerna för tillståndsgivningen i vattenmål borde övervägas närmare. I samband därmed framhölls också angelägenheten av att skapa en mindre bunden prövning av tillåtlighetsfrågorna än den gällande, så att samtliga omständigheter av vikt och föreliggande valmöjligheter kunde beaktas i det enskilda fallet. En genomgripande översyn av såväl prövningssystemet som det materiella innehållet i VL ansågs följaktligen påkallad.

Utöver de frågor som direkt behandlats i utredningsdirektiven kunde enligt dessa åtskilliga andra problem ha uppkommit under VL:s tillämpning. Utredningen borde därför kartlägga eventuella ytterligare brister i lagen genom kontakt med administrativa myndigheter, domstolar och andra med erfarenhet av hur VL verkat i praktiken. Förslag till behövliga lagändringar borde också utarbetas i belysning av erfarenheterna och med beaktande av de givna direktiven.

Utredningsuppdraget har senare utökats i vissa hänseenden. Frågan om VL:s torrläggningsbestämmelser, som undantagits i 1968 års direktiv, överlämnades sålunda till utredningen enligt tilläggsdirektiv den 8 december 1972. I tilläggsdirektiv den 20 september 1974 fick utredningen i uppdrag att enligt vissa riktlinjer utreda frågan om avgiftssystemet enligt VL.

Såväl 1968 års direktiv som tilläggsdirektiven 1972 och 1974 återges fullständigt i *bilaga 1* till betänkandet.

I enlighet med 1968 års direktiv har utredningen genom en enkät år 1969 inhämtat yttranden från ett antal myndigheter och organisationer i syfte att kartlägga vilka brister i lagstiftningen som visat sig föreligga i praktiken och

vilka önskemål som kan finnas beträffande lagstiftningens framtida innehåll.

Yttranden med anledning av enkäten har avgetts av vattenöverdomstolen, fortifikationsförvaltningen (vars yttrande även innefattar överbefälhavarens synpunkter), socialstyrelsen, statens järnvägar, statens vägverk, sjöfartsverket, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI), kammarkollegiet, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, dåvarande veterinärstyrelsen, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, statens planverk, statens lantmäteriverk, domänverket, vattenrättsdomarna i samtliga dåvarande vattendomstolar utom Västerbygdens vattendomstol, samtliga länsstyrelser, Svenska flottledsförbundet, Svenska kommunaltekniska föreningen, Svenska kommunförbundet, Svenska naturskyddsföreningen, Svenska samernas riksförbund, Svenska teknologföreningen, Svenska turistföreningen, Svenska vatten- och avloppsverksföreningen, styrelsen för Sveriges advokatsamfund, Sveriges industriförbund, Vattenregleringsföretagens samarbetsorgan (Vaso) på uppdrag av statens vattenfallsverk och Svenska kraftverksföreningen samt av Vattenrättsingenjörsföreningen. Därjämte har Svenska kommittén för internationella hydrologiska dekaden framfört synpunkter på vattenlagstiftningen.

Utredningen har vidare under arbetets gång haft kontakter med ett stort antal myndigheter och organisationer.

1.2 Gällande vattenlagstiftning i huvuddrag

Den svenska vattenlagstiftningen företedde vid 1900-talets början en ganska splittrad bild. De mest betydelsefulla bestämmelserna fanns i förordningen (1880:57 s. 1) om jordägares rätt över vattnet å hans grund, den s. k. vattenrättsförordningen. Vidare kan nämnas förordningen (1880:57 s. 9) om allmän flottled, förordningen (1880:57 s. 13) om allmän farled, förordningen (1880:57 s. 17) angående ansvar för underlåtenhet att öppna dammlucka samt lagen (1879:29 s. 1) om dikning och annan avledning av vatten, den s. k. dikningslagen. Frågor om rätt att med stöd av vattenrättsförordningen bygga i vatten prövades av allmän domstol. Till byggande i s. k. kungsådrevattendrag behövdes i vissa fall tillstånd också av Kungl. Maj:t. Farleds- och flottledsfrågor handlades av länsstyrelserna. Diknings- och vattenavledningsföretag skulle som regel föregås av förundersökning vid syneförrättning.

Huvuddelen av de vattenrättsliga bestämmelserna har sedermera med väsentligt ändrat innehåll sammanförts i VL som i sina huvuddelar trädde i kraft den 1 januari 1919. VL saknade ursprungligen bestämmelser om allmän farled, allmän flottled, torrläggning av mark, avledande av avloppsvatten och syneförrättningar, men i dessa hänseenden kompletterades VL redan 1919 och 1920. Den har emellertid även därefter under årens lopp ändrats och kompletterats i många avseenden. Av särskild betydelse är lagändringarna 1939, då regler om tillgodogörande av grundvatten infördes, och 1941, då lagen kompletterades med bestämmelser om åtgärder mot vattenförorening. Under 1950- och 1960-talen har lagen ändrats flera gånger på grundval av förslag från bl. a. 1945 års vattenlagssakkunniga, norrländska vattenkraftut-

redningen och vattenvårdskommittén. I samband med 1969 års miljöskyddslagstiftning har VL:s regler om skyldighet att motverka vattenförorening utmönstrats och ersatts med bestämmelser i ML.

På förslag av utredningen har därefter en del reformer av vattenlagstiftningen genomförts.

I delbetänkandet Revision av vattenlagen. Del 1. Provisoriska ändringar i prövningssystemet (SOU 1970:40) föreslogs sålunda – i avvaktan på en mera genomgripande reform av VL – att den prövningsrätt i vattenmål som redan tidigare tillkom regeringen skulle utvidgas och att de tidigare fristående vattendomstolarna skulle inordnas i tingsrättsorganisationen. Betänkandet innehöll också förslag till vissa detaljändringar i samhällsplaneringens intresse. – I sitt andra delbetänkande Revision av vattenlagen. Del 2. Ersättningar, avgifter m. m. (SOU 1972:14) föreslog utredningen omfattande ändringar i ersättningsreglerna, vilka därefter utan mera genomgripande omarbetningar skulle kunna föras över till en ny VL, om en sådan skulle bli slutresultatet av utredningens arbete. I fråga om VL:s avgiftssystem föreslogs att regleringsavgifterna skulle ersättas med en ny avgift, kallad bygdeavgift, med förenklade beräkningsgrunder, att reglerna om fiskeavgifter skulle omarbetas och att de s. k. domstolsavgifterna skulle avskaffas. – I delbetänkandet Revision av vattenlagen. Del 3. Vattenförbund (SOU 1973:31) föreslogs slutligen en ny lag om vattenförbund och i samband därmed vissa ändringar i VL för att underlätta genomförandet i vattenförbundens regi av sådana åtgärder som kräver vattenrättslig prövning.

De förslag som har framlagts genom utredningens tre delbetänkanden har genomförts med undantag av förslaget till omläggning av de vattenrättsliga avgifterna (prop. 1971:106, JuU 1971:13, rskr 1971:204, SFS 1971:531; prop. 1974:83, CU 1974:28, rskr 1974:229, SFS 1974:273; prop. 1975/76:215, JoU 1976/77:9, rskr 1976/77:47, SFS 1976:997).

Efter dessa reformer innehåller VL i huvudsak följande.

Frågor om rätt till vatten behandlas i *1 kap. VL*. Där fastslås jordägarens rätt med vissa inskränkningar att råda över vattnet på hans grund och att på honom tillhörigt område tillgodogöra sig vattnet under markens yta. Till inskränkningar räknas i lagen bl. a. bestämmelserna om kungsådra. Enligt dessa är ägaren av område i vattendrag där det finns kungsådra skyldig att utan ersättning avstå en tredjedel av den framrinnande vattenmängden eller vattenkraften i den mån det erfordras för tillgodoseende av vissa allmänna intressen, s. k. kungsådreintressen. I lagen uppräknas särskilt allmän farled, allmän flottled, fisket samt torrläggning och bevattning av mark. Även andra allmänna intressen kan dock i viss mån gynnas, om de är beroende av vattnets fria framrinnande.

Flertalet företag som kommer under bedömande enligt VL omfattas av bestämmelserna i lagens *2 kap.* om byggande i vatten och om grundvattentäkt. Hit hör bl. a. vattenkraftstationer och andra byggnader i vatten samt företag för bortledning av ytvatten och nyttjande av grundvattentäkt för konsumtion eller industriell förbrukning. Också vattenreglering utgör enligt definitionen i kapitlet en form av byggande i vatten, men den har undantagits från de vanliga bestämmelserna och i viss omfattning specialreglerats i 3 kap. På motsvarande sätt har bl. a. reglerna om inrättande, utvidgande och förbättrande av allmän farled och allmän flottled samt om torrläggning av

mark undantagits för särskild behandling i 5, 6 och 7 kap.

I 2 kap. har intagits de centrala reglerna om tillåtlighet och förprövningsskyldighet. Vidare meddelas där bestämmelser om bl. a. underhåll och utrivning av byggnad i vatten och om företräde mellan två eller flera konkurrerande företag. Företagarna ges också vidsträckta möjligheter att taga annans egendom i anspråk eller utföra åtgärder som medför intrång i annans rätt och intresse. Därjämte innehåller kapitlet särskilda regler om skydd för grundvatten.

Vad först angår bestämmelserna om byggande i vatten gäller som en grundläggande regel att allt sådant byggande skall göras så att ändamålet kan utan oskälig kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan. Därmed avses att tillgodose alla motstående intressen, enskilda såväl som allmänna. För tillåtlighet krävs att de värden som vattenbyggnaden skapar från samhällelig och allmän ekonomisk synpunkt väger tyngre än de värden som skadas genom byggnaden. Tvångsrätt att bygga i vatten till skada för annan förutsätter sålunda att åtgärdens nettonytta står i visst matematiskt förhållande till den skada på annans egendom som uppkommer genom åtgärden. Nyttan och skadan uträknas därvid i pengar. Även om företaget skulle uppfylla detta krav, kan det emellertid vara otillåtligt, nämligen om det medför avsevärd skada på vissa allmänna intressen. Sålunda skyddas bostäder för ett avsevärt antal bofasta personer, större fabrik eller annan anläggning som ger uppehälle åt många, odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning, fiskeri- eller annan näring av större betydenhet, befolkningens levnadsförhållanden och närboendes trevnad. Även naturskyddets intresse tillgodoses. Hur stor nyttan av företaget än är får det inte heller komma till stånd, om det orsakar olägenhet av någon betydelse för befintlig allmän farled eller allmän flottled eller vållar menlig inverkan på klimatet eller allmänna hälsotillståndet eller eljest i avsevärd mån förnärmar andra allmänna intressen än sådana som är särskilt skyddade.

För byggande i vatten behövs i stor utsträckning förhandstillstånd. Detta gäller regelmässigt för dammbyggnad men också för annat byggande som kan förnärma allmän eller enskild rätt.

Även grundvattentäkt skall anläggas så att ändamålet utan oskälig kostnad kan vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan. Nämnda regel, som enligt förarbetena skall gälla alla slag av grundvattentäkter, oavsett för vilket ändamål de skall användas, kompletteras med ett stadgande om skyldighet att spara vatten. Tillåtlighetsreglerna innebär ett visst skydd mot skada eller intrång genom anordnande eller nyttjande av grundvattentäkt, bl. a. så att täkten inte utan särskilt tillstånd får beröva fastighet grundvatten som kan anses erforderligt för fastighetens bruk. Särskilt skall iakttagas att användningen av grundvattentäkt inte får medföra att ett flertal fastigheter berövas erforderligt vatten för husbehovsförbrukning eller att större fabrik eller annan anläggning som bereder många uppehälle måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas.

Förhandstillstånd krävs, när mer än 300 m^3 om dygnet skall tillgodogöras vid vattentäkt, men även annars om det föreligger sannolika skäl att allmän eller enskild rätt förnärmas.

När en anläggning utförts, åligger det ägaren att underhålla den så att fara för allmän och enskild rätt förebyggs. Underhållsskyldigheten gäller så länge

anläggningen består. Den innebär dels förpliktelse för ägaren att ersätta skada som vållas genom underlåtenhet att hålla anläggningen i försvarligt skick och dels att han kan föreläggas av domstol att fullgöra försummat underhåll.

Redan vid anläggningens utförande åligger det den byggande att se till att anläggningen inte genom bristfälligt material eller felaktigt utförande innebär en fara för annans rätt eller allmänna intressen. Någon föreskrift att domstol vid sitt byggnadsmedgivande skall pröva den tillämnade byggnadens hållfasthet ges dock inte i lagen, och enligt förarbetena till lagen torde det knappast ha varit avsett att domstolen skulle ingå i prövning av denna fråga.

Underhållsskyldigheten innebär också en förpliktelse att i enlighet med meddelade bestämmelser handha skötseln av byggnadens rörliga delar såsom dammluckor och dylikt.

Underhållsskyldigheten gäller till dess byggnaden har rivits ut. Genom utrivning av byggnaden kan ägaren således befria sig från underhållsansvaret. Om borttagande av en byggnad skulle medföra synnerlig skada för annans fastighet eller förnärma allmänna intressen, kan domstol efter åtagande av ägare till sådan egendom eller företrädare för allmänna intressen under vissa förhållanden vägra utrivning och flytta över underhållsansvaret.

Som tidigare antytts innehåller lagens *3 kap.* bestämmelserna om vattenreglering. Därmed avses i lagen en förändring av den naturliga avrinningen ur en sjö e. d. eller i ett vattendrag, när syftet med åtgärden är att åstadkomma bättre utnyttjande av vattenkraft eller såväl detta som förbättrad torrläggning. Vattenreglering är en form av byggande i vatten, men eftersom flera intressenter ofta till samfälld nytta samverkar i regleringsföretagen har dessa brutits ut till särskild behandling i kapitlet. Huvudvikten läggs därvid på bestämmelserna om det inbördes förhållandet mellan regleringsintressenterna. När det gäller förhållandet till motstående intressen är däremot reglerna i 2 kap. om byggande i vatten i huvudsak tillämpliga.

I kapitlet skiljs mellan regleringsföretag med tvångsdelaktighet och sådana utan tvångsdelaktighet. Förutsättningen för beslut om tvångsdelaktighet är att initiativtagaren eller någon som har förenat sig med honom påfordrar att övriga som har nytta av företaget i vattenkrafts- eller torrläggningshänseende skall deltaga i kostnaderna, och att mer än hälften av företagets beräknade båtnad faller på sökanden eller intressenter som har förenat sig med honom.

I *4 kap.* har samlats regler om särskilda villkor beträffande större vattenbyggnads-, grundvattentäkts- och vattenregleringsföretag. Här återfinns bestämmelser om nyprövning, statens lösningsrätt, vattenregleringsavgifter och regeringens prövningsrätt.

Reglerna om nyprövning företer vissa likheter med kungsådrereglerna. Kungsådreinstitutets huvudsakliga syfte kan sägas vara att underlätta förverkligandet av sådana anspråk på fritt framrinnande vatten som kan komma att ställas från samhällets sida efter det att tillstånd lämnats att hålla vattnet inne vid en vattenbyggnad. När det gäller större vattenkraftanläggningar och regleringsföretag har institutet emellertid inte ansetts erbjuda tillräckliga möjligheter att anpassa meddelade tillstånd till samhällsutvecklingens krav. Sådana företag har därför underkastats särskilda bestämmelser om nyprövning. Företagaren kan också i detta fall utan gottgörelse få finna sig

i att nya villkor medför viss ekonomisk förlust.

Även bestämmelserna om statens lösningsrätt innebär liksom de nyssnämnda instituten inskränkningar i tillståndsbesluts rättsverkningar. De ger rätt för staten att med vissa längre intervaller lösa bebyggda strömfall med tillhörande byggnader och utmål, när det behövs för att tillgodose allmänt behov.

Vattenregleringsavgift är en årlig avgift som betalas av strömfallsägare vid större och medelstora regleringar. Avgifterna används för i princip två typer av ändamål. Dels skall de utnyttjas för att förebygga och minska skada eller olägenhet genom regleringsföretag, när ersättning inte har utgått för denna, samt till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet. Dels skall avgiftsmedlen användas för att tillgodose allmänt ändamål beträffande den bygd som berörs av företaget.

För att behovet av allmän planering skall kunna tillgodoses infördes på förslag av utredningen år 1971 i 4 kap. en rätt för regeringen att pröva tillåtligheten av företag i vatten som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet. Den närmare regleringen av vilka företag som skall hänföras till denna kategori görs av regeringen själv. I vattenrättskungörelsen (1971:789) har sålunda en förteckning lämnats på vissa typer av företag som alltid skall prövas i denna ordning. Förteckningen upptager bl. a. kraftverk som är avsedda för en generatoreffekt av minst 20 000 kilovoltampere och stora vattenregleringar m. m. Vidare har regeringen möjlighet att pröva även andra företag än dem som uppräknas i kungörelsen men måste i så fall förbehålla sig prövningen av det speciella företag som åsyftas.

I *5 kap.* ges bestämmelser om allmän farled. De gäller åtgärder för att inrätta, utvidga, förbättra, vidmakthålla och avlysa sådan farled. I de flesta av nämnda hänseenden jämställs allmän hamn med allmän farled. Däremot behandlas ej i kapitlet frågor avseende enskild farled eller enskild hamn. På dem får i stället tillämpas reglerna om byggande i vatten i 2 kap. VL. Ej heller innehåller 5 kap. någon fullständig reglering av frågorna om allmän farled eller allmän hamns begagnande eller förvaltning. Härom hänvisas endast till administrativa bestämmelser.

Kapitlet innehåller utförliga bestämmelser om den utsträckning i vilken äldre allmänna farleder fortfarande skall anses äga bestånd som allmänna. Det gäller allmänna farleder som har tillkommit före de nuvarande bestämmelsernas ikraftträdande den 1 januari 1921. I vattenområde där det vid ikraftträdandet fanns allmän farled som inrättats med stöd av 1880 års farledsförordning skall farleden bibehållas som allmän också för framtiden. Detsamma gäller allmän farled som fanns redan när farledsförordningen trädde i kraft den 1 maj 1881, förutsatt att leden under förordningens giltighetstid åtminstone vissa år använts för sjöfart med fartyg eller båtar eller för flottning i sammanlagda flottar.

Enligt VL kan allmänna farleder även nyinrättas. Som förutsättning gäller att företaget prövas nödigt eller nyttigt för den allmänna samfärdseln. Fråga om inrättande av allmän farled anhängiggörs hos vattendomstol, som efter förberedande utredning underställer den regeringen för prövning om farleden bör komma till stånd och om i så fall särskilda villkor bör föreskrivas för allmänna farledens inrättande och begagnande. När regeringens beslut föreligger, återlämnas målet till vattendomstolen för vidare prövning enligt VL.

Frågor om avlysning av allmän farled ankommer på regeringen. Som särskilda skäl för avlysning anges i lagtexten att leden till följd av ändrade naturförhållanden inte vidare kan användas för samfärdseln eller att den finnes vara obehövlig för detta ändamål.

Huvuddelen av den nuvarande lagstiftningen om allmänna flottleder och om flottningen i dessa finns i VL, främst dess *6 kap.*, och i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled (FL).

Enligt VL och FL ankommer det på flera myndigheter att i olika avseenden pröva flottleds- och flottningsärenden samt att utöva tillsyn över flottningsföreningarnas verksamhet. Uppgifterna har fördelats mellan vanlig tingsrätt, tingsrätt som är vattendomstol och länsstyrelserna. Somliga frågor skall dessutom prövas av särskilda synemän och även regeringen har vissa uppgifter.

Allmän flottled kan inrättas i vatten där det inte tidigare finns allmän flottled, om leden prövas vara av nöden och kunna medföra väsentligt gagn för orten eller på annat sätt vara till nytta för det allmänna. Vid prövningen skall hänsyn tagas till omfattningen å ena sidan av ortens skogshantering och av nyttan för denna av en flottled samt å andra sidan av de störningar som genom flottleden eller flottningen kan vållas andra näringar.

Ansökan om inrättande ges in till länsstyrelsen som utser synemän. Dessa skall meddela utlåtande rörande flottledens inrättande, villkoren därför och andra frågor som skall prövas av vattendomstol. De skall vidare upprätta förslag till grunder för flottningskostnadernas fördelning och amorteringsplaner. Den förra delen av synemännens utlåtande underställs vattendomstolens och dessutom, när företaget är mer ingripande, regeringens prövning, varefter handlingarna sänds till länsstyrelsen för avgörande av kostnadsfrågorna.

När det är fråga om att utvidga eller förbättra allmän flottled eller om annan åtgärd för att underlätta flottningen, handläggs frågan normalt av vattendomstol som vanligt ansökningsmål. Om undersökning av längre sträcka av flottleden behövs, kan dock vattenrättsdomaren förordna att ärendet skall behandlas vid syneförrättning.

Allmän flottled får på ansökan avlysas av vattendomstolen, om flottningen kan anses vara alldeles nedlagd. Fråga om avlysning i andra fall prövas av regeringen.

Regler om torrläggning av mark genom dikning, vattenavledning och invallning återfinns i *7 kap.* VL. Det grundläggande begreppet dikning är inte särskilt definierat i lagen. Vattenavledning beskrivs som torrläggning av mark genom sänkning eller urtappning av sjö, fördjupning, utvidgning eller rätning av vattendrag eller eljest avledning av vatten därifrån. Som vattenavledning kan också i vissa fall behandlas regleringsåtgärder eller ändrad vattenhushållning i torrläggningssyfte. Invallning innebär uppförande i torrläggningssyfte av vall eller annan byggnad i vattendrag, sjö eller havet till skydd mot vattnet.

Lagens regler om dikning gäller i viss utsträckning också för vattenavledning och stadgandena därom skall tillämpas på invallning.

Dikning på egen mark förutsätter ej förprövning. Icke heller krävs sådan, när flera berörs av dikningen, under förutsättning att de är ense. För vattenavledning och invallning fordras förprövning om det är sannolikt att

allmän eller enskild rätt förnärmas eller, även om detta inte är förhållandet, två eller flera skall deltaga med skilda andelar i företaget. Förprövning sker regelmässigt vid syneförrättning, ibland med efterföljande underställning till vattendomstol.

En markägare har i princip rätt att för torrläggning av egen mark leda vatten till annans redan befintliga dike eller att fortsätta dikningen över annans mark. Om dikningen skulle vålla olägenhet för nedanför liggande mark, skall detta avhjälpas av den dikande, i första hand genom att dikningen utsträcks till marken i fråga eller genom att där befintliga diken ges större kapacitet. Skulle kostnaden för sådana åtgärder ställa sig avsevärt högre än det belopp vartill olägenheten kan skattas, får dikaren i stället ersätta skadan.

Om den mark för vilken dikningen medför båtnad består av flera fastigheter, vilkas ägare frivilligt eller på grund av tvångsanslutning deltar i dikningen, utgör den en samfällighet med avseende å företaget. Båtnaden, främst höjd alstringsförmåga, är således av grundläggande betydelse för anslutningen. En markägare har rätt att deltaga i annans dikning, om det från olika i lagen närmare angivna synpunkter framstår som lämpligt. Han kan därvid begära att dikningen anordnas så att hans mark bereds största möjliga båtnad. I fråga om skyldighet att ansluta sig till ett företag gäller att en markägare kan begära att varje annan markägare som har båtnad av dikningen skall ta del däri.

Kapitlet innehåller även regler om förvaltning av torrläggningssamfälligheter. De är huvudsakligen utformade som hänvisningar till förvaltningsbestämmelserna i 3 kap.

VL:s *8 kap.* har sedan sin tillkomst undergått en omfattande förvandling. I sin nuvarande lydelse, som i huvudsak fastställdes i anslutning till ML:s tillkomst 1969, innehåller kapitlet enligt rubriken föreskrifter beträffande avloppsföretag m. m. Tyngdpunkten kan sägas ligga i delaktighets- och förvaltningsregler för allmänna va-anläggningar inbördes och för sådan anläggning och enstaka fastigheter utanför dess område. Kan avloppsledning som skall byggas för ett samhälle, varmed just avses verksamhetsområde för allmän va-anläggning, lämpligen inrättas för att avleda också annat samhälles avloppsvatten, skall ledningen byggas så, om sistnämnda samhälle fordrar det. På motsvarande sätt kan ett samhälle som vill anlägga en avloppsledning under vissa förutsättningar kräva att annat samhälle som behöver avloppsledning skall taga del i ledningens anläggande. Dessa regler äger motsvarande tillämpning med avseende på samhälle å ena sidan och en eller flera fastigheter utom samhället å den andra.

Kapitlet innehåller också bestämmelser om ledning för såväl avledande av avloppsvatten som torrläggning av mark, vilka regler främst avser delaktighetsfrågor, ävensom regler avseende åtgärder för att motverka vattenförorening m. m.

VL:s ersättningskapitel, *9 kap.*, har som framgår av vad inledningsvis anförts nyligen omarbetats på sådant sätt att det, huvudsakligen oförändrat, skall kunna ingå i en ny lag. Enligt sin nya lydelse medger kapitlet att ersättning skall utgå endast som penningersättning men öppnar genom en uttrycklig bestämmelse möjlighet att ålägga ersättningsskyldig att utföra åtgärd som är ägnad att förebygga eller minska skada. Penningersättningen skall i det stora flertalet fall betalas på en gång.

Ersättningsbestämmelserna är utformade i nära anslutning till ExL:s ersättningsregler. Ersättningen är formellt sett uppdelad på ersättningsarterna löseskilling, ersättning för fastighetsintrång och annan ersättning. Fastighetsskadorna skall uppskattas med utgångspunkt i fastighetens marknadsvärde. Därmed förstås det pris som fastigheten sannolikt skulle betinga vid försäljning i den allmänna marknaden. För denna värdering får man utnyttja de värderingsmetoder som med största sannolikhet leder till rätt resultat. Medför innehavet av fastigheten för ägaren fördelar som inte påverkar marknadsvärdet och detta därför måste te sig orimligt lågt för ägaren, får s. k. annan ersättning bestämmas för ekonomisk skada som drabbar ägaren utöver fastighetsskadan. På samma sätt får vid skada på fastighet intrångsersättning vid behov kompletteras med annan ersättning, när den ekonomiska skadan för fastighetsägaren inte täcks av minskningen i marknadsvärde.

En grundläggande princip i VL är att åtgärd i vatten som skadar annan inte får utföras innan föreskriven engångsersättning betalts. Syftet därmed är att garantera den skadelidande ekonomisk trygghet. Betalningen sker genom nedsättning hos länsstyrelsen eller direkt till den berättigade. Annan ersättning betalas alltid direkt till den berättigade.

Med reglerna i *10 kap.* om syneförrättning inledes VL:s processuella bestämmelser. I vissa fall sker prövningen vid syneförrättning. Detta gäller bl. a. i fråga om inrättande av allmän flottled samt om dikningsföretag. I andra fall då domstolsförfarande är det normala kan syneförrättning komma i fråga fakultativt, bl. a. vid vattenreglering samt utvidgning och förbättring av allmän flottled.

Syneförrättningen verkställes av en särskild förrättningsman vilken ofta biträds av två gode män. I vissa fall kan också biträdande förrättningsman komma i fråga. Förfarandet inleds genom ansökan till länsstyrelsen om förordnande av förrättningsman. Sedan länsstyrelsens förordnande meddelats, skall förfarandet påbörjas snarast möjligt. Prövningen omfattar inte bara tillståndsfrågor. Även frågor om deltagarkretsen, kostnadsfördelning, ersättning eller andra villkor skall behandlas. Efter vederbörlig utredning som bl. a. sker vid sammanträde vid vilket sakägarna får infinna sig för att bevaka sin talan, upprättar synemännen utlåtande angående företaget med besked i förekommande frågor. Utlåtandet skall i vissa fall underställas vattendomstolens prövning. Om detta inte skall ske och om talan mot utlåtandet inte heller har fullföljts till vattendomstolen, skall utlåtandet gå i verkställighet som lagakraftägande dom.

Frågor enligt VL som inte skall behandlas vid syneförrättning upptages i allmänhet som vattenmål av vattendomstol i första instans. Rättegången där och i övriga vattenrättsliga instanser regleras i *11 kap.* VL.

Som vattendomstol fungerar efter lagändring 1971 den tingsrätt som regeringen bestämmer. Enligt regeringsbeslut är Luleå, Umebygdens, Jämtbygdens, Stockholms, Växjö och Vänersborgs tingsrätter vattendomstolar. Gränserna för de till varje vattendomstol hörande områdena följer vattendelare mellan olika vattensystem. Vattendomstol består av ordförande (vattenrättsdomare), en teknisk ledamot och två nämndemän. Ytterligare en teknisk ledamot får ingå i domstolen efter vattenrättsdomarens bestämmande.

Andra instans i vattenmål är vattenöverdomstolen som utgörs av Svea hovrätt i sammansättning med vattenrättsråd som teknisk ledamot. Som sista domstol dömer högsta domstolen.

Vattenmålen kan utgöra ansökningsmål som bildar huvuddelen av målen, stämningsmål, besvärsmål som gäller besvär mot synemäns beslut och underställningsmål som avser underställning av synemäns utlåtande.

Förfarandet i ansökningsmål vid vattendomstol gestaltar sig i stora drag på följande sätt.

När det är fråga om företag som kan antagas komma under regeringens prövning, skall själva domstolsförfarandet föregås av vissa förberedande åtgärder. Närmare bestämmelser härom har meddelats i vattenrättskungörelsen. Härigenom bereds av företaget berörda myndigheter, t. ex. länsstyrelsen, kammarkollegiet, fiskeristyrelsen och kommunala organ, liksom olika organisationer tillfälle att redan på planläggningsstadiet framföra önskemål med hänsyn till företagets verkningar från allmän synpunkt. Ortsbefolkningen skall informeras om det planerade företaget. Detta kan ske vid särskilda sammanträden, genom ortspressen eller på annat lämpligt sätt.

Domstolsförfarandet inleds genom att ansökan om tillstånd till företaget ges in till vattenrättsdomaren. VL ger detaljerade föreskrifter om ansökningshandlingarnas innehåll. Är ansökningshandlingarna fullständiga, utfärdar vattenrättsdomaren kungörelse om det sökta företaget och om vad som gäller i fråga om målets fortsatta handläggning. Kungörelsen publiceras i pressen och underrättelse om dess innehåll skickas i allmänhet till varje känd enskild sakägare. Ortsbefolkningen skall kunna ta del av handlingarna i målet hos s. k. aktförvarare.

Vattendomstolen eller vattenrättsdomaren har alltid rätt att inhämta yttrande från förvaltande myndighet i fråga som faller inom myndighetens verksamhetsområde. I vissa fall är vattenrättsdomaren skyldig att ge statliga och kommunala myndigheter tillfälle att bevaka sina intressen genom att tillställa dem kungörelsen, ibland tillsammans med avskrift av ansökningshandlingarna.

I kungörelsen anmodas den som har något att erinra mot företaget att inom viss tid skriftligen göra detta hos vattenrättsdomaren. Sökanden får sedan tillfälle att yttra sig över inkomna erinringar. Eventuellt hålls muntlig förberedelse inför vattenrättsdomaren. Vattenrättsdomaren kan på eget initiativ vidta olika åtgärder för att få utredningen i målet fullständig. Ett enklare förfarande kan tillämpas, när målet anses kunna utredas utan skriftväxling.

Efter denna förberedande handläggning sammanträder vattendomstolen för huvudförhandling och syn. Om målet inte skall underställas regeringens prövning, meddelar vattendomstolen, vanligen någon tid efter huvudförhandlingen, dom i målet. En dom varigenom tillstånd lämnas till företaget innehåller i regel också bestämmelser om den ersättning som skall utgå och om de villkor i övrigt som behövs för att tillgodose allmän och enskild rätt. I större mål brukar vattendomstolen förena tillstånd till företaget med provisoriska bestämmelser om ersättning och andra villkor. Definitiv ställning tas ofta först efter en prövotid. Vållar ett medgivet företag skada eller intrång som inte har förutsetts, kan den skadelidande inom viss tid anmäla sina ersättningsanspråk till vattenrättsdomaren. Domstolen kan förordna att

tillstånd får tas i anspråk fastän domen inte har vunnit laga kraft. Sökanden betalar i princip motpartens rättegångskostnader vid vattendomstolen.

I de fall då regeringen skall pröva företagets tillåtlighet överlämnar vattendomstolen efter huvudförhandlingen handlingarna i målet med eget yttrande till regeringen. Dennas ställningstagande brukar föregås av ytterligare utredning. När regeringens beslut i tillståndsfrågan föreligger, fortsätts och avslutas målets handläggning av vattendomstolen på vanligt sätt. Regeringens prövning utmynnar alltså inte i ett självständigt verkande beslut, utan det är vattendomstolen som formellt sett genom dom fastställer om hinder möter mot företaget eller inte och vilka villkor som bör förenas med ett tillstånd. Domstolen är därvid naturligtvis bunden av regeringens beslut och måste, om tillstånd skall ges, hålla sig inom de gränser som uppdragits genom detta beslut.

Enligt *12 kap.* skall vid varje vattendomstol föras vattenbok i enlighet med föreskrifter som utfärdas av regeringen. I vattenboken görs anteckningar rörande företag enligt VL.

VL innehåller dessutom regler om besiktning och handräckning samt straffbestämmelser i *13 kap.* ävensom vissa slutbestämmelser i *14 kap.*

2 Utredningens allmänna utgångspunkter

2.1 Vattnets kretslopp

Vattnet i naturen är en av de primära betingelserna för allt liv på jorden. Det befinner sig i ett ständigt kretslopp mellan olika magasin, främst hav, atmosfär, sjöar, is, snö, mark och grund. Detta eviga kretslopp brukar kallas den hydrologiska cykeln. Omsättningstiden varierar kraftigt, från 16 000 år i genomsnitt för vattnet i områden med glaciärer och permanent snö ned till 9 dygn för lufthavets vattenmagasin. I det stora kretsloppet, liksom i de mindre kretslopp som utgör delar av det, åstadkoms vattnets rörelse genom att solen tillför energi i form av instrålning till jorden och dess atmosfär. Av tabell 2.1 framgår elementen i den globala vattenomsättningen uttryckta i mm vattenpelare per år över olika ytor.

Tabell 2.1 Den globala vattenomsättningen i mm vattenpelare per år

	Nederbörd	Tillrinning	Avdunstning	Avrinning
Jordklotet	1 030	–	1 030	–
Havet	1 140	110	1 250	–
Kontinenterna	760	–	480	280

Den totala vattenkvantiteten i jordens vattenhölje har uppskattats till 1 500 miljoner km^3 och antas ha varit oförändrad under överblickbar tid. Det är alltså samma vatten som cirkulerar i våra dagar som under antiken. Då vi använder vattnet ändrar vi strömningsvägarna tillfälligt. Vi så att säga lånar det. Förr eller senare återbördas det till det naturliga kretsloppet och kan på så sätt komma andra tider och andra människor till godo.

2.2 De svenska vattentillgångarna

Nederbörden i Sverige uppgår i medeltal för hela landet till omkring 720 mm för år, varierande mellan 400 mm inom vissa områden av de sydöstra delarna av landet och drygt 1 500 mm i fjällkedjan i nordväst. Den årliga avdunstningen varierar mellan 450 mm i söder och ungefär 150 mm i fjällregionen. Avrinningen som utgör skillnaden mellan nederbörd och avdunstning uppgår i medeltal per år till 450 mm i Norrland, 325 mm i Svealand och 300 mm i Götaland. För hela landet är medelavrinningen 390 mm per år,

motsvarande 175 miljarder m^3 per år eller 22 000 m^3 per invånare och år.

De svenska vattendragen – till vilka i detta sammanhang räknas åsträckor av större storlek samt älvar – har tillsammans en längd av ungefär 60 000 km vilket motsvarar Sveriges maximilängd 40 gånger. Vattenföringen är störst i våra större Norrlandsälvar där medelvattenföringen går upp till mellan 140 och 510 m^3/s. Vattendragen i de sydligare delarna av landet, som inte sällan flyter fram lugnt genom slättland, är om man bortser från Göta älv betydligt mindre. De norrländska vattendragen och i synnerhet de som rinner upp i fjällvärlden har en utpräglad högvattentopp under våren och försommaren, medan vattenföringen vintertid kan gå ned till mycket låga värden. Vid Ljusnans mynning är sålunda den naturliga normala högvattenföringen 1 300 m^3/s, medan den naturliga normala lågvattenföringen inte är högre än 60 m^3/s. I de sydliga vattendragen är vattenföringens variationer betydligt mindre och förekommande högvattenföringar infaller i allmänhet under vintern. Vid Göta älvs mynning är sålunda den naturliga högvattenföringen 660 m^3/s och den naturliga lågvattenföringen 510 m^3/s. I Lagan är motsvarande vattenföringar 180 och 25 m^3/s vid mynningen.

Antalet sjöar i Sverige som är större än 0,1 km^2 är så stort som 100 000. Sjöarna bidrar till att ge landskapet en omväxlande karaktär och skapa goda vattenmagasin för vattendragen. De täcker en sammanlagd yta av 40 000 km^2, eller omkring 10 % av landets yta. 10 000 av sjöarna har en areal över 1 km^2. Endast 22 sjöar är större än 100 km^2. Sjöarna innehåller tillsammans omkring 600 miljarder m^3 vatten, motsvarande 75 000 m^3 per invånare.

Till landets vattenresurser bör också räknas havsområdena runt våra kuster. Fastlandskustens längd har beräknats till 14 300 strandkilometer, vari inräknats öar med år 1969 befintliga och planerade broförbindelser, en sträcka som ungefär motsvarar en tredjedel av jordens omkrets vid ekvatorn. Kusterna är starkt efterfrågade både för industriell verksamhet och som rekreationsområden för friluftsliv, båtsport, fiske och fritidsbebyggelse.

Även grundvattnet utgör en viktig vattentillgång. I fråga om detta kan man konstatera en betydelsefull skillnad mellan södra och norra Sverige. I Sydsverige är grundvattenståndet högt under vintern. Det minskar sedan under vegetationsperioden för att stå som lägst mot slutet av sommaren. På hösten stiger det åter. I norra Sverige är utvecklingen den motsatta med det lägsta grundvattenståndet på senvintern. Tidpunkten för det högsta vattenståndet hänger här samman med snösmältningen och infaller någon gång under försommaren.

De nu lämnade uppgifterna om de svenska vattentillgångarna visar att Sverige är mycket välförsett med vatten. Om bristtendenser ändå kan konstateras emellanåt, hänger detta främst samman med att tillrinningen av sötvatten varierar kraftigt mellan olika år och årstider samt att önskade vattenmängder inte alltid finns tillgängliga just på de platser där befolkningstätheten är störst eller vattenkrävande näringsverksamhet bedrivs. Skåne kan t. ex. betraktas som ett underskottsområde, om man beaktar vattentillgången per invånare. Likaså visar förhållandet mellan medelvattentillgången per invånare och vattenförbrukningen per invånare i Skåne och östra Svealand markant lägre värden än i landet i övrigt.

2.3 Vattenresursernas användning i Sverige

2.3.1 *Inledning*

Vattenlagsutredningen har redan i sitt första betänkande (SOU 1970:40) betonat att, även om de vattenresurser som står till vårt förfogande otvivelaktigt är betydande, det från de flesta samhällsområden ställs anspråk av skiftande och ibland oförenligt slag på dessa resurser. Som utredningen samtidigt framhållit förändras emellertid den styrka med vilken de olika anspråken görs gällande i takt med befolkningsomflyttning och urbanisering liksom med den sociala, kulturella och industriella utvecklingen. Att också utrikespolitiska eller handelspolitiska kriser liksom förändringar i människornas värderingar kan påverka utvecklingen är uppenbart. Detsamma gäller naturligtvis klimatologiska förändringar av någorlunda varaktig natur.

Antalet invånare i Sverige har under den period 1918 års VL varit i kraft stigit från knappt 6 miljoner till drygt 8 miljoner. Under samma tid har antalet personer som varit sysselsatta i jordbruk med binäringar minskat från uppskattningsvis 40 % av befolkningen till 6 %. Mellan åren 1920 och 1970 steg tätorternas befolkningsandel från ungefär 45 till över 80 %.

I avsnitten 2.3.2–2.3.7 här nedan redovisas vattentillgångarnas betydelse inom några områden där dessa tillgångar av olika skäl brukar tillmätas särskild vikt. Redogörelsen är självfallet inte uttömmande. Forskningens framsteg och industrins utveckling medför att nya användningsområden för vattnet ständigt tillkommer. Ett exempel härpå kan vara värmelagring i vattenmagasin i syfte att minska det tidsmässiga beroendet mellan produktionen av värme, t. ex. solvärme, och värmebehovets uppkomst.

2.3.2 *Energiproduktion*

Sveriges vattenkrafttillgångar anses vara tekniskt utbyggbara i sådan omfattning att omkring 130 miljarder kWh (TWh) elkraft årligen kan produceras. Vid nuvarande kostnad för annan elkraftproduktion anses den utbyggnadsvärda kapaciteten vara ungefär 95 TWh. År 1920 var 4 TWh utbyggda, år 1950 16 TWh och år 1975 59 TWh. År 1976 uttogs 60 TWh i befintliga anläggningar, vartill kommer 1 TWh i redan beslutade verk. I det av riksdagen 1975 beslutade energiprogrammet antogs att 66 TWh skall vara utbyggda 1985, dvs. ett tillskott jämfört med 1976 års förhållanden på 5 TWh.

I vilken utsträckning den återstående vattenkraften kan komma att nyttiggöras beror naturligtvis i betydande utsträckning på vilken vikt man i framtiden kommer att fästa vid bevarandesynpunkterna. Av dessa spelar naturvårds- och miljövårdsaspekterna en dominerande roll, men även andra omständigheter, bl. a. skyddet av kulturhistoriskt värdefulla objekt och miljöer, beaktas. Av betydelse i fråga om vattenkraftutbyggnadernas framtida omfattning blir vid sidan härom arbetsmarknadssynpunkterna och möjligheterna att begränsa efterfrågan på elektrisk energi. Alla de nu berörda förhållandena bör beaktas, när vår framtida energipolitik så småningom skall bestämmas. Då bör man också beakta vilka möjligheter som finns att

tillgodose väntad efterfrågan på elektrisk energi från andra energikällor än vattenkraft. Av betydelse härvidlag blir bl. a. hur den oundvikliga övergången från vårt oljedominerade energiförsörjningssystem till ett system baserat på andra energislag förlöper.

I Sverige har ved, kol, vattenkraft och olja under årens lopp avlöst eller kompletterat varandra som primära energikällor. Förändringarna har i stort sett ägt rum utan att bristsituationer eller andra allvarliga komplikationer uppstått. Att förändringarna kunnat ske så störningsfritt har berott på att många gynnsamma förutsättningar förelegat. Förändringarna kunde ske utan tidspress. Man kunde ta nya energislag i bruk efter hand som de utvecklades tekniskt och ekonomiskt. De nya energislag som började utnyttjas var i allmänhet både billigare och lätthanterligare än de tidigare använda. Deras användning var inte särskilt kapitalkrävande eller tekniskt komplicerad och de kunde, särskilt vid elkraftproduktion, utnyttjas i allt större anläggningar. Miljöproblemen hade ännu ej börjat uppmärksammas. Den globalt ojämna lokaliseringen av energiråvarorna hade ännu ej fått politisk betydelse. Var och en kunde själv bestämma sitt val av energislag. Om man undantar vattenkraftutbyggnaderna erfordrades inga tidskrävande tillstånd av myndighet.

I nämnda avseenden har situationen under senare år ändrats på ett sätt som innebär att det ökande energibehovet i fortsättningen blir svårare att tillgodose. Mycket talar av den anledningen för att knapphet på energi kommer att uppstå på grund av fysiska begränsningar, utrikespolitiska förvecklingar eller ökade kostnader. Under sådana förhållanden kan de inhemska energiresurserna, däribland vattenkraften, behöva tas i anspråk i ökad utsträckning.

Fortsatt vattenkraftutbyggnad kommer även att vara ekonomiskt fördelaktig som komplettering till annan elkraftproduktion. Kärnkraftverken är av ekonomiska och driftmässiga skäl inte lämpade att producera kraft i takt med variationerna i elförbrukningen. Ökad produktion av kärnkraft kommer därför att medföra ökat behov av eleffekt från andra kraftkällor under högbelastningstid. Behovet av kompletteringskraft kan tillgodoses från värmekraftverk, t. ex. gasturbinanläggningar, från pumpkraftverk och från vattenkraftverk av gängse typ. Det bör i detta sammanhang framhållas att elförbrukningens variationer under året kan bli allt större på grund av arbetstidsförkortning, ändrade förbrukningsvanor och andra omständigheter.

Den bästa produktionsekonomin i ett kraftsystem med kärnkraft uppnås således, om vattenkraftproduktionen så långt det är möjligt koncentreras till de tider av året, veckan och dygnet, då elbehovet är störst. Detta kräver ökad års- och korttidsreglering. Därigenom kan fråga uppkomma även om utbyggnad av kvarvarande strömfall i älvar där utbyggnad tidigare skett samt ombyggnad och utvidgning av befintliga verk.

På längre sikt bör man kunna räkna med att nya energikällor blir aktuella, vare sig det blir fråga om att komplettera kärnkraften eller att ersätta den. Såvitt nu kan överblickas, kan det i första hand komma att röra sig om jordvärme, solvärme, vindkraft och vågenergi. För alla dessa energikällor gäller att den energi man för praktiskt bruk kan utvinna ur dem kräver lagring eller komplettering med annan energi för att tillgången skall anpassas till det

över året och dygnet varierande energibehovet. Med hänsyn till de höga kostnaderna för att föra upp jordvärmen till markytan kan det förutsättas att denna värmekälla måste utnyttjas maximalt, dvs. värmeenergin föras upp så kontinuerligt som möjligt, medan energibehovet för uppvärmning varierar starkt över året. Tillgången på solvärme är minst på vintern, när energibehovet är störst, och saknas helt under den mörka delen av dygnet. Vindkraften som energikälla karakteriseras av extremt stora variationer från timme till timme, från dag till dag, från månad till månad och från år till år. Att variationerna blir så stora beror på vissa för vindkraften speciella förhållanden. När vindhastigheten minskar till hälften, minskar produktionen i vindkraftverk till en åttondel. Vågenergin är på liknande sätt underkastad mycket stora variationer.

De nu nämnda s. k. alternativa energikällorna kräver således lagringsmöjligheter eller komplettering med annan energi. I Sverige kan vattenkraften utnyttjas härför genom ökning av maskininstallationerna för högre effekt, ökade årsregleringsmagasin och anordnande av genomgående korttidsreglering i sammanhängande kraftverkstrappor. Vattenkraften kan komplettera såväl ett konstant energiflöde i form av jordvärme som en ojämn energitillgång i form av solvärme, vind- och vågenergi.

Tillgång på vatten krävs inte bara för konventionella vattenkraftverk utan också för pumpkraftverk. Sådana kraftverk har hittills kommit till utförande i vårt land blott i begränsad omfattning, men sedan någon tid tillbaka pågår undersökningar om lämplig lokalisering för nya sådana verk.

I detta sammanhang bör även observeras behovet av kylvatten för kondenskraftverk. Dessa anläggningar är emellertid f. n. i stor utsträckning lokaliserade till kusterna med obegränsad tillgång till saltvatten eller bräckt vatten.

2.3.3 *Förbrukning av vatten från kommunala vattenverk*

Kommunernas vattenverk tillhandahåller vatten som normalt utnyttjas för hushållsförbrukning, industriförbrukning och allmän förbrukning, vartill hänförs vatten till allmänna vårdinrättningar, skolor o. d., bad- och idrottsanläggningar, spolning av gator, parkbevattning m. m., samt vattenverkens egen förbrukning. Dessutom brukar en del av produktionen redovisas som förluster, vilka kan bero på läckor, mätfel och omätta uttag.

Vattenförbrukningen för de ändamål som avses här har stigit successivt. Så har t. ex. den s. k. specifika vattenförbrukningen, dvs. förbrukningen per person och dygn (pd) i landets största städer, ökat från 100–150 l år 1920 till omkring 400 l f. n. Under slutet av perioden har emellertid ökningstakten minskat. I rapporten Vattenprognos 1975–2000 har Svenska vatten- och avloppsverksföreningen hösten 1975 på grundval av analyser av aktuell förbrukning beräknat den framtida vattenförbrukningen. Resultatet av arbetet framgår av tabell 2.2.

Tabell 2.2 Årlig vattenproduktion vid kommunala vattenverk i Sverige

Användningsområde	År 1970–1973			År 2000		
	Mm³	l/pd	%	Mm³	l/pd	%
Hushållsförbrukning	508	205	54	625	220	55
Industriförbrukning	170	68	18	200	70	17
Allmän förbrukning	125	51	13	160	55	14
Verkens förbrukning	38	15	4	45	15	4
Förluster	104	42	11	110	40	10
Summa	945	381	100	1 140	400	100

Hushållsförbrukningen i ett svenskt medelhushåll med modern standard fördelar sig på följande användningsområden år 1974:

personlig hygien	70 l/pd
wc-spolning	40
textiltvätt	30
disk	40
mat och dryck	10
övrigt	25

Hushållsförbrukningen i småhus har uppskattats till 180 l/pd och i flerfamiljshus till 220 l/pd (riksgenomsnitt perioden 1970–1973). Den lägre specifika vattenförbrukningen i småhus jämfört med i flerfamiljshus beror på olikheter i bl. a. medelantal boende i hushållen, mätnings- och debiteringssätt av vatten- och energiförbrukning och teknisk utrustning (t. ex. tvätt- och diskmaskiner).

År 2000 beräknas hushållsförbrukningen ha ökat till i medeltal högst 220 l/pd (småhus 200 l/pd, flerfamiljshus 230 l/pd). Den låga ökningstakten förklaras bl. a. av att den sanitära standarden i det svenska bostadsbeståndet torde ha närmat sig ett mättnadsvärde.

Industriförbrukningen från kommunala vattenverk väntas öka med 30 miljoner m³ under perioden 1975–2000. Vattenförbrukningen inom industrin har de senaste åren minskat, men en väntad produktionsvolymökning inom industrin kommer sannolikt att medföra en ökad vattenförbrukning fram till år 2000.

Den nuvarande allmänna förbrukningen från kommunala verk fördelar sig på bl. a. sjukhus (30 %), affärer, kontor m. m. (16 %), skolor (12 %) samt bad- och idrottsanläggningar (12 %). Den allmänna förbrukningen väntas öka med 35 miljoner m³ under perioden 1975–2000.

Kommunernas vattenbehov tillgodoses med såväl grund- som ytvatten. Man har konstaterat en klar tendens att så långt som möjligt utnyttja grundvatten. Grundvattenmängden förstärks emellertid i relativt stor omfattning genom infiltration av ytvatten enligt en metod som utvecklades i vårt land redan under slutet av 1800-talet och som visat sig vara av stor betydelse, när behoven inte har kunnat tillgodoses genom de naturliga grundvattentillgångarna i trakten.

Som framhållits i den svenska rapporten till FN:s vattenkonferens 1977 var

år 1973 43 % av allt kommunalt vatten i städerna grundvatten. Ungefär 52 % av hela befolkningen fick sitt vattenbehov tillgodosett med sådant vatten. I de små och medelstora städerna liksom på landsbygden är vattenförsörjningen i allmänhet baserad på grundvatten. Å andra sidan sker vattenförsörjningen i de större tätorterna ofta med utnyttjande av ytvatten. Den största vattenbortledningen för kommunala behov gäller sålunda ytvatten och den sker från vattensystemen vid de tre största städerna. Omkring 340 miljoner m^3 om året tas från Mälaren och 150 miljoner m^3 från Göta älv. Malmö–Lundregionen tar 42 miljoner m^3 från Vombsjön.

Grundvattnets relativa betydelse har hållit sig någorlunda oförändrad sedan seklets början, om än med en ökning av den relativa mängden infiltrerat ytvatten. På senare år anser man sig dock kunna konstatera en tendens att lägga ned goda grundvattentäkter på småorter som har anknutits till centralorternas på ytvatten baserade ledningssystem. Förutsättningarna för att utnyttja grundvatten växlar också med orternas geografiska belägenhet. I Göteborgsregionen används sålunda grundvatten bara till 2 % mot 98 % i Uppsalatrakten. Av tabell 2.3 framgår hur vattenförsörjningen skett inom olika delar av landet år 1968.

2.3.4 *Vattenförbrukningen inom industri med egna vattentäkter*

I sitt första betänkande (SOU 1970:40) framhöll vattenlagsutredningen att industrins vattenförbrukning ökat från mindre än en miljard m^3 år 1930 till närmare 5 miljarder m^3 år 1970. Cellulosa- och pappersindustrierna angavs svara för ungefär 80 % därav samt gruv-, järn- och metallindustrierna för återstoden. Förbrukningen uppgavs vidare i allt väsentligt ske med ytvatten.

Som prognos förklarade utredningen också att den totala vattenförbrukningen i den etablerade industrin kunde väntas minska genom nedläggning av vissa äldre massafabriker och ökat återanvändande av vatten i andra. Å andra sidan antogs att nyetablering, främst inom massaindustrin, kunde komma att medföra ett ökat vattenbehov.

De antaganden om utvecklingen som utredningen gjorde 1970 har i väsentliga delar visat sig riktiga. I en redogörelse för nuläget med prognos i fråga om vattenförbrukningen som upprättats 1976 inom statens naturvårdsverk framhålls sålunda följande. Den svenska industrin har i sitt miljövårdsarbete sedan länge satsat på att lösa miljövårdsproblemen genom interna åtgärder. Härmed menas att föroreningarna elimineras eller innehålles

Tabell 2.3 Vattenförsörjningen 1968

Område	Mm^3/år			m^3/pers och år
	Totalt	Grund-vatten	Ytvatten	
Norrland	130	75	55	108
Svealand	374	165	210	125
Götaland	367	168	198	97

genom ändring av produktionsprocessen så att vattnet kan återanvändas i större utsträckning. Säkra och effektiva åtgärder har härvid ofta kunnat uppnås till lägre kostnader än om man valt att bara bygga reningsanläggningar. De interna åtgärderna har tagit sikte på avsevärda vattenbesparingar. Även vid extern rening är det av kostnadsskäl angeläget att vattenmängderna nedbringas. Vattenbesparingar har sålunda uppnåtts såväl inom pappers- och massaindustrin som inom järn- och stålindustrin. Liknande tendenser kan också konstateras vid andra industrier med egna vattenförsörjningsanläggningar. Kostnaden för vatten spelar emellertid här en underordnad roll. Främst är det kraven från miljöintressets sida som styr utvecklingen mot en väsentligt lägre vattenförbrukning.

Rörande nuläget konstaterar naturvårdsverket i sin rapport att den industriella förbrukningen av vatten från egna vattentäkter 1975 varit något över 2 miljarder m^3 om året. Redan 1977 kan emellertid en minskning med 500 miljoner m^3 antagas komma att inträffa främst genom åtgärder inom skogsindustrin. På längre sikt kan möjligen en ökad industriproduktion åter vända den nedåtgående trenden. Detta beräknas dock inte inträffa inom en tioårsperiod, vilken anses vara den tid som är någorlunda överblickbar när det gäller utvecklingen inom vanlig industri.

2.3.5 *Vattnet och jordbruksproduktionen*

Jordbrukets problem när det gäller vattnet är i stort sett av två slag. Dels hänför de sig till torrläggning av mark eller, med den term som utredningen föredrar, markavvattning. Dels gäller de nyttjande av vatten för hushållsändamål, djurhållning och bevattning.

Markavvattning för jordförbättring, inbegripet invallning till skydd för odlad jord, har i äldre tid utförts i förhållandevis stor omfattning. Ända fram till 1940-talet förekom åtskillig nyodling genom olika slag av torrläggning. Det totala antalet torrläggningsföretag i landet har uppskattats till över 40 000. En stor del av dessa är emellertid föråldrade. Bland mera betydande företag kan nämnas de som berört Hjälmaren, Hornborgasjön och Kvismardalen.

Man har knappast anledning att räkna med att sådana större projekt som de ovan nämnda blir aktuella i framtiden. Markavvattningsföretagen torde, liksom under senare år, i huvudsak komma att avse förbättrad huvud- och detaljdränering inom den nuvarande odlingsarealen. Av denna har mer än en tredjedel, eller drygt en miljon ha, varit föremål för markavvattningsåtgärd av något slag. Omdikning eller andra liknande åtgärder behövs emellertid på mer än hälften av denna areal. Till belysning av den nuvarande verksamhetens omfattning kan anföras att det under senaste decenniet årligen utförts täckdikning och därmed sammanhängande åtgärder över sammanlagt 15–20 000 ha, vilket dock inte ansetts motsvara mer än omkring två tredjedelar av det verkliga behovet av ny- och omdikning. Härtill kommer viss skogsdikning som för närvarande kommer till stånd i en omfattning av omkring 20 000 ha om året. Rent tekniskt kan dock mycket stora arealer sumpskog och myrmark betraktas som dikningsbara liksom även åtskillig torvmark.

Den årliga vattenförbrukningen i jordbruket angavs 1964 till 100 miljoner

m^3 och torde ha stigit till det dubbla 1975. Större delen av 1975 års förbrukning torde avse hushållsändamål och djurhållning, medan omkring 50 miljoner m^3 använts för bevattning.

Behovet av vatten för bevattning inom jordbruket är förhållandevis nytt. I äldre tider och även vid tiden för VL:s tillkomst förekom visserligen bevattning i någon omfattning såsom översilning av ängar o. d., men den metoden torde numera vara övergiven i vårt land. Sedan 1940-talet har i stället bevattning börjat utföras genom anordningar för strilning av vatten över markytan eller infiltrering under markytan. Både grundvatten och ytvatten kommer till användning. Även Östersjöns vatten har utnyttjats.

Bevattningen har under de senaste fem åren på vissa håll i landet undergått en nästan explosionsartad utveckling. Så fanns det t. ex. före 1968 i Skaraborgs län 68 bevattningsanläggningar, medan deras antal 1976 uppgick till omkring 450, av vilka närmare 300 tillkommit under åren 1974–76. Till en del kan denna utveckling förklaras med att det nu finns tillgång till en ny, arbetsbesparande bevattningsteknik, baserad på pumpverk, rörsystem och spridare som delvis kunnat byggas samman i en enhet som brukar kallas bevattningsmaskin. Årskostnaden för en modern bevattningsanläggning torde i allmänhet röra sig om drygt 1 000 kronor per ha. Förklaringen till den ökade markbevattningen torde också kunna sökas i en ökad kännedom om jordbruksproduktionens betingelser. Det står numera klart att produktionens storlek och kvalitet i hög grad påverkas av tillgången på vatten och växtnäring. Växtproduktion utan särskild växtnäringstillförsel skulle i dagens jordbruk vara ekonomiskt omöjlig. Växtnäringsbehovet är numera med de under senare år kraftigt ökade handelsgödselgivorna i allmänhet fullt tillgodosett. Därmed framträder vattnet mer än tidigare som en begränsande faktor och är till huvudsaklig del orsak till skördevariationen från år till år.

Utvecklingen på markbevattningsområdet karakteriseras av att den bevattnade arealen i landet åtminstone fördubblats under de senaste fem åren. Den vattenmängd som åtgår för bevattning varierar givetvis starkt efter väderlek, jordart, gröda och andra faktorer. Bevattningssäsongen infaller under tiden maj–september och enligt gjorda beräkningar kan totalförbrukningen under denna period uppgå till mellan 300 och 1 000 m^3 per ha. Det genomsnittliga vattenbehovet vid torr väderlek per bevattningstillfälle, motsvarande en nederbörd på 30 mm, kan uppskattas till 300 m^3 per ha. Grovt räknat har det totala behovet i dagens situation angivits till 60 mm vatten på 70 000 ha, således en årlig förbrukning av omkring 40 miljoner m^3. Önskemål kan komma att resas om fördubbling av denna vattenmängd. Trots att även en sådan vattenmängd skulle vara ringa jämförd med landets tillgångar och annan förbrukning inom landet, kan bevattningen med stor sannolikhet på flera håll i vårt land väntas medföra ökad konkurrens med andra intressen om befintliga vattentillgångar och driva fram nya vattenregleringar.

2.3.6 *Fisket*

Det svenska insjöfiskets utveckling under senare decennier karakteriseras framför allt av att yrkes- och binäringsfisket i stor utsträckning har ersatts av ett starkt expanderande fritidsfiske. Samtidigt har även det forna husbehovs-

fisket i större delen av Sverige fått en allt klarare inriktning mot fritidsfiske. Ett mera betydande yrkesfiske i sötvatten förekommer numera bara i Vänern, Vättern, Mälaren och Hjälmaren liksom i Norrlands inland och i några högproduktiva sjöar i Sydsverige. Sötvattensfisket i vissa regioner, främst i de nordligaste länen, har dock alltjämt ekonomisk betydelse som binäring till jord- och skogsbruk samt renskötsel. Någon tillförlitlig statistik torde inte finnas att tillgå, men värdet av det yrkesmässiga sötvattensfiskets årliga avkastning har uppskattats till mellan 10 och 50 miljoner kronor.

Fritidsfiskets snabba expansion under senare år är allmänt känd. Inom 1973 års fiskevattensutredning (Jo 1973:07) räknar man nu med att mer än 2 miljoner svenskar åtminstone någon gång om året ägnar sig åt fiske på sin fritid, medan omkring 1 miljon anses fiska mer än tio gånger om året. Grovt räknat torde fritidsfisket sammanlagt svara för ungefär 25 miljoner rekreationsdagar om året. Även om direkt jämförelsematerial saknas, kan man utgå från att fritidsfiskets fångstuttag i sötvatten är betydligt större än yrkes- och binäringsfiskets uttag tillsammans.

Fritidsfisket torde tidigare ha bedrivits företrädesvis i enskilt vatten efter muntlig överenskommelse med fiskerättsägarna. Under senare år har man tillskapat mer än 2 500 kortfiskeområden för att i organiserade former upplåta enskild fiskerätt till allmänheten. Samtidigt har fritidsfisket efter tillkomsten av lagen (1950:596) om rätt till fiske alltmera kommit att bedrivas i allmänt vatten och i sådant enskilt vatten där varje svensk medborgare har rätt att fiska, vare sig fiskeplatsen är belägen i saltvatten längs kusterna eller i de stora insjöarna. I många kortfiskeområden har man på senare år sökt skapa fiskevatten av "put and take-typ" genom regelbunden utsättning av fångstfärdig laxartad fisk i dammar eller i rotenonbehandlade sjöar och tjärnar. Detta förfarande kräver, för att ge rimlig ekonomisk avkastning, hög besöksfrekvens och lämpar sig därför framför allt som komplement till det naturliga utbudet i närheten av tätorter.

Det yrkesmässiga saltsjöfiskets avkastning ökade kraftigt under efterkrigstiden fram till mitten av 1960-talet. Därefter har den gått starkt tillbaka. En omstrukturering till ett färre antal utövare som nyttjar kapitalkrävande fartyg och redskap har gradvis genomförts.Den internationella utvecklingen på havsfiskets område kommer emellertid att ställa det svenska fisket inför svåra omställningsproblem. Oavsett hur fiskegränsfrågan löses, måste man i framtiden räkna med att internationella regleringar till skydd för fiskbestånden kommer att begränsa fiskets traditionella frihet på de stora havsområdena. Redan är arter som sill, skarpsill, torsk, kolja och vitling kvoterade i Nordsjön. För att tillgodose det svenska behovet av fiskprodukter kan de kustnära områdena och sötvattnen i framtiden bli av större betydelse än hittills. Som areell näring, jämförbar med jord- och skogsbruk, kommer fisket därvid att ha stort behov av vattenområden som inte har fått sin produktionsförmåga störd av vattenregleringar, föroreningar eller dylikt.

2.3.7 *Vattnet och kommunikationsintressena*

I fråga om de allmänna kommunikationsintressena som är knutna till vattnet har flottningens betydelse successivt sjunkit under senare år. De viktigaste uppgifterna om flottningens utveckling under åren efter VL:s tillkomst

Tabell 2.4 Den svenska flottningens utveckling

År	Flottledernas längd, km	Under året trafikerad längd, km	Under året tillsläppt flottgods, 1 000 m³
1921	29 353	–	12 388
1930	32 515	28 514	17 212
1940	33 043	29 107	12 147
1950	32 961	29 694	10 734
1960	32 546	22 043	11 563
1970	14 572	6 753	4 046
1971	10 256	4 941	3 308
1972	7 948	3 984	3 248
1973	7 705	3 783	3 173
1974	7 105	3 586	2 615

redovisas i tabell 2.4.

Samtidigt har antalet flottningsföreningar sjunkit kraftigt. De uppgick år 1921 till 254, år 1930 till 179 och år 1960 till 85. År 1975 återstod blott nio flottningsföreningar som administrerades genom fyra större flottningsförvaltningar omfattande dels Kalix, Lule och Pite älvar, dels Ume och Öre älvar, dels Ångermanälven och dels Klarälven, Norsälven och Fryken.

Flottningens tillbakagång får ses i samband med ökning av landtransporterna. Orsakerna till övergång från flottning till landtransport är flera. Främst torde de vara av företagsekonomisk natur (jfr prop. 1969:104 s. 18 och 35). Sålunda medger landtransport kontinuerlig råvarutillförsel till industrin under hela året. Lagerhållningen kan på så sätt minskas. Det kan vidare vara ekonomiskt fördelaktigt att barka och sortera virket i centrala anläggningar vid industrierna. Sjunkningsförlusterna faller bort. Lövved transporteras bäst landvägen. För kraftindustrin medför övergången den fördelen att flottningsvattnet kan användas för att producera kraft.

I vissa fall är emellertid flottning fortfarande att föredra framför landtransport. Möjligheterna att frakta virket på land kan vara begränsade och förutsätta omfattande investeringar i vägar eller järnvägar. Man kan vidare inte bortse från att flottningen i en tid med mycket höga oljepriser eller i en avspärrningssituation med brist på bränsle och drivmedel kan få en ökad betydelse. Övergång till annan flottningsteknik, t. ex. buntflottning, kan göra flottningen konkurrenskraftigare än f. n.

Även om utvecklingen sålunda pekar mot en fortsatt minskning i flottningsverksamheten, bör man kunna utgå från att flottningen inom överskådlig tid kommer att finnas kvar som transportmedel.

Sjöfartens behov av öppna leder för passage kommer naturligtvis att äga bestånd för framtiden. Fortsätter den hittillsvarande utvecklingen mot allt större fartyg, torde behovet av djupare farleder och större hamnar bibehålla sin aktualitet. I detta sammanhang kan framhållas att den ökade fritidsverksamheten ökar behovet av småbåtshamnar.

Båtsportens revolutionerande utveckling har under senare år belysts av flera utredningar, senast av fritidsbåtutredningen i betänkandet Båtliv (SOU 1974:95). Enligt denna uppgick antalet fritidsbåtar hösten 1971 till drygt 500 000, ägda av hushåll i vilka ingick över 1,5 miljoner människor.

Nettoökningen av båtbeståndet torde sedan dess ha varit omkring 12 % om året och båtantalet kan vid utgången av 1976 beräknas till omkring 700 000. Denna utveckling tyder på att man för framtiden får räkna med en fortsatt ökning av behovet av båtbryggor.

3 Huvudpunkterna i en vattenlagsrevision

3.1 Revisionens allmänna inriktning

I föregående avsnitt har vattenlagsutredningen sökt belysa tillgången på vatten i Sverige och hur vattnet f.n. används i det svenska samhället. På några punkter har utredningen också försökt att skissera utvecklingen från det att 1918 års VL trädde i kraft liksom att antyda den väntade utvecklingen under de närmaste decennierna.

Vattenlagsutredningens slutsatser av den redovisade inventeringen kan sammanfattas sålunda:

- De svenska vattentillgångarna är mycket goda och bör räcka väl till för behoven under överskådlig framtid.
- Trots god vattentillgång i landet som helhet kan särskilda omständigheter såsom befolkningskoncentration, industriella vattenbehov eller jordbruksbevattning på sina håll medföra att den lokala vattentillgången blir för liten. En planering av vattentillgångar och vattenbehov inom landets olika avrinningsområden eller vissa av dem är med hänsyn härtill angelägen. Denna kan inbegripa katastrofplaner för vattenförsörjningen inom särskilt känsliga regioner.
- Lokal eller regional vattenbrist kan föranleda behov av vattenregleringar för att utjämna fluktuationer i vattentillgången mellan olika år, månader, veckor eller dagar. Den kan också motivera ökat grundvattenuttag eller anläggningar för vattentransport från överskotts- till underskottsområden.
- Vattenkraftutbyggnader för baskraftproduktion kan komma att minska i omfattning, om inte möjligheterna att använda importerade bränslen blir så små eller elförsörjningsläget i övrigt så prekärt att den återstående utbyggnadsvärda vattenkraften måste tagas i anspråk för att tillgodose vårt behov av elenergi. Vattenkraftutbyggnader kan också komma att behövas för att tillgodose effektbehovet. Den troliga användningen i en framtid av s. k. alternativa energikällor, i första hand jordvärme, solvärme, vindkraft och vågenergi, kan medföra ett ökat behov av vattenreglering för energilagring.
- Övergången till stort tonnage medför en successiv koncentration av sjöfarten till djupa farleder och till rymliga och välutrustade hamnar.
- På sina håll torde flottning även i framtiden komma att föredras framför landtransport av virke, men flottningens omfattning kommer sannolikt att minska även i fortsättningen.

- Markavvattningsföretagen inom jordbruket väntas företrädesvis avse förbättringar av huvud- och detaljdränering inom nuvarande areal. Nyodling i egentlig mening blir knappast aktuell. Däremot kan skogsdikning tänkas öka i omfattning.
- Det påtagliga intresset för jordbruksbevattning i delvis nya former som framkommit under 1970-talet kan antagas komma att öka.
- För att tillgodose behovet av fiskprodukter och det ökade fritidsfisket kan de kustnära områdena och sötvattnen få större betydelse.

Vid sidan härav vill vattenlagsutredningen peka på några särskilda omständigheter av stor betydelse för utvecklingen under senare år. Hit hör – om än t. v. mest indirekt – arbetet med en fysisk riksplan enligt riksdagens beslut 1972 (prop. 1972:111, CU 1972:35 och InU 1972:28, rskr 1972:348). Detta arbete leder successivt fram till en bas för hushållningen med våra mark- och vattentillgångar. I samband därmed bör man beakta en ny lagstiftning om markanvändning och byggande (jfr bygglagutredningens betänkande SOU 1974:21 och remissammanställningen i SOU 1975:17). Även det starka intresset inom en allt bredare opinion för miljöfrågorna och för bevarandet av nuvarande mer eller mindre opåverkade vattenförhållanden är viktigt. Detta intresse har hållit tillbaka dem som velat fortsätta utbyggnaden av vår vattenkraft. Men det har också motverkat andra typer av vattenföretag, t. ex. sådana som varit avsedda att tillgodose kommunala och industriella intressen. Besluten om att undantaga Torne-, Kalix-, Pite- och Vindelälvarna från utbyggnad är exempel på uppställda begränsningar för vattenkraftens exploatering. Som exempel på att hänsyn tagits till bevarandesynpunkterna i andra fall kan nämnas regeringens beslut 1976 att vägra tillstånd till en allmän hamn i Uddevalla kommun. Inom det tilltänkta hamnområdet finns från kvartärgeologisk/vetenskaplig synpunkt oersättliga istidsavlagringar som regeringen ansåg värda att bevaras.

Bevarandeintressenas frammarsch har lett till flera allmänt uppmärksammade konflikter som i sin tur utlöst ett vittsyftande planeringsarbete. Detta har redovisats i bl. a. betänkandena Vattenkraft och miljö (SOU 1974:22) av utredningen rörande vattenkraftutbyggnader i södra Norrland och norra Svealand samt Vattenkraft och miljö 3 (SOU 1976:28) av utredningen rörande vattenkraftutbyggnader i norra Norrland. Båda betänkandena ingår som delar i den övergripande energipolitiska planeringen som hittills lett fram till 1975 års riksdagsbeslut om energihushållningen på medellång sikt. För denna har 1985 valts som slutpunkt. Energiplaneringen skall fullföljas 1978 genom att huvuddragen i energihushållningen under senare delen av 1980-talet då läggs fast.

Vid sidan härom vill utredningen också nämna det uppdrag som regeringen 1974 lämnat åt statens naturvårdsverk att i samråd med berörda myndigheter översiktligt kartlägga landets vattentillgångar och de anspråk på dessa som kan anses vara av väsentligt allmänt och enskilt intresse. Genom uppdraget fullföljs riksdagens beslut 1972 om den fysiska riksplaneringen. Tanken är att man skall komplettera rapporten (SOU 1971:75) Hushållning med mark och vatten, som beträffande vattenfrågorna huvudsakligen ägnats åt landets kuster.

Utredningen vill i detta sammanhang betona att själva planeringen faller utanför den vattenrättsliga regleringen. Den påverkar dock lagreglernas

utformning.

Redan den delvis omvälvande utvecklingen beträffande vattentillgångarnas utnyttjande under de snart 60 år då VL varit i kraft motiverar en modernisering av lagen. I samma riktning talar önskemålet att skaffa effektiva rättsliga styrmedel. Planeringen av hur våra vattentillgångar skall användas måste med deras hjälp kunna genomföras i praktiken. Härtill kommer så behovet av ett mera lättillgängligt lagverk än 1918 års VL. Den nya lagstiftningen bör med tanke härpå i största möjliga utsträckning innehålla regler som är gemensamma för flertalet företagstyper.

Före den 1 juli 1969, då ML trädde i kraft, hade frågorna om avledande av avloppsvatten behandlats i 8 kap. VL med vattendomstol som tillståndsgivande organ. Genom ML tillskapades nya materiella regler mot vattenföroreningarna, samtidigt som tillståndsgivningen fördes över på den nyinrättade koncessionsnämnden för miljöskydd. Denna blev ett administrativt organ med administrativ handläggning av tillståndsfrågorna. Nyordningen innebar att frågorna om byggande i vatten och om tvångsrätt till mark i samband med avloppsföretag kom att skiljas från föroreningsdelen. Denna hade tidigare kunnat behandlas på samma gång och av samma instans som vattenbyggnads- och tvångsrättsfrågorna. Åtskilliga exempel på sådana fall kan nämnas. Till byggande i vatten hör sålunda utförande av intag av fabrikations- och kylvatten samt rensningar eller andra ingrepp i vattenförhållandena för att motverka olägenheter av föroreningen. Utläggning av ledningar i vatten skall också bedömas som vattenbyggnadsföretag, samtidigt som åtgärden är ett led i avloppsföretaget. Åtgärdernas omfattning kan också vara beroende av varandra, t. ex. så att man genom ökad vattenreglering i recipienten kan minska behovet av reningsåtgärder. Den åtskillnad som alltså skapades i vattenfrågornas rättsliga behandling genom ML:s tillkomst har enligt vad utredningen erfarit medfört vissa olägenheter. Genom en omläggning av VL:s prövningssystem så att bättre överensstämmelse på nytt uppnås i handläggningshänseende mellan vatten- och miljöärendena skulle dessa olägenheter kunna minskas.

Sedan en dammbyggnad i Näckån vid Sysslebäck i Värmlands län rasat i juli 1973 med en översvämning nedströms som följd, har i olika sammanhang aktualiserats frågor om kontroll av dammanläggningar och om skadeersättning efter olyckor till följd av dammbrott. Bl. a. har riksdagen (LU 1974:9) med anledning av en motion förklarat sig förutsätta att vattenlagsutredningen överväger om förbättringar av reglerna om tillsyn och kontroll är påkallade. Därmed har en delvis ny typ av problem förts in i debatten om utformningen av vårt nya vattenrättsliga system.

De förhållanden som utredningen nu har berört visar att en revision av nuvarande VL kommer att bli av ingripande natur och att punktvisa ändringar i lagen därför inte kommer att förslå. Utredningen förordar i stället att gällande lag upphävs och ersätts med en helt ny lag. Denna bör liksom den nuvarande kallas vattenlag, en enligt utredningens mening kort och adekvat beteckning.

De problem som därmed aktualiseras är många och av skiftande slag. Vad först beträffar det grundläggande syftet med en ny VL vill utredningen framhålla följande.

Gällande VL kom till i en tid då utvecklingen på det industriella och tekniska området hade skapat helt nya förutsättningar för att utnyttja landets stora tillgångar på vattenkraft. Den före VL gällande lagstiftningen kan sägas ha betraktat frågan om krafttillgångarnas tillgodogörande främst från det enskilda intressets synpunkt. I enlighet härmed medgav den äldre lagen, åtminstone i vad den gällde vattenkraftens tillgodogörande, bara i mycket begränsad omfattning åtgärder i vatten till förfång för motstående intressen. Särskilt insikten om vattenkraftens stora betydelse från ekonomisk och social synpunkt ledde emellertid till en intresseavvägning i 1918 års VL. Vattenbyggnadsintresset såsom allmänt samhällsnyttigt tillerkändes förhållandevis långt gående förmåner gentemot motstående allmänna och enskilda intressen, framför allt i fråga om förutsättningarna för intrång i annans rätt. Genom lagen öppnades också möjligheter att tvinga fram ett samarbete i fasta former mellan vattenrättshavarna som tidigare ofta konkurrerat inbördes. Samtidigt slog man dock vakt om andra samhällsintressen som är knutna till vattnet, t. ex. fiske-, farleds- och flottningsintressena, liksom om jordbruket som då ännu var huvudnäringen. I själva verket uttalades vid lagens tillkomst uttryckligen att dess huvudsyfte var att skapa gynnsamma lagliga förutsättningar för vattenkraftens tillgodogörande samtidigt som vissa klart definierade motstående intressen blev favoriserade i lagen.

De ändamål som lagen avsåg att fylla 1918 har otvivelaktigt fortfarande sin aktualitet, men många nya omständigheter har samtidigt tillkommit när det gäller våra vatten. En ny målsättning för vattenlagstiftningen är därför påkallad.

Att klart och entydigt formulera önskemål om att vissa typer av vattenföretag bör gynnas eller motarbetas genom en ny lagstiftning synes varken ändamålsenligt eller önskvärt. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen sker numera betydligt snabbare än för 60 år sedan, och hastiga omkastningar i dess allmänna inriktning på grund av t. ex. utrikespolitiska tilldragelser eller världsekonomiska händelser på energiförsörjningens område skall inte uteslutas. De senaste årtiondena visar också att gängse värderingar i samhället i våra dagar kan skifta i hastigare takt än som synes ha varit vanligt tidigare.

Strävan bör med tanke härpå vara att med nya VL skapa ett instrument med vars hjälp alla typer av vattenföretag vilka framstår som nyttiga från allmän synpunkt kan genomföras. De grundläggande förutsättningarna måste dock vara att de står i god överensstämmelse med samhällets vid varje tidpunkt aktuella planering och att de inte strider mot rimliga krav på hänsyn till motstående allmänna och enskilda intressen. Samtidigt får det inte vara så att ett vattenföretag som står i överensstämmelse med ett en gång givet tillstånd lägger hinder i vägen för fortsatt utveckling för all framtid. Här synes hänsynen till allmänna intressen kräva möjligheter till omprövning av äldre företag. Omprövningen bör emellertid normalt inte få ske förrän efter viss tid. Det är vidare viktigt att man i skälig grad beaktar tillståndshavarens intressen så att hänsyn tages till hans lagliga befogenheter.

Den omständigheten att utredningen anser en helt ny VL påkallad utesluter naturligtvis inte att flera av de bärande principerna i gällande rätt kan behållas och alltså föras över från nuvarande VL som trots sin ålder i många avseenden väl fyller sin uppgift.

Enligt utredningens mening föreligger det blott undantagsvis anledning att i detta sammanhang behandla frågor eller frågekomplex där gällande principer godtas även för framtiden. Här avser utredningen att till utförligare behandling ta upp de viktiga frågorna om

- rätten till vatten
- vissa allmänna rådighetsinskränkningar
- förutsättningar för vattenföretag i allmänhet
- prövningssystem
- tillståndsbesluts rättskraft
- underhåll, tillsyn och utrivning
- skydd för vattentillgång
- allmän farled och allmän hamn
- allmän flottled
- bevakningen av allmänna intressen.

De frågor som inte berörs i detta sammanhang behandlar utredningen i specialmotiveringen till lagförslagen.

3.2 Rätten till vatten

3.2.1 *Rättighetshavare m. m.*

Ett centralt vattenrättsligt spörsmål är sedan gammalt frågan om vem som har rätt till det vatten som finns i sjöar och vattendrag. Svaret anger, naturligt nog, vem som får disponera över vattnet. Endast den som har någon rätt till vattnet – vare sig det är äganderätt, s. k. begränsad sakrätt eller någon form av allemansrätt – får använda det för de olika ändamål som kan komma i fråga, t. ex. kraftproduktion, vattenförsörjning, flottning eller båtfart. Svaret på frågan vem som har rätt till vattnet blir dessutom av betydelse för hur man bör lösa andra vattenrättsliga frågor av materiell och processuell natur.

Vad som nu har sagts om ytvatten gäller i tillämpliga delar grundvatten, även om några mera uttömmande diskussioner därom inte torde ha förts hittills, åtminstone inte i vårt land. Frågan har dock samband med äganderätten till naturresurserna under markytan, vilken fråga varit föremål för riksdagens prövning under senare år (jfr JoU 1971:61).

Frågan om *rätten till ytvatten* har behandlats olika i skilda rättssystem. Det kan antagas att skillnaderna i behandlingen rönt inverkan dels av vattnets egenskaper, dels av de skiftande hydrologiska, klimatologiska och demografiska förhållandena.

Som tidigare har framhållits är vattnet en av de primära livsbetingelserna på jorden och befinner sig i ständig rörelse. Dessa förhållanden återspeglas i äldre rättssystem likaväl som i moderna lagar. Enligt den romerska rätten var det ingen som ägde det förbiflytande vattnet. Det var alltså res nullius eller res extra commercium. I gällande svensk vattenrätt har man också undvikit att tala om äganderätt till en vattenström som sådan. Det kan i detta sammanhang anmärkas att uppfattningarna om vattnet som en vätska i ständig rörelse vidareutvecklats av den moderna hydrologiska forskningen. Det kan antas att vetenskapens rön successivt kommer att påverka den vattenrättsliga lagstiftningen (jfr t. ex. den av FAO utgivna publikationen

Människan i vattnets kretslopp, svensk översättning, Lund 1974, s. 100 f. och 118 f.).

Vad sedan beträffar de hydrologiska, klimatologiska och demografiska aspekterna på frågan om rätten till vattnet ligger det nära till hands att antaga att knapphet på vatten inom tättbefolkade områden med torrt klimat ger upphov till konkurrenssituationer som i sin tur medför behov av effektiva samhälleliga styrningsmöjligheter. Även om det finns exempel som i viss mån motsäger ett sådant påstående har man kunnat konstatera att när vattenrättsliga system med kolonisatörer från vattenrika delar av Europa och Amerika förts över till torrare länder i världen, såsom från England till Australien, har moderlandets rättsliga system fått modifieras eller ersättas med regler om administrativ kontroll av vattendistributionen (jfr Teclaff, The Abstraction and Use of Water, A Comparison of Legal Régimes, United Nations, New York, 1972, s. 9 och 67).

Å andra sidan förekommer det att god vattentillgång inom folkfattiga områden med tempererat klimat gör det möjligt för samhället att överlåta på fastighetsägarna att själva mer eller mindre fritt bestämma över det vatten som finns på eller under fastigheterna eller i de sjöar och vattendrag till vilka fastigheterna gränsar.

Måhända är det inte osannolikt att det är de nu angivna skillnaderna som utgör grunden för de två olika vattenrättsliga system som sedan gammalt existerat i Europa. Det ena av dessa, som bygger på den romerska rätten, kan sägas vara av övervägande offentligrättslig natur, medan det andra systemet som är förhärskande i Nordeuropa, däribland Sverige, brukat betecknas som privaträttsligt.

I bl. a. Frankrike, Italien och Västtyskland vilkas regler är romerskrättsligt inspirerade räknas alla sjöar och vattendrag av någon betydelse som allmänna. Innebörden härav är att de anses upplåtna till allmänt bruk och att en mera varaktig användning av vattnet förutsätter någon form av upplåtelse från statlig eller kommunal myndighets sida. Strandägarna har dock en viss faktisk förhandsrätt till vattnets utnyttjande. Endast de smärre vattendragen betraktas som privata och därmed underkastade enskild ägande- eller förfoganderätt. På liknande principer bygger dansk lagstiftning. Enligt den nordeuropeiska uppfattningen, som gäller i vårt land och i Finland och Norge samt i någon mån i England, tillkommer däremot rätten till vattnet i sjöar och vattendrag ägarna av enskilda fastigheter, främst strandfastigheterna.

Den privaträttsligt färgade uppfattningen om rätten till vatten är i Sverige uråldrig. Den kommer till klart uttryck redan i Hälsingelagen från förra hälften av 1300-talet. Där återfinner man den välkända föreskriften att "den äger vatten som land äger". Med land lär därvid ha avsetts stranden. Denna äganderätt torde inte ha hänfört sig enbart till grunden utan har varit en rätt till vattnet och grunden som en enhet vilken bildade sjön eller vattendraget. Hälsingelagens föreskrift kompletterades också med en bestämmelse som medgav att strandägaren fick sälja sin rätt i vattnet. Liknande uppfattning kan spåras i Yngre västgötalagen från senare delen av 1200-talet och återspeglas senare i 1734 års lag (12 kap. 4 § JB).

Den privaträttsligt inriktade uppfattningen av vattenrätten kan sägas ha gällt oavbrutet in i våra dagar, låt vara inskränkt genom olika begränsande föreskrifter. Dit räknas bl. a. bestämmelserna om kungsådra liksom reglerna i

Västgötalagens additament om allmänningssjöar och allmänningsåar. Bestämmelser om allmänningsvatten fanns även på andra håll. Främst genom inflytande från utländsk rätt framställdes på 1600-talet vissa anspråk från statens sida på s. k. regalrätt till vattnet, men dessa strävanden vann aldrig någon större framgång i vårt land. De regalrättsliga tankegångarna har inte desto mindre spelat en viss roll fram till vår tid. Sålunda ansåg HD vid 1900-talets början kronan på regalrättslig grund vara ägare till vattnet i Trollhättan (NJA 1900 s. 126 och 1901 s. 419). Genom senare prejudikat (bl. a. NJA 1915 s. 595, Krångedeforsarna i Indalsälven, och NJA 1917 s. 275, Lanforsen i Dalälven) har emellertid generella regalrättsliga anspråk från kronans sida underkänts.

Rätten till vatten är alltså hos oss principiellt knuten till den fastighet där vattnet befinner sig. Av gällande VL framgår däremot inte om denna rätt till sin natur är äganderätt eller en begränsad sakrätt. Detta närmast terminologiska spörsmål har fullt avsiktligt förbigåtts i lagstiftningen (jfr 1910 års bet. s. 162 och NJA II 1940 s. 16). Anledningen härtill torde vara att vattnet i allmänhet befinner sig i rörelse och att det, som påpekats i det föregående, ansetts mindre lämpligt att tala om äganderätt till en vattenström som sådan.

I gällande VL återfinns det centrala stadgandet redan i lagens inledande paragraf, 1 kap. 1 §, enligt vilken fastighetsägaren har rätt att, med de inskränkningar som stadgas i lagen eller eljest är lagligen gällande, "råda över det vatten, som finnes på hans grund". Formuleringen avser att ge fastighetsägaren rätt både att använda vattnet i nyttigt syfte och att förfoga över det på sådant sätt att dess skadliga verkningar tas bort eller minskas. Man brukar tala om fastighetsägarens vattenrätt varmed avses den subjektiva rätt till vattnet som är förenad med äganderätten till grunden (Ljungman-Stjernquist II s. 57). Avsikten med uttrycket är däremot inte att markera något slags fastighetsägarens offentliga "överhöghet" över vattentillgångarna vilket vid något tillfälle antagits vara fallet.

Den rätt att tillgodogöra sig ytvatten inom en fastighet som tillkommer markägaren enligt nyssnämnda bestämmelse i VL innefattar naturligtvis i första hand en befogenhet för honom att själv använda vattnet i den omfattning och på det sätt VL medger. Han har vidare möjlighet att i den ordning VL stadgar fullständiga sin vattenrätt. Detta kan han göra bl. a. genom att tvångsvis ta annans vatten, vattenkraft eller annan egendom i anspråk. Vattenrätten kan också i vissa fall fullständigas genom reglering utan hinder av att vattenrätt saknas i de sjöar eller vattendrag som regleras.

Avgörande för vattenrätten är alltså hur långt äganderätten till grunden går. Denna fråga regleras inte i VL utan främst i 1 kap. JB och i lagen (1950:595) om gräns mot allmänt vattenområde. Utanför den vattenrättsliga regleringen faller också frågor om rätt till fiske. Vatten behandlas som fast egendom. Indelningen i fastigheter inbegriper även vattnet, och en överlåtelse av vattnet utan att grunden medföljer är inte lagligen giltig. Däremot är vattenrättshavaren berättigad att upplåta sin rätt eller del därav genom servituts- eller nyttjanderättsavtal.

När det gäller *grundvattentillgångarna* torde det i vår del av världen vara

naturligt att anse dem som tillbehör till fastigheterna. Relativt få länder i Europa lär sålunda ha förklarat grundvattnet vara allmän egendom, oavsett vem som äger marken. I en undersökning rörande grundvattenlagstiftningen i Europa som utgivits av FAO (Groundwater legislation in Europe, Rom, 1964) har man konstaterat att av lagarna i 23 länder endast fyra (Israel, Jugoslavien, Rumänien och Turkiet) förklarat grundvattnet som offentlig egendom, medan det i de övriga länderna är markägaren som har rätten att utnyttja grundvattnet.

Också rätten att tillgodogöra grundvatten följer hos oss sedan gammalt jordäganderätten, även om en mera fullständig lagstiftning därom inte kom till förrän genom ändringar i VL år 1939. I fråga om grundvatten gäller sålunda enligt 1 kap. 15 § VL att fastighetsägaren med gällande legala inskränkningar har rätt att på honom tillhörigt område tillgodogöra sig vatten som finns under markens yta. Ägaren är alltså berättigad att ta vatten under jorden fram till en linje lodrätt under fastighetens gräns, men han är därvid skyldig att iaktta nödig sparsamhet med vatten och att i övrigt i den omfattning lagen anger underkasta sig begränsningar med hänsyn till allmän och enskild rätt.

Liksom när det gäller ytvatten kan emellertid med stöd av dom, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund rätt finnas för annan än fastighetsägaren att på dennes område tillgodogöra grundvatten. Likaså kan rätt till grundvatten överföras från fastighetsägaren till annan genom expropriation. Enligt 2 kap. 60 § VL ankommer det sedan på vattendomstolen att pröva hur och under vilka villkor grundvattentäkt får anordnas och nyttjas liksom att pröva ersättningsfrågorna.

I vattenlagsutredningens direktiv har frågan om en övergång från den grundläggande principen om jordägarens förfoganderätt över vattentillgångarna till ett mera offentligrättsligt system inte behandlats.

Den enkät som utredningen gjorde 1969 föranledde i varje fall inte att den grundläggande principen om jordägarens rådighet över vattnet allmänt ifrågasattes. En lantbruksnämnd ansåg det dock tveksamt om principen alltjämt är berättigad med hänsyn till samhällets ansvar för vattenbalansen och vattenförsörjningen. Vad särskilt beträffar reglerna i 1 kap. 14 § VL om expropriation av strömfall var meningarna delade. Å ena sidan framhölls att reglerna verksamt bidragit till frivilliga avtal om överlåtelse eller upplåtelse av vattenkraft, medan det från motsidan gjordes gällande att det i dagens läge knappast finns behov av en dylik expropriationsrätt.

Vattenlagsutredningen vill för egen del anföra följande.

Nuvarande regler om rätten till vatten har i huvuddragen sina rötter i en tid, då vattentillgångarna i Sverige var mycket goda i jämförelse med de behov som var aktuella då. I våra dagar kan man inom vissa delar av landet iakttaga ett växande tryck på vattenresurserna, vilket medfört konkurrenssituationer. Grunden till detta kan sökas i befolkningskoncentrationen till vissa regioner, energibrist samt vattenkrävande produktionsmetoder inom industri och jordbruk. Önskan att utnyttja vattenområdena för fiske och för olika fritidsaktiviteter samt som recipienter för kommunalt och industriellt avloppsvatten är också av betydelse. Om man i detta sammanhang bortser från de problem som hänger samman med avloppsutsläppen, vilket synes

befogat då de i första hand skall angripas med stöd av ML, kan man konstatera att konkurrenssituationerna än så länge företrädesvis är lokaliserade till jordbruksbygderna i Syd- och Mellansverige. Man kan i sammanhanget peka på rådande konflikt mellan kraftindustrin och bevattningsintresset i Skaraborgs län och mellan vattenförsörjningsintresset och bevattningsintresset i Uppsala län samt på sina håll mellan bevattningsintressenter inbördes. Likartade konflikter förekommer mellan kraftindustrin och bevattningsintresset å ena och fisket å andra sidan.

Utfallet av 1969 års enkät blev beträffande frågan om rådigheten över vattentillgångarna inte av den beskaffenheten att det bör föranleda en övergång till ett mer offentligrättsligt inriktat system än det traditionellt svenska. Frågan är då om de nyss berörda konkurrenssituationerna eller andra omständigheter är av den tyngden att de motiverar en sådan övergång.

Skillnaden mellan de båda systemen kan synas ingripande och kan ha viss praktisk betydelse. Det offentligrättsliga systemet ger antagligen myndigheterna större spelrum i arbetet att planera vattnets utnyttjande än som är tänkbart i det privaträttsliga systemet. Denna skillnad mellan de båda systemen bör emellertid inte överdrivas. Inom doktrinen har framhållits att det i och för sig är möjligt att från de skilda utgångspunkterna uppnå alldeles samma rörelsefrihet för den enskilde och kontroll från det allmännas sida (Ljungman-Stjernquist II s. 54). Att så är förhållandet är f. ö. självklart. För den svenska vattenrätten kan man i sammanhanget blott peka på det från medeltiden härstammande institutet kungsådra som till sin natur är offentligrättsligt. Som närmare kommer att utvecklas i avsnittet om tillståndsbesluts rättskraft, innebär kungsådrebestämmelserna i förening med andra bestämmelser i VL ett skydd för de allmänna intressena genom att de begränsar den enskildes möjligheter att förfoga över våra större vattendrag helt för egen räkning.

Skälen att behålla det nuvarande systemet måste i flera hänseenden anses vara starka. Bl. a. skulle en förändring i en så grundläggande fråga medföra att långsiktiga planer i fråga om vattenförsörjning och energiproduktion skulle kunna förryckas (jfr SOU 1972:14 s. 99 och prop. 1974:83 s. 167 f.). En sådan förändring skulle också få svåröverblickbara konsekvenser bl. a. med avseende på JB:s regler om fast egendom, frågor om rätt till fiske m. m. Den skulle vidare ge anledning till svårbemästrade övergångs- och ersättningsproblem.

Samtidigt måste det rådande systemet modifieras för att kontrollen från det allmännas sida skall kunna ökas. Den skärpning av tillåtlighetsbestämmelserna och förprövningsskyldigheten som utredningen kommer att förorda i det följande är ett steg i denna riktning. Av betydelse i dagens läge är också att man framdeles kan undvika beslut varigenom man för mycket långa tider låser vattnets användningsområden till men för den framtida utvecklingen inom ett okänt antal samhällssektorer. Som utredningen närmare kommer att utveckla i avsnittet om tillståndsbesluts rättskraft (avsnitt 3.6), bör omprövning av meddelade tillstånd därför kunna komma i fråga beträffande alla typer av företag enligt VL. Av liknande skäl blir det också nödvändigt att införa regler varigenom tidsbegränsade tillstånd kan meddelas även mot företagarens önskemål. Denna möjlighet torde inte behövas för alla vatten-

företag utan endast för sådana som, om de blev bestående, skulle medföra att framtida intressen blir utestängda från tillgång till vatten eller som på längre sikt medför djupgående förändringar i naturmiljön med risker för bestående rubbningar i den ekologiska balansen.

Som utredningen kommer att utveckla i olika sammanhang i detta betänkande kan naturligtvis även andra jämkningar med hänsyn till allmänna och enskilda intressen vara påkallade för att minska de olägenheter som kan vara en följd av markägarens befogenhet att råda över vattnet på sin fastighet. En inte oväsentlig fråga därvidlag avser kontrollen av vattenbyggnaders utförande och bestånd. Vare sig tillstånd till ett företag meddelats eller inte, bör företaget underkastas fortlöpande tillsyn. Syftet med denna bör vara att skydda allmänna och enskilda intressen mot risker för skador av olika slag.

Mot bakgrund av vad som nu har anförts och under förutsättning bl. a. att de berörda modifikationerna i gällande rätt genomförs bör enligt utredningens mening även en ny VL bygga på den nuvarande principen om fastighetsägarens rätt att råda över fastighetens vattentillgångar. Fastighetsägaren bör således liksom hittills få råda över det ytvatten som finns på hans fastighet och tillgodogöra sig grundvattnet på honom tillhörigt område. Detta innebär – förutom att fastighetsägaren själv får bestämma över fastighetens vatten – att han principiellt skall vara berättigad till ersättning för intrång som sker i hans vattenrätt, vare sig intrånget sker för tillgodoseende av allmänt eller av enskilt intresse.

Ett oinskränkt utnyttjande av vattenrätten medför ofta intrång i annans rätt, vare sig allmän eller enskild. Vattenrättshavaren bör med hänsyn härtill så långt det är möjligt vidta skadeförebyggande åtgärder. Medför utnyttjandet likväl skada på annans egendom, skall han utge ersättning till den skadelidande. Det allmänna kan, vilket utvecklas i annat sammanhang, i vissa fall böra kompenseras avgifts- eller villkorsvägen.

Den sålunda förordade huvudprincipen om fastighetsägarens rätt till vattnet bör liksom enligt gällande VL förses med den modifikationen att i rinnande vatten vardera sidans ägare skall vara berättigad till hälften av vattnet, oberoende av var den största vattenmängden faktiskt passerar.

Vidare måste angivna princip liksom i dag vara underkastad vissa inskränkningar till förmån för allmänna och enskilda intressen. Här kan nämnas den allemansrätt som gäller på det vattenrättsliga området och som kan sägas på sätt och vis gå längre än på land. Man kan sannolikt få t. ex. segla, åka motorbåt eller simma tätt utanför annans strand, t. o. m. om bostadshus ligger intill stranden, och detta oavsett vem vattenområdet tillhör. Vid sidan av de inskränkningar som följer av allemansrätten eller av markpolitisk lagstiftning, t. ex. av expropriationslagen (1972:719) (Exl), byggnadslagen (1947:385) (BL) och naturvårdslagen (1964:822) (NVL), bör i nya VL stadgas följande inskränkningar i principen.

En motsvarighet bör finnas till nuvarande bestämmelse om rätt för strandägare utan vattenområde att ha mindre brygga eller annan sådan byggnad vid stranden, under förutsättning att vattenområdets ägare inte lider intrång av någon betydelse därigenom och hinder mot byggnaden inte möter enligt nya VL. Även om ett dylikt stadgande har starka grannelagsrättsliga inslag, har det enligt vattenlagsutredningens mening sin lämpligaste plats i

nya VL.

Nya VL bör vidare liksom gällande VL innehålla en allmän erinran om att vattenrättshavaren kan förpliktas att till följd av vattenföretag som utförs av annan tåla förlust av vattenmängd eller vattenkraft eller att underkasta sig andra inskränkningar i vattenrätten, varvid han i princip skall ha rätt till ersättning för förlusten. Dessutom bör i lagen intagas en erinran om att vattenrättshavare även i andra fall än då han utsätts för vattenföretag som utförs av annan kan vara skyldig att underkasta sig inskränkningar i vattenrätten. Så kan t. ex. tillståndshavare enligt VL efter vad som kommer att utvecklas i kommande avsnitt få tåla inskränkningar i vattenrätten på grund av omprövning eller ändrade bestämmelser om innehållande eller tappning av vatten.

En särskild fråga är om nya VL bör innehålla den ytterligare inskränkning i fastighetsägares vattenrätt som nu stadgas i 1 kap. 14 § VL. Denna bestämmelse om skyldighet för strömfallsägare att låta strömfallet tagas i anspråk av annan om det inte är utnyttjat på ett ändamålsenligt sätt infördes år 1945. Det innebar ursprungligen att ett strömfall kunde exproprieras av staten, kommun eller enskild, då dess bebyggande var aktuellt (se NJA II 1945 s. 678 f.). År 1948 ändrades bestämmelsen så att möjlighet skulle finnas till expropriation också på ett tidigare stadium (se NJA II 1948 s. 530 f.).

År 1946 antogs vidare en provisorisk lag (1946:781) om kontroll å överlåtelse av vattenkraft som innebar att överlåtelser av rätt till vattenkraft av större betydenhet skulle underkastas regeringsprövning. Lagen, som enligt den ursprungliga lydelsen skulle gälla längst till den 30 juni 1948, har genom senare lagar förlängts att gälla t. o. m. den 30 juni 1958. Vad i lagen är stadgat skall emellertid gälla även därefter med avseende på förvärv som skett på sådan tid att lagen är tillämplig på förvärvet. Numera torde emellertid lagens bestämmelser vara utan praktisk betydelse.

Expropriations- och kontrollbestämmelserna kom till i en tid då man upplevde en tilltagande knapphet på utbyggnadsvärd vattenkraft. Syftet med bestämmelserna var dels att genom statens medverkan mera planmässigt än förut trygga landets och särskilt landsbygdens försörjning med elektrisk kraft och dels att motverka spekulation i outbyggda strömfall.

Såvitt utredningen kunnat utröna har något beslut om expropriation av vattenkraft hittills inte fattats med stöd av 1 kap. 14 § VL. I några fall har emellertid ansökningar om en dylik expropriation gjorts. Bl. a. ansökte Skellefteå stad år 1951 om tillstånd enligt stadgandet att ta i anspråk vattenkraft i Kvistforsen och Kusforsen i Skellefteälven. Denna ansökan avslogs emellertid av Kungl. Maj:t i kommunikationsdepartementet den 12 september 1955, sedan innehavaren av strömfallen förklarat sig beredd att själv snabbt tillgodogöra sig vattenkraften däri. Även de andra ansökningarna om expropriation med stöd av stadgandet har avslagits.

Av det förhållandet att expropriationstillstånd med stöd av 1 kap. 14 § VL hittills inte har meddelats kan man enligt utredningens uppfattning knappast dra den slutsatsen att en motsvarighet till stadgandet skulle kunna undvaras i nya VL. Förhållandet torde snarare vara det att förekomsten av stadgandet kan ha verksamt bidragit till att frivilliga avtal kunnat träffas om överlåtelse eller upplåtelse av vattenkraft.

Som framhålls av industriministern i 1975 års energiproposition (prop.

1975:30 Bilaga 1 s. 405) ger vattenkraften väsentliga bidrag till den svenska elenergiproduktionen och kommer att behövas i det framtida kraftsystemet. Det är därför angeläget att en planmässig utveckling av vattenkraftförsörjningen underlättas, om det kan ske utan väsentliga olägenheter för motstående intressen. I den mån statsmakterna i samband med den fysiska riksplaneringen eller i andra sammanhang undantar vissa vattendrag eller relativt omfattande älvsträckor från vattenkraftutbyggnad, blir den outbyggda vattenkraften i vattendrag som inte omfattas av sådana undantag mera värdefull från energiförsörjningssynpunkt. En planmässig utveckling av kraftförsörjningen kan emellertid motverkas bl. a. av det i dag uppställda kravet på majoritet i en fallsträcka för utbyggnadsvitsord (se nuvarande 2 kap. 5 § VL). Ett sådant majoritetskrav bör som utredningen kommer att utveckla i nästföljande avsnitt (3.2.2) i och för sig uppställas också i nya VL. Det bör dock inte kunna utgöra ett absolut hinder för en utbyggnad av fallet, om starka skäl från allmän kraftförsörjningssynpunkt föreligger. Man kan också tänka sig att en majoritetsägare i fallet av företagsekonomiska skäl inte alls vill bygga ut sitt fall eller vill vänta med utbyggnad till en senare tidpunkt som är olämplig från allmän synpunkt. Även i sådana situationer bör möjligheter finnas till en utbyggnad, närmast i samhällelig regi.

Utredningen anser på grund av det anförda att det för främjande av en från allmän synpunkt sund och rationell användning av outbyggd eller olämpligt utnyttjad vattenkraft även i fortsättningen bör finnas en motsvarighet till nuvarande 1 kap. 14 § VL. Ett sådant stadgande har sin naturliga plats i nya VL. Eftersom expropriationsmöjligheten endast bör kunna komma i fråga i samband med större kraftutbyggnader, bör expropriationstillstånd bara kunna lämnas av regeringen.

Syftet med 1 kap. 14 § var som tidigare antytts också ett annat, nämligen att motverka spekulation i outbyggd vattenkraft. Genom införande av en sådan tvångsrätt, enligt vilken vattenkraftens ägare kunde fråntagas sin initiativrätt i fråga om kraftens tillgodogörande, avsåg man att utesluta möjligheten för ägaren att erhålla ett överpris för vattenkraft som förväntades bli utbyggd. Även om detta skäl i dagens läge synes vara av ringa betydelse, kan motsvarigheten till stadgandet i nya VL naturligtvis även i fortsättningen tillgodose detta syfte.

När det gäller kretsen av de expropriationsberättigade, bör någon ändring inte ske i förhållande till vad som gäller i dag enligt 1 kap. 14 § VL. Med den uppbyggnad som det svenska kraftförsörjningssystemet har med kraftverksföretag som äges av staten, kommuner och enskilda, ofta i form av gemensamt ägda bolag, är det tvärtom lämpligt för kraftförsörjningens planmässiga utveckling att expropriation kan ske till förmån för såväl staten, kommuner som enskilda (jfr NJA II 1948 s. 538). Expropriationsmöjligheten bör också liksom i dag avse såväl utbyggda som outbyggda strömfall, även om det är att förmoda att möjligheten kommer att bli aktuell främst beträffande outbyggda strömfall.

Den nu förordade expropriationsmöjligheten torde enligt utredningens mening i erforderlig mån kunna tillgodose sådana allmänna behov av vattenkraft som omfattas av institutet kronans lösningsrätt enligt 4 kap. 9–12 §§ VL. I likhet med vad som förordats i flera enkätsvar anser utredningen därför att en motsvarighet till detta institut kan undvaras i nya VL.

3.2.2 *Vattenrätt som förutsättning för vattenföretag*

Vattenrätten utgör själva grunden för fastighetsägarens förfoganden över fastighetens vattentillgångar. Bortsett från sådana inskränkningar i förfoganderätten som nämnts i föregående avsnitt ger vattenrätten fastighetsägaren eller den till vilken rättigheten upplåtits en i princip oinskränkt rådighet över vattnet under förutsättning att varken allmän eller enskild rätt lider skada därigenom.

Detta utflöde av vattenrätten är emellertid inte tillräckligt. Vattenrätten måste kunna fullständigas genom rätt för vattenrättshavaren att ta i anspråk annans vatten, vattenkraft och egendom i övrigt, då detta erfordras för ett rationellt nyttjande av hans vatten. Även inverkan i andra avseenden på motstående enskilda samt på allmänna intressen måste i sådana fall kunna medges.

Som en grundläggande förutsättning för byggande i vatten och utövandet av de tvångsrätter som erfordras för fullständigande av vattenrätten gäller enligt nuvarande VL att vattenföretaget åtminstone delvis utförs inom ett vattenområde som tillhör företagaren eller varöver denne eljest äger förfoga. Denna förutsättning avser i princip allt byggande i vatten, även bortledande av vatten. I fråga om vattenregleringsföretag, såväl för kraftändamål som för andra ändamål, anses detta villkor emellertid vara uppfyllt redan därigenom att företagaren innehar vattenrätt nedströms det ifrågasatta regleringsmagasinet. Om han t. ex. äger ett strömfall i nedre delen av en älv, är han befogad att till förmån för detta strömfall söka reglering av älvens källsjöar kanske tiotals mil högre upp i älven, och han behöver alltså inte inneha någon rätt till sjöns vatten eller stränder (af Klintberg s. 16 f.).

När det gäller uppförande av vattenkraftverk är det emellertid inte tillräckligt att företagaren har vattenrätt inom den fallsträcka som skall byggas ut. För att få bygga ut en fallsträcka krävs nämligen enligt 2 kap. 5 § VL att den byggande på grund av äganderätt eller annan rättighet som gäller mot envar och inte är begränsad till tiden råder över mer än hälften av kraften. Gör han det, äger han s. k. utbyggnadsvitsord och får tillgodogöra sig vattenkraften i hela sträckan.

Avser man att genom överledning av vatten från ett vattendrag till ett annat tillgodogöra vattnet i kraftanläggning, kan också enligt 2 kap. 5 § andra stycket kravet på utbyggnadsvitsord gälla. Det krävs enligt nämnda lagrum att den byggande råder över sammanlagt mer än hälften av vattenkraften i de vattendrag vilkas gemensamma tillgodogörande är en från teknisk och ekonomisk synpunkt nödvändig förutsättning för anläggningens tillkomst. Om kraftverkets tillkomst åter är oberoende av överledningen, anses denna som ett fullständigande av anläggningen liknande det som sker genom vattenreglering och särskilt utbyggnadsvitsord erfordras då inte (se utredningens delbetänkande SOU 1972:14 s. 146 f.).

Kravet på vattenrätt som förutsättning för byggande i vatten gäller inte sådana åtgärder som staten, kommun eller vattenförbund såsom företrädare för allmänna intressen enligt 2 kap. 9 § VL äger vidtaga till förmån för fisket, hälsovården eller allmänna miljövården. Vattenrätt fordras inte heller för att inrätta, utvidga eller förbättra allmän farled, allmän hamn eller allmän flottled. Detsamma gäller beträffande företag enligt 7 kap. VL, liksom åtgärder i vatten för att motverka vattenförorening (8 kap. 27 § VL).

I 1969 års enkätsvar riktas kritik från domstolshåll mot den grundläggande förutsättningen för tvångsrätt enligt 2 kap. 3 § VL att sökanden åtminstone till en del måste förfoga över det vattenområde som berörs av företaget. Tillåtlighetsfråga bör enligt ett enkätsvar få tas upp till prövning, fastän sökanden ännu ej har skaffat sig den dispositionsrätt som behövs för företaget. Enligt ett annat svar kan den nuvarande ordningen ibland få i hög grad obilliga verkningar. Så kan exempelvis vara förhållandet, när det gäller vattenbortledning för kommunalt eller industriellt behov. Det kan därför vara motiverat att medge tvångsrätt för alla viktiga ändamål, oavsett sökandens förfoganderätt.

Som framgår av vad tidigare anförts har vattenlagsutredningen intagit den ståndpunkten att någon ändring inte bör göras i nuvarande VL:s huvudprincip om fastighetsägarens rådighet över yt- och grundvattnet på hans område. Av detta följer också att kravet på vattenrätt som förutsättning för rätten att utföra vattenföretag i princip bör upprätthållas i nya VL. Denna rätt bör ha saklegitimerande verkan och skall utgöra grund för sökandens talerätt vid ansökan om tillstånd till vattenföretag. Utredningen kan därför inte ansluta sig till förslaget att tillåtlighetsfråga skall få tas upp till prövning oavsett om sökanden ännu har skaffat sig den dispositionsrätt som behövs för företaget eller ej. I detta avseende bör liksom i dag den s. k. ostridighetsprincipen gälla, dvs. sökandens påstående om att han innehar vattenrätten skall tagas för gott av tillståndsmyndigheten, om påståendet lämnas obestritt eller invändning mot påståendet är uppenbart ogrundad. Bestrids däremot påståendet och är bestridandet inte uppenbart ogrundat, bör frågan hänskjutas till särskild rättegång och det bör därvid stå tillståndsmyndigheten fritt att antingen förklara ansökan vilande eller fortsätta handläggningen och meddela beslut med giltighet endast under förutsättning av viss utgång av tvisten (jfr 11 kap. 24 § VL).

Vattenlagsutredningen har i sitt andra delbetänkande SOU 1972:14 (s. 99) slagit fast att utbyggnadsvitsord alltjämt skall tillkomma den som förfogar över majoritet i vattenkraft i fallsträckan. Denna uppfattning har också delats av föredragande statsrådet i prop. 1974:83 (s. 168). Som anförs i propositionen har majoritetsprincipen fungerat väl under gången tid, varför det skulle verka egendomligt att i nuvarande utbyggnadsskede ändra denna princip. Med hänsyn härtill och då det får antagas att kraftintressenterna som i allt väsentligt innehar den utbyggnadsvärda vattenkraft som ännu återstår outbyggd har inrättat sig efter nuvarande rättsliga reglering och att deras långsiktiga planering av kraftproduktionen kan förryckas, om majoritetsprincipen uppges, bör den i nuvarande 2 kap. 5 § första stycket VL fastslagna principen föras över till nya VL. Utredningen vill dock erinra om den förut förordade möjligheten att expropriationsvis ta fallhöjd i anspråk, då detta främjar en planmässig utveckling av kraftförsörjningen.

I fråga om vilka rättigheter till vattenområdet som skall beaktas, när det gäller att bedöma om utbyggnadssökanden har majoriteten i vattenkraft, vill utredningen hänvisa till angivna delbetänkande (s. 99 f.) och proposition (s. 168 f.).

Även stadgandet i 2 kap. 5 § andra stycket VL om majoritetsprincipens tillämpning vid överledning av vatten från ett vattendrag till ett annat för användning för kraftändamål bör föras över till nya VL. Denna fråga har

utförligt behandlats av utredningen i nämnda delbetänkande (s. 144 f.) och av lagrådet i angivna proposition (s. 299 f.).

Den förordade majoritetsprincipen vid överledning blir emellertid endast tillämplig i de fall då det gemensamma tillgodogörandet av vattenkraft i fallsträckor som ingår i olika vattendrag är en från teknisk och ekonomisk synpunkt nödvändig förutsättning för kraftanläggningens tillkomst. Om anläggningens tillkomst däremot är oberoende av överledningen, borde denna enligt vad utredningen anfört i 1972 års delbetänkande (s. 146) i stället ses som ett fullständigande av anläggningen liknande det som sker genom vattenreglering. Särskilt vitsord skall då inte erfordras.

Vad utredningen sålunda förordat beträffande överledning av sistnämnt slag innebär en återgång till den praxis som gällde under nuvarande VL:s första årtionden. Ett företag varigenom vatten leds från ett vattendrag till ett annat ansågs nämligen tidigare utgöra en form av vattenreglering (jfr NJA 1928 not. A 253). Med detta synsätt skulle företagaren inte behöva inneha någon vattenrätt inom det vattenområde varifrån vattnet leds. Det skulle vara tillräckligt att han förfogade över vattenrätt på annat håll vilken skulle fullständigas genom överledningen (jfr af Klintberg s. 17 f.). Efter rättsfallen NJA 1942 s. 202 och 1953 s. 535 har man emellertid i princip ansetts böra kräva att sökanden disponerar det vattenområde varifrån vattnet leds.

Sammanfattningsvis bör beträffande frågan om erforderlig vattenrätt vid överledning av vatten från ett vattendrag till ett annat således gälla att sådan rätt inte behöver föreligga vid överledningspunkten. Det skall vara tillräckligt att företagaren förfogar över vattenrätt på annat håll, vilken vattenrätt fullständigas genom att det överledda vattnet kommer till nytta där. Detta bör gälla beträffande överledning för alla ifrågakommande typer av vattenföretag, t. ex. kraftproduktion, kommunal eller industriell vattenförsörjning och jordbruksbevattning. Avser överledningen emellertid ett gemensamt tillgodogörande av vattenkraft i fallsträckor i olika vattendrag och utgör överledningen en från teknisk och ekonomisk synpunkt nödvändig förutsättning för en kraftanläggnings tillkomst, skall majoritetsprincipen tillämpas.

Det kan vid första påseende synas något oegentligt att man uppställer ett mera kvalificerat vattenrättskrav genom att förutsätta majoritet i fallsträckorna i de situationer då överledningen kan sägas göra den största nyttan, eftersom företaget inte kan komma till stånd utan överledningen. Häremot kan emellertid invändas att frågan om vattenrätten som tidigare påpekats endast utgör den grundläggande förutsättningen för om en företagere skall äga vitsord att begära tillstånd till ett vattenföretag. Frågan om företaget skall få komma till stånd och vilka villkoren härför skall vara får bedömas enligt de tillåtlighetsregler som utredningen kommer att föreslå i det följande.

Vattenlagsutredningens förslag beträffande överledning av vatten från ett vattendrag till ett annat innebär att sådan överledning i vissa fall när det gäller kravet på vattenrätt skall jämställas med vattenreglering. Beträffande vattenreglering föreslår utredningen ingen ändring i förhållande till gällande rätt. För rätt till vattenreglering skall sålunda inte krävas vattenrätt till regleringsområdets vatten utan det skall vara tillräckligt att företagaren förfogar över en vattenrätt på annat håll vilken fullständigas genom regleringen. De båda företeelserna överledning och vattenreglering bör emellertid definitionsmässigt hållas isär.

Utredningen anser det inte lämpligt att, som föreslagits i några enkätsvar, göra några avsteg från huvudprincipen om krav på vattenrätt, när det gäller yt- och grundvattentäkter. Det nuvarande kravet på vattenrätt vid bortledningspunkten i fråga om ytvattentäkt bör alltså bibehållas. Emellertid bör det enligt utredningens mening finnas möjlighet enligt nya VL för det allmänna, dvs. stat, kommun, landstingskommun och kommunalförbund, att tvångsvis ta i anspråk yt- eller grundvatten som behövs för tillgodoseende av ett allmänt vattenförsörjningsintresse. Möjlighet till expropriation för sådant ändamål finns redan nu i 2 kap. 3 § ExL. Emellertid bör det dubbla expropriations- och vattenrättsliga förfarandet i frågor om allmän vattenförsörjning kunna ersättas med en prövning enbart enligt nya VL. Härigenom skulle man uppnå överensstämmelse med vad som nu gäller och även fortsättningsvis bör gälla beträffande frågan om tillgodogörande av vattenkraft, vilken fråga handläggs uteslutande enligt vattenlagstiftningen (se 1 kap. 14 § och 2 kap. 5 § VL samt 2 kap. 3 § sista stycket ExL). Genom en sådan ordning skulle man kunna undgå administrativt dubbelarbete och vinna fördelen att tillståndsmyndigheten kan pröva expropriations- och tillståndsfrågorna samtidigt. Några betänkligheter bör enligt utredningens mening inte möta mot att ge en sådan expropriationsbefogenhet även åt lägre myndigheter än regeringen. I prop. 1972:109 (s. 202 och 332) med förslag till ny expropriationslag m. m. synes föredragande statsrådet inte ha ställt sig helt avvisande till införandet av en expropriationsmöjlighet i VL, men han ansåg det för det dåvarande inte lämpligt att föreslå några ändringar i VL för att undvika att bestämmelser om tvångsinlösen för allmänt vattenförsörjningsändamål fanns i både ExL och VL.

Utredningen har också övervägt frågan om man i VL-förslaget bör införa en dylik expropriationsrätt även beträffande vattentäkter för enskilt behov. En generell sådan möjlighet, t. ex. för industriell vattenförsörjning, skulle emellertid föra för långt. Utredningen vill däremot förorda att en sådan rätt tillskapas för jordbrukets bevattning. Huvudregeln att den som vill utföra ett vattenföretag måste ha vattenrätt inom det område där företaget skall komma till stånd bör som följer av vad nyss sagts inte frångås, när det gäller bevattningsföretagen. Samtidigt måste det emellertid konstateras att kravet på vattenrätt som villkor för vattentäkt för bevattningsändamål ibland kan leda till mindre önskvärda konsekvenser. Detta är i synnerhet fallet, när vattentillgången är god samtidigt som ägaren av ett lantbruk, vars produktivitet skulle kunna ökas väsentligt genom bevattning, på grund av bristande vattenrätt måste avstå från bevattning. För att komma till rätta med situationer av detta slag bör man enligt utredningens mening, i stället för att uppge kravet på vattenrätt, öka lantbrukarnas möjligheter att i dylika situationer förvärva erforderlig vattenrätt.

Till en början skall slås fast att lantbrukarna ofta kan skaffa vattenrätt genom frivillig upplåtelse från någon granne. Upplåtelsen kan ske t. ex. i servitutsavtalets form. Dessutom torde en lantbrukare som saknar vattenrätt möjligen kunna förvärva sådan tvångsvis med stöd av fastighetsbildningslagen (1970:988) (FBL). Enligt denna kan servitut bildas genom fastighetsreglering. Förutsättning för fastighetsregleringsåtgärden är att regleringen är av väsentlig betydelse för fastighets ändamålsenliga användning, att mera ändamånsenlig markanvändning vinnes samt att fördelarna överväger

kostnaderna och olägenheterna genom regleringen.

Som nyss sagts bör det emellertid därutöver vara möjligt för den som önskar bevattna att väcka fråga om tvångsrättsupplåtelse av vattenrätt enligt nya VL.

Visserligen bör fördelnings- och konkurrensfrågor, när vattenresurserna är begränsade, i första hand lösas på annat sätt än genom ett vattenrättsligt expropriationsförfarande. Men om en vattenrätt som är av påtagligt värde för ett jordbruk skulle kunna upplåtas utan att något mera beaktansvärt motstående intresse träds för när, synes betänkligheter inte behöva möta mot en möjlighet till tvångsupplåtelse. En regel som kan tillgodose jordbruksfastighets behov av vatten för markbevattning torde på ett verkningsfullt sätt undanröja olägenheterna av ett strikt fasthållande vid kravet på vattenrätt.

I likhet med vad som gäller för närvarande bör krav på vattenrätt inte uppställas som förutsättning för vidtagande av åtgärder i vatten av staten, kommun eller vattenförbund till förmån för fisket, hälsovården eller allmänna miljövården.

Detsamma bör gälla åtgärder för att inrätta, utvidga eller förbättra allmän farled, allmän hamn och allmän flottled. Kravet på vattenrätt kan inte heller uppställas i fråga om markavvattningsföretag och inte heller för sådana åtgärder i vatten som erfordras för att motverka förorening (jfr 8 kap. 27 § VL).

Som utredningen tidigare anfört kan vattenrätt tilläggas annan än fastighetsägaren genom förordnanden enligt FBL liksom enligt väglagen (1971:984) (VägL), ledningsrättslagen (1973:1144) (LedL) och anläggningslagen (1973:1149) (AL). Vad särskilt angår anläggande av broar, bryggor, färjelägen osv. för allmän väg bör liksom f. n. kravet på vattenrätt, om sådan inte redan föreligger på grund av äganderätt eller upplåtelse av fastighetsägaren, vara uppfyllt genom upprättad och, i fall då så behövs, fastställd arbetsplan enligt VägL. Beträffande enskild väg skall föreligga beslut om upplåtelse av rätt att bygga väg enligt 12 eller 49 § AL (jfr NJA 1970 s. 299). Järnväg, spårväg och tunnelbana för allmän trafik fordrar särskild koncession för sin tillkomst, men denna koncession torde inte kunna konstituera någon vattenrätt. Beträffande anläggningar i vatten för sådana företag får således det vanliga kravet på vattenrätt ställas upp. I dylika fall finns möjlighet att erhålla vattenrätt genom expropriation (se 2 kap. 2 § ExL). En annan sak är att beviljad koncession bör tillmätas betydelse vid tillåtlighetsprövningen.

3.3 Vissa allmänna rådighetsinskränkningar

I anslutning till föregående avsnitt vill vattenlagsutredningen erinra om två bestämmelser i 2 kap. gällande VL som begränsar rätten att utnyttja grundvattentäkt. Enligt kapitlets 43 § skall sålunda nödig sparsamhet med vatten iakttagas, när grundvattentäkt nyttjas. Vidare är enligt 52 § grundvattentäkts ägare skyldig att avstå vatten som prövas oundgängligen erforderligt för en orts vattenförsörjning eller för tillgodoseende av annat allmänt behov. Förutsättningen härför är emellertid att tillgången på grundvatten avsevärt minskas till följd av långvarig torka eller av annan jämförlig orsak. Om det i

detta fall skulle vara uppenbart obilligt för vattentäktens ägare att nödgas avstå vattnet utan ersättning, kan han få den ersättning till vilken omständigheterna anses ge anledning.

Inte minst med tanke på den expanderande bevattningen bör liknande bestämmelser införas i nya VL. För att tillgodose samhällsintressena bör emellertid bestämmelsernas tillämpningsområde därvid utökas till att gälla både grundvatten och ytvatten.

Samtidigt bör emellertid sparsamhetsregeln omformas till en allmänt hållen principdeklaration om vattnets utnyttjande, något som kan vara till nytta för alla dem som strävar att genom upplysning och propaganda fostra allmänheten att ta hänsyn till naturtillgången vatten. Om det därvid slås fast att vattnet är en gemensam naturtillgång som skall användas med sparsamhet, när allmänt eller enskilt intresse påkallar det, skapas ett lagbud med direkt anknytning till tionde budet i Europeiska vattenvårdsstadgan som antogs av Europarådet den 6 maj 1968. Där utsägs att vattnet är ett gemensamt arv vars värde alla måste inse samt att var och en är skyldig att nyttja vattnet med omtanke och sparsamhet. Praktisk betydelse får bestämmelsen på det sättet att tillstånd till vattentäkt för bevattning e. d. med stöd därav vid behov kan förenas med villkor som främjar en önskvärd vattenhushållning. Ett förbud mot bevattning under varma dagar är ett exempel på sådana villkor. Ett annat är förbud mot bevattning, när vattenföringen i ett vattendrag understiger viss gräns eller anspråken på vatten från andra håll erfarenhetsmässigt är särskilt stora.

Enligt 1973 års engelska vattenlag (Water Act) kan vattenmyndigheten tillkännage att en innehavare av bevattningstillstånd (Spray Irrigation Licence) under en viss period skall minska sitt medgivna vattenuttag, om det råder synnerlig brist på regn eller om annat nödläge inträffar (jfr Water Law in Selected European Countries, Volume 1 s. 36, FAO, Rom, 1975). På motsvarande sätt bör en regel i nya VL om skyldighet för vattenrättshavare att avstå vatten vid torka o. d. kombineras med en möjlighet för länsstyrelsen att förordna om sådant avstående för en viss bestämd tid. Därigenom skapas en laglig möjlighet för länsstyrelsen att snabbt skaffa fram det vatten som kan behövas, om en katastrofplan för vattenförsörjningen måste sättas i kraft. Liksom enligt gällande rätt bör vattenrättshavaren emellertid inte kunna förpliktas att avstå mera vatten än som prövas oundgängligen erforderligt för ortens vattenförsörjning eller för tillgodoseende av annat allmänt behov. Som ett dylikt behov bör kunna räknas energibehovet i sådana kritiska lägen som föranledde statsmakterna att utfärda lagen (1970:59) om tillfällig vattenreglering under år 1970 (jfr prop. 1970:48 s. 8 f.). Det kan likaledes vara naturligt att tillämpa bestämmelsen, när detta erfordras för att, till förhindrande av missväxt, tillgodose lantbrukets behov av vatten. Någon anledning att som f. n. medge vattenrättshavare rätt – låt vara i undantagssituationer – till ersättning för det vatten han måste avstå från bör enligt utredningens mening inte komma i fråga i nya VL. En sådan rätt skulle närmast förefalla stötande, eftersom det här gäller ett vattenavstående i nödsituationer eller under andra exceptionella förhållanden och för att tillgodose allmänna intressen med vad som är oundgängligen nödvändigt.

3.4 Förutsättningar för vattenföretag i allmänhet

3.4.1 *Principiella synpunkter*

Vid tillkomsten av nuvarande VL betonades särskilt vattenkraftens samhällsekonomiska betydelse. Lagen prioriterar som en följd härav i de flesta fall företagarintresset på bekostnad av motstående enskilda intressen. I viss mån kommer också de allmänna intressena i efterhand. Denna lagens inställning kommer till synes främst i fråga om förutsättningarna för intrång i annans rätt. Skyddet för de allmänna intressena har emellertid förstärkts genom partiella reformer, allteftersom nya samhälleliga värderingar vuxit fram. Detta gäller framför allt skyddet för den yttre miljön. Ett undantag utgör dock dikningsföretagen, beträffande vilka regler om skydd för allmänna intressen saknas.

Gällande VL:s allmänna regler om villkor för byggande i vatten anger principerna för hur avvägningen mellan vattenbyggnadsintresset och motstående samhällsintressen skall ske. Detta gäller frågan huruvida en vattenbyggnad över huvud taget skall anses tillåtlig men också sättet för vattenbyggnadens utförande. Dessa regler präglas av en stelhet i uppbyggnaden vilken varit ägnad att hindra en helhetsbedömning som från många synpunkter hade varit önskvärd.

Utformningen av de strikta tillåtlighetsreglerna i VL bör bl. a. ses mot bakgrunden av att tillåtlighetsprövningen hittills har ankommit på domstol. I motiven till den centrala ekonomiska tillåtlighetsregeln i 2 kap. 3 § första stycket VL anfördes att vattendomstolen måste genom objektiva hållpunkter ges ledning i lagtexten för att motverka ojämnhet och godtycke i rättstillämpningen (NJA II 1919 s. 83).

Den påtalade stelheten i tillåtlighetsreglernas uppbyggnad gäller också främst regeln om den ekonomiska tillåtligheten. Så har t. ex. kravet i VL på en viss proportion mellan nytta och skada med mångfaldigande av skadebeloppen inneburit att man vid tillåtlighetsbedömningen ofta måst utföra beräkningar med ett stort mått av – åtminstone skenbar – matematisk exakthet.

Även om regeln beträffande ett vattenföretags ekonomiska tillåtlighet närmast har utformats med tanke på vattenkraftanläggningar och regleringar för kraftändamål, gäller den också för andra typer av vattenbyggnadsföretag som medför skada på annans egendom. Det har emellertid i en del fall visat sig svårt att tillämpa regeln på det sätt som förutsattes vid dess tillkomst. Sålunda framgår det av några enkätsvar att man fått tillgripa olika nödlösningar t. ex. i fråga om ytvattentäkter för kommunal eller industriell vattenförsörjning, eftersom det visat sig svårt att uppskatta företagets nytta i pengar.

Den strikta regeln för ekonomisk tillåtlighetsberäkning har också hindrat att man i sammanhanget kunnat i rimlig mån ta hänsyn till alla verkningar från nationalekonomisk eller rättare samhällsekonomisk synpunkt av ett vattenföretag, t. ex. de sysselsättningseffekter eller de indirekta ekonomiska skador som företaget kan medföra. Sådana effekter har emellertid i viss utsträckning kunnat beaktas på grund av bestämmelserna i 2 kap. 3 § andra och tredje styckena VL.

Inte heller de nuvarande bestämmelserna i VL till skydd för allmänna

intressen medger tillräcklig frihet och allsidighet vid bedömningen av ett vattenföretags tillåtlighet. Genom att det detaljerat angivits i lagen vilka allmänna intressen som skall skyddas särskilt, har det vid rättstillämpningen förelegat svårigheter att se till de totala verkningarna av vattenföretaget. I stället har man fått behandla varje skyddsintresse som en företeelse för sig, vilket naturligt nog försvårat en helhetsbedömning. Metoden att i detalj räkna upp skyddsintressena har också som ovan berörts medfört att man blivit tvungen att vid olika tidpunkter genom lagändringar ange nya intressen som till följd av samhällsutvecklingen kommit att anses skyddsvärda.

Såsom har anförts i utredningens direktiv lämnar också 2 kap. 2 § VL och motsvarande bestämmelser på andra ställen i VL – vilka endast torde ha avseende på själva sättet för utförandet av ett vattenföretag – inte något utrymme för en fri bedömning till gagn för samhällsplaneringen, t. ex. när det gäller valet av plats för ett vattenföretag.

Vad som här anförts ger vid handen att nuvarande vattenrättsliga tillåtlighetsregler är bristfälliga i flera avseenden och därför bör ändras. Om man, som utredningen föreslår i det följande (avsnitt 3.5), i nya VL inför ett system med tillståndsprövning i administrativ ordning, torde bättre förutsättningar skapas för den önskvärda friare bedömningen av tillåtlighetsfrågorna så att i det enskilda fallet samtliga omständigheter av vikt kan beaktas. Man bör då också kunna bättre utnyttja föreliggande valmöjligheter. Nya VL:s tillåtlighetsregler bör enligt utredningens mening utformas med dessa utgångspunkter. Den omständigheten att markavvattningsföretagen föreslås komma att prövas vid förrättning med fullföljd till fastighetsdomstol bör inte föranleda någon annan bedömning.

Genom den nya prövningsordningen skapar man också möjligheter till införande av ett mera enhetligt system av grundregler som vid tillåtlighetsprövningen är tillämpliga på alla de företag som behandlas i nya VL. För att ta ett exempel bör de således kunna användas såväl för ett vattenkraftverk som för en dikning. Detta innebär i många fall förändringar i förhållande till vad som gäller enligt nuvarande VL enligt vilken lag olika tillåtlighetsbestämmelser gäller för olika typer av företag. Mer allmänt avfattade tillåtlighetsregler torde emellertid i erforderlig omfattning kunna ge utrymme för hänsyn till de olika vattenföretagens särdrag.

3.4.2 *Skyddet för allmänna intressen*

En grundläggande fråga när det gäller tillåtligheten av ett vattenföretag är dess inverkan på motstående allmänna intressen. Dessa måste i framtiden liksom hittills skyddas av rättsordningen genom regler vilka kan tillämpas såväl när ett vattenföretag utförs inom företagarens egen fastighet utan att skada annans egendom som när annans egendom skadas genom företaget eller måste tas i anspråk för detta. Reglernas syfte att bereda skydd för allmänna intressen måste även i fortsättningen medföra att de inte är underkastade enskilda parters dispositionsrätt. Att alla berörda sakägare gått med på ett vattenföretag skall naturligtvis tillmätas betydelse vid tillåtlighetsprövningen, men prövningsmyndigheten befrias för den skull inte från skyldighet att pröva om hinder mot företaget möter enligt ifrågavarande regler.

Den i nuvarande VL använda tekniken att räkna upp de allmänna intressen som skall skyddas mot ingrepp bör i enlighet med vad som anförts tidigare ersättas med mera allmänt utformade regler som möjliggör en samlad bedömning av vattenföretagets inverkan på skyddsvärda allmänna intressen. Samtidigt bör lagtextens omfattning kunna nedbringas genom att de nya bestämmelserna ges en viss elasticitet. Med en sådan lagstiftningsmetod vinner man också den fördelen att rättstillämpningen i rimlig grad successivt kan anpassas efter den allmänna samhällsutvecklingen.

Det bör strykas under att utredningens avsikt inte är att föreslå några mera genomgripande avsteg från de grundsatser om skydd för allmänna intressen som har kommit till uttryck i VL:s nuvarande tillåtlighetsregler. Liksom hittills bör man alltså kunna beakta såväl riksintressen som regionala och lokala allmänna intressen.

De intressen som är skyddsvärda f. n. måste beaktas även enligt nya VL. Självfallet måste man således också i fortsättningen ta all tillbörlig hänsyn till sådant som människornas krav på skydd för sina bostäder och mot försämring av sina bostadsförhållanden, intresset av att befintliga industrier och andra arbetsplatser inte behöver inställa eller inskränka sin drift eller att betydelsefull jordbruksmark inte skadas. Likaledes måste det även i framtiden finnas garantier mot otillbörligt intrång i bl. a. fiskeri- och renskötselnäringarna liksom mot bestående ändringar i naturförhållandena med väsentligt minskad trevnad och betydande förlust från naturskyddssynpunkt som följd. Med möjligheten till en friare tillåtlighetsbedömning än f. n. torde hänsyn lättare kunna tas till naturvårdskrav, t. ex. dem som gäller s. k. våtmarker. Anspråk på skydd för naturmiljön bör sålunda tillgodoses i önskvärd omfattning (jfr 18–20 §§ NVL). Vidare kan avsevärd vikt tillmätas önskemålen om god tillgång till ostörd natur för friluftsvistelse. Detta innebär bl. a. att prövningsmyndigheterna kan beakta allmänhetens anspråk på platser för bad, fritidsfiske och friluftsliv i andra former vid havet, sjöar och vattendrag (jfr 15 § NVL). En fördel med en friare tillåtlighetsbedömning är också att man framdeles kommer att kunna beakta anspråk som vi kanske inte känner till nu men som kan bli en realitet i en nära framtid. Över huvud bör det skapas möjligheter till en bättre avvägning av mot varandra stående intressen – kända som ännu okända – än som står till buds f. n.

Som framgår av vad nu sagts kan de allmänna intressena vara av mångskiftande karaktär. De kan ha en klar ekonomisk inriktning och torde då ofta vara förhållandevis lätta att väga in vid en samlad tillåtlighetsprövning. Men de kan även vara av mera känslomässig karaktär med anknytning t. ex. till estetik och livskvaliteter. Intressen av detta slag kan vara svåra att fånga i sådana termer att de på ett ändamålsenligt sätt kan vägas mot exempelvis de ekonomiska faktorerna. De utgör inte desto mindre realiteter för stora befolkningsgrupper och måste självfallet beaktas.

Vissa allmänna intressen har enligt gällande VL ett starkare skydd än andra. Detta gäller allmän farled, allmän flottled samt de intressen som avses i 2 kap. 12 § första stycket, bl. a. klimatet och allmänna hälsotillståndet. Efter 1971 års ändringar i 4 kap. VL är skyddet för dessa intressen inte ovillkorligt, eftersom regeringen kan lämna tillstånd till vattenföretag som skadar dessa intressen (4 kap. 18 § tredje stycket). I utredningens direktiv ifrågasätts också det starka skyddet för allmän farled och allmän flottled.

Det bör vara möjligt att inom ramen för mera allmänt hållna tillåtlighetsregler tillgodose de grundsatser som nämnda lagrum i nuvarande VL ger uttryck för. Vad särskilt angår flottningen bör understrykas att utvecklingen i fråga om virkestransporter under 1960-talet och hittills under 1970-talet otvetydigt gått i riktning mot ökad landtransport. På grund av det anförda torde man i nya VL kunna undvara bestämmelser som förutsätter särbehandling av allmän flottled. Även beträffande övriga i 2 kap. 11 och 12 §§ VL angivna intressen synes behov av särskilt skydd numera knappast föreligga. I varje fall torde denna ståndpunkt kunna accepteras, om en vidgad obligatorisk förprövningsskyldighet införs för vattenföretag som inverkar menligt på bl. a. allmän farled, allmän hamn eller allmän flottled.

När det gäller den närmare utformningen av reglerna till skydd för allmänna intressen bör först och främst finnas bestämmelser som sätter in vattenföretagen i det större sammanhang som den moderna samhällsplaneringen bildar. Man bör därför kräva att ett tillämnat vattenföretag inte får genomföras utan att alla övriga anspråk som hänför sig till berörda mark- och vattenområden samtidigt prövas, vare sig dessa anspråk är aktuella när man skall besluta om företagets tillkomst eller kan väntas få aktualitet inom en överskådlig framtid (jfr SOU 1970:40 s. 35).

Sådana anspråk kan i många fall finnas dokumenterade i fastställda planer eller andra markanvändningsbestämmelser enligt t. ex. byggnads- eller naturvårdslagstiftningen. Det kan också inträffa att av riksdagen antagna riktlinjer för den fysiska planeringen vid prövningen av tillstånd till ett vattenföretag ännu inte har slagit igenom i någon fastställd plan eller andra markanvändningsbestämmelser.

Bestämmelser som reglerar fysiska markanvändningsfrågor innesluter ofta också frågor om s. k. verksamhetsplanering. I många fall torde emellertid sådana frågor inte omfattas av den fysiska planeringen. Det kan gälla långsiktiga bedömningar av energipolitisk, näringspolitisk och försvarspolitisk art, ävensom arbetsmarknadspolitiska, trafikpolitiska och regionalpolitiska synpunkter som bör beaktas vid prövningen av vattenföretag.

För sådana mera långsiktiga bedömningar blir naturligtvis frågan om ett vattenföretags lokalisering av grundläggande betydelse. En ofta påtalad brist i nuvarande VL är att lagen inte anses ge utrymme för en fri bedömning av lokaliseringsfrågan. Man har sålunda utgått från att vattendomstol inte kan ta ställning till ett företags lokalisering i andra fall än sådana då ansökan lämnar utrymme för bedömning av alternativa förläggningar. Domstolen har alltså inte ansetts kunna självmant ta upp frågan och t. ex. förklara företaget otillåtligt av den anledningen att dess ändamål kan vinnas på ett bättre sätt genom utnyttjande av ett annat vattenområde än som avses med ansökan. Här föreligger en klar skillnad mellan de vattenrättsliga och de miljöskyddsrättsliga områdena. Vid prövning enligt ML går man ofta in på frågan om den plats som sökanden har tänkt sig för en anläggning är lämplig från miljöskyddssynpunkt. I regel godtas platsen. Några fall har dock förekommit då ansökan har avslagits därför att prövningsmyndigheten har funnit den valda lokaliseringen olämplig (jfr Persson, Miljöskydd, 3. uppl., s. 42 ff.).

Vad beträffar vattenföretagen finns det vissa anläggningstyper som enligt sakens natur inte kan förläggas till annan plats än den som sökanden

föreslagit. Som typexempel kan anges utförande av markavvattningsföretag och vattenkraftverk. I sistnämnda fall avser ju företagaren att tillgodogöra viss av honom själv helt eller delvis disponerad fallhöjd som i allmänhet inte går att utnyttja på annat ställe än där den av naturen är belägen. I andra fall åter kan det från allmän planeringssynpunkt vara tänkbart med en prövning av företagets lämpligaste lokalisering. Så kan t. ex. vara fallet i fråga om vattenregleringar för olika ändamål eller ytvattentäkter för kommunal eller industriell vattenförsörjning, där fråga kan uppkomma om vilken sjö eller vilket vattendrag som bör tagas i anspråk för ändamålet. Det gäller i sådana fall att undvika lokaliseringar som vid en samlad bedömning från allmänna planeringssynpunkter kan vara olämpliga eller felaktiga. Bland nya VL:s tillåtlighetsregler bör därför införas ett stadgande som i de fall det kan komma i fråga ger prövningsmyndigheten möjlighet att självmant ta upp lokaliseringsfrågan och förklara företaget otillåtligt med hänvisning till att ändamålet kan vinnas på ett från allmän synpunkt bättre sätt genom utnyttjande av ett annat vattenområde än som avses med ansökan. Av stor betydelse vid en sådan bedömning blir bl. a. frågan om sökandens möjligheter att skaffa sig förfoganderätten till ifrågavarande vattenområde.

På grund av det anförda bör i nya VL som en grundläggande tillåtlighetsregel till skydd för allmänna intressen införas en bestämmelse som, delvis efter mönster av 4 kap. 18 § andra stycket VL, stadgar att vattenföretag inte får komma till stånd, om med hänsyn till valet av plats eller eljest hinder mot företaget möter från allmänna planeringssynpunkter.

Såsom anförts i det föregående kan anspråk på mark- och vattenområden som berörs av ett vattenföretag i många fall finnas dokumenterade i fastställda planer eller markanvändningsbestämmelser enligt annan markpolitisk lagstiftning än VL. För att den framtida vattenrättsliga prövningen i enlighet med önskemålen i direktiven för utredningen skall kunna bli ett led i en effektiv samhällsplanering måste VL:s tillåtlighetsregler i så stor utsträckning som möjligt samordnas med planer och bestämmelser enligt sådan markpolitisk lagstiftning, främst byggnads- och naturvårdslagstiftningen. Då många vattenföretag medför stora förändringar i den fysiska miljön, är det naturligt att de planerande samhälleliga organen skall kunna utöva inflytande på lokaliseringen och utformningen av sådana företag.

Nuvarande VL innehåller inte något stadgande om att vattenföretag skall stämma överens med fastställda planer eller andra byggnadsreglerande bestämmelser enligt byggnadslagstiftningen. Emellertid har det ansetts att gällande bebyggelseplaner skall beaktas vid tillståndsprövningen enligt VL (jfr SOU 1970:40 s. 51 f. och prop. 1971:106 s. 112). Detsamma har ansetts gälla vid tillämpningen av ML (jfr prop. 1969:28 s. 213 f.).

I 1971 års lagstiftningsärende angående ändringar i VL, varigenom regeringens prövningsrätt i vattenmål utvidgades, avvisade departementschefen ett av några remissinstanser framfört förslag om att regeringen som högsta planmyndighet vid prövning av ett företag enligt VL skulle kunna ompröva gällande planbestämmelser eller meddela erforderlig dispens. Departementschefen erinrade om att det i första hand ankommer på vederbörande kommun att ta initiativ i planfrågor (prop. 1971:106 s. 112).

I VL finns inte heller något stadgande som reglerar förhållandet till NVL:s

markanvändningsbestämmelser. Från prövningen enligt NVL är emellertid enligt stadganden i den lagen i vissa fall sådana vattenföretag undantagna vartill tillstånd lämnats enligt VL. Det gäller enligt 16 § företag inom strandskyddsområde, 18 § angående täktföretag i vatten och 20 § angående samrådsskyldighet vid vissa arbetsföretag. I övrigt skall naturvårdslagens markanvändningsbestämmelser tillämpas vid sidan av VL.

Det synes ligga närmast till hands att åstadkomma den önskvärda samordningen mellan nya VL, å den ena sidan, samt annan markpolitisk lagstiftning, å den andra sidan, på samma sätt som skett i nyare fastighetsrättslig lagstiftning, t. ex. FBL, VägL och AL. För tillåtligheten av åtgärder enligt dessa lagar har man bl. a. uppställt krav på att åtgärden skall stå i överensstämmelse med fastställda planer och att den inte heller får motverka syftet med andra bestämmelser för marks bebyggande eller användning. Bygglagutredningen har i sitt betänkande (SOU 1974:21) Markanvändning och byggande skisserat ett sådant regelsystem och föreslagit att det också skall gälla beträffande företag enligt VL.

Innan man tar ställning i denna fråga måste man emellertid ta särskild hänsyn till de speciella förutsättningar som gäller för vattenföretagens del. Vattenfrågorna måste oftast bedömas med utgångspunkt i den hydrologiska enheten, dvs. avrinningsområdet, som sällan följer kommungränserna. Vissa svårigheter synes kunna uppstå när det gäller lösningen av olika vattenhushållningsfrågor som kan vara av gemensamt intresse för ett större område än en kommun. Ett vattenföretag innebär också ofta ett utnyttjande av vattnet som naturresurs, varvid möjligheter till alternativa lokaliseringar inte föreligger. Detta gäller i hög grad bl. a. utbyggnad av vattenkraft, som av naturnödvändighet måste begränsas till vattendrag med utbyggnadsbar fallhöjd.

Företag i vatten kan ha betydelsefulla och långsiktiga verkningar som sträcker sig vida utöver kommun- och länsgränserna. Detta gäller såväl kraftverksföretag som i särskilt hög grad vattenregleringar vilka ofta kan påverka vattenförhållandena i stora delar av vattendragen. Verkningarna av sådana företag kan vara olika för olika kommuner. För vissa kommuner kan företaget ha positiva verkningar, t. ex. från energiförsörjnings- eller sysselsättningssynpunkt, medan det för andra kommuner kan få huvudsakligen negativa verkningar, t. ex. genom dämningsskador eller torrlagda älvsträckor. Det är då naturligt att kommunernas inställning till kraftverks- eller regleringsprojekt kan växla med hänsyn till sådana skilda verkningar och att denna inställning kommer till uttryck i de kommunala planerna. Vissa kommuner kan sålunda i sina planer prioritera utbyggnadsintresset, medan andra i stället vill prioritera bevarandeintresset. Ett exempel på detta utgör kommunernas olika inställningar till en utbyggnad av Kalixälven, sådana de kommit till uttryck i de kommunala programmen i samband med den fysiska riksplaneringen. Av fem kommuner som skulle beröras av en utbyggnad av älven har en ansett att älven bör byggas ut, medan fyra ansett att det är ett riksintresse att älven bevaras.

Liknande problem kan föreligga t. ex. när det gäller vattenbortledningsprojekt för tillgodoseende av tätorters eller industriers vattenförsörjningsbehov. Konkurrerande anspråk kan också i sådana fall riktas mot samma vattenområde. En kommuns eller regions intresse av att bevara en sjö eller ett

vattendrag kan stå emot en annan kommuns eller regions anspråk på vatten för sina invånare. Ett exempel härpå utgör det omstridda Bolmenprojektet för Skåneregionens vattenförsörjning. Man har anledning räkna med att främst i de mellersta och södra delarna av landet tätorternas vattenförsörjning i allt större utsträckning måste ordnas genom regionala projekt, gemensamma för flera kommuner och kanske flera län. Som ett exempel av annan typ kan nämnas en eventuell utbyggnad av Göta kanal eller annat större kanalsystem av betydelse för en hel landsända.

För företag av riksbetydelse fordras vid avgörandet en balansering av olika intressen – såväl lokala och regionala intressen som riksintressen. Endast på central nivå finns den överblick och det breda underlag som kan leda till totalt sett välavvägda beslut. Detta är också bakgrunden till den nyligen genomförda reformeringen av prövningssystemet, varigenom regeringens inflytande ökats. Att i nya VL införa en rätt för kommunen såsom företrädare för kommunala och lokala intressen att genom någon form av veto slutligt avgöra ärenden av betydelse långt utanför kommunens gränser – låt vara endast i en riktning – skulle strida mot själva grunden för den nyligen genomförda reformeringen av prövningssystemet.

Bl. a. dessa skäl talar enligt vattenlagsutredningens mening mot ett införande av kommunal vetorätt i fråga om vattenföretag enligt nya VL. Riksdagen har också för sin del på senare tid avslagit en motion med förslag om införande i gällande VL av en kommunal vetorätt (CU 1975/76:18).

Det kommunala inflytandet i fråga om vattenföretag bör, som utredningen utvecklar i det följande, säkerställas genom planering inom ramen för byggnadslagstiftningen. Även reglerna om förberedelse av större vattenföretag som finns i gällande VL och vartill utredningen föreslår en motsvarighet i VL-förslaget ger, rätt utnyttjade, möjligheter för den lokala opinionen att påverka frågan om ett större vattenföretags tillkomst eller utformning.

De förut antydda konflikterna ger vid handen att det är nödvändigt med en omsorgsfull och långsiktig planering rörande utnyttjandet av landets vattentillgångar. En sådan planering måste helt naturligt vara överordnad den kommunala planeringen. Den påbörjade fysiska riksplaneringen innefattar också en sådan övergripande planering.

Konflikter av angiven art rörande utnyttjandet av vattentillgångar torde i många fall kunna lösas inom ramen för den fortsatta fysiska riksplaneringen, bl. a. genom statsmakternas ställningstaganden till de kommunala åtgärderna för säkerställandet av riksintressen. I den mån en kommuns bedömningar i ett sådant program inte stämmer överens med statsmakternas intentioner i fråga om den fysiska riksplaneringen, har dessa möjligheter att påverka den kommunala planeringen. Enligt gällande byggnadslagstiftning ges nämligen genom generalplaneinstitutet goda möjligheter till markanvändningsbedömningar och sådana markreservationer som föranleds av bl. a. den fysiska riksplaneringen.

För att generalplanen, som upprättas och antas av kommunen, skall ha några rättsverkningar krävs emellertid att den fastställs av länsstyrelsen eller, efter underställning eller besvär, av regeringen. Underställning skall bl. a. alltid ske om planen är av större allmän betydelse. För tillgodoseende av ett riksintresse får regeringen enligt 10 a § BL besluta att för visst område skall finnas generalplan och dessutom att den skall vara helt eller delvis fastställd.

Regeringen kan också, om kommunen underlåter att vidtaga erforderliga åtgärder för upprättande av generalplan, låta på kommunens bekostnad upprätta generalplan. Regeringen har dock i sådant fall inte någon befogenhet att fastställa planen. I stället har regeringen möjlighet enligt 14 a § BL att i anslutning till ett beslut enligt 10 a § meddela erforderliga byggnadsförbud.

Generalplanen kan också användas för planläggningen av sådan markanvändning inom kommunen som inte är av riksintresse. Även i sådana fall har staten genom fastställelseförfarandet möjligheter att pröva om den kommunala bedömningen, t. ex. i fråga om vattenföretag, skall godtagas eller inte.

Även stadsplan och byggnadsplan måste för att få rättsverkningar fastställas av länsstyrelsen eller regeringen. I dessa fall är möjligheten till statlig påverkan större än i generalplanefallet. Underlåter kommun att upprätta sådan plan som anses erforderlig, äger regeringen när det gäller stadsplan resp. länsstyrelsen när det gäller byggnadsplan nämligen låta på kommunens bekostnad upprätta och även fastställa planen (27 och 108 §§ BL).

Den som ämnar utföra ett vattenföretag som berörs av ett planförslag har möjligheter att påverka planens utformning dels genom möjligheten att framställa erinringar mot de kommunala organens beslut rörande planen och dels genom möjligheten att anföra besvär mot länsstyrelsens beslut rörande fastställelse av planen (149 och 150 §§ BL). Vad nu sagts gäller naturligtvis även sakägare som motsätter sig företaget. Det finns naturligtvis också informella möjligheter för de olika intressenterna att ta initiativ till upprättande eller ändring av plan.

Det kan vara lämpligt att med några exempel belysa konsekvenserna av ett införande också i nya VL av ett krav på att ett vattenföretag skall stå i överensstämmelse med fastställd plan.

Fall A. Statsmakterna har i samband med den fysiska riksplaneringen uttryckligen beslutat att vissa älvsträckor i landet skall vara undantagna från kraftutbyggnad. En generalplan som tillåter sådan utbyggnad kommer då inte att bli fastställd. Även om det finns en före statsmakternas beslut fastställd generalplan som tillåter kraftutbyggnad, kan tillståndsmyndigheten ändå inte tillåta ett sådant vattenföretag enligt VL, eftersom det skulle strida mot allmänna planeringssynpunkter.

Fall B. Statsmakterna har tagit uttrycklig ställning för att utbyggnad av vissa älvsträckor bör ske. En generalplan som förbjuder kraftutbyggnad av sådan älvsträcka torde då inte komma att fastställas av länsstyrelsen eller regeringen. Eftersom kravet i nya VL på planöverensstämmelse endast avser fastställd plan, kommer den ifrågasatta tillåtlighetsbestämmelsen inte att utgöra hinder mot företaget.

Fall C. Statsmakterna har ännu inte tagit ställning till frågan om vissa vattendrag skall undantas från kraftutbyggnad eller inte, kanske i avvaktan på ytterligare utredning. Även i sådana fall torde en generalplan inte komma att fastställas i den delen, vare sig den förordar utbyggnad eller inte. Inte heller i detta fall kommer den ifrågasatta bestämmelsen att bli tillämplig.

Fall D. I fall där frågan om bevarande eller utbyggnad av vattendrag inte bedömts vara av riksintresse kan man teoretiskt tänka sig att frågan kommer

upp i samband med planfastställelse. I sådana fall kan det förekomma att länsstyrelsen eller regeringen har att ta ställning till konflikter mellan olika kommuner. Resultatet av ställningstagandet kan då bli att planen fastställs eller också att man vägrar fastställelse i denna del och hänvisar frågan till prövning i vanlig ordning enligt nya VL.

Särskilt i fallet D torde det finnas möjligheter för den som önskar utföra ett vattenföretag och även motståndarna till detta att påverka planens utformning samt frågan huruvida fastställelse bör ske eller ej.

Av de anförda exemplen torde man kunna draga den slutsatsen att de ställningstaganden som sålunda görs av kommun, länsstyrelse och regering inom ramen för fastställda planer i likhet med vad som är fallet i flera andra fastighetsrättsliga lagar bör bilda underlag och utgöra villkor vid bedömningen av ett företags tillåtlighet också enligt VL. I nya VL bör således införas ett krav på att ett vattenföretag skall stå i överensstämmelse med fastställd generalplan, stadsplan och byggnadsplan.

Den förordade bestämmelsen om krav på planöverensstämmelse har avseende på de nuvarande planinstituten enligt byggnadslagstiftningen. Bygglagutredningen har emellertid i sitt anförda betänkande skisserat ett regelsystem som, om det kommer att ligga till grund för en blivande lagstiftning, något ändrar förutsättningarna för den av vattenlagsutredningen förordade regeln. Det kan därför finnas anledning att något uppehålla sig vid bygglagutredningens förslag och dess konsekvenser för nya VL:s del.

Enligt bygglagutredningens förslag skall huvudansvaret för planeringen ligga hos kommunerna. Det statliga inflytandet skall främst ha avseende på den översiktliga planläggningen som emellertid skall utgöra tyngdpunkten i systemet. Utredningen föreslår inte något interkommunalt planinstitut. Ett framtida system av formaliserade planer bör enligt utredningen omfatta tre planinstitut, nämligen kommunplanen, som skall täcka hela kommunens yta och vara obligatorisk, kommundelsplanen, som i stort sett motsvarar nuvarande generalplan, och byggnadsplanen, som innefattar de mest detaljerade ställningstagandena om markanvändningen. Bygglagutredningen föreslår också att regeringen skall kunna förordna att visst område skall vara s. k. rikszon.

I den mån utnyttjandet av t. ex. ett vattenområde är av riksintresse, skall vattenområdet enligt bygglagutredningens förslag kunna undantas som rikszon. Såsom rikszoner skall avsättas områden som är av större intresse för landet i dess helhet eller större del därav. I denna definition skulle dock ytterst få vattenprojekt kunna innefattas. Hit torde komma att hänföras t. ex. sådana skyddsvärda älvsträckor som statsmakterna anser böra undantagas från vattenkraftutbyggnad. Konflikter som har mera regionalt intresse, t. ex. det förut anförda fallet beträffande en kommuns intresse av att ha en sjö orörd mot en annan kommuns intresse av att utnyttja sjön för sin vattenförsörjning, skulle enligt den skisserade ordningen få lösas inom ramen för den kommunala planeringen. Bygglagutredningen anför visserligen bland skälen för avvisandet av ett interkommunalt planinstitut att det är naturligt med den uppläggning som riksplaneringen fått att många regionala frågor behandlas i samband med den rikstäckande bedömning som görs. Då konflikter av antydd art emellertid inte alltid faller under den angivna definitionen av

rikszon, ankommer det enligt förslaget på den kommunen där vattentillgången finns att göra den regionalt betydelsefulla avvägningen.

Även om ett interkommunalt samarbete samt länsstyrelsens samordnande funktion skulle kunna överbrygga vissa motsättningar rörande vattentillgångarnas utnyttjande, ställer sig vattenlagsutredningen tveksam till om man inom ramen för en kommuns planering alltid kan komma till rätta med dylika konflikter på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt. En metod att lösa dylika konflikter beträffande i varje fall de viktigaste av dessa företag kan vara att vidga kriterierna på en rikszon så att man som rikszon skulle kunna avsätta även vattenområde av mera regional betydelse.

I fråga om samordningen mellan den nya byggnadslagstiftningens och VL:s prövningssystem föreslår bygglagutredningen (s. 389 f. och 408 f.) att prövningsreglerna i VL liksom i andra lagar, t. ex. ML, utformas så att bundenheten vid planer görs starkare än f. n. Som huvudregel skall gälla att beslut av prövningsmyndigheten enligt bl. a. dessa lagar skall stå i överensstämmelse med gällande plan. Bygglagutredningen skisserar också hur prövningen skall samordnas mellan prövningsmyndigheten och kommunen som huvudman för planeringen.

När det gäller industriell eller liknande verksamhet vars lokalisering i dag prövas enligt 136 a § BL förordar bygglagutredningen en liknande prövningsordning enligt den nya lagstiftningen. Denna skall således vara en tillståndsprövning vid sidan av det normala planläggningsförfarandet. Skulle ett sådant tillståndsärende resultera i att anläggningen bör komma till stånd på viss plats, är det enligt bygglagutredningen angeläget att det också öppnas möjligheter för staten att genomföra detta. Beslut om lokalisering av sådan industri bör därför enligt utredningen åtföljas av beslut om att inrätta rikszon av lämplig omfattning i anslutning till företaget. Genom en sådan ordning ges regeringen den yttersta möjligheten att åstadkomma de planbeslut som erfordras för projektets tillkomst. Nuvarande kommunala vetorätt skulle således ej finnas kvar.

Enligt nya VL:s prövningssystem införs också för vattenföretagens del en motsvarighet till 136 a § BL genom att själva tillståndsprövningen beträffande större vattenföretag anförtros åt regeringen. Ett sådant beslut av regeringen måste också kopplas till den kommunala planeringen. Om bygglagutredningens förslag genomförs, förordar vattenlagsutredningen därför att regeringen i byggnadslagstiftningen ges motsvarande möjlighet som vid industrilokalisering att besluta om inrättande av rikszoner i samband med beslut om tillstånd till de större vattenföretagen. Sådana beslut skall då vara bindande för den kommunala planeringen.

Regeringens prövningsrätt i vattenmål måste emellertid liksom för närvarande är fallet begränsas till de större, riksviktiga företagen. Utanför regeringens prövningsrätt kommer då att falla vattenföretag av mera regionalt intresse. I sådana fall liksom beträffande de mindre vattenföretagen skulle således prövningsmyndigheten enligt VL vara bunden av den kommunala planeringen. I denna kommunala planering bör man då ha sörjt för att erforderliga avvägningar gjorts mellan förut antydda konkurrerande anspråk av regional natur. Det statliga inflytandet vid planfastställelsen torde i detta sammanhang vara av stor betydelse.

Vid sidan av det krav på planöverensstämmelse som förordats i det föregående bör, i likhet med vad som skett i annan fastighetsrättslig lagstiftning, i VL införas en bestämmelse som stadgar att vattenföretag skall utföras så att det inte motverkar syftet med särskilda bestämmelser för mark- eller vattenområdens bebyggande eller användning vilka har meddelats på annat sätt än genom fastställd plan. Det kan vara fråga om bestämmelser i regionplan eller utomplansbestämmelser samt föreskrifter enligt NVL. Sådana bestämmelser kan också ha meddelats enligt lagen (1942:350) om fornminnen och lagen (1960:690) om byggnadsminnen.

F. n. förekommer i praxis att domstolarna i vattenmål meddelar villkorade tillstånd när företag strider mot plan men en planändring ställs i utsikt. Detta bör också kunna ske vid tillämpningen av nya VL, under förutsättning att åtminstone vissa garantier för ifrågasatt ändring erhållits. De kan ha lämnats i yttrande som kommunen avgivit i tillståndsärendet. Emellertid kan det ibland vara svårt för en kommun att ta slutlig ställning till ett vattenföretag, innan företagets slutliga utformning och verkningar klargjorts. Detta kanske sker först genom tillståndsbeslutet och kommunen kan då inte bestämma sig definitivt, förrän dess politiska och tekniska organ hunnit ta del av beslutet. På grund av denna osäkerhet i fråga om ett vattenföretags utformning och verkningar bör man kunna utnyttja den förordade möjligheten att meddela villkorade tillstånd i alla de fall då kommunen under handläggningen av tillståndsfrågan inte tagit klar och definitiv ställning mot ett vattenföretag som strider mot plan. På grund av den förordade möjligheten att meddela villkorade tillstånd bör man kunna i VL undvara sådana regler om undantag från plan som nu finns i bl. a. FBL, VägL och AL. – Det bör dock anmärkas att enligt bygglagutredningens förslag (SOU 1974:21 s. 395) villkorade tillstånd inte bör meddelas. Tillståndsmyndigheten bör i stället enligt bygglagutredningens mening avvakta planändring, innan den meddelar tillstånd. Vattenlagsutredningen intar följaktligen en annan ståndpunkt än bygglagutredningen i denna fråga.

Den klara anknytning till den samhälleliga planeringen som nya VL får enligt vattenlagsutredningens förslag medför att de olika planerna kan ges ett avgörande inflytande i fråga om konkurrensen mellan olika intressen om knappa vattenresurser. Som exempel kan hänvisas till det numera aktuella fallet att fråga är om vattnets fördelning mellan bevattningsintresset, å ena sidan, och andra intressen med anknytning till vattnet, å den andra. Utredningens här redovisade ståndpunkt torde leda till att denna fördelningsfråga i första hand kan lösas inom ramen för den fortsatta fysiska riksplaneringen och utgår därvid från att frågorna om livsmedelsproduktionen och därmed om markbevattningen kommer att successivt tilldra sig större intresse i samhällsplaneringsarbetet. Fördelningsfrågorna kan i så fall efter hand lösas med hjälp av de legala planinstitut som nya VL:s tillämnade regler föreslås hänvisa till. Om således en viss bygd i fastställd markanvändningsplan (enligt nuvarande lagstiftning närmast generalplan eller byggnadsplan) reserverats för jordbruksändamål, bör detta medföra att vattentäkt för bevattningsändamål inom området ligger i linje med planens syfte. Vattentäkt för jordbrukets behov bör därför godtagas av prövningsmyndigheten, såvida inte hänsyn till andra intressen, t. ex. ett särskilt värdefullt fiskbestånd, väger över. Finns det inte någon fastställd plan, får tillståndsmyndig-

heten avgöra om en användning av marken för jordbruksändamål står i överensstämmelse med allmänna planeringssynpunkter. Som utredningen har anfört i det föregående skall till allmänna planeringssynpunkter hänföras sådant som långsiktiga, övergripande överväganden rörande hushållningen med landets fysiska resurser. Även närings- och arbetsmarknadspolitiska aspekter kommer in i denna bedömning. Leder bedömningen till att ett visst område bör användas som åkermark, finns det anledning för tillståndsmyndigheten att prioritera jordbruksintresset vid fördelning av områdets vattentillgångar. Ger däremot planeringsförhållandena inte tillräcklig ledning, får prövningsmyndigheten försöka jämka mellan stridiga intressen eller, i sista hand, ge företräde åt det företag som från allmän och enskild synpunkt kan antas bli till största nytta.

Ett vattenföretag kan emellertid ha inverkan på allmänna intressen som inte har tillgodosetts genom planer eller markanvändningsbestämmelser och som inte heller omfattas av de mera långsiktiga, allmänna planeringssynpunkterna. Det kan röra inverkan på fiskeintresset, vissa speciella naturvårdssynpunkter, närboendes trevnad osv. Frågor om inverkan på sådana allmänna intressen aktualiseras först i och med ställningstagandet till ett konkret vattenföretag. Det kan också tänkas att nya allmänna intressen har tillkommit eller förhållandena eljest ändrats efter fastställande av plan eller bestämmelse. En lagbestämmelse som innebär ett direkt skydd för sådana allmänna intressen bör därför komplettera stadgandena om krav på planöverensstämmelse. Denna skyddsbestämmelse bör emellertid inte bli tillämplig vid varje ingrepp i det berörda allmänna intresset. Enligt gällande VL krävs att ingreppet medför olägenheter av mera betydande omfattning. I 2 kap. 3 § andra stycket VL förutsätts för att en vattenbyggnad skall förklaras otillåtlig bl. a. att fiskeri- eller annan näring av större betydenhet lider väsentligt förfång eller att naturförhållandena ändras så att väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara. I likhet med gällande bestämmelser bör därför också enligt nya VL krävas att ingreppet skall medföra mera betydande olägenheter för att företaget skall anses otillåtligt. En bestämmelse i frågan bör således innehålla förbud mot endast sådant vattenföretag som medför olägenhet av större betydelse för allmänt intresse.

Med en skyddsbestämmelse av förordat slag bör det också vara möjligt att i större utsträckning än hittills beakta de sammanlagda olägenheterna av ett vattenföretag, även om olägenheterna för varje allmänt intresse, betraktat för sig, inte kan anses vara av den betydelsen att den skulle medföra att företaget blev otillåtligt. Tillstånd skall alltså kunna vägras, om vid en samlad bedömning av företagets inverkan från allmän synpunkt olägenheterna tillsammantagna bedöms vara av större betydelse.

Som i det föregående anförts bör de nya bestämmelserna äga giltighet för alla slag av företag i vatten, således också för dikning och annan markavvattning. Eftersom dikningsföretag hittills inte prövats med hänsyn till inverkan på allmänna intressen, vill utredningen erinra om att en sådan prövning enligt uttalande i utredningsdirektiven framdeles bör bli möjlig. Vad som här kommer i förgrunden torde främst vara ett skydd mot utdikning av vissa områden som kan bedömas särskilt värdefulla från naturvårdssyn-

punkt. Som exempel kan nämnas våtmarker med rikt fågelliv eller särpräglad flora. Markavvattning bör emellertid även i övrigt vara underkastad samma allmänna prövning som andra vattenföretag, även om den på grund av sin art och omfattning mera undantagsvis kan tänkas stå i strid med andra väsentliga allmänna intressen. Utredningen vill dock betona att skogsdikningarna kan ha negativa verkningar från naturskydds- och fiskesynpunkt.

I likhet med vad som nu gäller bör emellertid ett vattenföretag kunna tillåtas även om det medför olägenhet av större betydelse för allmänt intresse. Enligt 2 kap. 3 § tredje stycket VL kan regeringen lämna tillstånd till vattenbyggnad med sådan inverkan på allmänna intressen som anges i lagrummet, om byggnaden är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt. En liknande bestämmelse finns i bl. a. 4 kap. 18 § tredje stycket. Ett sådant stadgande bör införas också i nya VL. Tillståndsmyndigheten bör således kunna lämna tillstånd till ett företag som medför olägenhet av större betydelse för allmänt intresse, om företaget är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt.

En fråga som bör behandlas i detta sammanhang är huruvida i nya VL någon motsvarighet behövs till VL:s nuvarande möjlighet att underställa frågan om företags tillåtlighet regeringens prövning. Bestämmelser härom finns i bl. a. 2 kap. 20 § 3 mom. och 47 § 2 mom. Även ML innehåller i 16 § en liknande bestämmelse om underställning. Enligt vad som uttalades av departementschefen i prop. 1969:28 (s. 212) ville man genom underställningsinstitutet, som ansågs utgöra en hörnpelare i en modern miljövårdslagstiftning, trygga att samhällsekonomiska och planeringspolitiska avvägningar av betydelse för större områden eller av mera principiell innebörd gjordes av regeringen.

Detta uttalande om underställningsinstitutet gjordes emellertid innan regeringens prövningsrätt i vattenmålen utvidgats genom 1971 års ändringar i 4 kap. VL och före tillkomsten av 136 a § BL. Regeringens prövningsrätt kommer att bibehållas i nya VL. Den förordade bestämmelsen om möjlighet att, när synnerliga skäl föreligger, meddela tillstånd till ett företag även om det medför olägenhet av större betydelse för allmänt intresse kommer att i de allra flesta fall få betydelse för de viktigare vattenföretagen som ju skall prövas av regeringen antingen obligatoriskt eller efter förbehåll. Särskilt förbehållsinstitutet skulle i många fall kunna ersätta underställningsinstitutet. Kvar skulle i så fall bli några enstaka företag där avvägningen enligt den förordade bestämmelsen får göras av annan tillståndsmyndighet än regeringen. Att för sådana fall ha kvar underställningsinstitutet torde vara onödigt. Man bör också beakta att frågan genom fullföljd skall kunna föras upp till regeringen.

Någon motsvarighet till det nuvarande underställningsinstitutet bör enligt utredningens mening därför inte införas i nya VL.

3.4.3 *Samhällsekonomiska hänsyn*

Som tidigare anförts skall de förordade reglerna om skydd för allmänna intressen liksom f. n. tillämpas såväl när ett vattenföretag utförs på företagarens egen fastighet och inte skadar annans egendom som när skada på annan tillhörig egendom sker därigenom. För rätten att skada eller tvångsvis

ta i anspråk annan tillhörig egendom bör emellertid ytterligare krav på vattenföretagets allmänna lämplighet uppställas. Måste en utomstående till följd av ett vattenföretag finna sig i att hans egendom skadas eller är han tvungen att på annat sätt underkasta sig inskränkningar i rätten till sin egendom, bör han skäligen kunna kräva att företaget är samhällsekonomiskt motiverat. I viss likhet med vad som gäller enligt den ekonomiska tillåtlighetsregeln i 2 kap. 3 § första stycket nuvarande VL och motsvarande bestämmelser på andra håll i samma lag bör sålunda för dessa mycket vanliga fall i nya VL meddelas föreskrifter om en prövning av företagets allmänna lämplighet från samhällsekonomiska synpunkter. Att utsträcka dessa föreskrifter till att gälla även vattenföretag som endast berör företagarens egen egendom eller egendom tillhörig den som gjort gemensam sak med företagaren är enligt utredningens mening inte erforderligt.

I enlighet med de kritiska synpunkter som framförts rörande de nuvarande lagrummen bör de nya bestämmelserna utformas så att de lämnar utrymme för en friare och därmed mera mångsidig bedömning av vattenföretagen, baserad på en ekonomisk analys av rimlig omfattning. Till följd härav bör bl. a. eftersträvas en mildring av kravet på matematisk exakthet i beräkningarna. En annan konsekvens av principen om en friare bedömning torde böra bli att hänsyn vid beräkningarna skall tagas inte blott som f. n. till skada som uppkommer genom företagens inverkan på vattenförhållandena utan även till annan skada och olägenhet genom företagen.

Rörande omfattningen av och det närmare innehållet i den ekonomiska analysen torde man inledningsvis kunna slå fast att det alltid är möjligt att göra en åtminstone grov ekonomisk uppskattning av anläggningskostnaderna och av de direkta skadorna. Vill man beakta även indirekta skador och olägenheter, uppkommer avgränsningsproblem och andra svårigheter, vartill utredningen återkommer i det följande.

När det sedan gäller att i ekonomiska termer redovisa nyttan av vattenföretagen, är problemen i vissa fall teoretiskt sett inte särskilt komplicerade. Detta är förhållandet i fråga om vattenkraftanläggningar och vissa andra företag med inriktning på produktion, t. ex. markavvattningsföretag. Nyttan av kraftutbyggnader kan sålunda vara förhållandevis enkel att fastställa, åtminstone om man, som hittills brukat ske, bestämmer nyttan på grundval av beräknad kraftproduktion resp. ökad kraftproduktion genom det tilltänkta företaget samt ett uppskattat värde på kraften. För markavvattningsföretagen bestämmes nyttan till fastigheternas värdestegring. Denna ligger också till grund för kostnadsfördelningen inom företagen.

Beträffande vissa andra typer av vattenföretag, exempelvis yt- eller grundvattentäkt för kommunal vattenförsörjning, är den ekonomiska nyttan svårare att uppskatta. I än högre grad gäller detta åtgärder i vatten till fiskets förbättrande eller till fromma för den allmänna miljövården eller hälsovården. Även här bör emellertid ekonomiska värderingar av nyttan kunna komma i fråga, låt vara att man då måste acceptera en i fria former verkställd uppskattning. Här liksom i andra liknande sammanhang bör man kunna finna viss ledning i de modeller för nytto-kostnadskalkyl som under senare år konstruerats bl. a. för att bedöma just vissa vattenutbyggnaders samhällsekonomiska berättigande (jfr Thorburn, Förvaltningsekonomi, 1969, s. 129 f.). Dessa kalkyler utgör jämförelser mellan olika realistiska

handlingsalternativ och syftar till att öka möjligheterna att få grepp om eljest diffusa samhällsproblem. Att den frihet i bedömningen som nyss nämnts är nödvändig i dessa sammanhang är emellertid uppenbart.

Av samhällsekonomisk betydelse kan också de indirekta, ekonomiska verkningarna av ett vattenföretag vara. De indirekta verkningarna kan vara såväl positiva som negativa. Företaget kan t. ex. ha positiva effekter på sysselsättningen eller medföra annan ekonomisk stimulans för orten men kan också ha negativa verkningar för bl. a. rekreationsintressena, t. ex. fritidsfisket, som skulle kunna uppskattas i ekonomiska termer. Uppskattningen av sådana indirekta ekonomiska verkningar kommer emellertid att komplicera beräkningarna genom uppkommande avgränsningsproblem och i många fall utredningssvårigheter. Risk för dubbelräkningar kan uppkomma. De svårigheter som kan vara förbundna med en uppskattning av de indirekta verkningarna får emellertid inte leda till att man helt avstår därifrån vid den ekonomiska tillåtlighetsbedömningen. Den kan få särskild betydelse i marginalfallen, när det står och väger mellan att förklara ett vattenföretag tillåtligt eller otillåtligt. Med hänsyn till att metoderna för beräkning av dylika indirekta verkningar ännu torde vara ganska outvecklade är emellertid en betydande försiktighet påkallad.

Genom ett stadgande om en samhällsekonomisk lämplighetsprövning av ett vattenföretag kan skapas förutsättningar för en sådan helhetsbedömning av företaget att från allmän eller enskild synpunkt positiva verkningar av detta också kan tillgodoräknas företagaren. Sålunda bör, i motsats till vad som nu gäller enligt 2 kap. 3 § första stycket VL, hänsyn kunna tas till nytta som företaget medför för annan än företagaren. Denna nytta kan vara av mångahanda slag. Som exempel kan nämnas sådan nytta av ett kraftverksbygge som uppkommer för annan fallhöjdsägare i vattendraget än kraftverkets ägare. Hänsyn kan också tas till den nytta som vattenreglering kan medföra för flottnings- och torrläggningsintressena genom lämpligare vattenframrinning än den naturliga under torrperioder resp. flödestider. Den fördel för landskapsbilden under sommartid som en kraftverksdämning kan medföra genom höjning av vattenståndet bör också kunna beaktas liksom den omständigheten att ett dikningsföretag underlättar dagvattenavrinningen från en större väg.

Enligt motiven till 2 kap. 3 § första stycket VL skall man vid den ekonomiska tillåtlighetsbedömningen inte räkna med den eventuella sekundära skada som kan drabba ägaren av en skadad egendom. Som exempel anges att ägaren av ett hus tvingas att till följd av skada på huset flytta sin där bedrivna affärsrörelse till en annan lokal och därigenom får avkastningen på rörelsen minskad för längre eller kortare tid. En sådan tillfällig skada ansågs inte äga någon betydelse från nationalekonomisk synpunkt. Vid den helhetsbedömning av vattenföretag som bör ske enligt nya VL synes emellertid även sådana sekundära skador enligt utredningens mening kunna tagas med i bedömningen.

Ett stadgande om samhällsekonomisk lämplighetsprövning bör också medge genomförande av t. ex. sådana fiske- och miljövårdande åtgärder som nu behandlas i 2 kap. 9 § VL. Vattenföretag som sålunda enligt en strikt ekonomisk bedömning t. o. m. skulle visa sig förlustbringande bör ändå kunna tillåtas, om fördelarna med anläggningen från allmän eller enskild

synpunkt är stora.

I enlighet med det anförda bör bestämmelsen om samhällsekonomisk lämplighetsprövning av ett vattenföretag ges en ganska allmänt hållen utformning. I stället för den i gällande VL angivna proportionen mellan nytta och skada bör i den nya bestämmelsen ställas upp ett krav på att kostnaderna och olägenheterna av företaget inte står i missförhållande till fördelarna från allmän och enskild synpunkt. Genom en sådan regel, som ansluter till den nuvarande bestämmelsen i 2 kap. 9 § tredje stycket VL, uppnår man bl. a. den fördelen att man kan bedöma tillåtligheten av t. ex. ett kommunalt vattenförsörjningsprojekt genom att beakta om erforderligt vatten kan erhållas på ett lämpligare sätt än genom den ifrågasatta vattentäkten samt vilka kostnader och olägenheter som i så fall skulle uppkomma, dvs. en bedömningsmetod av typ liknande nytto-kostnadskalkylen. En så avfattad bestämmelse ger också, i enlighet med det tidigare anförda, visst utrymme för beaktande av indirekta, ekonomiska verkningar samt möjliggör genomförande av t. ex. fiskefrämjande och naturvårdande vattenföretag utan en i ekonomiska termer klart definierbar nytta.

Med en dylik bestämmelse saknas skäl att ha kvar någon motsvarighet till den nuvarande underställningsmöjligheten enligt 2 kap. 3 § tredje stycket och motsvarande bestämmelser på andra håll i VL. Detsamma har förordats i det föregående också i vad gäller avvägningen mellan ett vattenföretag och motstående allmänna intressen.

3.4.4 *Vissa undantagsregler m. m.*

I vissa fall ingår vattenföretag såsom en del av ett företag vilket prövas också i annan ordning än enligt vattenlagstiftningen. För sådana fall bör man söka samordna prövningen. Utgångspunkten bör vara att en dubbelprövning av företagen så långt möjligt skall undvikas. Därigenom kan dubbelarbete förhindras liksom risken för att tillståndsmyndigheterna kommer till olika resultat, när det gäller bedömningen av de grundläggande frågorna.

Ett vattenföretag kan t. ex. ha samband med industriell verksamhet vars lokalisering prövats enligt 136 a § BL. Det kan vara frågan om vattenförsörjningen till industrin. F. n. är beslut enligt detta stadgande endast bindande för planeringen enligt BL samt för prövningen enligt ML. Koncessionsnämnden är i dag remissinstans i lokaliseringsärendena och anledning till annat antagande än att nämnden kommer att ha kvar denna funktion även efter tillkomsten av nya VL föreligger inte. Nämnden, som blir tillståndsmyndighet i ärenden både enligt ML och enligt VL, kan alltså i sitt remissyttrande till regeringen belysa lokaliseringens verkningar såväl från miljöskydds- som från vattenrättslig synpunkt utan att handläggningen av ärendet skall behöva kompliceras eller försenas. Beslut enligt 136 a § BL bör därför kunna bli välgrundade även ur vattenrättsliga aspekter i de fall ett vattenföretag förutsätts i beslutet. Ett sådant beslut bör därför vara bindande också för prövningen enligt VL. Någon tillåtlighetsprövning av vattenföretaget skall i detta fall inte behöva ske enligt VL, utan prövningen enligt denna lag bör i stället inriktas på företagets lämpliga utformning m. m. med hänsyn till motstående intressen.

Det skulle kunna ligga nära till hands att låta den förordade undantagsre-

geln omfatta även vattenföretag som förutsatts i beslut enligt ML om tillstånd till miljöfarlig verksamhet. Ofta fordras nämligen att åtgärder i vatten vidtas för att motverka förorening genom avloppsvatten. Det kan vara fråga om nya eller ändrade bestämmelser angående vattenframsläppningen vid vattenbyggnad eller om ändring eller utrivning av sådan byggnad. Det kan också röra sig om vattenreglering eller vattenöverledning. Enligt 8 kap. 27 § VL blir bestämmelserna i 2 kap. VL om byggande i vatten tillämpliga på sådana åtgärder, dock med den inskränkningen att den ekonomiska tillåtlighetsprövningen enligt 2 kap. 3 § första stycket inte behöver ske.

Några mera vägande invändningar synes inte behöva resas mot en sådan ordning för det fallet att tillståndsbeslutet enligt ML fattas av regeringen. Då motsvarande beslut fattas av koncessionsnämnden, uppkommer emellertid svårigheter som främst hänger samman med instansordningen. Problemet kan belysas med följande exempel, som är hämtat från ett ärende angående utbyggnad av pappersbruket i Hyltebruk.

Frågan om utsläpp i ett vattendrag av avloppsvatten från en industri prövas av koncessionsnämnden enligt ML. För att minska olägenheterna av avloppsutsläppet fordras att avloppsvattnet späds ut, vilket i sin tur fordrar reglering av ovanförliggande sjöar.

Ett tillståndsbeslut av koncessionsnämnden enligt ML skulle i ett dylikt fall således förutsätta reglering av sjöarna. Med en bestämmelse om att ett sådant beslut skall vara bindande från tillåtlighetssynpunkt enligt VL, skulle de sakägare som berörs endast av regleringarna emellertid kunna komma i ett sämre läge. Trots att sakägarna inte alls är berörda av avloppsutsläppet skulle de bli tvungna att bevaka sin rätt redan i ärendet enligt ML och i förekommande fall genom fullföljd av talan mot beslutet enligt ML försöka få frågan om vattenföretagets tillåtlighet prövad. Det kan emellertid ifrågasättas i vad mån talan över huvud skall kunna fullföljas endast beträffande frågan om vattenföretaget och om den som endast berörs av vattenföretaget har någon rätt att föra talan mot beslutet enligt ML.

Det angivna exemplet torde visa att det inte är möjligt att utvidga undantagsregelns tillämpning till vattenföretag som förutsatts i tillståndsbeslut enligt ML. Då tillståndsmyndigheterna enligt nya VL och ML torde bli desamma, bör sådana samordningsfrågor mellan lagarna i stället lösas genom en lämplig, samtidig handläggning av frågorna så att en helhetsbedömning av företaget och dess verkningar blir möjlig.

Undantag bör däremot föreskrivas för utförande av bro eller annat vattenföretag för väg eller järnväg m. m., om anläggningsfrågan har prövats i särskild ordning. Ett sådant undantag finns redan i 2 kap. 40 § första stycket VL. För detta fall bör undantaget inte göras lika omfattande som för företag vilka prövats enligt 136 a § BL. Eftersom den myndighet som handlagt väg- eller järnvägsfrågan inte kan förutsättas ha särskild sakkunskap på det vattenrättsliga området, bör undantag här göras bara för prövning som kan ske utan sådan kunskap, nämligen dels prövning om hinder föreligger från allmänna planeringssynpunkter eller med hänsyn till bristande överensstämmelse med fastställda markanvändningsplaner, dels den samhällsekonomiska lämplighetsprövningen. Den specifikt vattenrättsliga prövningen rörande företagets inverkan på allmänna intressen som inte har angivits särskilt i nya VL bör däremot förbehållas de vattenrättsliga tillståndsmyn-

digheterna och alltså inte undantagas i detta sammanhang.

Man kan tänka sig många andra fall än de nu behandlade där en prövning av samma vattenföretag sker av olika myndigheter. För dessa synes undantag av olika skäl inte böra komma i fråga. Vad särskilt gäller täktverksamhet m. m. på havsbottnen inom allmänt vattenområde som enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln prövas av regeringen eller statens industriverk torde ofta en särskild prövning även enligt nya VL erfordras.

Är en gemensamhetsanläggning förutsatt i fastställd plan, behöver enligt 6 § första stycket AL en allmän lämplighetsprövning av anläggningen ske endast om särskilda skäl föranleder det. Ett dylikt undantag skulle också kunna diskuteras för vattenföretagens del när det gäller den samhällsekonomiska lämplighetsprövningen. Emellertid torde det vara skillnad mellan en gemensamhetsanläggning, t. ex. en parkeringsplats eller en värmeanläggning, och ett vattenföretag. Gemensamhetsanläggningen synes typiskt sett vara av det slaget att dess lämplighet bedöms i samband med planfastställelsen. Sådana bedömningar torde i dylika sammanhang knappast ske för vattenföretagens del annat än undantagsvis. Motsvarande regel bör därför inte införas i nya VL.

Till de nyss förordade tillåtlighetsreglerna och bestämmelserna om undantag i vissa fall från dessa bör också fogas en bestämmelse som reglerar frågan om inbördes konkurrens mellan olika vattenföretag som rör samma vattentillgång eller av annan grund inte kan utföras vid sidan av varandra. Bestämmelser för sådana konkurrenssituationer finns i bl. a. 2 kap. 38 § andra stycket VL. Liksom detta stadgande bör regeln ha avseende på företag beträffande vilka fråga om tillstånd föreligger till samtidig prövning. Utgångspunkten för bedömningen i sådana konkurrenssituationer bör vara att man såvitt möjligt jämkar mellan de stridiga intressena så att vart och ett kan tillgodoses utan väsentligt förfång för det andra. Om jämkning inte kan ske, bör företräde ges åt det företag som från allmän och enskild synpunkt kan antagas bli till största fördel.

Slutligen bör bland nya VL:s egentliga tillåtlighetsregler tagas in en bestämmelse som stadgar att man vid prövningen av ett vattenföretags tillåtlighet skall beakta även annat vattenföretag som med sannolikhet kan antagas bli erforderligt för ett ändamålsenligt utnyttjande av det sökta företaget. En motsvarighet till ett sådant stadgande finns f. n. i 4 kap. 18 § andra stycket andra punkten VL (jfr SOU 1973:40 s. 43 f. och prop. 1971:106 s. 109).

3.4.5 *Allmänna lämplighetsvillkor*

De tillåtlighetsregler som förordats i det föregående bör kunna medge en friare bedömning till gagn för samhällsplaneringen. Om man bortser från att de ger tillståndsmyndigheten möjlighet att självmant ta upp frågan om vilken lokalisering som är den från allmän synpunkt lämpligaste, är de emellertid i så måtto begränsade att de endast avser frågan huruvida man skall förklara ett visst konkret företag tillåtligt eller ej. De har sålunda inte avseende på skälighetsavvägningen i fråga om företagets omfattning eller utförande. I nuvarande VL görs i viss utsträckning sådana avvägningar med stöd av 2 kap. 2 § och motsvarande bestämmelser på andra ställen i lagen, t. ex. 7 kap. 4 §.

I 2 kap. 2 § VL ges en generell bestämmelse till skydd för alla den byggande motstående intressen av såväl allmän som enskild natur. Det föreskrivs att byggnad i vatten skall göras så att ändamålet utan oskälig kostnad kan vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan. Enligt det bakomliggande sakkunnigförslaget uttrycker bestämmelsen den allmänna principen om det sätt varpå en vattenbyggnad får utföras. 1918 års riksdag tillmätte bestämmelsen den mest grundläggande betydelse. Dess närmare innebörd är emellertid inte helt klar. Hos af Klintberg hävdas (s. 13) att stadgandet endast har avseende på sättet för utförande av ett sökt företag och att det inte bör åberopas vid avgörande av frågan om företaget skall anses tillåtligt. Däremot bör bestämmelsen kunna tillämpas i fråga om ett företags omfattning. Även den uppfattningen har hävdats att stadgandet inte heller kan åberopas i detta senare avseende (Svensson, Om innebörden av stadgandet i 2 kap. 2 § vattenlagen, Svenska vattenkraftsföreningens publ. 1957:5). Enligt Bergsten (SvJT 1959 s. 674 f.) reglerar bestämmelsen inte i och för sig frågan om ett företags tillåtlighet och omfattning, men den grundsats som kommit till uttryck i bestämmelsen bör beaktas vid tillämpningen av sådana regler som avser tillåtlighet av tvångsförfaranden. Bestämmelsen torde i varje fall inte kunna leda till att ett företag förklaras otillåtligt av den anledningen att dess ändamål kan vinnas på ett bättre sätt genom utnyttjande av ett annat vattenområde än som avses med ansökan.

Enligt utredningens mening torde ett uttryckligt stadgande som har avseende såväl på ett vattenföretags omfattning som på dess utförande vara nödvändigt med hänsyn till motstående allmänna och enskilda intressen. Skyldigheten för företagaren att underkasta sig inskränkningar i dessa hänseenden kan emellertid orsaka honom stora kostnader eller förluster. Inskränkningarna kan därför inte vara hur långtgående som helst. I likhet med vad som nu gäller enligt såväl VL som ML bör det därför följa av den nya bestämmelsen att förlusten eller kostnaden inte får vara oskälig i förhållande till den genom inskränkningen eller ändringen uppkommande minskningen i intrång och olägenheter.

Det bör understrykas att det nu förordade stadgandet inte skall vara att anse som någon egentlig tillåtlighetsregel. Frågan om ett vattenföretags omfattning och utförande skall i första hand prövas med utgångspunkt i det i ansökan beskrivna företagets förenlighet med de egentliga tillåtlighetsbestämmelserna. Dessa har behandlats i det föregående och avser att utgöra skydd för allmänna och enskilda intressen. Endast om det därvid kan finnas utrymme för olika lösningar eller jämkningar, blir ett stadgande av ifrågavarande innebörd tillämpligt.

I det nya stadgandet bör uttryckligen slås fast att jämkningar i frågor om företagets omfattning är möjliga. Tillståndsmyndigheten bör sålunda utrustas med en otvetydig rätt att t. ex. i ett vattenregleringsärende sänka en begärd dämningsgräns eller höja en sänkningsgräns. Den bör också kunna minska ett begärt vattenuttag vid prövning av ansökan om yt- eller grundvattentäkt eller inskränka begärd utfyllnad inom vattenområde. Genom stadgandet bör man också kunna utesluta sådana mera självständiga delar av ett större vattenföretag som inte utgör någon nödvändig förutsättning för tillkomsten av det större företaget (jfr målet angående tillåtligheten av Järnvägsforsens kraftverk, NJA 1974 s. 719). Genom jämkningar av antytt

slag kan ett eljest otillåtligt vattenföretag göras tillåtligt men även ett i och för sig tillåtligt företag inskränkas.

Vad som sagts rörande omfattningen gäller också själva sättet för utförandet av ett vattenföretag. I detta avseende bör inte göras någon ändring i förhållande till vad som gäller f. n. Härav följer i första hand att om ett vattenföretag kan utföras på två olika, från kostnadssynpunkt likvärdiga sätt, det alternativ skall väljas som medför minsta intrång för motstående intressen. Men även om alternativen inte är likvärdiga utan det som medför den större skadegörelsen är förmånligare för företagaren, skall denne kunna tvingas att välja ett annat, mera kostnadskrävande men mindre skadegörande byggnadssätt.

En företagare kan alltså på grund av stadgandet bli tvungen att underkasta sig en kostnadsökning. Han kan också tvingas att tåla en minskning av företagets lönsamhet. Förutsättningen skall emellertid som tidigare nämnts vara att förlusten eller kostnaden inte är oskälig i förhållande till den uppkommande minskningen i intrång och olägenheter. Även om det inte direkt framgått av lagtexten har det vid tillämpningen av 2 kap. 2 § VL ansetts att en minskning av den genom ett vattenföretag uppkommande lönsamheten bör vara jämställd med en kostnadsökning för företagaren (jfr af Klintberg s. 13). Detta förhållande bör nu komma till direkt uttryck i lagen genom att förlust jämställs med kostnad.

De grundsatser som nu förordats bör också avse hänsynstagande till mera betydande framtida företag, t. ex. för allmän farled eller annat intresse som avses i 2 kap. 13 § VL. Vattenföretag bör därför såvitt möjligt utföras så att det inte försvårar annat företag som kan antagas framdeles beröra samma vattentillgång och som främjar allmänt eller enskilt ändamål av betydelse.

Av den i 2 kap. 2 § VL fastslagna principen har enligt stadgad praxis i vattenmål ansetts följa en befogenhet för domstolarna att föreskriva skadeförebyggande åtgärder. Sådana skyddsåtgärder har betraktats som en del av själva byggnadsföretaget som ansetts böra utföras på sådant sätt att minsta intrång och olägenhet uppkommer för motstående intressen (jfr af Klintberg s. 14). Även i ersättningshänseende har principen numera lagfästs så att den utgör ett alternativ till skadeersättning (se 9 kap. 1 § tredje stycket VL samt prop. 1974:83 s. 152 och 294 f.).

Enligt utredningens mening bör även principen om skyldighet för företagaren att vidtaga skadeförebyggande åtgärder som ett led i frågan om företagets lämpliga utförande komma till direkt uttryck i en lagbestämmelse.

I samband med behandlingen av frågan om de egentliga tillåtlighetsreglerna har utredningen också berört det fallet att någon fastställd plan inte finns men däremot bestämmelser för mark- eller vattenområdens bebyggande eller användning enligt t. ex. BL, NVL, fornminneslagen eller byggnadsminneslagen. Då sådana bestämmelser ofta har formen av förbud och dessutom ofta torde sakna den noggrannhet som utmärker fastställda planer enligt BL, kan man inte ställa upp samma krav på att bestämmelserna skall utgöra ett ovillkorligt hinder mot ett vattenföretag. I stället bör som ett allmänt lämplighetsvillkor stadgas att ett vattenföretag bör utföras så att syftet med bestämmelserna inte motverkas (jfr prop. 1969:128 s. B 124 med

förslag till fastighetsbildningslag).

De nu behandlade nya bestämmelserna avser uteslutande att tillgodose intressen som är motstående vattenföretagens. VL innehåller emellertid också liknande regler som avser att gynna sådana som har eller kan få nytta av företagen. Av denna beskaffenhet är 3 kap. 7 § VL där det föreskrivs att vattenreglering skall utföras så att största båtnad vinnes för "de olika intressen, varom är fråga". Därmed syftas i första hand på de egentliga regleringsintressenterna, dvs. de i en samfällighet ingående vattenkrafts- och torrläggningsintressenterna. För företag som uteslutande avser torrläggning finns en motsvarande bestämmelse i 7 kap. 20 §. Regeln i 3 kap. 7 § gäller emellertid också vissa utomstående såsom kommuner, ägare av allmänna hamnar, allmänna farleder och avloppsanläggningar samt flottande, när regleringen är till nytta för dem (jfr 3 kap. 8 och 9 §§). Förutsättningen för regelns tillämpning är emellertid att dessa intressen kan beaktas inom ramen för vad som är förenligt med företagets ändamål samt att oskälig kostnadsökning inte uppkommer. En annan bestämmelse av liknande karaktär är 2 kap. 15 § VL som ålägger vattenbyggnads ägare att låta annan begagna byggnaden. Förutsättningarna är här att begagnandet sker för tillgodogörande av vatten och att upplåtelsen inte medför väsentlig olägenhet för ägaren. En motsvarande regel som har avseende på invallningsföretag finns i 7 kap. 50 § första stycket VL.

Även i nya VL bör intagas regler för tillgodoseendet av intressen som gagnas eller kan gagnas av nya eller befintliga vattenföretag. Inte minst samhällsekonomiska hänsyn talar för att nya vattenföretag planeras och utförs så att de blir till största möjliga nytta för så många som möjligt. Samtidigt är det emellertid av vikt att den som tar initiativ till ett företag eller i övrigt har ett förstahandsintresse av att ett visst ändamål blir tillgodosett genom företaget får ett godtagbart skydd. Det bör således inte accepteras att företaget får en annan inriktning än den som ursprungligen varit avsedd.

En ny lagstiftning på detta område torde lämpligen kunna utformas så att var och en av dem som kommer att gemensamt deltaga i ett företag inom ramen för en samfällighet kan få sina intressen i fråga om företagets utförande beaktade i största möjliga utsträckning. Det kan gälla samfälligheter för vattenreglering eller markavvattning. En sådan bestämmelse kommer alltså att i visst hänseende reglera det inbördes förhållandet mellan intressenter som är förenade i en intressegemenskap. Den kommer inte att innebära någon större nyhet, eftersom den ganska nära ansluter till nuvarande 3 kap. 7 § och 7 kap. 20 § VL (jfr även 19 § LFS). Samtidigt bör emellertid även den helt utomstående beredas tillfälle att i rimlig omfattning påverka ett planerat företags omfattning och utförande, om stadigvarande nytta beredes honom därigenom. Ett industriföretag kan exempelvis ha intresse av att tappningsbestämmelserna för ett nytt, högre upp i vattendraget liggande kraftverk, som i och för sig inte berör industriföretaget, utformas med särskilt beaktande av företagets önskemål om förbättrad tillgång till industrivatten. Industriägaren bör då kunna begära att hans önskemål tillgodoses i den mån detta kan ske utan att vattenföretagets egentliga ändamål, dvs. kraftproduktionen, blir eftersatt. Genom en bestämmelse av sådant innehåll, kombinerad med lagstiftningen om vattenförbund, torde man kunna undvika särregler om behandlingen av gemensamma intressen av det slag som nu finnes i t. ex. 3

kap. 1, 8 och 9 §§, 7 kap. 41 § samt 8 kap. 20–29 §§ VL. Vid sidan om en sådan bestämmelse bör nya VL ha en motsvarighet till de nyss berörda reglerna i 2 kap. 15 § och 7 kap. 50 § om rätt att använda annans anläggning i vatten.

Slutligen bör bland reglerna om allmänna förutsättningar för vattenföretag intas en motsvarighet till 2 kap. 8 § VL om skyldighet för den som utför ett vattenföretag att vidtaga åtgärder till skydd för fisket.

3.5 Prövningssystem

3.5.1 *Nuvarande prövningssystem m. m.*

Efter 1971 års provisoriska ändringar i *VL:s prövningssystem* gäller i stora drag följande.

Frågor om tillstånd att utföra t. ex. kraftverk och andra större vattenbyggnadsföretag prövas av vattendomstol med skyldighet för domstolen att underställa tillåtlighetsfrågan regeringens prövning från bl. a. allmänna planeringssynpunkter. Det ankommer på vattendomstolen att därefter meddela tillstånd och avgöra ersättningsfrågorna. Talan mot vattendomstolens avgörande kan fullföljas till Svea hovrätt i dess egenskap av en för hela landet gemensam vattenöverdomstol och därifrån till högsta domstolen. Mindre vattenbyggnadsföretag prövas av vattendomstolen utan skyldighet att underställa regeringen tillståndsfrågan annat än då viktiga samhällsintressen sätts i fara.

Frågor om tillstånd till företag enligt 3 samt 6–8 kap. VL kan avgöras vid syneförrättning. Härvid prövas också ersättningsfrågorna. Mycket omfattande företag skall underställas regeringens prövning för bedömning från allmänna planeringssynpunkter. Synemännens utlåtande angående huvudsakligen mer ingripande företag skall underställas vattendomstolens prövning. Talan mot synemännens utlåtande kan föras hos vattendomstolen och fullföljas därifrån till vattenöverdomstolen och högsta domstolen.

Vattendomstolen var tidigare en självständig administrativ enhet under Svea hovrätt i dess egenskap av vattenöverdomstol. Efter 1971 års ändringar ingår den i tingsrättsorganisationen.

Tillstånd enligt *ML* till verksamhet som medför risk för t. ex. vatten- eller luftförorening ges av koncessionsnämnden för miljöskydd. Naturvårdsverket kan ge dispens från skyldighet att söka tillstånd. Även länsstyrelserna har viss dispensbefogenhet, och de kan av regeringen också medges rätt att ge tillstånd enligt ML. Denna möjlighet har dock hittills inte utnyttjats. När viktiga samhällsintressen sätts i fara, kan tillståndsfrågan underställas regeringen hos vilken besvär också kan anföras över meddelade tillståndsbeslut. Ersättningsfrågor prövas av fastighetsdomstol, som också kan pröva yrkande om förbud mot miljöfarlig verksamhet. Talan mot domstolens beslut fullföljs till vederbörande hovrätt och därifrån till högsta domstolen.

Tillkomsten och lokaliseringen av industriell eller liknande verksamhet, som är av väsentlig betydelse för hushållningen med energi, med träfiberråvara eller med landets samlade mark- och vattentillgångar, prövas av regeringen enligt 136 a § *BL*. Genom denna prövningsordning har man i avbidan på en eventuell framtida fullständig integration av prövningssystemet åstadkommit en samordning mellan BL och ML i fråga om bl. a.

tillståndsgivningen beträffande tyngre, miljöstörande industri (jfr prop. 1972:111 Bilaga 2 s. 363). Tillståndsfrågan i dylika ärenden avgörs av regeringen efter remiss bl. a. till sakkunniga myndigheter. Som remissinstans har koncessionsnämnden ålagts vissa särskilda uppgifter, såsom att hålla sammanträde med sakägare m. fl. och att förordna sakkunnig. Det ankommer som regel på koncessionsnämnden att efter regeringens tillståndsbeslut meddela närmare villkor för verksamheten, då förprövningsplikt enligt ML föreligger.

Enligt *ExL* är det regeringen som prövar huruvida och i vilken omfattning expropriation får äga rum. Regeringen kan dock förordna att fråga om tillstånd till expropriation i visst fall skall prövas av länsstyrelsen eller annan myndighet. Om expropriationsrätt medges, skall bestämmas en dag då saken sist skall ha fullföljts genom ansökan om stämning till fastighetsdomstol för skadereglering. Har talan inte väckts då, förfaller frågan om expropriation. Talan får väckas av sökanden, men har expropriationstillstånd meddelats och fastigheten tillträtts av den exproprierande, får talan väckas också av fastighetsägaren eller annan sakägare vars rätt berörs av tillträdet.

Vattenlagsutredningens direktiv innehåller i huvudsak följande synpunkter på ett nytt vattenrättsligt prövningssystem.

Kraftverk, företag för vattenförsörjning och andra större företag i vatten har långsiktiga verkningar inom många samhällsområden. Det är därför angeläget att företagen kan passas in i samhällsplaneringen i stort. Tillståndsprövningen bör vara ett led i en effektiv samhällsplanering. Detta förutsätter, förutom ändrade tillåtlighetsregler, ett prövningsförfarande utformat så att avgörandena kan träffas snabbt och smidigt med sakkunnigt beaktande av den mångfald allmänna och enskilda intressen som berörs. Ytterligare krav är att tillämpningen blir enhetlig och konsekvent och fyller anspråken på rättssäkerhet. Vattendomstolarna har små möjligheter till den översiktliga bedömning som är nödvändig från allmän planeringssynpunkt. Detta krav tillgodoses enligt direktiven på ett väsentligt bättre sätt i ett administrativt förfarande. Också för de mindre fallen krävs lämplighetsavvägningar som passar väl för ett administrativt organ. Mera bagatellartade ärenden kan därvid klaras av utan den onödiga tidsutdräkt som ibland följer med ett domstolsförfarande.

I både vattenlagsutredningens direktiv och 1971 års proposition angående det vattenrättsliga prövningssystemet uttalar departementschefen önskemål om att det vattenrättsliga prövningssystemet konstrueras med ML som förebild. Prövningen av tillstånd bör sålunda i större, mera principiella eller riksviktiga frågor förläggas till en central instans, i första hand koncessionsnämnden för miljöskydd, och i övriga fall till länsstyrelserna eller vissa av dessa. Den administrativa myndigheten bör förutom företagets tillåtlighet pröva frågan om och i vad mån tillståndet skall förenas med vissa villkor med hänsyn till allmänna intressen. Skaderegleringen bör ankomma på fastighetsdomstol. Denna bör pröva framställda ersättningsanspråk och möjligen även vissa andra enskilda krav t. ex. på skyddsåtgärder sedan skada uppstått eller på skadeförebyggande åtgärder som inte har till huvudsakligt syfte att skydda en grupp sakägare eller allmänna intressen. Enligt direktiven har utredningen vidare att modernisera förrättningsförfarandet i fråga om torrläggningsföretag och i övrigt utreda det framtida behovet av syneförrättningsinstitutet.

Mot den i direktiven anbefallda organisationsreformen har bl. a. i svaren på utredningens *enkät* i huvudsak invänts att den inte kan väntas tillgodose önskemålen om ett effektivt, snabbt och smidigt samt från rättssäkerhetssynpunkt betryggande förfarande (jfr också Fredriksson i SvJT 1972 s. 258). Det har också framhållits att tillståndsfrågan, frågan om sådana villkor för tillståndet som avser att tillgodose allmänna intressen samt frågorna om skadeförebyggande åtgärder och om ersättning har sådant samband med varandra att bedömningen inte bör delas upp på olika myndigheter. Det dubbla förfarandet anses dessutom onödigt komplicerat i bagatellmålen.

3.5.2 *Vattenlagsutredningens synpunkter*

Allmänna överväganden

I sitt första delbetänkande (SOU 1970:40) med förslag till provisoriska ändringar i prövningssystemet anförde vattenlagsutredningen bl. a. att i samma mån som en mera översiktlig och långsiktig bedömning av vattenresursernas utnyttjande äger rum inom den nya planlagstiftningens ram så minskar behovet av en motsvarande prövning enligt VL.

Det är inte realistiskt att räkna med att planeringen inom en överblickbar framtid kommer att ha drivits så långt att vattenrättsliga tillståndsfrågor alltid kan bedömas mot bakgrund av verkställd planläggning enligt byggnadslagstiftningen. Det är inte heller säkert att gällande eller nya planinstitut kommer att ge tillräckligt underlag för bedömning av frågor om hushållningen med våra vattentillgångar. Detta gäller t. ex. vattenförsörjningsprojekt av typ Bolmen. Samhället måste ha möjligheter att genom förprövning av myndighet kontrollera och styra vattenföretags tillkomst och lokalisering. Man bör alltså kunna utgå från att det alltjämt kommer att behövas ett prövningssystem i vilket tillstånd till olika företag i vatten meddelas ungefär på samma sätt som nu och där anhängiggjorda ansökningar eller meddelade tillstånd kan få initiera erforderlig planläggning.

Det anförda innebär att vattenföretagen, liksom andra åtgärder som avser markanvändningen, måste passas in i samhällsplaneringen i stort. För markavvattningsföretagens del torde detta kunna ske genom ett moderniserat förrättningsförfarande. I fråga om andra vattenföretag vill utredningen anföra följande.

Som framhålls i direktiven är vattendomstolarnas möjligheter i dag små när det gäller att göra den översiktliga bedömning som är nödvändig särskilt i fråga om större vattenföretags förenlighet med allmänna planeringssynpunkter. Existerande begränsningar torde emellertid mera ha sin grund i att VL:s regler – främst de stela tillåtlighetsreglerna – inte gett utrymme för dylika bedömningar än att vattendomstolarna skulle sakna förmåga därtill. Vattendomstolarnas förening av juridisk och teknisk sakkunskap har nämligen gjort dem väl skickade att göra ofta mycket svåra avvägningar mellan motstående intressen i vattenmål. Härtill har inte minst bidragit att vattendomstolarnas domkretsar har varit tillräckligt stora för att ge domstolsledamöterna en allsidig erfarenhet av olika vattenfrågor, men de har samtidigt inte varit större än att ledamöterna har kunnat få god ortskännedom. Att samma organ har kunnat pröva både tillstånds-, villkors- och ersättningsfrågor har också

inneburit den fördelen att onödigt dubbelarbete kunnat undvikas.

Mot nuvarande prövningssystem brukar ibland anföras att handläggningen vid vattendomstolarna är tung och tidskrävande. Denna kritik kan i viss mån äga sitt berättigande, i varje fall såvitt avser skaderegleringen som genom uppskovs- eller prövotidsförfarandet kan ha dragit ut onödigt länge på tiden. Vattenlagsutredningen har i sitt betänkande SOU 1972:14 på s. 88 f. sökt belysa hur detta system tidigare har fungerat och vilka för- och nackdelar som är förbundna därmed. Här skall endast betonas att uppskovsmöjligheten visserligen kan ha försenat målens slutliga avgörande och ersättningarnas utbetalande, men att den samtidigt möjliggjort en objektivt säkrare skadereglering. I det följande (bl. a. i avsnitt 3.6.2) återkommer utredningen till prövotidsfrågan. Slutligen vill utredningen också allmänt framhålla att målens omfattning – ofta 10 000-tals aktsidor – och mängden av sakägare – ibland flera tusen – naturligtvis kan ha varit ägnade att tynga och fördröja handläggningen. Mot bakgrund av vad som nu har anförts anser utredningen inte att den kritik som här har berörts bör tillmätas någon större betydelse, när det gäller att lägga fast ett nytt prövningssystem.

De av utredningen i det föregående förordade nya tillåtlighetsreglerna och reglerna om allmänna lämplighetsvillkor möjliggör en friare och därmed mera mångsidig bedömning av vattenföretagen. De lämplighetsavvägningar av bl. a. ekonomisk, teknisk och social natur som dessa regler ger utrymme för kan sägas vara avpassade mera för en tillståndsprövning i administrativ ordning än en traditionellt judiciell prövning. Vårt rättssystem har emellertid inte någon bestämd skiljelinje mellan förvaltande och dömande verksamhet (jfr prop. 1969:28 s. 195), och ingenting torde i och för sig hindra att sådana bedömningar görs av domstol.

Som ett annat skäl för en tillståndsprövning i administrativ ordning anförs i direktiven att en sådan bättre än domstolsförfarandet tillgodoser önskemålen om effektivitet, snabbhet och smidighet. Även om tillståndsprövningen görs av administrativ myndighet, bör dock skaderegleringen ske vid domstol. Det är givet att ett visst dubbelarbete då inte kan undvikas med därav föranledd tidsutdräkt. Det är därför tveksamt om kraven på effektivitet och snabbhet kan på ett bättre sätt än f. n. tillgodoses genom en sådan uppdelning.

Det är enligt utredningens uppfattning vidare tveksamt om det är lämpligt att fördela de administrativa och de judiciella myndigheternas uppgifter på det sätt man har tänkt sig i direktiven, närmast efter mönster av ML. F. n. handlägger vattendomstolarna både tillstånds- och ersättningsfrågor. I flera enkätsvar har framhållits att frågorna om tillstånd, om villkor för att tillgodose allmänna intressen, om skadeförebyggande åtgärder och om ersättning har sådant samband med varandra att bedömningen inte bör delas upp på olika myndigheter. Härtill kan å ena sidan anmärkas att en liknande uppdelning redan nu äger rum i de vattenmål där regeringen i samband med tillåtlighetsprövning meddelar villkor för att tillgodose allmänna intressen. Olägenheterna av en uppdelning bör alltså inte överdrivas. Å andra sidan är det antydda sambandet otvivelaktigt mera påtagligt i vattenmål än i miljöskyddsärenden. Det torde nämligen i vattenmål av någon betydenhet regelmässigt förekomma ersättningsanspråk från enskilda sakägare, något som mera sällan ansetts vara fallet i miljöskyddsärenden. Ersättningens storlek påverkas självfallet av vad som bestäms angående dämningshöjd,

vattentappning och annat sådant liksom av meddelade föreskrifter rörande skadeförebyggande åtgärder. En av fördelarna med nuvarande ordning torde ligga just i domstolens möjligheter att samordna detaljföreskrifter rörande företagets utförande med bestämmelser om skadeförebyggande åtgärder och ersättning inom ramen för en samlad intresseavvägning. Det i direktiven skisserade systemet synes leda till att möjligheterna härtill begränsas.

Det torde också kunna medföra praktiska olägenheter om befogenheten att föreskriva skadeförebyggande åtgärder skall ankomma på olika myndigheter beroende på om åtgärden avser att tillgodose en grupp fastighetsägare eller bara en enstaka sakägare. Särskilt i det fallet att frågan om åtgärder till förmån för flera sakägare gemensamt finnes böra uppskjutas under en prövotid skulle målet i den delen få flyttas fram och tillbaka mellan den administrativa myndigheten och domstolen, först för provisoriskt beslut om åtgärd och efterföljande provisorisk skadereglering och sedan – efter prövotidens slut – för slutligt avgörande. Uppenbart är att sakägarnas möjligheter att bevaka sina intressen bör vara lika stora hos båda myndigheterna. Med hänsyn till att de enskilda intressena inte sammanfaller med de allmänna på samma sätt i vattenmål som i miljöskyddsärenden, finns det över huvud taget anledning att slå vakt om de enskilda sakägarnas möjligheter att föra talan hos tillståndsmyndigheten. Vattenföretagens natur är också sådan att annan än företagaren tillhörig egendom skadas eller behöver tas i anspråk i mycket större omfattning än vad som är fallet i miljöskyddsärenden. En övergång till administrativ tillståndsprövning i vattenmål torde därför bl. a. förutsätta att sakägarna får rätt till ersättning av sökanden för sina kostnader för förfarandet inför den administrativa myndigheten.

Sammanfattningsvis måste utredningen således konstatera att den i direktiven anbefallda lösningen av det vattenrättsliga prövningssystemet inte är invändningsfri. Å andra sidan skulle en tillståndsprövning i administrativ ordning medföra vissa fördelar vid sidan av den tidigare anförda möjligheten till en friare bedömning med hänsyn till bl. a. allmänna planeringssynpunkter. Sålunda torde överläggningar med sökanden och andra parter kunna ske i friare former än vad ett domstolsförfarande medger. Samråd med andra myndigheter kan också ordnas på ett enklare och smidigare sätt (jfr prop. 1969:28 s. 196).

Genom att en administrativ tillståndsprövning kommer att begränsas till högst ett tvåinstansförfarande – besvär över tillståndsmyndighetens beslut anförs hos regeringen i de fall då inte regeringen själv är tillståndsmyndighet – kan vidare en viss tidsvinst såvitt avser tillståndsdelen göras i förhållande till gällande ordning, där talan mot vattendomstols avgörande kan föras i två instanser, nämligen vattenöverdomstolen och högsta domstolen.

Om tillståndsprövningen av vissa vattenföretag i enlighet med direktiven förläggs till koncessionsnämnden för miljöskydd och övrig prövning till länsstyrelserna, vinner man också bl. a. den klara fördelen att vatten- och miljöskyddsärenden i princip kan prövas i samma ordning. Frågan om att eventuellt ersätta prövningsformerna koncession och dispens med ett enhetligt tillståndsbegrepp i miljöskyddsärenden är f. n. föremål för en översyn av miljöskyddsutredningen (Jo 1976:06). En sådan ordning skulle ytterligare underlätta en samordning mellan vattenlags- och miljöskyddsärenden. Olägenheterna av nuvarande splittrade system torde ha underskat-

tats vid ML:s tillkomst (jfr prop. 1969:28 s. 196 f.). En sådan samordnad prövning torde också skapa bättre förutsättningar för att ett nytt integrerat markpolitiskt prövningssystem skall kunna genomföras i enlighet med statsmakternas intentioner sådana de kommit till uttryck i lagstiftningsärendet rörande den fysiska riksplaneringen (se prop. 1972:111 Bilaga 2 s. 363).

Vattenlagsutredningen har sett som sin uppgift att lägga fram ett förslag till ett nytt prövningssystem som skulle dels tillgodose önskemålen i direktiven om en tillståndsprövning i administrativ och en skadereglering i judiciell ordning men dels också i möjligaste mån minska de tidigare antydda olägenheterna med en uppdelning på administrativa och judiciella organ. Olika lösningar har övervägts av utredningen. En kortfattad redogörelse för dessa lämnas i *bilaga 2* till betänkandet. Den lösning som utredningen slutligen stannat för innebär att vissa mindre avsteg fått göras från den i direktiven anbefallda prövningsordningen. Utredningens förslag innebär i korthet att frågor om tillstånd till och väsentliga villkor för vattenföretag skall avgöras i administrativ ordning, beträffande de större företagen av regeringen, de medelstora företagen av den nuvarande koncessionsnämnden för miljöskydd samt de mindre företagen av länsstyrelserna. Övriga villkorsfrågor och skaderegleringen bör handhas av fastighetsdomstolen vid de sex tingsrätter som nu är vattendomstol.

Huruvida en reform enligt dessa linjer sammanvägt leder till ett bättre prövningssystem än det nuvarande systemet, sådant detta gestaltar sig efter den provisoriska omläggning som genomfördes 1971, kan enligt utredningens mening diskuteras. Utan att vilja ta definitiv ståndpunkt till frågan inskränker sig utredningen till att konstatera att förslaget i denna del i det stora hela stämmer väl överens med de intentioner som ådagalagts i direktiven för utredningen. Om dessa intentioner inte skulle vidhållas, torde det emellertid vara möjligt att utan långtgående ingrepp i VL-förslaget i övrigt skapa ett prövningssystem som ganska nära ansluter sig till det nu gällande.

Prövningssystemet enligt VL-förslaget har av utredningen grundats på följande överväganden.

För att de i direktiven framställda önskemålen om effektivitet, snabbhet och smidighet i förfarandet skall kunna i möjligaste mån tillgodoses, måste prövningssystemet utformas så att de prövningsmyndigheter som i ett visst fall har att bedöma tillkomsten av ett vattenföretag blir så få som möjligt. Detta syfte torde bäst tillgodoses om tillåtlighets- och tillståndsprövningen och prövningen av viktigare villkorsfrågor för varje företag sker vid samma administrativa myndighet samt prövningen av övriga frågor, främst skaderegleringen, sker vid domstol. Vidare bör kompetensfördelningen mellan den administrativa myndigheten och domstolen göras så smidig som möjligt så att t. ex. frågor om skadeförebyggande åtgärder och andra villkor kan avgöras av det organ som i ett visst fall anses lämpligast därtill. Frågan om kompetensfördelningen bör med andra ord i dylika fall inte bindas genom en strikt lagreglering utan måste hållas öppen för lämplighetsöverväganden i det enskilda fallet.

Genom att tillståndsprövningen i varje särskilt fall skall ske i ett enda sammanhang och av blott en myndighet undviker man t. ex. de olägenheter

som kan vara förknippade med ordningen för prövningen av större företag enligt gällande VL, där tillåtlighetsprövningen har anförtrotts åt regeringen medan frågan om meddelande av tillstånd m. m. ankommer på vattendomstol. Det måste vara en fördel att samma myndighet som prövar tillåtlighetsfrågan beträffande ett vattenföretag också i förekommande fall lämnar tillstånd till detta och föreskriver de väsentliga villkor som bör gälla för tillståndet. Behov av att ytterligare en administrativ myndighet prövar övriga mindre betydande villkorsfrågor efter mönster av den handläggningsordning som, såvitt avser företag som är förprövningspliktiga enligt ML, tillämpas enligt 136 a § BL kan inte anses föreligga för vattenföretagens del. Detta skulle bara fördröja handläggningen. Som tidigare framhållits förekommer alltid ersättningsanspråk i anledning av de större vattenföretagen. Bedömningen av angivna villkorsfrågor kan därför med fördel anförtros åt vederbörande fastighetsdomstol att behandlas i samband med den efterföljande skaderegleringen.

Kompetensfördelningen mellan de administrativa tillståndsmyndigheterna

Behovet av en översiktlig bedömning med hänsyn till allmänna planeringssynpunkter gör sig naturligtvis främst gällande beträffande vattenföretag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet. Vid prövningen av större vattenföretags tillåtlighet måste det ske en avvägning mellan ofta väsentliga samhällsintressen, och avgörandet innefattar i dessa fall en prioritering av ett eller flera intressen på andras bekostnad. Sådana företag tillåtlighetsprövas efter 1971 års provisoriska ändringar i VL av regeringen. En dylik regeringsprövning ligger också i linje med statsmakternas intentioner i samband med den fysiska riksplaneringen vid tillkomsten av 136 a § BL. Ingen annan myndighet än regeringen har den överblick som krävs för den allsidiga prövningen av ett större vattenföretag. Avgöranden av ifrågavarande slag måste också träffas av ett politiskt ansvarigt organ. Prövningen av vattenföretag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet bör därför även i en ny VL anförtros åt regeringen som landets högsta administrativa myndighet. Till skillnad mot ordningen enligt gällande VL bör regeringen i enlighet med vad utredningen nyss anfört emellertid pröva hela tillståndsfrågan, inte bara tillåtlighetsfrågan. Den skall också äga föreskriva villkor för tillståndet.

För regeringens tillståndsprövning bör i övrigt den handläggningsordning som tillämpas vid lokaliseringsprövning enligt 136 a § BL i viss utsträckning kunna tjäna som förebild. Ansökan om tillstånd ges in till regeringen, ärendet bereds inom regeringskansliet, remiss sker till sakkunniga myndigheter och organisationer samt berörda länsstyrelser och kommuner. Övriga tillståndsmyndigheter enligt nya VL, främst koncessionsnämnden utom i de fall länsstyrelsen eller förrättningsman har särskild kompetens, bör därvid ges möjligheter att bereda ärendet för regeringen, såsom att hålla sammanträde med sakägare och andra berörda, förordna sakkunniga och på grundval av vad som därvid framkommit föreslå villkor för tillstånd. Dessa myndigheter får alltså en viss särställning vid regeringsprövningen, som motiveras av deras speciella sakkunskap i egenskap av tillståndsmyndigheter enligt nya VL.

När det gäller tillståndsprövningen av mindre omfattande vattenföretag än sådana som bör avgöras av regeringen, är kanske behovet av en bedömning från allmänna planeringssynpunkter inte så uttalat. Även de något mindre omfattande företagen kan dock ha betydelsefulla verkningar inom många samhällsområden. Prövningsmyndigheten beträffande dylika företag bör därför besitta, förutom vattenrättslig sakkunskap, den överblick som erfordras för att tillämpningen skall bli enhetlig och konsekvent. Kraven på rättssäkerhet måste också tillgodoses. Prövningsmyndigheten får vidare som nyss förordats en viktig ställning som remissinstans i de ärenden som skall avgöras av regeringen. Utredningen har därför ansett att tillståndsprövningen av de vattenföretag som inte skall prövas av regeringen men som inte heller är så små att deras verkningar typiskt sett är föga ingripande bör anförtros åt ett centralt och fristående administrativt organ. Som förordas i direktiven bör detta organ vara den nuvarande koncessionsnämnden för miljöskydd. Detta förutsätter en viss översyn av nämndens organisation och sammansättning, vartill utredningen återkommer i det följande.

Vad slutligen beträffar de mindre vattenföretagen som till sin natur är föga ingripande har utredningen ansett att tillståndsprövningen bör anförtros åt länsstyrelserna. Länsstyrelserna har redan nu vissa uppgifter med vattenrättslig anknytning, t. ex. i fråga om tillsyn enligt 2 kap. 33 § och förordnande om vattenskyddsområde enligt 2 kap. 64–68 §§ VL. De tar även befattning med vattenreglerings- och torrläggningsföretag samt flottningsföreningarna. Länsstyrelserna har vidare betydelsefulla uppgifter på samhällsplaneringens område och är också prövningsmyndigheter enligt annan markpolitisk lagstiftning, t. ex. ML, NVL och BL. Utredningen har inte ansett det vara lämpligt att begränsa handhavandet av tillståndsprövningen till endast vissa länsstyrelser. Den nya uppgiften som vattenrättsligt prövningsorgan förutsätter emellertid viss personell förstärkning hos länsstyrelserna.

Frågor rörande den närmare kompetensfördelningen mellan de administrativa tillståndsmyndigheterna enligt VL-förslaget behandlas utförligare i specialmotiveringen till lagreglerna om prövningssystemet.

Domstolsprövning

Vattenlagsutredningen utgår från att statsmakterna, sedan utredningens förslag beträffande vattendomstolarnas successiva avveckling i SOU 1970:40 godtagits, är beredda att acceptera att prövningen av främst ersättningsfrågorna förläggs till fastighetsdomstolarna vid de sex tingsrätter med vilka vattendomstolarna införlivats. Likaså bör systemet med domkretsindelning efter avrinningsområden i princip kunna behållas. För en sådan ordning talar bl. a. följande omständigheter.

Som tidigare nämnts är antalet tingsrätter som i egenskap av vattendomstol f. n. handlägger vattenmål sex. De har samma domsområden som de tidigare fristående vattendomstolarna. Ersättningsfrågor i vattenföroreningsmål och andra immissionsmål enligt ML handläggs däremot av samtliga tingsrätter som är fastighetsdomstol.

Det föreligger ett nära samband mellan värderingsfrågorna i vissa typer av fastighetsbildningsmål, expropriationsmål och vattenmål. Det ter sig därför naturligt att ersättningsfrågorna även i andra vattenmål än vattenförore-

ningsmål handläggs av fastighetsdomstol. Frågan har emellertid varit om samtliga fastighetsdomstolar skall handlägga vattenmål eller om dessa mål bör koncentreras till ett mindre antal domstolar. Utredningen har enligt sina direktiv haft att överväga om ersättningsfrågorna i vattenmål kan koncentreras till ett fåtal fastighetsdomstolar.

Vid bedömningen av frågan om vattenmålens koncentration till ett mindre antal fastighetsdomstolar måste man beakta vissa speciella förhållanden rörande dessa mål. Vattenmålen berör ofta fastigheter inom flera län och kan alltså falla inom flera fastighetsdomstolars domsområden. I sådana mål är de hydrologiska sambanden av grundläggande betydelse. Dessa skäl, som medfört att man låtit de nuvarande vattendomstolarnas domsområden omfatta vissa avrinningsområden och inte följt den administrativa indelningen, kvarstår oförändrade. En ordning som innebär att rikets samtliga fastighetsdomstolar dömer i vattenmål bör, som utredningen konstaterade i sitt första betänkande (SOU 1970:40 s. 63), redan på grund härav vara utesluten.

En möjlighet skulle vara att efter mönster av 5 kap. 2 § ExL låta tillståndsmyndigheten för varje särskilt mål bestämma vilken av flera behöriga fastighetsdomstolar som skall ta upp ett vattenmål. Detta skulle emellertid innebära att alla fastighetsdomstolar måste vara försedda med vattenrättslig expertis. Som också utredningen konstaterade i nämnda betänkande, talar både statsfinansiella skäl och rekryteringssynpunkter mot detta.

Då vattenmålen kräver en viss specialisering hos dem som skall bedöma dessa mål och då det i landet som helhet kan väntas förekomma endast ett begränsat antal vattenmål, torde det vara lämpligast att vattenmålen koncentreras till jämförelsevis få domstolar. Dessas ledamöter skulle därmed få handlägga ett inte alltför ringa antal mål och på det sättet bli förtrogna med ämnesområdet.

Vid de sex tingsrätter som nu är vattendomstolar och samtidigt fastighetsdomstolar, nämligen Luleå, Umebygdens, Jämtbygdens, Stockholms, Växjö och Vänersborgs tingsrätter, finns redan en väl inarbetad och fungerande organisation för handläggning av vattenmål. Det är därför lämpligast att dessa tingsrätter även i fortsättningen handlägger vattenmålen. Mot bakgrunden av en tänkbar minskning av arbetsbördan – särskilt vid de tre norrländska domstolarna – på grund av en minskad vattenkraftutbyggnad kan antalet fastighetsdomstolar som är behöriga att handlägga vattenmål emellertid på längre sikt behöva minskas till kanske fem eller fyra. – I likhet med vad som redan skett med benämningen expropriationsdomstol, torde benämningen vattendomstol kunna utmönstras.

Om vattenmålen även i fortsättningen skall handläggas av fastighetsdomstolen vid de tingsrätter som nu är vattendomstol, uppkommer frågan om hur man skall förfara med målen enligt ML som nu handläggs av samtliga fastighetsdomstolar.

Starka skäl talar för att skaderegleringen enligt ML och VL liksom tillståndsprövningen samordnas och att också miljöskyddsmålen koncentreras till de sex fastighetsdomstolar som enligt det tidigare anförda skall handlägga vattenmål (jfr prop. 1971:106 s. 123). Härigenom skapar man

förutsättningar för en snabb och enhetlig handläggning av förekommande skaderegleringsfrågor. Skälen för en sådan samordning och koncentration är naturligtvis starkast, när det är fråga om företag som samtidigt skall bedömas enligt VL och ML. De hydrologiska förhållandena i vattenföroreningsmål motiverar också en koncentration av miljöskyddsmålen till endast vissa fastighetsdomstolar. Man bör emellertid inte göra någon skillnad mellan olika företagstyper, utan samtliga mål enligt ML som f. n. skall prövas av fastighetsdomstol bör koncentreras till angivna sex fastighetsdomstolar. Denna fråga ingår inte i vattenlagsutredningens uppdrag men bör uppmärksammas i samband med den pågående översynen av miljöskyddslagstiftningen.

Uppgiftsfördelningen mellan tillståndsmyndighet och fastighetsdomstol

Beträffande den närmare gränsdragningen i fråga om uppgiftsfördelningen mellan administrativ prövningsmyndighet och domstol är det, som utredningen tidigare antytt, inte lämpligt att helt följa den fördelning som förordats i direktiven. Enligt direktiven borde domstolen pröva framställda ersättningsanspråk och möjligen även vissa andra enskilda krav, t. ex. på skyddsåtgärder sedan skada inträtt eller på skadeförebyggande åtgärder som inte har till huvudsakligt syfte att skydda en grupp sakägare eller allmänna intressen. En sådan begränsning av domstolens uppgifter är som tidigare anförts inte lämplig. En av de stora fördelarna med nuvarande ordning är just att domstolen har möjlighet att samordna detaljföreskrifter rörande företagets utförande och handhavande med bestämmelser om skadeförebyggande åtgärder och ersättning inom ramen för en samlad intresseavvägning. I likhet med vad som tillämpas i Norge bör domstolen därför erhålla möjligheter att meddela dylika detaljföreskrifter och även bestämmelser om skadeförebyggande åtgärder, oavsett om de avser skydd för allmänna eller enskilda intressen, förutsatt naturligtvis att föreskrifterna faller inom ramen för vad tillståndsmyndigheten bestämt.

Fördelningen bör sålunda ske på det sättet att tillståndsmyndigheten skall äga meddela tillstånd och föreskriva huvudsakliga villkor för tillståndet, inbegripet väsentliga skadeförebyggande åtgärder till skydd för allmänna men även enskilda intressen. Frågor om detaljföreskrifter bör, liksom skaderegleringen, ankomma på domstolens avgörande. Domstolen bör därvid vara bunden av vad tillståndsmyndigheten bestämt på så sätt att den inte får utan särskilt medgivande av tillståndsmyndigheten avvika väsentligt från de villkor denna kan ha fastställt.

I likhet med vad som är fallet enligt gällande VL bör den grundläggande principen i nya VL vara, att skaderegleringen skall ha avslutats innan ett tillstånd till vattenföretag får tas i anspråk. Medgivande till sådant ianspråktagande bör därför lämnas av vederbörande fastighetsdomstol. Beträffande vattenföretag som enligt tillståndsmyndighetens bedömning inte medför någon skada på motstående enskilda intressen blir emellertid en efterföljande skadereglering onödig. I dylika fall bör tillståndsmyndigheten själv kunna föreskriva samtliga villkor för företaget och också medge företagaren rätt att ta tillståndet i anspråk. Skulle ersättningsfrågor senare likväl visa sig uppkomma, får de handläggas i den för oförutsedd skada stadgade ordningen.

Förrättning

Den nyss förordade ordningen med tillståndsprövning av administrativ myndighet och skadereglering m. m. vid fastighetsdomstol är den lämpligaste i fråga om de allra flesta företagstyper som kommer att omfattas av en ny VL. I fråga om markavvattningsföretagen vilka som regel förutsätter samfällighetsbildning har utredningen emellertid ansett att det ställer sig naturligt att behålla förrättningsformen. Det helt övervägande antalet markavvattningsföretag utförs inom ramen för jord- och skogsbrukets rationalisering och här finns sedan länge personal med utbildning och erfarenhet på området. Något alternativ till förrättningsförfarandet antyds heller inte i direktiven. Det skulle kanske vara möjligt att för helt okomplicerade fall anordna ett förenklat ansöknings- och registreringsförfarande. För särskilt vidlyftiga markavvattningsföretag kunde man tänka sig att låta den vanliga vattenrättsliga tillståndsmyndigheten eller domstol vara första prövningsinstans, eventuellt efter någon form av förberedande expertutredning. Med den elasticitet som ett på lämpligt sätt utformat förrättningsförfarande bör kunna medge, torde emellertid praktiska möjligheter föreligga att inom förrättningens ram handlägga även dessa ytterlighetsfall. Regeringen bör emellertid liksom för närvarande kunna förbehålla sig prövningen av markavvattningsföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet, t. ex. större sjösänkningsföretag.

Förrättningsformen bör emellertid begränsas till markavvattningsföretagen. Av skäl som anförs i avsnitt 3.10.1 kommer det inte att finnas något behov av förrättning i fråga om allmän flottled. Institutet torde också kunna undvaras i fråga om vattenregleringsföretag, där nuvarande möjlighet till förrättningsförfarande veterligen knappast har utnyttjats under senare decennier.

Förfarandet

I fråga om förfarandet inför *den administrativa tillståndsmyndigheten* bör i stor utsträckning reglerna i ML kunna tjäna som förebild. Gällande VL:s detaljerade föreskrifter bör sålunda ersättas av mer allmänt hållna bestämmelser som vid behov får kompletteras med föreskrifter utfärdade i administrativ ordning. Vad särskilt beträffar de tillståndsärenden som skall avgöras av regeringen bör det vara möjligt att tillämpa den handläggningsordning som har utbildats i fråga om ärenden enligt 136 a § BL.

I stora drag bör förfarandereglerna gå ut på följande. Ansökan om tillstånd skall vara skriftlig. Kungörelse om ansökningen skall utfärdas för att bereda berörda myndigheter, organisationer och enskilda möjlighet att framställa erinringar. Sakägare måste erhålla personlig underrättelse om ansökningen, eftersom ett tillstånd till vattenföretag, i motsats till vad som gäller i miljöskyddsärenden, kommer att få preklusiv verkan i fråga om sakägares rätt till vatten och dessutom kan konstituera en tvångsrätt att ta sakägares egendom i anspråk för företaget. I regel skall offentligt sammanträde och syn på platsen hållas. Möjlighet att förordna sakkunnig skall föreligga. Tillståndsmyndighetens avgörande skall utmynna i ett tillstånds- eller avslagsbeslut. Talan mot beslut av annan tillståndsmyndighet än regeringen skall kunna föras hos regeringen genom besvär. Besvärsrätt skall tillkomma sökanden,

enskilda sakägare samt, i enlighet med vad utredningen utvecklar i avsnitt 3.11, kammarkollegiet och berörd kommun som företrädare för allmänna intressen.

Enligt vattenlagsutredningens uppfattning bör nuvarande förberedelseförfarande i fråga om de större vattenföretagen som skall prövas av regeringen behållas i en ny VL. Härigenom vinner man den fördelen att projekteringsarbetet för sådana företag bedrivs i samråd med de myndigheter som företräder olika allmänna planeringssynpunkter. Dessutom kan kommun och ortsbefolkning som berörs av ett företag erhålla information på ett tidigt stadium.

Vid utformningen av reglerna om förfarandet i vattenmål *vid fastighetsdomstol* bör bestämmelserna i RB och lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål (FDL) bli tillämpliga i så stor utsträckning som möjligt. Endast för de fall då reglerna i dessa lagar inte kan tillämpas på grund av vattenmålens speciella karaktär bör en särreglering för vattenmålens del ske. I fråga om utformningen av en sådan särreglering har utredningen ansett att ExL:s förfaranderegler bör tjäna som lämpligt riktmärke. Utredningens överväganden i dylika frågor framgår närmare av specialmotiveringen.

Vattenlagsutredningens förslag innebär att vattenmålen koncentreras till, i varje fall till en början, sex fastighetsdomstolar. Vattenmålen avser inte endast rena ersättningsfrågor utan också frågor om villkor och skadeförebyggande åtgärder. För erhållande av en enhetlig och konsekvent rättstillämpning i sådana avseenden är det lämpligt att överprövningen av vattenmålen sker i en instans som besitter särskild sakkunskap. Det är därför inte lämpligt att låta fullföljd i vattenmål ske till den hovrätt till vilken resp. fastighetsdomstol hör. En sådan ordning skulle för övrigt innebära att inga vattenmål skulle fullföljas till hovrätten över Skåne och Blekinge, medan däremot hovrätten för Övre Norrland skulle bli överinstans till två fastighetsdomstolar. Utredningen anser det i stället vara lämpligast att vattenmålen koncentreras till en hovrätt. Enligt utredningens mening bör därför fullföljd i vattenmål ske till Svea hovrätt vilken ju redan i dag som vattenöverdomstol överprövar vattenmål. På motsvarande sätt bör överprövning av miljöskyddsmål ske i denna domstol, om utredningens förslag om koncentration av dylika mål till angivna sex fastighetsdomstolar följs. Frågan om gemensam överprövning av vatten- och fastighetsmålen får eventuellt i sammanhanget tagas upp till förnyat övervägande (jfr prop. 1974:144 s. 52). – Benämningen vattenöverdomstolen bör, i likhet med benämningen vattendomstol, utmönstras. Sista instans bör liksom i dag utgöras av högsta domstolen.

I fråga om *förrättning* har i det föregående betonats att förfaranderegleрna måste ges betydande elasticitet. Å ena sidan bör tyngande formaliteter inte belasta sådana enkla förrättningar som bara syftar till en formell bekräftelse på vad sökanden, berörda sakägare och företrädare för motstående allmänna intressen under hand kunnat enas om. Å andra sidan måste i fråga om de större företagen tillhandahållas välavvägda rättsliga instrument i förening med erforderlig teknisk expertis för de omfattande och grannlaga uppgifter av juridisk och annan, främst jordbruks-, skogsbruks-, fiskeri- och vattenbyggnadsteknisk natur som kan komma i fråga.

Kravet på rationella arbetsformer jämte önskemål om enhetliga bestäm-

melser som kan tillämpas i vitt skilda situationer gjorde sig gällande också vid arbetet på FBL. Dessa frågor löstes där på så sätt att förrättningsmyndigheten medgavs en omfattande frihet att låta handläggningen bli beroende av förhållandena i det enskilda fallet. Bestämmelserna i procedurfrågor begränsades till vad som befanns direkt nödvändigt med hänsyn till rättssäkerhetens krav (jfr prop. 1969:128 s. B 68 och 189).

För handläggningen av markavvattningsfrågor i en ny VL framstår en likartad lösning på det hela taget som ändamålsenlig. Vad som enligt utredningens mening framför allt bör tillföras är en i förhållande till nuvarande VL utökad tillåtlighetsprövning som gäller även dikning och som i högre grad än hittills beaktar allmänna intressen. Prövningen skall omfatta alla förekommande delaktighets-, villkors- och ersättningsfrågor och resultera i att de rättigheter och skyldigheter som förknippas med företaget får sakrättslig verkan.

Det kan till en början konstateras att den nuvarande ordningen enligt 10 kap. VL i åtskilliga avseenden fungerat tillfredsställande. Kraven på modernisering har på det hela taget begränsats till enskildheter, t. ex. möjligheten att ompröva lagakraftägande förrättningsbeslut. Kritiken har i stor utsträckning gällt lagens detaljrikedom samt svåröverskådlighet i största allmänhet. Av lantbruksstyrelsens statistik kan utläsas att antalet årligen slutförda förrättningar enligt 7 kap. VL sedan länge varit i starkt sjunkande. Mellan 1964 och 1974 nedgick det från 159 till 16. Någon motsvarande minskning har inte förekommit av antalet icke formbundna avtal om gemensam markavvattning som slutits under medverkan av tjänsteman vid lantbruksnämnd. Framför allt två omständigheter kan antagas ha bidragit till att antalet förrättningar minskat. Dels har VL inte erbjudit några praktiska möjligheter till den omstrukturering av äldre företag som många gånger framstått som nödvändig eller önskvärd, dels har den omständliga förrättningsproceduren helt enkelt ställt sig för dyr. Ett efter förhållandena bättre anpassat förrättningsförfarande, i förening med de särskilda möjligheter till omprövning av markavvattningsföretag som utredningen föreslår, torde vara ägnade att i väsentlig utsträckning undanröja dessa olägenheter.

Vid den modernisering som således bör komma till stånd ligger det nära till hands att, som i direktiven förordas, utgå från förrättningsreglerna i AL. Dessa återgår i sin tur i allt väsentligt på FBL:s förrättningsregler, vilka som ovan anmärkts kännetecknas av en strävan mot förenkling och snabbhet. Någon fullständig anslutning för nya VL:s del till AL:s procedurregler är emellertid knappast möjlig.

En fråga som utredningen vill beröra i detta sammanhang är problemet om eventuell samordning mellan markavvattningsföretagen och övriga vattenföretag i frågor som angår fullföljden till högre instans. Förrättningen innebär att såväl den administrativa tillståndsmyndighetens som fastighetsdomstolens prövning förs samman hos förrättningsmannen. Självklart framstår det som angeläget att denna odelade handläggningsform inte splittras vid fullföljd. Detta skulle bli följden om frågor om företagets tillåtlighet skulle överprövas av administrativ myndighet och ersättningsfrågorna av fastighetsdomstol. En sådan ordning skulle kunna medföra betydande processuella komplikationer. Utredningen kan i detta sammanhang peka på de negativa erfarenheter som man har haft i Finland av ett delat fullföljdssys-

tem. Tillståndsfrågor överprövas där av högsta förvaltningsdomstolen, medan ersättningsfrågor fullföljs till vattenöverdomstolen. Problemet bör enligt utredningens mening lösas så att talan mot förrättningsbeslut i dess helhet förs hos fastighetsdomstol genom besvär. Domstolen kan på detta sätt pröva både tillstånds- och ersättningsfrågor. En motsvarande ordning gäller redan såväl enligt VL som enligt FBL och AL och innebär således ingen principiell nyhet. Naturligtvis bör fullföljd ske endast till sådan fastighetsdomstol som enligt vad som tidigare förordats har behörighet att pröva vattenmål. Mot fastighetsdomstolens avgörande bör fullföljd, liksom beträffande andra vattenmål, ske till Svea hovrätt och därefter till högsta domstolen.

Sakägares rätt till ersättning för sina kostnader

I detta sammanhang vill utredningen också ta upp frågan om sakägares rätt till ersättning av sökanden för sina kostnader på förfarandet inför administrativ tillståndsmyndighet, vid fastighetsdomstol och vid förrättning.

Enligt huvudregeln i 11 kap. 65 § första stycket VL är sökanden, oavsett utgången i målet, skyldig att ersätta motpart sådana kostnader på målet som varit nödvändiga för tillvaratagande av dennes rätt. I mål rörande allmän farled, allmän hamn och allmän flottled är ersättningsrätten begränsad till sådana kostnader som avsett sakägarens talan om skadeersättning i målet. I fråga om syneförrättning gäller enligt 10 kap. 79 § tredje stycket att annan sakägare än delägare är berättigad till ersättning för särskild kostnad för tillvaratagande av sin rätt till skadeersättning i målet eller eljest för bevakande av sin rätt.

Enligt ML har sakägare inte rätt till ersättning för sina kostnader inför administrativ tillstånds- eller dispensmyndighet. Vid sin granskning av förslaget till ML framhöll lagrådet (prop. 1969:28 s. 370 f.) att en sådan ordning skulle innebära en försämring och försvagning av sakägares ställning i förhållande till vad som gällde i vattenföroreningsmål enligt VL. Sakägaren kunde enligt lagrådets mening ha stort intresse av att bevaka sin rätt redan i samband med tillståndsprövningen för att eventuellt kunna förhindra företaget eller få till stånd ändamålsenliga skyddsåtgärder. Förslaget kunde enligt lagrådet medföra att möjligheterna att få ärendena allsidigt belysta minskade. Lagrådet ansåg därför att i ML borde införas en bestämmelse som skulle ge sakägare rätt till kostnadsersättning. Departementschefen (nyssnämnd prop. s. 395 f.) anförde häremot att det till lagrådet remitterade förslaget onekligen kunde synas medföra en försämrad ställning för sakägarna på vattenföroreningsområdet. Bl. a. med hänvisning till den förbättrade miljövårdsorganisationen samt koncessionsnämndens möjligheter att bättre än en domstol aktivt verka för en uttömmande och allsidig utredning av ärendena förklarade sig departementschefen emellertid inte beredd att komplettera förslaget med en sådan kostnadsregel.

I fråga om kostnaderna vid fastighetsdomstolen i miljöskyddsmål gäller i princip huvudregeln i RB om tappande parts ansvar för kostnaderna. Om sökanden påkallar prövning av ersättningsfråga, skall han dock ersätta motparts kostnad. Ogillas sakägares talan om förbud m. m. mot miljöfarlig verksamhet på den grunden att svaranden efter talans väckande sökt och

erhållit tillstånd, skall domstolen enligt 37 § ML efter omständigheterna förordna att vardera parten själv skall bära sin rättegångskostnad eller att full eller jämkad ersättning skall tilläggas endera parten.

Enligt 7 kap. 1 § ExL skall den exproprierande svara för samtliga kostnader som uppkommit i ärendet om tillstånd till expropriation, i målet vid fastighetsdomstolen och i ärendet om expropriationsersättningens fördelning. Sådan ersättningsfråga prövas av fastighetsdomstolen, även om frågan inte gäller kostnad vid domstolen.

I samtliga nu angivna fall gäller att part på grund av försumlig processföring kan bli skyldig att ersätta motpartens kostnad (se 11 kap. 65 § andra stycket VL och 18 kap. 6 § RB).

Enligt FBL har sakägare inte rätt till ersättning för sina kostnader vid förrättning. För kostnader vid fastighetsdomstol kan ersättning utgå (16 kap. 14 §).

Prövningen av miljöskyddsmål anses som nämnts i första hand gälla förhållandet mellan sökanden och motstående allmänna intressen. Enskild sakägare är visserligen oförhindrad att föra talan inför nämnden i ansökningsärenden. Hans intressen anses emellertid i stor utsträckning sammanfalla med de allmänna och han anses bl. a. fördenskull inte böra ha rätt att företa egna sakkunnigutredningar på sökandens bekostnad.

I vattenmålen kan de enskilda intressena inte på samma sätt anses sammanfalla med de allmänna. Från allmän synpunkt kan det t. ex. saknas anledning att bestrida en ansökt dämning eller vattentappning som ändå kan böra jämkas med hänsyn till skadeverkningarna på enskild egendom. Vidare kan enskild rätt böra vika till förmån för byggnadsintresset inte bara till följd av att företaget allmänt sett är tillåtligt i vad det påverkar vattenförhållandena utan också därför att det behövs olika arbeten på land för att det skall kunna genomföras. I den situationen står i regel inga allmänna intressen på spel. Från sakägarnas synpunkt bör också beaktas att tillståndsmyndighetens och fastighetsdomstolens befogenheter i fråga om föreskrifter om skyddsåtgärder delvis sammanfaller. Sakägarna måste därför vara beredda att i samtliga nu berörda hänseenden ställa preciserade yrkanden om jämkningar i utförandet eller om skyddsåtgärder.

Prövningen enligt VL-förslaget av den administrativa tillståndsmyndigheten avser sålunda inte bara frågor rörande företagets tillåtlighet. Ett tillstånd till ett vattenföretag medför också en rätt för sökanden att skada och kanske också att ta i anspråk sakägares egendom. Ett tillståndsbeslut kan vidare innebära en preklusion av annan än sökanden tillkommande rätt till vatten. För behandlingen av dylika frågor krävs ibland omfattande utredningar av såväl teknisk som rättslig natur. Förhållandena liknar mer expropriationsfallen än miljöskyddsfallen, som inte innefattar tvångsrättsfrågor. Sakägarna kan alltså ha stort intresse av att bevaka sin rätt redan i samband med tillståndsprövningen.

Det skall naturligtvis liksom f. n. främst åligga sökanden att tillhandahålla den utredning som behövs i tillståndsärendet och i målet om skadereglering. Fastighetsägare och andra sakägare kan emellertid som nyss anförts behöva verkställa kompletterande utredningar. Vattenföretagens ofta svåröverskådliga verkningar och komplicerade natur medför också att sakägarna kan behöva anlita juridiskt och tekniskt biträde.

Vattenlagsutredningen, som för nya VL:s vidkommande delar den uppfattning som lagrådet givit uttryck för i förarbetena till ML, förordar därför att sakägare bör ha rätt till ersättning av sökanden för sina nödvändiga kostnader på förfarandet inför administrativ tillståndsmyndighet. Undantag bör naturligtvis göras för fall av försumlighet på sakägarsidan.

Den förordade principen om sökandens kostnadsansvar bör också gälla sakägares kostnader vid förrättning och vid fördelning av ersättning samt som huvudregel rörande rättegången vid domstol. Till dessa frågor återkommer utredningen i specialmotiveringen.

Organisationsfrågor

Vad vattenlagsutredningen nu förordat i fråga om prövningssystemet föranleder också en översyn av organisationsfrågorna.

Regeringens prövningsrätt kommer inte att utvidgas enligt utredningens förslag. Något därav föranlett behov av personell förstärkning inom regeringskansliet föreligger inte.

Koncessionsnämnden för miljöskydd som hittills handlagt ärenden endast enligt ML kommer också att få en viktig uppgift som central vattenrättslig instans. Detta innebär att nämndens benämning inte längre är adekvat. Utredningen föreslår därför att benämningen efter nya VL:s ikraftträdande endast blir koncessionsnämnden.

Den nuvarande koncessionsnämnden består av ordförande och tre andra ledamöter. De förordnas av regeringen som också kan utse ersättare för dem i den utsträckning som behövs. Som framgår av departementschefens uttalande vid ML:s tillkomst (jfr prop. 1969:28 s. 200, 366 f. och 394) eftersträvade man att ge nämnden en fristående och i viss mån domstolsliknande ställning med karaktär närmast av opartiskt skiljeorgan. Med denna utgångspunkt bestämdes att ordföranden skall vara lagfaren och erfaren i domarvärv. En ledamot skall ha sakkunskap och erfarenhet i tekniska frågor. Av de två återstående ledamöterna skall en ha erfarenhet av frågor som faller inom verksamhetsområdet för statens naturvårdsverk. Den andre skall ha erfarenhet av industriell verksamhet. Om ärendet enligt ordförandens bedömande i huvudsak avser kommunala förhållanden, skall i stället för industrins representant ingå person med erfarenhet av kommunal verksamhet.

När koncessionsnämndens arbetsuppgifter nu skall utökas till att omfatta även prövning av tillståndsärenden enligt en ny VL, bör en förändring av nämndens sammansättning komma till stånd. Denna kan naturligtvis göras mer eller mindre omfattande, men utredningen har efter diskussion av flera olika lösningar stannat för att föreslå endast en mindre justering av nuvarande bestämmelser. Om ärendet avser vattenrättslig fråga där markägarintressen träder i förgrunden, bör sålunda enligt utredningens mening nämndens ordförande ges möjlighet att besluta om utbyte av naturvårdsledamoten mot person med erfarenhet som faller inom verksamhetsområdet för de areella näringarna.

Koncessionsnämndens utökade arbetsuppgifter kommer att medföra behov av personell förstärkning även av annat slag. Nämnden arbetar f. n. på

fyra avdelningar. Enligt vattenlagsutredningens bedömning torde tillståndsgivningen i vattenärenden och arbetet som remissinstans i regeringsärendena kunna klaras av, om ytterligare två avdelningar inrättas vid nämnden. Detta föranleder att ytterligare tjänster för två lagfarna ledamöter, tillika avdelningsordförande, två tekniska ledamöter samt sekreterare och kontorspersonal bör inrättas vid nämnden.

Bestämmelserna om den nuvarande koncessionsnämnden finns i 9 § och följande paragrafer i ML. Om nämnden i framtiden skall fungera som tillståndsmyndighet såväl i miljöskyddsärenden som i ärenden enligt en ny VL, är det lämpligt att ur ML bryta ut sådana bestämmelser om nämnden som är gemensamma för de båda lagarna och införa dem i en särskild lag. Förslag till en sådan lag har upprättats av utredningen.

Länsstyrelserna torde i dag endast i ringa omfattning ha tillgång till sådan vattenrättslig eller vattenbyggnadsteknisk expertis som behövs för deras nya funktion som tillståndsorgan enligt en ny VL. De ärenden som skall handläggas av länsstyrelserna blir av förhållandevis enkel beskaffenhet. Länsstyrelserna har i dag juristpersonal som sysslar bl. a. med tillstånds- eller dispensgivning enligt annan markpolitisk lagstiftning. De bör kunna anlitas också för den vattenrättsliga tillståndsgivningen som inte synes bli särskilt betungande. I vissa länsstyrelser torde emellertid den nya uppgiften medföra behov av viss förstärkning av juristutbildade handläggare.

Länsstyrelserna måste också få tillgång till vattenbyggnadsteknisk personal i den mån sådan inte redan finns anställd. Det är emellertid inte troligt att sådan personal kan beredas full sysselsättning med vattenrättslig tillståndsgivning. Utredningen föreslår emellertid i annat sammanhang i detta betänkande (se avsnitt 3.7.1) att vattenbyggnadsteknisk personal skall finnas anställd vid länsstyrelserna för fullgörande av utökade offentliga tillsynsuppgifter beträffande vattenföretag. Detta motiverar att varje länsstyrelse utrustas med i varje fall en person med vattenbyggnadsteknisk sakkunskap.

Det ställer sig naturligt att vattenärendena handläggs inom länsstyrelsens planeringsavdelning. Denna organisationsfråga bör uppmärksammas i samband med den pågående utredningen (Kn 1976:03) rörande länsstyrelsernas planeringsavdelningar.

Vid den provisoriska reformen av vattendomstolsorganisationen som trädde i kraft den 1 januari 1972 ansågs tiden inte mogen för att man helt anpassade reglerna om vattendomstols sammansättning till vad som gällde för fastighetsdomstol (SOU 1970:40 s. 64, prop. 1971:106 s. 125). En sådan anpassning måste emellertid för vattenmålens del ske nu. Det innebär att fastighetsdomstolen även i vattenmål skall bestå av två lagfarna ledamöter i stället för en, medan sammansättningen i övrigt blir oförändrad.

Vattendomstolarnas arbetsbelastning hänför sig främst till behandlingen av ersättningsfrågorna som även i framtiden kommer att prövas av domstol. Även prövning av frågor om villkor och skadeförebyggande åtgärder kommer att utgöra tungt vägande inslag i domstolarnas arbete. Domstolarnas nya uppgifter kan därför inte antagas i avgörande mån komma att skilja sig från de nuvarande. Enligt statsmakternas hittillsvarande intentioner skall emellertid utbyggnaden av våra kvarvarande vattenkrafttillgångar minskas. Man bör

därför utgå från att den minskade kraftutbyggnaden på lång sikt kommer att medföra att fastighetsdomstolarnas nuvarande organisation för handläggning av vattenmål, åtminstone på vissa håll, kan bli överdimensionerad. Såvitt avser juristpersonalen och större delen av teknikerpersonalen kan deras arbetskraft allteftersom den blir disponibel tas i anspråk för annat arbete inom fastighetsdomstolen. Viss vattenbyggnadsteknisk personal kan dock så småningom tänkas bli överflödig. Möjligheter torde då föreligga att överföra sådan personal till teknikertjänster hos koncessionsnämnden eller länsstyrelse.

Som i det föregående antytts kommer flertalet markavvattningsföretag, i varje fall på det rena jordbruksområdet, till stånd med anlitande av eller efter samråd med tjänstemän hos lantbruksnämnderna eller, vid mera omfattande företag, lantbruksstyrelsen. Förutom hos vissa större konsultföretag torde också lämpliga förrättningsmän vara att tillgå inom skogsbruksadministrationen. Vattenlagsutredningen utgår från att det även fortsättningsvis kommer att finnas en förrättningsmannakår med erforderliga kunskaper och rutin.

Vissa formella krav på förrättningsmans kompetens, varierande efter företagets typ och svårighetsgrad, måste ställas upp. Närmare bestämmelser härom bör emellertid meddelas i administrativ väg. För närvarande gäller främst kungörelsen (1959:219) om behörighet att handlägga syneförrättning rörande vissa företag enligt 7 kap. vattenlagen och kungörelsen (1968:370) om behörighet för tjänsteman hos lantbruksnämnd att handlägga syneförrättning rörande vissa företag enligt 7 kap. vattenlagen. Bestämmelserna innebär i korthet att vissa kvalificerade tjänstemän hos lantbruksnämnd eller skogsvårdsstyrelse kan förordnas för alla företag utom sådana som av olika anledningar är särskilt krävande. Dessa sistnämnda handläggs främst av personer som av regeringen erhållit särskild behörighet.

3.6 Tillståndsbesluts rättskraft

3.6.1 *Rättskraftens betydelse*

En företagare som fått tillstånd till ett vattenföretag måste för sin ekonomiska och tekniska planering kunna utgå från att tillståndet normalt sett kommer att bestå i oförändrad form för längre tid. Ett tillståndsbeslut bör alltså, vilket också framhålls i direktiven, ge företagaren ett rimligt mått av trygghet mot senare ingripanden. Om ett tillståndsbeslut utan vidare kunde rivas upp, skulle den trygghetsverkan som beslutet skall ge bli mer eller mindre illusorisk.

Behov av trygghet för framtiden föreligger inte minst i fråga om företag vilka inte anses vara särskilt lönsamma men som ändå är angelägna med hänsyn till samhälleliga intressen. Exempel på sådana företag är de vattenkraftverk som enligt statsmakternas bedömande bör utföras för att landets energibehov skall kunna tillgodoses på ett från bevarandesynpunkt så skonsamt sätt som möjligt. I statsmakternas beslut år 1975 om riktlinjer för energihushållningen har förutsatts att årsproduktionen av vattenkraft fram till år 1985 skall öka med omkring 5 TWh. Tillskottet har beräknats kunna ske

främst genom kompletteringar av kraftverk i redan utbyggda älvar och utbyggnad av en del smärre vattendrag. Utredningen hyser emellertid stor tveksamhet om det är möjligt att uppnå denna ökning med hänsyn till de begränsningar som statsmakterna själva bestämt sig för i fråga om vattenkraftutbyggnad. I vissa fall torde dessa företag inte heller vara några särskilt lockande investeringsobjekt. Om lagstiftaren eftersätter ett rimligt trygghetskrav från fallhöjdsinnehavarnas sida, föreligger sålunda risk för att dessa anser sig böra avstå från exploatering, varigenom vissa enheter i den tilltänkta produktionsapparaten skulle falla bort.

Huvudregeln bör således i nya VL liksom i gällande VL vara att ett lagakraftvunnet beslut om tillstånd till vattenföretag i princip skall gälla för all framtid, om inte sökanden själv begär att tillståndet skall gälla för viss tid. Tillståndsbeslutet skall alltså bli gällande mot envar såväl i vad angår rätten att utföra och för framtiden bibehålla företaget och därtill hörande anläggningar som i fråga om sökandens rätt att tillgodogöra vatten.

Som anförs i direktiven och i många enkätsvar kan emellertid meddelade tillstånd till vattenföretag inte få utgöra bestående hinder för en meningsfull utveckling på vattenvårdsområdet eller på andra viktiga områden där vattnet är av betydelse. Tillstånden får med andra ord inte låsa de vattenrättsliga förhållandena för mycket lång tid, utan rimliga jämkningar måste kunna ske, om sådana är påkallade med anledning av t. ex. ny teknik, nytillkommande företag eller behov av vatten för nya ändamål. I samma riktning talar det förhållandet att vattenföretagens inverkan på motstående intressen, däribland på fiske- och naturvårdsintressena, ofta kan vara svåra att fastställa på ett riktigt sätt en gång för alla. Från den förordade huvudregeln om tillståndsbesluts giltighet för framtiden bör det därför införas undantag i nya VL.

Redan enligt gällande rätt är tillståndsbeslutens rättskraft förenade med åtskilliga modifikationer, men dessa måste enligt utredningens mening ses över i förenklande syfte och för att möjliggöra en effektivare och i viss mån snabbare anpassning av tillståndsvillkoren m. m. till den aktuella situationen. Likaså bör de nuvarande reglerna om företagares rätt till ersättning från dem som påkallar jämkningar i tillståndsvillkoren revideras. Särskilt angeläget synes därvid vara att nuvarande VL:s svårtillämpliga – och svårgripbara – regler om kungsådra görs enklare eller ersätts med helt nya och såvitt möjligt rationellare bestämmelser.

Vad särskilt avser omprövning av markavvattningsföretag har frågan härom tidigare ingående behandlats av den år 1962 tillsatta utredningen om vattenlagens torrläggningsbestämmelser. Denna föreslog ett flertal ändringar och tillägg i VL som syftade till ökad möjlighet att i olika hänseenden ändra lagakraftvunna syneförrättningsutlåtanden rörande torrläggningsföretag. Den diskuterade också ett alternativ med en enda generell ändringsregel men fann under dåvarande förhållanden lämpligast att endast föreslå utbyggnad av omprövningsmöjligheterna i VL (jfr SOU 1968:51 s. 56). Från vattenlagsutredningens utgångspunkt framstår emellertid en sådan generell bestämmelse, väsentligen utformad efter den i direktiven anvisade förebilden från AL, som naturlig för markavvattningsföretagen. En särskild regel synes här också påkallad av bl. a. delaktighetsfrågornas betydelse i dessa företag. Till den närmare motiveringen återkommer utredningen i specialmotiveringen

till kapitlet om förrättning. Den följande framställningen i avsnitt 3.6 tar således inte sikte på markavvattningsföretagen. I fråga om omprövning för tillgodoseende av allmänna intressen torde dock de där angivna principerna i stort sett äga relevans också för dem.

3.6.2 *Prövotid*

Osäkerhet om ett vattenföretags framtida verkningar skulle i viss mån kunna undanröjas med en motsvarighet i nya VL till det år 1952 införda 2 mom. till 11 kap. 66 § VL. Det öppnar möjlighet för vattendomstolen att skjuta upp avgörandet av vissa svårbedömbara frågor om villkor m. m. till dess företaget har utförts och man har haft tillfälle att under en prövotid avvakta erfarenheterna av företaget.

Som grundregel i nya VL bör liksom i gällande lag föreskrivas att alla väsentliga villkor skall fastställas i eller i anslutning till själva tillståndsbeslutet. Även om erfarenheterna av olika vattenföretags verkningar i dag är betydligt större än vid tillkomsten av nämnda uppskovsstadgande i VL, torde det emellertid även i framtiden inträffa fall, särskilt då det gäller större vattenföretag, där verkningarna av företaget är av så obestämd och komplicerad natur att en något så när säker ståndpunkt inte kan tagas till vilka villkor som skall gälla förrän efter mer eller mindre långvariga observationer. Behov av ett dylikt uppskovsstadgande föreligger därför enligt utredningens mening också i nya VL.

Uppskovsmöjligheten skall naturligtvis liksom för närvarande bara kunna tillgripas, när tillståndsmyndigheten, trots osäkerheten om företagets verkningar i visst hänseende, finner det vara klart att företaget är tillåtligt och att tillstånd skall lämnas till detta. Det bör emellertid starkt strykas under att tillståndsmyndigheten och fastighetsdomstol som prövar villkorsfråga i största möjliga utsträckning skall följa den angivna grundregeln om att alla villkor skall fastställas i eller i anslutning till själva tillståndsbeslutet. Utvägen med uppskov är ett undantag från denna regel och bör därför tillgripas endast i fall då trängande behov föreligger (jfr prop. 1952:52 s. 49, 1969:28 s. 276 och 1974:83 s. 163).

3.6.3 *Tidsbegränsning av tillstånd*

Vissa typer av företag kan medföra att framtida intressen blir helt utestängda från tillgång till vatten, om tillstånden blir gällande för all framtid. Detta innebär risker för förändringar i avrinningsområdets hela struktur och därmed för ingripande rubbningar i den ekologiska balansen. Detta gäller främst företag varigenom vatten leds bort från ett vattenområde utan att återbördas till samma avrinningsområde intill eller i närheten av bortledningspunkten, dvs. främst yt- eller grundvattentäkter samt vattenöverledningsföretag.

Man får inte bortse från att en ökad lokal konkurrens om vattentillgångarna i framtiden kan uppstå. Detta medför att man måste söka åstadkomma en rationell hushållning med och fördelning av vattnet. Också bevarandesynpunkter talar för detta. Möjligheterna till en sådan hushållning och fördelning kan motverkas, om tillstånd till vattenförbrukande företag som nyss nämnts

lämnas för all framtid.

Utredningen vill som ett karaktäristiskt exempel på dylika vattenförbrukande företag nämna bevattningsföretagen. Som tidigare har betonats finns det i vissa delar av vårt land ett starkt intresse för bevattning för jordbruksändamål, bl. a. beroende på större specialisering inom jordbruks- och trädgårdsnäringen och en ovanligt låg försommarnederbörd under flera av de senaste åren. Vattenåtgången vid bevattning är stor. Den kan under torrår uppgå till inemot 1 000 m^3 per ha och säsong. Bevattningen kan därför medföra problem såväl i vad avser fördelning av lämplig vattenmängd mellan bevattningsintressenterna inbördes som även beträffande förhållandet till andra intressen som också är beroende av vattnet. Utredningen kan i sistnämnda hänseende peka på uppkomna konflikter mellan bevattningsintresset samt kraft- och fiskeriintressena i Tidan samt mellan bevattnings- och kommunala vattenförsörjningsintressen inom Fyrisåns avrinningsområde.

Beträffande företagstyper av angiven art, dvs. yt- och grundvattentäkter samt vattenöverledningsföretag, vill utredningen därför förorda att tillståndsmyndigheten skall utrustas med en befogenhet att, om skäl härför föreligger, meddela tidsbegränsade tillstånd. En sådan befogenhet torde enligt gällande VL föreligga endast för de fall sökanden själv ansökt därom (jfr t. ex. NJA 1921 not. A 379). Möjlighet att på sökandens begäran meddela tidsbegränsade tillstånd stadgades också i lagen (1970:59) om tillfällig vattenreglering under år 1970.

Befogenheten att på sökandens begäran meddela tidsbegränsade tillstånd bör naturligtvis finnas kvar i nya VL. Utredningen vill emellertid förorda att tidsbegränsade tillstånd skall kunna meddelas även mot sökandens vilja. Enligt utredningens mening bör detta i varje fall gälla i fråga om vattentäkts- och överledningsföretagen.

Den här förordade möjligheten att tidsbegränsa tillstånden bör vara fakultativ, dvs. det bör ankomma på tillståndsmyndigheten att i varje särskilt fall avgöra om tillstånden skall tidsbegränsas och vilken tillståndstidens längd skall vara. Avgörande för sådana bedömningar bör vara å ena sidan storleken av befarade olägenheter till följd av fasta låsningar för framtiden och å andra sidan bl. a. frågan om storleken av investeringar i anläggningar som skall ingå i företaget, avskrivningstidens längd, tidsbegränsningens inverkan på finansieringsmöjligheterna samt, särskilt när det gäller vattenöverledningsföretag, vattenföretagets samband med andra företag. I de fall då vattenföretaget ingår som en nödvändig förutsättning för tillkomsten av ett annat företag, t. ex. kraftverk (jfr 2 kap. 5 § andra stycket VL), bör naturligtvis stor restriktivitet iakttagas när det gäller att mot sökandens vilja tidsbegränsa tillstånden. Detsamma gäller omfattande, mycket kapitalkrävande företag av exempelvis den typ som representeras av Bolmenprojektet vilket som nämnts avser att tillgodose vissa kommuner i Skåne med vatten från sjön Bolmen i Småland. I sådana fall bör ett omsorgsfullt planeringsarbete med inriktning på studier av företagets framtida konsekvenser på olika områden, eventuellt i förening med förordnande om uppskov i visst eller vissa hänseenden, kunna ersätta tidsbegränsade tillstånd.

Anordnande eller nyttjande av t. ex. en yt- eller grundvattentäkt kan medföra behov av att annans fasta egendom tas i anspråk under den tid som tillståndet avser. En rätt för företagaren att tvångsvis ta sådan egendom i

anspråk bör stadgas i nya VL. Till skillnad mot de vanliga tvångsrätterna enligt VL kan nu ifrågavarande tvångsrätt begränsas till att gälla under viss tid. Några principiella hinder mot en sådan tidsbegränsad tvångsrätt av servituts natur torde inte föreligga. Utredningen vill härvid peka på möjligheterna enligt nuvarande 2 kap. 14 § första stycket andra punkten VL att medge tvångsrätt för vissa tillfälliga ändamål, t. ex. för arbetarbostäder och upplagsplats. Av 7 kap. 6 § JB framgår vidare att avtalsservitut kan göras tidsbegränsade (jfr SOU 1960:25 s. 388 och prop. 1970:20 del B 1 s. 368). Se även 7 kap. 1 § tredje stycket FBL.

När behov av tvångsvis upplåten fast egendom vid tillståndstidens utgång inte längre föreligger för det avsedda ändamålet, bör företagaren återställa området till ägaren i såvitt möjligt samma skick som då det togs i anspråk. Detta torde följa av allmänna rättsgrundsatser (jfr prop. 1952:52 s. 82 och 127). Det sagda innebär inte blott att anläggningar för företaget, t. ex. pumpstation med vattenintag, skall avlägsnas och marken därefter utfyllas och förses med vegetation av tidigare typ utan också att förhållandena i vattnet om möjligt skall bringas i sitt förutvarande skick, exempelvis så att ett förstört fiskbestånd återställes genom inplantering i vattenområdet. Om erforderliga återställningsarbeten inte går att göra till rimlig kostnad bör markägaren i stället erhålla ersättning enligt nya VL:s ersättningsbestämmelser för skadan eller intrånget. Tillståndsmyndigheten eller i förekommande fall fastighetsdomstolen bör erinra om företagarens skyldighet att återställa marken.

3.6.4 *Omprövning för tillgodoseende av allmänna intressen*

Ett uppskovsförfarande eller möjligheten att beträffande vissa företagstyper meddela tidsbegränsade tillstånd kan endast i viss utsträckning tillgodose önskemålen om att man inte i onödan skall låsa fast vattnets användningsområden till men för den framtida utvecklingen. Nya, utifrån kommande omständigheter – nya samhälleliga värderingar, ny teknik, stora förändringar på det samhällsekonomiska området osv. – kan aldrig fångas upp genom ett uppskovsförfarande. Genom detta kan man i stort sett bara skaffa sig en relativt tillförlitlig utredning om företagets egen inverkan. Möjligheten att mot sökandens önskan meddela tidsbegränsade tillstånd bör som i det föregående anförts bara vara förknippad med vissa typer av vattenföretag. Även om man vid tillståndsgivning i dag och i ännu större utsträckning framdeles kan på grund av vunna erfarenheter med högre grad av säkerhet än tidigare förutse vattenföretags verkningar och anpassa villkoren därefter, kan sådana omständigheter som nyss nämnts i vissa fall medföra behov av ändringar av de ursprungligen meddelade villkoren. Angivna institut bör därför kompletteras med en möjlighet till omprövning av meddelade tillstånd.

Redan gällande VL innehåller bestämmelser om inskränkningar i vattenrättshavarens rätt att fritt förfoga över vattnet och skyldighet för denne att underkasta sig begränsningar i givna tillstånd till förmån för enskilda och allmänna intressen. I sistnämnda hänseende kan pekas på möjligheterna för det allmänna att påkalla ändrade bestämmelser om innehållande och tappning av vatten för att tillgodose fiske- och recipientintressena liksom den

allmänna miljö- och hälsovården. Också bestämmelserna om skyldighet för ägare av grundvattentäkt att vid långvarig torka eller i andra jämförliga situationer avstå vatten för allmänt behov utgör exempel härpå. Detsamma gäller i hög grad kungsådre- och nyprövningsbestämmelserna. Dessa är emellertid inte generellt tillämpliga. Kungsådra finns i dag endast i särskilt angivna vattendrag, och det nuvarande nyprövningsinstitutets tillämpningsområde har begränsats till större kraftanläggningar och vattenregleringar. Man har menat att andra smärre företag inte har samma omfattande verkningar och att det följaktligen beträffande dem inte föreligger samma behov av att kunna ändra den en gång fastställda avvägningen mellan vattenbyggnadsintresset och motstående allmänna intressen i vidare mån än som medges i t. ex. 2 kap. 8–10 och 31 §§ samt 8 kap. 27 § VL.

En möjlighet enligt nya VL att ompröva vattenföretag i kungsådrevattendrag liksom vattenföretag som i dag är underkastade nyprövningsskyldighet skulle förmodligen inte behöva innebära några mera väsentliga avsteg från vad som nu gäller. Emellertid kan det inte vara rimligt att begränsa omprövningsmöjligheterna till dessa fall. Konflikt med olika allmänna intressen torde ofta nog kunna uppstå också i anslutning till mindre företag och i andra vattendrag än sådana där kungsådra finns. Bl. a. vållar mindre regleringsföretag tydligen ibland problem från framför allt fiske-, naturvårds- och recipientsynpunkt.

Från kammarkollegiet har utredningen inhämtat att det till kollegiet framförts önskemål om ändringar av villkoren för givna tillstånd. Det har framför allt gällt att tillgodose fiskeintresset, t. ex. genom anordnande eller ändring av fiskväg, tappning för vandringsfisk eller vidtagande av ändrade och kanske mera kostsamma fiskodlingsåtgärder. Det har därvid ofta varit fråga om mindre anläggningar, vilka inte varit underkastade nyprövningsbestämmelserna. Anläggningarna har också i många fall varit belägna i förhållandevis små vattendrag, där kungsådrereglerna inte kunnat åberopas. Små företag kan emellertid t. ex. ödelägga fisket inom stora delar av en skogsälv. Med tanke på det numera kraftigt ökade intresset för fritidsfiske i framför allt rinnande vatten och på den genomförda totalexploateringen för vattenkraftändamål av många stora älvar, synes en möjlighet till översyn av alla företag angelägen. Mindre företag har i allmänhet inte föregåtts av lika omfattande utredningar med prövotid eller dylikt som de större företagen, och det synes därför särskilt befogat att möjligheter till omprövning skapas även för de mindre företagen och företag i små vattendrag.

Naturvårdsverket har under hand lämnat exempel på regleringsföretag där omprövning ansetts motiverad bl. a. med hänsyn till vattenskyddsintresset. I några fall är det fråga om företag som inte är belägna i kungsådrevattendrag, t. ex. reglering av Forsmarksån uppströms Lövstabruk i Uppland.

Det anförda ger enligt utredningens mening stöd för uppfattningen att ett omprövningsinstitut för att bli meningsfullt måste kunna tillämpas på alla vattenföretag – markavvattningen undantagen – oavsett storlek eller belägenhet.

Att i själva lagen uttryckligen ange vilka typer av allmänna intressen som bör tillgodoses genom omprövning är enligt utredningens mening inte lämpligt. Därigenom skulle man nämligen kunna binda utvecklingen för framtiden. Intressen som inte kan anses som allmänna just nu kan komma att

göra det i framtiden. De skulle med en uttrycklig bestämmelse antagligen inte kunna beaktas vid en omprövning, i varje fall inte utan lagändring. Viss vägledning kan dock alltid hämtas från de bestämmelser i VL-förslaget vari anges vilka intressen som skall anses så kvalificerade att de åtnjuter viss ersättningsfrihet vid omprövning.

Införande av ett sådant omprövningsinstitut måste emellertid underkastas begränsningar av olika slag. Omprövningsfrågan kan visserligen i första hand synas gälla en konflikt mellan å ena sidan det eller de allmänna intressen som skall tillgodoses genom omprövningen och å andra sidan företagarintresset. Ytterst kommer emellertid konflikten att gälla olika samhällsplaneringsintressen. Det kan i och för sig anses önskvärt att man i samhällsplaneringens intresse har en viss handlingsfrihet när det gäller att ingripa mot oförutsedda eller nytillkomna miljöskador som orsakats av vattenföretag. Emellertid måste kostnaderna både för genomförda åtgärder och, vilket är viktigt, för själva handlingsfriheten i planeringen ytterst bäras av de enskilda medborgarna i egenskap av arbetstagare och skattebetalare. Denna kostnadsbörda kan dessutom väntas slå mycket ojämnt mot speciella branscher och regioner, varvid andra väsentliga samhällsplaneringsintressen hotas. Som utvecklas i det följande kan negativa, indirekta effekter av ett omprövningsinstitut uppkomma. Så kan en möjlighet att ompröva tillstånd till exempelvis vattenkraftverk påverka finansieringsmöjligheterna även för andra former av kraftutbyggnad än vattenkraft.

Givetvis måste också, vid sidan av dylika allmänna samhällsplaneringsintressen, hänsyn tagas till företagarens intresse av att utnyttja tillståndet. Genom det ursprungliga tillståndet är det ju redan fastslaget att det företag som tillståndet avser skall få drivas. Det bör då inte få förekomma att den omprövande myndigheten meddelar ändrade föreskrifter som är så ingripande att de gör företaget omöjligt att driva eller medför orimliga kostnader för företagaren. Över huvud taget finns det skäl att gå fram med varsamhet mot den som lojalt har skaffat sig tillstånd och sedan lojalt följer föreskrivna villkor (se SOU 1966:65 s. 321 och prop. 1969:28 s. 278 f.).

Det allmänna intresse som skall tillgodoses genom omprövningen måste naturligtvis också ha en viss tyngd för att kunna beaktas. Det måste därför vägas såväl mot eventuellt motstående samhällsintressen som naturligt nog mot företagarintresset. Vad särskilt angår kraftverksföretag vill utredningen betona att det är ett starkt samhällsintresse och inte endast ett företagarintresse att vårt lands elförsörjning blir tryggad och att man inte låter detta stå tillbaka för tillfälliga, kanske lokala opinioner.

Faktorer av angiven art måste således vägas in vid bedömningen av vilka ytterligare förpliktelser som skall kunna åläggas företagaren i samband med omprövning. Det måste med andra ord anges i lagen under vilka förutsättningar sådana förpliktelser skall kunna åläggas företagaren.

En faktor som har stor betydelse i omprövningssammanhang är tidpunkten vid vilken omprövning skall kunna ske. Som närmare kommer att utvecklas senare har omprövningstider om 40 à 50 år begränsade ekonomiska effekter, åtminstone primära sådana, medan tider om tio år kan få stora effekter. Ju kortare tider man väljer för omprövning av vattenföretag, desto större blir konsekvenserna och desto försiktigare måste man följaktligen vara med djupgående ingrepp.

Omprövningsfrågorna kan inte heller ses isolerade från ersättningsfrågorna. Reglerna om villkoren för omprövning m. m. kan sålunda ges en för företagaren mer eller mindre sträng utformning beroende på om och i vilken utsträckning han skall anses vara tvungen att underkasta sig ytterligare förpliktelser vid omprövning utan rätt till ersättning av det allmänna. Utredningen vill i sammanhanget erinra om att ägare av vattenbyggnad vid nyprövning enligt gällande VL (se 4 kap. 6 §) har rätt till viss ersättning av statsmedel för värdeminskning på grund av nya villkor.

I det följande kommer utredningen att lämna utförligare synpunkter på hur omprövningsreglerna – bortsett från markavvattningen – bör behandlas i VL-förslaget.

Omprövningsmyndighet m. m.

En omprövningsregel i nya VL som skall tillgodose allmänna intressen bör utformas på det sättet att alla tillståndsbeslut som har vunnit laga kraft bör kunna omprövas på ansökan av den myndighet regeringen utser att föra det allmännas talan beträffande vattenföretag. Som utredningen utvecklar närmare i avsnitt 3.11 bör denna uppgift liksom f. n. åvila kammarkollegiet.

Prövningen bör ske hos koncessionsnämnden som central instans oavsett om det är nämnden själv, regeringen eller länsstyrelsen som har meddelat det ursprungliga tillståndet och oberoende av vilken myndighet som har föreskrivit de ursprungliga villkoren. Om det är regeringen som har fastställt dessa, bör koncessionsnämnden emellertid inte få avvika väsentligt från villkoren utan regeringens medgivande (jfr 28 § ML).

Förpliktelser som kan åläggas företagaren vid omprövning

I princip bör det inte föreligga några begränsningar med avseende på arten av de förpliktelser som skall kunna åläggas företagaren i samband med omprövning. Vid omprövningen bör man således ta hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet och ålägga företagaren de förpliktelser som anses lämpligast för tillgodoseende av det allmänna intresse som påkallat omprövningen. Förpliktelserna kan bestå i åläggande för företagaren att vidtaga skadeförebyggande åtgärder, såsom spegeldammar och erosionsskydd, eller skadekompenserande åtgärder, t. ex. fiskutsättning eller fiskodling. De kan också innebära skyldighet för honom att avstå vatten eller att underkasta sig förlust av fallhöjd, ändrade tappningsbestämmelser eller begränsning av tidigare regleringstillstånd. Kombinationer av dylika förpliktelser kan också tänkas. En annan typ av förpliktelser kan gälla ändrade eller nya kontrollåtgärder.

När åsyftat resultat kan uppnås på olika vägar, bör naturligtvis den billigaste vägen följas. Ofta kan exempelvis det allmänna intresset tillgodoses antingen genom att företagaren får avstå viss del av vattnet i ett vattendrag eller genom att han åläggs skyldighet att utföra skadeförebyggande åtgärder, eventuellt i förening med avstående av en ringa mängd vatten. Typiska exempel på detta är fisktrappor, flottningsrännor och spegeldammar. I allmänhet torde det i angivna situationer vara lämpligare att välja de

skadeförebyggande åtgärderna framför ett omfattande avstående av vatten, åtminstone om det senare leder till produktionsförluster och de skadeförebyggande åtgärderna ger biologiskt sett godtagbara resultat.

Begränsningar i företagarens förpliktelser

Som tidigare anförts måste det finnas begränsningar i omfattningen av företagarens förpliktelser i samband med omprövning. Framför allt är det ekonomiska skäl som talar för att man sätter ett tak för de förpliktelser som skall kunna åläggas företagaren vid omprövning. Om ändringsutrymmet i lagen ges större omfattning än som senare utnyttjas i praktiken, kan kostnaderna för denna gardering för eventuella framtida händelser slå igenom och medföra högre finansieringskostnad för osäkra företag. Eftersom omprövningsreglerna måste göras generella, kan ett tak som i praktiken endast kommer att beröra ett fåtal företag innebära fördyringar för alla typer av företag som teoretiskt är underkastade samma tak för omprövningsskyldigheten. Även om man kan antaga att kreditgivarna så småningom kommer att anpassa sig till en lägre, mera realistisk risknivå, bör man genom att redan från början i lagen begränsa omprövningsskyldigheten försöka undvika kostnadsstegringar på företagarsidan, vilka inte motsvaras av några reella förbättringar för de allmänna intressena utan endast hänför sig till riskfaktorn.

Taket för eller begränsningarna i företagarens förpliktelser i samband med omprövning bör enligt utredningens mening vara följande. Företagaren måste slippa förpliktelser som skulle medföra att ändamålet med företaget inte kan tillgodoses eller att dess förutsättningar rubbas väsentligt. En sådan bestämmelse utgör naturligtvis ett skydd mot kraftiga ingrepp i företagarens egen produktionsförmåga men torde samtidigt göra det möjligt för koncessionsnämnden att vid omprövningen beakta t. ex. allmänna energipolitiska synpunkter. Nämnden bör sålunda vid omprövning av tillstånd till vattenkraftverk kunna se till att de nya villkoren inte får konsekvenser vilka strider mot de riktlinjer för energihushållningen som statsmakterna kan ha fastställt.

Vidare måste slås fast att de förpliktelser som åläggs företagaren vid omprövningen – jämte tidigare ålagda förpliktelser till skydd för det intresse som skall tillgodoses genom omprövningen – inte får åsamka företagaren eller andra som har anpassat sig till företaget förlust eller kostnad som står i missförhållande till de fördelar från allmän synpunkt som eftersträvas genom omprövningen. Genom en regel av detta innehåll, som skulle korrespondera med den i avsnitt 3.4.3 förordade regeln om en samhällsekonomisk tillåtlighetsprövning, torde garantier skapas för att de olika berörda intressena omsorgsfullt vägs mot varandra vid omprövningen.

Tidpunkt för omprövning

Som tidigare antytts blir det av stor betydelse vid vilken tidpunkt omprövning av meddelade tillstånd skall kunna ske. Utredningen vill rörande denna fråga anföra följande.

Allmänt sett gäller att utbetalningar och intäktsminskningar som är

förlagda långt fram i tiden mycket kraftigt påverkas av räntesatsen. I de exempel som redovisas i det följande anges denna som bruttoränta, dvs. ränta före skatt. En utbetalning på 1 milj. kr. om 50 år motsvarar endast 8 500 kr. i nuvärde vid en ränta av 10 %. Reduktionen är dock som nyss nämnts kraftigt beroende av den valda räntesatsen. Vid en kalkylränta på 5 % är nuvärdet av 1 milj. kr. som skall betalas om 30 år 250 000 kr. Skall samma summa utbetalas om 50 år, är nuvärdet endast 100 000 kr.

Vid normal affärsverksamhet är en ränta på 10 % att anse som låg. Kalkylräntor på 20–25 % är inte ovanliga. Räntan är då avsedd att täcka in förändringsrisker av alla slag, t. ex. förlorad marknad, ny teknik, ändrad lagstiftning samt en förräntning som är större än om kapitalet stått inne på bank.

Rent akademiskt skulle man givetvis kunna tänka sig att vattenföretag, och då främst kraftproducerande sådana, betraktas som vilken affärsverksamhet som helst med motsvarande krav på förräntning. I verkligheten skulle dock en sådan övergång innebära praktiskt ogenomförbara kostnadsstegringar som under en mycket lång övergångsperiod måste finansieras med skatter eller avgifter.

Också rena räkneexempel måste baseras på antagandet att nuvarande relativt stabila förhållanden består, vilka har medgett långa och relativt sett billiga krediter. En sänkning av omprövningstiden från 55 år till 40 eller 30 år för sådana företag som i dag är underkastade VL:s regler om nyprövning skulle på grund av vad som nu har sagts vid räntesatser på 10 % eller däröver få relativt begränsade *primära effekter*. Vid en ränta på 5 % sker dock en fördubbling av belastningen från 125 000 till 250 000 kr., om gränsen sänks från 40 till 30 år. Detta framgår av ett diagram, *figur 3.1*, där nuvärdet av 1 milj. kr. avsatts längs den vertikala axeln som funktion av tiden.

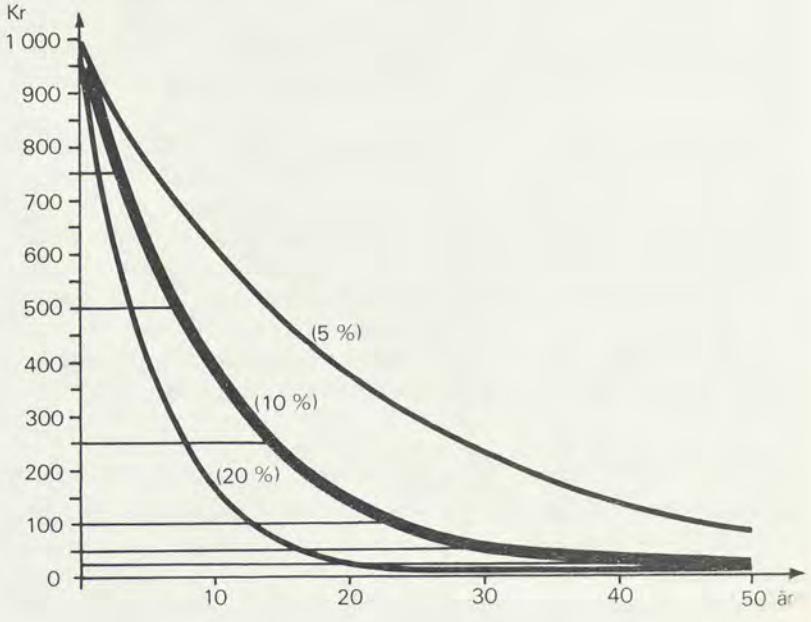

Figur 3.1 Nuvärdet åren 1–50 av 1 miljon kr. vid olika räntesatser

Även om de primära effekterna trots dyrare krediter m. m. sålunda kan antagas bli relativt begränsade under förutsättning att omprövningstiderna inte blir alltför korta, skulle vissa *sekundära effekter* slå betydligt hårdare. Finansieringen av kraftutbyggnaderna på den enskilda och kommunala sektorn måste härvid särskilt observeras. Den går normalt till så att ett kraftverk under uppförande utgör säkerhet för de krediter, ofta relativt billiga obligationslån, som behövs för bygget. Amorteringstiden för dessa lån är normalt 20 år. Sedan lånen slutamorterats, utnyttjas emellertid det ifrågavarande kraftverket på nytt som säkerhet för de krediter företagaren behöver för den fortsatta utbyggnaden av sin produktionsapparat, s. k. rebelåning. Medför en sänkning av omprövningstiden den tänkbara sekundära effekten att kraftverket blir sämre som rebelåningsobjekt, kan detta få till följd att den fortsatta utbyggnaden av hela kraftproduktionsapparaten med alla däri ingående komponenter, vattenkraftverk, s. k. konventionella värmekraftverk, kärnkraftverk och anläggningar för de alternativa energikällorna, kommer att fördyras med ett tydligt genomslag i den totala prisnivån. Den sekundära effekten får också kraftigare genomslag eftersom den drabbar direkt från företagets första dag och räntefaktorn inte kommer in som dämpande effekt. En annan komplicerande faktor är att en sänkning av lönsamheten och räntenivån dessutom skulle förstärka känsligheten för ändringar långt fram i tiden.

Vidare kommer i lagen medgivna men icke verkställda ändringar att få genomslag i form av fördyringar, vilket har utvecklats i föregående avsnitt.

Förhållandena mellan räntesats, tidsperiod och nuvärde är på intet sätt linjära. Det innebär att ett val mellan skilda tidsperioder, grundat på t. ex. tekniska eller miljömässiga bedömningar, i praktiken kraftigt påverkar effekten. Man kan tala om en "växelkurs" mellan tidsperiod och kostnadseffekt. I tabell 3.1 visas nuvärdet av skilda andelar av vattenmängden från det första till det femtionde året vid en räntesats av 10 %. En sänkning av omprövningsperioden från 20 till 13 år motsvarar ungefär en fördubbling av kostnaden. Ett ökat avstående av vatten från 1/10 till 2/10 av den totala vattenmängden är således likvärdig med en tidsgränsändring på omkring sju år (kapitalets halveringstid). Ett ingrepp efter 13 år är vidare från kostnadssynpunkt likvärdigt med ett dubbelt så kraftigt ingrepp efter 20 år osv.

Från planeringssynpunkt kan nyss angivna förhållande ställa berörda parter inför ett val mellan att snabbt genomföra vissa marginella ingrepp eller att avvakta för att genomföra mera genomgripande ingrepp vid en senare tidpunkt. En räknetabell av ovanstående slag kan enligt utredningens mening vara ett hjälpmedel för att bedöma ändringsutrymmet vid skilda tidpunkter.

Vid sidan av produktionskostnader, räntesatser osv. bör hänsyn också tagas till spridningseffekter utanför det kraftproducerande systemet, dvs. effekter på lönebildning, skatteuttag och sysselsättning. Redan räkneexemplen pekar på att sådana följdeffekter inte kan försummas.

Beaktar man i erforderlig grad de anförda primära och sekundära effekterna, utgör emellertid ekonomiska hänsyn inte några större hinder mot att omprövningstidens längd bestäms väsentligt kortare än den nuvarande nyprövningsperioden. För en sådan förkortning av tiden talar också ekolo-

Tabell 3.1 Nuvärdet av skilda andelar av vattenmängden åren 1–50 vid en räntesats av 10 % och ett antaget värde av 1 miljon kr.

År	1/10	2/10	4/10
1	90.910	181.820	363.640
2	82.640	165.280	330.560
3	75.130	150.260	300.520
4	68.300	136.600	273.200
5	62.090	124.180	248.360
6	56.450	112.900	225.800
7	51.320	102.640	205.280
8	46.650	93.300	185.500
9	42.410	84.820	169.640
10	38.550	77.100	154.200
11	35.050	70.100	140.200
12	31.860	63.720	127.440
13	28.970	57.940	115.880
14	26.330	52.660	105.320
15	23.940	47.880	95.750
16	21.760	43.520	87.040
17	19.780	39.560	79.120
18	17.990	35.980	71.960
19	16.350	22.700	65.400
20	14.860	29.720	59.440
25	9.230	18.460	36.920
30	5.730	11.460	22.920
40	2.221	4.420	8.840
50	850	1.700	3.400

giska skäl. I allmänhet torde det vara under de första årtiondena efter ett vattenföretags färdigställande som olägenheter för bl. a. allmänna intressen blir mest framträdande. När däremot en så lång tid som den nuvarande nyprövningstiden gått till ända, dvs. mer än ett halvt århundrade, kan natur och människor ha anpassat sig till de nya förhållandena, vilket emellertid kan ha medfört stora uppoffringar i t. ex. förlorade trevnadsvärden. Under senare tid har ganska långa prövotider föreskrivits beträffande framför allt kraftverks- och regleringsföretag, under vilka ändring av villkoren har kunnat ske. Då prövotidsinstitutet enligt vad utredningen tidigare förordat bör tillämpas med försiktighet, bör osäkerheten om ett vattenföretags framtida verkningar kunna i större utsträckning undvikas genom kortare omprövningstider.

Enligt utredningens mening är det emellertid inte lämpligt eller ens möjligt att i lagen ange bestämda tider, när omprövning av tillstånd skall kunna ske. Tiden bör i stället bestämmas av tillståndsmyndigheten med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Förutom tidens inverkan på finansieringsfrågan i enlighet med det tidigare anförda bör man därvid beakta den avskrivningstid som är vanlig eller ekonomiskt motiverad. Hänsyn synes också böra tagas till de ekologiska förhållandena, den större eller mindre förändring av vattenstånds- och avrinningsförhållandena som anläggningen medför, den olägenhet eller fördel som anläggningen medför från allmän eller enskild synpunkt samt graden av nytta för anläggningens ägare. Även det hydrologiska materialets tillförlitlighet kan vara beaktansvärt. Tiden bör i likhet med vad som nu är fallet vid nyprövning beräknas från utgången av

den i tillståndsbeslutet bestämda arbetstiden. För de fall igångsättningstid fastställts bör denna i stället tjäna som utgångspunkt. Att såsom i 24 § ML knyta tiden till lagakraftägande tillståndsbeslut torde i praktiken innebära risker för att den verkliga omprövningstiden blir för kort. Enligt utredningens förslag skall arbetena på ett vattenföretag normalt inte få påbörjas förrän skaderegleringen vid fastighetsdomstol är avslutad. Detta kommer i många fall att innebära att ett företag fullbordas först sedan flera år förflutit från det att lagakraftägande tillståndsbeslut föreligger.

Reglerna bör konstrueras så att omprövningsfrågan kan tas upp när som helst efter den av tillståndsmyndigheten bestämda tidens utgång. Härigenom vinnes den fördelen att man genom att invänta att omprövningstiden för andra företag i samma vattendrag går ut kan uppnå en samtidig omprövning av dessa. Detta är av betydelse inte minst i fråga om korttidsregleringarna i en älv. Som tidigare redovisats kan man med en sådan regel också få möjligheten att välja mellan att snabbt genomföra vissa marginella ingrepp eller att avvakta för att genomföra mera genomgripande ingrepp. Men när omprövning skett och nya eller strängare bestämmelser har meddelats, bör ny omprövning inte få påkallas förrän viss tid förflutit från omprövningsbeslutet. Det är enligt utredningens mening lämpligast att denna tid bestäms av koncessionsnämnden i samband med omprövningen.

Det kan emellertid också förekomma att det under löpande tillståndsperiod inträffar händelser som inte förutsetts i tillståndsbeslutet och som väsentligt ändrar förutsättningarna för detta. Som exempel kan nämnas att flottningen läggs ned i ett vattendrag. Kraftverksägaren är då inte längre lagligen skyldig att släppa något flottningsvatten, fastän detta också har tillgodosett andra intressen än flottningen. Denna fråga har varit uppe till behandling exempelvis i rättsfallet NJA 1974 s. 130 angående reglering av Storavan – Uddjaurs sjösystem i Skellefteälven. En annan situation, som förutsatts i rättsfallet NJA 1970 s. 455 om korttidsreglering vid Rätans kraftverk i Ljungan, kan också anföras som exempel. Sedan reglering medgivits i en sjö, tillkommer nya regleringar uppströms vilka får till följd att regleringsamplituden för den först medgivna regleringen, om den skall utnyttjas fullt ut, blir större än som erfordras och därmed i onödan medför skador för motstående intressen. Med tanke på händelser av dessa och liknande slag bör efter mönster av 24 § första stycket ML det tidigare behandlade omprövningsstadgandet kompletteras så att man efter vad som är skäligt skall kunna föreskriva nya eller strängare villkor, om förhållandena under löpande tillståndsperiod ändrats väsentligt.

För att inte syftet med det tidsbegränsade omprövningsinstitutet skall bli förfelat, måste emellertid möjligheten att ompröva ett tillstånd vid väsentligt ändrade förhållanden få en restriktiv tillämpning. De väsentligt ändrade förhållandena måste vara av faktisk natur och avse förändringar i vattenförhållandena. Utanför regelns tillämpning måste sålunda falla t. ex. de förändringar som gäller uppfattningar i samhället om vilka intressen som bör skyddas. Inte heller nya tekniska landvinningar bör få hänföras till förändringar som kan föranleda omedelbar omprövning. Däremot bör tillkomsten av nya vatten- eller avloppsföretag kunna räknas som sådan förändring som här avses. En omprövning efter den tidsbestämda omprövningsperiodens utgång av ett eller flera företag utefter ett vattendrag kan också medföra

sådana väsentligt förändrade förutsättningar för andra företag i vattendraget att regeln kan bli tillämplig. På så sätt kan man vinna den fördelen att samtliga kraftverk i en älv eller älvsträcka kan omprövas i anslutning till varandra.

Med den förordade, restriktiva tillämpningen av omprövningsmöjligheten vid väsentligt ändrade förhållanden kan inte alla allmänna intressen tillgodoses. En sådan omprövning bör emellertid inte medföra att övriga allmänna intressen kommer i ett sämre läge än om omprövning inte skett. En omprövning på grund av väsentligt ändrade förhållanden bör därför inte leda till någon ändring av den ordinarie, förutbestämda omprövningstiden. Efter dennas utgång skall således samtliga allmänna intressen kunna tillgodoses genom omprövning.

För det fallet att tillstånd till ett vattenföretags olika delar lämnas vid olika tillfällen, kan frågan om utgångspunkten för omprövningstiden också bli aktuell. I sådana situationer bör man kunna ta hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Om det nya tillståndet väsentligt ändrar förutsättningarna för det gamla, måste det vara lämpligast att låta denna omständighet utgöra skäl för omprövning av det gamla företaget redan i samband med tillåtlighetsprövningen av det nya. Om däremot det nya tillståndet endast avser smärre ändringar eller tillägg till det gamla, bör man i stället avvakta utgången av den ursprungligen bestämda omprövningstiden för att då möjliggöra omprövning av hela företaget. Detta innebär alltså att omprövningstidpunkten för senare tillkomna delar av ett vattenföretag bör vara densamma som den ursprungligen bestämda (jfr beträffande nyprövningspliktiga företag enligt gällande rätt NJA II 1919 s. 225).

Omprövning av äldre vattenföretag

Att nuvarande inskränkningar i tillstånds rättskraft inte kan anses tillfyllest när det gäller tillstånd enligt en ny VL behöver naturligtvis inte innebära att man måste övergångsvis utvidga möjligheterna till omprövning av vattenrättsliga tillstånd som har meddelats i gången tid med stöd av nu gällande VL eller enligt äldre rätt. Enligt vattenlagsutredningens direktiv omfattas emellertid även denna fråga av utredningsuppdraget. Utredningen måste naturligtvis därvid i ännu högre grad beakta de skäl som enligt vad tidigare har sagts bör gälla för omprövningar i allmänhet, nämligen att givna tillstånd skall medföra ett rimligt mått av trygghet mot senare ingripanden samtidigt som de inte får utgöra bestående hinder för en meningsfull utveckling inom vattenvården eller på andra betydelsefulla samhällsområden.

Av en inventering som utförts i samarbete med kammarkollegiet och naturvårdsverket får anses framgå att det föreligger behov av omprövning av äldre tillstånd. Kammarkollegiet har framfört att det föreligger behov av omprövning av vattenföretag i bl. a. Ronnebyån och Helgeån för tillgodoseende av främst fiskeintresset, och företrädare för naturvårdsverket har för sin del pekat på behov av omprövning bl. a. med hänsyn till vattenskyddet av tillstånd till reglering av Ältebosjön inom Gavleåns avrinningsområde, av Forsmarksån uppströms Lövstabruk samt av flera regleringsföretag i Arbogaån, Lagan och Helgeån. Naturvårdsverket har vidare ansett att omprövning av äldre tillstånd skulle vara motiverad med hänsyn till den allmänna naturvården beträffande exempelvis regleringen av Norra Barken inom

Kolbäcksåns avrinningsområde.

Enligt utredningens uppfattning torde behovet av nya omprövningsmöjligheter vara särskilt uttalat när det gäller äldre tillstånd som tillkommit under en tid då nödvändigheten av naturvård och miljöskydd inte var lika uppenbar för alla som nu. Även i älvar som har byggts ut under senare år har emellertid exploateringen emellanåt drivits hårt, t. ex. i vissa av Luleälvens biflöden. Motivet härtill kan ha varit att man därigenom kunnat lämna andra vattendrag orörda. Med tanke på fiskets intresse är en vidgad omprövningsmöjlighet befogad, bl. a. i de inte så sällsynta fall då gällande vattenrättsliga tillstånd innefattar en rätt till fri reglering vilken gör det möjligt för företagaren att under vissa tider innehålla allt vatten i vattendraget (s. k. nolltappning). Exempel på ett sådant tillstånd som enligt naturvårdsverket medför olägenheter är utövandet av korttidsreglering vid Laholmsfallet i Lagan. Andra exempel är enligt fiskeristyrelsen kraftverk i Vietasjokk och Blackälven.

Enligt vattenlagsutredningens mening är, som också följer av direktiven, särskild hänsyn påkallad vid omprövning av tillstånd som enligt nu gällande eller äldre lag skall vara gällande för all framtid. Uppmärksamhet kan också böra ägnas tillstånd som visserligen är underkastade nyprövningsskyldighet, men där nya omprövningsregler skulle medföra att villkoren för företagen kommer att revideras avsevärt mycket tidigare än enligt äldre rätt.

Vattenlagsutredningen vill förorda att de nya omprövningsreglerna i princip blir tillämpliga också på äldre företag. Den särskilda hänsynen mot tillståndshavarna och även kreditgivarna kräver dock en viss övergångstid. Därigenom får tillståndshavarna rimliga möjligheter att vidtaga de tekniska förändringar och finansiella omdispositioner som de nya förhållandena kan påkalla, samtidigt som berörda kreditgivare får skäligt rådrum för att säkerställa sina intressen. Utredningen föreslår därför att de omprövningsregler som i det föregående förordats beträffande företag som erhållit tillstånd enligt nya VL inte omedelbart blir tillämpliga på sådana äldre företag, utan viss tid måste förflyta efter lagens ikraftträdande innan fråga om omprövning av äldre företag får väckas. Denna tid bör emellertid inte vara densamma för alla typer av vattenföretag, utan skillnad måste göras mellan å ena sidan relativt nyligen tillkomna vattenföretag som typiskt sett är av större omfattning och på vilka stora kostnader nedlagts samt å den andra sidan övriga företag. Till den förra kategorin, som alltså i princip skulle komma i åtnjutande av en längre tid innan omprövning får påkallas, bör hänföras vattenkraftverk som prövats enligt gällande VL och vattenregleringar för kraftändamål enligt 3 kap. samma lag. Emellertid är de flesta av dessa företag i dag underkastade nyprövningsskyldighet. Denna omständighet medför behov av särskilda regler som tar hänsyn till den tidpunkt vid vilken nyprövning hade kunnat påkallas enligt gällande VL.

I den mån annat inte framgår av de i det följande förordade undantagen från övergångsregeln, bör denna innebära att fråga om omprövning inte får väckas förrän viss tid förflutit från nya VL:s ikraftträdande. Denna tid bör enligt utredningen skäligen bestämmas till tio år, vilken tidrymd torde vara en lämplig avvägning mellan å ena sidan det allmännas behov av omprövning och å den andra sidan företagarens och hans kreditgivares intressen. Omprövningen blir därvid att anse som en omprövning enligt nya VL med de

begränsningar i omprövningsskyldigheten m. m. som har behandlats i föregående avsnitt.

Undantagen från huvudregeln bör enligt utredningens åsikt vara följande.

För nya företag har tidigare förordats en möjlighet att under löpande omprövningsperiod ompröva företag på grund av väsentligt ändrade förhållanden. Denna möjlighet till omprövning bör enligt utredningens mening föreligga också beträffande äldre företag. För att inte genom denna omprövningsmöjlighet syftet med huvudregelns bestämmelse om en rimlig övergångstid för de äldre företagen skall gå förlorat, bör omprövning på denna grund emellertid endast kunna ske, om de väsentligt ändrade förhållandena inträtt efter nya lagens ikraftträdande. Om förändringen däremot inträtt före nya VL:s ikraftträdande, skall omprövning på denna grund inte kunna ske. Det sagda utesluter inte att omprövning kan verkställas i det fallet att de väsentligt ändrade förhållandena uppkommit under en tidsperiod som infallit både före nya VL:s ikraftträdande och därefter.

Utredningen har tidigare förordat att huvudregelns tioåriga övergångstid inte skall tillämpas på vattenkraftverk och regleringar för kraftändamål, eftersom sådana företag fordrar en längre övergångstid. Många kraftverk och regleringar är emellertid underkastade reglerna i nuvarande 4 kap. om nyprövning. Hänsyn måste som tidigare nämnts tagas härtill vid bestämmande av övergångstidens längd beträffande sådana företag.

I vissa fall skulle enligt gällande VL talan om nyprövning kunna väckas under den tioåriga övergångstiden från nya VL:s ikraftträdande. I sådana fall bör naturligtvis fråga om omprövning enligt de nya reglerna kunna väckas redan när tiden för väckande av nyprövningstalan skulle ha infallit.

Det kommer att inträffa fall där kraftverks- och regleringsföretag redan hunnit nyprövas enligt 4 kap. VL, när nya VL träder i kraft. Vid denna nyprövning bör man genom ändrade föreskrifter rörande företagets utformning eller utnyttjande redan ha avhjälpt de olägenheter för allmänna intressen som företaget tidigare medfört. Det är därför rimligt att dessa nyligen nyprövade företag får en betydligt längre övergångstid än huvudregelns tioårsperiod. Enligt utredningens mening bör redan nyprövade företag inte få omprövas förrän efter 30 år. Utgångspunkten för beräkning av tiden bör lämpligen vara den dag då talan om nyprövning väcktes vid vattendomstol.

Beträffande övriga vattenkraftföretag och vattenregleringsföretag för kraftändamål torde behovet av tidigare omprövning vara skiftande. I dessa fall bör man enligt utredningens mening skilja mellan å ena sidan företag, till vilka tillstånd enligt VL lämnats under de senaste årtiondena, samt å andra sidan äldre företag, så att de förstnämnda företagen får en längre övergångstid än de senare. Skälen härför är följande.

Kraftverks- och regleringsföretag medför otvivelaktigt ofta betydande ingrepp i naturen. Under de senaste årtiondena har de negativa sidorna av dessa företagstyper alltmer uppmärksammats. Statsmakterna har bl. a. genom lagstiftning sökt att i större utsträckning slå vakt om naturvärdena. Utredningen vill bl. a. peka på tillkomsten år 1952 av naturskyddslagen (1952:688), sedermera ersatt av NVL. I syfte att stärka skyddet för de av kraftexploateringen berörda naturskyddsintressena samt även andra allmän-

na och enskilda intressen har under 1950- och 1960-talen flera viktiga ändringar i den vattenrättsliga lagstiftningen genomförts. Sålunda infördes genom lagstiftning år 1952 (prop. 1952:52) bl. a. vissa föreskrifter avsedda att främja en ändamålsenlig planering av olika åtgärder i ett vattendrag. Vidare må nämnas de lagändringar som genomfördes år 1954 (prop. 1953:23) i syfte att förbättra skyddet för fisket mot skadeverkningar av vattenkraftutbyggnaderna samt de ändringar i bestämmelserna om vattenregleringsavgifter som vidtogs åren 1955 och 1959 (prop. 1955:176 resp. 1959:31). Genom en viktig lagändring år 1961 (prop. 1961:13) stärktes skyddet för allmänna intressen och då främst naturskyddsintresset. Slutligen må i detta sammanhang nämnas 1971 års ändringar i VL, varvid införts möjlighet för regeringen att pröva vattenföretags tillåtlighet med hänsyn till allmänna planeringssynpunkter (prop. 1971:106), samt den år 1976 genomförda lagstiftningen om vattenförbund (prop. 1975/76:215).

Vid sidan av nämnda lagändringar har naturskyddssynpunkterna beaktats även på andra sätt. Sålunda påbörjades redan i början av 1950-talet en mera riksomfattande planläggning av vattenkraftutbyggnaderna. Med stöd från statsmakternas sida utförde i början av 1950-talet ett antal organisationer med intresse för landskapsvård och naturskydd en inventering vilken resulterade i en förteckning över vissa sjöar och vattendrag som ansågs böra skyddas mot exploatering. På grundval av denna förteckning färdigställde därefter professorn Gunnar Beskow under år 1959 en värdegraderad förteckning över skyddsvärda objekt. Denna förteckning låg sedan till grund för en särskild överenskommelse år 1961, den s. k. freden i Sarek, som träffades mellan den s. k. naturvårdsdelegationen och vattenfallsstyrelsen, numera statens vattenfallsverk (se prop. 1962:126 s. 23 f. och 28 samt JoU 1962:17). Överenskommelsen innebar att vattenfallsstyrelsen förklarade sig vilja avstå från utbyggnad av vissa vattendrag, medan andra projekt sköts upp med fem resp. tio år. Liknande överenskommelser har sedermera i vissa fall träffats mellan företrädare för naturskyddet och enskilda kraftproducenter.

För fiskets del vill vattenlagsutredningen särskilt peka på vandringsfiskutredningens betänkande angående åtgärder för åstadkommande av önskvärt samarbete mellan fiske- och kraftintressena samt för bevarande av de svenska laxbestånden m. m. som överlämnats till chefen för jordbruksdepartementet 1952 (Svenska vattenkraftföreningens publikationer 1951:8).

Som exempel från senare år på bevarandeintressenas allt starkare ställning i debatten om vattenkraftens exploatering med ökat hänsynstagande till dessa intressen kan också nämnas behandlingen av frågan om Vindelälvens utbyggnad (se bl. a. allmänna beredningsutskottets utlåtande 1967:55), den översiktliga inventeringen av vissa norrlandssälvar som under 1969 utfördes av en särskild arbetsgrupp såväl från natur- och miljövårdssynpunkt som från kraftekonomisk synpunkt (Ds I 1969:8) ävensom de utredningar som under 1970-talet utförts rörande vattenkraftutbyggnader i södra Norrland och norra Svealand (SOU 1974:22) samt i norra Norrland (SOU 1976:28). Även 1975 års energipolitiska beslut i riksdagen understryker tendensen i denna utveckling (prop. 1975:30, NU 1975:30 och CU 1975:28).

Den förändrade synen på framför allt bevarandeintressena har också slagit igenom i vattendomstolspraxis så att dessa intressen i varje fall sedan slutet

av 1950-talet beaktats i allt större utsträckning vid tillståndsgivningen. Visserligen har det kanske inte så ofta förekommit att ett vattenföretag som bedömts enligt nuvarande VL förklarats otillåtligt på grund av dess negativa verkningar för bevarandeintressena. Man kan dock förmoda att hänsynen till naturskyddssynpunkter i vissa fall medfört att ansökan om tillstånd till vattenföretag med stora negativa verkningar i detta avseende aldrig givits in till vattendomstol. I andra fall har genom föreskrifter av domstolarna om företags utformning och om skadeförebyggande åtgärder bl. a. naturskyddssynpunkterna blivit tillgodosedda på ett bättre sätt än tidigare. Det finns därför anledning att ta hänsyn till utvecklingen vid bestämmande av omprövningstidens längd för kraftverks- och regleringsföretag som tillkommit under denna period. Härtill kommer även sådana ekonomiska synpunkter som tidigare nämnts, nämligen behovet av rådrum för tillståndshavarna för vidtagande av tekniska ändringar och finansiella omdispositioner samt hänsynen till kreditgivarnas intressen. Utredningen vill här särskilt peka på att krafttaxorna baseras på en avskrivningstid av omkring 40 år. Med hänsyn härtill och då de flesta av de företag varom nu är fråga är underkastade bestämmelserna om nyprövning först 55 år efter den bestämda arbetstidens utgång, är det enligt utredningens mening motiverat att övergångstiden för dessa sätts betydligt längre än den tioårstid som enligt huvudregeln skall gälla för andra företag än vattenkraftverk och vattenregleringar för kraftändamål.

På grund av det anförda vill utredningen föreslå att vattenkraftföretag och vattenregleringsföretag för kraftändamål som inte nyprövats enligt 4 kap. VL eller som inte är underkastade nyprövningsskyldighet inte skall få omprövas förrän 30 år förflutit från det att företaget enligt meddelad bestämmelse skulle ha fullbordats, dvs. från utgången av den enligt 11 kap. 63 § VL bestämda arbetstiden. Skulle omprövningstidpunkten infalla under den enligt huvudregeln löpande, tioåriga övergångstiden, måste dock utgången av denna tid avvaktas innan omprövning får påkallas.

Även beträffande vattenkraftverk och vattenregleringar för kraftändamål bör regeln om möjlighet till omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden gälla, också i dessa fall under förutsättning att förändringen skett efter nya VL:s ikraftträdande.

I *bilaga 3* till detta betänkande redovisas uppgifter om tidigaste tidpunkter för omprövning av äldre, nyprövningspliktiga kraftverks- och regleringsföretag enligt utredningens förslag.

Frågor om ersättning vid omprövning

Enligt gällande VL följer rätten till vatten i stort sett markäganderätten. I 1 kap. 1 § stadgas att var och en har rätt att med de inskränkningar som är lagligen gällande råda över det vatten som finns på hans grund, och 15 § samma kapitel ger honom på motsvarande sätt rätt att tillgodogöra grundvattnet inom område som tillhör honom. Som vattenlagsutredningen i annat sammanhang har slagit fast, bör samma grundsatser utgöra en hörnpelare också i en ny VL.

Emellertid måste en ny lag liksom den gällande innehålla betydelsefulla rådighetsinskränkningar för att väsentliga allmänna och enskilda intressen

inte skall komma i kläm. Varje fastighetsägare måste, när han utnyttjar sin rätt till vatten, se till att han inte träder andras intressen för nära. Som ett utflöde av denna princip kan man se den tidigare behandlade skyldigheten för vattenrättshavaren att vidtaga erforderliga skadeförebyggande åtgärder, när han utför ett vattenföretag. Exempel på sådana åtgärder är spegeldammar, erosionsskydd och fisktrappa. På motsvarande sätt bör han vara skyldig att vidtaga skadekompenserande åtgärder, t. ex. utsättning av fisk. Sådana förpliktelser bör inte medföra någon rätt för företagaren att få ersättning av dem som gagnas genom åtgärderna, vare sig enskilda rättsägare eller det allmänna. Kostnaderna blir förhållandevis måttliga och det bör skäligen kunna krävas av företagaren att han utan ersättning uppfyller föreskrifter av ifrågavarande slag.

Fastighetsägarens rätt att råda över ytvattnet och att tillgodogöra grundvattnet innebär naturligtvis först och främst att han själv får bestämma över fastighetens vatten och vad han skall göra med det. Men den innebär också att han principiellt är berättigad till ersättning för intrång som sker i hans vattenrätt. Medför en omprövning att han måste avstå vatten eller eljest finna sig i produktionsförlust vid en honom tillhörig anläggning i vatten, bör han därför få gottgörelse för förlusten. En sådan princip är väl förenlig med gällande rätts regler.

Nu innebär emellertid reglerna om kungsådra modifikationer i principen som inte är oväsentliga. Enligt dessa regler, som de lyder efter den reform som genomfördes i och med 1918 års VL, skall det i vissa uppräknade större vattendrag finnas kungsådra, vilket medför skyldighet för vattenrättshavaren att utan ersättning avstå viss del av den vattenmängd eller fallhöjd som tillkommer honom för att tillgodose vissa allmänna intressen, s. k. kungsådreintressen. Dessa är i huvudsak allmän farled, allmän flottled, fiske samt torrläggning och bevattning av mark.

De nuvarande reglerna om kungsådra bildar ett konstrikt hopfogat mönster som sannolikt är heltäckande. Teoretiskt sett är de olika intressen på ömse sidor som berörs förvisso väl garderade mot överraskningar, om man blott kan tillgodogöra sig reglernas innehåll. Emellertid finns det anledning antaga att reglerna just genom sin detaljrikedom ansetts svårtillgängliga och besvärliga att tillämpa i det praktiska livet. I doktrinen har också påstått "att institutet kungsådra, på vars närmare förståelse så mycken möda nedlagts vid de juridiska studierna, i stort sett blivit utan betydelse i praktiken. I varje fall förekommer ytterst få fall av kungsådrereglernas tillämpning i rättspraxis" (Ljungman – Stjernquist II s. 63, jfr även Bergsten i SvJT 1959 s. 673 f.).

De omständigheter som nu har berörts nödvändiggör enligt vattenlagsutredningens mening en omarbetning av hela kungsådreinstitutet i förenklande syfte. Att helt avstå från regler av motsvarande innehåll torde däremot inte vara möjligt. Den som påstår att reglerna i dag saknar betydelse blott därför att de inte direkt brukar åberopas i praxis gör sig troligen skyldig till en felsyn. Utan sådana bestämmelser hade det allmänna förmodligen kunnat ådraga sig ersättningsskyldighet mot vattenrättshavare som på yrkande av det allmännas företrädare ålagts att avstå vatten för tillgodoseende av kungsådreintressen i samband med prövning av mål om vattnets tillgodogörande. Kungsådrebestämmelserna kan alltså ha gjort det möjligt för de allmänna intressenas företrädare att hävda dessa intressen utan risk för ekonomiska

efterräkningar. Och därmed har intressenas ställning stärkts.

Det invecklade regelsystem som kungsådrebestämmelserna nu bildar torde enligt vattenlagsutredningens mening kunna ersättas med enklare regler om begränsning i företagarens rätt till ersättning för intrång i vattenrätten, när detta sker i syfte att tillgodose vissa allmänna intressen. Den följande diskussionen gäller främst situationer där företagaren måste avstå vatten eller eljest finna sig i produktionsförlust på grund av ändrade villkor som föreskrivs i samband med omprövning. Samma principer bör emellertid, som avslutningsvis kommer att beröras, tillämpas då vattenrättshavare eljest utsätts för intrång i vattenrätten till förmån för allmänna intressen, t. ex. då åtgärder i vatten utförs av det allmänna för fisket eller miljö- eller hälsovården.

Som förut har berörts i avsnitt 2.3 används vattnet på många sätt, såsom för samfärdsel, flottning, kraftproduktion, vattenförsörjning, bevattning och för recipientändamål. Det är också av primär betydelse för fisket. Vattnet befinner sig i ett ständigt kretslopp. Detta kan motivera att den som av rättsordningen tillerkännes vissa befogenheter i fråga om vattnet alltid måste vara beredd att ta hänsyn till denna dess natur och även att finna sig i att avstå från sina rättigheter utan full gottgörelse, när betydelsefulla allmänna intressen kräver det.

Ersättningsrättens begränsning bör avse ett fåtal fall, när preciserade allmänna intressen av kvalificerad natur är i fråga. Dessa intressen, som närmast skulle motsvara de nuvarande kungsådreintressena, bör enligt utredningens mening hänföra sig till allmän farled, allmän hamn, allmän flottled, fiske samt hälsovård och naturvård.

Det allmänna miljöskyddet måste från många synpunkter anses vara jämställt med naturvården. Det torde med nutida synsätt i och för sig te sig väl motiverat att t. ex. vatten som hålls inne genom en dammbyggnad släpps fram ersättningsfritt för att späda ut avloppsvatten, när det behövs från miljöskyddssynpunkt. Störningar av det slag som nu behandlas i ML har emellertid regelmässigt sin grund i viss verksamhet. Det är enligt utredningens mening inte berättigat att låta en enskild industri eller en kommun som släpper ut avloppsvatten få förmånen av ersättningsfritt utspädningsvatten på t. ex. en kraftindustris bekostnad eller att utspädningsmöjligheten leder till att tekniskt och ekonomiskt möjliga reningsåtgärder underlåts. Det är den som i detta fall utövar den miljöfarliga verksamheten som bör betraktas som skadevållare. Han bör därför framför den vattenrättslige tillståndshavaren vara den som bär det ekonomiska ansvaret för de åtgärder vilka behövs för att motverka föroreningar, och någon ersättningsfrihet bör inte föreligga i sådana fall. Därvid bör man i stället t. ex. tillämpa ML:s regler om bl. a. omprövning av den miljöstörande verksamheten.

Emellertid kan förhållandena i ett vattenområde vara sådana att föroreningar inte kan hänföras till någon bestämd verksamhet eller att restaurering av vattenområdet anses erforderlig efter det att en förorenande industri lagts ned, varvid möjlighet att föra talan enligt ML kanske inte föreligger.

Ett annat exempel är att man kan använda en dammbyggnad som är avsedd för kraftändamål även för skyddsreglering så att besvärande högvattenstånd nedströms kan sänkas. Denna fråga är aktuell i samband med det s. k. Hällaprojektet i Västerdalälven. Om företrädare för de allmänna

intressena påkallar omprövning för att förbättra förhållandena i vattenområdet i dylika fall, bör reglerna om ersättningsfrihet vara tillämpliga.

Under nu angivna omständigheter bör således enligt utredningens mening det allmänna miljöskyddet jämställas med övriga kvalificerade allmänna intressen och föranleda ersättningsfrihet. Som en sammanfattande benämning för den allmänna naturvården och det allmänna miljöskyddet använder utredningen uttrycket den allmänna miljövården (jfr SOU 1973:31 s. 16 och 97, prop. 1975/76:215 s. 9 och 124).

Som nyss anmärkts är bevattning av mark i gällande lag ett kungsådreintresse. Så var inte fallet före VL:s tillkomst. Av lagens förarbeten att döma torde med bevattning ha avsetts bara den främst i Norrland använda metoden att bevattna mark genom översilning. Att bevattningsintresset jämställdes med de hävdvunna kungsådreintressena betecknades som oegentligt och framstår närmast som en eftergift åt jordbruksnäringen (1917 års bet. s. 172 f., Gärde 1 kap. s. 91 samt NJA II 1919 s. 53 och 55).

Bevattningen kan ha stor betydelse för växtproduktionen och därmed för vår livsmedelsförsörjning i stort. Bevattningsintresset bör också kunna tillgodoses genom en omprövning till förmån för allmänna intressen. Förutsättningen måste då emellertid vara att omprövningen sker för att tillgodose många och inte bara enstaka jordbrukares behov av vatten. Man kan emellertid inte bortse från att bevattningen i första hand främjar den enskilde jordbrukarens intresse och således främst är av privatekonomisk natur. På så sätt skiljer sig bevattningen från de förut angivna allmänintressena och är mer att likställa med t. ex. kraftproduktionsintresset som ju inte är ett kungsådreintresse. Även detta intresse är privatekonomiskt men också av stor betydelse för folkhushållet. Därtill kommer att bevattningen i dag bedrivs i helt andra former och med betydligt större verkningar än vid tillkomsten av VL. Bevattningsintresset är i dag också starkast i landets södra delar och lokaliserat främst till sådana mindre vattendrag som inte omfattas av gällande kungsådrebestämmelser. Mot bakgrund härav anser utredningen att bevattningen som den numera börjat bedrivas (jfr avsnitt 2.3.5) knappast bör infogas bland de kvalificerade allmänintressen som skall föranleda viss ersättningsfrihet.

Omprövning skall även kunna ske för att bättre tillgodose en ort med yt- eller grundvatten för vattenförsörjning. Enligt utredningens mening är inte heller detta intresse av så kvalificerad natur att det bör åtnjuta ersättningsfrihet (jfr 3LU 1970:59).

Självfallet kan det inte uteslutas att kretsen av angivna kvalificerade intressen, hur den än kommer att bestämmas, kan förändras som en följd av nya samhälleliga värderingar, nya ekonomiska realiteter eller liknande. Vilka dessa förändringar kan bli är det naturligtvis omöjligt att förutsäga med erforderlig säkerhet. Att ge en bestämmelse härom en så vid och allmänt hållen avfattning att den kan passa in även efter dylika förändringar bör inte komma i fråga. Enligt utredningens mening är det därför bättre att i lagtexten precisera de kvalificerade allmänna intressena och att framdeles, om och när förändringar sker, möta dessa med lagändring som då bör kunna göras tillämplig även på vattenföretag som redan prövats, när ändringen träder i kraft.

I fråga om skyldigheten att ersättningsfritt avstå vattenmängd i kungs-

ådrevattendragen gäller den historiskt betingade huvudprincipen att skyldigheten omfattar blott viss del av den framrinnande vattenmängden. Den ersättningsfrihet som enligt vad nu sagts enligt en ny VL bör tillkomma de kvalificerade allmänintressena bör enligt utredningens mening också vara partiell. Till frågan om andelens storlek och utgångspunkten för beräkningen återkommer utredningen i specialmotiveringen.

Som tidigare antytts kan det förekomma andra fall än vid omprövning, när vattenrättshavare kan åläggas att avstå vatten till förmån för angivna kvalificerade allmänna intressen. Det kan t. ex. vara fråga om åtgärder av staten, kommun eller vattenförbund som är önskvärda från allmän miljövårds- eller hälsosynpunkt eller bestämmande av nya eller ändrade bestämmelser om innehållande eller tappning av vatten (jfr 2 kap. 9 och 31 §§ VL). Även i sådana fall bör bestämmelserna om ersättningsfrihet vara tillämpliga.

3.6.5 *Omprövning på begäran av tillståndshavare m. fl.*

De regler angående omprövning med hänsyn till allmänna intressen som utförligt har behandlats i föregående avsnitt bör i nya VL kompletteras med ett flertal andra omprövningsbestämmelser som har sin motsvarighet i gällande VL. Utredningen anser sålunda att även nya VL bör innehålla bestämmelser rörande omprövning på begäran av tillståndshavare och skadelidande sakägare liksom bestämmelser angående omprövning för att motverka förorening genom avloppsvatten. Dessa regler behandlar utredningen i specialmotiveringen.

3.6.6 *Återkallelse av tillstånd m. m.*

De omprövningsfrågor som berörts tidigare har haft avseende på verkningar av ett meddelat tillståndsbeslut vilka man av någon anledning anser vara oacceptabla, dvs. de har förutsatt att tillståndshavaren lojalt följt vad som föreskrivits i tillståndsbeslutet.

Emellertid kan det också förekomma att tillståndet inte utnyttjats på sätt föreskrivits i beslutet. Ett vattenföretag kan ha övergivits, ett tillstånd att inverka på vattenförhållandena kan ha tagits i anspråk men sedan inte utnyttjats under en längre tid, underhållet kan ha allvarligt försummats eller betydande avvikelse kan ha skett från villkor som angivits i tillståndsbeslutet.

Särskilt i samband med reformförslag på vatten- och luftföroreningsområdet har frågan om bestämmelser som ger möjlighet för myndigheterna att återkalla tillstånd i fall som nu nämnts varit aktuell. Immissionssakkunniga anförde (SOU 1966:65 s. 322 f.) att dittillsvarande erfarenheter från vattenföroreningsområdet knappast syntes ge tillräckligt stöd för att det skulle föreligga behov av sådana särskilda bestämmelser men att det möjligen kunde visa sig lämpligt att ta upp problem av detta slag till samlad bedömning i ett större sammanhang på expropriations- eller vattenlagstiftningens område.

I ML har emellertid genom 23 § införts en möjlighet för koncessionsnämnden att förklara tillstånd förverkat, om tillståndshavaren åsidosätter

villkor som angivits i tillståndsbeslut. Förutsättningen är att avvikelsen är betydande.

Enligt vattenlagsutredningens mening bör omständigheter som nyss berörts medföra att även ett vattenrättsligt tillstånd förfaller. Av praktiska skäl, bl. a. från bevisningssynpunkt, torde det möta svårigheter med ett stadgande som skulle innebära att tillståndet automatiskt förföll på grund av att en sådan omständighet inträffat. I stället bör stadgandet i nya VL ges innebörden att tillståndsmyndigheten i sådana fall skall äga möjlighet att efter särskilt yrkande av kammarkollegiet förklara tillståndet förverkat.

Nya VL bör också innehålla bestämmelser om att tillstånd förfaller, om företaget inte utförts inom den tid som tillståndsmyndigheten föreskrivit m. m. Dessa frågor behandlar utredningen närmare i specialmotiveringen.

3.7 Underhåll, tillsyn och utrivning

3.7.1 *Underhåll och tillsyn*

Under senare år har stor uppmärksamhet ägnats underhålls- och säkerhetsfrågorna beträffande vattenbyggnader, inte minst äldre och förhållandevis små dammbyggnader. Det har blivit allt vanligare att t. ex. kvarnar och sågverk lagts ned samtidigt som dammarna finns kvar utan att någon svarar för deras underhåll eller underhållet i vart fall blir mera eftersatt än tidigare. Det förut berörda dammraset 1973 vid Sysslebäck i Värmland, som visserligen inte torde ha berott på bristande underhåll av dammen, har likväl på ett drastiskt sätt aktualiserat de problem som ett försummat underhåll och bristande skötsel skulle kunna föra med sig. Krav har framställts på att lagstiftningen om underhåll och tillsyn av vattenbyggnader måtte på ett bättre sätt reglera dessa frågor. Bl. a. har riksdagen (se LU 1974:9) och länsstyrelsen i Värmlands län hemställt om sådana lagstiftningsåtgärder.

Sedan dessa framställningar gjordes har också en lagändring vidtagits i avbidan på att en ny VL skall träda i kraft. Ägare av vattenbyggnad har redan tidigare varit skyldig att underhålla byggnaden så länge den består. Underhållet skall skötas så att byggnaden inte kan föranleda fara för allmän eller enskild rätt. För försummelse av underhållet finns det inte något straffansvar och det finns inte heller någon möjlighet till handräckning. Den som har lidit skada genom bristfälligt underhåll eller kan befara att sådan skada skall inträffa är hänvisad till att vid domstol yrka skadestånd eller påkalla föreläggande för den ansvarige att fullgöra det försummande underhållet. Genom ändring år 1976 i 2 kap. 33 § och 3 kap. 10 § (prop. 1975/76:215 s. 94) har emellertid länsstyrelsen fått möjlighet att agera, när underhållet eftersätts så att försummelsen kan föranleda fara för allmän eller enskild rätt. Möjligheten till domstolsprövning har bibehållits men är reserverad för komplicerade fall.

Enligt vattenlagsutredningens mening bör en mera definitiv lagreglering av underhålls- och tillsynsfrågorna utgå från samma grundförutsättning som gällande VL, nämligen att det åligger ägaren att svara för anläggningens underhåll och se till att den fungerar tillfredsställande, bl. a. från säkerhetssynpunkt. I nya VL bör därför finnas en motsvarighet till nuvarande

stadgande i 2 kap. 33 § VL och dess motsvarigheter på andra håll i VL om att ägare av anläggning som ingår i vattenföretag skall vara skyldig att underhålla anläggningen så att fara för allmän och enskild rätt förebygges.

Den angivna grundregeln bör avse alla anläggningar som ingår i vattenföretag. Regeln bör vidare, i likhet med vad som torde gälla enligt nuvarande VL, vara tillämplig oavsett om tillstånd till anläggningen erhållits eller inte.

Beträffande de fallen när tillstånd till anläggningen erhållits kan följande vara att beakta. Nuvarande VL:s regler om tillstånd till vattenbyggnader eller andra anläggningar tar inte direkt sikte på de intressen av allmän eller enskild natur som kan lida skada genom att anläggningen inte håller (jfr Gärde 2 kap. s. 298). Det torde emellertid ha förekommit att vattendomstolarna har krävt viss utredning om grundläggningsförhållanden och annat som kan ha betydelse för t. ex. en dammbyggnads stabilitet. Dammbyggnadens konstruktion i huvudsak brukar också granskas. Bl. a. granskas utskovens dimensionering med hänsyn till exceptionella flöden. Några mer ingående hållfasthetsberäkningar torde däremot inte göras av vattendomstolarna. Vissa garantier rörande utförandet av anläggningarna kan emellertid erhållas genom besiktningsförfarandet enligt 13 kap. VL.

Flera samverkande faktorer kan förorsaka översvämningskatastrofer genom att en damm eller delar därav plötsligt ger vika för vattenmassorna uppströms denna. Det kan röra sig om felaktigheter i dammens grundläggning eller konstruktion, men orsaken kan dessutom sökas i eftersatt underhåll och bristande skötsel. Det händer ofta att dammar som inte längre används för sitt ursprungliga ändamål i stället utnyttjas för dämning för nya ändamål, vilket ofta är fallet med dammar i avlysta flottleder och också gamla kvarn- och sågverksdammar. I många fall kan dammarna ha uppförts utan tillstånd av häradsrätt eller vattendomstol. I nu angivna situationer kan riskerna för dammbrott vara stora.

Riksdagen (LU 1974:9) har erinrat om att det i flera länder finns bestämmelser om kontroll av dammbyggnaders utförande och bestånd, bl. a. rörande utskovens dimensionering med hänsyn till exceptionella flöden. Riksdagen konstaterar att motsvarande bestämmelser i huvudsak saknas i Sverige, men att de utomlands förekommande reglerna inte heller kunnat hindra att dammbrott av olika svårighetsgrad inträffat.

Riksdagens uttalande att kontroll av utskovens dimensionering inte utförs i vårt land torde som framgår av vad utredningen nyss anfört inte vara riktigt. Däremot har utredningen konstaterat att den svenska lagregleringen i fråga om kontroll av dammbyggnader inte är särskilt omfattande i jämförelse med vad som förekommer utomlands, t. ex. i Frankrike och England. Riksdagens konstaterande att dammolyckor inträffat trots omfattande lagreglering rörande säkerhetsfrågor m. m. skulle emellertid kunna tas till intäkt för att en sådan lagreglering i vårt land kan anses onödig. I många fall skulle man också kunna undvara en lagreglering med hänsyn till att anläggningarnas ägare är ansvarskännande och skickliga, varför risken för olyckor i stort sett kan anses vara utesluten. I fråga om anläggningar som tillhör staten och förvaltas av statens vattenfallsverk eller som tillhör medlemmar av Svenska kraftverksföreningen, som genom sin kommitté för dammsäkerhetsfrågor har sin uppmärksamhet riktad på frågan om kontroll av dammbyggnaders underhåll

och säkerhet, torde man t. ex. kunna utgå från att en strängare lagreglering knappast är nödvändig. De rutiner för kontroll som angivna organ tillämpar torde utgöra goda garantier för att dammbrott inte skall behöva inträffa.

Som riksdagen anfört ägs emellertid endast en mindre del av landets dammbyggnader av staten eller medlemsföretag i kraftverksföreningen. Det största antalet dammar tillhör i stället mindre kraftverksföretag och belysningsföreningar, kommuner, flottningsföreningar, kvarnägare och sågverksägare samt enskilda i övrigt. I allt större utsträckning har också dammarnas ursprungliga ändamål fallit bort. Kvarnar och sågverk har lagts ned och flottningen har upphört. Men dammarna finns kvar, ofta med försämrad tillsyn och eftersatt underhåll. I många fall har det också visat sig vara svårt eller rent av omöjligt att reda ut frågan vem som är ägare av en övergiven dammbyggnad.

Även om kontrollen sålunda i allmänhet kan antagas vara betryggande beträffande större anläggningar tillhöriga staten (vattenfallsverket) och kraftverksföreningens medlemmar, visar det anförda enligt utredningens mening klart att det för en tillfredsställande lagreglering inom problemområdet inte är tillräckligt med en allmän regel om ägarens skyldighet att underhålla anläggningen. Denna regel måste kompletteras med regler som ger det allmänna ökade möjligheter att övervaka anläggningens konstruktion och fortlöpande kontrollera dess underhåll och handhavande.

Behovet av en dylik kontroll från det allmännas sida gör sig gällande vid olika tidpunkter. De anläggningar där kontrollen är särskilt angelägen, nämligen dammbyggnader och liknande dämmande anordningar, torde regelmässigt bli underkastade tillståndsplikt enligt nya VL. Det ställer sig därför naturligt att tillståndsmyndigheten vid sin prövning av ansökan om tillstånd till det vattenföretag vari anläggningen ingår också i viss utsträckning granskar ritningar rörande anläggningens konstruktion och hållfasthet, grundläggning, utskovens avbördningsförmåga, krönhöjd, släntlutning osv. Erforderliga föreskrifter för företagaren i sådana hänseenden bör intagas i det blivande tillståndsbeslutet.

Den granskning från speciella synpunkter som krigsskyddsnämnden verkställer beträffande vissa större kraftförsörjningsanläggningar bidrar också till att säkerhetsaspekterna kan tillgodoses i samband med anläggningens tillkomst.

Det skulle emellertid enligt utredningens mening föra för långt att kräva att fullständiga ritningar och tekniska beskrivningar skall föreligga redan vid prövningen av tillståndsfrågan. Det är inte praktiskt genomförbart att anförtro åt tillståndsmyndigheten att granska de mycket detaljerade ritningar som enligt den nu tillämpade ordningen brukar upprättas först sedan tillstånd erhållits och innan byggandet påbörjas. Bl. a. brukar mera noggranna grundundersökningar utföras först i samband med själva byggandet, och utformningen av detaljkonstruktionerna får anpassas efter resultatet av dessa undersökningar. Utredningen kan i det sammanhanget erinra om den speciella kommission som på företagarens initiativ tillkom för detaljprojekteringen av den ovanligt höga kraftverksdammen vid Trängslet i Österdalälven med en volym av över 7 milj. m^3 massor. I denna kommission som hade att ta ställning till delvis mycket svårbedömda grundläggningsfrågor ingick både svensk och utländsk expertis.

Det anförda skulle således leda till att det även i fortsättningen i viss utsträckning får överlämnas åt den byggande själv att, inom ramen för de föreskrifter rörande konstruktionen, grundläggningen m. m. som kan ha lämnats av tillståndsmyndigheten, vid detaljutformningen av en anläggning se till att säkerhetsaspekterna tillgodoses.

Utredningen har i sammanhanget övervägt huruvida tillskapandet av en möjlighet för det allmänna att under byggnadstiden utöva tillsyn över byggandet och att meddela bindande föreskrifter i detaljkonstruktionsfrågor skulle skapa bättre garantier från säkerhetssynpunkt. Det har emellertid visat sig att en dylik tillsyn skulle bli mycket resurskrävande och svår att genomföra i praktiken. Då dessutom allt byggande av anläggningar i vatten som är av betydelse i detta sammanhang i vårt land utförs av kunnigt och ansvarskännande folk i enlighet med statliga normer angående hållfasthet m. m. samt andra anvisningar, utfärdade på grund av lång erfarenhet av vattenbyggande, torde en dylik tillsyn sakna egentlig mening. Utredningen har därför ansett att en tillsyn av offentligt organ under byggnadstiden kan avvaras.

Däremot anser utredningen att det bör finnas möjligheter att i efterhand få konstaterat att en färdigställd anläggning utförts i enlighet med tillståndsmyndighetens beslut och på ett från säkerhetssynpunkt betryggande sätt. Tillståndsmyndigheten bör därför, i likhet med vad som nu är fallet enligt 13 kap. 1 § VL, kunna förordna om besiktning genom sakkunnig person av utförd anläggning.

Enligt vad utredningen nyss förordat skall således tillståndsmyndigheten i samband med sin bedömning av ett vattenföretags tillåtlighet också bedöma däri ingående anläggningars konstruktion m. m. I tillståndsbeslutet skall intagas erforderliga föreskrifter i sådana hänseenden samt, om det anses erforderligt, tillika föreskrifter om besiktning av utförda anläggningar. Protokoll från företagna undersökningar under byggnadstiden liksom uppgifter om data som tagits fram och lagts till grund för detaljbeslut i byggnadsfrågor bör självfallet läggas fram av företagaren vid den sakkunniges besiktning.

Den nu förordade ordningen, som inte nämnvärt skiljer sig från vad som tillämpas enligt gällande VL, är emellertid enligt utredningens uppfattning inte tillräcklig för att bemästra de säkerhetsproblem som kan uppkomma. Tillståndsmyndigheten har ju endast att bedöma nytillkommande anläggningar och tar inte befattning med konstruktionen av redan utförda anläggningar, vare sig tillstånd sökts till anläggningen eller inte. Viktig från säkerhetssynpunkt är också frågan hur underhållet av utförda anläggningar sköts, vilket inte kan ankomma på tillståndsmyndigheten att övervaka.

Det anförda visar enligt utredningens mening att medverkan av offentlig myndighet inte kan stanna vid att tillståndsmyndigheten endast behandlar konstruktionsfrågor o. d. i samband med bedömningen av tillståndsfrågan och sedan helt överlämnar åt den enskilde att svara för en anläggnings fortsatta underhåll. Det bör också skapas möjligheter att genom offentlig myndighet fortlöpande utöva tillsyn över underhållet av anläggningar som ingår i ett vattenföretag.

Behovet av en dylik befogenhet för det allmänna att utöva fortlöpande

tillsyn över underhållet av anläggningar som ingår i vattenföretag är naturligtvis skiftande. Som tidigare anförts torde de rutiner för besiktning av dammar m. m. som tillämpas av statens vattenfallsverk och medlemmar av Svenska kraftverksföreningen utgöra tillräckliga garantier från säkerhetssynpunkt. Det synes emellertid olämpligt att tillskapa ett regelsystem rörande offentlig tillsyn över vattenföretag, vilket skulle undanta vissa företagare från skyldigheten att underkasta sig en sådan offentlig tillsyn. I stället bör sådana omständigheter som nyss nämnts möjliggöra att det offentliga tillsynsorganets uppgifter underlättas och att det avlastas visst arbete. Utredningen återkommer till denna fråga i det följande.

Även med hänsyn till anläggningens art kan behovet av offentlig tillsyn vara skiftande. Diskussionen om säkerhetsfrågorna har så gott som uteslutande avsett de risker som är förenade med dammanläggningar. Även andra anläggningar kan emellertid innebära risker. Det gäller då naturligtvis främst andra dämmande anläggningar än dammbyggnader, t. ex. slussportar, landfästen för broar och trummor. Emellertid kan det från säkerhetssynpunkt vara viktigt att även andra anläggningar underhålls, t. ex. erosionsskydd, vallar och andra skadeförebyggande anläggningar samt diken, pumpanordningar och ledningar. Det är därför enligt utredningens mening inte lämpligt att göra några formella begränsningar i tillsynsmöjligheten beroende på anläggningens art. På samma sätt som utredningen nyss förordat att avseende skall fästas vid vem som ansvarar för anläggningens underhåll bör hänsyn emellertid även tas till anläggningens art när det gäller omfattningen av den offentliga tillsynen. Tillsynen över t. ex. bryggor och kajer behöver inte vara särskilt omfattande jämfört med tillsynen över dammbyggnader och andra dämmande anläggningar.

De nu nämnda frågorna om underhållet av anläggningar som ingår i ett vattenföretag kan emellertid inte ses isolerade från frågan hur skötseln av själva vattenföretaget handhas. Sålunda är t. ex. underhållsfrågan beträffande en dammbyggnad i hög grad beroende av hur tappning av vatten sker med hjälp av dammens rörliga delar såsom dammluckor och dylikt. I den mån skötseln av sådana delar inte handhas med tillbörlig omsorg, medför detta också påfrestningar på dammen i övrigt så att risker för dammgenombrott lättare kan uppstå. Ett dike måste rensas till förhindrande av översvämningar. Den offentliga tillsynen bör därför också omfatta en tillsyn över att vattenföretaget som sådant handhas i enlighet med gällande bestämmelser, bl. a. innefattande möjligheter att kontrollera efterlevnaden av meddelade bestämmelser om innehållande och tappning av vatten.

På grund av vad sålunda anförts föreslår vattenlagsutredningen att det i nya VL ges regler om att fortlöpande tillsyn över underhållet och handhavandet av ett vattenföretag och däri ingående anläggningar skall utövas av offentlig myndighet. Tillsynen bör omfatta alla typer av vattenföretag och skall kunna ske oavsett om tillstånd erhållits eller inte. Om tillstånd meddelats enligt nya VL, nu gällande VL eller äldre rätt bör ej spela någon roll.

De tillsynsuppgifter som avses här ställer vissa krav i fråga om kvalifikationerna hos den eller de myndigheter som skall handha uppgifterna. Det fordras dels kvalificerad teknisk sakkunskap, dels stor kännedom om de

lokala förhållandena, dels möjlighet att för tillsynens fullgörande besöka anläggningarna med jämna mellanrum eller då eljest anledning därtill uppkommer. I dag torde sådan sakkunskap knappast föreligga hos någon befintlig myndighet. Utredningen anser dock att man bör undvika att för denna uppgift tillskapa en helt ny myndighet. Man bör i stället försöka välja en befintlig myndighet som efter viss resursförstärkning skulle kunna fullgöra tillsynsuppgifterna enligt nya VL.

Vid valet av lämplig tillsynsmyndighet ligger det nära till hands att göra en jämförelse med hur tillsynsorganisationen är uppbyggd enligt ML. Enligt denna lag är tillsynsuppgifterna fördelade mellan naturvårdsverket och länsstyrelserna, där naturvårdsverket har den centrala funktionen och länsstyrelserna svarar för den löpande, regionala tillsynen.

En dylik uppdelning av tillsynsuppgifterna mellan central myndighet och regionala organ är enligt utredningens mening inte lämplig för nya VL:s del. Sålunda kan det inte vara lämpligt att anförtro uppgiften åt en central myndighet som naturvårdsverket, vilket naturligt nog inte har samma sakliga och personella resurser på det vattenrättsliga området som på miljöskyddsfältet. Verket torde bl. a. i stor utsträckning sakna tillgång på erforderlig vattenbyggnadsteknisk och hydrologisk expertis.

Inte heller länsstyrelserna har i dag i större omfattning tillgång till vattenbyggnadsteknisk eller hydrologisk expertis. Utredningen föreslår emellertid i annat sammanhang i detta betänkande (avsnitt 3.5.2) att länsstyrelserna utrustas med främst vattenbyggnadsteknisk personal för fullgörandet av sin tillståndsgivande funktion enligt VL-förslaget. Det har emellertid i det sammanhanget ansetts tveksamt om denna personal kan beredas full sysselsättning med tillståndsgivning hos alla länsstyrelser. Det synes då vara mycket lämpligt att personalen får full sysselsättning genom att också användas för löpande tillsynsuppgifter. De inventerings- och andra kartläggningsarbeten som, enligt vad utredningen kommer att förorda i det följande, blir erforderliga för ett riktigt fullgörande av tillsynsuppgifterna kommer enligt utredningens bedömning i varje fall under de första åren av nya VL:s giltighetstid att kräva ganska stora arbetsinsatser.

Länsstyrelserna torde också genom sin roll enligt vattenvårdslagstiftningen i dag ha en relativt god kännedom om förhållandena i många av länets vattendrag och andra vattenområden. Dessutom har länsstyrelserna enligt flottningslagstiftningen att utöva tillsyn över allmän flottleds underhåll och skötsel.

Härtill kommer att länsstyrelserna redan nu fullgör vissa uppgifter i fråga om katastrofberedskapen. Enligt brandlagen (1974:80) har länsstyrelserna ansvaret för katastrofberedskapsplanläggningen och för räddningstjänsten vid katastrofer. Länsstyrelserna skall också svara för en inventering av katastrofriskerna. Denna inventering omfattar även översvämningsriskerna.

Genom 1976 års tillägg till 2 kap. 33 § och 3 kap. 10 § VL har länsstyrelserna fått möjlighet att ingripa vid försummat underhåll av vattenbyggnad (jfr även 13 kap. 17 § VL).

På grund av det anförda vill utredningen förorda att det, vid sidan av det allmänna stadgandet om underhållsskyldighet för anläggnings ägare, i nya VL ges bestämmelser om tillsyn över vattenföretag genom länsstyrelsernas

försorg. Denna tillsyn bör bestå i dels möjligheter, vid sidan av besiktning som föreskrivs av tillståndsmyndigheten, till kontroll av anläggnings utförande, dels fortlöpande kontroll av anläggningens underhåll och handhavande.

Vid sidan av angivna tillsyn genom länsstyrelsens försorg kan förekomma behov av särskild tillsyn rörande speciella frågor som länsstyrelserna även efter en personell förstärkning kommer att sakna möjligheter att fullgöra. Det är t. ex. mycket vanligt att vattendomstolarna förordnar SMHI att särskilt under en prövotid följa tillämpningen av meddelade bestämmelser om innehållande och tappning av vatten och föreslå lämpliga bestämmelser för framtiden. Samma funktion har Sveriges geologiska undersökning (SGU) när det gäller grundvattentäkter. Angivna kontroll avser vanligen även tillsyn över företagets skötsel i enlighet med meddelade bestämmelser och kontroll av mätnings- och observationsanordningar osv. Vidare har fiskeritjänsteman eller särskild fiskesakkunnig med eller utan särskilt förordnande rätt att besiktiga föreskrivna anordningar för fisket, t. ex. ålyngelledare och laxtrappor (jfr 14 kap. 6 § tredje stycket VL). Också statens geotekniska institut hör till de myndigheter och organisationer som kan komma i fråga som kontrollorgan när det gäller marks hållfasthet och andra geotekniska frågor. Som framgår av ett departementschefsuttalande i prop. 1971:106 (s. 78 och 128) kan regeringen i samband med tillstånd till ett företag föreskriva att detta i visst hänseende skall stå under tillsyn av särskild kontrollant.

Enligt vattenlagsutredningens mening bör tillsyn av ett företag genom sådana sakkunniga organ som SMHI, SGU, statens geotekniska institut eller fiskesakkunnig kunna ske vid sidan av länsstyrelsens normala tillsyn såväl under en prövotid som efter den tidpunkt då slutliga bestämmelser i ämnet fastställts. Enligt VL-förslaget kan ju omprövning av tillståndet ske såväl till företagarens förmån som till hans nackdel. Därvid kan de genom det särskilda tillsynsorganet gjorda observationerna ge god vägledning. Tillståndsmyndigheten bör sålunda, vid sidan av en möjlighet att under tillståndsärendets handläggning förordna sakkunnig på sökandens bekostnad, i lagen ges befogenheten att, till skillnad mot vad som anses gälla nu (jfr NJA 1976 s. 165 rörande slutliga kontrollföreskrifter för Vojmsjöns reglering) i tillståndsbeslut förordna annan än länsstyrelsen att utöva tillsyn över företaget i visst hänseende. Medan kostnaderna för länsstyrelsens tillsynsfunktion bör bestridas av statsverket, bör i sådana fall då tillsynen ankommer på annan kostnaderna för tillsynen betalas av tillståndshavaren-företagaren. Sådan sakkunnig bör också i förekommande fall kunna förordnas av fastighetsdomstolen.

I de fall särskild sakkunnig skall utföra tillsynsuppgifterna efter förordnande av tillståndsmyndighet, eller i förekommande fall fastighetsdomstol, ankommer det på det organ som förordnar den sakkunnige att ange hur tillsynen skall verkställas. Därvid skall man självklart se till att den sakkunnige endast anlitas för sådana uppgifter som inte kan fullgöras av annan, t. ex. företagaren själv, länsstyrelsen, enskild sakägare eller grupp av sakägare. Med hänsyn bl. a. till kostnaderna för fullgörandet av sakkunniguppdragen bör restriktivitet iakttagas. Rutinmässigt förordnande av särskild sakkunnig bör inte komma i fråga. Förordnande bör i stället meddelas vid

mera komplicerade och svårbedömda förhållanden, t. ex. vid samordnad tappning som berör flera företag, då utomstående inte har möjligheter att bedöma förhållandena och stora skadeverkningar kan bli följden om föreskrivna tappningsbestämmelser åsidosätts. Ett annat exempel är att en damms grundläggningsförhållanden anses vara exceptionellt svårbedömda. Även omfattningen av kontrollen måste anpassas efter förhållandena i varje särskilt fall. Det kan ofta vara tillräckligt att kontrollen utövas i form av stickprovsundersökningar av det material som företagaren är skyldig att arkivera, såsom diagram och tabeller över tappningar, men det kan ibland vara påkallat med en mera fortlöpande övervakning. Därvid bör man också beakta kostnadsaspekten, så att kontrollen inte görs mer omfattande och dyrbar än som rimligen kan anses vara påkallat för det avsedda ändamålet.

Vad som nu sagts bör äga sin tillämpning också i fråga om länsstyrelses tillsynsfunktion. Enligt utredningens mening är det inte lämpligt att man binder länsstyrelsernas tillsynsuppgifter genom närmare preciseringar i själva lagtexten. Verksamheten bör kunna bedrivas inom ganska vida ramar och med ett visst mått av flexibilitet. Så bör lämplighetssynpunkter och angelägenheten av ett riktigt resursutnyttjande fälla utslaget i frågor om vad tillsynen skall omfatta och hur den skall bedrivas. Även företagarnas skilda möjligheter och önskemål att själva svara för tillsynens fullgörande bör kunna beaktas. Om en vattenbyggnad som ursprungligen tillhört ägare med rutinmässig tillsyn av högt kompetenta funktionärer överlåtes till någon som saknar förutsättningar för sådan tillsyn, är det sålunda önskvärt att länsstyrelsens intresse för tillsyn över anläggningen intensifieras.

Under i varje fall ett uppbyggnadsskede torde resurserna hos länsstyrelserna i stor utsträckning få tas i anspråk för inventering och kartläggning av förhållandena i vattendrag och andra vattenområden. En sådan kartläggning bör då omfatta insamlande av uppgifter om vem som är ägare till anläggningarna samt erforderliga data om anläggningarnas konstruktion och hur tillsynen fungerar. Visar det sig att t. ex. en dammanläggning ägs av statens vattenfallsverk eller enskild som tillämpar kraftverksföreningens normer för tillsyn av dammanläggningar, bör länsstyrelsens tillsynsuppgifter kunna inskränkas till att man tar del av de protokoll som upprättas av företagaren vid hans besiktningar och inspektioner, som bör ske regelbundet. En sådan fördelning mellan länsstyrelsen och företagaren, som lämpligen bör kunna tillämpas även fortsättningsvis då länsstyrelsens verksamhet så småningom har byggts ut och stabiliserats, bör göra det möjligt för länsstyrelserna att inrikta tillsynsuppgifterna på de från säkerhetssynpunkt särskilt angelägna anläggningarna. Vid denna bedömning blir också frågan om anläggningens art aktuell, varvid man i första hand bör beakta riskerna för betydande skador och olägenheter för allmänna eller enskilda intressen.

Utredningen har i det föregående förordat en motsvarighet i nya VL till 13 kap. 1 § VL om förordnande i tillståndsbeslut om besiktning av anläggningar som ingår i ett vattenföretag. Om man därtill inför de förordade bestämmelserna om tillsyn, bör däremot en motsvarighet till gällande VL:s bestämmelser i 13 kap. 10 § om förordnande på begäran av myndighet om besiktning kunna undvaras. Det torde enligt utredningens mening också vara obehövligt med motsvarighet till 13 kap. 3 och 4 §§ VL om förordnande av besiktning på

begäran av sakägare eller anläggningens ägare. I stället bör i detta hänseende rättegångsbalkens allmänna bestämmelser om bevisning gälla.

Efter mönster av ML:s tillsynsregler bör tillsynsorganet enligt nya VL ges möjligheter att för utövande av tillsynen få tillträde till anläggningen samt att företa undersökning inom denna. Vidare bör företagaren kunna åläggas att lämna behövliga upplysningar om företaget och att själv utföra behövliga undersökningar. Om särskilda skäl föreligger, bör emellertid länsstyrelsen i stället föreskriva att sådan undersökning skall utföras av annan än företagaren.

Den av vattenlagsutredningen förordade tillsynsordningen i förening med tillståndsprövningen enligt nya VL bör enligt utredningens uppfattning kunna helt ersätta den byggnadslovsprövning som, åtminstone i teorin, vissa anläggningar som ingår i vattenföretag skall underkastas enligt byggnadslagstiftningen. För sådana bedömningar torde byggnadsnämnderna, i varje fall när det gäller större anläggningar, sakna erforderlig kompetens. Sedan byggnadslovsplikten införts, har det, om frågan över huvud taget uppmärksammats, varit mycket vanligt att byggnadsnämnderna meddelat dispens från byggnadslovsskyldigheten. För undvikande av onödig och tyngande dubbelprövning bör därför anläggning, vartill tillstånd lämnats enligt nya VL, undantas från byggnadslovsplikt enligt BL. Frågan, som berörts av vattenlagsutredningen i dess remissyttrande över bygglagutredningens betänkande (SOU 1974:21) Markanvändning och byggande, bör uppmärksammas vid den pågående översynen av byggnadslagstiftningen som bedrives inom bostadsdepartementet.

Den omständigheten att anläggning besiktigats och att tillsyn över ett vattenföretag och däri ingående anläggningar utövas av ett offentligt organ bör naturligtvis inte fritaga ägaren från underhållsskyldigheten och inte heller från skyldighet att ersätta skada som vållas annan genom underlåtenhet att hålla anläggning i försvarligt skick.

Vid riksdagens tidigare omnämnda behandling av kontroll- och skadeersättningsfrågor i anslutning till dammolyckan i Sysslebäck (LU 1974:9) tilldrog sig frågan om ansvarsförsäkring såsom en trygghetsgaranti vid dylika olyckor viss uppmärksamhet. I förevarande sammanhang har vattenlagsutredningen gjorts uppmärksam såväl på denna fråga som på de försök som f. n. görs internationellt att inom ramen för en underkommitté till International Commission on Large Dams arbeta fram försäkringsmässiga garantier för kompensation till skadelidande tredje man vid dammkatastrofer.

Vattenlagsutredningen vill för sin del inte bestrida att fördelar möjligen kan vinnas när det gäller att genom ansvarsförsäkringar tillgodose skadelidandes intressen. Frågan synes emellertid falla vid sidan om utredningens uppdrag. Utredningen förordar därför att försäkringsfrågan tas upp till särbehandling, när den internationella kommissionens slutrapport har lagts fram och utvärderats på internationell nivå. Samtidigt bör emellertid betonas att utredningen i nuvarande läge inte finner anledning att hävda annan mening i fråga om det kollektiva ansvaret för inträffade skador än den som framförts av chefen för jordbruksdepartementet i interpellationsdebatt den 10 december 1973 (RD 1973:150 s. 64 f.) och som riksdagen senare anslutit sig till (LU 1974:9 s. 6). Den innebär att statsmakterna i händelse av olycka bör handla från fall till fall och under beaktande av de speciella omständigheter som kan föreligga just vid det tillfälle det är fråga om.

3.7.2 *Utrivning och övertagande av underhållsskyldighet*

Skyldigheten att underhålla en anläggning bör bestå så länge anläggningen finns kvar. För att ägaren skall bli kvitt denna underhållsskyldighet måste i princip krävas att han låter riva ut anläggningen helt och hållet eller i varje fall till så stor del att vad som lämnas kvar inte utgör någon fara för framtida skador. Vissa byggnader i vatten är emellertid av den beskaffenheten att deras borttagande kan medföra stora olägenheter för andra som inrättat sig efter de vattenståndsförhållanden som åstadkommits genom anläggningen. Enligt 2 kap. 34 § första stycket VL krävs beträffande utrivning av sådana byggnader tillstånd av vattendomstol. Det gäller dammbyggnad i älv, ström, å eller större bäck eller annan i sådant vattendrag uppförd byggnad, varigenom märkbar inverkan sker på vattenståndet. På så sätt får vattendomstolen tillfälle att meddela föreskrifter rörande sättet och ordningen för utrivningen, så att därigenom olägenheterna av byggnadens borttagande i största möjliga utsträckning minskas (se 1910 års bet. s. 279).

Lagen förutsätter emellertid att det trots sådana skyddsföreskrifter av vattendomstol kan uppkomma skada för annan på grund av utrivningen. Frågan huruvida sådan skada skall ersättas av den utrivande diskuterades under förarbetena till VL. I 1917 års bet. (s. 263 f.) framhölls att en vattenbyggnad i allmänhet torde ha tillkommit under den tysta förutsättningen att den skulle bibehållas för framtiden. Med hänsyn härtill borde byggnadens ägare i viss mån göras ansvarig för den skada som blir en följd av själva förändringen men däremot inte för förlusten av den fördel som byggnaden kommit att medföra för annan. Medan man t. ex. i norsk och finsk vattenlagstiftning stannat för att införa en skyldighet för byggnadens ägare att ersätta sådan skada, stadgade man i gällande VL i stället en rätt för skadelidande fastighetsägare och staten att överta byggnadens underhåll, däri inbegripet skötseln av byggnaden. Någon skyldighet för den utrivande att ersätta skador på grund av utrivning av vattenbyggnad i sådana fall då underhållsskyldigheten inte övertas av annan föreligger således inte enligt gällande VL. Anledningen till den svenska lagstiftarens ståndpunkt i detta hänseende har varit att man velat undvika kostsamma och vidlyftiga rättstvister på grund av svårigheterna att uppskatta skadorna. Bl. a. skulle med en sådan ersättningsregel hänsynen till den utrivande kräva att avseende fästes också vid den nytta som blev en följd av byggnadens utrivning (1917 års bet. s. 264).

Ersättningsfrågan var aktuell också i 1939 års lagstiftningsärende rörande grundvattentäkter (se NJA II 1940 s. 70 f.). De sakkunniga anförde att skada som uppkom när vattentäkt togs ur bruk kunde hänföra sig dels till den som enligt vattendomstolens åläggande förut erhållit vatten därifrån, dels även till annan. Som exempel på skador av sistnämnt slag anfördes att grundvattenståndet kunde komma att stiga på sådant sätt att källare i hus som byggts medan vattentäkten varit i bruk satts under vatten. Vidare kunde t. ex. odlade områden försumpas. Enligt de sakkunniga syntes billigheten kräva att den som led skadan tillerkändes ersättning i den mån den överskred vad som borde tålas i enlighet med grannelagsrättens regler. Den beträffande vattenbyggnader i 2 kap. 34 § VL stadgade möjligheten att överta underhållet av byggnaden syntes enligt de sakkunniga inte kunna komma i fråga beträffande vattentäkt. De föreslog därför att ersättning skulle utges till den som led skada

genom att vattentäkt togs ur bruk, i den mån han inte skäligen fick anses pliktig att tåla skadan.

Förslaget i denna del utsattes dock för kritik i flera remissyttranden. Departementschefen ansåg det inte heller påkallat att meddela någon särskild bestämmelse om skadeståndsskyldighet med hänsyn till de sällsynta fall som det var fråga om. Ersättningsregeln fick därför utgå i propositionen, och frågan om skadeståndsskyldighet i anförda fall fick enligt departementschefen vara att bedöma enligt grannelagsrättens allmänna regler.

I huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag intogs däremot i 2 kap. 59 § andra stycket VL ett stadgande om skyldighet för vattentäkts ägare att inhämta vattendomstolens föreskrifter under vilka villkor vattentäkt fick tas ur bruk i de fall vattendomstolen meddelat föreskrift om skyldighet för ägaren att tillhandahålla vatten. Sedan VL:s uttryckliga bestämmelser om ersättningsvatten (se 9 kap. 46 § VL i dess lydelse före den 1 juli 1974) upphävts, har nämnda bestämmelse formulerats om så att vattendomstolens tillstånd måste inhämtas, om nedläggningen kan medföra fara för allmän eller enskild rätt. Bestämmelsen omfattar numera även andra intressen än sådana som erhållit rätt till vattenleverans (jfr prop. 1974:83 s. 190).

Vattenlagsutredningen har övervägt frågan huruvida gällande VL:s ståndpunkt i utrivningsfrågan är välgrundad. Utredningen har därvid funnit att följande omständigheter särskilt är värda att beakta.

Ett vattenföretag och däri ingående anläggningar torde i allmänhet ha tillkommit under den tysta förutsättningen att företaget skall bestå för framtiden. I detta sammahang bortser utredningen från de specialfall som innebär en möjlighet för tillståndsmyndigheten att meddela tidsbegränsade tillstånd och som enligt vad utredningen tidigare förordat bör underkastas viss särreglering. De förändringar i de naturliga vattenförhållandena som t. ex. tillkomsten av en dammbyggnad medför – ett starkt strömmande vattendrag kan omvandlas till en vidsträckt sjö – uppfattas allteftersom tiden går som ett bestående tillstånd, och såväl människorna som naturen anpassar sig efter de nya förhållandena. Ju längre tid som förflyter, desto större intresse kan andra än dammens ägare ha av att dammen finns kvar så att några förändringar i vattenförhållandena inte inträffar. Bryggor kan ha anlagts, båtar kan ha anskaffats för båtfart som under naturliga förhållanden inte skulle vara möjlig, vatten- och avloppsledningar mynnar inom dämningsområdet. En utrivning av dammbyggnaden skulle medföra att bryggorna befinner sig långt upp på land liksom vatten- och avloppsledningarnas mynningar. Båtfart blir omöjlig, och någon användning för de anskaffade båtarna finns inte. Stränderna förfulas, i varje fall till dess vegetationen återkommit, osv.

Anpassning till en vattenbyggnad kan också ske på annat sätt än med avseende på vattenförhållandena. Så kan t. ex. tillkomsten av en bro över ett vattendrag underlätta kommunikationerna för många människor. Många kan också ha användning för andra vattenbyggnader, t. ex. bryggor och kajanläggningar. I dylika fall är intresset knutet till själva vattenbyggnaden som sådan och inte till den eventuella inverkan den har på vattenförhållandena. Det kan emellertid inträffa att en vattenbyggnad tillgodoser båda intressena. Önskemålet att bibehålla en dammbyggnad kan bero dels på

dammens inverkan på vattenförhållandena, dels på att dammkrönet samtidigt tjänar som vägförbindelse över vattendraget.

De anförda exemplen torde visa att man genom utrivning av en anläggning i vatten kan åstadkomma skador för motstående intressen som i många fall kan vara väl så stora som vid tillkomsten av en anläggning.

Exemplen visar därför att man även framdeles måste ha regler om förprövningsskyldighet i vissa fall beträffande utrivning av anläggningar som ingår i vattenföretag. Dessa regler bör såvitt möjligt korrespondera med reglerna om förprövningsplikt vid anläggnings tillkomst.

Med "utrivning" bör liksom enligt gällande VL förstås borttagande av en anläggning utan att något annat sätts i stället (se 1910 års bet. s. 279, Gärde 2 kap. s. 301 och af Klintberg s. 154). Skall anläggningen ersättas med en annan, kommer ansökningen att få uppföra den nya anläggningen att utgöra huvudsaken och den befintliga anläggningens borttagande endast ett led i det nya byggnadsarbetet. I samband med tillståndet till detta skall tillståndsmyndigheten också avgöra i vilken ordning den gamla anläggningen får utrivas. Därvid skall naturligtvis iakttagas att skada inte tillfogas dem som inrättat sig efter de till följd av anläggningen rådande vattenförhållandena. Som utrivning torde i allmänhet inte heller vara att anse en åtgärd varigenom anläggningen avlägsnas endast till en del, medan den återstående delen fortfarande skall användas. En sådan åtgärd bör hänföras till ändring av anläggning i vatten och får då bedömas enligt de för ändringsarbeten gällande reglerna i nya VL.

I de fall prövning av utrivningsfråga skall ske av myndighet uppkommer frågan vad prövningen skall avse. Skall tillstånd till utrivning kunna vägras på den grunden att genom utrivningen skulle orsakas så stora skador för motstående allmänna eller enskilda intressen att de inte kan accepteras? Medan man i t. ex. den finska vattenlagen (2 kap. 31 §) i vissa fall av allvarlig skada stadgar en sådan rätt att vägra utrivning, ger gällande svenska VL inte en sådan möjlighet, bortsett från den speciella möjligheten i vissa fall att överföra anläggningens underhåll till skadelidande fastighetsägare eller staten. Enligt gällande VL skall vattendomstolens prövning endast avse sättet och ordningen för utrivningen så att den medför minsta möjliga skada och olägenhet för motstående intressen.

Utredningen anser för sin del att det inte kan krävas att ägaren skall vara skyldig att för all framtid vidmakthålla en anläggning som han inte längre har någon användning för (jfr 1910 års bet. s. 278). Vill ägaren riva ut anläggningen helt och hållet eller till så stor del att vad som lämnas kvar inte utgör någon fara för framtida skador eller medför andra olägenheter, t. ex. från landskapsvårdssynpunkt, bör han således inte kunna förpliktas att ändå bibehålla byggnaden.

Ägarens begäran om utrivning skall således i princip bifallas. Prövningen av utrivningsfrågan får därför inriktas på frågor om sättet och ordningen för utrivningen för att förhindra eller minska skada och olägenhet. En sådan prövning bör kunna resultera i att den utrivande åläggs att t. ex. före utrivning av en dammbyggnad sänka vattenståndet successivt i takt med vegetationens återväxt över dämningsbottnarna. Vidare bör han kunna åläggas att vidta återställningsåtgärder, såsom att rensa blottlagda strandplan, att riva ut eller flytta bryggor som annars skulle ligga långt från vattendraget, att förlänga

vatten- och avloppsledningar så att de kan mynna i vattendraget osv.

Trots sådana återställningsåtgärder kan emellertid skador och olägenheter kvarstå efter en utrivning. Stränderna kan, i varje fall under någon tid, försumpas och förfulas, möjligheter att anlägga nya bryggor vid vattendraget föreligger inte, båtar kan inte längre användas osv. Den grundsats som gällande VL enligt det tidigare anförda sägs vila på, nämligen att anläggningens ägare skall kunna i viss mån göras ansvarig för de direkta skador som blir en följd av själva förändringen som åstadkommes genom utrivning, torde med gällande rätts utformning inte alltid kunna tillgodoses i dylika fall. I viss utsträckning kan sådana skador undvikas genom möjligheten för skadelidande fastighetsägare att överta underhållsansvaret för anläggningen, varvid tillstånd till utrivningen skall vägras. Det krävs emellertid att synnerlig skada genom utrivningen skulle uppstå på denne tillhörig egendom. Skador av nu nämnt slag kanske inte alltid är så omfattande att detta krav är uppfyllt. I sådana fall medger gällande VL inga möjligheter till kompensation till den skadelidande. Dessutom kan ett övertagande av underhållsskyldigheten i många fall bli alltför betungande för fastighetsägaren, t. ex. då stora kostnader måste läggas ned på ett iståndsättande av en dåligt underhållen byggnad.

I norsk och finsk vattenrättslig lagstiftning har man som nämnts stadgat skyldighet för den utrivande att ersätta skada som orsakas genom utrivningen. Enligt den norska lov om vassdragene 116 § 4 är den utrivande skyldig att utge ersättning för skada och olägenhet som orsakas genom utrivningen, dock inte för förlust av fördel som anläggningen medfört utom för det fallet att vederlag utgått för fördelen genom minskning i expropriationsersättningen eller på annat sätt. Så kan t. ex. den som lämnat vederlag för denna fördel genom bidrag till anläggningen erhålla ersättning för förlusten (jfr Gärde 2 kap. s. 302 f.). Enligt 2 kap. 31 § i den finska vattenlagen skall skada, men och annan förlust av förmån, som orsakas av avlägsnandet, ersättas. Den som inte har tagit del i kostnaderna för företaget har dock inte rätt till ersättning för förlust av förmån som följer av anläggningens avlägsnande.

Enligt vattenlagsutredningens uppfattning bör frågan om rätt till ersättning för skador på grund av utrivning i nya VL behandlas på principiellt samma sätt som ersättningsfrågan vid tillkomsten av en anläggning. Sådana skador och olägenheter som trots vidtagna återställningsåtgärder kvarstår efter utrivning av en anläggning i vatten bör därför kompenseras genom ersättning till den skadelidande. Vad som bör ersättas är de direkta skador som utrivningen orsakar genom förändringar i vattenförhållandena. Exempel på sådana skador har lämnats i det föregående. Skador av annat slag än de sålunda nämnda, t. ex. försämrade kommunikationer genom att en bro eller dammbyggnad rivs ut, bör inte vara ersättningsgilla. Inte heller förlust av förmån bör i princip ersättas, t. ex. förmånen att ha nära till vatten eller att kunna bada i den förutvarande sjön. Emellertid bör givetvis förlust av rättighet som den skadelidande uttryckligen förvärvat gentemot den utrivande kunna ersättas (jfr Gärde 2 kap. s. 303). Sålunda bör omställningskostnader på grund av utrivning för den som gentemot anläggningens ägare erhållit rätt till andelskraft, ersättningskraft eller vattenleverans ersättas. Har den skadelidande i dylika fall dessutom bidragit till anläggningskostnaderna, bör han också ha rätt till ersättning för att han inte har möjligheter att utnyttja anläggningen under förutsatt tid.

I likhet med vad utredningen tidigare (se SOU 1972:14 s. 86 f.) ansett kunna ske vid ersättningsberäkningen i samband med tillkomsten av ett vattenföretag bör vid ersättningens bestämning i nu förevarande hänseende undantagsvis kunna beaktas den nytta som en utrivning kan medföra för fastighet som också skadas (jfr också 1917 års bet. s. 264).

Som tidigare nämnts skulle skador på grund av utrivning naturligtvis kunna undvikas genom att myndigheten vägrar tillstånd till utrivning och i stället förordnar att anläggningen skall finnas kvar. Då i enlighet med vad utredningen förut förordat ägaren inte skall kunna förpliktas att mot sin vilja ha anläggningen kvar, bör i sådana fall nuvarande möjligheter för skadelidande fastighetsägare att i samband med prövning av frågan om tillstånd till utrivning få underhållsskyldigheten överflyttad på sig behållas i en ny VL.

En begäran av anläggningens ägare om tillstånd till utrivning skall alltså i vissa fall kunna avslås och skyldigheten att underhålla anläggningen i stället överföras på annan än ägaren. Det bör därvid emellertid diskuteras om nya VL bör innehålla de begränsningar som, åtminstone enligt ordalydelsen i 2 kap. 34 §, f. n. synes vidlåda VL rörande möjligheterna att överföra underhållsskyldigheten på annan.

Enligt 2 kap. 34 § första stycket VL föreligger skyldighet att söka vattendomstols tillstånd till utrivning endast beträffande vissa slags vattenbyggnader i större vattendrag. Enligt stadgandets andra stycke kan fastighetsägares övertagande av underhållsskyldigheten endast avse sådan byggnad som är underkastad tillståndsplikt för utrivning. Förarbetena till stadgandet tyder närmast på att övertagande endast skall kunna ske, då utrivningen orsakar synnerlig skada på fast egendom genom ändring i vattenförhållandena. Det framgår av en särskild enkät som utredningen gjort hos vägförvaltningarna i landet att det i viss vattendomstolspraxis för fastighetsägares övertagande av underhållsskyldigheten beträffande bro krävts att hans fastighet måste genom utrivningen lida synnerlig skada genom förändringar i vattenståndsförhållandena. Därför har t. ex. begäran om övertagande av underhållsskyldigheten för broar, vilkas utrivande skulle medföra skada endast från kommunikationssynpunkt, i några fall lämnats utan bifall. I det stora flertalet fall har emellertid begäran på denna grund om övertagande av underhållsskyldighet för broar bifallits av vattendomstolarna.

Utredningen vill för sin del anföra följande rörande detta spörsmål.

I likhet med vad som för närvarande är fallet beträffande uppförande av vattenbyggnad bör den som vill riva ut annan vattenbyggnad än sådan som är underkastad förprövningsplikt även ha rätt att få frågan prövad av myndighet. Det är, bl. a. av processekonomiska skäl, lämpligast att frågan om rätt för annan att överta underhållsskyldigheten behandlas i samband med prövning av utrivningsfråga och endast i det sammanhanget. Rätt att överta underhållsskyldigheten bör enligt utredningens uppfattning föreligga i alla de fall då utrivning av anläggning i vatten begärs hos myndighet, oavsett om tillståndsplikt för utrivning föreligger eller inte. Rätten att överta underhållsskyldigheten bör tillkomma varje ägare av fast egendom som skulle lida skada av vilket slag som helst genom utrivningen. Det bör således inte för sådant

övertagande krävas att utrivningen skulle medföra synnerlig skada genom inverkan på vattenförhållandena. Det bör i stället t. ex. räcka med att borttagandet av en bro medför skada för fastighet genom försämrade kommunikationer. Den omständigheten att utredningen tidigare i fråga om rätt till ersättning för skada genom utrivning hävdat att skadan skall hänföra sig till ändrade vattenförhållanden bör inte föranleda någon annan bedömning i nu förevarande avseende, där ändamåls- och lämplighetssynpunkter måste vara avgörande. Ståndpunkten att annat än inverkan på vattenförhållandena skall kunna beaktas har också på senare tid intagits av lagstiftaren, då i 6 kap. 28 § VL införts möjlighet för skadelidande fastighetsägare att överta flottledsanläggning i avlyst flottled. Enligt motiven (se prop. 1969:104 s. 42 och 85) skall nämligen som skadelidande kunna anses dels den som under lång tid inrättat sig efter de vattenståndsförhållanden som uppkommit genom flottningen och dels den som blivit beroende av en flottningsdamm som samtidigt tjänar som bro. Angivna stadgande kräver inte heller för sin tillämpning att synnerlig skada skall uppkomma.

Emellertid bör det enligt utredningens uppfattning ske en viss prövning av lämpligheten av att en enskild fastighetsägare får överta underhållsskyldigheten. Denna kan i vissa fall vara mycket betungande och kostsam. Utrivning av anläggningen kan också vara angelägen från allmän synpunkt, t. ex. för tillgodoseende av allmänna miljövårdsintressen. Därför bör enskild fastighetsägares begäran om övertagande av underhållsskyldigheten kunna avslås, om det kan antagas att han inte kan fullgöra underhållsskyldigheten eller om det är angeläget från allmän synpunkt eller med hänsyn till anläggningens ägare att denna rivs ut.

I likhet med vad som kan ske enligt gällande VL bör underhållet kunna övertas av flera skadelidande fastighetsägare gemensamt. Tillståndsmyndigheten bör därvid kunna fördela kostnaderna mellan dem, dock med bibehållande av solidariskt ansvar mot byggnadens ägare och tredje man (se Gärde 2 kap. s. 303 f., af Klintberg s. 158). Beträffande förvaltningen och förhållandena mellan delägarna inbördes blir LFS tillämplig (se 1 § punkt 3 LFS).

I likhet med vad som nu gäller bör underhållsskyldigheten i angivna fall kunna efter åtagande föras över på staten, kommun eller vattenförbund till skydd för allmänna intressen. Övertagande av anläggningarnas underhåll kan underlätta genomförandet av sådana åtgärder som kan vara önskvärda t. ex. från allmän miljövårds- eller hälsosynpunkt (jfr 2 kap. 9 § VL). Vidare kan kulturhistoriskt intressanta anläggningar på så sätt bevaras (jfr KrU 1976/77:13).

3.7.3 *Frågor rörande övergivna anläggningar m. m.*

Nya VL bör innehålla klara regler om påföljderna av försummat underhåll. Dessa frågor blir emellertid särskilt komplicerade, när man inte kan finna någon som är ansvarig för underhållet. Det torde ingalunda vara ovanligt att dammar och andra vattenanläggningar varit övergivna sedan länge och att man därför inte har någon att vända sig mot som kan anses ansvarig för underhållet. Som exempel på detta har lantbruksingenjören i Uppsala län nämnt förhållandena i den konstgjorda sjön Harvikadammen i länet. Sjön lär

ha skapats i samband med att gruvföretaget i Dannemora och Österbybruk på 1700-talet fick dämningsrätt för att tillgodose gruvdriftens vattenbehov. Gruvdriften har numera upphört, men sjön och dammanläggningen finns kvar, och det synes inte finnas någon som är ansvarig för anläggningens underhåll.

I såväl direktiven som många enkätsvar har också pekats på de ansvarsproblem som kan uppkomma vid t. ex. nedläggning av kraftverk eller upphörande av vattenregleringar, särskilt då någon underhållsskyldig inte finns eller denne har trätt i likvidation eller gått i konkurs.

I direktiven omnämndes ett vid tiden för deras utfärdande pågående lagstiftningsärende avseende frågan om återställningsåtgärder i avlyst flottled. Detta ärende har sedermera resulterat i ändringar i bl. a. 6 kap. VL och i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled (prop. 1969:104). Då angivna lagändringar kan ha betydelse för diskussionen om nu föreliggande spörsmål rörande ansvaret för nedlagda anläggningar m. m., vill utredningen i korthet redogöra för dessa.

Anläggningar för allmän flottled tillhör flottleden som sådan och är allmän egendom. Så länge flottning bedrivs i leden, förvaltar flottningsföreningen anläggningarna och svarar för deras underhåll och drift. När den allmänna flottleden avlysts och flottningsföreningen upplösts, saknar flottledsanläggningarna ägare (prop. 1969:104 s. 36). I nämnda lagstiftningsärende infördes emellertid möjligheter för en särskilt utsedd förvaltare att ta i anspråk behållning hos flottningsförening och att därmed vidta behövliga återställningsåtgärder i avlyst flottled.

Genom lagändringarna införde man också möjligheter för bl. a. företrädare för det allmänna att vidta återställningsåtgärder i avlyst flottled. Sålunda kan staten, kommun, förvaltare av avlyst flottled eller skadelidande sakägare av vattendomstolen tillåtas bortskaffa anläggningen med rätt att fritt förfoga över det bortskaffade. Anläggningen kan också med äganderätt få övertagas av ägare till fast egendom som kan skadas om anläggningen bortskaffas liksom av den som vill använda den för att tillgodogöra sig vattnet. Även staten, kommun och vattenförbund får till skydd för allmänna intressen överta anläggningen. Den nye ägaren är skyldig att underhålla anläggningen så att fara inte uppkommer för allmän eller enskild rätt.

Beträffande flottledsanläggningar som sålunda saknar ägare har man stadgat möjligheter såväl för företrädare för det allmänna som för enskilda personer att antingen bortskaffa eller överta anläggningarna med äganderätt. Det kan då diskuteras om motsvarande möjligheter skall införas i nya VL för de i direktiven och många enkätsvar behandlade fallen med övergivna anläggningar i vatten.

På grund av de speciella rättsförhållandena som råder i fråga om allmän flottled – flottledsanläggningarna har utgjort allmän egendom och har inte tillhört någon enskild så länge flottleden existerat – kan det förekomma att flottledsanläggning efter avlysning av flottleden saknar ägare. Förhållandena är emellertid inte helt likartade i fråga om andra anläggningar i vatten.

En anläggning i vatten som tillhör ägaren av den fastighet på vilken anläggningen finns är enligt 2 kap. 1 § första stycket JB att anse som tillbehör till fastigheten. Fastighetsägaren är då ansvarig för anläggningens underhåll.

Däremot är inte enligt 2 kap. 1 § andra stycket JB anläggning som servitutshavare har tillfört fastigheten för utövande av servitutet att anse som tillbehör till fastigheten. Härunder faller t. ex. dammbyggnad som med stöd av 2 kap. 14 § VL anlagts på annans fastighet. Dammen är att anse som tillbehör till strömfallsfastigheten.

Angående VL:s tvångsrätter av servituts natur har i förarbetena till lagen anförts att dessa upphör då företaget kan anses vara helt övergivet (1917 års bet. s. 236 f. och 265). Övergivandet sägs få till följd att de med anläggningen förenade rättigheterna av servituts natur utan vidare förfaller, och samtidigt erinrar man om att egendom som med äganderätt tagits i anspråk för anläggningen alltjämt tillkommer dess ägare. Uttalandena synes endast ha avseende på rättighet att ha en anläggning på annans fastighet men däremot inte på frågan om äganderätten till samma anläggning.

Äganderätten till anläggningen kan sålunda inte anses övergå från rättighetshavaren till markägaren genom att anläggningen överges och därmed förenade rättigheter av servituts natur upphör. En sådan tolkning har också i samband med lagstiftningsärendet om övertagande av flottledsanläggningar m. m. avvisats av lagstiftaren. Enligt prop. 1969:104 (s. 20 och 36) hade det nämligen i det ärendet från vissa håll gjorts gällande att man, i analogi med vad som gäller enligt lagstiftningen om allmänna vägar om väganordningar som kan tillfalla markägaren vid indragning av väg från allmänt underhåll, borde anse att anläggningarna i avlyst flottled också skulle tillfalla markägaren. En sådan uppfattning ansågs inte rimlig med hänsyn till att flottledsanordningarna i regel saknade värde för markägaren och t. o. m. kunde utgöra en avsevärd belastning från underhållssynpunkt. Motsvarande synsätt synes också ha legat till grund för ett uttalande av departementschefen i propositionen med förslag till jordabalk (prop. 1970:20 del B 2 s. 742) som rörde frågan om rättsförhållandena vid avveckling av avtalsservitut. Enligt uttalandet torde det följa av allmänna rättsgrundsatser, att ägaren till den härskande fastigheten vid servitutets upphörande i vissa fall kan bli skyldig att utge ersättning för markens återställande, trots att en honom tillhörig anläggning enligt 14 kap. 13 § JB kan tillfalla den tjänande fastighetens ägare utan lösen. Som exempel nämns särskilt sådana fall då anläggningen inte representerar något värde utan enbart orsakar kostnader för rivning och bortförande.

Vattenlagsutredningen vill alltså hävda den uppfattningen att ägare av anläggning i vatten inte genom att vara passiv kan till markägaren överföra äganderätten till en anläggning i vatten och därmed underhållsskyldigheten som i vissa fall kan vara mycket betungande. Detta kan inte ens vara fallet när det gäller anläggningar, t. ex. bro eller brygga, som ingått i allmän väg, sedan vägen indragits. Det har nämligen av några vägförvaltningar i samband med den särskilda enkäten hävdats att 32 § VägL skulle ha denna innebörd. Enligt detta stadgande skall vad som anbringats för vägändamål efter vägens indragning tillfalla markägaren, om vägförvaltningen inte fört bort det inom ett år efter det att vägen dragits in. Bron eller bryggan bör inte betraktas som en sådan anordning. Äganderätten till och den vattenrättsliga underhållsskyldigheten beträffande bron eller bryggan måste enligt utredningens uppfattning i sådana fall alltjämt tillkomma staten.

Av det anförda följer att man i fall av försummat underhåll eller

övergivande av anläggning i vatten inte alltid kan vända sig mot ägaren av den fastighet på vilken anläggningen är belägen och kräva fullgörelse av underhållsskyldigheten. Man har att i stället vända sig till rättighetshavaren som också innehar äganderätten till anläggningen. I de fall rättigheten är förenad med strömfallsfastighet, är det ägaren av denna man skall vända sig mot. Rättigheten behöver emellertid inte ha varit förenad med någon sådan fastighet utan kan i stället ha gällt till förmån för t. ex. allmän farled, gruvföretag, markavvattningsföretag osv. (jfr Undén, II:2 s. 225 f.). Ju längre tid som gått från det rättigheten tillskapades och anläggningen tillkom, desto svårare kan det vara att finna dess innehavare. Som framhålls i direktiven kan problem också uppstå, när det ansvariga rättssubjektet trätt i likvidation eller gått i konkurs. Det har i många fall visat sig vara utomordentligt svårt att finna någon som är ansvarig för en anläggnings underhåll, och då naturligtvis särskilt när det gäller gamla företag.

Den omständigheten att man inte kan finna någon som är ansvarig för en anläggning i vatten bör emellertid enligt utredningens mening inte få hindra angelägna insatser för tillgodoseende av intressen som är beroende av att anläggningen underhålls eller att den rivs ut. Det gäller främst intressen av allmän natur, såsom allmänt fiskeriintresse eller allmänna miljö- eller hälsovården, men även enskilda intressen kan beröras därav. Det måste därför finnas möjligheter enligt nya VL att ingripa i fråga om övergivna anläggningar, för vilka ingen ansvarig finns och som på grund av sitt förfall skadar eller innebär fara för motstående intressen.

Som utredningen berört i avsnitt 3.6.6 bör nya VL innehålla ett stadgande som möjliggör för tillståndsmyndigheten att efter särskilt yrkande av kammarkollegiet förklara tillstånd till vattenföretag förverkat. Förutsättningen bör vara att företaget övergivits eller dess underhåll allvarligt försummats.

För att nu ifrågavarande önskemål om ingripanden mot övergivna anläggningar skall tillgodoses bör stadgandet utformas så att tillståndsmyndigheten i samband med förverkandebeslutet skall kunna förordna att, om inte ägaren fullgör vad som ålagts honom eller någon för anläggningen ansvarig inte finns, åtgärderna i stället får på ägarens bekostnad utföras av annan vars rätt är beroende därav.

Med denna utformning av stadgandet skulle således t. ex. staten, kommun, vattenförbund eller enskild fastighetsägare kunna få möjligheter att utföra sådana utrivnings- och återställningsåtgärder som föreskrivits av koncessionsnämnden såväl då känd ägare inte fullgör skyldigheten som då det inte finns något rättssubjekt som är ansvarigt för anläggningen. Genom angivna erinran om att utrivnings- och återställningsåtgärderna verkställs på ägarens bekostnad ges möjlighet för den som utfört dessa att i efterhand kräva kostnaderna åter av anläggningens ägare, även om denne blir känd först senare. Det torde dock stå klart att kostnaderna i många fall kommer att stanna på den som utfört åtgärderna, oftast då företrädare för allmänna intressen. En avhållande faktor för det allmänna att ingripa i angelägna fall kan vara bristande tillgång på erforderliga medel för ändamålet. Det är emellertid önskvärt att kostnadsfrågan inte blir avgörande i sådana fall. Det kan vara naturligt att influtna avgiftsmedel kommer till användning.

Utredningen har tidigare förordat att den utrivande, då han själv ansöker

om tillstånd till utrivning, skall vara skyldig att ersätta skador som trots återställningsåtgärder kvarstår efter utrivningen. Motsvarande skador kan naturligtvis också bli följden av en tvångsvis ålagd utrivning som det nu är fråga om. Konsekvensen skulle då fordra att skadelidande rättsägare erhåller ersättning för sådan skada och detta oavsett om själva utrivningen verkställs av den som är ansvarig för anläggningen eller av annan.

Sådan ersättning bör naturligtvis slutligt betalas av den som är ansvarig för anläggningen. Problem uppstår emellertid i det fallet att någon ansvarig inte finns och utrivningen i stället utförs av företrädare för det allmänna eller av enskild sakägare. En skyldighet för den utrivande att i sådant fall utge ersättning för kvarstående skada skulle kunna verka avhållande på intresset att verkställa utrivningen och därigenom motverka syftet med den förordade möjligheten för annan att träda i den ansvariges ställe. Dessutom skulle det uppstå risk för att den verkligen ansvarige genom olika åtgärder, t. ex. likvidation av bolag eller försättande av detta i konkurs, undandrar sig ersättningsskyldigheten och överför denna på andra.

Anförda betänkligheter skulle närmast leda till slutsatsen att det inte kan anses lämpligt att ålägga annan än den underhållsansvarige skyldighet att ersätta skada på grund av utrivning som nu avses. Emellertid talar hänsynen till den skadelidande för motsatt uppfattning. Hans ersättningsrätt bör inte vara beroende av sådana omständigheter som att utrivningen sker frivilligt eller på grund av tvång och att i sistnämnda fall någon underhållsskyldig finns. Utredningen anser därför att övervägande skäl talar för att ersättning för skada genom utrivning skall utgå i samtliga fall. Hänsynen till den ersättningsberättigade kräver, att ersättningen utges av den utrivande. Denne bör naturligtvis ha rätt att kräva utgivna belopp åter av den ansvarige i likhet med vad utredningen tidigare förordat i fråga om kostnaderna för själva utrivningen och vidtagna återställningsåtgärder.

Verkan av den nu förordade ersättningsregeln torde bli att, i varje fall när ersättningsanspråken kan väntas bli mera betydande, det i första hand blir det allmänna som kommer att ombesörja utrivning, när någon ansvarig inte finns. Frågan om utrivning kommer förmodligen också att uppkomma bara i mycket angelägna fall, då stora intressen är beroende av att utrivning sker.

I de fall som nu behandlats torde anläggningarna oftast vara i sådant skick att man bedömer att de inte bör finnas kvar. Det kan emellertid undantagsvis finnas ett behov av att en anläggning till vilken tillstånd erhållits finns kvar, så att den efter nödvändig upprustning kommer till nyttig användning. Därvid kan onödig kapitalförstöring undvikas. Vidare kan ersättningsanspråken för skador på grund av utrivningen i vissa fall väntas bli så stora att ingen vill påtaga sig ansvaret för utrivningen. Starka skäl talar enligt utredningens mening för ett införande – efter mönster av nuvarande flottningslagstiftning – i nya VL av en möjlighet för annan att överta anläggningen. Till skillnad mot vad som gäller enligt flottningslagstiftningen bör det emellertid i detta fall inte bli fråga om övertagande av äganderätten till anläggningen, utan i stället bör övertagandet avse ansvaret för anläggningens fortsatta underhåll till dess annat förordnas. Härigenom kan man skapa möjligheter för rätt ägare till anläggningen, som sedermera kan bli känd, att återta underhållsskyldigheten (jfr af Klintberg s. 157).

Rätt att överta underhållet av övergiven anläggning bör tillkomma samma krets som enligt vad utredningen i det föregående förordat bör kunna överta ansvaret när ägaren begärt utrivning, nämligen ägare till fast egendom som skulle skadas genom anläggningens borttagande samt staten, kommun och vattenförbund till skydd för allmänna intressen.

3.8 Skydd för vattenförsörjningen

3.8.1 *Behovet av samordnad skyddslagstiftning*

När det gäller skyddet för vår vattenförsörjning uppvisar gällande VL en splittrad bild i så måtto att olika regler gäller för grundvattenskyddet och för ytvattenskyddet. Den bristande enhetligheten är framför allt en följd av att lagens systematik inte bygger på arten av skyddsobjekt utan på företagens ändamål.

Samtidigt som det har ansetts i och för sig önskvärt med en enhetlig lagstiftning för att på så sätt markera att grundvatten och ytvatten från skyddssynpunkt bör anses som lika betydelsefulla, har det sålunda betonats att en sådan samstämmighet inte kunnat ske utan avvikelse från VL:s nuvarande regelsystem (prop. 1964:42 s. 41 f., tredje lagutskottets utlåtande 1964:14 s. 50).

En förhållandevis utförlig reglering av skyddet för grundvatten antogs 1964, då ett nytt avsnitt härom infördes i 2 kap. VL. 1964 års reform bygger på följande principer. Skyddsåtgärder som påtagligt ingriper i någons dispositionsrätt över mark förutsätter servitut som tillskapas genom beslut av vattendomstol och kan medföra ersättningsskyldighet för ägaren av den grundvattentillgång som skall skyddas. Mindre inskränkningar i dispositionsrätten är fastighetsägaren och övriga rättsägare skyldiga att underkasta sig enligt en allmän aktsamhetsregel som i sin tur kompletteras med bestämmelser om befogenhet för länsstyrelsen att förordna om skyddsområden för grundvattentillgång. Anknytningen till aktsamhetsregeln medför att länsstyrelsens befogenhet i fråga om skyddsområdena begränsas av att skyddsföreskrifterna inte får medföra ett större intrång än som fastighetsägare m. fl. är skyldiga att tåla utan ersättning.

Beträffande skyddet för ytvattentillgångarna är det numera främst ML:s bestämmelser som är av betydelse. I de specialfall då i ML behandlad åtgärd eller markanvändning utgör byggande i vatten och därför inte faller inom ML:s tillämpningsområde, blir naturligtvis nuvarande VL:s regler om byggande i vatten tillämpliga varvid särskilt tillåtlighetsreglerna i 2 kap. kan tänkas vara av betydelse.

Detsamma gäller tvångsrättsreglerna i 2 kap. 14 § VL vars tredje stycke är av direkt betydelse för ytvattenskyddet i dess helhet. Med hjälp av denna bestämmelse torde det vara möjligt att tillskapa regelrätta skyddsområden för vissa ytvattentillgångar, t. ex. i den formen att en sjö så att säga fridlyses mot vattenförorening. Detta kan ske genom att förbud meddelas för innehavarna av strandfastigheterna att använda sjön för fritidsändamål eller de omgivande markerna på sådant sätt att näringsämnen eller bekämpningsmedel rinner ned i vattnet. Enligt vad som uppgivits har emellertid denna regel inte fått någon större användning. Den förutsätter nämligen för sin tillämpning att

vattentäktens ägare tar eget initiativ till en fridlysning genom att väcka talan vid vattendomstol, ofta kanske mot ett stort antal fastighetsägare, vartill kommer att det intrång servitutet innebär kan leda till att han får betala betydande ersättningar (jfr SOU 1960:38 s. 106 f.).

Skyddsområde för ytvattentillgång – liksom f. ö. även för grundvattentillgång – kan bildas också enligt ExL. Även i övrigt finns utanför ML och VL ett flertal bestämmelser som direkt eller indirekt kan vara av betydelse för ytvattenskyddet. Liksom när det gäller grundvattenskyddet bör bestämmelserna i hälsovårdsstadgan (1958:663) uppmärksammas. Hälsovårdsnämnd skall enligt 38 § se till att erforderliga och skäliga åtgärder vidtas för att motverka vattenförorening inom kommunen, och i 39 § stadgas skyldighet att för rening av avloppsvattnet vidtaga de åtgärder som skäligen finnes påkallade för att undvika sanitär olägenhet. Enligt vad utredningen erfarit skall försök ha gjorts att tillskapa skyddsområden för ytvattentillgångar genom lokala hälsovårdsordningar. Denna väg har emellertid inte befunnits praktiskt framkomlig.

Bestämmelser av betydelse för vattenskyddet finns även i byggnadslagstiftningen. I övrigt vill utredningen i detta sammanhang hänvisa till lagen (1971:1154) om förbud mot dumpning av avfall i vatten och lagen (1972:275) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg. Vidare kan anmärkas att länsstyrelsen enligt 5 § andra stycket sjötrafikförordningen (1962:150) kan meddela föreskrifter beträffande allt svenskt farvatten om begränsning i rätt att utnyttja vattenområde för båttävling, vattenskidåkning eller liknande sport. Sådana föreskrifter kan meddelas, förutom av sjösäkerhetsskäl, när de är påkallade t. ex. med hänsyn till djurliv, sociala naturvårdsändamål som bad och friluftsliv eller miljövård i övrigt. Även i vattenskyddets intresse torde bestämmelser kunna utfärdas med stöd härav.

För egen del vill vattenlagsutredningen framhålla att sådana systematiska svårigheter som uppkommer om man vill i gällande VL föra in likartade skyddsbestämmelser för ytvatten- och för grundvattentillgångar inte möter, när det gäller att meddela enhetliga skyddsregler i nya VL. Lagtekniskt torde sålunda något hinder knappast föreligga att inom ramen för en ny VL tillmötesgå önskemålet att i administrativ ordning tillskapa skyddsområden för ytvattentillgångar motsvarande dem som efter 1964 års vattenlagsreform kan beslutas för grundvattentillgångarnas del.

Sedan anspråken på en sådan lagreglering framfördes i ett flertal svar på utredningens enkät 1969, har emellertid ML varit i kraft en längre tid och stora ansträngningar och ekonomiska uppoffringar har dessutom gjorts för att med ML:s hjälp komma till rätta med ytvattenföroreningarna. Det skulle mot denna bakgrund kunna göras gällande att något större behov av särskilda skyddsbestämmelser för ytvattnet inte längre föreligger.

I en till utredningen inkommen skrivelse har emellertid länsstyrelsen i Stockholms län hävdat motsatt uppfattning och gjort gällande att det alltjämt föreligger ett stort behov av att i VL införs bestämmelser om skydd av ytvattentäkter. Samma uppfattning har under hand framförts till utredningen av några andra länsstyrelser som utredningen kontaktat, främst länsstyrelserna i Södermanlands och Gävleborgs län, liksom av Svenska kommunförbundet.

Utredningen anser visserligen att behovet av skyddsområden för ytvatten-

täkter efter tillkomsten av ML är något mindre än tidigare men vill inte av detta skäl motsätta sig en lagreglering av frågan, i all synnerhet som det även i framtiden kan bli svårt att komma till rätta med förorening av ytvattentäkter genom annat än utsläpp av avloppsvatten. Att på ett någorlunda effektivt sätt sätta stopp för sådana föroreningskällor som båt- och annan trafik, oljelagring, gödsling, kemisk växtbekämpning samt bad och camping torde nämligen förutsätta att skyddsföreskrifter för berörda områden kan utfärdas på ett någorlunda enkelt sätt. Servitutsreglerna i 2 kap. 14 § tredje stycket VL torde lika litet som reglerna i 2 kap. 5 § ExL uppfylla rimliga anspråk på enkelhet i tillämpningen.

En ensartad reglering av skyddet för grundvatten och ytvatten är naturligtvis dessutom något i sig önskvärt. Detta gäller särskilt för de vattenverk som är inrättade för användning av både grundvatten och ytvatten. En samordnad skyddslagstiftning möjliggör i dessa fall utfärdande av enhetliga bestämmelser för alla vattentäkterna efter ett gemensamt förfarande. I sammanhanget bör man naturligtvis också beakta den stora betydelse som ytvattentäkterna har för vår vattenförsörjning.

Mot en lagstiftning om skyddsområden för ytvattentillgångar har gjorts gällande att särskilda svårigheter av teknisk och hydrologisk natur kan uppkomma i fråga om den geografiska avgränsningen av områdena (jfr prop. 1964:42 s. 44). Eftersom strömningshastigheterna ofta är höga, särskilt vid flöden, kan föroreningar i ytvatten – i motsats till vad som i allmänhet gäller för grundvatten – snabbt sprida sig över stora områden och medföra skadliga verkningar för vattentäkter som ligger långt borta från föroreningsplatsen. Ett fullt effektivt skydd kan i sådana fall förutsätta skyddsområden som omfattar hela tillrinningsområdet ovanför vattentäkten eller åtminstone en väsentlig del av detta. Av praktiska eller ekonomiska skäl kan det emellertid vara svårt att ordna och administrera så stora skyddsområden. Ofta kan dock ett godtagbart skydd skapas även om skyddsområdet ges en mera begränsad omfattning. Enligt utredningens mening bör därför de angivna svårigheterna inte avhålla från en samordning av skyddsreglerna för ytvattentillgångarna med dem för grundvattentillgångarna.

3.8.2 *Den samordnade lagstiftningens allmänna inriktning*

Som framgår av vad som nyss sagts innehåller nuvarande VL en allmän aktsamhetsregel. Envar som står i begrepp att utföra en åtgärd vilken kan skada grundvattentillgång är skyldig att vidtaga skäliga försiktighetsmått. Regeln bör föras över till nya VL och samtidigt kompletteras så att även ytvattentäkter skyddas, i den mån detta inte sker redan genom den allmänna aktsamhetsregeln i ML.

Medan ingrepp av servitutskaraktär till skydd mot förorening av yt- och grundvatten f. n. beslutas av vattendomstol, får länsstyrelsen enligt gällande lag fastställa skyddsområde för grundvattentillgång blott om denna tillgodogöres eller kan antagas komma att tillgodogöras för vattenförsörjningen inom tätbebyggelse och i den mån förordnandet inte medför förpliktelser som går längre än vad den berörde måste tåla utan ersättning enligt den allmänna aktsamhetsregeln. Denna uppdelning av beslutsfunktionerna mellan vattendomstolen och länsstyrelsen har kritiserats i flera enkätsvar. Den har bl. a.

ansetts medföra en osäkerhet i tillämpningen som motiverar lagstiftningsåtgärder.

Med nya VL:s allmänna prövningssystem synes väl förenligt att hos en administrativ myndighet samla beslutsfunktionerna i alla frågor som rör inrättandet av skyddsområden och skyddsområdesbestämmelsernas innehåll. Någon större tvekan kan inte råda om att det är länsstyrelserna som bör anförtros denna uppgift. Länsstyrelserna handlägger redan enligt gällande lag viktiga frågor inom vattenvårdsområdet, och de är i egenskap av regionala planmyndigheter väl skickade att svara för arbetet i dess nya omfattning.

Den nya ordningen skulle innebära en befogenhet för länsstyrelse att förordna om inrättande av skyddsområden för såväl yt- som grundvattentillgång (vattenskyddsområden) liksom att meddela erforderliga bestämmelser för områdena. Länsstyrelsen blir därvid formellt obunden av ersättningsfrågorna. Om den som drabbas av förordnande om vattenskyddsområde vill kräva ersättning för skada som åsamkas honom genom förordnandet, får han, i likhet med vad som är fallet vid förordnanden enligt bl. a. NVL, föra talan därom vid fastighetsdomstol. Ersättningsfrågor av nu förevarande slag bör prövas av fastighetsdomstol som dömer i vattenmål.

De materiella reglerna om ersättning för intrång till följd av förordnande om vattenskyddsområden bör i huvudsak stämma överens med motsvarande ersättningsregler i annan markpolitisk lagstiftning, t. ex. med NVL:s regler om ersättning för intrång genom förordnande om naturreservat. Ersättningsrätten enligt den nya vattenrättsliga bestämmelsen bör sålunda anknytas till pågående användning av fastigheten (jfr "pågående markanvändning" i exempelvis 26 § NVL). Ersättningsrätten bör emellertid dessutom förutsätta att den som lider intrång till följd av förordnande om vattenskyddsområde inte är skyldig att finna sig däri ändå. Sådan skyldighet kan föreligga främst enligt de nyss berörda allmänna aktsamhetsreglerna i VL och ML men även till följd av annan lag, t. ex. 3 kap. JB.

Som förut har antytts kan länsstyrelsen f. n. besluta om skyddsområde endast när det är för vattenförsörjningen inom tätbebyggelse som grundvattentillgång bör skyddas. Det är knappast motiverat att bibehålla denna begränsning. I undantagsfall kan även vattentäkt för glesbebyggelse vara så betydelsefull att ett skyddsområde är motiverat, och länsstyrelsen bör då enligt utredningens mening inte vara förhindrad av lagen att besluta därom.

3.9 Allmän farled och allmän hamn

3.9.1 *Begreppen allmän farled och allmän hamn*

Svensk lag har av ålder innehållit bestämmelser som har avsett att tillgodose den allmänna samfärdselns behov att använda de naturliga vattendragen som transportleder. Redan i landskapslagarna fanns stadganden av detta slag. De innebar att viss del av vattendragen skulle hållas öppen. Enligt 20 kap. 3 § byggningabalken i 1734 års lag förbehölls ett minimiutrymme av 12 alnar åt segelled och av 8 alnar åt båtled. På de ställen där kungsådra skulle hållas öppen till en bredd som översteg dessa minimiutrymmen hade sjöfarten rätt till det större utrymmet.

Genom 1880 års vattenrättsförordning infördes vidgade möjligheter för strandägarna att för vattnets tillgodogörande anlägga vattenverk eller vidta andra åtgärder i vatten. Samtidigt intogs i förordningen ett förbud att stänga allmän farled genom dammbyggnad eller att bygga i eller vid allmän farled på sådant sätt att samfärdseln hindrades eller leden kunde försämras.

De nu berörda bestämmelserna innebar alltså ett skydd för främst existerande farleder. När det gäller möjligheterna att för sjöfart öppna vattenområden vari allmän farled inte tidigare funnits och kungsådra inte heller hindrat en avspärrning medgav äldre bestämmelser om jords och lägenhets avstående för allmänt behov expropriation bl. a. för farledsändamål. Ett tidigare otrafikerat vattenområde kunde emellertid inte med stöd av dessa bestämmelser upplåtas till allmän farled utan att ägarens rätt till grunden exproprierades. Detta blev möjligt först genom införandet av 1880 års farledsförordning.

Den nuvarande vattenrättsliga regleringen utgår från att varje vattenområde får användas för sjöfart i den mån denna inte vållar nämnvärt intrång i annans rätt till vatten (jfr NJA II 1920 s. 298). Det rör sig med andra ord om en allemansrätt vilken lika litet som allemansrätten att färdas i skog och mark har stöd i positiva lagregler. Oavsett om ett beslut om inrättande av allmän farled eller allmän hamn fattats eller inte, kommer denna vattenrättsliga allemansrätt i åtnjutande av det skydd mot intrång genom olika vattenföretag som följer av vattenlagsutredningens förslag till tillåtlighetsregler. Dessa kan alla bli av betydelse, låt vara att sjöfartens intresse måste vägas mot det tillämnade vattenföretagets angelägenhetsgrad m. m.

Om farled eller hamn skall anses som allmän, innebär detta f. n. vissa förbättringar från trafikintressets synpunkt. Strandägarna och andra rättighetshavare blir i så fall skyldiga att mot ersättning avstå eller upplåta egendom som behövs för farleds- eller hamnföretaget och att tåla skada och intrång i andra hänseenden till följd av detta. Därtill kommer att arbeten i vatten för att inrätta, utvidga, förbättra eller underhålla allmän farled eller hamn inte förutsätter vattenrätt eller annan dispositionsrätt över vattenområdet i fråga. Mot de fördelar som således kan föreligga för innehavaren av en allmän farled eller hamn svarar emellertid vissa skyldigheter. Allmänt sett kan i detta hänseende konstateras att relationerna mellan innehavaren och trafikanten i större utsträckning får sitt innehåll genom författningsbestämmelser än som är fallet i enskilda hamnar eller på vattenområden där trafik får förekomma enligt de allemansrättsliga befogenheterna. Som betonats i hamnutredningens betänkande (SOU 1974:24) Förslag till hamnlag (s. 52) är grunden härför för de allmänna hamnarnas del att de upplåtits för verksamheten för den allmänna samfärdselns behov med de inskränkningar i hamninnehavarnas på ägande- eller annan dispositionsrätt grundade privaträttsliga befogenheter som följer därav.

Bestämmelserna i gällande VL kan inte anses ge ett entydigt svar på den grundläggande frågan var allmän farled och allmän hamn skall anses finnas. Sjöfartsverket har i sitt svar på vattenlagsutredningens enkät också framhållit att det skulle vara av stort värde om utredningen kunde klarlägga innebörden av begreppen allmän farled och allmän hamn samt precisera dessa instituts rättsverkningar för farleds- och hamnägarna samt för tredje man.

Vad först farlederna beträffar borde det kunna fastställas i vilka vatten-

områden det finns sådana allmänna farleder som har inrättats med stöd av farledsförordningen eller VL. Osäkerheten torde i första hand hänföra sig till den kategori allmänna farleder som har funnits redan före farledsförordningens ikraftträdande. Om en sådan farled inte har avlysts i behörig ordning anses den som allmän också i VL:s mening. Lagtexten i 5 kap. 1 § andra stycket VL uppställer dock den förutsättningen att det under förordningens giltighetstid den 1 maj 1881–31 december 1920 åtminstone vissa år i leden idkats sjöfart med fartyg eller båtar eller framförande av flottgods i sammanlagda flottar.

Stadgandet ansluter till den definition av farledsbegreppet som gavs i farledsförordningen. Med sjöfart förstås enligt förarbetena "fart ej endast i sjö utan ock i elfvar eller åar äfvensom vid hafvets stränder och i sunden mellan der belägna skär och holmar" (NJA II 1882 s. 99). För att sjöfart skall kunna sägas "ha idkats" i en farled anses det inte tillräckligt att något enstaka fartyg har gått fram där utan det måste vara fråga om en mera reguljär trafik. Villkoret får anses uppfyllt även om exempelvis bara ett visst rederi har upprätthållit sjöfart i leden (NJA II 1920 s. 299). Den omständigheten att samfärdsel med roddbåtar sedan lång tid före den 1 maj 1881 och därefter utan avbrott ägt rum i ett sund har däremot inte ansetts visa att det fanns allmän farled i sundet (NJA 1926 A 303).

Många alltjämt trafikerade farleder i kustområdena och kring hamnstäderna torde höra till denna äldsta kategori. På andra håll kan samhällsutvecklingen ha medfört att trafiken i gamla farleder efter hand upphört, och det blir med åren uppenbarligen allt svårare att utreda om sjöfart i lagtextens mening har förekommit under den angivna tidsperioden. En komplicerande faktor är att rätt att begagna ett vattenområde för sjöfart anses föreligga även om området inte utgör allmän farled. Det kan alltså vara tveksamt om trafiken över ett visst vattenområde har skett i allmän farled eller i en led där sjöfart ändå varit tillåten. Härtill kommer att nyttotrafiken i äldre farleder i stor utsträckning har bedrivits med segelfartyg vilka vid kryssning behövt röra sig över betydligt större vattenytor än inom en snävt begränsad led. Uttrycket allmän farled för tanken närmast till sådana leder som är utprickade och försedda med andra hjälpmedel för navigeringen, t. ex. fyrar, bojar, märken osv. Med hänsyn till det nyss sagda kan det emellertid med visst fog göras gällande att farledsbegreppet åtminstone när det rör sig om den äldsta kategorin kan omfatta exempelvis allt segelbart vatten i en hel fjärd.

De allmänna farledernas primära uppgift kan sägas vara att fungera som förbindelsevägar dels mellan landets hamnar och det öppna havet, dels mellan hamnarna inbördes. Behovet av att inrätta nya farleder och att utvidga, förbättra, underhålla och eventuellt avlysa existerande farleder sammanhänger med den transportpolitiska och transporttekniska utvecklingen över huvud samt, i fråga om farleder som är avsedda att betjäna fiskebåtar, det näringspolitiska läget för fisket och utvecklingstendenserna inom detta. Inte minst mot den bakgrunden synes det orimligt att hålla fast vid ett farledsbegrepp som i vissa fall bygger på förhållandena år 1920 eller tidigare. Härtill kommer då de med åren allt större utredningssvårigheterna och den oklarhet som helt allmänt får anses kännetecknа farledsbegreppet.

Det synes å ena sidan naturligt att man också i nya VL anknyter de

särskilda rättsregler som behövs för att tillgodose sjöfartsintressena till ett allmänt farledsbegrepp. Å andra sidan synes det lika naturligt att ge detta begrepp ett innehåll som bättre än det nuvarande anknyter till de faktiska förhållandena.

Vad sedan gäller de allmänna hamnarna torde av hänvisningen i 5 kap. 13 § VL till farledsreglerna följa att man har att räkna med tre olika kategorier, nämligen dels sådana som inrättats med stöd av VL, dels sådana som inrättats med stöd av farledsförordningen och dels hamnar som var allmänna den 1 maj 1881 och i vilka viss trafik förekommit under farledsförordningens giltighetstid. Det synes i vissa fall kunna vara oklart om en hamn är allmän eller inte. Ovissheten torde också här hänföra sig till den äldsta kategorin. En hamn har i princip ansetts som allmän, om den fyller ett allmänt samfärdselbehov samt är öppen för allmän trafik, så att hamninnehavaren är skyldig att mottaga ankommande fartyg och kan avvisa dem bara av utrymmesskäl eller på grund av karantäns- eller andra särskilda bestämmelser. Skyldigheten att mottaga fartyg kan tänkas föreligga på grund av särskilda resolutioner, exempelvis i samband med att allmänna medel ställts till förfogande för hamnbygget eller reglemente eller taxor för hamnen fastställts. Många äldre handelshamnar kan sålunda till följd av administrativa föreskrifter redan från början få karaktären av allmänna hamnar. I vissa äldre författningar har städernas hamnar emellertid generellt behandlats på samma sätt som enskilda bolags, korporationers eller personers hamnar och lastageplatser, medan en avvikande reglering har gällt för allmänna hamnar. Detta skulle närmast tyda på att städernas hamnar i regel har ansetts vara enskilda. I förordningen (1874 nr 26 s. 11) angående hamnordningar och andra ordningsföreskrifter för allmänna hamnarne i riket talas däremot dels om hamnarna i de större stapelstäderna och dels om andra allmänna hamnar.

Huruvida en hamn f. n. är allmän eller inte i VL:s mening blir alltså i sista hand en fråga som får prövas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Det är inte känt om det i viss mån osäkra rättsläget har vållat några praktiska olägenheter. Någon tvekan om hamnens existens kan ju i alla händelser inte råda. Däremot blir det troligen även i fråga om hamnarna med åren allt svårare att utreda trafikförhållandena under farledsförordningens giltighetstid. Dokumentationen borde dock vara lättare beträffande hamnarna som i motsats till farlederna alltid har stått under viss huvudmans förvaltning. Om den statliga hamnpolitiken i enlighet med hamnutredningens förslag skall bygga på begreppet allmän hamn (jfr SOU 1969:22 s. 158), torde det emellertid vara befogat att överväga en mera tidsenlig definition, som om möjligt bör ges samma innebörd i vattenrättsliga som i andra, främst trafikpolitiska, sammanhang.

Från nu angivna utgångspunkter finner vattenlagsutredningen det önskvärt att nya farleds- och hamnbegrepp inriktas på att den allmänna samfärdselns intressen skall tillgodoses samtidigt som fiskerinäringens behöriga intressen beaktas. Vad särskilt beträffar samfärdselintresset vill utredningen därvid betona önskvärdheten av att detta ges en förhållandevis vid tolkning så att inte endast den rena yrkessjöfarten hänförs dit.

Rimligt synes vara att man nu genomför en grundläggande genomgång av alla farleder och hamnar i riket i avsikt att fastställa vilka av dessa som med aktuella transportpolitiska bedömningar bör få bestå som allmänna. När det

gäller farleder och hamnar som är av betydelse för yrkesfisket bör därjämte fiskerinäringens intresse beaktas. Överdriven vikt bör vid genomgången inte läggas vid historiska förhållanden även om t. ex. det faktum att en ännu trafikerad led sedan länge varit allmän farled naturligtvis bör tillmätas betydelse.

Nu gällande bestämmelser i VL om existerande allmänna farleder och om inrättande av nya allmänna farleder och hamnar bör sålunda enligt vattenlagsutredningens mening ersättas med nya regler som gör det möjligt att se över gällande klassifikation av farleder och hamnar som allmänna ävensom att vid behov nyinrätta allmänna farleder och hamnar, allt i syfte att tillgodose den allmänna samfärdseln och fiskerinäringen.

3.9.2 *Handläggningen av farleds- och hamnfrågorna*

Enligt 5 kap. VL ankommer det på vattendomstolen, dvs. det vanliga vattenrättsliga prövningsorganet, att handlägga frågor om inrättande, utvidgande och förbättrande av allmän farled och allmän hamn. Regeringen har emellertid ett avgörande inflytande på de allmänna farledernas och hamnarnas inrättande. Sålunda åligger det vattendomstolen att, när ansökan har inkommit till domstolen och behörigen utretts av denna, med eget yttrande överlämna ärendet till regeringen som skall pröva om farleden eller hamnen bör komma till stånd. Regeringen kan i så fall också föreskriva särskilda villkor för inrättandet och begagnandet. Sedan regeringen meddelat sitt beslut, skall ärendet återgå till vattendomstolen för fortsatt prövning. Beslut om avlysning av allmänna farleder är en annan uppgift som ankommer på regeringen och denna kan också utfärda eller till särskild myndighet delegera rätten att utfärda reglemente eller särskilda föreskrifter om allmän farleds begagnande eller underhåll m. m.

I kommunikationsdepartementets promemoria (Ds K 1975:9) om planeringen av de svenska hamnarna har förordats att sjöfartsverket skall få i uppdrag att upprätta en "långsiktig, fördjupad och övergripande planering av landets hamnväsende" samt att svara för tillståndsprövningen av större hamnprojekt från bl. a. trafiksynpunkt och med hänsyn till hamnstrukturen i stort, varvid återverkningarna på andra trafikinvesteringar skall beaktas liksom hamnens regionalpolitiska konsekvenser. Om detta förslag vinner bifall, synes det konsekvent att de nyss berörda och f. n. i VL behandlade frågorna om allmän farleds bestånd samt om inrättande m. m. av sådan farled och allmän hamn får handläggas av sjöfartsverket i stället för som nu av vattenrättslig tillståndsmyndighet, sedan regeringen efter myndighetens hemställan träffat det faktiska avgörandet i frågan. Dessa frågor är knappast av vattenrättslig natur utan snarare av trafik- och näringspolitisk karaktär och därför väl lämpade för sjöfartsverkets prövning. En sådan förändring skulle f. ö. inte i realiteten strida mot den nuvarande ordningen med regeringen som den i verkligheten beslutande instansen. Bakom den nuvarande ordningen i VL har just legat tanken att en planmässig utveckling av landets kommunikationsväsende skulle gagnas bäst, om beslutanderätten tillkom central myndighet. Därvid förutsattes även att den centrala myndigheten för sitt avgörande skulle inhämta utlåtande från de särskilt farledssakkunniga myndigheterna.

Vid sidan av frågor om inrättande av allmänna farleder och allmänna hamnar bör på sjöfartsverket också föras över frågor om avlysande av dessa. Med tanke på att farlederna ofta tjänar ett flertal allmänna intressen av både lokal karaktär och riks- och regionnatur är det emellertid särskilt angeläget att beslut inte fattas förrän efter en grundlig utredning vid vilka lokala och regionala intressen liksom riksintressen bör beredas tillfälle att framföra synpunkter. Självfallet ligger det emellertid i sakens natur att kraven på utredningens omfattning kan sättas lägre, när bakom den ifrågasatta avlysningen ligger det förhållandet att farleden eller hamnen uppenbarligen inte längre utnyttjas för avsedda ändamål i någon omfattning av betydelse.

För sjöfartsverkets handläggning av de nu berörda farleds- och hamnfrågorna bör enligt utredningens mening finnas en särskild farledsnämnd med uppgift att biträda verket som rådgivande organ. I nämnden bör ingå, förutom representanter för sjöfartsverket, bl. a. företrädare för fiskeriintresset liksom ledamöter med erfarenhet i fråga om planeringen av markbunden trafik och rörande kommunal trafikplanering.

De nya bestämmelser om inrättande och bestånd av allmän farled och allmän hamn som enligt vattenlagsutredningens mening bör utfärdas, torde inte böra införas i nya VL utan antingen ges formen av en fristående lag eller intagas i annan befintlig eller kommande lag rörande sjöfartsrättsliga spörsmål av administrativ natur. Ett exempel på sådan lagstiftning är den hamnlag som föreslagits av hamnutredningen i dess betänkande SOU 1974:24. Eftersom de nya reglerna även bör gälla farleder, synes den föreslagna hamnlagen, om de nya reglerna skall intagas där, böra erhålla annat namn än hamnlag.

För att närmare precisera det tänkta innehållet i de nya bestämmelserna har vattenlagsutredningen upprättat ett utkast till lag om allmän farled och allmän hamn.

Bland de uppgifter som enligt utredningens uppfattning bör föras över till sjöfartsverket skall självfallet inte ingå prövning av rent vattenrättsliga tillståndsfrågor. Hit hör i första hand ansökningar av farledens eller hamnens innehavare om byggande i vatten till förmån för farleden eller hamnen. Som typexempel på sådana vattenbyggnadsåtgärder kan nämnas farledsrensningar, hamnmuddringar och kajbyggnader. Sådana ansökningar bör prövas av vanlig vattenrättslig tillståndsmyndighet enligt nya VL. Efter erhållet tillstånd bör de eventuellt fullföljas genom ansökan om skadereglering till vederbörande fastighetsdomstol som har att handlägga vattenmål. I samma ordning bör frågor om tvångsrätter behandlas, om de har samband med vattenfrågorna. I övriga fall får tvångsrätter liksom f. n. utverkas med stöd av ExL, vilken innehåller regler om expropriation av utrymme för anläggning som tillgodoser allmänt behov av samfärdsel, transport eller annan kommunikation.

VL-förslaget bör med hänsyn härtill utformas med beaktande av att bestämmelserna skall vinna tillämpning i fråga om vattenbyggnadsåtgärder m. m. som har till syfte att skapa förutsättningar för inrättande och förbättrande av hamnar och farleder. Viktigt är t. ex. att undantag görs för allmän farled och allmän hamn från VL-förslagets krav på vattenrätt såsom förutsättning för vattenföretag liksom att i samma förslag införes möjlighet

för innehavare av allmän farled eller allmän hamn att tvångsvis förvärva de vattenrättsliga rättigheter som erfordras för inrättande, utvidgning eller förbättring av farleden eller hamnen.

3.9.3 *Metod för inventering av befintliga farleder och hamnar*

Som utredningen nyss har berört är det angeläget att snart få till stånd en inventering av befintliga farleder och hamnar i syfte dels att undanröja nuvarande osäkerhet om deras rättsliga status, dels att, i samband därmed, begränsa antalet allmänna farleder och hamnar med hänsyn till vad som i dag är rimligt och lämpligt för att tillgodose allmänna samfärdseln och fiskerinäringen.

Situationen påminner i viss mån om den som förelåg när kungsådreinstitutet ändrades vid VL:s tillkomst. Enligt äldre rätt var befintligheten av kungsådra i varje särskilt fall beroende av att sådan av ålder funnits i ett vattendrag eller viss del därav. Frågan härom var ofta svårutredd och omtvistad. Som framgår av 1 kap. 5 § VL skall kungsådra numera anses finnas i sådana områden i rinnande vatten som har upptagits i lagakraftägande förteckning. Förteckningen har kungjorts enligt lagen (1918:525) om förteckning å vattendrag, där kungsådra finnes. Förfarandet inleddes med att en provisorisk förteckning infördes i SFS, länskungörelserna och de allmänna tidningarna. Denna förteckning fick klandras inom två år från publiceringen i SFS. Sedan samtliga påståenden om klander mot den provisoriska förteckningen slutligen avgjorts och fullständig lagakraftägande förteckning sålunda förelåg, infördes denna i SFS. Tvister om var kungsådra skall anses finnas har härigenom effektivt förebyggts. Ett liknande tillvägagångssätt har använts beträffande de allmänna flottlederna, jfr 6 kap. 1 § tredje stycket VL och lagen (1919:427) huru avgöras skall, varest tidigare tillkommen allmän flottled skall jämlikt vattenlagen bibehållas.

Ett motsvarande förfarande skulle i och för sig vara tänkbart när det gäller de allmänna farlederna och hamnarna. Metoden är emellertid förenad med olägenheter. Den torde sålunda förutsätta en tidsödande och komplicerad genomgång av alla ifrågakommande vattenområden för utredning av var de farleder och hamnar som f. n. är allmänna befinner sig, och detta sannolikt oberoende av om farleden eller hamnen bör för framtiden få status av allmän eller inte. Enklare synes vara att sjöfartsverket och dess farledsnämnd, efter samråd med länsstyrelserna och kommunerna, direkt får bestämma var allmän hamn och farled framdeles bör finnas. Därefter kan verket konstatera huruvida dessa enligt 5 kap. gällande VL skall anses vara allmänna. Endast för deras del erfordras i så fall ett beslut. Underlåter verket att meddela beslut om farledens eller hamnens karaktär av allmän, bör underlåtelsen efter en övergångstid medföra att farleden eller hamnen förlorar sin eventuella egenskap av allmän. På så sätt kan verket på ett enkelt sätt och utan onödiga utredningar nedbringa antalet allmänna farleder och hamnar till vad som i dagens läge framstår som motiverat.

Befintliga farleder och hamnar som inte kan anses som allmänna enligt gällande rätt men som med tanke på allmänna samfärdseln eller fiskerinäringen bör för framtiden få sådan karaktär bör föranleda sjöfartsstyrelsens beslut om inrättande av allmän farled resp. allmän hamn.

3.10 Allmän flottled

3.10.1 *Flottningslagstiftningen och vattenlagen*

Huvuddelen av lagstiftningen om allmänna flottleder och flottningen i dessa finns i gällande VL och lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled (FL). VL:s stadganden behandlar väsentligen inrättande, utvidgande och förbättrande av allmän flottled och därmed sammanhängande frågor. FL innehåller i huvudsak regler om allmän flottleds nyttjande, om ersättning för därigenom uppkommande skador samt om de flottandes inbördes förhållanden och verksamheten i flottningsföreningar.

Enligt VL och FL ankommer det på flera myndigheter att i olika avseenden pröva flottleds- och flottningsärenden samt att utöva tillsyn över flottningsföreningarnas verksamhet. Uppgifterna har fördelats mellan vanlig tingsrätt, tingsrätt som är vattendomstol samt länsstyrelserna. Vissa frågor skall dessutom prövas av särskilda synemän, och även regeringen har vissa uppgifter enligt lagstiftningen.

Några önskemål om mer omfattande reformer på flottningslagstiftningens område har inte framförts till vattenlagsutredningen. För utredningens del kan det naturligtvis inte heller bli fråga om någon genomgripande omarbetning av den rättsliga regleringen av flottningen. En dylik uppgift ingår f. ö. inte i utredningens uppdrag. I utredningens direktiv säger departementschefen uttryckligen ifrån att utredningen inte bör se över flottningslagstiftningen i annat avseende än som föranleds av utredningsuppdraget i övrigt.

Med nu angivna utgångspunkter och mot bakgrund av flottningens minskade betydelse som kommunikationsmedel (se avsnitt 2.3.7) har vattenlagsutredningen inriktat sina överväganden huvudsakligen på sådana nödvändiga ändringar i flottningslagstiftningen som följer av utredningens överväganden i övrigt och då främst av den för utredningsarbetet gällande grundprincipen att man bör sträva efter att i den nya vattenrättsliga lagstiftningen så långt som möjligt ha enhetliga regler för alla typer av vattenföretag. Samtidigt har utredningen eftersträvat en lösning av lagstiftningsfrågorna för flottningens del som så nära som möjligt ansluter till den lösning vilken föreslagits i föregående avsnitt i fråga om allmän farled och allmän hamn.

Det sagda innebär för det första att en så omfattande särreglering beträffande allmän flottled som den nuvarande i 6 kap. VL inte torde behövas i nya VL. Vidare torde man kunna undvara den särbehandling i tillåtlighetshänseende som enligt 2 kap. 11 § VL gäller till skydd för allmän flottled. Flottledsintresset bör i erforderlig grad kunna tillgodoses inom ramen för en allmänt hållen tillåtlighetsregel om skydd för allmänna intressen, kompletterad med en sträng förprövningsskyldighet.

Spörsmålet om inrättande av allmän flottled kan delas upp i åtminstone tre principiellt skilda delfrågor. För det första innefattas däri ett ställningstagande till frågan om det är nödvändigt eller lämpligt att leden inrättas eller inte, vilken fråga knappast kan sägas vara av vattenrättslig typ utan snarare av bl. a. närings-, transport- och arbetsmarknadspolitisk natur. Ett andra delspörsmål är ställningstagandet till de anläggningar och åtgärder i vatten som erfordras för allmän flottleds inrättande, vilket blir en rent vattenrättslig

fråga, och ett tredje hur uppkommande ersättningsfrågor skall hanteras, även detta av huvudsakligen vattenrättslig natur.

I den mån några beslut om inrättande av allmän flottled över huvud taget kommer att fattas efter nya VL:s ikraftträdande, bör sådana beslut enligt utredningens mening fattas i administrativ ordning. Något behov av en motsvarighet till nuvarande syneförrättningsinstitut kommer inte att föreligga, och det är inte förenligt med nya VL:s prövningssystem att fastighetsdomstol handlägger dylika frågor. Den myndighet som enligt utredningens uppfattning lämpligen bör anförtros uppgiften att besluta i dylika frågor är länsstyrelsen, som ju redan fyller en viktig funktion enligt gällande flottningslagstiftning och som i det nya vattenrättsliga systemet kommer att få ytterligare uppgifter.

På samma sätt bör den administrativa prövningen av frågor om avlysning av allmän flottled i allmänhet handläggas av länsstyrelsen. Om anledningen till avlysningen skulle vara att flottleden anses utgöra hinder för annat företag av större allmän betydelse, torde dock avgörandet liksom enligt gällande VL böra anförtros åt regeringen.

De förordade bestämmelserna om inrättande och avlysning av allmän flottled har inte sin plats i nya VL. De torde inte heller utan systematiska olägenheter kunna införas i FL. Utredningen förordar därför att de intas i en särskild lag om inrättande av allmän flottled m. m. På så sätt uppnår man en principiell överensstämmelse med vad utredningen föreslagit beträffande allmän farled och allmän hamn (jfr avsnitt 3.9.2).

Prövningen av frågor som avser tillstånd till anläggningar i vatten för allmän flottleds räkning bör ankomma på vattenrättslig tillståndsmyndighet enligt nya VL. Med tanke på att de anläggningar som för framtiden kan komma att erfordras för allmän flottled kan förmodas vara mindre omfattande och också med hänsyn till länsstyrelsernas befattning med flottningsfrågor i övrigt, anser utredningen att det är lämpligt att länsstyrelse blir prövningsmyndighet i fråga om tillstånd till anläggningar för allmän flottled.

Vid tillståndsprövningen kommer nya VL:s vanliga regler att gälla i fråga om tillåtlighet m. m. Som utredningen redan tidigare påpekat kommer allmän flottled dock att i vissa fall liksom f. n. särbehandlas, bl. a. genom undantag från det vanliga kravet på vattenrätt som förutsättning för företaget och genom möjlighet att erhålla särskilda tvångsrätter.

Frågor om ersättning till skadelidande sakägare vilka berörs av allmän flottled är av två slag. Ersättningsanspråk kan dels hänföras till skador på grund av anläggningar och åtgärder för flottningen (anläggningsskada) och dels till skador på grund av flottningens bedrivande (flottningsskada). Enligt gällande flottningslagstiftning skall anläggningsskada i princip handläggas enligt VL:s bestämmelser och flottningsskada enligt FL:s. Emellertid kan ersättning för anläggningsskada i vissa fall handläggas enligt FL, nämligen då den inte blivit uppskattad och erlagd på förhand, medan flottningsskada å sin sida kan handläggas enligt VL i flottledsmålet, när skadan väntas bli så stadigvarande att den kan uppskattas på förhand.

Enligt utredningens mening är det önskvärt att ha en klarare åtskillnad mellan de båda skadetyperna i den nya lagstiftningen. Utredningen förordar därför att flottningsskada i fortsättningen handläggs uteslutande enligt FL.

Det innebär bl. a. att sådan skada enligt den nya lagstiftningen inte kommer att kunna uppskattas och ersättas på förhand i flottledsmålet utan måste i händelse av tvist mellan parterna hänskjutas till prövning av skiljemän. Utredningen utgår dock från att överenskommelse i dylika frågor i de flesta fall kommer att träffas och att därför några olägenheter av den förordade ordningen inte skall behöva uppstå.

I klarhetens intresse skulle det i och för sig vara önskvärt att anläggningsskador i fortsättningen handläggs uteslutande enligt nya VL:s regler genom skadereglering vid fastighetsdomstol. I vissa fall kan det emellertid vara svårt att med säkerhet uppskatta sådana skador på förhand. Enligt utredningens mening är det därför lämpligt att i nya VL behålla en motsvarighet till 9 kap. 3 § andra stycket VL, innebärande – förutom möjligheten att fastställa ersättning för anläggningsskada att utgå med årliga belopp – även möjligheten att hänvisa svårbedömda anläggningsskador m. m. till prövning enligt FL.

3.10.2 *Buntflottning*

Vattenlagsutredningen vill avslutningsvis behandla frågan om en principiellt viktig materiell ändring i flottningslagstiftningen varom önskemål framförts till utredningen av företrädare för Svenska flottledsförbundet. Det rör frågan hur man i den reviderade flottningslagstiftningen skall behandla framförande av flottgods i sammanlagda flottar genom bogsering e. d., ett förfarande som brukar kallas buntflottning.

I gällande rätt räknas buntflottning som sjöfart och inte som flottning (1 och 84 §§ FL och 5 kap. 1 § andra stycket VL; jfr dock 10 kap. 17 § 2 VL). I Finland och Norge jämställs emellertid buntflottning med vanlig flottning, och företrädare för Svenska flottledsförbundet har till utredningen framfört önskemålet om att samma synsätt borde komma till uttryck i en reviderad flottningslagstiftning. Anledningen härtill är att erfarenheterna från våra nordiska grannländer visar att buntflottning kan vara ett lönsamt alternativ till lösflottning. En reviderad flottningslagstiftning som främst skulle kunna få betydelse i s. k. profilreglerade älvar bör därför göra det möjligt att förändra en befintlig allmän flottled till buntflottled eller att inrätta ny allmän flottled för sådant ändamål. De anläggningar som behövs för buntflottning är främst traverser vid hindrande kraftverksdammar för att lyfta buntarna över dessa samt transportleder i vattnet eller på land på sträckor där bogsering inte kan ske.

Enligt utredningens uppfattning talar inte några vägande skäl mot att man i nu förevarande sammanhang likställer buntflottning med lösflottning och gör den reviderade flottningslagstiftningen tillämplig härpå. Utredningen förordar därför att buntflottning skall få ske i allmän flottled och komma i åtnjutande av de förmåner som följer av egenskapen av allmän flottled. Sådan flottning skall kunna utgöra grund för ansökan om inrättande av ny eller utvidgning av befintlig allmän flottled.

I fortsättningen skulle således enligt utredningens förslag allt framförande av flottgods i allmän flottled, vare sig löst eller buntat gods, komma att omfattas av flottningslagstiftningen. Bogsering av sammanlagda buntar annorstädes än i allmän flottled, t. ex. i havet, bör däremot även i fortsättningen räknas som sjöfart.

3.11 Bevakningen av allmänna intressen

Vattendomstol och förrättningsman har enligt gällande VL en långtgående officialprövningsskyldighet, särskilt i vad avser allmänna intressen. Vattenrättsdomaren eller vattendomstolen kan självmant föranstalta om bevisning. Om det är lämpligt, kan vattenrättsdomaren vidare förordna att särskilda sammanträden skall hållas i sammanhang med undersökning eller också i annan ordning. Därvid skall vederbörande kommuner, trafikanter och andra lämnas tillfälle att yttra sig angående den inverkan ett företag eller en åtgärd kan medföra på allmän samfärdsel eller flottning eller eljest på allmänna intressen samt om vidtagande av åtgärder för tillgodoseende av dylika intressen m. m. För anordnandet av sådana sammanträden äger vattenrättsdomaren påkalla biträde av länsstyrelsen.

För att underlätta domstolens uppgift att beakta de allmänna intressena och samtidigt möjliggöra ett djupare inträngande i dessa frågor har lagstiftaren dessutom ålagt en särskild myndighet, kammarkollegiet, att föra talan för tillgodoseende av de allmänna intressena i vissa av de nuvarande vattenmålen. I ansökningsmål om bl. a. byggande i vatten och vattenreglering skall ansökningshandlingarna och vattendomstolens kungörelse insändas till kollegiet. Kollegiet avgör om det ansökta företaget berör allmänna intressen som behöver bevakas under processen. Om detta är förhållandet, utföres det allmännas talan regelmässigt av tjänsteman som är knuten till kollegiets advokatfiskalskontor. Motsvarande funktion skall kollegiet fylla vid syneförrättningar i fråga om vissa torrläggnings- och vattenregleringsföretag. Dessa bestämmelser kompletteras av vissa regler i vattenrättskungörelsen. När myndighet som regeringen utser skall föra talan för att ta till vara viss bygds intressen eller i övrigt för att bevaka det allmännas rätt – härvid torde bl. a. ha åsyftats VL:s regler om nyprövning och regleringsavgift – skall enligt kungörelsen kammarkollegiet föra sådan talan. Kollegiet får även i övrigt föra talan för det allmänna, när fråga som angår allmänt intresse förekommer. Om det i vattenmål eller vid syneförrättning är fråga om medgivande till företag som enligt kollegiets mening bör komma under regeringens prövning, när detta är möjligt, skall kollegiet i god tid anmäla detta till regeringen. Enligt instruktionen för kammarkollegiet (1972:643) skall kollegiet även bevaka det allmännas intressen vid förberedelse enligt 4 kap. 19 § VL, dvs. vid den utomprocessuella förberedelse som i vissa fall skall föregå ansökans ingivande till vattendomstol.

Kammarkollegiets rätt och skyldighet att föra talan för tillgodoseende av allmänna intressen i vattenmål innefattar självfallet befogenhet att företräda dessa intressen i högre instans.

Vid bevakningen av de allmänna intressena är kammarkollegiet uppenbarligen i stor omfattning beroende av initiativ och råd från berörda fackmyndigheter. Så har det t. ex. ansetts vara av stor vikt att statens naturvårdsverk bevakar allmänna miljövårdsintressen i vattenmål, särskilt sådana som avser vattenbyggnadsföretag. Därvid har det förutsatts att kollegiets talan utförs i nära samarbete med naturvårdsverket (se prop. 1969:28 s. 290 f.).

Vid sidan om kammarkollegiet har kommunerna sedan 1962 rätt att självständigt i viss omfattning föra talan för att tillgodose allmänna intressen

inom orten.

Till de allmänna intressena kan i detta sammanhang inte räknas sådana rättigheter av olika slag såsom t. ex. ägande- eller nyttjanderätt vilka tillkommer staten eller kommun likaväl som andra offentligrättsliga rättssubjekt. "Det allmänna" skall alltså i detta sammanhang uppfattas som skilt från staten och kommun. Däremot bör till de allmänna intressena hänföras intressen av den art som särskilt skyddas genom de nuvarande bestämmelserna i 2 kap. 3 § andra stycket och 11 § VL samt de intressen som avses i 12 § samma kapitel, bl. a. klimatet och allmänna hälsotillståndet, kommunikations- och försvarsintressena samt varje orts intresse av att inte berövas tillgång på förbrukningsvatten (jfr af Klintberg s. 88).

Enligt ML skall naturvårdsverket på liknande sätt som kammarkollegiet i vattenmål i viss omfattning bevaka allmänna intressen i ärenden angående miljöfarlig verksamhet. Det är således naturvårdsverket som i vissa sammanhang skall ta initiativ till prövning. Det gäller dels förverkande av tillstånd och förbud mot fortsatt verksamhet, dels ändring av villkoren för miljöfarlig verksamhet och omprövning av tillstånd och dels föreskrifter för att förebygga eller minska olägenhet som inte förutsetts när tillståndsbeslut meddelades. Vidare får naturvårdsverket för att tillvarata allmänna intressen föra talan mot tillståndsbeslut av koncessionsnämnden eller länsstyrelse. Denna initiativ- och talerätt tillkommer inte några andra myndigheter än naturvårdsverket. Det utesluter emellertid inte att annan myndighet vars intresse berörs kan fästa naturvårdsverkets uppmärksamhet på behovet av åtgärder (jfr prop. 1969:28 s. 280 och 297). Slutligen bör anmärkas att naturvårdsverket kan påkalla koncessionsnämndens prövning av fråga om förbud mot miljöfarlig verksamhet, när något tillståndsbeslut inte föreligger.

Genom den övergång till administrativt förfarande som vattenlagsutredningen föreslår för prövning av vattenföretags tillåtlighet förändras i viss mån förutsättningarna för och behovet av särskild myndighetsbevakning av de allmänna intressena i vattenrättsliga sammanhang. Den typ av frågor där det nu är särskilt vanligt att kammarkollegiet beslutar om talan för det allmänna torde vara tillåtlighetsfrågorna i mål om tillstånd till kraftverk och sjöregleringar samt andra vattenbyggnadsföretag. I tillståndsärenden enligt nya VL synes intet hindra att alla de särskilda myndigheter som har till uppgift att bevaka vissa typer av allmänna intressen var för sig och ibland också oberoende av varandra framför sina synpunkter och yrkanden direkt till tillståndsmyndighet, dvs. regeringen, koncessionsnämnden, länsstyrelsen eller förrättningsman. Detta skulle t. ex. kunna innebära att planeringssynpunkterna bevakas av statens planverk, miljöskydds- och naturvårdsfrågorna samt frågorna om rörligt friluftsliv av statens naturvårdsverk, fiskerisynpunkterna av fiskeristyrelsen, jordbruks- och samefrågorna av lantbruksstyrelsen, försvarssynpunkterna av överbefälhavaren och fortifikationsförvaltningen, kommunikationssynpunkterna av statens vägverk och sjöfartsverket, flottningssynpunkterna av skogsstyrelsen, kulturminnesvården av riksantikvarieämbetet och de energipolitiska frågorna av statens industriverk. Beträffande flertalet av de nämnda frågorna torde dessutom länsstyrelsen och kommunerna böra höras. Härtill kommer att det ofta torde vara lämpligt att bereda berörda intresseorganisationer m. fl. tillfälle att yttra sig.

De synpunkter och yrkanden som kommer fram vid ett dylikt remissförfarande kan naturligtvis emellanåt komma att strida mot varandra. Det får i så fall ankomma på tillståndsmyndigheten att pröva de olika kraven och att, om kraven inte kan förenas med varandra, göra den avvägning som totalt sett tillgodoser det allmännas samfällda bästa. Ett sådant system för tillgodoseende av de allmänna intressena tillämpas numera, med vad det vill förefalla gott resultat, i tillståndsärendena enligt ML och 136 a § BL. Enligt utredningens mening bör det med fördel kunna tillämpas också vid tillåtlighetsprövningen enligt nya VL.

Som redovisats i det föregående förekommer det emellertid även i förfarandet enligt ML vissa situationer där det uppdragits åt naturvårdsverket att som enda myndighet ta initiativ hos prövningsmyndigheten eller föra talan hos besvärsinstans. Utmärkande för dessa situationer kan sägas vara att en enhetlig ståndpunkt från det allmännas sida är en förutsättning för ett någorlunda effektivt administrativt eller rättsligt förfarande. Liknande situationer torde även uppkomma i det vattenrättsliga förfarande som utredningen nu föreslår. Detta torde främst vara förhållandet med avseende på

- omprövning av givna tillstånd med hänsyn till allmänna intressen,
- förverkande av tillstånd, när villkor åsidosatts, vattenföretag övergivits, underhåll försummats eller tillstånd ej utnyttjats under längre tid,
- bevakande av avgiftsfrågor,
- tillgodoseende av allmänna intressen i t. ex. villkorsfrågor som blir föremål för prövning i vattenmål vid fastighetsdomstol,
- frågor om skyldighet för det allmänna att utge ersättning till tillståndshavare för förlust som åsamkas genom omprövning,
- fullföljd av talan mot beslut i tillståndsfrågor av koncessionsnämnden eller länsstyrelse, mot fastighetsdomstols eller Svea hovrätts dom i vattenmål samt mot förrättningsmans företagsbeslut.

I dessa fall gäller det ärenden eller mål där det allmänna självt tar ett processuellt initiativ eller har att processa om en i lag reglerad ersättningsskyldighet. Därtill kommer att det här föreligger ett påtagligt behov av konsekvens i det allmännas yrkanden, av ordning i det vattenrättsliga förfarandet och av särskild hänsyn från det allmännas sida till företagaren/motparten.

Den myndighet som får i uppdrag att föra talan för de allmänna intressena i vattenärenden och vattenmål bör naturligtvis i görlig mån tillgodose önskemål rörande denna talan från de olika fackmyndigheter med vilka den skall samråda. Av dessa torde naturvårdsverket, fiskeristyrelsen, lantbruksstyrelsen, sjöfartsverket och planverket vara de viktigaste centrala ämbetsverken. I fråga om det materiella innehållet i det allmännas yrkanden bör sålunda fackmyndigheternas förslag följas i största möjliga utsträckning. När önskemålen från två eller flera fackmyndigheter av någon anledning inte går att förena, får det ankomma på den taleberättigade myndigheten att söka jämka mellan de motsatta intressena och att i sista hand själv bestämma det allmännas talan.

Om fackmyndighet är missnöjd med det sätt på vilket talan utföres för tillvaratagande av de allmänna intressen myndigheten representerar, torde

denna myndighet ej kunna besvära sig. Dels anses statlig myndighet inte behörig att föra talan inför besvärsmyndighet med mindre den uttryckligen i författning har tillagts besvärsrätt och dels synes något regelrätt beslut som går att överklaga ofta inte komma att föreligga. Däremot skall fackmyndigheterna naturligtvis framföra egna facksynpunkter till den vattenrättsliga prövningsmyndigheten, i den mån denna begär fackmyndighetens yttrande. Detta kan bli aktuellt bl. a. när omprövning av äldre tillstånd påkallats för tillgodoseende av allmänna intressen. Fackmyndighetens synpunkter kan i så fall beaktas. En reservation måste dock göras. Prövningsmyndigheten torde vara förhindrad att i sitt avgörande gå utöver de yrkanden som framställts av den taleberättigade myndigheten och detta även om fackmyndigheten i remissyttrande föreslagit något sådant, jfr 29 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) som i detta hänseende synes kunna ge viss ledning.

När det gäller frågan vilken myndighet som bör anförtros uppdraget att i dessa sammanhang företräda det allmänna kan naturligtvis olika synpunkter och önskemål göra sig gällande. Som följer av vad som nyss sagts kan det understundom bli fråga om att mot varandra väga olika fackintressen, t. ex. jordbruksintresset mot tätortsintresset, industriintresset mot fiskeriintresset, energiintresset mot naturvårds- eller sameintresset och farledsintresset mot vägintresset. Med hänsyn härtill bör den myndighet åt vilken uppgiften att företräda det allmänna anförtros inte själv instruktionsmässigt ha att bevaka något av de fackintressen som normalt kan bli aktuella i vattenärendena eller vattenmålen. Tvärtom bör myndigheten enligt utredningens mening helst själv vara fri och oberoende för att på bästa sätt kunna klara den ofta grannlaga avvägningen mellan olika allmänna intressen som kan komma att krävas. Önskemålet om en sådan fristående ställning talar i och för sig för att kammarkollegiet behålles som de allmänna intressenas företrädare. För detta talar dessutom det förhållandet att kollegiet har en mycket långvarig erfarenhet av och rutin på dylika uppgifter såväl inom vattenrättsskipningens område som på angränsande fält. Utredningen föreslår därför att uppgiften att företräda de allmänna intressena även i fortsättningen läggs på kammarkollegiet.

Eftersom arbetsuppgifterna för kammarkollegiet, om utredningens förslag till nytt vattenrättsligt prövningssystem godtas, delvis kommer att förändras och en effektivisering av kollegiets verksamhet inom ifrågavarande arbetsområde under alla omständigheter synes önskvärd, vill utredningen föreslå en översyn av organisationen för de enheter inom kollegiet som skall svara för bevakningen av de allmänna intressena i vattenrättsliga sammanhang, närmast delar av den allmänna avdelningen och advokatfiskalskontoret. Översynen bör bl. a. ha till syfte att ge kollegiet förstärkt sakkunskap i fråga om främst vattenbyggnadstekniska frågor och förbättrade resurser på det vattenrättsliga området.

Den rätt för kommunerna att självständigt föra talan som har berörts i redogörelsen för gällande ordning bör i princip behållas. En viss inverkan kommer ett nytt prövningssystem att medföra även i detta hänseende, bl. a. så att kommunerna naturligtvis alltid äf oförhindrade att – utan stöd av uttryckliga lagregler – framföra sina krav till vederbörande tillståndsmyndighet. Väsentligt är emellertid att kommunerna tillförsäkras en uttrycklig

rätt att till regeringen överklaga koncessionsnämndens och länsstyrelses beslut i tillåtlighetsfråga, om detta krävs för att de allmänna intressena inom orten skall bli tillgodosedda. På motsvarande sätt bör kommun tillerkännas rätt att fullfölja talan mot förrättningsmans och fastighetsdomstols avgöranden.

4 Specialmotivering till vattenlagsförslaget

Som vattenlagsutredningen anmärkt i föregående huvudavsnitt måste revisionen av gällande VL bli av så ingripande natur att lagen bör ersättas med en helt ny lag. Denna lag, vilken liksom den gällande bör benämnas vattenlag, föreslås få den lydelse som framgår av lagförslaget (VL-förslaget).

Gällande VL:s systematik och allmänna uppläggning kännetecknas av en långt driven särbehandling av olika företagstyper. Reglerna i lagens 2 kap. om byggande i vatten kan sägas bilda lagens portalbestämmelser som sedan kompletteras genom mer eller mindre fristående avsnitt. Dessa handlar om grundvattentäkt, vattenreglering, allmän farled (som även innehåller bestämmelser om allmän hamn), allmän flottled, torrläggning av mark genom dikning, vattenavledning eller invallning samt avloppsföretag. Uppdelningen hänger samman med VL:s anknytning till äldre vattenrätt som reglerades i ett flertal speciallagar, bl. a. vattenrättsförordningen, dikningslagen och farledsförordningen. En annan anledning till uppdelningen är lagens tillkomst i etapper och de utvidgningar av dess tillämpningsområde som skett under årens lopp, bl. a. genom 1939 års lagstiftning om grundvattentäkt.

För att vinna överskådlighet och reda i nya lagen har utredningen strävat efter att så långt som möjligt utforma bestämmelser som är gemensamma för alla de företagstyper på vilka nya lagen föreslås bli tillämplig. Dessa, som redovisas i 1 kap. VL-förslaget, benämns med en sammanfattande beteckning vattenföretag. Hit räknas ungefär samma typer av företag som behandlas i gällande lag. Frågor om bl. a. inrättande av allmän farled, allmän hamn och allmän flottled föreslås dock som tidigare har anmärkts bli överförda till speciallagstiftning. Samtidigt har utredningen ansett att typiskt sett vattenrättsliga tillståndsfrågor som uppkommer i anslutning till inrättande, utvidgning och underhåll av farleder, hamnar och flottleder även i fortsättningen skall handläggas i samma ordning som vattenföretag i allmänhet (jfr avsnitten 3.9.2 och 3.10.1). Utredningen har vidare funnit att VL:s regler om organisation och förvaltning av reglerings- och torrläggningssamfälligheter utan svårighet kan ersättas genom att bestämmelserna i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter (LFS) göres tillämpliga på dessa företagstyper.

I VL-förslaget har inte heller medtagits någon direkt motsvarighet till reglerna om avloppsföretag i 8 kap. VL. De företag som behandlas där kan alla karakteriseras som associationer för byggande och nyttjande av gemensamma avloppsledningar, i vissa fall tillika ledningar för markavvattning.

Genom nyare lagstiftning på området, främst AL och lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar har andra samarbetsformer trätt i förgrunden. Nya företag enligt 8 kap. VL torde i dag komma till stånd endast i undantagsfall. Utredningen har därför inte funnit skäl att behålla de nämnda reglerna. Till detta ställningstagande har bidragit att VL-förslaget ger vissa andra, låt vara begränsade, samverkansmöjligheter på området. Utredningen syftar då främst på bestämmelserna i 3 kap. VL-förslaget om rätt för annan än företagaren att påverka utförandet av planerat vattenföretag liksom på föreslaget stadgande i 9 kap. om rätt för utomstående att använda annans anläggning i vatten och rätt för avloppsintressent att vidtaga skadeförebyggande åtgärder inom markavvattningsföretags anläggning. Utredningen förutsätter vidare att nya regler om skyldighet för avloppsintressent att vidtaga sådana åtgärder införs i den nya byggnadslagstiftning som är under förberedande. Slutligen vill utredningen anmärka att, när avloppsföretagen inte behandlats särskilt i VL-förslaget, utredningen även har beaktat den nya lagen (1976:997) om vattenförbund. Denna kan enligt utredningens mening väntas främja samverkan mellan avloppsföretag och andra intressen i vattendrag.

Utredningens strävan att i så stor utsträckning som möjligt ha gemensamma bestämmelser för alla företagstyper har medfört att VL-förslaget fått en annan systematik och uppläggning än gällande VL. Efter det inledande kapitlet om lagens tillämpningsområde (1 kap.) har de frågor som behandlas i VL-förslaget disponerats i följande ordning:

- rätt till vatten (2 kap.)
- allmänna förutsättningar för vattenföretag (3 kap.)
- särskilda bestämmelser rörande olika företagstyper, nämligen för kraftverkens del regler om andelskraft (4 kap.) samt därutöver särbestämmelser för grundvattentäkt (5 kap.) och markavvattningsföretag (6 kap.)
- samfälligheter för vattenreglering och vattenöverledning (7 kap.)
- skydd för vattenförsörjningen (8 kap.)
- särskilda tvångsrätter (9 kap.)
- ersättning och avgifter (10 och 11 kap.)
- förprövningsskyldighet (12 kap.)
- förfaranderegler (13–18 kap.)
- betalning av ersättning, tillträde m. m. (19 kap.)
- vattenföretags underhåll och handhavande (20 kap.)
- besiktning och tillsyn (21 kap.)
- kostnadsbestämmelser (22 kap.)
- ansvar och handräckning samt slutbestämmelser (23 och 24 kap.).

En översikt över VL-förslagets motsvarigheter i gällande VL återfinns i *bilaga 4*.

1 kap. Lagens tillämpningsområde

Gällande VL innehåller inte någon allmän, sammanfattande definition av vilka företag som faller inom lagens tillämpningsområde. I stället behandlas

och beskrivs var för sig de typer av vattenföretag som omfattas av lagen i olika kapitel.

De flesta företag som skall bedömas enligt gällande VL omfattas av bestämmelserna i lagens 2 kap. om byggande i vatten. Vad som skall förstås med byggande i vatten framgår av 2 kap. 1 §, där exempel ges på olika åtgärder som faller under detta begrepp. Här nämns sålunda rena byggnadsåtgärder, t. ex. uppförande i vatten av damm och brygga, fyllning, grävning och sprängning. Hit hänförs emellertid också typer av företag, där inte byggnadsåtgärderna som sådana utan användandet av vatten för viss verksamhet är mera framträdande, t. ex. vattenbortledning och vattenreglering. Någon klarare åtskillnad mellan byggnadsåtgärder och annan verksamhet görs dock inte i stadgandet.

I fortsättningen av 2 kap. ges sedan bestämmelser om vilka villkor som gäller för byggande i vatten. Genom stadgandet i 2 kap. 38 § första stycket har dock åtskilliga arbeten i vatten undantagits från de allmänna bestämmelserna om byggande i vatten och i stället underkastats särskilda regler i andra delar av lagen. Avgörande för sådan särreglering har varit företagets ändamål. Sålunda behandlas anläggande och nyttjande av grundvattentäkt i 2 kap. 42 § och följande paragrafer, utförande av vattenreglering i 3 kap., inrättande, utvidgande och förbättrande av allmän farled och allmän flottled i 5 resp. 6 kap., torrläggning av mark i 7 kap. samt avloppsföretag i 8 kap. Genom hänvisningar till de allmänna bestämmelserna om byggande i vatten har emellertid dessa i betydande utsträckning gjorts tillämpliga även i fråga om de sålunda specialreglerade områdena.

Som framhållits i inledningen till denna specialmotivering har vattenlagsutredningen strävat efter att i så stor utsträckning som möjligt utforma gemensamma bestämmelser för alla typer av vattenföretag. Särregler för vissa företagstyper har ansetts böra förekomma endast när de är oundgängligen nödvändiga.

Som en följd av angivna strävan har utredningen ansett det vara lämpligt att redan i VL-förslagets inledande kapitel sammanfattande ange vilka företagstyper som skall falla inom lagens tillämpningsområde. Härigenom vinner man den fördelen att avgränsningen mot företagstyper som omfattas av annan lagstiftning blir lättare att konstatera, och dessutom kan man undvika sådana otympliga hänvisningar till de grundläggande bestämmelserna om byggande i vatten som görs i gällande VL:s olika kapitel. Då man inte helt kan undvika särreglering för vissa vattenföretagstyper, är det också viktigt att dessa klart definieras och avgränsas från andra företag.

Gällande VL:s definitioner av byggande i vatten och av andra vattenföretag har varit den naturliga utgångspunkten för utredningens överväganden i fråga om de företagstyper som skall omfattas av VL-förslaget. Någon saklig ändring i förhållande till gällande VL och hittillsvarande praxis har utredningen inte ansett erforderlig. Däremot har utredningen ansett att man klarare än i dag bör hålla isär rena byggnadsåtgärder i vatten från den verksamhet i vatten som bedrivs med eller utan hjälp av vattenbyggnader. Detta har i vissa fall föranlett utredningen att söka i lagen ge klarare definitioner. De kommenteras närmare i följande specialmotivering till 1 § som anger lagens tillämpningsområde.

I det inledande kapitlet har också tagits in en paragraf som anger att åtgärd eller anläggning, varpå VL-förslaget är tillämpligt, kallas vattenföretag.

1 §

Genom denna paragraf fastslås lagens tillämpningsområde. I nio punkter anges vilka åtgärder som skall hänföras till vattenföretag. Stadgandet innebär inte att VL-förslaget kommer att vara exklusivt tillämpligt beträffande däri angivna företag. Även annan lagstiftning, t. ex. ML, NVL, AL och BL, kan bli tillämplig.

Lagen är först och främst tillämplig på byggande i vatten. I *punkt 1* anges, i huvudsaklig överensstämmelse med definitionen i 2 kap. 1 § VL, vilka åtgärder som skall vara att hänföra till byggande i vatten. Stadgandet har emellertid, i enlighet med utredningens inledningsvis redovisade överväganden, uttryckligen begränsats till rena byggnadsåtgärder. Den enda sakliga ändringen som vidtagits i förhållande till gällande VL är på grund härav att vattenbortledning, som enligt andra stycket nämnda paragraf uttryckligen är att hänföra till byggande i vatten, enligt VL-förslaget (se punkt 6) inte hänförts till denna kategori. Inte heller vattenreglering eller vattenöverledning som enligt gällande VL är att anse som byggande i vatten kommer att falla under den nya definitionen (se punkterna 2 och 3).

I övrigt har beträffande definitionen av byggande i vatten i förhållande till gällande VL endast vidtagits vissa redaktionella ändringar i förtydligande syfte som inte innebär någon ändring i sak. Sålunda har uttrycket "mindre vattensamling eller havet" bytts ut mot "annat vattenområde" i överensstämmelse med terminologin i 1 § ML. Även konstgjorda vattensamlingar innefattas under uttrycket (jfr Gärde 2 kap. s. 11). Dessutom har utredningen sökt att på ett klarare sätt ange sådana byggnadsåtgärder på land som omfattas av lagen. Vidare har i fråga om ändrings- och lagningsarbete för tydlighetens skull markerats att lagen endast är tillämplig på den del av arbetet som utförs nedanför högsta kända vattenståndet.

Muddring har uttryckligen angivits bland de åtgärder som är att betrakta som byggande i vatten. Genom muddring åstadkoms sådana förändringar av vattnets djup som utgör ett typiskt byggande i vatten, t. ex. för allmän farled eller flottled. Utredningen har funnit att nuvarande gräns mot miljöskyddslagstiftningen beträffande sådana åtgärder i stort sett bör bibehållas (jfr prop. 1969:28 s. 258). Detta innebär att också sandsugning är en sådan byggnadsåtgärd i vatten som lagen blir tillämplig på.

I den mån man vid muddring o. d. åstadkommer olägenheter i miljöskyddslagstiftningens mening bör dessa naturligtvis kunna beaktas vid en eventuell tillståndsprövning enligt nya VL. Så kan t. ex. grumling till följd av muddring medföra så starka föroreningar (jfr prop. 1969:28 s. 257) att tillstånd enligt VL bör vägras. Syftet med en muddring kan ibland vara att begränsa eller avlägsna olägenheter från miljöskyddssynpunkt, som regel härrörande från tidigare miljöfarlig verksamhet. Så är fallet beträffande borttagande av fiberbankar, kvicksilverhaltiga sediment o. d. Dylika åtgärder, som inte behöver medföra egentliga ingrepp i den naturliga strandbrädden, kan vara att bedöma som rensning enligt punkt 9. I den mån man därigenom åstadkommer vattenförorening, kan åtgärden också vara att pröva enligt

miljöskyddslagstiftningen.

Som framgår av punkt 1 och i enlighet med gällande VL:s definition skall fyllning i eller – i vissa fall – vid vattenområde vara att hänföra till byggande i vatten. Med fyllning skall i detta sammanhang förstås en åtgärd, varigenom man önskar åstadkomma en anläggning som kan komma till nyttig användning. Man vill t. ex. vinna ytterligare landområden för bebyggelse eller för vägbank (jfr Gärde 2 kap. s. 10).

Enligt gällande VL har emellertid viss form av utfyllnad, nämligen utkastande eller utsläppande i vatten av fast avfall från industri, skogsavfall eller andra fasta föremål eller ämnen som kan orsaka uppgrundning eller hinder för vattnets fria lopp, gjorts till föremål för speciell reglering i 2 kap. 35 §. Sådan utfyllnad räknas inte till byggande i vatten. Den är i princip förbjuden, om den orsakar men för allmän eller enskild rätt.

Utsläppande av fasta ämnen i vatten, varmed även avses tippning, kan emellertid också vara att bedöma enligt miljöskyddslagstiftningen, se 1 § punkt 1 ML och 7 § miljöskyddskungörelsen (1969:388). Enligt nämnda stadgande i kungörelsen får tippning i vattenområde av fast avfall eller annat fast ämne från mark, byggnad eller anläggning inte ske utan tillstånd eller dispens, om det inte är uppenbart att det kan ske utan olägenhet av betydelse från hälso- eller naturvårdssynpunkt eller med hänsyn till annat allmänt intresse.

Vid bedömningen av tippning enligt miljöskyddslagstiftningen skall man naturligtvis i första hand ta hänsyn till vattenvårdsintressena. Ingenting torde emellertid hindra att man därvid även tar hänsyn till tippningens inverkan från andra synpunkter, t. ex. sådana som skall anläggas enligt 2 kap. 35 § VL i fråga om uppgrundning och hinder för vattnets fria lopp. Vattenlagsutredningen anser det därför inte vara erforderligt med någon motsvarighet i VL-förslaget till nämnda stadgande i gällande VL.

Vad vattenlagsutredningen nu anfört i fråga om tippning av fasta ämnen i vatten innebär således att tippning i syfte att åstadkomma en utfyllnad blir att bedöma enligt VL-förslaget, medan tippningsåtgärder som endast syftar till att bortskaffa fasta ämnen skall bedömas enligt miljöskyddslagstiftningen. Syftet med åtgärden skall alltså vara avgörande och inte den omständigheten att fyllnadsmassorna är förorenade eller inte.

Medan paragrafens första punkt endast omfattar byggnadsåtgärder och därigenom åstadkomna anläggningar i vatten, avser de följande punkterna 2–6 olika verksamheter, vari vatten nyttjas. I många fall utgör ett vattenföretag en kombination av ett byggande i vatten och bedrivande av en verksamhet i vatten med hjälp av vattenbyggnaden.

Enligt *punkt 2* är VL-förslaget tillämpligt på vattenreglering, varmed enligt definitionen i stadgandet avses ändring av vattenföringen i vattendrag eller av avbördningen från sjö, när syftet med åtgärden är att förbättra hushållningen med vattnet. Med "hushållning" avser utredningen tillvaratagande och rationellt nyttjande av vattentillgång inom ett område (se TNC 45, Vattenordlista 2 s. 51). Uttrycket används sålunda inte i den betydelse som det har enligt gällande VL, t. ex. i 2 kap. 31 §. För sistnämnda fall använder utredningen i stället uttrycket innehållande och tappning av vatten.

Vattenreglering enligt stadgandet är inte begränsad till vissa slags företag, utan syftet kan vara att hushålla med vatten för kraftändamål, kommunal

eller industriell vattenförsörjning, jordbruksbevattning osv. S. k. profilreglering, dvs. avtrappning av ett vattendrag med dammbyggnader för att åstadkomma lämpliga utbyggnadsenheter, omfattas inte av denna punkt utan i stället av punkt 4 (jfr af Klintberg s. 175).

Enligt *punkt 3* omfattar VL-förslaget också vattenöverledning, vilken verksamhet definieras som överföring av ytvatten över vattendelare till vattendrag, sjö eller annat vattenområde, när åtgärden syftar till att förbättra hushållningen med vattnet. I likhet med vad som gäller i fråga om vattenreglering är vattenöverledning inte begränsad till vissa slags företag. Vattenöverledning har tidigare ansetts utgöra en form av vattenreglering (se NJA 1928 not. A 253) men har i senare rättspraxis ansetts vara en form av byggande i vatten (jfr NJA 1942 s. 202 och 1953 s. 535). Enligt denna punkt utgör emellertid vattenöverledning en särskild kategori av vattenföretag. Den behandlas emellertid i VL-förslaget på samma sätt som vattenreglering.

En höjning eller sänkning av vattenståndet i vattendrag, sjö eller annat vattenområde kan ha annat syfte än en hushållning med vattnet. Högre fallhöjd för ett kraftverk kan utvinnas genom att vattenståndet höjs uppströms eller sänks nedströms utan att vattenföringen därigenom ändras. Vidare kan annars närmast torrlagda älvsträckor med hänsyn till landskapsbilden vattentäckas genom anläggande av spegeldammar som höjer vattenståndet. Nu avsedda fall, som inte kan betraktas som vattenreglering i den mening som avses i punkt 2 och inte heller utgör markavvattning enligt punkt 8, har hänförts till en särskild kategori vattenföretag enligt *punkt 4*. Till denna kategori hör även profilreglering.

En verksamhet som består i nyttjande av vatten som drivkraft har utredningen också ansett böra brytas ut från reglerna om byggande i vatten, och en särskild bestämmelse för dylika fall upptas i *punkt 5*. Härmed avses i första hand nyttjande av vatten för att driva vattenkraftverk, men under stadgandets tillämpning faller också användande av vatten för direkt drift av sågverk, kvarn, träsliperi o. d.

Vattenbortledning är enligt definitionen i 2 kap. 1 § andra stycket VL en form av byggande i vatten. I enlighet med vad utredningen tidigare anfört i fråga om den principiella skillnaden enligt VL-förslaget mellan byggnadsåtgärder i vatten och verksamhet vari vatten nyttjas skall sådant bortledande av vatten som inte enligt definitionen i punkt 4 skall hänföras till vattenöverledning enligt *punkt 6* anses utgöra en särskild kategori av vattenföretag som inte är att anse som byggande i vatten. För undvikande av eventuell sammanblandning med uttrycket vattenöverledning och i överensstämmelse med det uttryckssätt som i punkt 7 används beträffande grundvatten används i VL-förslaget benämningen ytvattentäkt för sådan vattenbortledning. Förevarande punkt är tillämplig på nyttjande av ytvattentäkt. I fråga om anordnande av ytvattentäkt, dvs. utförande av anläggningar i vatten såsom ledningar o. d., blir regeln i punkt 1 om byggande i vatten tillämplig.

I begreppet "nyttjande" ligger att verksamheten skall avse tillgodogörande av vatten, t. ex. för kommunal eller industriell vattenförsörjning eller för bevattning. Däremot innefattas inte sådana åtgärder som enligt punkt 8 är att hänföra till markavvattning.

Enligt *punkt 7* skall lagen vidare vara tillämplig på grundvattentäkt, vilket överensstämmer med gällande VL. Då det i detta fall inte blir fråga om

tillämpning av regeln i punkt 1 om byggande i vatten, har i stadgandet angivits att lagen är tillämplig på såväl anordnande som nyttjande av grundvattentäkt. I huvudsaklig överensstämmelse med 2 kap. 61 § första punkten VL skall bestämmelserna om grundvattentäkt gälla även infiltration av ytvatten för att öka mängden grundvatten. Däremot skall naturligtvis själva bortledandet av ytvatten från ett vattenområde bedömas som ytvattentäkt.

I likhet med vad som anförts i fråga om ytvattentäkt skall täkten avse tillgodogörande av vatten. Under stadgandet faller inte bortskaffande av skadligt grundvatten, t. ex. dränering av gruva. Inte heller skall dit hänföras byggnadsåtgärder under jord, t. ex. tunnelarbeten och annat djupbyggande, som medför grundvattensänkningar. Avsikten med sådana åtgärder är inte att tillgodogöra grundvatten. De blir i stället att bedöma enligt byggnadslagstiftningen.

I *punkt 8* anges att VL-förslaget också skall vara tillämpligt i fråga om markavvattning. Detta uttryck motsvarar vad som nu kallas torrläggning av mark, en term som kritiserades från språklig synpunkt redan under förarbetena till dikningslagen och som synes missvisande, eftersom syftet med åtgärden inte är att göra marken i verklig mening torr utan endast att minska dess vattenhalt (jfr NJA II 1879 N:r 1 s. IX).

Till markavvattning hänförs flertalet åtgärder enligt 7 kap. VL. Deras gemensamma kännetecken är att de vidtas för att avlägsna överflödigt vatten på eller under markytan eller för att förebygga uppkomst av och skador genom sådant vatten. Syftet med markavvattning är, liksom torrläggning enligt gällande rätt, att öka möjligheten att använda mark för odling, bebyggelse eller liknande, exempelvis torvtäkt eller gruvdrift. I lagen har särskilt utsagts att det skall vara fråga om en varaktig förbättring. Häri ligger att mera tillfälliga ingrepp för dränering, exempelvis s. k. hyggesplöjning, inte skall anses som markavvattning.

Som markavvattning räknas inte heller avlägsnandet av avloppsvatten i den bemärkelse detta ord har i 3 § ML. Till avloppsvatten hänförs spillvatten eller annan flytande orenlighet, vatten som använts för kylning vid driften av fabrik eller annan inrättning, vatten som avleds för sådan torrläggning av mark inom stadsplan eller byggnadsplan som ej sker för viss eller vissa fastigheters räkning samt vatten som avleds för torrläggning av begravningsplats. Frågor om avledande av s. k. dagvatten från detaljplanelagt område torde liksom hittills, i den mån reglerna om byggande i vatten ej är tillämpliga, falla inom ramen för byggnads- och miljöskyddslagstiftningen. Inte heller pumpning av vatten ur gruva är att hänföra till markavvattning.

De olika förfaranden som kan komma i fråga vid markavvattning har angivits i lagen i huvudsaklig överensstämmelse med hävdvunnen nomenklatur. Dikning beskrivs som grävning och rörläggning i mark. Nuvarande VL:s term vattenavledning har ersatts med årensning för att tydligare klargöra ingreppets natur och undvika sammanblandning med andra nu gångbara vattenrättsliga uttryck, närmast vattenbortledning. Årensning innebär fördjupning, utvidgning och rätning av vattendrag, såväl större som mindre. Sjösänkning kan vara både sänkning och urtappning av sjö. Invallning beskrivs som uppförande av vall i eller invid vattenområde. Slutligen har termen översvämningsskydd använts för den form av markav-

vattning som åstadkommes genom reglering till förebyggande av översvämning, bl. a. vid vårflod.

I gällande VL räknas till torrläggning också införande av nya eller ändrade vattenhushållningsbestämmelser, men någon motsvarighet härtill har icke ansetts erforderlig i VL-förslaget.

Sammanföringen till kategorin markavvattning av åtgärder som i tekniskt hänseende är tämligen olikartade får ses som en naturlig följd av utredningens strävanden att så långt som möjligt inlemma alla typer av vattenföretag i ett enhetligt regelsystem. Självfallet kan flera olika åtgärder förekomma inom samma markavvattningsföretag. Naturligt är t. ex. att årensning kombineras med invallning.

Enligt *punkt 9* slutligen är lagen också tillämplig på utrivnings- och återställningsarbete i vatten.

Som utrivningsarbete definieras borttagande av damm eller annan anläggning i vatten som inverkar på vattnets djup eller läge (jfr 2 kap. 34 § VL). Med utrivning bör liksom enligt gällande VL förstås borttagande av en anläggning utan att något annat sätts i stället (se 1910 års bet. s. 279, Gärde 2 kap. s. 301 och af Klintberg s. 154). Skall anläggningen ersättas med en annan, är utrivningen endast ett led i det nya byggnadsarbetet. Som utrivning torde i allmänhet inte heller vara att anse en åtgärd varigenom anläggningen avlägsnas endast till en del, medan den återstående delen fortfarande skall användas. En sådan åtgärd bör i stället hänföras till ändring av anläggning i vatten och får då bedömas enligt de för ändringsarbeten gällande reglerna i VL-förslaget.

Med återställningsarbete avses rensning av uppgrundning (jfr 2 kap. 36 § VL) och omedelbart återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp (jfr 2 kap. 37 § VL). Rensningsarbeten enligt denna punkt får inte åsyfta någon förändring av de rådande förhållandena i ett vattenområde utan endast ett bibehållande av vattnets djup eller läge (se Gärde 2 kap. s. 316 och af Klintberg s. 161). I annat fall blir reglerna om byggande i vatten tillämpliga. Detta har betydelse för bl. a. omfattningen av förprövningsskyldigheten och för frågan om vem som har rätt att verkställa rensningen. Detsamma gäller återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp. Förutsättningen är att återställandet sker omedelbart efter förändringen. Kravet på att återställandet skall ha skett "omedelbart" bör vara uppfyllt, om arbetet påbörjats så snart det med hänsyn till årstid och väderlek varit möjligt samt därefter fullföljts utan onödigt dröjsmål (jfr af Klintberg s. 164).

Som återställningsarbete skall också betraktas avlägsnande av växtlighet på mekanisk väg eller liknande arbete i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, när syftet därmed är att förbättra vattenförhållandena. Däremot är lagen inte tillämplig på behandling av växtlighet med kemikalier (jfr NJA 1955 s. 489).

2 §

Enligt paragrafen har sådan åtgärd och därigenom åstadkommen anläggning som enligt 1 § omfattas av lagen getts den sammanfattande benämningen vattenföretag. Med åtgärd avses, som framgår av specialmotiveringen till 1 §, såväl byggnadsåtgärder som bedrivande av vissa verksamheter i vatten.

2 kap. Rätt till vatten

Detta kapitel med rubriken Rätt till vatten är placerat omedelbart efter det inledande kapitlet i VL-förslaget vari anges lagens tillämpningsområde. Det motsvarar delvis 1 kap. VL om rätt till vatten men innehåller även vissa andra grundläggande bestämmelser som ansetts böra komma till klart uttryck i lagtexten. Hit hör bl. a. bestämmelser om vattenrätt som förutsättning för vattenföretag. Den inskränkning i fastighetsägarens vattenrätt som nuvarande kungsådreregler i 1 kap. 5–13 §§ VL utgör har inte fått någon direkt motsvarighet. Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 3.6) föreslår utredningen att kungsådreinstitutet utmönstras.

Kapitlet delas upp i fyra avdelningar. Den första av dessa omfattar 1 och 2 §§ och har rubriken Fastighetsägares rätt till yt- och grundvatten. Den andra avdelningen, omfattande 3–7 §§, har rubriken Förvärv av vattenrätt och innehåller bestämmelser om i vilka fall fastighetsägarens vattenrätt kan övergå på annan. Den tredje avdelningen med rubriken Inskränkningar i vattenrätten omfattar 8–10 §§. Däri erinras om vattenrättshavarens skyldighet att i vissa fall underkasta sig inskränkningar i vattenrätten. Slutligen stadgas i den fjärde avdelningen, Vattenrätt som förutsättning för vattenföretag, i 11–17 §§ om för vilka fall vattenrätt erfordras för att utföra vattenföretag och för vilka fall något sådant villkor inte ställs upp.

Fastighetsägares rätt till yt- och grundvatten

1 §

Paragrafen innehåller den grundläggande bestämmelsen om rätten till yt- och grundvattnet på en fastighet. Första stycket motsvarar 1 kap. 1 § och 15 § första stycket VL, medan andra stycket saknar uttrycklig motsvarighet i gällande lag.

Med uttrycket "råda över" i paragrafens första stycke avses såväl rätt att tillgodogöra vattnet och vidtaga olika åtgärder i detta i nyttigt syfte som rätt att ta bort eller minska de skadliga verkningar som vattnet kan medföra (jfr 1917 års bet. s. 146 och Gärde 1 kap. s. 30). Nuvarande skillnad i uttryckssätten i 1 kap. 1 § ("råda över") och 15 § ("tillgodogöra sig") beträffande yt- resp. grundvatten har utredningen inte funnit erforderligt att bibehålla, eftersom befogenheten även i fråga om grundvatten bör kunna avse t. ex. bortskaffande av förorenat sådant. Enligt definitionen av grundvattentäkt i 1 kap. 1 § punkt 7 VL-förslaget är emellertid sådan åtgärd inte att anse som vattenföretag.

I paragrafens andra stycke ges vissa definitioner. Rådigheten över vattnet benämnes sålunda i lagen vattenrätt, och innehavaren av sådan rätt benämnes vattenrättshavare.

Vattenrätten tillkommer naturligtvis i första hand ägaren till den fastighet där yt- eller grundvattnet finns. Vattenrätt kan också av fastighetsägaren upplåtas genom servituts- eller nyttjanderättsavtal enligt JB. Sådan rätt bör också kunna tillskapas tvångsvis på grund av bestämmelser i VL-förslaget (se 4–6 §§) eller annan lagstiftning. En erinran om sådan lagstiftning ges i 3 §.

Paragrafen reglerar inte frågan om rådigheten över allmänt vattenområde.

Sådant område omfattas inte av rådande fastighetsindelning. Vattenrätten till allmänt vattenområde anses dock utan uttryckligt stöd av lag tillkomma staten (jfr prop. 1966:114 s. 48).

2 §

Paragrafen, som helt motsvarar 1 kap. 2 § första stycket VL, innehåller det undantaget i fråga om fastighetsägarens vattenrätt enligt 1 § att i rinnande vatten vardera sidans ägare råder över lika stor andel i vattnet, även om större del därav rinner fram på den enes fastighet än på den andres. Stadgandet innebär en avvikelse från huvudregeln i 1 § endast i fråga om vattnet men däremot inte i fråga om fördelningen av själva vattenområdet som sådant. Det motiveras av att det i praktiken kan vara svårt att fördela en vattenkvantitet mellan fastigheter på grund av olika strömningshastigheter, djupförhållanden och strandlinjeformer (jfr Gärde 1 kap. s. 37 f.).

Den erinran som i 1 kap. 2 § andra stycket och 15 § andra stycket VL görs i fråga om rätt till större lott i vattnet m. m. som kan grundas på dom, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund torde närmast syfta på redan tillkomna rättigheter. Bortsett från stadgandet i 1 kap. 2 § andra stycket andra meningen kan bestämmelsen emellertid också avse rättigheter som tillskapas framdeles (jfr SOU 1937:35 s. 49). Utredningen har för sin del ansett en motsvarighet till dessa stadganden vara överflödig i VL-förslaget, såvitt avser framtida förhållanden, eftersom vad som där sägs bör gälla utan uttryckligt stadgande (jfr Gärde 1 kap. s. 40). I fråga om rättigheter som tillkommit före nya lagens ikraftträdande har en dylik erinran emellertid sitt berättigande. Denna erinran har emellertid sin plats bland övergångsbestämmelserna.

Förvärv av vattenrätt

3 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande VL, inleder det avsnitt som handlar om förvärv av vattenrätt. Stadgandet erinrar om att vattenrätt kan förvärvas på grund av bestämmelser i VL-förslaget (se bl. a. 4–6 §§) eller i annan lagstiftning.

Vatten behandlas som fast egendom. I fråga om över- eller upplåtelse av vatten gäller därför JB:s regler. En överlåtelse av vattnet utan samband med grunden är inte lagligen giltig. Däremot är vattenrättshavaren berättigad att upplåta sin rätt eller del därav genom servituts- eller nyttjanderättsavtal, inbegripet tomträttsupplåtelse.

I paragrafen erinras vidare om att det i annan lagstiftning kan finnas regler om tvångsförvärv av eller tillskapande av vattenrätt. Sålunda torde särskild rätt till en fastighets vattenområde eller grundvatten kunna tillskapas genom fastighetsbildningsservitut enligt 7 kap. FBL. Då ett dylikt servitut avser upplåtelse av den grundläggande vattenrätten, som i sin tur utgör en förutsättning för en tillämpning av VL:s regler om tvångsservitut, kommer servitutet inte att omfattas av den särskilda bestämmelsen i 7 kap. 2 § andra stycket FBL. Sistnämnda stadgande torde nämligen ha avseende på tvångsservitut som kan tillskapas enligt VL. Beträffande förutsättningarna för att

tillskapa vattenrätt genom fastighetsbildningsservitut blir således bestämmelserna i 7 kap. 1 § FBL tillämpliga.

Rätt till fastighets vattenområde helt eller delvis kan tillskapas med stöd av bestämmelserna i exempelvis VägL, ExL, LedL och AL för i dessa lagar angivna ändamål.

4 §

Paragrafen, som motsvarar 1 kap. 14 § VL, innehåller bestämmelser om expropriation av vattenkraft. Stadgandet har i systematiskt hänseende ansetts böra ha sin placering bland reglerna om förvärv av vattenrätt.

Bortsett från det uttryckliga förbudet mot expropriation av sådan vattenkraft som tillkommer staten, vilket stämmer överens med vad som gäller enligt 1 kap. 1 § ExL, görs genom stadgandet ingen ändring i förhållande till vad som i dag gäller enligt 1 kap. 14 § VL. Expropriation kan sålunda ske av såväl minoritets- som majoritetsandelar och kan avse både bebyggda och obebyggda strömfall. I likhet med vad som nu gäller och som uttryckligen angivits i lagtexten kan expropriationsrätten omfatta antingen äganderätten till strömfallet eller endast rätten att tillgodogöra vattenkraften däri. I sistnämnda fall skall servitutsrätt komma i fråga, eftersom rätten att tillgodogöra vattnet måste knytas till viss strömfallsfastighet (se NJA II 1948 s. 540). Expropriationsfrågan prövas av regeringen.

Ersättning på grund av expropriation av vattenkraft utgår enligt de allmänna ersättningsreglerna i VL-förslaget. Någon erinran härom i stadgandet är enligt utredningens mening inte erforderlig.

Paragrafens andra stycke stadgar att rätt på grund av expropriationstillstånd att taga vattenkraft i anspråk inte får utan regeringens medgivande övergå från innehavaren på annan.

I fråga om förfarandet i expropriationsärendet innehåller stadgandet, i motsats till 1 kap. 14 § VL, inga föreskrifter. Ansökan om expropriation bör antingen göras samtidigt med ansökan till regeringen om tillstånd till vattenföretag eller också särskilt. I det förstnämnda fallet torde några speciella förfaranderegler inte behövas, utan ansökan om expropriation får behandlas som ett delyrkande i tillståndsärendet. För det fallet åter då ansökan om expropriation görs särskilt, fordrar frågan om förfarandet viss specialreglering. Denna fråga regleras i 17 kap. 1 §.

5 §

Genom stadgandet, som saknar motsvarighet i gällande VL, förs möjligheten att expropriera vattenrätt för tillgodoseende av allmänt behov av vatten över från ExL till VL. Stadgandet avser främst behovet av vatten för vattenförsörjning, men även andra allmänna ändamål, t. ex. samfärdseln och recipientintresset, kan tillgodoses härigenom.

Det bör strykas under att förevarande expropriationsstadgande endast avser expropriation av vattenrätt. Det är således fråga om att skapa den grundläggande förutsättningen för tillgodogörande av yt- eller grundvatten för bl. a. allmänt vattenförsörjningsändamål. Denna fråga skall alltså, liksom när det är fråga om att ta fastighet i anspråk för tillgodogörande av vattenkraft,

i fortsättningen handläggas enligt bestämmelserna i VL-förslaget. I fråga om expropriation för ledningar och andra tekniska anordningar kan reglerna i såväl VL som ExL, BL och LedL även i fortsättningen bli tillämpliga.

Utredningen föreslår att 2 kap. 3 § tredje stycket ExL ändras i enlighet med vad som nyss förordats.

Enligt paragrafens andra stycke får expropriationsfrågan prövas av koncessionsnämnden eller länsstyrelsen i samband med prövning av fråga om tillstånd till yt- eller grundvattentäkt. För den händelse ansökan om expropriation görs utan att tillståndsansökan samtidigt inges, skall regeringen pröva ansökningen och då blir, i likhet med vad som sagts under föregående paragraf, förfaranderegleria i 17 kap. 1 § tillämpliga.

6 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande lagstiftning, ger en regel om tvångsförvärv av vattenrätt för tillgodoseende av jordbruksfastighets behov av vatten för bevattningsändamål. Förordnande om sådant tvångsförvärv får meddelas av länsstyrelsen i samband med tillstånd till vattentäkt för bevattningen. Förvärvet kan avse såväl ytvatten som grundvatten.

Med hänsyn särskilt till att regeln i första hand kommer att verka till förmån för enskilda intressen har den försetts med sådana modifikationer att den endast kan användas, när tvångsupplåtelsen inte kan medföra större intrång. I viss anslutning till expropriationsregeln i 2 kap. 3 § andra stycket ExL, där krav på allmänt behov som förutsättning för expropriation inte heller uppställs, krävs sålunda för tvångsupplåtelse av vattenrätt att intrånget av upplåtelsen är obetydligt i jämförelse med nyttan därav. Förfarandet kan inte riktas mot det allmänna, dvs. staten, kommun, landstingskommun eller kommunalförbund. Särskilt betydelsefullt har ansetts vara att vattenrätt som tillkommer kommun inte kan inskränkas. Eljest kan kommunernas långsiktiga planering på vattenförsörjningsområdet äventyras. Utredningen utgår emellertid från att kommunerna medverkar till bevattningsföretag genom frivillig upplåtelse av vattenrätt i de fallen då företagen inte inkräktar på den kommunala vattenplaneringen.

Frågan om eventuell ersättning för intrånget behandlas enligt de allmänna ersättningsreglerna i 10 kap. VL-förslaget.

7 §

Paragrafen motsvarar 1 kap. 14 § första stycket sista punkten VL och i viss mån 3 kap. 5 § ExL. Den ger möjlighet för den myndighet som meddelar förordnande om tvångsförvärv enligt 4–6 §§ att föreskriva de villkor med avseende på rättighetens utnyttjande som är erforderliga från allmän synpunkt.

Med stöd av bestämmelsen kan t. ex. uppställas sådana villkor som erfordras för att ett vattendrag med därtill hörande regleringsmagasin skall kunna utnyttjas på ett rationellt sätt eller för att ett ianspråktaget strömfall skall på ett lämpligt sätt fylla sin uppgift för kraftförsörjningen i landet vid samkörning. Bestämmelsen ger däremot inte myndigheten rätt att ställa upp fiskaliska villkor eller föreskrifter om priset på den producerade kraften eller

det levererade vattnet (se NJA II 1945 s. 687). Särskilda villkor bör också kunna förknippas med tillståndet för tillgodoseende av bygdeintresset, t. ex. på det sättet att viss andel av kraften eller vattnet bör reserveras för den kringliggande bygden (jfr NJA II 1948 s. 541).

Inskränkningar i vattenrätten

8 §

Paragrafen, som har en viss motsvarighet i 2 kap. 43 § VL, innehåller en allmän erinran om vikten av sparsamhet vid nyttjande av vatten. Regeln har avseende på både ytvatten och grundvatten. Skälen till stadgandet framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 3.3).

9 §

I paragrafen, som motsvarar 1 kap. 4 § VL, erinras om sådana inskränkningar i vattenrätten som kan ske enligt VL-förslaget, annan lagstiftning eller utan särskilt stöd av lag.

Första stycket innehåller en allmän erinran om att vattenrättshavare kan förpliktas att till följd av företag enligt VL-förslaget underkasta sig inskränkningar i vattenrätten, t. ex. förlust i vattenmängd eller vattenkraft. Härmed avses alla sådana olika fall, där vattenrättshavaren inte själv vidtar några åtgärder utan i stället utsätts för olika förfoganden av annan enligt VL-förslaget.

Vattenrättshavare kan också utsättas för inskränkningar i vattenrätten i andra fall än då han tvingas tåla vattenföretag som utförs av annan. Han kan t. ex. i egenskap av tillståndshavare enligt VL-förslaget bli tvungen att på grund av reglerna i 15 kap. om omprövning underkasta sig nya villkor eller ändrade tappningsbestämmelser som innebär inskränkningar i vattenrätten. En erinran om en sådan skyldighet har intagits i paragrafens andra stycke. I stadgandet erinras vidare om att vattenrättshavaren även på grund av annan lagstiftning kan utsättas för inskränkningar. Exempel på sådan lagstiftning är ExL, NVL, BL, FBL, LedL och AL. Ytterligare exempel på inskränkningar i vattenrätten som avses med stadgandet är utövandet av allemansrätten. Då detta utövande sker utan uttryckligt stöd av lag, har i lagtexten använts uttrycket "eljest är gällande".

10 §

Enligt paragrafen, som i fråga om grundvatten har en motsvarighet i 2 kap. 52 § VL, är vattenrättshavaren skyldig att vid torka avstå yt- eller grundvatten för allmänt behov. Med torka kan jämställas andra exceptionella naturhändelser såsom särskilt långvarig eller sträng vinter (jfr NJA II 1940 s. 55 f.).

Motiven till stadgandet återfinns under avsnitt 3.3 i den allmänna motiveringen. Utöver vad som anförs där kan som exempel på allmänt behov nämnas angelägenheten av att grundvattennivån inte sänks inom områden där grundförhållandena för bebyggelse kan påverkas menligt.

Någon ersättning för det vatten som avstås skall enligt uttryckligt stadgande ej utgå.

Som framgår av 23 kap. 5 § får länsstyrelsen vid vite förelägga vattenrättshavaren att i fall som anges i denna paragraf under bestämd tid avstå vatten. Denna tid skall även kunna förlängas.

Vattenrätt som förutsättning för vattenföretag

11 §

Paragrafen, som saknar uttrycklig motsvarighet i gällande VL, inleder kapitlets avsnitt om vattenrätt som förutsättning för vattenföretag. Den stadgar att det för utförande av vattenföretag fordras att företagaren skall inneha vattenrätt inom det område där företaget skall komma till stånd, i den mån annat inte följer av 12–16 §§.

För utförande av vattenföretag krävs således enligt huvudregeln i denna paragraf att företagaren måste inneha vattenrätt inom det område där företaget skall komma till stånd. Detta överensstämmer med gällande rätts ståndpunkt (jfr Gärde 2 kap. s. 14 och af Klintberg s. 16 f.). Han måste på grund av äganderätt eller annan särskild rätt förfoga över vattenområdet. Sådan särskild rätt kan som anförts i specialmotiveringen till 1 och 3 §§ grundas på servituts- eller nyttjanderättsupplåtelse, inbegripet tomträttsupplåtelse, eller ha tillskapats på grund av förordnanden enligt VL, FBL, VägL, ExL, LedL, AL eller annan lagstiftning.

Kravet på vattenrätt som förutsättning för vattenföretag gäller oavsett om tillstånd till företaget krävs enligt VL-förslaget eller ej. Innehavet av vattenrätt har som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.2.2) saklegitimerande verkan och utgör således en förutsättning för sökandens ansökan om tillstånd till vattenföretag. I normala fall skall tillstånd gälla för all framtid och emot envar. Avser ansökan ett sådant tillstånd, måste det krävas att sökandens vattenrätt också gäller för all framtid, vilket krav enligt 2 kap. 5 § VL uttryckligen ställs upp för utbyggnadsvitsord i fråga om utbyggnad av vattenkraft (jfr dock NJA 1953 s. 535). Vattenrätten måste alltså innehas med antingen äganderätt, servitutsrätt som gäller för all framtid eller tomträtt. I sammanhanget torde man kunna bortse från sådana nyttjanderätter som upplåtits av staten på obegränsad tid enligt 7 kap. 5 § tredje stycket JB. Sökanden kan alltså regelmässigt inte tillgodoräkna sig tidsbegränsade rättighetsupplåtelser i dylika fall. Som anförs i specialmotiveringen till 15 § kan emellertid, åtminstone teoretiskt, rätt till andel i samfällt strömfall som upplåtits genom nyttjanderättsavtal under vissa förutsättningar åberopas i detta sammanhang.

Tillstånd till ett vattenföretag kan emellertid också bli gällande endast för en begränsad tid. Tidsbegränsade tillstånd skall naturligtvis kunna meddelas på sökandens begäran. I vissa fall får enligt utredningens förslag sådana tillstånd även meddelas trots att sökanden begärt tillstånd för längre tid eller för all framtid. Den möjligheten föreligger enligt 15 kap. 11 § i fråga om yt- eller grundvattentäkt och vattenöverledning.

Kravet på vattenrätt som förutsättning för vattenföretag måste naturligtvis också upprätthållas i fråga om tidsbegränsade företag. En vattenrätt som

enligt det tidigare anförda grundar sig på äganderätt, servitutsrätt som gäller för all framtid eller tomträtt skall då naturligtvis vara saklegitimerande.

Vattenrätt kan emellertid också upplåtas genom nyttjanderättsavtal. Nyttjanderätten skiljer sig från nyss berörda sakrätter bl. a. genom att vara personlig och inte knuten till viss fastighet på utövarsidan. Frågan är då om en nyttjanderätt till ett vattenområde skall kunna ligga till grund för en ansökan om tillstånd till ett vattenföretag.

Enligt 14 kap. 2 § VL skall med avseende på rättigheter och skyldigheter som enligt lagen är förenade med äganderätt till fast egendom med ägare jämställas den som innehar fastighet med stadgad åborätt eller under fideikommissrätt. Med äganderätt likställs också rätt till gruva.

I 1910 års bet. (s. 512) anförs att det av stadgandet indirekt framgår att boställshavare och arrendatorer liksom hyresgäster inte likställs med jordägare och följaktligen inte utan vidare är berättigade att ställa sig som sökande till vattenföretag eller att uppträda som svarandepart för fastigheten i vattenmål. Stadgandet har ansetts vila på den uppfattningen att de rättigheter och skyldigheter som enligt VL uppkommer vid ett vattenföretag inte är av personlig natur utan kommer att vara förenade med en fastighet (se Gärde 12–14 kap. m. m. s. 67).

Ett vidhållande för nya VL:s del av kravet på fastighetsanknytning på utövarsidan skulle innebära att ett nyttjanderättsavtal inte kan läggas till grund för en ansökan om tillstånd till ett vattenföretag ens för den tid som omfattas av avtalet. Fastighetens ägare skulle således behöva uppträda som sökande. Nyttjanderättshavaren blir då beroende av att fastighetsägaren enligt en särskild klausul i nyttjanderättsavtalet eller på annat sätt söker medverka till det vattenföretag som erfordras.

Nu är emellertid förhållandet det att kravet på fastighetsanknytning inte har kunnat upprätthållas helt enligt vare sig gällande VL eller VL-förslaget. Således kan bl. a. staten, kommun och vattenförbund samt företrädare för allmän farled, allmän hamn och allmän flottled uppträda som sökande i vattenmål, se 12 och 13 §§ i detta kapitel. De särskilda tvångsservituten enligt 9 kap. VL-förslaget kan gälla dels till förmån för fastigheter men dels också till förmån för vattenföretag som företräds av nyss angivna rättssubjekt.

De angivna fallen visar att kravet på fastighetsanknytning i VL:s förarbeten tunnats ut. Härtill kommer att nästan hälften av landets totala odlade areal är utarrenderad. Av de större jordbruken brukas nära 60 % under arrende.

Utmärkande för alla typer av arrende är att arrendatorn har total besittning av arrendestället. Detta innebär i regel att fastighetsägaren för egen del har avstått helt från varje faktiskt nyttjande av arrendestället (jfr Undén II:2 s. 181). Härav följer att arrendator av jordbruksfastighet bör – för den tid arrendet gäller – kunna med samma rätt som jordägaren använda vatten på fastigheten för bevattning av åkrar och annan mark eller för vattning av kreatur. Detta motsäges inte av 9 kap. 34 § JB, som endast talar om förbud för arrendator att avverka och nyttja skog, taga torv eller avhända fastigheten annat som inte är att hänföra till den årliga avkastningen. Enligt utredningens uppfattning bör användande av vatten för t. ex. nyss angivna ändamål inte anses innebära något avhändande.

Vattenlagsutredningen har som framgår av den allmänna motiveringen och av specialmotiveringen till 12 kap. sökt lösa den rättsliga regleringen av

bevattningsfrågorna på ett annat sätt än f. n. Bl. a. föreskrivs en obligatorisk anmälningsskyldighet i fråga om jordbruksbevattning och även tillståndsplikten är enligt VL-förslaget mer omfattande än f. n. Om man skulle stanna för den lösning som gällande VL anvisar, dvs. att endast jordägaren äger företräda fastigheten i vattenrättsliga sammanhang, blir arrendatorn beroende av jordägarens villighet att medverka. Detta osäkerhetsmoment kan medföra att utredningens försök att utforma en lämplig rättslig reglering av bevattningsfrågorna kan mer eller mindre omöjliggöras, om jordägarna i större utsträckning skulle vägra att medverka.

En omständighet som skulle kunna påverka jordägarnas benägenhet att medverka i detta sammahang kan naturligtvis vara att man inför en möjlighet för dem att under löpande arrendetid höja arrendet på grund av fastighetens ökade avkastning genom bevattning. En sådan höjning kan i dag enligt 9 kap. 33 § JB endast ske då jordägaren utgivit ersättning för torrläggning av mark eller för byggande av enskild väg (jfr också 7 kap. 30 § andra stycket JB).

Vattenlagsutredningen anser emellertid att en reglering som fordrar jordägarens medverkan blir besvärlig att genomföra i praktiken. Som tidigare anförts är kravet på fastighetsanknytning i många fall redan uttunnat. Praktiska skäl talar enligt utredningens mening för att arrendator jämställs med jordägare i frågor som rör vattenrättsliga tillstånd till åtgärder som faller inom ramen för arrendet.

På grund av vad sålunda anförts anser vattenlagsutredningen att en arrendator, om annat inte följer av arrendeavtalet, bör ha samma rätt som jordägaren att för den tid avtalet omfattar utverka tillstånd enligt VL-förslaget till sådant vattenföretag som inte innebär att vattnet avhändes fastigheten. Han skall således kunna ansöka om tillstånd till ett vattenföretag som syftar till bevattning av arrendeställets åkrar och annan mark men däremot inte om det avser försäljning av vatten från fastigheten. Särskilda tvångsrätter, t. ex. rätt att för bevattningsändamål dra fram ledning över annans mark, bör också i tillståndet kunna tilläggas arrendator.

Som framgår av 7 kap. 11 § skall arrendator ha rätt och skyldighet att ingå som deltagare i regleringssamfällighet för bevattning.

Den nu förda diskussionen har rört frågan om tidsbegränsade tillstånd. I fråga om tillstånd som skall gälla för all framtid kan det naturligtvis inte räcka med en nyttjanderättsupplåtelse. Sålunda skall även i fortsättningen endast fastighetsägaren anses berättigad att ansöka om och ingå som delägare i ett markavvattningsföretag. Ett sådant företag har en så varaktig inverkan på en fastighets användning och värde att endast fastighetsägaren bör ingå som delägare i företaget. Som tidigare nämnts har jordägaren rätt att enligt 9 kap. 33 § JB höja arrendet i dylika fall.

Det finns också en annan typ av nyttjanderätt som huvudsakligen omfattar partiella upplåtelser. Dessa saknar i större utsträckning än arrendefallen fastighetsanknytning på nyttjanderättshavarens sida. Som exempel kan nämnas rätt för någon att under en viss tid ta sten eller grus eller att ha brygga inom en fastighets vattenområde. Även för dessa fall är det naturligt att nyttjanderättshavaren ges rätt att ansöka om erforderliga vattenrättsliga tillstånd till företaget för den tid avtalet omfattar. Då fastighetsanknytningen på utövarsidan i motsats till arrendefallen i dessa fall helt saknas på utövarsidan, kan någon särskild tvångsrätt till ledningsdragning o. d. inte

utverkas enligt VL-förslaget. Däremot skulle ledningsrätt kunna utverkas enligt LedL.

Beträffande frågan om vilka krav man bör ställa rörande vattenrätt när det gäller uppförande av bro m. m. för allmän eller enskild väg eller för järnväg vill utredningen hänvisa till vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.2.2).

För vattenföretag som skall utföras inom allmänt vattenområde fordras särskilt medgivande av staten som företrädare för dylikt område, dvs. regeringen eller, efter delegation, statens industriverk eller kammarkollegiet.

12 §

Paragrafen, som stadgar undantag från kravet i 11 § på vattenrätt i vissa fall, saknar direkt motsvarighet i VL men innebär ingen ändring i förhållande till vad som nu gäller (se bl. a. 2 kap. 36 och 37 §§, 5 kap. 4, 7 och 13 §§, 6 kap. 4 §, 7 kap. 37 och 49 §§ samt 8 kap. 27 § VL).

Undantaget från kravet på vattenrätt gäller i fråga om hamnar endast allmän hamn. För anläggande av t. ex. en småbåtshamn krävs däremot vattenrätt i vanlig ordning. Anmärkas må emellertid att möjligheter att expropriera område för småbåtshamn föreligger enligt 2 kap. 9 § ExL.

13 §

Paragrafen, som delvis motsvarar 2 kap. 9 § och 6 kap. 29 § VL, innehåller ytterligare undantag från kravet i 11 § på vattenrätt beträffande åtgärder av företrädare för allmänna intressen till förmån för fisket samt miljö- och hälsovården liksom återställningsåtgärder av flottledsförvaltare. Till skillnad mot 2 kap. 9 § VL stadgas i paragrafen inte något om tillåtligheten av företaget, utan denna bedömning får ske enligt de vanliga reglerna om allmänna förutsättningar för vattenföretag i 3 kap. Som närmare utvecklas i motiven till sistnämnda bestämmelser har tillåtlighetsreglerna, särskilt regeln i 3 kap. 4 § om en samhällsekonomisk bedömning, utformats bl. a. med tanke på nu ifrågavarande företag.

14 §

Paragrafen motsvarar 1 kap. 3 § VL och ger rätt för strandägare som saknar vattenrätt att ändå vid sin strand ha mindre brygga, båthus eller annan sådan byggnad. I likhet med gällande rätt ställs dock det kravet att vattenområdets ägare inte får lida skada av någon betydelse genom byggnaden. Till skillnad mot stadgandet i gällande VL innehåller paragrafen det ytterligare kravet att vattenbyggnaden skall vara avsedd för fastighetens behov. Den medger sålunda inte rätt för strandägaren att t. ex. uppföra brygga i annans vattenområde för uthyrning av båtplatser till utomstående (jfr LU 1975:7 och 1975/76:10).

Utredningen vill i detta sammanhang erinra om att stadgandet endast innebär ett undantag från kravet på vattenrätt som förutsättning för vattenföretag. Det fritar inte strandägaren från skyldigheten att om så

erfordras söka tillstånd till byggnaden enligt bestämmelserna i VL-förslaget. Stadgandet reglerar inte heller frågan om antalet byggnader som strandägaren äger uppföra, utan denna fråga får bedömas med hänsyn till fastighetens behov samt arten av det intrång som byggnaderna orsakar för vattenområdets ägare och för andra intressen.

I paragrafens andra stycke har i överensstämmelse med 1 kap. 3 § andra stycket VL intagits en erinran om bestämmelsen i 1 kap. 6 § JB.

15 §

Paragrafen motsvarar, med en mindre redaktionell ändring, helt 2 kap. 5 § VL och innehåller det grundläggande kravet på majoritet vid tillgodogörande av vattenkraft, s. k. utbyggnadsvitsord.

Frågan om utbyggnadsvitsord har utförligt behandlats av utredningen i SOU 1972:14 s. 99 f. och i prop. 1974:83 s. 167 f. och 184 f. Utredningen har inte funnit anledning att frångå de principer för beräkning av utbyggnadsvitsord som anförts där.

I lagtexten har uttryckligen stadgats att vattenrätt skall innehas på grund av äganderätt eller annan rättighet som gäller mot envar och inte är begränsad till tiden. Som utredningen utvecklat i nämnda betänkande, med instämmande av föredragande statsrådet, kan det emellertid, åtminstone teoretiskt, tänkas att även upplåtelse i form av nyttjanderätt av sådan andel i samfällt strömfall som enligt 35 § JP har sakrättslig verkan kan få tillgodoräknas för utbyggnadsvitsord.

Som anförts av utredningen i nyssnämnda betänkande (s. 144) har det utan särskilt stadgande ansetts följa av de faktiska förhållandena att majoriteten i kraft skall beräknas på grundval av vattenmängd och naturlig fallhöjd. Om svårigheter föreligger att beräkna naturlig fallhöjd med hänsyn till redan företagen utbyggnad av vattenkraften eller dylikt, får beräkningen ske med hänsyn till rådande lagliga förhållanden.

16 §

I paragrafen, som saknar uttrycklig motsvarighet i VL och som behandlats utförligt i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.2.2), stadgas att det i fråga om vattenreglering och annan vattenöverledning än sådan som omfattas av 15 § andra stycket inte krävs vattenrätt i det vattenområde där regleringen skall ske eller varifrån vattnet ledes.

Kravet på vattenrätt som förutsättning för vattenföretag är i nu avsedda fall uppfyllt om företagaren har vattenrätt på det ställe där vattnet skall komma till nyttig användning, t. ex. för kraftändamål eller vattenförsörjning. I fråga om vattenreglering överensstämmer den i paragrafen intagna ståndpunkten med gällande rätt, medan den i fråga om överledning innebär en återgång till den praxis som rådde under de första årtiondena efter VL:s tillkomst.

För ytvattentäkt, som inte enligt definitionen i 1 kap. 1 § punkt 3 är att anse som överledning från ett vattendrag till ett annat, gäller kravet på vattenrätt vid bortledningspunkten.

17 §

Utredningen har ansett det vara erforderligt att i nu förevarande sammanhang erinra om att tvångsrätt till annans mark- eller vattenområde i vissa fall kan erhållas enligt reglerna i 9 kap. VL-förslaget. Paragrafen innehåller en bestämmelse härom.

3 kap. Allmänna förutsättningar för vattenföretag

Tillåtlighetsreglerna i VL-förslaget och därmed sammanhängande bestämmelser avses enligt vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.1) gälla alla slags vattenföretag.

Kapitlet har fått rubriken Allmänna förutsättningar för vattenföretag och har delats upp i tre avdelningar. Den första av dessa omfattar 1–7 §§ och har rubriken Vattenföretags tillåtlighet. Den innehåller de egentliga tillåtlighetsreglerna. Den andra avdelningen, omfattande 8–11 §§, har rubriken Allmänna lämplighetsvillkor. Den sista avdelningen innehåller 12 § med rubriken Åtgärder m. m. till skydd för fisket.

Vattenföretags tillåtlighet

1 §

I denna paragraf har tagits upp kravet på att vattenföretag inte får strida mot allmänna planeringssynpunkter. Bestämmelsen motsvarar 4 kap. 18 § andra stycket VL.

Med förslagets uttryck allmänna planeringssynpunkter avses detsamma som i nyssnämnda lagrum (jfr SOU 1970:40 s. 43 och prop. 1971:106 s. 109), t. ex. militära skäl, arbetsmarknadspolitiska aspekter liksom den renskötande samebefolkningens intressen ävensom av riksdagen uppdragna riktlinjer för den fysiska planeringen, allt i den mån tillgodoseendet av dessa allmänna planeringssynpunkter inte redan kommit till uttryck i fastställda markanvändningsplaner enligt byggnadslagstiftningen. Även t. ex. energi-, närings- och trafikpolitiska synpunkter bör, som framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.2), komma in under denna bedömning.

Bland de allmänna planeringssynpunkterna ingår lokaliseringsfrågan som en mycket viktig del. När tillståndsmyndigheten bedömer frågan om tillstånd till ett vattenföretag, skall myndigheten enligt stadgandet också ta hänsyn till om det finns andra förläggningsmöjligheter som från allmän planeringssynpunkt är mera gynnsamma. Om så skulle anses vara fallet, kan tillstånd till det sökta företaget vägras.

Då paragrafen ger tillståndsmyndighet enligt VL möjlighet att pröva alternativa lokaliseringar, har i 15 kap. 4 § andra stycket, som innehåller bestämmelser om vad ansökan om tillstånd skall innehålla, sökandens utredningsskyldighet i dessa avseenden klargjorts.

I vissa fall kan det vara svårt att dra gränsen mellan de i förevarande paragraf angivna allmänna planeringssynpunkterna och de allmänna intressen som skyddas enligt förslagets 2 och 3 §§. Vid denna gränsdragning – som endast torde ha teoretiskt intresse – bör utgångspunkten vara att med

allmänna planeringssynpunkter avses mera långsiktiga, övergripande överväganden rörande hushållningen med bl. a. landets fysiska resurser.

Enligt 4 kap. 18 § andra stycket VL är det i dag endast regeringen som kan ta hänsyn till allmänna planeringssynpunkter vid sin tillåtlighetsprövning av ett vattenföretag. Sådana synpunkter torde också ha sin största betydelse när det gäller större vattenföretag där regeringen även i fortsättningen avses få ett avgörande inflytande vid tillåtlighetsprövningen. Enligt förslaget skall emellertid även koncessionsnämnden och länsstyrelsen kunna ta hänsyn till sådana synpunkter. I sin egenskap av central prövningsinstans torde koncessionsnämnden förskaffa sig en sådan överblick att betänkligheter inte skall behöva föreligga häremot. Om länsstyrelsens kvalifikationer i detta hänseende bör någon tvekan inte heller råda.

2 §

Denna paragraf har sin motsvarighet i 3 kap. 2 § FBL, 12 § VAL, 14 § VägL, 9 § AL och 8 § LedL. Den ställer upp krav på vattenföretags överensstämmelse med fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan. Förbudet kompletteras med föreskriften i 9 § som stadgar att vattenföretag skall utföras så att det inte motverkar syftet med andra byggnadsreglerande bestämmelser.

I vissa fall kan enligt därom gällande lagstiftning undantag från planer och även andra byggnadsreglerande bestämmelser medges. Bl. a. BL och NVL innehåller regler härom. Enligt särskilda stadganden i FBL, AL och LedL som innehåller föreskrifter om krav på planöverensstämmelse m. m. kan undantag från planer eller bestämmelser under vissa omständigheter medges också enligt dessa lagar. Regleringen härom är ganska detaljerad. Även VägL innehåller regler, mindre detaljerade, om sådana undantag. För vattenföretagens del gestaltar sig förhållandena något annorlunda. Som förordats i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.2) bör liksom hittills villkorade tillstånd i allmänhet kunna meddelas, om en planändring eller ett undantag från byggnadsreglerande bestämmelser synes kunna komma ifråga. Något behov av möjlighet för tillståndsmyndighet enligt VL-förslaget att dispensera från planhinder m. m. synes med hänsyn härtill inte föreligga.

3 §

Efter förebild i viss mån av 11 § AL och 10 § LedL har i förevarande paragraf intagits en generell bestämmelse om skydd för annat allmänt intresse än som avses i 1 och 2 §§. Första stycket motsvarar den detaljerade uppräkningen som avses i 2 kap. 3 § andra stycket, 11, 12 och 44 §§, 3 kap. 2, 26 och 27 §§, 4 kap. 18 § andra stycket, 5 kap. 5 §, 6 kap. 8 § samt 7 kap. 39 § första stycket, 41 § första stycket och 49 § VL. Andra stycket motsvarar 2 kap. 3 § tredje stycket, 2 kap. 44 § tredje stycket, 3 kap. 2, 26 och 27 §§, 4 kap. 18 § tredje stycket samt 7 kap. 39 § andra stycket och 49 § VL.

I nuvarande VL anges i flera stadganden genom uppräkning de allmänna intressen som särskilt bör skyddas mot ingrepp. I några fall är emellertid uppräkningen inte fullständig utan endast exemplifierande. Det föreslagna första stycket har i stället fått en generell avfattning. Något exempel på sådana

allmänna intressen som skall anses skyddsvärda har inte angetts i lagtexten. Som framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.2) är avsikten därmed inte att göra några mera genomgripande avsteg från de grundsatser om skydd för allmänna intressen som har kommit till uttryck i VL:s nuvarande tillåtlighetsregler. Vissa intressen som enligt gällande VL har ett starkare skydd än andra allmänna intressen, nämligen allmän farled, allmän hamn, allmän flottled samt de intressen som avses i 2 kap. 12 § första stycket, dvs. främst klimatet och allmänna hälsotillståndet, har emellertid inte fått någon särbehandling enligt förslaget. Enligt vad som anförts i den allmänna motiveringen bör dessa intressen kunna tillgodoses inom ramen för den allmänt hållna tillåtlighetsregeln i paragrafen i förening med en förprövningsskyldighet för vattenföretag vilken är strängare än gällande VL:s.

För att förbudsbestämmelsen i första stycket skall bli tillämplig krävs att olägenhet av större betydelse uppkommer för allmänt intresse. Vid bedömningen av vad som skall anses vara olägenhet av större betydelse bör viss ledning kunna hämtas fran nuvarande praxis enligt VL i fråga om skydd för allmänna intressen. Olägenheterna bör naturligtvis sättas i relation till företagets omfattning. I större utsträckning än som varit fallet hittills bör man kunna beakta de sammanlagda olägenheterna av ett vattenföretag, även om olägenheterna för varje allmänt intresse, betraktat för sig, inte kan anses vara av större betydelse.

I vissa fall bör liksom f. n. ett vattenföretag tillåtas även om därigenom uppkommer olägenhet av större betydelse för allmänt intresse som avses i paragrafen. Ett stadgande härom har upptagits i andra stycket. Tillståndsmyndigheten skall således kunna lämna tillstånd till ett sådant företag, om det är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt, t. ex. för näringslivet eller för orten.

Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.2) innehåller förslaget ingen motsvarighet till VL:s eller ML:s underställningsinstitut.

4 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om den samhällsekonomiska lämplighetsprövningen av ett vattenföretag och motsvarar 2 kap. 3 § första stycket, 2 kap. 9 § tredje stycket, 2 kap. 44 § första stycket, 3 kap. 2 § första stycket, 26 och 27 §§, 5 kap. 2 §, 6 kap. 2 § samt 7 kap. 38 och 49 §§ VL.

Paragrafen förutsätter för sin tillämpning att företaget medför skada på annan än företagaren tillhörig egendom eller att sådan egendom skall tagas i anspråk för företaget. I första hand avses skada genom uppdämning, sänkning av vattenståndet eller annan inverkan på vattenförhållandena, men även annan skada skall beaktas. När det gäller den närmare innebörden av begreppet annans egendom torde den tolkning som givits åt motsvarande uttryck i 2 kap. 3 § första stycket VL vara gångbar även i framtiden. Om ett vattenföretag skulle medföra skada blott för sådana sakägare som medgivit företaget eller förklarat sig inte ha något att erinra mot det, bör således en prövning enligt paragrafen kunna underlåtas (jfr af Klintberg s. 20). För detta fall liksom då endast företagarens egendom skadas blir dock övriga tillåtlighetsregler i kapitlet tillämpliga. Av begränsningen till egendomsskada följer också att ideell skada som är av personlig natur inte skall beaktas i

sammanhanget.

Stadgandet innehåller inte någon motsvarighet till nuvarande regler i VL om mångfaldigande av skadebeloppen. Någon motsvarighet till bestämmelsen i gällande VL om uppdelning av tillåtlighetsprövningen på olika skadegörande åtgärder finns inte heller. Paragrafen förutsätter, liksom övriga tillåtlighetsbestämmelser, en helhetsbedömning av företaget och skall tillämpas så snart någon del av företaget medför skada på annans egendom. I den mån ett vattenföretag kan delas upp i flera delföretag, skall emellertid en tillåtlighetsbedömning enligt paragrafen kunna underlåtas beträffande ett sådant delföretag som varken medför skador på eller förutsätter ianspråktagande av annans egendom och som inte heller utgör någon nödvändig förutsättning för tillkomsten av företaget i övrigt.

Paragrafens utformning ger utrymme för en samhällsekonomisk lämplighetsbedömning av ett vattenföretag i friare former än f. n. I paragrafen uppställs kravet att kostnaderna för och olägenheterna av ett vattenföretag inte får stå i missförhållande till fördelarna därav. Vid bedömningen skall tagas hänsyn till företagets för- resp. nackdelar från såväl allmän som enskild synpunkt.

Syftet med bestämmelsen är att i motstående enskilda sakägares intresse hindra tillkomsten av vattenföretag som inte är samhällsekonomiskt motiverade. Den samhällsekonomiska bedömningen bör därför baseras på en ekonomisk analys av rimlig omfattning i alla de fall där en sådan kan utföras. Det är inte möjligt att vare sig i själva lagtexten eller i motiven till denna närmare gå in på de beräkningsmetoder som därvid skulle kunna tillämpas, men viss ledning torde kunna erhållas av vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.3) angående användandet av nytto-kostnadskalkylmodeller. Vilka beräkningsmetoder som bör användas får bedömas från fall till fall.

När osäkerhet kan råda om det samhällsekonomiska utfallet av ett vattenbyggnadsföretag, kan det kanske vara lämpligt att göra jämförelser mellan olika kostnadsalternativ, t. ex. ett beräknat maximi- resp. minimivärde beträffande kalkylräntans eller energiprisernas storlek. På det sättet skulle man kunna redovisa inom vilka marginaler osäkerhet råder och därigenom i vissa fall undgå att göra fortsatta, noggrannare beräkningar.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör man också, för de fall där frågorna kan tänkas få någon betydelse, vid den samhällsekonomiska analysen kunna räkna in de indirekta verkningarna av ett vattenföretag. Det bör emellertid understrykas att en betydande försiktighet bör iakttagas vid sådana bedömningar, då existerande metoder för beräkning av de indirekta verkningarnas ekonomiska värde torde vara mindre utvecklade. Det bör ankomma på tillståndsmyndigheten att, intill dess säkrare metoder för dylika beräkningar har utarbetats, genom sin processledande funktion i tillståndsärendet begränsa utredningsmaterialet i dessa hänseenden.

Paragrafen medger också genomförande av företag som vid en strikt ekonomisk bedömning t. o. m. kan visa sig förlustbringande. Detta är inte minst av betydelse i fråga om sådana åtgärder som nu behandlas i 2 kap. 9 § VL och i VL-förslaget upptagits i 2 kap. 13 §. Genom paragrafen skapas också förutsättningar för en sådan helhetsbedömning av företaget att från allmän eller enskild synpunkt positiva eller negativa verkningar av detta också kan

beaktas. Exempel på sådana verkningar ges i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.3).

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om undantag i vissa fall från förbudsbestämmelserna i 1–4 §§. Första meningen har en viss motsvarighet i 6 § tredje stycket första meningen ML, medan andra meningen motsvarar 2 kap. 40 § första stycket VL (jfr också 6 § tredje stycket andra meningen ML).

Undantaget i första meningen avser vattenföretag som utgör förutsättning eller villkor för tillståndsbeslut om lokalisering enligt 136 a § BL. Som exempel på detta vill utredningen hänvisa till behandlingen i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.4) av frågor om t. ex. vattenreglering vilken kan erfordras för att motverka utsläpp av industriellt avloppsvatten nedströms regleringssjön. Av det föreslagna stadgandets ordalydelse framgår att undantaget endast har avseende på sådana vattenföretag beträffande vilka det står klart att de har varit uppe till behandling i lokaliseringsärendet och utgjort förutsättning eller villkor för industrilokaliseringen. Det vattenrättsliga underlaget måste alltså ha varit ganska fullständigt vid regeringens prövning av lokaliseringsärendet. Genom koncessionsnämndens medverkan som remissorgan torde garantier ha erhållits för att detta underlag varit godtagbart. Andra vattenföretag som visserligen har visst samband med den lokaliseringsprövade verksamheten men som inte har beaktats i sådana ärenden faller utanför undantagsregeln.

Beslut enligt 136 a § BL blir enligt gällande lag bindande för planeringen enligt BL och tillika för prövningen enligt ML. Genom den nu förordade undantagsregeln blir sådant beslut också bindande vid prövningen enligt VL-förslaget.

Andra meningen motsvarar som nämnts 2 kap. 40 § första stycket VL. I likhet med vad som gäller enligt ML avser undantaget också enskild väg som prövats enligt AL. Undantaget omfattar inte bestämmelsen i 3 § om skydd för allmänna intressen. Som framgår av den allmänna motiveringen torde frågorna om företagets inverkan på de intressen som avses i detta stadgande i allmänhet vara otillräckligt utredda i vägärendet. Därför bör denna mera specifikt vattenrättsliga prövning i sådana fall ske enligt bestämmelserna i VL-förslaget. Detta innehåller däremot inte någon motsvarighet till 2 kap. 40 § andra stycket eller 2 kap. 60 § VL, som avser expropriation för allmänt vattenförsörjningsändamål, eftersom expropriationsfrågan enligt 2 kap. 5 § VL-förslaget skall prövas i vattenrättslig ordning.

Bortsett från nu angivna undantagsfall kan man ibland få räkna med en dubbelprövning av vissa vattenföretag. Så kan t. ex. bli fallet i fråga om täktverksamhet i vatten inom allmänt vattenområde. I viss utsträckning kan sådan dubbelprövning också bli aktuell i fråga om anläggningar eller åtgärder i vatten som erfordras för allmän farled, allmän hamn och allmän flottled. Redan vid ställningstagandet till frågan huruvida inrättande eller utvidgning av dessa kommunikationsanläggningar över huvud taget bör ske, en prövning som ju enligt vad utredningen förordat skall ske i särskild ordning och inte enligt VL-förslaget, måste hänsyn tas till frågan om erforderliga anläggningar och åtgärder i vatten. Ställningstagandet i sistnämnda hänse-

ende måste emellertid med nödvändighet bli ganska summariskt, varför en noggrannare prövning av anläggningarna eller åtgärderna måste ske enligt VL-förslaget. Såvitt avser allmän flottled underlättas naturligtvis en sådan prövning av det förhållandet att det är länsstyrelsen som kommer att ha hand om prövningen av såväl den administrativa inrättande- eller utvidgningsfrågan som den vattenrättsliga frågan om anläggningar och åtgärder i vatten för flottleden.

6 §

Paragrafen behandlar konkurrensfrågor och motsvarar, med vissa redaktionella ändringar, 2 kap. 38 § andra stycket, 2 kap. 48 §, 3 kap. 7 § och 6 kap. 4 §, jfr även 10 kap. 55 och 56 §§ samt 11 kap. 63 § VL.

Förutsättningen för tillämpning av paragrafen är liksom f. n. att fråga om tillstånd till de konkurrerande företagen föreligger till samtidig prövning. Är ansökningarna anhängiga hos olika myndigheter tillämpas bestämmelserna i 15 kap. 1 § femte stycket eller 3 § andra och tredje styckena VL-förslaget.

7 §

Paragrafen innehåller en regel om skyldighet att vid prövningen av ett vattenföretags tillåtlighet under vissa förhållanden beakta även framtida vattenföretag. Den motsvarar 4 kap. 18 § andra stycket andra punkten VL (jfr SOU 1970:40 s. 43 f. och prop. 1971:106 s. 109).

Allmänna lämplighetsvillkor

8 §

Paragrafen innehåller allmänna riktlinjer för omfattningen och utförandet av ett vattenföretag. Första meningen i första stycket har sin motsvarighet i 2 kap. 2 och 43 §§, 3 kap. 2, 26 och 27 §§, 5 kap. 5 §, 6 kap. 4 §, 7 kap. 4, 41 och 49 §§ samt 8 kap. 5 § VL. Andra meningen motsvarar bl. a. 2 kap. 13 § VL. Andra stycket har inte någon uttrycklig motsvarighet i gällande lag.

Genom paragrafens första stycke slås den allmänna principen fast att vattenföretag skall ges sådan omfattning och sådant utförande att ändamålet utan oskälig förlust eller kostnad vinnes med minsta möjliga intrång och olägenhet för motstående allmänna och enskilda intressen. Hänsyn skall därvid enligt andra punkten även tagas till vissa mera betydande framtida företag.

Syftet med bestämmelsen är att skydda motstående intressen av såväl allmän som enskild natur. Hänsyn skall tas inte bara till ekonomiska utan också till ideella värden, således även sådana värden som enligt VL-förslagets ersättningsbestämmelser inte är ersättningsgilla.

Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.5) ger stadgandet uttryckligen tillståndsmyndigheten möjlighet att sänka en begärd dämningsgräns eller höja en sänkningsgräns. Därvid undanröjs nuvarande osäkerhet rörande tillämpningen av 2 kap. 2 § VL. Även andra exempel på stadgandets tillämpning har lämnats i den allmänna motiveringen.

I likhet med vad som nu gäller har i paragrafen uppställts den begränsningen att förlusten eller kostnaden inte skall vara oskälig i förhållande till den uppkommande minskningen i intrång och olägenheter. Huruvida förlusten eller kostnaden skall anses vara oskälig i förhållande till förbättringen för motstående intressen får liksom hittills avgöras med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall.

Andra meningen av första stycket innehåller som inledningsvis nämnts en motsvarighet till 2 kap. 13 § VL. Uppräkningen i nämnda lagrum av framtida företag som främjar allmänt eller enskilt ändamål av betydelse – bl. a. farleds- och flottledsföretag och vissa företag avseende fiskväg – har i förslaget ersatts av ett mera allmänt hållet uttryck. Under uttrycket faller t. ex. även avloppsföretag. Även det nya stadgandet har avseende på, förutom sättet för utförandet av företag, företagets omfattning. Den nuvarande förutsättningen för att 2 kap. 13 § VL skall kunna tillämpas, nämligen att företaget inte skall i nämnvärd mån fördyras, har i förslaget ersatts av skälighetsbedömningen enligt första meningen.

I andra stycket av förevarande paragraf har intagits en uttrycklig bestämmelse om skyldighet för sökanden att vidtaga skadeförebyggande åtgärder.

9 §

I paragrafen stadgas att vattenföretag skall utföras så att syftet med särskilda bestämmelser för mark- eller vattenområdens bebyggande eller användning enligt t. ex. BL, NVL, fornminneslagen eller byggnadsminneslagen inte motverkas. Då sådana bestämmelser ofta har formen av förbud och dessutom ofta torde sakna den noggrannhet som utmärker fastställda planer enligt BL, har föreskriften om skydligheten att beakta sådana bestämmelser uttryckts som ett allmänt lämplighetsvillkor och inte som en tillåtlighetsregel (jfr prop. 1969:128 s. B 124).

Företag vartill tillstånd lämnats enligt VL är i vissa fall befriade från tillstånds- eller samrådsskyldighet enligt NVL. Det gäller strandskyddsbestämmelserna i 16 §, täktföreskrifterna i 18 § och föreskrifter om vissa arbetsföretag enligt 20 §. I sådana fall är det naturligtvis nödvändigt att tillståndsmyndigheten enligt VL-förslaget ser till att syftet med dessa bestämmelser inte motverkas genom vattenföretaget.

När det är fråga om utförande av vattenföretag inom naturreservat, innebär stadgandet att företaget inte får motverka syftet med meddelade reservatföreskrifter. Ett vattenföretag får sålunda inte genomföras om det skulle leda till förstöring av ett naturreservat eller innebär ett åsidosättande av meddelade reservatföreskrifter. Om däremot ett företag inte har sådan effekt, hindrar den omständigheten att företaget utförs eller medför verkningar inom ett naturreservat inte att företaget kommer till stånd (jfr Jonzon m. fl., Naturvårdslagen, 1976, s. 66 och 77 f.). Ett vattenföretag kan också medföra att undantag från reservatföreskrifter meddelas eller reservatbeslut helt eller delvis upphävs enligt 12 § NVL. Beträffande ifrågasatt vattenföretag inom nationalpark torde liksom hittills riksdagens samtycke till företaget behöva inhämtas, eftersom ett dylikt företag så gott som alltid torde strida mot syftet med parkens tillkomst.

10 §

Denna paragraf, som delvis motsvarar 3 kap. 7 § och 7 kap. 20 § VL, kompletterar förslagets 8 § och innehåller bestämmelser om hur vattenföretag skall utföras i det fallet att flera fastigheter eller strömfall såsom särskild samfällighet enligt VL-förslaget gemensamt skall svara för företaget. Syftet är att företaget på bästa sätt skall motsvara de krav som de olika deltagarna ställer.

När det sägs i paragrafen att vattenföretaget skall utföras och handhas så att det blir till största möjliga fördel för var och en av deltagarna i samfälligheten, om kostnaderna ej ökas oskäligt därigenom, åsyftas att ge en norm inte blott för hur anläggningen skall utformas utan också för hur företaget skall drivas i framtiden (jfr 19 § LFS). Den fördel som bör eftersträvas är naturligtvis i första hand en nettovärdehöjning (jfr prop. 1969:128 s. B 424) men bör också kunna bestå i andra förmåner för deltagarna, även sådana som inte direkt kan definieras i ekonomiska termer.

11 §

Paragrafen innhåller regler om rätt att påverka utförandet av annans vattenföretag. Bestämmelserna har inte någon direkt förebild i gällande VL men motsvarar i någon mån 3 kap. 7–9 §§.

Som närmare har berörts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4.5) är syftet med paragrafen att ge utomstående intresserade en viss möjlighet att, innan ett vattenföretag utförs, påverka utformningen av detta, om de därigenom kan vinna betydande nytta. Förutsättningen är i första hand att företagets egentliga ändamål inte eftersätts. Självfallet måste därutöver krävas att den utomstående intressentens nytta är av verklig betydelse i första hand för honom själv. Därjämte kan eventuella samhällsekonomiska vinster av ett samgående böra observeras. Det bör emellertid framhållas att intressenten inte blir delägare i företaget. Skulle förutsättningarna för samfällighetsbildning enligt 6 eller 7 kap. vara uppfyllda, är paragrafen inte tillämplig. Företaget skall ägas och skötas av initiativtagaren som emellertid genom bestämmelsen kan bli underkastad skyldighet att i sitt handlande ta hänsyn också till den utomståendes intresse.

I paragrafens andra stycke har upptagits regler om ersättning till företagare som på grund av bestämmelsen i första stycket får finna sig i modifikationer i planerade vattenföretag. Den utomstående intressentens skyldighet härvidlag överensstämmer helt med vad som enligt 9 kap. 4 och 7 §§ gäller för den som fått rätt att begagna annans anläggning i vatten.

Åtgärder m. m. till skydd för fisket

12 §

Paragrafen, som i huvudsak motsvarar 2 kap. 8 § första stycket VL och hänvisningar till detta stadgande i 3 kap. 2 § andra stycket, 5 kap. 5 §, 6 kap. 8 § samt 7 kap. 41 § första stycket och 49 § samma lag, innehåller bestämmelser om skyldighet för den som utför vattenföretag att vidta eller tåla åtgärder till skydd för fisket.

I motsats till vad som uttryckligen stadgas i gällande VL är skyldigheten enligt paragrafen inte begränsad till åtgärder till skydd för den egentliga vandringsfisken, dvs. främst ål och vissa laxfiskar. I praxis har nämligen 2 kap. 8 § VL allmänt tillämpats också till skydd för annan fisk, t. ex. gädda och abborre (se af Klintberg s. 60). Utredningen har ansett att denna praxis bör lagfästas. Stadgandets ordalydelse har ändrats i enlighet härmed.

I fråga om de åtgärder som kan föreskrivas med stöd av stadgandet avses inte någon ändring i förhållande till gällande VL. De åtgärder som sålunda kan komma i fråga är t. ex. anläggande av fisktrappa eller ålyngelledare eller upptransport av yngel eller lekfisk. Vidare kan företagaren förpliktas att ställa i ordning nya lekplatser eller att anlägga och driva fiskodlingsanstalt.

Företagaren skall vidare vara skyldig att släppa fram det vatten och underkasta sig erforderliga föreskrifter i övrigt som behövs till skydd för fisket. Som framhölls av departementschefen i samband med ändring år 1954 i 2 kap. 8 § (prop. 1954:23 s. 26 f.) bör en strävan därvid bl. a. vara att minimivattenföringen i ett vattendrag om möjligt inte tillåts gå ned under den naturliga lågvattenföringen. Detta är emellertid inte ett oeftergivligt krav utan får bedömas från fall till fall.

Till skydd för fisket kan också meddelas förbud för företagaren att fiska inom visst område. Även andra än denne kan emellertid behöva omfattas av ett sådant förbud (jfr 2 kap. 14 § andra stycket VL). Ett särskilt stadgande härom har intagits i 9 kap. 5 §.

Liksom enligt gällande VL skall skyldigheten för företagaren att vidtaga åtgärd till skydd för fisket kunna ersättas med en förpliktelse för denne att betala särskild avgift för lokala fiskevårdsåtgärder i fiskerimyndighets regi. En bestämmelse härom har intagits i 11 kap. 5 §.

Företagarens skyldighet att utföra anordningar för fiskens framkomst eller bestånd är inte ovillkorlig. Ställning till behovet av särskild anordning får tagas i varje särskilt fall. Skyldigheten att utföra särskilda åtgärder skall också, i enlighet med det nyss anförda, helt eller delvis kunna ersättas med en skyldighet att erlägga fiskeavgift, om det är lämpligare. Utredningen har därför ansett att det inte behövs någon uttrycklig motsvarighet till stadgandet i 2 kap. 8 § första stycket andra meningen VL om möjlighet för företagaren att vinna befrielse från skyldigheten att utföra ifrågasatt anordning.

Skyldigheten att utföra fiskebefrämjande åtgärder, som kommer att inträda i sådana fall då förprövningsskyldighet föreligger, skall fastställas av tillståndsmyndigheten i samband med meddelande av tillstånd till företaget eller, efter tillståndsmyndighetens bestämmande, av fastighetsdomstolen i samband med skaderegleringen.

I andra stycket av 2 kap. 8 § VL har stadgats en möjlighet till omprövning av meddelade bestämmelser till skydd för fisket. I VL-förslaget motsvaras detta stadgande av 15 kap. 14 och 18 §§.

4 kap. Andelskraft

1–3 §§

De år 1974 i 2 kap. 6 och 7 §§ VL införda reglerna om andelskraft har med vissa huvudsakligen redaktionella ändringar införts i detta kapitel. I fråga om

den närmare motiveringen till paragraferna hänvisas till SOU 1972:14 och prop. 1974:83 s. 170 f. och 186 f.

Som framgår av specialmotiveringen till 15 kap. 12 § föreslår utredningen inte någon motsvarighet till 2 kap. 23 § VL. Detta medför att rätt till andelskraft enligt VL-förslaget inte kan grundas på rätt till ersättning för vattenkraft som avses i detta stadgande (jfr 2 kap. 6 § första stycket sista punkten VL).

Ett fall då omprövning av rättsförhållandet mellan parterna enligt 2 § skall kunna påkallas är att tillståndsbeslut omprövas enligt 15 kap. 13 §.

En motsvarighet till 2 kap. 6 § fjärde stycket VL har intagits bland de processuella bestämmelserna, se 15 kap. 8 § andra stycket punkt 9. Av tredje stycket i nämnda paragraf framgår att fråga om tillhandahållande av andelskraft skall kunna av vattenrättslig tillståndsmyndighet överlämnas till fastighetsdomstolens avgörande, något som ofta torde vara lämpligt eftersom det närmast gäller ett internt förhållande parter emellan.

Frågor om omprövning av rätt till andelskraft skall prövas av vederbörande fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål. Frågor enligt 2 § avser endast rättsförhållandet mellan kraftstationens ägare och andelskraftens mottagare och skall därför handläggas som stämningsmål, se 18 kap. 3 § punkt 1 (jfr 11 kap. 17 § 22 VL). Överflyttning enligt 3 § skall handläggas som ansökningsmål, se 18 kap. 2 § punkt 2 (jfr 11 kap. 17 § punkt 21 VL).

5 kap. Särskilda bestämmelser om grundvattentäkt

Vattenlagsutredningen har, som tidigare flera gånger framhållits, strävat efter att i så stor utsträckning som möjligt ha gemensamma bestämmelser för alla typer av vattenföretag. Det har emellertid inte varit möjligt att helt undvika särbestämmelser rörande vissa företagstyper. Sådana särbestämmelser har, såvitt avser grundvattentäkt, intagits i förevarande kapitel.

Större delen av grundvattentäktsreglerna i 2 kap. 42–61 §§ VL kommer att täckas av VL-förslagets mera generella bestämmelser, t. ex. i fråga om tillåtlighet, tvångsrätt och förprövningsskyldighet. Vidare har en motsvarighet till omprövningsstadgandet i 2 kap. 56 § första stycket VL fått sin plats bland omprövningsreglerna i 15 kap. Nuvarande regler i 2 kap. 62–68 §§ om skydd för grundvatten har fått motsvarigheter i 8 kap. om skydd för vattenförsörjningen. Vattenlagsutredningen har emellertid ansett att motsvarigheter i VL-förslaget därutöver bör finnas till nuvarande 2 kap. 42 § andra stycket och 57 § VL. Bestämmelser härom har meddelats i förevarande kapitel.

1 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 42 § andra stycket VL. Den stadgar att vid tillämpning av lagen skall flera anläggningar som tillgodogör samma grundvattentillgång och som tillhör samme ägare betraktas som en grundvattentäkt, om anläggningarna inte är avsedda för helt skilda behov.

Huruvida en eller flera vattentäkter skall anses föreligga är bl. a. av betydelse för frågan om förprövning skall ske. Även för bedömningen av

frågor rörande omprövning av tillstånd till vattentäkt kan täktens natur vara av betydelse.

2 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 57 § VL och möjliggör fördelning av grundvatten för hushållsförbrukning mellan flera fastigheter.

Med hushållsförbrukning förstås här, liksom på andra ställen i VL-förslaget, användande av vatten för matlagning, disk, tvätt, bad och bevattning av gräsmattor och rabatter i anslutning till bostadshus. Även vattning av kreatur räknas som hushållsförbrukning. Utanför begreppet faller däremot t. ex. bevattning för jordbruksändamål eller användning av vatten i handelsträdgård eller för driften av en fabrik (jfr NJA II 1940 s. 35).

Fråga om fördelning som avses med stadgandet prövas i dag av allmän domstol. Utredningen föreslår att fördelningsfrågan i stället prövas av vederbörande fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål, se 18 kap. 3 § punkt 2.

6 kap. Särskilda bestämmelser om markavvattningsföretag

Detta kapitel innehåller särbestämmelser om markavvattningsföretag, dvs. dikning, årensning, sjösänkning, invallning och översvämningsskydd enligt den närmare definition som lämnas i 1 kap. 1 § punkt 8 i detta förslag. Kapitlet har två avdelningar, Delaktighet (1–7 §§) och Markavvattning genom väg m. m. (8–11 §§). Några bestämmelser om förvaltningen av markavvattningsföretag är inte medtagna. Som tidigare nämnts skall i stället LFS kunna tillämpas.

Som framgår av den allmänna motiveringen har utredningen funnit möjligt att utforma de materiella reglerna om vattenföretag i allmänhet på ett sådant sätt att de i allt väsentligt täcker in även markavvattningsföretagen. Tillåtlighetsregler och regler om tvångsrätt har således kunnat göras gemensamma. Detta beror bl. a. på att skador genom dessa företag – t. ex. försämrade betingelser för fiske och fågelliv – i princip inte skiljer sig från skador av andra vattenföretag.

I vissa hänseenden behövs emellertid särregler för markavvattningsföretagen. Detta hänger främst samman med att dessa företag i betydande utsträckning utförs inom ramen för samfälligheter, vilket i sin tur är en följd av att de positiva verkningarna ofta kommer flera fastigheter till del. Dessa verkningar, som utgörs av höjd alstringsförmåga och ökade möjligheter att utnyttja marken, följer nämligen inte fastighetsindelningen utan begränsas av höjdlinjerna i terrängen och andra naturförhållanden. I motsats till många andra gemensamhetsanläggningar innebär markavvattningsföretagen en s. a. s. oundviklig nytta för flertalet fastigheter inom ett visst geografiskt område, vars utsträckning kan variera allt efter det sätt på vilket företaget rent tekniskt utformas. När flera fastigheter sålunda drar nytta av företaget, är det givetvis rimligt att de också skall deltaga i dess utförande. De speciella reglerna för markavvattningsföretag bör därför främst avse bestämmande av det yttre omfånget på företaget och den interna kostnadsfördelningen mellan

dem som deltar. I nuvarande VL föreligger på dessa områden en ytterst detaljerad reglering, vari bl. a. ingår bestämmelser om olika slags båtnad. Bakom detta regelkomplex ligger främst tanken att å ena sidan stimulera tillkomsten av nya företag genom bidrag från alla positivt berörda och å andra sidan skydda vissa delägare från ekonomisk olägenhet och förlust genom jämkning och anstånd med avseende på bidragsskyldigheten.

Med markavvattningsföretagens egenskap att utgöra samfälligheter sammanhänger också att prövningsförfarandet för dem måste, liksom enligt nuvarande VL, utformas på ett delvis annat sätt än för andra vattenföretag, nämligen som förrättning.

I enlighet med de reformkrav som sedan länge gjort sig gällande har utredningen sökt att, med bibehållande av det väsentliga innehållet i nuvarande anslutnings- och fördelningsregler, ge de nya bestämmelserna enklast möjliga form. En riktlinje har också varit att i någon mån frångå gällande VL:s dikningsvänliga delaktighetsregler utan att därvid lägga hinder i vägen för tillkomsten – och omstruktureringen – av de olika markavvattningsföretagen. Som förebild därvid har i stor utsträckning kunnat tjäna AL:s motsvarande bestämmelser på området. Någon fullständig anslutning till dessa är dock av olika skäl inte möjlig. Det gäller särskilt i fråga om anslutningsrätt och anslutningstvång, där inte minst markavvattningsföretagens beroende av rena naturförhållanden föranleder en annan utformning av bestämmelserna.

Däremot kan den med delaktigheten intimt förbundna frågan om den s. k. båtnadsberäkningen lösas enligt samma linjer som i AL och FBL. I stort sett motsvarande ordning förordades redan av utredningen om vattenlagens torrläggningsbestämmelser (SOU 1968:51 s. 35 f.). Dess förslag i denna del fick ett så gott som odelat positivt mottagande vid remissbehandlingen. Skyldigheten att deltaga i företaget bör således grundas på en bedömning av den totala positiva effekten, nyttan, som företaget kan väntas innebära för en fastighet. Med nytta avses, liksom i FBL och AL, den värdehöjning företaget kommer att innebära för en fastighet. Värdet kan allt efter omständigheterna beräknas som marknadsvärde, avkastningsvärde eller ett mellanliggande värde.

Även vissa andra bestämmelser som rör delaktigheten i markavvattningsföretag har kunnat utformas i nära anslutning till AL. Det gäller i första hand möjligheten att ompröva företaget i olika hänseenden. Bestämmelser härom har emellertid sin plats bland förrättningsreglerna. I förevarande kapitel återfinns materiella regler om viss ekonomisk uppgörelse vid ändring i delaktigheten, om verkan av olika fastighetsbildningsåtgärder och om överenskommelse mellan delägarna.

En delaktighetsfråga som utredningen ansett sig böra särskilt beakta är föranledd av den speciella form av markavvattning som fordras för att minska olägenheterna av flöden från hårdgjorda ytor utanför detaljplanerat område. Motsvarande åtgärder inom sådant område kan, som anförts i specialmotiveringen till 1 kap. 1 § punkt 8, inte hänföras till markavvattningsföretag. Det är framför allt avledande av dagvatten från motorvägar och andra större allmänna vägar som på sina håll givit upphov till vissa problem i förhållande till jordbruket. Ej sällan medför vägbyggen behov av markavvattning för att

förbättra den mark där vägen dras fram, och dessutom behövs anordningar för att avleda nederbörden från vägbana och slänter. Ibland kan det då te sig praktiskt och ekonomiskt önskvärt att dylika arbeten som ankommer på väghållaren utförs inom ramen för ett markavvattningsföretag. Med nuvarande bestämmelser är detta ej möjligt annat än i de undantagsfall då väghållaren äger vägmarken. I olika sammanhang har framförts önskemål om att väghållaren, som i dessa fall praktiskt taget alltid är statens vägverk, likställs med fastighetsägare.

För vägverket skulle det emellertid innebära betydande administrativa svårigheter att som delägare fortlöpande bevaka sina intressen i alla de markavvattningsföretag som på nu antytt sätt berörs av allmän väg. Det har också framhållits att vägbyggares skyldighet att beakta motstående intressen och att utge ersättning uttömmande regleras i VägL och i VL:s särskilda regler om byggande och bekostande av vägtrummor m. m.

Dessa invändningar får utan tvivel anses äga avsevärd tyngd. Å andra sidan kan inte bestridas att skyldighet och rätt för väghållare att ingå i en markavvattningssamfällighet i åtskilliga fall är befogad. Exempelvis kan ett vägbygge nödvändiggöra omfattande utvidgning av ledningar inom ett angränsande markavvattningsföretag eller medföra ett påtagligt dyrare underhåll, som kanske dessutom är svårt att på förhand beräkna. I sådana och liknande fall kan det vara rimligt att väghållaren ingår som delägare i samfälligheten. Han torde ej sällan själv ha visst intresse av att i denna egenskap bevaka och påverka företagets skötsel, främst i fråga om underhållsåtgärder. Samtidigt skulle också väghållarens tekniska resurser kunna komma företaget till godo. Ett annat exempel är att det under projektering av ett markavvattningsföretag visar sig att detta bör utföras på ett visst sätt för att tillgodose ett förutsebart behov av dagvattenavledning från en planerad, ännu icke byggd väg. Här talar inte minst samhällsekonomiska skäl för att väghållaren redan från början medverkar som delägare vid företagets utformning.

Utredningen har mot bakgrund av det nu sagda velat öppna möjlighet för väghållare att ingå som delägare i markavvattningsföretag liksom naturligtvis också ge övriga markavvattningsintressenter rätt att kräva väghållarens deltagande. Det torde vara svårt att i lagen närmare ange alla tänkbara fall där sådan delaktighet skall äga rum. Klart är dock att den bör begränsas till situationer där omständigheterna med viss styrka talar för väghållarens medverkan. En regel i ämnet bör därför ges det innehållet att väghållare skall deltaga i markavvattningsföretag, om detta avsevärt kan påverkas av vägen och dessutom särskilda skäl för delaktighet föreligger. En sådan delaktighet innebär att lagens regler om fastighet och fastighetsägare så långt det går skall tillämpas på väghållaren. Den medför däremot inte ändring i de särskilda reglerna för väghållare som föreslås i 8–10 §§ om utförande och bekostande av vägtrummor m. m.

Bestämmelserna om markavvattning genom väg behandlas närmare i samband med 8–11 §§.

Delaktighet

1 §

Paragrafens första stycke innehåller bestämmelser om rätt och skyldighet att deltaga i markavvattningsföretag. Den ersätter närmast 7 kap. 20, 22, 44 och 51 §§ VL.

Delaktigheten bestäms förutom av sökandens yrkande av kravet på att företaget, om det är lämpligt, skall bli till nytta för flera fastigheter. När förrättningsmannen skall ta ställning till hur ett företag lämpligen bör anordnas, har han att utgå från vad som begärts av sökanden och dem som förenat sig med honom. Är alla ense om vilka som skall deltaga och begär inte någon annan att företaget skall utvidgas till hans fastighet, bör det få utföras i enlighet med ansökan, givetvis under beaktande av lagens allmänna tillåtlighetsvillkor. Vägrar någon fastighetsägare som sökanden har angivit att medverka, har förrättningsmannen i första hand att utifrån ekonomiskt-tekniska lämplighetsöverväganden lösa frågan. Detsamma gäller om en fastighetsägare mot sökandens vilja begärt att företaget skall utsträckas även till hans fastighet. Härvid får också beaktas sådana omständigheter som anges i 7 kap. 20 § VL, dvs. att utvidgningen är förenlig med det sökta företagets ändamål och inte medför oskäliga kostnadsökningar. Beträffande den som vägrar sin medverkan eller motsätter sig annans deltagande och därav föranledd utvidgning bör prövas, om han har beaktansvärda skäl för sin inställning. Ett sådant kan vara att han avser att på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt på egen hand anordna markavvattning på sin fastighet. Det kan också tänkas att nyttan för hans del av någon anledning inte är så påtaglig som för andra deltagare. Personliga skäl kan undantagsvis böra beaktas. I fall som de nu nämnda kan det vara lämpligt att hans fastighet, åtminstone tills vidare, lämnas utanför företaget. Vid tillämpningen av reglerna bör hållas i minnet att delaktighetsfrågan kan omprövas enligt de särskilda bestämmelserna därom.

I likhet med vad som för närvarande gäller har rätten att påfordra tvångsanslutning försetts med en inskränkning. Denna utgörs av krav på båtnadsmajoritet vid sjösänkning och invallning. Sådana företag är i allmänhet relativt omfattande och har av gammalt ansetts ekonomiskt riskabla. I fråga om dessa företag gäller att de som påfordrar annans deltagande själva måste få mer än hälften av den nytta som markavvattningen medför. I och för sig borde de vanskligheter som i äldre tid kan ha varit förenade med dessa företag till stor del kunna bemästras med moderna metoder och efter de erfarenheter som numera vunnits. Utredningen har likväl inte funnit tillräckliga skäl för att här ändra på gällande ordning. Regeln om majoritet i nytta kan också ses som en motsvarighet till det s. k. opinionsvillkoret i närbesläktad lagstiftning (jfr t. ex. 7 § AL).

Paragrafens andra stycke innehåller en särskild regel om väghållares skyldighet i vissa fall att deltaga i markavvattningsföretag. Motiven till bestämmelsen framgår av vad som anförts under kapitelrubriken.

2 §

Paragrafen innehåller regler om fördelning av kostnaderna för företaget på de fastigheter som enligt bestämmelsen i 1 § skall deltaga. Reglerna är utformade delvis efter förebild av 15 § AL och ersätter i huvudsak 7 kap. 23–27 §§ VL.

I första stycket föreskrivs att kostnaden för företagets utförande skall fördelas efter vad som är skäligt främst med hänsyn till den nytta företaget beräknas medföra för varje deltagande fastighet. Detta sker genom att fastigheten åsätts ett andelstal.

Som vid kapitelrubriken anförts skall nyttoberäkningen ske efter i stort sett samma grunder som enligt FBL och AL, alltså främst genom ett fastställande av nyttan för varje fastighet, tänkt såsom värdehöjning på fastigheten. Lika litet som i de nämnda lagarna har det här synts möjligt att i lagtexten ange exakt vilka faktorer som skall ingå i bedömningen. Möjligheten till en förhållandevis fri bedömning framgår av formuleringen att det främst är nyttan som skall beaktas. Olika hjälpmetoder kan givetvis komma i fråga. Beräkningen skall dock gå ut på att fastställa den totala lönsamheten, sedd i sitt företagsekonomiska sammanhang. Observeras bör att de avdrag från värdeökningen i form av fullföljds- och underhållskostnader varom talas i förarbetena till AL (prop. 1973:160 s. 215) knappast kan ge rättvisa utslag för företag av den typ som det gäller här. Underhållskostnader torde böra beaktas endast i de fall de med säkerhet kan bedömas få en påtaglig inverkan på fördelningen. Även avdrag för fullföljdskostnader bör tillämpas med försiktighet. Ett sådant avdrag kan få en helt orättvis effekt, t. ex. i det fallet att den ene av två intressenter med i övrigt likartade förhållanden redan genomfört täckdikning, medan den andre väntat därmed.

Utredningen förutsätter att anvisningar för nyttoberäkningen utfärdas av lantbruksstyrelsen och för skogsdikningens del eventuellt av skogsstyrelsen.

Bestämmelsen i andra stycket innebär att företaget vid behov kan delas upp i avdelningar för fastställande av särskilda andelstal för varje avdelning. Bestämmelsen har tillkommit med tanke på sådana olikheter i naturförhållandena inom den berörda marken som annars skulle medföra orättvisor.

Enligt paragrafens tredje stycke skall andelstal också fastställas för underhållsskyldighetens fördelning. Normen härför är densamma som beträffande anläggningskostnaderna, vilket inte nödvändigtvis behöver medföra att samma fastighet får lika andelstal för utförande och underhåll.

3 §

Paragrafen, som ersätter 7 kap. 21 § VL och är utformad i nära överensstämmelse med 14 § AL, reglerar vissa samfällighetsfrågor.

I första stycket uttalas att till markavvattningsföretag hörande anläggningar och rättigheter – bl. a. rätt till utrymme – är samfällda för de i företaget deltagande fastigheterna. Härmed avses att de är sakrättsligt knutna till dessa fastigheter. På samma sätt skall inlöst mark utgöra samfälld egendom för de fastigheter för vilka inlösen skett.

I andra stycket anges att de fastigheter som deltar i företaget utgör en

samfällighet för företagets utförande och drift. Ordet samfällighet används här i betydelsen fastighetssammanslutning. För samfällighetens organisation och förvaltning skall enligt utredningens förslag gälla LFS. Särskilda bestämmelser som motsvarar 7 kap. 61–65 §§ VL behövs därför inte.

4 §

Paragrafen, som delvis utformats med 37 § AL som förebild, innehåller bestämmelser om den ekonomiska regleringen när fastighet inträder i bestående markavvattningssamfällighet eller när fastighets andelstal höjs.

Gemensam egendom av någon betydelse torde endast undantagsvis förekomma i markavvattningsföretag. Den som efter företagets fullbordande inträder som delägare får därför i regel inte del i någon ytterligare egendom. Emellertid kan han komma att dra betydande fördel av tidigare bekostade anläggningsarbeten. Möjlighet bör därför finnas att i efterhand låta honom till företaget erlägga en med hänsyn till omständigheterna skälig del av kostnaderna för dessa arbeten. Beslut om sådan ersättning får om inte överenskommelse träffas meddelas vid förrättning enligt 16 kap. 28 §. Något behov av att tillerkänna även en utträdande rätt till ekonomisk kompensation torde inte föreligga.

När en redan ansluten fastighets andelstal höjs vid ny förrättning eller genom överenskommelse, kan det, i synnerhet om höjningen är betydande, vara befogat med en ekonomisk reglering av samma slag som vid nyanslutning. Bestämmelsen i andra stycket avser att tillgodose detta behov.

5 §

Paragrafen, som helt överensstämmer med 41 § AL, innehåller bestämmelser om verkan av att fastighet som är ansluten till ett markavvattningsföretag ingår i sammanläggning eller i sin helhet överförs till annan fastighet genom fastighetsreglering.

I de båda här avsedda fallen övergår den ursprungliga fastighetens skyldigheter gentemot övriga delägare automatiskt på den nybildade fastigheten. Något särskilt beslut därom erfordras således inte. Förhållandena kan dock tänkas vara sådana att den ändrade fastighetsindelningen av särskild anledning bör föranleda en omfördelning av andelstalen. Denna fråga får då prövas enligt 16 kap. 28 §.

6 §

Denna paragraf, som helt överensstämmer med 42 § AL, möjliggör en provisorisk omfördelning av andelstalen, när en fastighet delas eller en fastighetsdel förs över till annan fastighet genom fastighetsreglering.

I samband med förrättning för delning av fastighet som är ansluten till dikningssamfällighet får fastighetsbildningsmyndigheten enligt paragrafens första stycke fördela fastighetens skyldigheter mot företaget på de olika delarna. Enligt andra stycket kan motsvarande ske, när en fastighetsdel genom fastighetsreglering överföres till en annan fastighet. Fördelningen görs efter de grunder som anges i 2 §. Avsikten är dock inte att det skall ske

någon mera ingående utredning. Som framgår av tredje stycket är nämligen beslutet provisoriskt, vilket innebär att det inte hindrar en omprövning vid ny vattenlagsförrättning enligt 16 kap. 28 §. Då bortses från beslutet i fastighetsbildningsärendet.

7 §

Dikningsföretag kommer numera ofta till stånd på grundval av frivilliga överenskommelser mellan intressenterna. Utredningen anser emellertid att företagen så långt som möjligt bör bildas vid förrättning, bl. a. med hänsyn till den sakrättsliga verkan som inträder härigenom. Har ett företag bildats genom förrättning, kan det emellertid vara en fördel om delägarna i framtiden kan komma överens om ändrad delaktighet m. m. så långt hänsyn till motstående intressen tillåter. För att överenskommelsen skall få samma verkan som ett förrättningsbeslut, bör den emellertid underställas länsstyrelsens granskning. Överenskommelsens lagenlighet och följder för berörda allmänna och enskilda intressen skall beaktas vid granskningen. Paragrafen, som delvis utformats med 43 § AL som förebild, innehåller bestämmelser härom.

Markavvattning genom väg m. m.

För framdragning av väg över diken och andra anläggningar i ett markavvattningsföretag behövs inga speciella regler i vattenlag. Här gäller reglerna i VägL som behandlar de allmänna vägarna och AL som är tillämplig på de enskilda vägarna.

I fråga om markavvattning genom befintliga vägar meddelas en rad specialbestämmelser i 7 kap. 7, 8, 11–14 och 16–19 §§ VL som kompletteras med bestämmelser om järnväg och spårväg i 9, 10 och 15 §§ samma kapitel och i lagen (1920:460) om vad vid anläggande av järnväg eller spårväg bör iakttagas till tryggande av närliggande marks torrläggning (järnvägslagen). Bestämmelserna avser främst kostnaderna vid byggande av vissa för markavvattningsföretag erforderliga trummor, broar och liknande anordningar. Reglerna, som måste karakteriseras som svåröverskådliga och delvis helt föråldrade, innebär i stort sett att väghållare och järnvägsägare är skyldiga att utföra och bekosta trummor och broar genom väg och banvall. Frågorna härom är av väsentlig ekonomisk betydelse, eftersom nästan varje markavvattningsföretag har någon kontakt med väg eller järnväg och de ifrågavarande anordningarna ibland kan vara mycket kostnadskrävande. Utredningen vill därför här något närmare gå in på hithörande spörsmål.

Den nuvarande ordningen kan sägas vara ett av uttrycken för VL:s strävan att främja jordbruksnäringen och stimulera till nyodling. Utvecklingen har efter hand medfört andra ekonomiska och sociala värderingar på dessa områden. Därtill kommer att den moderna väglagstiftningen utmärkes av viss återhållsamhet med intrångsersättningar. Enligt VägL och AL ges, såvitt nu är i fråga, i princip ersättning endast när utrymme på fastighet tas i anspråk för vägändamål.

Med hänsyn till vad som nu sagts skulle man kunna överväga en reglering som innebär rätt för markavvattningsföretaget att alltid få till stånd

vattenavlopp genom väg men som samtidigt ålägger företaget att bekosta arbetet. Emellertid talar billighetsskäl för den nuvarande, för jordbruksnäringen gynnsamma ordningen. Den har tillämpats under mer än ett halvsekel utan några större olägenheter och torde vara tämligen fast förankrad hos berörda parter. I varje fall när det gäller jordbruksfrämjande åtgärder beträffande redan existerande vägar synes därför någon mera genomgripande förändring knappast påkallad. Den nuvarande ordningen, som i stort sett innebär att väghållaren bekostar åtgärder inom allmän väg som behövs för torrläggning intill högst 1,2 meters djup av åker och äng, kan alltså i princip upprätthållas för sådana vägar. Från ängsmark torde man dock kunna bortse i sammanhanget. Vägens eller åkermarkens ålder bör, i motsats till vad som för närvarande är fallet, inte längre tilläggas någon betydelse i ersättningsfrågan. Visserligen är 1,2-metersregeln stel men den får å andra sidan anses godtagbar för så gott som alla jordar. Härtill kommer att den förebygger omständliga utredningar och diskussioner i det enskilda fallet.

Vad nu sagts avser endast vägar som har färdigplanerats före nya VL:s ikraftträdande. I övrigt synes utvecklingen under senare år på väglagstiftningens område böra leda till vissa ändringar och till förenkling av lagreglerna, bl. a. så att allmänna och enskilda vägar behandlas på samma sätt.

Väglagstiftningen kräver numera att en allsidig och detaljerad planering föregår vägbyggena. Syftet är bl. a. att planeringen så långt som möjligt skall minska olägenheterna för motstående intressen. Berörda sakägare får därvid tillfälle att framföra sina synpunkter. Utredningen vill i detta sammahang hänvisa till 15–17 §§ VägL och därtill anslutande 24–30 §§ i vägkungörelsen (1971:954). Projektering av vägtrummor och liknande anordningar sker, åtminstone beträffande allmänna vägar, regelmässigt i samråd med lantbruksnämnden eller särskild hydroteknisk expertis. Man kan i det stora hela utgå från att markägarnas rimliga intressen både i fråga om befintlig och planerad markavvattning beaktas på ett sådant sätt att erforderliga åtgärder vidtas på väghållarens egen bekostnad som ett naturligt led i vägens byggande. Det sagda torde äga tillämpning också beträffande enskild väg som tillkommer efter förrättning enligt AL.

Självfallet bör dock dessa väghållarens förpliktelser inte fritaga markägaren från skyldighet att aktivt medverka i vägens planering. Gör han det genom att hos väghållaren tillkännage sina anspråk innan vägbygget påbörjas, bör han å andra sidan normalt sett vara garanterad att adekvata åtgärder kommer att utföras på väghållarens bekostnad, vare sig det sker i samband med vägens byggande eller därefter, t. ex. i anslutning till markavvattningsföretagets genomförande. Försummar markägaren att i rätt tid framställa anspråk på åtgärder och underlåter sedan väghållaren att beakta hans intressen i samband med vägbygget, bör ansvaret för kostnaderna drabba markägaren. För att riskerna för framtida rättsförluster på grund av bevisningssvårigheter skall begränsas, bör markägaren ha att framställa sina anspråk skriftligen.

Rättigheter och skyldigheter som nu sagts bör tillkomma markägare oavsett ägoslag och markens användningssätt. Den särställning som gällande lag tillerkänner åker och äng bör alltså inte behållas i vidare mån än som har sagts förut.

I de fall då väghållaren skall bekosta anordningar för vattenavlopp genom

väg bör kostnadsansvaret vara begränsat i vissa hänseenden. Bl. a. kan ett visst ekonomiskt medansvar för markägaren te sig rimligt, då denne därigenom kan bringas att avstå från anspråk som är mindre realistiska. Sålunda bör väghållaren kunna kräva att markägaren företer en konkret markavvattningsplan, om den begärda åtgärden med vägen är omfattande. Särskilt när det är tveksamt hur ett planerat markavvattningsföretag skall utföras synes det väsentligt att väghållaren sätts i tillfälle att ta del av utredning rörande företagets utsträckning och de vattenmängder som kan behöva avbördas genom trummor m. m. Anspråken på exakthet bör därvid inte ställas för högt.

Enligt 7 kap. 17 § VL är väghållares kostnadsansvar begränsat till belopp motsvarande den skada som skulle ha uppstått, om åtgärd för avlopp genom vägen inte vidtages. Denna begränsning, som innebär en viss garanti för att ekonomiskt mindre väl motiverade dikningsföretag inte kommer till stånd, synes samhällsekonomiskt motiverad och bör behållas i en ny lag. I sin nuvarande lydelse förutsätter regeln att väghållarens kostnad väsentligt överstiger skadan. Utan att dess praktiska funktion äventyras torde man kunna inskränka den till de fall då skillnaden mellan kostnad och skada är uppenbar. Eventuell tvist i saken får lösas vid förrättning, om sådan pågår, och eljest vid behörig fastighetsdomstol för vattenmål.

Vad som hittills sagts har väsentligen rört vattenavlopp genom väg. I fråga om järnväg kan till en början konstateras att nybyggnadsverksamheten är mindre men ingalunda betydelselös, vilket är särskilt påtagligt om man, såsom bör ske, med järnväg likställer tunnelbana och spårväg på särskild banvall. Närmare författningsmässig reglering motsvarande vad som gäller vid tillkomsten av vägar föreligger inte. För enskilda järnvägar, avsedda för allmän trafik, erfordras jämlikt kungörelsen (1967:604) om tillsyn över enskilda järnvägar, spårvägar och tunnelbanor att särskild arbetsplan upprättas. Denna skall fastställas av vägverket. Enligt järnvägslagen föreligger möjlighet till visst förrättnings- och utställningsförfarande, men dessa mera formbundna institut används praktiskt taget aldrig numera. Samråd äger rum med sakägare och sakkunnig myndighet, främst lantbruksnämnden. Liksom i fråga om vägar torde man således för framtiden kunna utgå från att markavvattningsintresset tillgodoses vid tillkomsten av en järnväg eller jämförlig kommunikationsanläggning. Samma regler bör därför kunna gälla för dessa som för vägarna. Järnvägslagen synes kunna upphävas.

Förevarande avdelning ersätter 7 kap. 7–19 §§ VL och järnvägslagen som alltså bör upphävas.

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätt att utföra sådana anordningar genom väg som behövs för markavvattning men också regler om kostnadsansvaret för dylika åtgärder. De anordningar som vanligen kommer i fråga utgörs av trummor genom vägbankarna men i undantagsfall torde andra anläggningar kunna fordras, t. ex. mindre broar o. d.

Bestämmelserna i paragrafen avser såväl allmän som enskild väg. Liksom enligt gällande rätt görs dock undantag för mindre vägar för en fastighets interna transporter, s. k. ägovägar, och för utfartsvägar av likartad beskaf-

fenhet. För ingrepp i dessa ägo- och utfartsvägar gäller lagens vanliga tvångsrätts- och ersättningsbestämmelser.

Enligt specialregeln i paragrafens första stycke för allmänna vägar och enskilda vägar i allmänhet får väghållaren, om han vill, själv ombesörja åtgärderna. Regeln motiveras bl. a. av säkerhetsskäl. Det är ofta olämpligt att annan än väghållaren gör ingrepp av den omfattande natur det här kan röra sig om. Skulle väghållaren anse markavvattningsföretaget skickat att själv ta hand om arbetet, bör han å andra sidan kunna avstå från sin rätt enligt lagrummet.

I andra stycket behandlas kostnadsfrågan. Den principiella utgångspunkten är att den som svarar för markavvattningsföretaget skall betala trumkostnader likaväl som övriga arbeten för företagets utförande. Han kan dock undgå detta om han, innan vägen börjat byggas, begärt de åtgärder som med tanke på framtida markavvattning kan behövas. Vad som skall anses som byggande av väg framgår av 10 § första stycket VägL. Dit räknas även omläggning i ny sträckning samt annan ombyggnad och förbättring av väg.

För vägar som tillkommit eller ändrats före nya VL:s ikraftträdande gäller av skäl som redovisats under avdelningsrubriken en särskild ordning. Den innebär att väghållaren bekostar åtgärd som behövs för jordbrukets avvattning av åkermark intill 1,2 meters djup. Syftar åtgärden till djupare markavvattning, följer av huvudregeln att markavvattningsföretaget får bära merkostnaderna. Kostnaderna för avvattning av annat än åkermark, t. ex. ängs- eller skogsmark, skall alltid betalas av företaget.

Tredje stycket uppställer vissa krav på den begäran en markägare eller ett markavvattningsföretag måste göra hos väghållaren för att kunna åberopa den fördelaktiga kostnadsregeln i andra styckets första punkt. Begäran skall i fråga om allmän väg alltid framställas till statens vägverk, närmast vägförvaltningen i länet. Beträffande enskild väg skall den vanligen riktas till den fastighetsägare, vägförening eller samfällighetsförening (vägsamfällighet) som är ansvarig för väghållningen. Om väghållare ännu ej finns, kan framställning i stället göras till den som handlägger vägförrättningen. Framställningen skall ha skriftlig form. Gäller det mer omfattande åtgärder, alltså sådana som i kostnadshänseende eller på annat sätt går utöver normala anordningar, krävs också företeende av en plan för det tilltänkta markavvattningsföretaget. Hur denna plan skall vara beskaffad för att kunna godtas har inte ansetts möjligt att närmare ange i lagen. Å ena sidan skulle det föra för långt att alltid fordra ett fullständigt sakkunnigförslag, å andra sidan behöver givetvis alltför lösa beräkningar om företagets omfattning inte beaktas. Lantbruksnämndens medverkan torde i allmänhet vara en garanti för att mindre seriösa projekt inte förs fram.

9 §

Paragrafen, som delvis motsvarar 7 kap. 17 § VL, ger väghållaren rätt att i vissa fall lämna ersättning för skada genom försämrad markavvattning i stället för att bekosta erforderliga åtgärder för vattenavlopp. Sådan rätt föreligger då kostnaden för trumma m. m. uppenbarligen överstiger värdet av den skada som uppstår om trumma ej utförs.

Tvist rörande skadans omfattning torde främst kunna uppstå under markavvattningsförrättning. Det blir då förrättningsmannens sak att träffa avgörande. Emellertid kan också tänkas att markägaren, när väghållaren vill begagna sig av möjligheten att betala skadestånd, finner det utsiktslöst att inleda förrättning. Han bör då efter stämning kunna få ersättningsfrågan prövad av domstol. Sådant mål behandlas enligt 18 kap. 3 § punkt 3 som vattenmål.

10 §

Paragrafen, som har sin nuvarande motsvarighet i 7 kap. 14 § VL, innebär att bestämmelserna i 8 och 9 §§ görs dispositiva och ej heller kan åberopas mot dom eller förrättningsbeslut. Detta gäller dock inte rätten för markägare att på egen bekostnad få till stånd erforderliga åtgärder för vattenavlopp genom vägar.

11 §

I paragrafen stadgas att de särskilda bestämmelserna om markavvattningsåtgärder beträffande väg också skall gälla för järnväg och tunnelbana samt spårväg på särskild banvall. Stadgandet innebär bl. a. att vad i 8–10 §§ sägs om väghållare skall vara tillämpligt på ägaren av kommunikationsanläggningen.

7 kap. Samfälligheter för vattenreglering och vattenöverledning

I 1 kap. 1 § punkt 2 VL-förslaget har vattenreglering definierats som ändring av vattenföringen i vattendrag eller av avbördningen från sjö, när syftet med åtgärden är att förbättra hushållningen med vattnet. Denna definition täcker all slags vattenreglering i nyttigt syfte, såsom reglering för att bättre utnyttja vattenkraft, för att få större möjligheter till bevattning, för att få mer utspädning av avloppsvatten eller för att tillgodose flera dylika ändamål samtidigt. Utanför begreppet faller däremot s. k. profilreglering liksom reglering för översvämningsskydd.

I fråga om tillåtligheten m. m. är vattenreglering underkastad samma regler som övriga vattenföretag. Särbestämmelser behövs bara för sådana regleringar som gagnar mer än en intressent. För vattenreglering kännetecknande är ju att den ofta liksom markavvattning kan medföra positiva verkningar för andra än initiativtagaren.

Sådana bestämmelser, som alltså tar sikte på det inbördes förhållandet mellan intressenterna, behövs inte för reglering med vattenförbund som huvudman. Förbunden är föremål för särskild lagstiftning som innefattar regler om medlemmarnas inbördes förhållanden.

En i lag normerad samverkan bör stå öppen för vattenregleringar för alla tänkbara ändamål. Därmed är inte sagt att denna samverkan i händelse av oenighet mellan intressenterna alltid måste kunna åstadkommas genom tvingande regler. Såvitt utredningen kunnat finna har de nuvarande bestäm-

melserna i 3 kap. VL tillämpats uteslutande på företag som tillkommit genom frivilliga överenskommelser mellan enbart fallägare. Deltagande av stat och kommun samt bidrag från företrädare för farled, flottled eller avloppsintresset är reglerade i 3 kap. VL. Sådan medverkan har dock knappast förekommit i praktiken.

Med tanke härpå har det varit naturligt för utredningen att lägga huvudvikten vid frivillig samverkan. Lagen bör alltså främst innehålla bestämmelser om själva sättet för samfällighetsbildning. Vidare bör den ange grunderna för kostnadsfördelning och förutsättningar för in- och utträde. I sistnämnda hänseenden bör intressenterna ha långtgående avtalsfrihet. På samfällighetens interna organisation bör LFS göras tillämplig.

Från bl. a. kraftintressets sida har framhållits att det också är nödvändigt med bestämmelser om tvångsdelaktighet vilka indirekt underlättar bildandet av frivilliga företag med en tillräckligt omfattande delägarkrets. Tvingande bestämmelser om anslutning torde emellertid enligt utredningens mening inte böra förekomma, när regleringen skall tillgodose flera olikartade ändamål. Att till en samfällighet tvångsvis sammanföra regleringsintressen av artskild typ är mindre lämpligt. Erfarenheten visar bl. a. på svårigheten att finna tillfredsställande normer för beräknande av varje deltagares nytta. Samverkan kan dock ibland åstadkommas på annat sätt, t. ex. genom reglerna i 9 kap. 4 § VL-förslaget om rätt att använda annans anläggning i vatten.

Bland företagen med ensartat syfte är uppenbarligen de för kraftreglering av helt dominerande betydelse. Inom dem sker nyttoberäkningen i enlighet med sedan länge vedertagna och alltmer preciserade metoder. Förutom kraftregleringsföretagen finns en annan typ där normer för fastställande av nytta och fördelning av kostnader relativt lätt torde kunna ställas upp, nämligen företag för reglering i syfte att öka möjligheten till jordbruksbevattning.

Något behov av regler för tvångsanslutning synes knappast föreligga i fråga om andra regleringsföretag. I och för sig skulle tvångssamverkan kunna tänkas också för dem. Närmast torde det då kunna bli fråga om samverkan mellan recipientintressenter, främst kommuner och större industrier. Erfarenheterna talar emellertid knappast för att det finns behov av lagstiftning i detta hänseende.

Det hittills sagda har gällt enbart regleringsföretag. Det finns emellertid en annan typ av vattenföretag som kommer till i liknande syfte som reglering, nämligen vattenöverledning enligt 1 kap. 1 § punkt 3 VL-förslaget. Överledning är i flera hänseenden att jämställa med reglering. Av intresse i nu förevarande sammanhang är att en överledning på samma sätt som en reglering mången gång kan direkt utnyttjas av flera andra företag i det berörda vattenområdet. Samverkansmöjligheterna bör därför enligt utredningens mening vara desamma. Det gäller naturligtvis främst vattenkraftproducenter, men även andra, t. ex. bevattnare, kan dra fördel av en genom överledning åstadkommen ökad vattenmängd. Eftersom reglerna om rätt och skyldighet att deltaga i vissa regleringsföretag tjänar det dubbla syftet att främja nyttiga företag och förhindra den orättvisa som skulle ligga i att någon drog nytta av företaget utan att behöva utge motprestation, synes det konsekvent att de också skall gälla överledningsföretag.

Utöver ovan antydda ändringar i gällande ordning torde en betydande lagteknisk förenkling i förhållande till 3 kap. VL vara både önskvärd och möjlig. Svåröverskådligheten i nuvarande regelsystem beror till avsevärd del på – förutom allehanda särbestämmelser för kombinerade företag – att också ägare av outbyggd fallhöjd är skyldig att ansluta sig till regleringsföretag med tvångsdelaktighet. Här synes det möjligt att gå över till en enklare ordning. Om nytta av reglering för kraftändamål får anses föreligga endast i fråga om fallhöjd som redan är utbyggd eller som, med hänsyn till föreliggande ansökan, kan beräknas bli utbyggd inom den närmaste framtiden, skulle innehavare av övriga fallhöjder i vattenområdet inte behöva ingå i samfälligheten redan vid dess bildande. Självfallet skall de vara skyldiga att träda in om och när deras fallhöjder senare byggs ut eller eljest väsentligt ändrade förhållanden inträffat. På motsvarande sätt torde även utträde ur samfälligheten kunna tillåtas, något som för närvarande inte är möjligt. Den delägare som lägger ned driften vid sina anläggningar eller av annan orsak inte kan tillgodogöra sig regleringen bör alltså kunna befrias från vidare skyldigheter mot regleringsföretaget. Någon anledning att begränsa in- och utträdesmöjligheterna till enbart regleringsföretag för kraftändamål föreligger inte, utan en bestämmelse i ämnet bör gälla generellt.

I AL finns vissa regler som medger in- och utträde om detta är motiverat av väsentligt ändrade förhållanden eller om deltagarna är överens. Deltagarkretsen får dock inte ändras så att det medför avsevärd olägenhet från allmän eller enskild synpunkt, och överenskommelser i frågan måste underställas myndighets prövning. AL:s regler i dessa hänseenden bör kunna tagas som förebild.

Enligt AL skall det vid in- eller utträde eller annan ändring i delaktighetsförhållandena ske en ekonomisk reglering mellan delägarna. Därvid görs en beräkning huruvida det föreligger under- eller överskott i företagets ekonomiska balans. Vid överskott skall en inträdande utge viss ersättning för den andel i överskottet som tillförs honom, medan en utträdande i stället skall tillerkännas vad som motsvarar hans andel. Föreligger underskott, har utträdande delägare att utge ersättning för sin andel i detta. Värderingen skall ske på grundval av återanskaffningsvärdet med avdrag för förslitning och minskad användbarhet. Enligt motivuttalanden kan den ekonomiska uppgörelsen i sista hand bli en fråga om vad som är skäligt.

AL:s ordning i fråga om ekonomisk uppgörelse synes knappast kunna tillämpas på de vattenföretag det här gäller. För regleringsföretagen torde tvärtom utgångspunkten principiellt vara den att några föreskrifter om kompensation vid in- eller utträde inte bör uppställas. Sådan kompensation synes över huvud taget från strikt ekonomiska synpunkter diskutabel. Vidare torde företagens tillgångar i allmänhet sakna omsättningsvärde. Delägarnas nytta av anläggningen påverkas som regel inte heller av att någon går ut ur företaget eller träder in däri. Såväl in- som utträde bör därför kunna ske utan kompensation åt någotdera hållet. Naturligtvis är det inget som hindrar intressenterna att avtala om en annan ordning. Det sagda torde böra gälla också för vissa regleringsföretag där tvångsdelaktighet kan förekomma, nämligen dem som avser jordbruksbevattning.

För kraftregleringsföretagens del föreligger emellertid speciella förhållanden. Antalet framtida företag av detta slag kan väntas bli mycket ringa i

förhållande till de redan befintliga. Härtill kommer den betydelsefulla omständigheten att regleringsintressenterna i de större norrlandsälvarna sedan länge tillämpar ett system med s. k. huvudavtal. Kvarstående ej utbyggda fallhöjder i dessa älvar ägs regelmässigt av företag som redan är bundna genom sådant huvudavtal. Detta ligger till grund för de nya tillstånd som tillkommer, allteftersom vattendraget byggs ut. Avtalen är baserade på gällande VL:s regler om skyldighet för fallägare som senare bygger ut sin fallhöjd att deltaga i nedlagda anläggningskostnader. De belopp som sålunda utges till övriga delägare och som i princip beräknas på den faktiska anläggningskostnaden (jfr af Klintberg s. 199) kan uppgå till avsevärd storlek. Även för framtiden är det mot denna bakgrund önskvärt att i lagen behålla en möjlighet till motsvarande gottgörelse, låt vara i något förändrad form. Avtalen berör däremot inte eventualiteten av utträde ur regleringsföretagen och den situationen synes heller aldrig ha aktualiserats. Skulle så ske, torde det emellertid inte kunna bli tal om ersättning till den utträdande. Anledningen är att utträdet – i motsats till vad som kan vara fallet vid gemensamhetsanläggningar enligt AL – inte tillför kvarstående deltagare något värde utan tvärtom kan försätta dem i sämre läge genom ökade underhållskostnader och, i ett längre perspektiv, även ökade utrivningskostnader.

Kapitlet innehåller bestämmelser om delaktighet i samfälligheter för vattenreglering och vattenöverledning och är indelat i två avdelningar. Den första omfattar 1–7 §§ och har rubriken Allmänna bestämmelser om delaktighet. Den andra har rubriken Tvångsdelaktighet och omfattar 8–11 §§.

Allmänna bestämmelser om delaktighet

1 §

Paragrafen ger grundregeln om tillkomsten av frivilliga regleringssamfälligheter. Den har delvis utformats efter förebild av 14 § andra stycket AL och kan i viss mån sägas motsvara 3 kap. 27 § första punkten VL.

Regeln i första stycket innebär att om flera fastighetsägare gemensamt ansöker om och erhåller tillstånd att utföra viss reglering, som är av stadigvarande nytta för deras fastigheter, skall genom själva tillståndet en sammanslutning av fastigheterna, en samfällighet, anses ha uppstått. Enbart det förhållandet att en sökt reglering kommer att bli till sådan nytta för flera fastigheter, exempelvis när sökanden är ett vattenförbund, medför alltså inte denna verkan, utan sökandena måste vara minst två. Det har ingen betydelse om sökandena har olika syften med regleringen. Den kan således avse exempelvis förbättrade recipientförhållanden för en och ökad kraftproduktion för en annan sökande. Som framgår av 3 kap. 10 § VL-förslaget skall regleringen emellertid ske på det sättet att den blir till största möjliga fördel för var och en av deltagarna.

I uttrycket samfällighet ligger att tillståndet till regleringen och de rättigheter och skyldigheter som sammanhänger därmed är sakrättsligt knutna till de fastigheter för vilkas nytta regleringen skall ske. Vid överlåtelse av sådan fastighet kan således dess delaktighet i samfälligheten inte

undantas. De anläggningar som behövs för företagets drift tillhör de anslutna fastigheternas ägare gemensamt. Som framgår av 11 § och specialmoteringen till denna kan i vissa fall bevattningsanläggning anslutas.

Genom bestämmelsen i andra stycket jämställs vattenöverledning med reglering såvitt gäller samfällighetsbildning och därmed sammanhängande regler.

2 §

Paragrafen behandlar frågan om kostnadsfördelning. Första stycket motsvarar delvis 3 kap. 3 § första stycket senare ledet och 10 kap. 67 § tredje stycket första meningen jämfört med 11 kap. 62 § 3 mom. tredje stycket andra punkten VL.

Liksom enligt gällande ordning bör fördelningen mellan delägarna av kostnaderna för företagets utförande och drift i princip ske så att varje delägare bidrar i mån av den nytta som beredes hans fastighet. Begreppet nytta har samma innehåll som i FBL. Inget hindrar att en fastighet har skilda andelstal för anläggnings- och för driftkostnader.

Grundsatsen om fördelning efter nyttan bör inte vara för stel. Liksom vid motsvarande bestämmelse i AL har därför regeln utformats så att hänsyn främst skall tas till nyttan. I en situation då en strikt fördelning efter nyttan av något skäl skulle te sig mindre önskvärd kan alltså viss jämkning ske med beaktande också av andra faktorer. Sådana situationer torde i stort sett vara begränsade till tvångssamfälligheter enligt 8 och 10 §§ och närmast till fall där en anslutningsskyldig likväl har vissa inte orimliga skäl till att vilja hålla sig utanför samfälligheten.

I första stycket tredje punkten öppnas möjlighet att, efter förebild av 15 § andra stycket tredje meningen AL, låta driftkostnadsbidraget utgå i form av avgifter. Grunden för avgiftens beräknande bör då lämpligen knytas till det faktiska utnyttjandet av anläggningen, vid bevattning exempelvis tillgodogjorda vattenmängder.

Andra stycket, som motsvarar 3 kap. 3 § tredje stycket VL, öppnar möjlighet för delägarna att själva komma överens om andelstalen och om hur avgifterna skall beräknas. Deras dispositionsrätt är emellertid, liksom i VL, begränsad med hänsyn till tredje man, främst panträttshavare.

3 §

Denna paragraf, som helt motsvarar 3 kap. 4 § VL, innehåller undantag från huvudregeln om regleringskostnadernas fördelning efter varje delägares nytta av företaget i dess helhet.

Bestämmelsen ger möjlighet att vid kostnadsfördelningen dela upp företaget på olika avdelningar, t. ex. på två älvgrenar. Uppdelningen sker i tillståndsärendet men får självfallet också göras till föremål för överenskommelse mellan delägarna. Särskilt stadgande härom har inte ansetts vara erforderligt.

Av 1 § andra stycket framgår att bestämmelsen även gäller vattenöverledning. Ingenting hindrar naturligtvis att en uppdelning görs även när det är fråga om en kombination av vattenreglering och vattenöverledning.

4 §

Paragrafen anger förutsättningarna för omprövning av delaktighetsförhållanden m. m. i samfälligheten.

Möjlighet bör finnas att anpassa ett regleringsföretag till ändrade förhållanden. En anpassning kan i extremfallet leda till att samfälligheten måste upplösas men sker eljest så att antingen andelstalen jämkas eller medlemskretsen ändras. Frågan skall prövas av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål. Då domstolens prövning skall avse även eventuella verkningar för motstående intressen, skall målet handläggas som ansökningsmål, se 18 kap. 2 § punkt 3. Är alla berörda parter eniga, har domstolen endast att, med beaktande av andra stycket i paragrafen, tillämpa reglerna i 5 § om överenskommelse. Vid oenighet måste skillnad göras på de fall som endast avser jämkning av andelstalen och dem som gäller utträde. Inträde mot någons vilja är ju inte möjligt annat än med tillämpning av 8 eller 10 §. Jämkningsfallen skall i första hand bedömas enligt reglerna i 2 och 3 §§. Vid ifrågasatt utträde kommer bestämmelsen i andra stycket i förgrunden. I den föreskrivs, delvis efter förebild från 35 § andra stycket AL, att omprövningen inte får leda till avsevärd olägenhet från allmän eller enskild synpunkt. Regeln utgör således en garanti mot att delägare lämnar samfälligheten med sådant resultat att förutsättningarna för dess tillkomst väsentligt rubbas, t. ex. genom att företaget skulle bli alltför kostsamt för de återstående delägarna.

Att närmare ange vilka ändrade förhållanden som skall kunna föranleda omprövningen låter sig knappast göra eftersom dessa kan vara av mycket skiftande natur. I ett avseende torde dock viss vägledning kunna hämtas ur förarbetena till AL. Av dessa framgår (prop. 1973:160 s. 255) att ändrade förhållanden kan anses föreligga inte bara då de yttre omständigheterna ändrats utan även om relevanta omständigheter tidigare bedömts felaktigt, t. ex. när anläggningskostnaden visat sig bli avsevärt högre än som beräknats i det ursprungliga tillståndsärendet.

5 §

Paragrafen innehåller regler om frivillig överenskommelse angående upplösning av eller delaktighet i befintlig samfällighet.

Stadgandet ger möjlighet att med samma verkan som ett tillståndsbeslut träffa överenskommelse om att fastighet skall inträda i eller utträda ur samfällighet. I linje härmed ligger också att fastighets andelstal skall kunna ändras på samma sätt. Slutligen bör också delägarna, om de är ense, kunna upplösa samfälligheten. Överenskommelse i dessa frågor måste dock godkännas av fastighetsdomstolen, se 18 kap. 2 § punkt 3. Dennas granskning får av naturliga skäl inriktas främst på huruvida hinder möter jämlikt 1 §, 2 § andra stycket eller 4 § andra stycket.

Liksom motsvarande regel i AL bör bestämmelsen tillämpas restriktivt. När minsta tveksamhet råder om överenskommelsens förenlighet med lagen, bör den inte godkännas.

6 och 7 §§

Paragraferna, som utformats efter mönster av 41 och 42 §§ AL, innehåller bestämmelser om verkan i delaktighetshänseende av att vissa fastighetsbildningsåtgärder övergår en i regleringssamfälligheten ingående fastighet.

Bestämmelserna om regleringssamfällighet bygger på att de till denna hörande skyldigheter åvilar de anslutna fastigheterna. Dessa kan naturligtvis bli föremål för olika slag av lantmäteriåtgärder och det är nödvändigt att i VL-förslaget upptaga regler om hur dessa påverkar skyldigheterna. I fråga om rättigheterna finns fördelningsregler i FBL, se t. ex. 2 kap. 5 §, 10 kap. 5 § och 11 kap. 5 §.

I 6 § ges en automatisk verkande bestämmelse om att fastighet som ingår i sammanläggning eller som genom fastighetsreglering helt överförs till annan fastighet så att säga tar med sig sina skyldigheter till den nybildade fastigheten.

Enligt 7 § ges möjlighet att vid vissa fastighetsbildningsförrättningar provisoriskt dela upp andelstalen. Som exempel på regelns tillämpning kan anföras att en jordbruksfastighet som ingår i en regleringssamfällighet för bevattning delas. Därvid kan fastighetsbildningsmyndigheten fördela den ursprungliga fastighetens rättigheter på de båda nybildade. Beslutet är provisoriskt i den meningen att, om någon senare påkallar fastighetsdomstolens prövning enligt 4 §, domstolen inte är bunden av fördelningen utan skall ersätta den med sitt eget beslut i frågan. Det bör understrykas att fördelningsbestämmelsen behöver tillämpas bara om det anses vara praktiskt och lämpligt. Att dela upp skyldigheter som är knutna till en strömfallsfastighet bör aldrig komma i fråga.

Tvångsdelaktighet

8 §

I paragrafen ges bestämmelser om tvångsdelaktighet m. m. vid reglering för enbart kraftändamål.

Som anförts inledningsvis föreligger vid bildande av regleringssamfälligheter för kraftändamål ett behov att i sista hand kunna falla tillbaka på vissa tvångsregler. Regeln i första stycket första punkten avser att tillgodose detta behov. Den fyller således samma funktion som 3 kap. 1 § första stycket VL. För att någon skall vara skyldig att gå in i samfälligheten krävs, liksom enligt VL, att den eller de som yrkar inträde har mer än hälften av nyttan av företaget. Nyttan beräknas på samma sätt som vid frivilliga företag.

Yrkande att någon skall ingå i samfällighet kan framställas i tillståndsärendet men också senare genom stämning till fastighetsdomstol, se 18 kap. 3 § punkt 4 VL-förslaget. I sistnämnda fall, som regleras i första stycket andra meningen, måste dock väsentligt ändrade förhållanden i fråga om nyttan ha inträtt för den som tvingas in. Har han inte kommit med från början, bör han nämligen inte riskera att senare utan vidare bli skyldig att deltaga. Principiellt överensstämmer detta också med omprövningsregeln i 4 §, enligt vilken väsentligt ändrade förhållanden förutsätts för en omprövning av delaktighetskretsen i frivilliga samfälligheter.

I motsats till gällande VL innehåller VL-förslaget inte några särregler om

begränsning av bidragsskyldigheten för ägare som tvingats in. Vissa hänsyn i den riktningen är dock möjliga genom tillämpningen av 2 § första stycket andra meningen. Men skulle ett deltagande t. ex. medföra stora ekonomiska påfrestningar eller eljest framstå som riskabelt, bör detta kunna utgöra särskilda skäl emot att en som inte är sökande tvingas in, trots att de objektiva förutsättningarna för hans deltagande är uppfyllda. Bestämmelsen ger honom möjlighet att i sådana fall slippa delaktighet.

Bestämmelsen i andra stycket, som saknar motsvarighet i 3 kap. VL, ger rätt åt en kraftproducent som för sin produktion har stadigvarande nytta av en reglering att ansluta sig till annans företag. Anslutningen torde i allmänhet ske i ärendet om tillstånd till företaget, men möjlighet finns också till senare inträde, även i detta fall genom talan efter stämning. Förutsättningen är att vederbörande kan visa att hans nytta i väsentlig grad ökas genom regleringen.

9 §

Paragrafen stadgar skyldighet för den som i efterhand går in som delägare i en befintlig samfällighet för vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål att om det påfordras utge viss gottgörelse till övriga delägare. Utan särskild föreskrift får anses följa att bestämmelsen kan tillämpas också då innehavaren av regleringstillståndet inte är en samfällighet utan en enskild person. Stadgandet kan sägas i viss mån ersätta 3 kap. 6 § första och fjärde–sjätte styckena VL.

Bakgrunden till regeln har berörts inledningsvis. När det gäller att bestämma gottgörelsens storlek bör utgångspunkt kunna tagas i kostnaderna för företagets utförande, inbegripet de ersättningar som i anledning av regleringstillståndet kan ha utgått till sakägare. Någon anknytning till försäljnings- eller återanskaffningsvärde torde inte vara möjlig. Modifikationer kan sedan behöva göras med hänsyn till sådana faktorer som företagets ålder och skick samt ändrat penningvärde. Också den inträdandes nytta av företaget bör beaktas. Det är alltså fråga om en sammanvägning av flera delvis svårbestämbara komponenter.

Tvist om gottgörelse prövas av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål, se 18 kap. 3 § punkt 5.

10 §

Paragrafen öppnar genom hänvisning till 8 § möjlighet till tvångsdelaktighet vid regleringsföretag för jordbruksbevattning på villkor som helt motsvarar vad som gäller vid reglering för kraftändamål. När i paragrafen talas om jordbruksfastighet, avses därmed fastighet som enligt 7 § kommunalskattelagen (1928:370) taxeras som sådan fastighet.

11 §

I paragrafen ges en särskild regel om anslutning av arrendators bevattningsanläggning till samfällighet enligt 10 §.

I samband med den ökade aktualitet som bevattningsfrågan på senare tid

erhållit har starka önskemål framförts om utvidgning i ett särskilt hänseende av principen att enbart fastigheter kan ingå i samfällighet. Det gäller samfälligheter för reglering eller överledning i syfte att åstadkomma ökade möjligheter till jordbruksbevattning. Anslutningsrätt och anslutningsskyldighet har ansetts vara önskvärd inte bara för fastighet utan även för bevattningsanläggning som tillhör arrendator.

En såvitt nu är i fråga undantagslös regel om fastighet såsom deltagare i gemensamhetsanläggning fanns ursprungligen i den numera upphävda lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Sedan behov uppkommit att till gemensam va-anläggning ansluta även fritidshus på annans mark, skedde genom lagändring år 1970 en uppmjukning. Den därvid tillskapade regeln, som nu finns i 2 § AL, medger att lagens bestämmelser om fastighet får tillämpas även på byggnad eller annan anläggning som ej hör till fastighet. Dock gäller här dels ett lämplighetskrav för att över huvud taget sådan lös egendom skall få likställas med fastighet, dels enligt 6 § andra stycket ett särskilt tillåtlighetsvillkor för inrättande av gemensamhetsanläggning där sådan byggnad eller anläggning ingår.

Lämplighetskravet har belysts närmare i förarbetena till AL (se prop. 1973:160 s. 185). Hänsyn skall sålunda tas till byggnadens eller anläggningens värde och beskaffenhet i övrigt. Normalt bör fordras tryggad rätt att under längre tid ha kvar byggnaden eller anläggningen. Sådan byggnad som inte grundar besittningsskydd enligt reglerna för bostadsarrende bör som regel inte anslutas. Begreppet anläggning säges ha samma innebörd som i 2 kap. 1 § JB, dvs. den skall vara anbragd i eller ovan jord för stadigvarande bruk.

Ehuru AL:s krav på anläggningens beskaffenhet i allmänhet inte skulle kunna helt uppfyllas beträffande jordbruksarrendators bevattningsanläggning, är det enligt utredningens uppfattning mycket som talar för att sådan anläggning ändå borde kunna jämställas med fastighet i detta sammanhang. En bevattningsanläggning har ett omedelbart samband med fastighetens användning för sitt ändamål och representerar i allmänhet ett väsentligt värde. Rätten att ha den kvar på fastigheten är beroende av arrenderätten och torde praktiskt sett i trygghetshänseende inte i alltför hög grad skilja sig från bostadsarrende. Även om en bevattningsanläggning inte i sin helhet är fast anbringad i eller ovan jord, ingår ofta fasta rörledningar däri. Allt som allt torde det knappast möta några allvarliga betänkligheter att i förevarande begränsade sammanhang likställa den med AL:s begrepp anläggning som ej hör till fastighet.

Som antytts i det föregående innehåller emellertid AL också ett bestämt förbud mot att i vissa fall inrätta gemensamhetsanläggning för byggnad eller anläggning som ej hör till fastighet. Detta får ej ske om ökad kostnad eller annan olägenhet av betydelse därigenom kan komma att uppstå för annan deltagare i gemensamhetsanläggningen. Detta villkor hänger samman med de bestämmelser som enligt LFS gäller för finansiering av en gemensamhetsanläggning. Om s. k. föreningsförvaltning enligt LFS är anordnad, kan finansiering ske genom att styrelsen uttaxerar bidrag i pengar hos medlemmarna. Föreningens härigenom uppkomna fordran medför förmånsrätt i medlemmens fastighet framför inteckning, förutsatt dock att bidraget inte varit obetalt längre än ett år från förfallodagen, se lagen (1973:1152) om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om förvaltning av samfälligheter. När

en medlem inte förmår erlägga bidrag, måste ytterligare utdebitering ske hos de övriga (jfr 43 § LFS). Dessa drabbas således av subsidiärt ansvar.

Det är tydligt att det subsidiära ansvaret lättare aktualiseras då bidraget för någon eller några medlemmars del inte kan uttagas ur fastighet. Med hänsyn till de delägare som i vanlig ordning är anslutna med fastighet och till panträttshavare i sådan fastighet har regeln i 6 § andra stycket AL tillkommit. Den har gjorts indispositiv med hänsyn till panthavarna, se prop. 1973:160 s. 171 och 190.

Nu berörda regler har betingats bl. a. av ett önskemål att man för anläggning enligt AL skall kunna ta upp lån utan att behöva ställa särskild säkerhet. För regleringssamfälligheterna torde denna synpunkt vara mindre väsentlig. Om det inte föreligger avsevärd disproportion mellan bevattningsanläggningar som tillhör arrendatorer och anläggningar som tillhör fastighetsägare samt företagets kostnader därjämte kan beräknas hålla sig inom rimliga gränser, torde risken för det subsidiära ansvarets utkrävande och i samband därmed möjliga skador för panträttshavare i praktiken inte vara större än att företaget som regel bör kunna tillåtas. För delägare med egna fastigheter bör fördelen av att så långt som möjligt få kostnaderna för företaget fördelade på flera händer väga tyngre än risken för subsidiärt ansvar. Som påpekats i AL:s förarbeten finns det också möjligheter att genom särskild borgen motverka eventuella olägenheter av en anslutning av förevarande slag. Slutligen bör framhållas att, om arrendeförhållandet skulle upphöra eller bevattningsanläggningen av annan anledning försvinna, arrendatorn har kvar vissa förpliktelser så länge inte omprövning enligt 4 § ägt rum (jfr prop. 1973:160 s. 541).

Med hänsyn till det anförda har utredningen ansett att VL-förslaget bör möjliggöra anslutning av arrendators bevattningsanläggning till regleringssamfällighet för åstadkommande av förbättrad ytvattentäkt för jordbruksbevattning. Erforderliga regler härom är upptagna i förevarande paragraf.

8 kap. Skydd för vattenförsörjningen

I detta kapitel har samlats bestämmelser om skydd för vattenförsörjningen dvs. tillhandahållande av vatten för andra behov än vattenkraftändamål (se TNC 51, Vattenordlista 3 s. 97). Reglerna är främst av betydelse för vatten som behövs för hushåll och industri (se avsnitt 2.3.3 och 2.3.4). Efter en allmän aktsamhetsregel i 1 § innehåller kapitlet regler om vattenskyddsområde i 2–5 §§. En bestämmelse om ersättning för intrång på grund av förordnande om vattenskyddsområde har införts i 10 kap. 18 § VL-förslaget.

1 §

Den allmänna aktsamhetsregeln i denna paragraf motsvarar närmast 2 kap. 63 § VL men har i enlighet med vad som anförs i den allmänna motiveringen kompletterats så att den blir tillämplig även på vissa företag och åtgärder som kan inverka menligt på ytvattentillgång. Som exempel på åtgärder kan nämnas grävning, sprängning och anordnande av upplag, men även utspri-

dande av gödsel eller bekämpningsmedel faller under bestämmelsen. Detsamma gäller båt- och annan trafik samt bad. I föreslagen lydelse kommer bestämmelsen bl. a. att utgöra ett komplement till och en specificering av det allmänna krav på skadeförebyggande åtgärder såsom villkor för vattenföretag som stadgats i 3 kap. 8 § andra stycket VL-förslaget. Av 5 § ML följer att försiktighetsmått motsvarande dem som behandlas i förevarande paragraf skall vidtagas av den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet, dvs. verksamhet som närmare definieras i 1 § ML.

Det ligger i sakens natur att aktsamhetskravet i paragrafen liksom i 5 § ML alltid skall iakttagas, vare sig den farliga åtgärden kräver förprövning enligt vattenrättslig eller miljörättslig lagstiftning eller inte. I det förra fallet ankommer det på tillståndsmyndigheten eller fastighetsdomstolen att närmare ange vilka försiktighetsmått som skall vidtagas.

2 §

Paragrafen motsvarar närmast 2 kap. 64 § VL. Den innehåller den grundläggande bestämmelsen om rätt för länsstyrelsen att förordna om vattenskyddsområde. Bestämmelsen har översiktligt behandlats i den allmänna motiveringen.

När i stadgandet sägs att länsstyrelsen får bestämma erforderligt skyddsområde, får detta anses innebära att området som regel skall ges sådan omfattning att vattentäkten uppfyller rimliga anspråk på vattenbeskaffenheten hos ett råvatten som efter normalt reningsförfarande skall användas för förbrukningsändamål. Några fasta riktvärden härför har såvitt utredningen känner till inte fastställts, men statens naturvårdsverk har i sin publikation 1969:1 lämnat förslag till grunder för bedömning av vattenbeskaffenheten i svenska ytvatten att i lämplig utsträckning tills vidare tjäna till ledning i vattenvårdsarbetet. Som berörts i den allmänna motiveringen kan emellertid kraven på ytvattenskydd i praktiken få sättas lägre för undvikande av alltför vidsträckta skyddsområden.

Föreskriften att det är länsstyrelsen som skall besluta i alla frågor som rör vattenskyddsområden medför att VL-förslaget inte behöver innehålla motsvarigheter till gällande VL:s bestämmelser om domstols medverkan vid tillskapande av servitut enligt 2 kap. 14 § tredje stycket för ytvattenskydd och 2 kap. 62 § för grundvattenskydd. Behöver annans fastighet tas i anspråk för någon skyddsåtgärd, t. ex. ledningsdragning eller uppsättande av stängsel, får rätt härtill förvärvas enligt t. ex. ExL eller LedL.

I anslutning till förevarande paragraf vill utredningen framhålla att syftet med skyddsområdesbeslut enligt paragrafen ibland kan nås på en annan väg, nämligen genom beslut av regeringen enligt 8 § ML om förbud mot allt avloppsutsläpp o. d. inom ett visst område. Förutsättningarna för tillämpning av 8 § ML torde emellertid föreligga blott i undantagsfall.

3 och 4 §§

Gällande VL innehåller i 2 kap. 64 § bestämmelse om befogenhet för länsstyrelsen att meddela allmänna föreskrifter rörande vad som skall iakttagas inom skyddsområde för att tillgodose det allmänna aktsamhetskra-

vet. Denna bestämmelse motsvaras i föreliggande förslag av de regler som upptagits i 3 och 4 §§. För dessa har reglerna om naturreservat i 8–10 §§ NVL i viss omfattning tjänat som förebild.

Bestämmelsen i 3 § gäller beslut om bildande av vattenskyddsområde. Den riktar sig närmast mot ägare av fastighet som ligger inom vattenskyddsområde eller innehavare av särskild rätt till sådan fastighet och ger länsstyrelsen befogenhet att föreskriva de inskränkningar i rättshavares befogenheter med avseende på berörda områden som behövs för att trygga ändamålet med vattenskyddsområdet. Bestämmelsen är avsedd att täcka även sådana fall då utrymmen behövs för stängsel, förbudsskylt o. d.

I 4 § återfinns en bestämmelse om rätt för länsstyrelsen att utfärda föreskrifter som inskränker allmänhetens möjligheter att utnyttja mark- eller vattenområden på sådant sätt att ändamålet med området sätts i fara.

I 2 kap. 65 § VL finns vissa föreskrifter om vitesföreläggande och handräckningsåtgärder. I VL-förslaget har bestämmelser härom upptagits i 23 kap. 6 §. I 2 § sistnämnda kapitel ges en straffbestämmelse för det fall att länsstyrelsen förordnat att överträdelse av föreskrift skall föranleda ansvar.

5 §

Paragrafen inskärper länsstyrelsens skyldighet att vid prövning av fråga om vattenskyddsområde ta tillbörlig hänsyn till allmänna och enskilda intressen ävensom att samråda med kommunen. Kontakten med kommunen torde i första hand böra ske genom hälsovårdsnämnden. I likhet med vad som i dag gäller enligt 2 kap. 66 § VL skall berörda sakägare beredas tillfälle att yttra sig, innan länsstyrelsen fattar beslut enligt 2 eller 3 §.

Liksom f. n. bör förordnande om vattenskyddsområde införas i länets författningssamling och kungöras i ortstidning, se 2 kap. 67 § VL och prop. 1976/77:63 s. 21 och 182 f. Bestämmelser om detta kan utfärdas i administrativ ordning.

9 kap. Särskilda tvångsrätter

Genom tillstånd till vattenföretag erhåller företagaren en generell rätt att påverka vattenförhållandena till skada för allmänna och enskilda intressen. Denna fråga behandlas i 3 kap. VL-förslaget bland bestämmelserna om allmänna förutsättningar för vattenföretag. I 2 kap. 15 § VL-förslaget finns också en bestämmelse om utvidgning i visst hänseende av denna generella tvångsrätt, innebärande rätt för majoritetsdelägare att ta annans vattenkraft i anspråk. Skall man kunna genomföra ett vattenföretag är det emellertid många gånger nödvändigt att man får ta i anspråk annans mark- och vattenområden för byggnader och åtgärder. Då frivillig uppgörelse om ianspråktagande inte kan träffas med fastighetsägaren, finns enligt gällande VL i vissa fall möjligheter för företagaren att tvångsvis ta i anspråk områden. Behov av sådana möjligheter kommer också att finnas i nya VL.

Tvångsrättsstadganden av nu angivet slag finns på flera håll i gällande VL. Även om stadgandena har fått olika utformning utgår de från samma

grundsats, nämligen att underlätta ett lämpligt genomförande av ett vattenföretag och att förebygga eller minska skador av detta. De antydda olikheterna är enligt utredningens uppfattning inte av den arten att de skulle behöva motverka strävandena att göra VL-förslagets regler enhetliga och tillämpliga på alla typer av vattenföretag. Som utredningen kommer att utveckla i det följande bör erforderliga bestämmelser om nu ifrågavarande särskilda tvångsrätter kunna ges en sådan enhetlig och generell utformning att de kan tillämpas exempelvis på såväl ett vattenkraftföretag som ett dikningsföretag.

En grundläggande förutsättning för en dylik tvångsrätt bör naturligtvis vara att denna möjliggör ett från teknisk eller ekonomisk synpunkt lämpligare utförande av vattenföretaget än som eljest skulle vara möjligt. Den ger uttryck för samma grundsats i fråga om sättet för utförande av ett vattenföretag som den som kommer till uttryck i 3 kap 8 § VL-förslaget (jfr 2 kap. 2 § VL). Detta stämmer också överens med det synsätt på tvångsrättsfrågan som anlades i 1910 års kommittébetänkande, i vilket motsvarigheten till 2 kap. 2 § VL placerades omedelbart före tvångsrättsstadgandet i 2 kap. 14 § (se härom Gärde 2 kap. s. 169).

I fråga om tillämpningsområdet för nuvarande VL:s tvångsrättsstadganden har, såvitt utredningen kunnat utröna, några allvarligare erinringar inte framställts. Utredningens överväganden har därför inriktats på ett försök att göra nuvarande VL:s tvångsrättsregler mer enhetliga och översiktliga i formellt avseende. I ett fall förordas dock en materiell ändring i förhållande till gällande rätt.

Den grundläggande tvångsrättsbestämmelsen i gällande VL finns i 2 kap. 14 §. Detta stadgande bör enligt utredningens mening lämpligen tjäna som utgångspunkt vid regleringen av de särskilda tvångsrätterna i VL-förslaget. Vad utredningen anfört i det föregående om behovet av enhetlighet och överskådlighet bör självfallet iakttagas därvid.

Tvångsrättens föremål bör liksom f. n. vara sådant mark- eller vattenområde, där särskild anläggning måste utföras eller där viss åtgärd behöver vidtagas för att företaget skall kunna utföras på lämpligaste sätt. I 2 kap. 14 § VL talas om anläggningar som damm, vall, väg och ledning för vattnet samt åtgärder som grävning, sprängning eller annan åtgärd för att reglera strömbädden och även åtgärd för att förebygga eller minska skada. Mark kan också behöva tillfälligt tas i anspråk för arbetarbostäder eller andra byggnader samt för väg, upplagsplats, arbetsmaskiner eller dylikt. I 6 kap. 4 § VL ges beträffande tvångsrätter som erfordras för allmän flottled detaljerade exempel på anläggningar och åtgärder som kan behöva utföras på annans område.

Med hänsyn till att tvångsrättsreglerna enligt vad utredningen tidigare anfört bör vara gemensamma för alla typer av vattenföretag, där de anses böra komma i fråga, anser utredningen att det inte är lämpligt att i lagtexten närmare ange de slag av anläggningar eller åtgärder som skall kunna utföras tvångsvis. Det bör enligt utredningens mening vara tillräckligt att det i lagen anges att ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet skall vara skyldiga att tåla de anläggningar eller åtgärder som stadigvarande eller tillfälligt behövs för att ett vattenföretag skall kunna genomföras på lämpligaste sätt. De skall alltså vara skyldiga att tåla det intrång som vållas genom att

tvångsrätten utövas.

Utredningen vill stryka under att det förordade generella stadgandet inte avses innebära några avsteg från vad som nu anses gälla i fråga om utövandet av de särskilda tvångsrätterna enligt nuvarande VL. Utredningen kan sålunda inte biträda ett i Vasos enkätsvar framfört förslag att införa en tvångsrätt avseende täktverksamhet för jordmassor som erfordras för vattenföretag. Sådan täktverksamhet har nyligen underkastats en strängare lagreglering enligt NVL och bör även i fortsättningen handläggas enligt den lagstiftningen. Däremot bör stadgandet kunna tillämpas i fråga om uppläggning på annan tillhörig fastighet av jord- och bergmassor som erhålles t. ex. vid schaktning och sprängning av tunnlar för kraftverk. Sådan uppläggning anses f. n. kunna ske med stöd av 2 kap. 14 § VL.

Befogenhet att utöva berörda tvångsrätter enligt gällande VL föreligger inte beträffande alla typer av vattenföretag. Sålunda kan tvångsrätten enligt 2 kap. 14 § VL utövas endast till förmån för företag som avser tillgodogörande av vatten, dvs. vattenföretag där vattnet kommer till användning som drivkraft eller i annat nyttigt syfte, t. ex. bevattning eller industriellt ändamål. Motsvarande tvångsrätter på andra håll i nuvarande VL avser också speciella företagstyper. Enligt utredningens uppfattning bör samma begränsning gälla enligt VL-förslaget. Tvångsrätten bör sålunda gälla vattenföretag som avser tillgodogörande av yt- eller grundvatten. Liksom f. n. bör till sådana företag räknas vattenreglering, även om en sådan knappast kan sägas avse tillgodogörande av vatten i egentlig mening, och vattenöverledning. Däremot bör tvångsrätt inte kunna komma i fråga för det fallet att mark- eller vattenområde behöver tas i anspråk till landfäste för brobyggnad eller dylikt. I sådana fall kan tvångsrätt förvärvas med stöd av VägL eller AL. Övriga vattenföretag för vilka tvångsrätt bör komma i fråga är liksom f. n. anläggningar eller åtgärder som behövs för att inrätta, utvidga eller förbättra allmän farled, allmän hamn och allmän flottled samt sådana anordningar och åtgärder av företrädare för allmänna intressen som vidtas till förmån för fisket samt miljö- och hälsovården, se 2 kap. 13 § VL-förslaget.

Även när det gäller vissa vattenföretag som med hittillsvarande terminologi har betecknats som "defensiva" bör tvångsrätt kunna bli aktuell. Detta gäller liksom hittills för det första markavvattningsföretagen (jfr bl. a. 7 kap. 40 § VL). Tvångsrätt bör också kunna utövas till förmån för vattenföretag som erfordras för att motverka förorening genom avloppsvatten, dvs. en motsvarighet till 8 kap. 25–27 §§ VL (jfr 2 kap. 12 § andra stycket VL-förslaget).

Nuvarande tvångsrätt enligt 2 kap. 14 § samt 7 kap. 3, 40 och 50 §§ VL avser också åtgärder för att förebygga eller minska skada. Denna tvångsrätt är således begränsad till företag för tillgodogörande av vatten och till torrläggningsföretag. En dylik tvångsrätt bör föreligga också enligt VL-förslaget och omfattas av det tidigare förordade stadgandet. Emellertid saknas det enligt utredningens mening skäl att begränsa tvångsrätten i nu förevarande hänseende till endast angivna företagstyper. Det kan även i samband med andra företagstyper än de i nämnda lagrum angivna vara erforderligt att på annan än företagaren tillhörig fastighet utföra skadeförebyggande åtgärder, t. ex. erosionsskydd som erfordras till skydd för allmänna intressen på grund av ändrade strömningsförhållanden i ett vattendrag, orsakade exempelvis av

landfästen för en bro. Nu avsedda tvångsrätt bör därför omfatta alla de fall då åtgärder på annans fastighet erfordras för att förebygga eller minska skada av vattenföretag, oavsett företagstyp.

VL-förslaget bör också innehålla en motsvarighet till 2 kap. 16 § VL om rätt för den som tillgodogör sig vatten att förvärva utmål, dvs. mark för uppförande av erforderliga byggnader m. m.

Något uttryckligt skydd för tomtplats, trädgård eller park som nu ges i bl. a. 2 kap. 17 § VL torde enligt utredningens mening inte behövas. Det allmänna lämplighetsvillkoret i 3 kap. 8 § VL-förslaget torde vara tillräckligt. Det är uppenbart att sådant ianspråktagande endast bör komma i fråga i undantagsfall.

Utredningen har också ansett att det bland tvångsrättsstadgandena bör finnas en motsvarighet till gällande VL:s bestämmelser om fiskeförbud i 2 kap. 14 § andra stycket och om rätt att använda annans vattenbyggnad i 15 §. I sistnämnda fall har det ansetts lämpligt att också uttryckligen ge företagare möjlighet att ändra annans anläggning i vatten.

I likhet med vad som nu gäller uppkommer ifrågavarande tvångsrätter genom beslut av tillståndsmyndighet, förrättningsman eller fastighetsdomstol.

För mark- och vattenområden som avstås eller upplåtes samt för skada och intrång som eljest uppstår på grund av tvångsrättens utövande skall ersättning i vanlig ordning utgå enligt lagens ersättningsregler. En särskild erinran härom har ansetts böra intagas i detta kapitel.

Det bör anmärkas att tvångsrätt motsvarande den som enligt det föregående skall kunna utverkas med stöd av VL-förslaget i många fall också kan erhållas med stöd av annan lagstiftning, bl. a. ExL, FBL, AL, LedL och VägL. Utredningen anser det vara lämpligt att nuvarande valfrihet i fråga om vilken lag som bör tillämpas bör behållas (jfr prop. 1973:157 s. 127). I sammanhanget må erinras om att nuvarande undantag från VL:s tvångsrättsmöjlighet i 2 kap. 14 § första stycket sista meningen och 45 § andra meningen avseende rätten att dra fram ledning för vatten till husbehovsförbrukning inte torde behöva någon motsvarighet i VL-förslaget. Den speciella lag (1918:526) som tidigare reglerat denna rätt har upphävts genom 2 § FBLP. I dylika fall torde dock servitutsrätt som regel komma att skapas med stöd av FBL eller LedL och inte med stöd av VL (jfr prop. 1970:144 s. 51).

1 §

I paragrafen regleras frågan om rätt att ta i anspråk annans fastighet för sådana byggnadsåtgärder m. m. som erfordras för ett ändamålsenligt genomförande av ett vattenföretag. Den motsvarar i gällande VL 2 kap. 14 § första stycket och 45 §, 5 kap. 4, 7 och 13 §§, 6 kap. 4 och 6 §§, 7 kap. 1, 2, 4, 5, 7, 9, 33, 40 och 49 §§ samt 8 kap. 25–27 §§.

Med ett undantag i fråga om rätten att vidta skadeförebyggande åtgärder avses paragrafen inte i sak innebära någon ändring i förhållande till gällande VL:s tvångsrättsstadganden. Genom den allmänt hållna utformningen skall den kunna tillämpas såväl i fråga om rätt att för ett vattenkraftföretag utföra dammar, kanaler, rännor och tunnlar samt verkställa rensningar som i fråga om rätt för en dikande att gräva dike över annans mark. Tvångsrätten kan

också innebära rätt att helt eller delvis riva annans anläggning i vatten eller på land.

Tvångsrätten enligt stadgandet kan liksom f. n. komma i fråga endast beträffande vissa företagstyper. Hit räknas för det första vattenföretag som avser tillgodogörande av vatten. Vad som skall förstås därmed har angivits inledningsvis. Tvångsrätten gäller vidare till förmån för vattenföretag avseende allmän farled, allmän hamn och allmän flottled, sådana åtgärder av det allmänna till förmån för fisket samt allmänna miljö- och hälsovården som avses i 2 kap. 13 §, liksom markavvattningsföretag och vattenföretag till skydd mot vattenförorening.

Den generella regleringen i paragrafens första stycke ersätter för allmän flottleds del den detaljerade uppräkningen i 6 kap. 4 § VL, men i sak avses inte någon ändring i fråga om tvångsrättigheternas tillämpning. Som en konsekvens av att utredningen föreslår att även buntflottning skall omfattas av flottningslagstiftningen följer att särskilda anordningar för sådan flottning, t. ex. traverser och förbindelser i vatten och på land, innefattas i detta tvångsrättsstadgande.

I fråga om rätt att på annans fastighet vidta skadeförebyggande och skademinskande åtgärder innehåller paragrafens andra stycke den utvidgningen i förhållande till gällande rätt att sådana åtgärder skall kunna komma i fråga beträffande alla typer av vattenföretag och inte som f. n. endast i vad avser företag för tillgodogörande av vatten samt vattenavlednings- och invallningsföretag. Tvångsrätten torde i första hand komma i fråga när det gäller åtgärder till skydd för allmänna intressen, t. ex. för fisket genom att man bygger fiskvägar eller åstadkommer lämpliga lekplatser i stället för dem som fördärvas till följd av byggnadsföretaget eller anordnar dammar och andra anläggningar för uppfödning av fisk för utsättning. Stadgandet skall dock kunna tillämpas också i fråga om åtgärder till skydd för enskilda intressen. Med stöd av stadgandet skall t. ex. mark kunna tas i anspråk för omläggning av både allmän och enskild väg som skadas genom företaget. Trots vissa uttalanden i motiven om motsatsen (se Gärde 2 kap. s. 175) har 2 kap. 14 § VL också tillämpats i dylika fall (af Klintberg s. 95). Det bör i detta sammanhang observeras att vidtagande av skadeförebyggande åtgärder också kan vara ett alternativ till ersättning åt skadelidande sakägare. För det fallet gäller det speciella tvångsrättsstadgandet i 10 kap. 1 § tredje stycket VL-förslaget.

Tvångsrätten behöver inte vara inskränkt till fastigheter i närheten av företagarens egendom. Ägaren av ett strömfall i nedre delen av en älv kan sålunda med stöd av stadgandet medges rätt att uppföra en regleringsdamm vid någon av älvens källsjöar miltals från hans strömfall (jfr Gärde 2 kap. s. 176).

Paragrafen medger en företagare rätt att för ett från teknisk eller ekonomisk synpunkt lämpligare utnyttjande eller anordnande av ett vattenföretag utföra anordning eller åtgärd på annans fastighet. Ingreppet skall naturligtvis inte göras mer omfattande än nödvändigt, och därvid gäller i full utsträckning det allmänna lämplighetsvillkoret i 3 kap. 8 §, nämligen att vattenföretaget skall ges sådan omfattning och sådant utförande att ändamålet vinnes med minsta möjliga intrång och olägenhet utan oskälig förlust eller kostnad. Som anförts inledningsvis innebär denna grundsats bl. a. att det endast i undantagsfall bör

förekomma att tomtplats, trädgård eller park tas i anspråk.

Även innehavare av särskild rätt till fastigheten är skyldig att finna sig i intrånget. Med särskild rätt avses här servitut, nyttjanderätt, vari inbegripes bl. a. tomträtt och vägrätt, samt rätt till elektrisk kraft.

Tvångsrätten att förfoga över annans fastighet för angivna ändamål får anses som ett servitut (1910 års bet. s. 254). I de fall vattentäkts- eller strömfallsfastighet bildas gäller servitutet till förmån för denna. Såväl servitutsrättigheten som för dess begagnande uppförda anläggningar är att betrakta som tillbehör till sådan fastighet och omfattas därigenom av inteckningar i denna (1917 års bet. s. 236 f.). I fråga om allmän farled, allmän hamn, allmän flottled och övriga vattenföretag till vilkas förmån tvångsrätten kan föreskrivas torde servitutet böra anses gälla till förmån för företaget som sådant och inte knytas till någon bestämd fastighet (jfr Undén II:2 s. 225 f.). För det fallet att arrendator ges tillstånd till vattentäkt för bevattning, får tvångsrätten anses gälla till förmån för bevattningsanläggningen, jfr specialmotiveringen till 2 kap. 11 § och 7 kap. 11 § VL-förslaget.

Rätten att ta annans fastighet i anspråk för byggnadsarbete eller skadeförebyggande åtgärder gäller också för tillfälliga ändamål, såsom plats för arbetarbostäder eller andra byggnader, väg, arbetsmaskiner eller dylikt. Denna möjlighet att vinna tvångsrätt kan också utnyttjas när det gäller tidsbegränsade tillstånd, t. ex. i fråga om bevattningsanläggningar. Även om det praktiska behovet i många fall inte torde vara särskilt påtagligt, har tvångsrättsmöjligheten genom stadgandet inte begränsats till vissa företagstyper utan gäller alla de typer av vattenföretag där tvångsrätt i övrigt kan komma i fråga.

När behov inte längre föreligger att använda den tillfälligt upplåtna marken för det avsedda ändamålet, bör marken återställas till ägaren i såvitt möjligt samma skick som då den togs i anspråk. Om marken inte kan återställas i detta skick till rimlig kostnad, kan dock i stället ersättning utgå för skada och intrång genom förändringen. I beslut varigenom tillfällig tvångsrätt medges bör företagarens skyldighet att efter viss tid återställa marken anmärkas (jfr prop. 1952:52 s. 125 ff. och af Klintberg s. 97).

Tvångsrätten fordrar för sin uppkomst särskilt beslut. Sådant beslut kan meddelas i samband med prövning av fråga om tillstånd till det vattenföretag till vars förmån tvångsrätten skall utövas. Det kan antingen meddelas av tillståndsmyndigheten (jfr 15 kap. 8 § andra stycket punkt 3), av förrättningsman (16 kap. 20 § tredje stycket punkt 3) eller av fastighetsdomstolen, om frågan av tillståndsmyndigheten överlämnats dit (jfr 15 kap. 8 § tredje stycket). Det kan emellertid tänkas att det föreligger behov av en möjlighet att meddela tvångsrättsbeslut även utan samband med en ansökan. Enligt 11 kap. 17 § punkterna 29 och 36 VL kan vattendomstol f. n. i dylika fall efter ansökan av företagaren om stämning på vederbörande fastighetsägare meddela särskilt förordnande om tvångsrätt i fråga om vattenbyggnadsföretag och grundvattentäkt men inte beträffande andra företag. En sådan bestämmelse har intagits i 18 kap. 3 § punkt 6 VL-förslaget. Talan om tvångsrätt skall alltså kunna väckas vid fastighetsdomstol. I motsats till gällande VL har emellertid VL-förslaget inte begränsats till vattenbyggnadsföretag och grundvattentäkt, utan tvångsrätt skall kunna utverkas till förmån för samtliga företagstyper som avses i förevarande kapitel.

Servitutsrätten enligt stadgandet vinner sakrättsligt skydd redan genom förut nämnda beslut av tillståndsmyndigheten, förrättningsmannen eller fastighetsdomstolen. Någon inskrivning av rättigheten kan inte ske (jfr 23 kap. 1 § JB). Rättigheten upphör först när tillståndet till företaget enligt VL-förslagets regler förfallit.

2 §

Paragrafens första stycke motsvarar 2 kap. 16 § första stycket VL och ger rätt för företagare att under vissa förutsättningar ta i anspråk annans mark för utmål.

I paragrafens andra stycke stadgas en motsvarighet till 2 kap. 16 § andra stycket VL om rätt för företagaren att lösa område som är avsett att utgöra eller ingå i strömfalls- eller vattentäktsfastighet. Någon motsvarighet till 5 kap. 4 § och 6 kap. 6 § VL om rätt att i vissa fall lösa område för allmän farled, allmän hamn och allmän flottled har utredningen inte ansett erforderlig. Skulle fråga om inlösen i sådana fall uppkomma, kan möjligheten till expropriation enligt 2 kap. 2 § ExL utnyttjas. I sammanhanget må också erinras om att företagaren under vissa förutsättningar kan bli underkastad skyldighet att lösa fastighet eller fastighetsdel enligt VL-förslagets ersättningsregler.

Yrkande om rätt till utmål prövas i samma ordning som yrkande om tvångsrätt enligt 1 §.

3 §

Paragrafen motsvarar delvis 6 kap. 7 § VL.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätt för utomstående att använda och ändra annans anläggning i vatten. I anslutning härtill ges en ersättningsregel.

Första stycket första punkten innebär i viss mån en motsvarighet till stadgandet i 2 kap. 15 § samt 7 kap. 2 § och 50 § första stycket VL. Enligt förstnämnda stadgande kan byggnad i vatten få begagnas också av annan än ägaren, om det sker för tillgodogörande av vatten och inte medför väsentlig olägenhet. I 7 kap. 2 § ges dikande rätt att använda annans dike och därvid påkalla åtgärder för utvidgning m. m. Enligt 50 § första stycket i samma kapitel får för planerat invallningsföretag på motsvarande sätt användas vall eller annan byggnad som uppförts till skydd mot vattnet.

Bestämmelserna har här utvidgats i flera avseenden. Sålunda gäller regeln i VL-förslaget till förmån för varje vattenföretag och dessutom för den som vill avleda avloppsvatten. Uttrycket avloppsvatten har här samma innebörd som i 3 § ML (jfr specialmotiveringen till 1 kap. 1 § punkt 8). Den med paragrafen avsedda tvångsrätten omfattar inte bara vattenbyggnader utan alla slags anläggningar som behandlas i VL-förslaget, t. ex. öppna diken. Intrånget får aldrig innebära att anläggningens ägare tillfogas väsentlig olägenhet.

Med den vidgade innebörden har det ansetts behövligt med en särskild

undantagsregel för de fall då gemensamt utnyttjande av en anläggning i vatten sker inom ramen för en samfällighet. När således någon för dikning av sin mark behöver varaktigt använda – och kanske förbättra – annans dike, bör rimligen vanliga delaktighetsregler i 6 kap. tillämpas och vederbörande vara skyldig att ingå i samfällighet med dikets övriga utnyttjare. Allt efter omständigheterna kan då delaktighetsfrågorna ordnas genom beslut vid vanlig förrättning eller vid ny förrättning enligt 16 kap. 28 §, såvida inte överenskommelse enligt 6 kap. 7 § träffas. På motsvarande sätt får den som har stadigvarande nytta av annans regleringsföretag anslutas till detta med stöd av tillämpliga bestämmelser i 7 kap.

För att en annans anläggning i vatten skall kunna komma till praktisk användning för ett nytt vattenföretag kan det behövas att vissa ändringar vidtas på anläggningen. Anläggningens ägare har i så fall naturligtvis rätt att utverka tillstånd till dessa ändringar. Det har däremot på sina håll ansetts tveksamt om rätten att enligt 2 kap. 15 § VL använda annans anläggning i vatten kan utvidgas till att också avse rätt för företagaren att ändra denna. Medan vissa uttalanden i förarbetena till VL (se 1917 års bet. s. 240 samt Gärde 2 kap. s. 183 f. och 192, jfr också af Klintberg s. 100 och 107) ger visst stöd för en sådan tillämpning av stadgandet, har HD i rättsfallet NJA 1959 s. 1 ansett detta vara mera tveksamt. Av 2 kap. 19 § VL framgår att sådan rätt i visst fall föreligger.

Frågan i angivna rättsfall belystes mot bakgrunden av 11 kap. 30 § VL, och HD hade av processuella skäl inte anledning att ta definitiv ställning i frågan. Enligt nämnda lagrum får ansökan om ändring av befintlig anläggning i vatten, vartill vattenrättsligt tillstånd inte lämnats, inte prövas av vattendomstolen, om inte prövning också påkallas av anläggningens laglighet. Behörig att påkalla sådan prövning är enligt 2 kap. 25 § endast anläggningens ägare.

I nyss nämnt fall torde således de processuella bestämmelserna ha hindrat att annan än ägaren utverkar tillstånd till ändring av anläggningen. Har däremot tillstånd enligt VL eller äldre lag lämnats till befintlig anläggning som skall användas för det nya vattenföretaget, synes angivna stadganden i och för sig inte innebära något hinder mot att ändring i samband med ifrågasatt tillämpning av 2 kap. 15 § VL påkallas av den som vill använda anläggningen.

I ett par enkätsvar (vattenrättsdomarna i dåvarande Söderbygdens och Nedre Norrbygdens vattendomstolar) utgår man från att 2 kap. 15 § VL innefattar rätt till ändring av anläggning i vatten. Man anser det därför önskvärt att laglighetsprövning bör kunna påkallas av, förutom ägaren, den som vill använda anläggningen efter ändring i densamma.

Praktiska skäl talar otvivelaktigt för att en rätt att använda annans anläggning i vatten också skall innefatta rätt att vidta ändringar på denna. En sådan rätt kan t. ex. vara av stor betydelse när det gäller att i anslutning till befintliga dammar, exempelvis gamla kvarn- och kraftverksdammar, inrätta moderna s. k. minikraftverk.

En rätt att ändra en anläggning går mindre långt än den generella tvångsrätten för företagaren att få tillstånd att skada och t. o. m. riva ut anläggningen och skulle i många fall innebära att man undviker onödig kapitalförstöring. Förutsättningen bör då naturligtvis vara att ändringen är

nödvändig och att den, liksom själva användningen, inte orsakar ägaren väsentlig olägenhet. Utredningen har därför i andra meningen i första stycket intagit en uttrycklig regel om att den som medges rätt att använda annans anläggning i vatten kan berättigas att vidta nödvändiga ändringar på denna.

En dylik regel föranleder vissa överväganden i övrigt. För det första aktualiseras frågan om lagligheten av den anläggning som man vill ändra. Utredningen har ansett att en motsvarighet till 11 kap. 30 § VL om skyldighet att vid ändring i vissa fall ansöka om lagligförklaring av anläggningen behövs i nya VL och har intagit ett sådant stadgande i 13 kap. 3 § VL-förslaget. Genom en sådan regel hindrar man mot varandra stridande avgöranden, som innebär att man skulle först kunna tillåta en ändring på en anläggning vilken i senare rättegång visas vara olaglig och åläggande därför meddelas om utrivning. Detta allmänna intresse synes framträda lika starkt, oavsett om den som vill ändra anläggningen är dess ägare eller annan (jfr särskilt yttrande av justitierådet Romanus i NJA 1959 s. 1). I konsekvens härmed har 13 kap. 3 § och VL-förslagets motsvarighet till 2 kap. 25 § VL om behörigheten att utverka lagligförklaring av vattenföretag, 12 kap. 7 §, utvidgats på så sätt att även den som med stöd av nu förevarande stadgande vill ändra annans anläggning i vatten skall vid sidan av anläggningens ägare ha rätt att påkalla lagligförklaring av anläggningen.

Nyss angivna fall rörande ändring av anläggning som behöver användas för annans vattenföretag kan emellertid inte ses isolerat från den mer omfattande frågan om lagligheten över huvud av anläggning som skall användas utan att ändring behöver vidtagas. Gällande rätts ståndpunkt för sådant fall synes vara att vattendomstolen vid medgivande enligt 2 kap. 15 § VL inte behöver inlåta sig på denna fråga. Situationen kan alltså i nu ifrågavarande situationer bli den att en företagare kan berättigas att använda annans anläggning i vatten, som i senare rättegång visas vara olaglig och måste rivas ut. Detta rimmar mindre väl med det nyss angivna synsättet som ligger till grund för både nuvarande 11 kap. 30 § VL och 13 kap. 3 § VL-förslaget, nämligen att man bör undvika motstridiga avgöranden. Ett medgivande att använda anläggningen torde nämligen allmänt komma att uppfattas som en lagligförklaring av denna. Enligt utredningens mening fordrar konsekvensen att man för sådant fall berättigar även den som med stöd av första meningen i förevarande stadgande vill använda annans anläggning att begära lagligförklaring av anläggningen. 12 kap. 7 § och 13 kap. 3 § VL-förslaget har utformats i enlighet härmed.

Mot den nu förordade ordningen att annan än ägaren skall kunna påkalla prövning av anläggningens laglighet kan naturligtvis invändas att det bör vara ägarens ensak att avgöra om sådan förklaring skall påkallas eller inte. Annan än ägaren kan också ha svårare att få fram erforderligt underlagsmaterial för laglighetsbedömningen särskilt i fråga om äldre anläggningar.

Utredningen vill mot detta anföra att det måste vara ett från allmän synpunkt starkt intresse att man skapar ordning och reda rörande de rättsliga förhållandena i fråga om anläggningar i vatten. Den föreslagna ordningen kan vara ett verksamt medel för att uppnå detta syfte. Lagligheten av en anläggning i vatten kan enligt övergångsbestämmelserna till 12 kap. VL-förslaget (jfr 5 § VP) bedömas enligt äldre lagbestämmelser. Den omständig-

heten att medgivande till anläggningen inte meddelats enligt äldre lag behöver i och för sig inte medföra att anläggningen inte är av laga beskaffenhet. Oavsett om anläggningen anses vara laglig enligt äldre lag eller ej, kan den emellertid förklaras laglig enligt bestämmelserna i VL-förslaget (jfr bl. a. NJA II 1919 s. 519 och af Klintberg s. 138). Angivna svårigheter bör därför inte överdrivas. Det ankommer på prövningsmyndigheten att se till att underlagsmaterialet blir sådant att det kan ligga till grund för ett avgörande av frågan om anläggningens laglighet.

I samband med medgivande av rätten att använda och i förekommande fall ändra annans anläggning måste det inbördes förhållandet mellan ägaren och brukaren bestämmas. En kostnadsregel ges i paragrafens tredje stycke. I detta sammanhang aktualiseras också spörsmålet om vem som skall vara skyldig att underhålla en anläggning i vatten i fall som avses med förevarande stadgande. Underhållsskyldigheten i förhållande till tredje man anses enligt gällande rätt i första hand ankomma på ägaren (se 2 kap. 33 § VL samt Gärde 2 kap. s. 184 och af Klintberg s. 101). En sådan ordning ter sig dock något egendomlig då annan medgivits att använda anläggningen, inte minst i de fall då ägaren själv inte alls använder anläggningen och brukaren dessutom gjort ändringar i denna. Detta har föranlett utredningen att i 20 kap. 1 § första stycket VL-förslaget för nu avsedda fall föreslå att underhållsskyldigheten skall ankomma på, jämte ägaren, den som använder anläggningen. Detta innebär att de gentemot tredje man skall svara solidariskt för skadestånd i anledning av försummat underhåll.

Genom andra stycket, som saknar motsvarighet i gällande VL, har rätten att använda och ändra annans anläggning för en speciell situation utvidgats till att omfatta även rätt att utföra skadeförebyggande åtgärder. Det gäller de i praktiken vanliga fallen att det utanför tätbebyggelse finns markavvattningsföretag vilkas diken får ta emot avloppsvatten i ökande utsträckning allteftersom tätorten växer. Det kan därvid bli aktuellt med olika skadeförebyggande åtgärder inom markavvattningsföretagets område för att bemästra flödestoppar och liknande olägeheter i anledning av ökad tillrinning, främst från hårdgjorda ytor. Åtgärderna kan bestå i byggande av helt nya anläggningar eller ändring av befintliga, såsom att ge kulvertar större dimension, bygga om broar eller anordna fördröjningsmagasin. Om avloppsföretaget i sammanhanget söker tillstånd till byggande i vatten – något som emellertid inte alltid behöver vara fallet – kan intrånget möjliggöras genom tillämpning av förevarande paragraf. Åtgärderna torde även i en del fall kunna ske inom ramen för ett vattenförbund, men så är dock inte alltid möjligt. Det har framstått som önskvärt att den för avloppet ansvarige får rätt att utföra dylika arbeten, utan att detta skall behöva leda till formligt delägarskap i markavvattningssamfälligheten. Som i annat sammanhang anförts har utredningen inte funnit skäl att behålla sådana s. k. blandade företag.

Med hänsyn härtill och inte minst med tanke på att utredningen föreslår upphävande av bestämmelserna i 8 kap. VL om kombinerade avlopps- och torrläggningsföretag föreligger behov av regler som möjliggör en smidig lösning. Frågan torde bli aktuell främst beträffande kommunala avlopp, men erforderliga bestämmelser bör lämpligen ges generell räckvidd.

Det bör observeras att bestämmelserna endast ger rätt för den som avleder

avloppsvatten att utföra åtgärderna. Även en skyldighet för denne att vidta sådana åtgärder är i och för sig motiverad. Bestämmelser härom synes emellertid, åtminstone såvitt avser kommuner, enligt utredningens mening höra hemma i byggnadslagstiftningen som ju nu är föremål för en genomgripande översyn. Däremot har de inte ansetts böra införas i VL-förslaget.

I tredje stycket av paragrafen ges regler om ersättningsskyldighet för den som begagnar sig av rättighet enligt första eller andra stycket. Även om rättighetens utövande förutsätter att väsentlig olägenhet ej uppkommer för anläggningens ägare, kan denne givetvis åsamkas viss skada. Ersättning härför skall utgå med stöd av VL-förslagets vanliga ersättningsregler i 10 kap. En erinran härom har intagits i 7 § förevarande kapitel.

Därjämte bör emellertid den utomstående intressenten vara skyldig att utge viss ersättning för den nytta han har av anordningen. Ett stadgande med denna innebörd har intagits i paragrafens tredje stycke. I denna del bör ersättningen efter allmänna skälighetsgrunder bestämmas till ett engångsbelopp eller, när så förefaller rimligare, som en viss andel i företagets anläggnings-, drift- och underhållskostnader. När ersättningen bestämmes, synes viss ledning kunna hämtas från reglerna i 7 kap. 9 § VL-förslaget angående den ersättning som bör erläggas till delägarna i vissa regleringsföretag av den som i efterhand träder in i företaget. Skälig ersättning bör i nämnda fall beräknas på grundval av kostnaderna för företagets utförande, sedan dessa omräknats till dagens penningvärde och jämkats med hänsyn till företagets ålder och användbarhet, samt med beaktande dessutom av företagets framtidsvärde för den inträdande. Dessutom anges i andra meningen i förevarande stadgande att brukaren och inte ägaren är skyldig att bekosta sådana ändringar och skadeförebyggande åtgärder som avses i första och andra styckena.

I den mån inte frågor om användning och ändring av annans anläggning enligt första och andra styckena prövas i samband med prövning av fråga om tillstånd till ifrågavarande vattenföretag, får frågan prövas av fastighetsdomstol som stämningsmål, se 18 kap. 3 § punkt 6 VL-förslaget. Då någon lagligförklaring av anläggning inte kan påkallas i det sammanhanget – sådan fråga kan endast prövas av vattenrättslig tillståndsmyndighet eller förrättningsman – måste fastighetsdomstolens prövning inskränkas till anläggningar som tillkommit efter tillstånd, vare sig detta meddelats med stöd av gammal eller ny lag.

5 §

Paragrafen motsvarar med vissa redaktionella ändringar 2 kap. 14 § andra stycket VL och innehåller en bestämmelse om fiskeförbud. Sådant förbud kan meddelas antingen i samband med tillstånd till fiskebefrämjande vattenföretag som avses i 2 kap. 13 § första stycket eller i samband med beslut om skyddsanordningar och dylikt enligt 3 kap. 12 §.

Fiskeförbud kan avse vattenområde inom vilket fiskerätten tillkommer annan än företagaren. Enligt uttryckligt stadgande i paragrafen är sådan fiskerättsägare skyldig att tåla intrånget. För skada och intrång på grund av fiskeförbud har fiskerättsägaren rätt till ersättning av företagaren. En erinran härom har intagits i 7 §.

Om straff för överträdelse av fiskeförbud stadgas i 30 § fiskeristadgan (1954:607).

6 §

Bland bestämmelserna om förprövningsskyldighet i 12 kap. har intagits regler rörande rensning av vattenområde samt om återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp. Motsvarigheten till dessa stadganden i gällande VL (2 kap. 36 och 37 §§, 3 kap. 10 §, 5 kap. 9 §, 6 kap. 26 § samt 7 kap. 48 §) innehåller vissa tvångsrättsinslag rörande massuppläggning m. m., som inte har sin plats bland förprövningsreglerna. De har i stället intagits i förevarande paragraf i kapitlet om särskilda tvångsrätter. Någon ändring i sak avses inte i förhållande till gällande VL.

Stadgandets avfattning medger enligt utredningens mening att det kan tillämpas även i fråga om jord och rensningsmassor som härrör från diskesrensningar som inte omfattas av givna tillstånd (jfr 7 kap. 5 § VL).

Enligt gällande VL skall tvist rörande anordnande av upplag samt om ersättning för uppkommen skada behandlas av allmän domstol (jfr af Klintberg s. 162). Sådan tvist skall enligt VL-förslaget i stället handläggas av behörig fastighetsdomstol som handlägger vattenmål, se 18 kap. 3 § punkt 6.

7 §

Paragrafen innehåller en erinran om att ersättning skall utgå enligt 10 kap. för skada eller intrång på grund av åtgärder eller föreskrifter som omfattas av detta kapitel.

10 kap. Ersättning

Efter förslag av vattenlagsutredningen i delbetänkandet SOU 1972:14 har den 1 juli 1974 införts nya ersättningsbestämmelser i VL:s 9 kap. (se också prop. 1974:83). Utgångspunkten för en sådan partiell reform av gällande VL har varit att de nya ersättningsbestämmelserna skall kunna utan någon väsentlig ändring flyttas över till en ny VL.

9 kap. i gällande VL är uppdelad på två avdelningar. Den första har underrubriken "Om ersättningsskyldighet m. m." och omfattar 1–10 §§, medan den andra omfattar 11–29 §§ och har rubriken "Om betalning av ersättning, tillträde m. m.".

Reglerna om ersättning i 9 kap. VL har med vissa huvudsakligen redaktionella ändringar förts över till förevarande kapitel. I detta har också tagits in ytterligare bestämmelser om ersättning, främst regler om ersättning vid omprövning och för oförutsedd skada. Reglerna om betalning och tillträde har efter förebild av ExL upptagits i ett särskilt kapitel (19 kap.).

Motsvarigheterna till 9 kap. 1–10 §§ VL inleder VL-förslagets ersättningskapitel och har åsatts rubriken "Allmänna bestämmelser". Därefter följer under rubriken "Vattenrättshavares ersättningsrätt i vissa fall" i 11–16 §§ bestämmelser om vissa inskränkningar i ersättningsrätten till förmån för

kvalificerade allmänna intressen. Vidare ges under särskilda rubriker bestämmelser om ersättning vid utrivning (17 §), vid förordnande om vattenskyddsområde (18 §) och för oförutsedd skada m. m. (19 §).

Allmänna bestämmelser

1–10 §§

Paragraferna motsvarar, med vissa ändringar i 6, 9 och 10 §§, 9 kap. 1–10 §§ VL. I fråga om motiveringen till paragraferna hänvisas till SOU 1972:14 och prop. 1974:83. Här må tilläggas att ersättningsskyldigheten enligt 1 § även kommer att omfatta de fall då vattenrätt exproprieras med stöd av 2 kap. 4–6 §§ VL-förslaget.

Ändringen i 6 § innebär att utgångspunkten för presumtionstiden skall vara tio år före ansökningen om tillstånd till vattenföretaget, dock högst femton år före talans väckande vid domstol. Härigenom uppnås överensstämmelse med 4 kap. 3 § ExL. Med ansökan om tillstånd skall jämställas påkallande av förrättning. I 9 och 10 §§ har endast redaktionella ändringar vidtagits.

Vattenrättshavares ersättningsrätt i vissa fall

Som framgår av den allmänna motiveringen har vattenlagsutredningen ansett att det invecklade regelsystem som kungsådrebestämmelserna bildar enligt gällande VL bör kunna ersättas med enklare regler om begränsning i vattenrättshavares rätt till ersättning för intrång i vattenrätten, när detta sker i syfte att tillgodose kvalificerade allmänna intressen. Sådana regler har föreslagits i 11–16 §§.

I fråga om skyldigheten att ersättningsfritt avstå vattenmängd i kungsådrevattendragen gäller den historiskt betingade huvudprincipen att skyldigheten omfattar intill 1/3 av den i varje tidsmoment framrinnande vattenmängden. När viss vattenmängd tages i anspråk oberoende av växlingarna i vattenföringen – t. ex. för slussning – skall tredjedelen beräknas av den s. k. lågvattenmängden, dvs. medeltalet för ett så stort antal år som möjligt av de vattenmängder vilka var för sig utgör den minsta vattenmängden under året. Denna princip är sedan modifierad och kompletterad på olika sätt, bl. a. så att om medgivande har lämnats till bebyggande av strömfall strömfallsägaren åtnjuter vissa frihetsår under vilka huvudregeln blott stegvis bringas i tillämpning. Dessa bestämmelser, som omfattar 1 kap. 6–13 §§ VL, är invecklade och svåra att tillämpa. Vattenlagsutredningen har funnit att en förenkling är eftersträvansvärd. Vilka principer som bör följas när det gäller att ta ställning till frågan om ersättningsfriheten för de kvalificerade allmänna intressena är emellertid en mycket svår fråga. Vattenlagsutredningen har grundat sina överväganden främst på följande omständigheter.

Kungsådra förekommer numera blott i vissa uppräknade större vattendrag. Bakom denna ordning, som infördes genom gällande VL, låg den ingalunda obestridda uppfattningen att skyldigheten att utan ersättning avstå vatten eller fallhöjd till förmån för kungsådreintressena gällde endast beträffande vattendrag av viss storlek eller betydelse. Ett av skälen härtill var att de

allmänna intressen som är förknippade med ett litet vattendrag ansågs vara av ojämförligt ringare värde och betydelse än de intressen som är beroende av större vattendrag. Denna mening kan teoretiskt synas riktig. Erfarenheten från senare år har dock bestyrkt det berättigade i den kritik mot förslaget till gällande VL som en gång framfördes på denna punkt. Denna innebar att det kunde vara av lika stor och stundom större vikt att de allmänna intressena tillgodosågs i ett litet vattendrag som i ett större. Därför borde det vara riktigast att låta skyldigheten gälla alla vattendrag oberoende av deras storlek (jfr Gärde 1 kap. s. 71). I dag är det inte minst viktigt att goda förutsättningar skapas att hävda naturvårds- och miljöskyddssynpunkter i de små vattendragen liksom att alla möjligheter till ett givande rekreationsfiske i dessa vattendrag tas till vara. Med hänsyn härtill har vattenlagsutredningen ansett att de nya reglerna om vattenrättshavares skyldighet att utan gottgörelse finna sig i ett intrång i sin rätt till vatten inte som kungsådrebestämmelserna bara bör gälla i större vattendrag utan i alla vattendrag.

Frågan om viss ersättningsfrihet till förmån för kvalificerade allmänna intressen torde främst bli aktuell vid omprövning enligt 15 kap. 13 §. Omprövning av tillstånd till kraftverk, vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål kan leda till produktionsförluster som hänför sig – förutom till avstående av vatten – till förlust av fallhöjd, från kraftsynpunkt försämrad vattenhushållning och begränsning av tidigare regleringstillstånd. Delvis i anslutning till vad som nu gäller för nyprövningsfallen synes det vara lämpligt att medge företagaren rätt till ersättning för det produktionsbortfall som åsamkas honom genom nya villkor vid omprövningen till den del värdet av detta bortfall överstiger viss andel av produktionsvärdet vid anläggningen. När det gäller kraftverk, bör produktionsvärdet bestämmas till värdet av den vattenkraft i tillgodogjort skick som kan uttagas vid kraftverket utan hänsyn till förekommande regleringar eller överledningar. Produktionsvärdet vid reglering och överledning kan bestämmas som det värde varmed till följd av regleringen eller överledningen den vid varje kraftverk uttagbara kraften blivit ökad eller, när regleringen eller överledningen innebär att förut uttagbar vattenkraft kan utnyttjas på fördelaktigare sätt, som den genom regleringen eller överledningen uppkomna värdeförhöjningen.

Om den andel av produktionsvärdet som bör få tagas i anspråk ersättningsfritt kan åtskilliga synpunkter anföras. För företrädarna för de allmänna intressena kan det falla sig naturligt att åberopa t. ex. den djupa förankring hos allmänheten som kraven på all tänkbar hänsyn till naturvårdsintressena numera uppnått. Från företagarhåll kan naturligtvis å andra sidan framhållas de ekonomiska aspekter som talar mot att ingripande produktionshämmande villkor i efterhand föreskrivs utan rätt till ersättning från de intressen som gagnas av de nya villkoren och utan att man är säker på att behov verkligen föreligger av stora vattenmängder eller ingripande ändringar av vattenhushållningen. Det är enligt utredningens mening rimligt att man vid valet av andel stannar någonstans mellan 1/5 och 1/20 av produktionsvärdet.

Ett avstående av vattenmängder eller en omdisponering av vattentillgången torde vara de vanligaste åtgärderna som kommer i fråga i samband med omprövningar. De medför produktionsförluster som ligger mellan nyss angivna gränser och därmed torde som regel de allmänna intressen som skall

skyddas, t. ex. fiskvandring och fiskreproduktion, allmän farled eller naturförhållanden, bli någorlunda väl tillgodosedda. Effekten kan givetvis bli bättre eller sämre beroende på i vilken utsträckning avståendet av vattnet kombineras med skadeförebyggande åtgärder.

Utan att göra anspråk på exakthet vill utredningen också jämföra nyssnämnda gränser med de gränser som f. n. gäller enligt kungsådre- och nyprövningsbestämmelserna. Den ifrågasatta högre gränsen torde därvid ligga lägre än den normala gränsen enligt kungsådrebestämmelserna och den ligger även lägre än gränsen för ersättningsfrihet enligt nyprövningsbestämmelserna. Detta låter sig emellertid väl motiveras med det förhållandet att omprövningarna kan väntas infalla avsevärt mycket tidigare än nyprövningarna. Enligt 4 kap. 5 § VL kan nyprövning första gången påkallas under femtiofemte året efter det kalenderår då arbetstiden utgick och därefter vart fyrtionde år. Tiden för omprövningarna enligt VL-förslaget skall däremot bli bestämd av tillståndsmyndigheten i varje särskilt fall, men kan i fråga om kraftverk och regleringar normalt väntas infalla omkring 30 år efter arbetstidens utgång. Av exemplen och av diagram, figur 3.1, och tabell 3.1 i avsnitt 3.6.4 i den allmänna motiveringen följer att en dylik förkortning av översynstiden bör få en motsvarighet i en sänkning av den ersättningsfria andelen.

Den lägre gränsen, 1/20, kan som ett mycket grovt genomsnitt antagas motsvara 1/3 av lågvattenmängden, dvs. den vattenkvantitet som företagaren enligt kungsådrebestämmelserna nu måste avstå ersättningsfritt när viss konstant vattenmängd behövs för att tillgodose det allmänna ändamålet.

Utredningen är emellertid medveten om att jämförelsen i många enskilda fall visar mycket dålig överensstämmelse.

Även i fråga om andra vattenföretag än vattenkraftverk och vattenregleringar eller vattenöverledningar för kraftändamål borde ersättningsfriheten enligt utredningens mening helst knytas till produktionsvärdet av företaget, eftersom man därigenom får det mest adekvata uttrycket för företagarens belastning. Emellertid torde det som regel vara omöjligt att objektivt värdera ett sådant vattenföretag, t. ex. en ytvattentäkt för kommunal vattenförsörjning. Det torde därmed vara oundvikligt att tillgripa andra, om möjligt enklare utgångsvärden. Ersättningsfriheten kan exempelvis bestämmas till en viss del av den vattenmängd som får tillgodogöras (t. ex. vid ytvattentäkt och vattenöverledning för annat än kraftändamål), av den fallhöjd som berörs (t. ex. vid rensning) eller en viss del av det regleringsmagasin som får utnyttjas (vid vattenreglering för annat än kraftändamål). Sammanfattningsvis kan ersättningsfriheten sägas utgöra en viss andel av den rätt som omfattas av det tillstånd som omprövas.

Det är uppenbart att den andel som avstås å ena sidan och förhållandet mellan samma andels värde och hela företagets värde å andra sidan kan vara av mycket olika storlek. I ytterlighetsfallet kan exempelvis avståendet av en ringa andel av en tillåten ytvattentäkt medföra att företaget blir praktiskt taget värdelöst. I andra fall kan behovet av vatten ha minskat, såsom numera ofta är fallet för industrier, så att den avstådda andelen inte innebär någon inskränkning av företagets värde. Oavsett att sådana invändningar kan göras, bör enligt utredningens mening samma gränsvärden gälla som föreslagits för

kraftföretag. De uppenbara orättvisor som ett sådant system kan medföra bör avhjälpas genom den skälighetsprövning av en begärd ändring av villkoren som skall ske. Därvid beaktas såväl de allmänna intressenas styrka som företagarens olägenheter av avståendet, se 15 kap. 13 § andra stycket.

När det sedan gäller frågan hur den ersättningsfria andelen skall bestämmas inom den latitud som enligt vad nu sagts bör gälla, står två möjligheter öppna. Antingen kan andelen fastställas genom lag och därvid bestämmas definitivt till exempelvis 1/10 av produktionsvärdet resp. vattenmängd, regleringsmagasin eller fallhöjd. Eller också kan det anförtros åt tillståndsmyndigheten att bestämma andelens storlek inom latituden i samband med att det grundläggande tillståndsbeslutet meddelas. Det förra alternativet ger parterna visshet på förhand om den ersättningsfria andelens storlek och innebär den från lagteknisk synpunkt och handläggningssynpunkt enklaste lösningen. Det senare alternativet, alltså skyldighet för tillståndsmyndigheten att bestämma andelen, möjliggör hänsynstagande till omständigheterna i det särskilda fallet. Utredningen anser för sin del det senare alternativet vara att föredraga, trots den i viss mån komplicerade reglering det för med sig, och föreslår alltså att den ersättningsfria andelens storlek bestäms av tillståndsmyndigheten i tillståndsbeslutet. Härvid bör myndigheten ta hänsyn till bl. a. företagets inverkan på vattenstånds- och avrinningsförhållandena, den fördel eller olägenhet som företaget väntas medföra från allmän synpunkt, graden av nytta för tillståndshavaren och innehavare av rätt till andelskraft samt omprövningstidens längd. I lagen bör anges såväl den högsta som den lägsta ersättningsfria andelen, nämligen 1/5 resp. 1/20 av vattenmängden, magasinsvolymen eller fallhöjden samt, för kraftverk och reglering eller överledning för kraftändamål, av produktionsvärdet.

Enligt vad utredningen föreslagit skall omprövning även kunna ske före den ordinarie omprövningstidens utgång vid väsentligt ändrade förhållanden. Skyldighet att avstå vatten kan i dylika fall inträda tidigare än som förutsatts vid bestämmandet av den ersättningsfria andelen i samband med tillståndsbeslutet. I nu avsedda fall bör den tidigare fastställda ersättningsfria andelen reduceras med hänsyn till den tid som återstår fram till den ordinarie omprövningstidpunkten. En sådan reduktion, som kan ske genom att den bestämda, ersättningsfria andelen diskonteras till nutid, bör enligt utredningens mening kunna göras av fastighetsdomstolen i samband med behandlingen av ersättningsfrågan och fordrar inte något beslut av tillståndsmyndigheten.

Som utredningen har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.6.4) bör såväl omprövningsreglerna som de nya reglerna om ersättningsfrihet i princip bli tillämpliga även på företag vartill tillstånd lämnats före nya VL:s ikraftträdande. Till skillnad mot vad som är fallet med företag vartill tillstånd erhållits enligt nya VL har den ersättningsfria andelen för sådana äldre företag som omprövas inte kunnat bestämmas i samband med det gamla tillståndsbeslutet. I nu avsedda fall bör den ersättningsfria andelen en gång för alla fastställas att vara 1/20 av vattenmängden, magasinsvolymen eller fallhöjden resp. av produktionsvärdet vid kraftverk och regleringar eller överledningar för kraftändamål. Denna andel kan synas låg men torde, att döma av de exempel på angelägna omprövningsobjekt som kammarkollegiet och natur-

vårdsverket lämnat till utredningen, vara tillräcklig för att tillgodose de allmänna intressena. Särskild hänsyn till företagarens rätt har också ansetts påkallad i dessa fall. En regel för nu angivna fall har intagits bland övergångsbestämmelserna.

Det kan också förekomma andra fall än vid omprövning, när vattenrättshavare kan åläggas att avstå vatten till förmån för kvalificerade allmänna intressen. Det kan t. ex. vara fråga om åtgärder av stat, kommun eller vattenförbund enligt 2 kap. 13 § till förmån för fisket eller som är önskvärda från hälsosynpunkt eller allmän miljövårdssynpunkt, då vattenrättshavaren får ställning som sakägare och skulle vara underkastad de allmänna bestämmelserna om ersättning i förevarande kapitel. Det kan också vara fråga om fastställande enligt 15 kap. 19 § av nya eller ändrade bestämmelser om innehållande eller tappning av vatten. Även i nu angivna fall bör bestämmelserna om ersättningsfrihet vara tillämpliga. I de fall då vattenrättshavaren inte har fått tillstånd enligt nya VL till någon verksamhet i berört vatten och tillståndsmyndigheten följaktligen inte har kunnat fastställa den ersättningsfria andelen på förhand, måste denna bestämmas en gång för alla för sådana situationer. I likhet med vad utredningen nyss förordat beträffande företag vartill tillstånd lämnats före nya VL:s ikraftträdande bör denna andel skäligen bestämmas till 1/20 av fallhöjden eller av den vattenmängd eller magasinsvolym som han utnyttjar resp. produktionsvärdet av kraftverk eller reglering eller överledning för kraftändamål. I de fall åter då vattenrättshavaren utnyttjar sin vattenrätt efter tidigare enligt nya VL meddelat tillstånd och den ersättningsfria andelen följaktligen redan har bestämts, när nu ifrågavarande åtgärder aktualiseras, bör den redan fastställda andelen reduceras med hänsyn till den tid som återstår fram till den ordinarie omprövningen, på motsvarande sätt som enligt vad nyss nämnts bör ske vid omprövning på grund av väsentligt ändrade förhållanden.

11 §

Paragrafen inleder avsnittet med bestämmelser om ersättningsfrihet till förmån för kvalificerade allmänna intressen. Tillståndshavare som lider ekonomisk skada på grund av omprövning omfattas inte av den allmänna bestämmelsen om rätt till ersättning enligt 1 §. Förevarande paragraf innehåller därför en allmän erinran om att även tillståndshavare kan vara berättigad till ersättning. Den utgår för all förlust av vattenmängd eller fallhöjd eller begränsning i regleringstillstånd som han åsamkas på grund av omprövning enligt 15 kap. 20 § samt även enligt 13 eller 14 § samma kapitel, om inte omprövningen sker till förmån för de kvalificerade allmänna intressen som anges i 12 § detta kapitel. Däremot skall i samband med omprövning ålagda förpliktelser för tillståndshavaren att vidtaga skadeförebyggande eller skadekompenserande åtgärder som inte innebär förlust av vatten m. m. inte vara förenade med ersättningsrätt för denne.

12 §

Paragrafen reglerar frågan om ersättningsfrihet till viss del i fall då omprövning sker till förmån för allmänt fiskeriintresse, allmän farled, allmän

hamn, allmän flottled eller hälsovården samt även allmänna miljövården, såvida förlusten inte i sistnämnda fall skall bäras av annan än tillståndshavaren. Motiven till stadgandet har utförligt redovisats i avsnitt 3.6.4 i den allmänna motiveringen och i anslutning till avdelningsrubriken före 11 §.

Utredningen vill stryka under att reduktion av den ersättningsfria andelen enligt paragrafens tredje stycke genom diskontering till nutid endast skall äga rum, när omprövning på grund av väsentligt ändrade förhållanden sker före den i tillståndsbeslutet eller sedermera i anledning av beviljat anstånd fastställda omprövningstidpunkten. Sker däremot sådan omprövning under en ny omprövningsperiod som fastställs med stöd av 15 kap. 13 § tredje stycket, skall någon reduktion inte äga rum. Stadgandet gäller inte heller omprövning till förmån för fisket enligt 15 kap. 14 §. Sådan omprövning skall kunna påkallas när som helst och skall inte föranleda någon reduktion.

13 §

I paragrafen stadgas att reglerna om ersättning och ersättningsfrihet i 11 och 12 §§ skall äga motsvarande tillämpning, när ändrade eller nya tappningsbestämmelser fastställts enligt 15 kap. 19 §. Fastställs sådana bestämmelser före den i tillståndsbeslutet eller sedermera i anledning av beviljat anstånd bestämda omprövningstidpunkten, skall i enlighet med stadgandet i 12 § tredje stycket den ersättningsfria andelen reduceras med hänsyn till den tid som återstår fram till omprövningstidpunkten.

14 §

Av paragrafen framgår att staten är skyldig att utge ersättning för sådan förlust av vattenmängd m. m. som skall ersättas och som åsamkas tillståndshavaren till följd av omprövning enligt 15 kap. 13 eller 14 § för tillgodoseende av allmänna intressen. Har ändrade eller nya tappningsbestämmelser m. m. fastställts enligt 15 kap. 19 eller 20 §, är den som påkallat sådana bestämmelser skyldig att utge ersättningen. Talan om ersättning får väckas genom ansökan om stämning till fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål, se 18 kap. 3 § punkt 8.

15 §

I paragrafen föreskrivs skyldighet för vattenrättshavare, som inte behöver vara tillståndshavare utan i stället sakägare i vattenmål, att utan ersättning avstå viss vattenmängd eller fallhöjd till förmån för de kvalificerade allmänna intressena som anges i 12 §. Det kan t. ex. vara fråga om åtgärder, som avses i 2 kap. 13 § till förmån för allmänt fiskeriintresse, allmänna miljövården eller hälsovården. Då i motsats till vad som gäller enligt 12 § tillståndsmyndigheten i dessa fall inte har kunnat fastställa den ersättningsfria andelen på förhand, har i lagtexten angivits att denna andel alltid skall vara 1/20.

Det kan också förekomma fall då vattenföretag, vartill tillstånd erhållits enligt nya VL, måste avstå vatten för åtgärd som t. ex. avses i 2 kap. 13 §. I beslutet om tillstånd till detta vattenföretag kan storleken av den ersättningsfria andelen ha fastställts. I detta fall bör naturligtvis samma andel avstås

ersättningsfritt. Då skyldigheten att avstå vatten emellertid kan inträda före den i tillståndsbeslutet fastställda omprövningstidpunkten bör andelen, i likhet med vad som gäller vid omprövning på grund av väsentligt ändrade förhållanden, genom diskontering reduceras med hänsyn till vilken tid som återstår fram till denna tidpunkt. Paragrafens andra stycke innehåller ett stadgande om detta.

16 §

Paragrafen motsvarar delvis 4 kap. 7 § VL.

Den som har rätt till andelskraft deltar i tillgodogörandet av kraft vid en kraftanläggning. Hade initiativet till fallets bebyggande utgått från honom, skulle han själv i fråga om den honom tillhöriga vattenkraften ha blivit skyldig att underkasta sig omprövning eller andra lagliga inskränkningar i sin rätt. Han bör därför i samma utsträckning som kraftstationsägaren vara skyldig att utan ersättning tåla viss minskning av sin rätt till andelskraft (jfr NJA II 1919 s. 231). Paragrafen innehåller en bestämmelse härom. Den andel av andelskraften som skall avstås ersättningsfritt skall motsvara den andel som avstås vid kraftanläggning som skall tillhandahålla andelskraften.

Ersättning vid utrivning

17 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande VL, innehåller bestämmelser om skyldighet för den som river ut anläggning i vatten att ersätta skada som vållas av utrivningen genom ändringar i vattenförhållandena.

Exempel på ersättningsgilla skador har lämnats i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.7.2). Hit hänförs t. ex. kostnader för flyttning av bryggor eller merkostnader för förlängning av vatten- och avloppsledningar som annars skulle mynna på land. Ersättningsgilla är endast de direkta skador som utrivningen orsakar genom förändringar i vattenförhållandena. Skador av annat slag, t. ex. försämrade kommunikationer genom att en bro eller en dammbyggnad rivs ut, skall inte vara ersättningsgilla. Inte heller genom utrivningen orsakad förlust av förmån, t. ex. badmöjlighet, som den skadelidande utan särskild rättsgrund åtnjutit med avseende på anläggningen skall ersättas. Ersättningsberättigad är däremot den som gentemot anläggningens ägare erhållit rätt till exempelvis andelskraft, ersättningskraft eller vattenleverans. Enligt andra stycket skall ersättningen utges av den utrivande. Har utrivningen verkställts av annan än anläggningens ägare eller den som eljest lagligen har att svara för anläggningens underhåll, får den som verkställt utrivningen söka det utgivna beloppet åter av ägaren.

Frågor om ersättning enligt denna paragraf prövas av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål. Prövas frågan inte i samband med skaderegleringen med anledning av ett tillstånd till utrivning, får talan om ersättning anhängiggöras genom ansökan om stämning, se 18 kap. 3 § punkt 9.

Ersättning vid förordnande om vattenskyddsområde

18 §

Paragrafen innehåller regler om ersättning vid förordnande om vattenskyddsområde.

I förra delen av paragrafen har intagits de materiella reglerna om fastighetsägares ersättningsrätt för intrång genom förordnande om vattenskyddsområde. De har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.8.2). I överensstämmelse med motsvarande regler i annan markpolitisk lagstiftning uppställs i paragrafen som en av förutsättningarna för ersättningsrätt att pågående användning av fastighet avsevärt försvåras. Bakom kravet härpå ligger i detta som i andra fall tanken att envar måste vara beredd att underkasta sig visst intrång av hänsyn till allmänna intressen och att ett bagatellartat intrång inte bör grunda ersättningsrätt mot det allmänna (prop. 1972:111 bil. 2 s. 335).

I senare delen av paragrafen slås fast att ersättningen skall utges av den som påkallat skyddsföreskrifterna hos länsstyrelsen. Det är emellertid förutsatt att länsstyrelsen liksom f. n. självmant skall kunna ta upp fråga om förordnande om vattenskyddsområde. En sådan möjlighet får anses vara särskilt värdefull, när det gäller att för framtiden skydda vattentillgångar som är lämpade som vattentäkter men vilkas närmare användningsområden ännu inte har bestämts. I dessa fall bör ersättningen – liksom utrednings- och undersökningskostnaderna – bestridas av staten, lämpligen från ett för ändamålet anvisat anslag. Utredningen kan inte biträda det förslag som har framförts av bl. a. länsstyrelsen i Örebro län om rätt för staten att kräva kommunen på sådana belopp.

Talan om ersättning enligt denna paragraf prövas av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål. Målet skall handläggas som stämningsmål, se 18 kap. 3 § punkt 10.

Ersättning för oförutsedd skada m. m.

19 §

Paragrafen, som i huvudsak motsvarar 2 kap. 24 och 51 §§, 3 kap. 11 §, 5 kap. 6 § och 7 kap. 57 § VL, innehåller regler om ersättning m. m. för oförutsedd skada.

Som utredningen tidigare i flera sammanhang anfört kan verkningarna av vattenföretag ofta vara av svårbedömd och komplicerad natur. Detta har medfört att utredningen ansett det vara nödvändigt att i nya VL behålla institutet oförutsedd skada (jfr SOU 1972:14 s. 49).

Paragrafens första stycke reglerar frågan om skyldighet för företagaren att utge ersättning eller vidtaga skadeförebyggande åtgärder (jfr nuvarande 9 kap. 1 § tredje stycket VL). De skadeförebyggande åtgärderna enligt detta stycke omfattar, i motsats till åtgärder enligt andra stycket, sådant som inte berör själva anläggningen och kan t. ex. avse skyldighet att anlägga erosionsskydd.

Enligt paragrafens andra stycke kan fastighetsdomstolen på talan av skadelidande sakägare meddela föreskrifter om ändringar i själva anlägg-

ningens utförande. Detta innebär en inskränkning i det tidigare tillståndsbeslutets rättskraft. Stadgandet kräver dock för sin tillämpning att den oförutsedda skadan skall vara betydande och att ändringen inte förnärmar tredje mans rätt eller medför väsentlig olägenhet för företagaren.

I ett avseende skiljer sig det föreslagna andra stycket från 2 kap. 24 § andra stycket VL. Enligt detta stadgande, liksom enligt 2 kap. 31 § andra stycket VL, har skadelidande sakägare möjlighet att utverka ändring i meddelade bestämmelser om innehållande och tappning av vatten, dvs. vad som med gällande VL:s terminologi kallas vattenhushållningsbestämmelser. Förutsättningen för att sådana ändrade bestämmelser skall kunna meddelas är emellertid enligt båda lagrummen bl. a. att tredje mans rätt inte får förnärmas. Endast undantagsvis torde dock sådana bestämmelser sakna inverkan på tredje mans rätt (jfr dock NJA 1935 s. 527). Så gott som alltid torde allmänna intressen också beröras. Stadgandena får därför anses vara opraktiska och har inte fått någon direkt motsvarighet i VL-förslaget. I den mån en skadelidande sakägare anser att ändrade bestämmelser om innehållande och tappning bör meddelas, får han i stället vända sig till kammarkollegiet och anhålla att kollegiet utverkar sådana hos koncessionsnämnden enligt 15 kap. 19 §. Genom en sådan ordning kommer man att få en klarare gräns mellan koncessionsnämndens och fastighetsdomstols befogenheter.

Beträffande vad som skall förstås med oförutsedd skada avses ingen ändring i förhållande till gällande rätt. Oförutsedd skada föreligger naturligtvis först och främst då fastighetsdomstolen eller förrättningsmannen vid skaderegleringen, eller tillståndsmyndigheten i fall som avses i 15 kap. 8 § fjärde stycket, helt förbisett frågan om skada kunnat uppstå. Sådan skada skall även anses föreligga då domstolen eller förrättningsmannen haft sin uppmärksamhet riktad på saken men därvid gjort en felbedömning antingen på det sättet att man felaktigt ansett att ingen skada alls skulle uppstå och därför ogillat ett ersättningsanspråk eller också så att man bedömt skadan som mindre än den i verkligheten blivit, i vilket fall ersättning utdömts med alltför lågt belopp. Det bör emellertid framhållas, att felaktigheten i tidigare bedömning måste ha hänfört sig till uppkomsten eller omfattningen av skadan. Den omständigheten att en skada, som till hela sin omfattning beaktats i byggnadsmålet, åsatts ett för lågt värde skall inte medföra rätt till förhöjd ersättning enligt stadgandet (jfr 1917 års bet., Gärde 2 kap. s. 259, af Klintberg s. 131 f. och även rättsfallet NJA 1965 s. 515).

Enligt utredningens mening är det angeläget att fastighetsdomstolen eller förrättningsmannen vid den helhetsbedömning av skadeverkningarna på en fastighet som skall ske vid den ursprungliga skaderegleringen klart anger vilka skador som ingår i bedömningen för undvikande av framtida tvister huruvida viss skada beaktats eller ej (jfr prop. 1974:83 s. 299 och 308 samt anförda rättsfall NJA 1965 s. 515).

Med skada eller intrång enligt denna pragraf bör jämställas att ett företag för tillgodogörande av vattenkraft tar i anspråk större del av annans strömfall än som beräknats i byggnadsmålet. Den för vattenkraften utdömda ersättningen bör i sådant fall under de i stadgandet angivna förutsättningarna kunna höjas (jfr Gärde 9 kap. s. 112 och af Klintberg s. 132). Som anförs i specialmotiveringen till 15 kap. 12 § bör med skada av angiven art också jämställas skada som drabbar rätt ägare av mark- eller vattenområde vilket oriktigt antagits

tillhöra sökanden.

Anspråk på ersättning m. m. för oförutsedd skada skall enligt tredje stycket för att kunna upptagas till prövning väckas genom ansökan om stämning till fastighetsdomstolen inom viss tid, se också 18 kap. 3 § punkt 11. Utredningen har inte ansett det erforderligt att behålla det nuvarande anmälningsförfarandet enligt 11 kap. 68 § VL. Den speciella rättegångskostnadsregeln i nämnda stadgande måste emellertid beaktas. Vidare måste frågan om bevisbördans fördelning lösas på samma sätt som enligt gällande VL. Det bör också stå fastighetsdomstolen fritt att bedöma om enstaka ersättningsmål bör upptas till prövning omedelbart eller om flera anspråk skall inväntas före prövningen eller om denna eventuellt skall anstå till dess tiden för talans väckande gått ut i vilket fall alla framställda anspråk kan tagas upp till samtidig behandling. I nu nämnda hänseenden har därför i 18 kap. 46 § samt 22 kap. 4 § intagits särskilda bestämmelser.

Enligt gällande VL är minsta tiden för anmälan fem och den längsta tolv, eller beträffande grundvattentäkter tjugu år från den för företagets fullbordande bestämda tiden. Beträffande vissa företag, t. ex. vattenregleringar samt yt- och grundvattentäkter, varigenom företagaren bedriver verksamhet som inverkar på vattenförhållandena, kan det dröja lång tid innan tillståndet utnyttjas till fullo. Innan detta skett och ytterligare åtminstone några år förflutit, kan det kanske inte bedömas, om och i vilken omfattning företaget vållat oförutsedd skada t. ex. vid torrår. Då kan den normala tiden för väckande av anspråk för oförutsedd skada redan ha gått ut. Denna omständighet medförde att man vid tillkomsten av grundvattentäktsbestämmelserna i gällande VL satte tiden för anmälan till högst tjugu år i stället för högst tolv år som gäller för andra vattenföretag (se NJA II 1940 s. 55). Utredningen har av nyss anförda skäl ansett att tjuguårstiden kan vara lämplig även för andra företagstyper än grundvattentäkter. Den normala tiden skall emellertid vara fem år och skall gälla när annat inte bestämts i samband med skaderegleringen. Den kommer t. ex. att gälla alla de fall då tillståndsmyndigheten enligt 15 kap. 8 § fjärde stycket ansett att någon skadereglering inte behövs. Den längre tiden skall kunna föreskrivas i samband med skaderegleringen vid fastighetsdomstol eller av förrättningsman. Utgångspunkten för tidsberäkningen skall vara den i tillstånds- eller företagsbeslutet bestämda tidpunkten för arbetenas fullbordande eller i förekommande fall verksamhetens igångsättande.

Då tidsfristen rörande byggnadsarbetenas fullbordan förlängts genom beslut enligt 15 kap. 23 § tredje stycket, bör naturligtvis fristen för talan om oförutsedd skada automatiskt i motsvarande mån förlängas. Stadgandet i tredje stycket har utformats i enlighet härmed.

Frågan huruvida gällande VL:s bestämmelser om tidsfrist för framställande av anspråk för oförutsedd skada utesluter tillämpning av reglerna om fordringspreskription har varit föremål för mycken diskussion. De tryckta förarbetena har lämnat frågan obesvarad, men Gärde anför (2 kap. s. 261) att 2 kap. 24 § VL endast åsyftar att undanröja det hinder för ersättningstalan som ställs upp i 2 kap. 22 §, nämligen att domstols beslut om ersättning skall gälla för framtiden. Enligt af Klintberg (s. 134) syntes den gällande preskriptionsförordningens bestämmelser böra tillämpas jämsides med 2 kap. 24 § VL, så att ersättningsanspråk preskriberas tio år från det skadan uppkom, om inte

preskriptionen avbrutits genom krav, erkännande eller dylikt.

Frågan har prövats i rättsfallet NJA 1967 s. 577, varvid HD (med 3 röster mot 2) förklarade att rätt till ersättningstalan, oavsett att anmälan ingivits till vattendomstolen inom den i 2 kap. 24 § VL stadgade tidsfristen, gått förlorad enligt de allmänna reglerna om preskription. Rättsfallet har kommenterats av Bergsten i SvJT 1970 (s. 45). Där kritiseras majoritetens ställningstagande under framhållande att det synes ha varit mera tilltalande att, med hänsyn till de praktiska svårigheter och den risk för rättsförluster som kan uppkomma, i enlighet med minoritetens uppfattning exklusivt tillämpa tidsfristen i 2 kap. 24 § VL. Samma uppfattning har kommit till uttryck i flera enkätsvar.

Även riksdagen har funnit den ordning som HD godtog vara otillfredsställande (se 3 LU 1963:31 och 1966:32). I utlåtandet 1966:32 har utskottet förordat att man undanröjer den risk för rättsförluster som föreligger genom att skadeståndsanspråk kan preskriberas under den tid en sakägare är bevarad vid rätten att anmäla oförutsedd skada. I den mån preskriptionsinvändning kan tänkas ske under prövotid för uppskjutna skadefrågor i vattenmål, har utskottet även ifrågasatt lämpligheten av preskriptionsregler för de uppskjutna skadorna under denna tid. Utskottet förutsatte att hithörande frågor skulle övervägas vid pågående arbete med översyn av preskriptionslagstiftningen inom regeringens kansli. I skrivelse den 28 april 1966 (1966:147) har riksdagen givit regeringen till känna vad utskottet i nämnda utlåtande anfört. Regeringen har den 14 februari 1969 förordnat att skrivelsen jämte motioner i ämnet skall överlämnas till vattenlagsutredningen.

Den översyn av preskriptionslagstiftningen som enligt sistnämnda utskottsutlåtande pågick inom regeringens kansli har numera resulterat i prop. 1976/77:5 med förslag till preskriptionslag, m. m. De allmänna preskriptionsbestämmelserna som föreslås i denna proposition skulle medföra att fordringar på ersättning för oförutsedd skada enligt gällande VL skulle förkortas till tre år från den dag fordringen tidigast kan göras gällande. En sådan konsekvens skulle enligt departementschefen (s. 182) emellertid avsevärt minska den praktiska betydelsen av institutet oförutsedd skada och borde undvikas. Därför föreslås i propositionen att de allmänna preskriptionsbestämmelserna inte skall gälla i fråga om oförutsedd skada enligt VL.

Vattenlagsutredningen delar de framförda synpunkterna och har ansett att man med hänsyn till de praktiska svårigheterna och för undanröjande av risken för rättsförluster bör göra ett undantag från de allmänna preskriptionsreglerna beträffande anspråk för oförutsedda skador enligt VL-förslaget. I fjärde stycket i förevarande paragraf har därför stadgats att den föreslagna preskriptionslagens bestämmelser inte skall vara tillämpliga på sådana anspråk. Stadgandet utgör alltså en sådan särskild bestämmelse som enligt 1 § i den föreslagna preskriptionslagen medför att denna lag inte är tillämplig.

I enlighet med riksdagens önskemål i tidigare anförda riksdagsskrivelse föreslår utredningen dessutom i 18 kap. 36 § att undantag från den föreslagna preskriptionslagens bestämmelser också skall gälla ersättningsanspråk för skador som omfattas av förhandsmedgivande eller som uppskjutits under en prövotid.

11 kap. Avgifter

Vattenlagsutredningen behandlade vattenlagstiftningens avgiftssystem i delbetänkandet (SOU 1972:14) Revision av vattenlagen. Del 2. Ersättningar, avgifter m. m. I fråga om gällande ordning och den närmare motiveringen till det i nämnda betänkande framlagda förslaget till ett nytt avgiftssystem hänvisas till betänkandet.

Utredningens förslag innebar att en ny avgift, benämnd bygdeavgift, skulle ersätta nuvarande regleringsavgift enligt 4 kap. 14 § VL. Förslaget gick i korthet ut på att större regleringar för kraftändamål och kraftverk skulle avgiftsbeläggas. Avgiften skulle beträffande regleringar beräknas efter magasinsvolymen och beträffande kraftverk efter installerad effekt. Av skäl som anfördes i betänkandet skulle den faktiska magasinsvolymen och den faktiska effekten reduceras, när magasinsvolymen översteg vissa gränsvärden och när effekten översteg 150 procent av effekten vid medelvattenföring. Vissa minimigränser för avgiftsplikt föreslogs också, vilka i praktiken – och avsiktligt – innebar att alla korttidsregleringar skulle bli befriade från avgift. I stället ansågs avgiften för korttidsreglering böra ingå i kraftverkets avgift, bl. a. därför att samma geografiska område berördes samt korttidsregleringsmöjligheterna och utbyggnaden av effekt hade ett intimt samband.

Enligt förslaget skulle de nya bestämmelserna tillämpas också på befintliga företag. Genom bl. a. särskilda övergångsbestämmelser utformades systemet emellertid så att avgiftsbelastningen för äldre företag inte skulle bli större än enligt gällande bestämmelser.

Det nya systemet avsågs också böra medföra samma totala avgifter för nytillkommande företag som enligt det gällande systemet. I syfte att uppnå samma ekonomiska utfall, totalt sett, med det nya avgiftssystemet som med det gällande applicerades därför den nya avgiftstypen på befintliga kraftverk och regleringar i våra största kraftproducerande älvar. Avgifterna per enhet i det nya systemet för varje kraftverk och reglering passades in på samma relativa nivå inom en försöksvis vald latitud som de i jämförelsen ingående regleringarna låg på enligt då gällande domar. Efter ett antal ansatser kunde en sådan latitud bestämmas för det nya systemet att överensstämmelse i stort sett erhölls totalt sett. Även för enskilda älvar och för enskilda kraftverk uppnåddes relativt god överensstämmelse i avgiftsbelastningen. I vissa fall blev skillnaden emellertid betydande, t. ex. för kraftverken i Göta älv och i Luleälven.

Utredningen föreslog vidare vissa ändringar i bestämmelserna om fiskeavgift. Sålunda skulle det inte längre vara möjligt att bestämma särskild avgift med stöd av 2 kap. 8 § VL. Detta föranledde förslag till ändringar i fråga om fiskeavgift enligt 2 kap. 10 §. Denna föreslogs också närmare anpassad till bestämmelserna om bygdeavgift, bl. a. genom att avgiftsbeslutens giltighetstid skulle förkortas från 20 till 10 år.

Vattendomstolarna har fr. o. m. 1972 inordnats i den allmänna tingsrättsorganisationen. Av bl. a. denna anledning syntes det utredningen omotiverat att behålla den s. k. domstolsavgiften som f. n. skall fastställas som bidrag till vattendomstolarnas organisation och verksamhet i anslutning till att medgivande lämnas till vissa typer av vattenföretag. Utredningen föreslog därför att

domstolsavgiften skulle utmönstras.

Någon ändring föreslogs inte i regeringens befogenhet att i samband med prövning av underställda vattenmål beträffande större vattenföretag förordna om skyldighet för sökanden att betala s. k. villkorsmedel för att tillgodose allmänna intressen.

Utredningens förslag i fråga om bygdeavgift tillstyrktes eller lämnades i huvudsak utan erinran av flertalet remissinstanser. Dock framfördes kritik, främst från länsstyrelsen i Norrbottens län. Med utgångspunkt i de i utredningens betänkande intagna beräkningsexemplen vände man sig mot en befarad omfördelning av avgiftsmedel från reglerings- till kraftverksbygder. Detta ansågs oacceptabelt från regionalpolitisk synpunkt. Bl. a. förmodades förslaget medföra att avgifterna för Luleälven skulle minskas med 795 000 kr. om året. Vidare skulle Norrbottens län få minskade avgifter i Skellefteälven, som rinner upp i Norrbottens län men har sina flesta kraftverk i Västerbottens län. För Vänern och Göta älv skulle avgiften å andra sidan höjas från 31 000 till 661 000 kr. Dessutom skulle det bli svårt med omräkning av gällande avgifter.

Förslaget att slopa avgifter enligt 2 kap. 8 § VL möttes med kritik från flera remissinstanser, medan förslaget i fråga om avgift enligt 2 kap. 10 § i huvudsak lämnades utan erinran.

Föredragande statsrådet framhöll i prop. 1974:83 (s. 182) att utredningens förslag till bygdeavgift visserligen innebar en förenkling men var oacceptabelt framför allt från regionalpolitisk synpunkt. Förslaget skulle medföra en omfördelning från glesbygder i övre Norrland till södra Sverige, och t. ex. Norrbottens län skulle komma att förlora en betydande del av utgående avgiftsmedel. Dessutom skulle omräkningen av tidigare utgående avgifter enligt utredningens förslag bli komplicerad. Utredningens förslag till bygdeavgift borde därför inte genomföras. På grund härav fann han inte heller skäl att närmare gå in på utredningens förslag beträffande fiskeavgifter och domstolsavgift. En höjning av avgiftslatituderna för regleringsavgifter och för fiskeavgifter enligt 2 kap. 10 § VL vidtogs dock (prop. 1974:83, CU 1974:28, rskr 1974:229, SFS 1974:273).

Vattenlagsutredningen har genom tilläggsdirektiv den 20 september 1974 erhållit uppdraget att ånyo utreda frågan om ett nytt vattenrättsligt avgiftssystem, se bilaga 1 till detta betänkande. Enligt direktiven bör det nuvarande avgiftssystemet ersättas med ett mer enhetligt system och omfatta alla typer av vattenföretag. Ett sådant system skulle antingen kunna baseras på objektiva normer eller på skälighetsgrunder. Som ett alternativ kan man enligt direktiven tänka sig att avgifter för nya företag ersätts med särskilda villkorsmedel av engångskaraktär och/eller i form av årliga belopp. Avgiftsskyldigheten blir då begränsad till företag som skall prövas av regeringen. Om möjligt bör förslaget innebära att endast en avgiftstyp skall utgå, men även en särskild fiskeavgift kan komma i fråga.

Utredningens förslag i fråga om bygdeavgift har visserligen förkastats. Då man på sina håll synes ha missuppfattat innebörden av förslaget i vissa hänseenden, vill utredningen emellertid något ytterligare belysa vad avsikten var med detta.

För att få realistiska utgångsvärden vid bestämmandet av avgiftsnivån för

nya kraftverks- och regleringsföretag använde utredningen några exempel som utgick från befintliga företag. Som framhölls i betänkandet var inte avsikten med detta att visa hur avgifterna för de befintliga företagen skulle bestämmas i det nya systemet. Avgifterna för dessa företag avsågs skola bli i stort sett oförändrade, om inte ändringar motiverades av ändrat penningvärde eller ändrade yttre förhållanden. Den befarade regionala omfördelningen i fråga om befintliga företag skulle således inte inträffa.

Därtill kommer att den skeva fördelningen mellan olika älvar som redovisades i exemplen inte heller i praktiken skulle bli följden vid en tillämpning på nya företag av det nya systemet. Det måste nämligen förutsättas att den myndighet som skall fastställa avgiften vid bestämmandet av nivån inom en latitud även tar hänsyn till det absoluta avgiftsbeloppet. Skulle ett nytt system ge en lägre avgift vid latitudernas gränsvärden än det nuvarande systemet, lägger man sig naturligtvis på en högre nivå inom latituden än vad man skulle ha gjort med nuvarande system. Även det motsatta förhållandet torde gälla. Vidare bör anmärkas att det nya systemet skulle medföra betydligt större avgifter för tillkommande effektutbyggnader än det nuvarande. Eftersom sådana kan väntas förekomma i större omfattning i Luleälven än i flertalet andra älvar, torde länsstyrelsens i Norrbottens län bedömning – även såvitt gäller nya företag – inte vara korrekt.

Remisskritiken gick också ut på att förslaget ledde till en icke önskad omfördelning mellan olika län. Även i denna del torde kritiken vara överdriven. Redan med nuvarande system skall en fördelning ske mellan berörda län, även om uppbörden av avgifterna sker i ett län, se 11 § kungörelsen (1953:620) angående indrivningen och användningen av vissa med anledning av företag i vatten utgående avgifter. Någon ändring i denna del föreslogs inte.

De problem som kan uppkomma vid övergång från det gamla avgiftssystemet till ett nytt system behandlades också av utredningen. Utredningen vill inte bestrida att övergångsregleringen var något krånglig. Problemen skulle dock kunna minskas genom förenklade övergångsbestämmelser. En tänkbar lösning skulle vara att alla avgifter tas upp till omprövning enligt nuvarande system exempelvis fem eller tio år efter den nya lagens ikraftträdande och att i samband därmed övergång sker till det nya systemet. Som framgår av delbetänkandet är beräkningsarbetet inte särskilt betungande och i varje fall inte kvalificerat på så sätt att det kräver särskilda överväganden eller beslut. Med hänsyn till det betydande variationsutrymme och den stora osäkerhet som är förenad med nuvarande metoder för avgiftsbestämning skulle också vissa modifikationer kunna göras vid omräkning till det nya systemet.

På grund av det anförda vidhåller utredningen att förslaget i SOU 1972:14, med angivna ändring i övergångsregleringen, i princip skulle kunna utgöra en lämplig objektiv norm som omfattar alla typer av vattenkraftföretag, antingen direkt beträffande årsregleringar och kraftverk och/eller indirekt beträffande korttidsregleringar, årsregleringar, överledningar, rensningar m. m. genom dessa företags inflytande på valet av installerad effekt och därmed på kraftverksavgiftens storlek. Den ändringen bör då vidtagas i förhållande till förslaget att avgiftslatituden, på sätt skett genom lagändring fr. o. m. den 1 juli 1974 i 4 kap. 14 § VL, bestäms till minst 4 och högst 12 kr. per enhet.

Det skulle också vara möjligt att låta en sådan bygdeavgift omfatta nuvarande fiskeavgift enligt 2 kap. 10 § VL som inte är av enbart lokal karaktär. Med hänsyn till fiskeavgiftens relativt ringa storlek jämfört med bygdeavgiften synes det inte vara av avgörande betydelse, exempelvis till följd av ändrad relativ belastning på olika företagare eller olika älvar, att bygdeavgiftens avgiftsnormer tillämpas även på denna avgift. I båda fallen bygger normerna dessutom på parametrar som ger uttryck för kraftverkens effekt och regleringarnas magasinsvolym, varför skillnaderna kan väntas vara små. En avgift som motsvarar 2 kap. 10 § VL skulle därför kunna inkluderas i bygdeavgiften om avgiftslatitudens gränser höjs med 15 procent. Detta värde motsvarar nämligen förhållandet mellan nu utgående totala fiskeavgifter och de totala regleringsavgifterna i landet. En sammanlagd avgift skulle därför kunna bestämmas till lägst 4 kr. 50 öre och högst 14 kr.

Vattenlagsutredningens förslag till bygdeavgift har, kanske beroende på att innebörden av förslaget delvis missuppfattats, emellertid förkastats av regeringen. Dessutom är denna avgiftstyp begränsad till kraftverk och regleringar, vilket strider mot direktivens önskemål om ett enhetligt system som skulle omfatta alla typer av vattenföretag.

Utredningen har därför ytterligare undersökt möjligheterna att tillgodose önskemålen i direktiven om en enhetlig, objektiv avgiftsnorm för alla typer av vattenföretag. Det är av allmänna rättviseskäl i och för sig motiverat att införa avgiftsplikt för alla slags vattenföretag oberoende av deras ändamål, förutsatt att de mera kännbart inverkar på bygdens förhållanden. Svårigheten har emellertid varit att finna en godtagbar objektiv avgiftsnorm som passar de olika företagstyperna. Utredningen har vid sina överväganden inte kunnat finna någon annan tänkbar norm än ett företags anläggningskostnad. Om man utgår från den avgiftslatitud som nyss ansetts lämplig för kraftverks- och regleringsföretag, torde denna i runda tal och som ett grovt genomsnittsvärde motsvara 1–3 promille av anläggningskostnaden för regleringar och 0,3–1,0 promille av anläggningskostnaden för kraftverk. En tänkbar avgiftsnorm för övriga företag skulle då kunna vara 0,5–1,5 promille av anläggningskostnaden.

Anläggningskostnaden som norm innebär emellertid stora svårigheter i många fall. Många vattenföretag kan ha en högst obetydlig inverkan på vattenförhållandena eller också till ringa del utgöra byggande i vatten. Så kan kostnaderna att anlägga t. ex. Ölandsbron jämföras med kostnaderna för en mycket stor reglering. Brons inverkan på vattenförhållandena är dock obetydlig i förhållande till en stor reglering. Ett annat exempel är Bolmenprojektet, som kräver tunnelarbeten och andra omfattande åtgärder på land, vilka inte motsvarar företagets inverkan på vattenförhållandena. För sådana fall måste man ha möjlighet att fastställa lägre avgift, kanske lägst 0,1 promille av anläggningskostnaden. Att avgränsa avgiftsskyldigheten på så sätt att hänsyn endast skall tagas till kostnaderna för de delar som inverkar på vattenförhållandena medför stora problem. Över huvud taget kan det vara svårt att på förhand uppskatta anläggningskostnaderna för ett vattenföretag. Denna svårighet skulle i och för sig kunna elimineras genom att avgiftsskyldigheten fastställs först sedan företaget är utfört och kostnaderna är kända.

En särskild process i avgiftsfrågan medför dock att myndigheter och enskilda kommer att belastas med administrativt arbete som inte alltid står i proportion till avgiftsbeloppets storlek.

Hänsyn till sistnämnda kostnadsaspekt måste också innebära att avgift endast bör utgå för företag som på grund av sin storlek eller ingripande beskaffenhet kan antagas ha mera kännbar inverkan på bygdeförhållandena. Mindre företag kan i allmänhet inte väntas ha en sådan inverkan och bör därför undantagas från avgiftsplikt. För att uppnå överensstämmelse med vad utredningen föreslog i fråga om bygdeavgift, nämligen att avgift inte skall utgå om antalet enheter understiger 2 000, borde en gräns förslagsvis sättas vid företag med en anläggningskostnad av omkring 10 milj. kr. Med en sådan begränsning kommer emellertid antalet avgiftspliktiga företag att bli mycket litet. De kommer då huvudsakligen att omfatta företag som skall prövas av regeringen, antingen obligatoriskt eller efter förbehåll. Med hänsyn till regeringens befogenhet att i sådana fall meddela föreskrifter om särskilda villkorsmedel, vilken befogenhet självfallet bör finnas kvar i en ny VL, måste man med fog ifrågasätta om behov av en objektiv norm i dylika fall verkligen föreligger.

På grund av vad sålunda anförts anser utredningen att anläggningskostnaderna inte utgör en lämplig norm för avgiftsberäkningen. Utredningen har inte heller kunnat finna någon annan godtagbar norm som skulle kunna tillgodose önskemålen i direktiven. Utredningen har då för sin del övervägt en annan lösning av avgiftsfrågan. Övervägandena begränsar sig till kraftföretagen, eftersom det trots allt i första hand är dessa som kan påverka bygdens förhållanden i någon mera betydande omfattning.

Den kritik mot 1972 års förslag till bygdeavgift som enligt det tidigare anförda inte helt kan tillbakavisas gäller svårigheterna vid övergång till det nya systemet. Även om svårigheterna i detta hänseende inte bör överdrivas, vill utredningen redovisa ett alternativt förslag, som på ett tidigt stadium diskuterades inom utredningen. Systemet är mycket enkelt att tillämpa och möjliggör en smidig övergång från det nuvarande systemet. Förslaget går ut på att man avgiftsbelägger ett kraftverk efter en norm som är en funktion av kraftverkets effekt. Motiv för ett sådant system återfinns i utredningens delbetänkande SOU 1972:14 s. 133 f. Vattenöverdomstolen har också i sitt remissyttrande över betänkandet förordat en dylik avgiftstyp. Om hela den installerade effekten skulle läggas till grund för avgiften, skulle emellertid högt utbyggda kraftstationer få avgifter av en omfattning som inte står i rimlig relation till företagens inverkan. En hög effektutbyggnad påverkar nämligen i ringa grad behovet av årsreglering och ändrar som regel ej heller i mera betydande grad förhållandena uppströms och nedströms kraftverket. I likhet med vad som föreslagits för kraftverksavgiften i nämnda betänkande föreslår utredningen därför att den installerade effekten bör vara avgiftsgrundande i sin helhet endast intill 150 procent av effekten vid medelvattenföring. Överskjutande effekt föreslås vara avgiftsgrundande endast beträffande halva sin storlek. Med dessa förutsättningar har beräknats – något överslagsmässigt – vilka avgifter som skulle erhållas i våra större älvar vid olika storlek på effektenheterna och med – för varje kraftverk – en avgiftsnivå inom latituden som motsvarar ett vägt medeltal av avgiftsnivåerna för de

Tabell 4.1 Avgifter för de större kraftälvarna

Älv	Avgift 1972, milj. kr.	Avgift enligt SOU 1972:14, milj. kr.	Effektavgift, milj. kr.
Lule älv	3,15	2,36	2,58
Ume älv	2,47	2,21	2,50
Ångermanälven	1,59	1,57	1,53
Faxälven	0,57	0,66	0,65
Indalsälven	1,78	1,98	2,01
Göta älv och Lagan	0,06	0,74	0,27

regleringar som betjänar kraftverket. Om en enhet sätts till 3,37 kW, vilket innebär att 10 kW motsvarar ungefär 3 enheter, erhålles för de större kraftälvarna det resultat som redovisas i tabell 4.1.

En kraftverksvis gjord beräkning för Umeälven framgår av tabell 4.2.

Såsom framgår av tabellerna är avvikelserna från nuvarande avgifter mindre enligt det nu redovisade förslaget än enligt 1972 års förslag till bygdeavgift, om man ser avgifterna älvvis. I enskilda fall har avvikelsen ökat, särskilt för kraftverk med hög effektutbyggnad, såsom Stornorrfors. Sannolikt skulle avvikelserna kunna göras mindre genom annat val av gränsen för reducerad effekt och annat reduktionstal för "överskjutande" installerad effekt. Det kan emellertid ifrågasättas om en så nära överensstämmelse som möjligt är önskvärd från alla synpunkter. Tillkommande utbyggnader torde i betydande utsträckning komma att ske i form av effektutbyggnader i befintliga anläggningar. Med den valda normen kommer dessa utbyggnader

Tabell 4.2 Avgifter kraftverksvis i Umeälven

Företag Kraftverk	Avgift 1972, 1 000-tal kr.	Avgift enligt SOU 1972:14, 1 000-tal kr.	Effektavgift, 1 000-tal kr.
Vattenfallsverket	1 500	1 415	1 642
Geimån	118	88	85
Ajaure	70	88	112
Gardikfors	114	100	108
Umluspen	171	134	144
Stensele	101	76	80
Grundfors	183	139	147
Rusfors	74	64	69
Tuggen	176	148	164
Stornorrfors	493	578	731
Bålforsens Kraft AB	190	152	147
Korsselbränna AB	107	84	82
Betsele	59	46	45
Hällforsen	48	38	37
Bjurfors AB	212	177	194
Bjurfors övre	77	63	67
Bjurfors nedre	135	114	126
Harrsele AB	367	303	331
Pengfors AB	97	80	87

att ge ett större tillskott av avgiftsmedel än med en norm som ger en bättre överensstämmelse som resultat.

För att undvika att tidigare missuppfattningar upprepas vill utredningen påpeka att beräkningarna avser nytillkommande företag men att exemplen hämtats från befintliga företag. Beräkningarna redovisar däremot inte hur avgiften för befintliga anläggningar kommer att bli med ett nytt system.

Utan särskilda bestämmelser skulle en ren kraftverksavgift komma att medföra en omfördelning av avgiftsmedel från reglerings- till kraftverksbygder. Den installerade effekten får emellertid anses återspegla inte bara kraftverkets storlek utan också sambandet mellan kraftverket och de regleringar som betjänar det. Effekten bestäms av utbyggnadsvattenföring och fallhöjd. I det förra hänseendet föreligger ett klart samband med nyttan och omfattningen av en korttidsreglering till förmån för kraftverket. Detsamma gäller åtminstone inom vissa gränser också beträffande års- och flerårsreglering. Genom att nyttan av en reglering under alla förhållanden är avhängig av den fallhöjd på vilken regleringen utnyttjas i kraftverket, blir den installerade effekten också härigenom ett mått på regleringsvinsten. Förekommande regleringar bör därför på så sätt beaktas att den myndighet som fastställer avgiften, dvs. koncessionsnämnden eller regeringen, i avgiftsbeslutet får ange till hur stor del avgiften hänför sig till kraftverket och till eventuella regleringar i de fall då det är påkallat. Detsamma gäller andra företag, främst överledningar, som betjänar kraftverket.

I fråga om den regionala fördelningen av avgiftsmedel anser utredningen vidare att en motsvarighet till 11 § i 1953 års avgiftskungörelse om fördelning av avgiftsmedel mellan flera län bör finnas kvar.

Det nya systemet har framför allt en fördel vid övergång från nuvarande system till det nya. Eftersom nuvarande avgift är bestämd för varje kraftverk, erhålls den nya kraftverksavgiften per enhet genom att man dividerar nu utgående avgift, eventuellt omräknad i samband med omprövning av avgiften för någon reglering, med antalet avgiftspliktiga enheter för kraftverket i fråga. Denna beräkning är så enkel att den kan göras vid varje omprövningstillfälle för äldre regleringar, till dess alla äldre avgiftsbeslut blivit omprövade. Någon gemensam tidpunkt för omprövning behöver därför ej fastställas i övergångsbestämmelserna.

En ren kraftverksavgift av angivet slag skulle för erhållande av samma avgiftsnivå som för nuvarande regleringsavgifter enligt utredningens beräkningar komma att ligga mellan latituderna omkring 12 och 36 kr. för varje enhet installerad effekt. Genom den nyligen genomförda höjningen av avgiftslatituden för regleringsavgifterna torde tillräcklig hänsyn till penningvärdeförändringarna ha tagits. I kraftverksavgiften bör emellertid, på sätt utredningen tidigare förordat i fråga om den modifierade bygdeavgiften, inkluderas en fiskeavgift som motsvarar avgiften enligt nuvarande 2 kap. 10 § VL. Avgiftslatitudens gränser bör därför höjas. Utredningen föreslår en höjning med 15 procent och har därvid beaktat att nuvarande möjlighet att ta ut fiskeavgift för andra företag än kraftverk faller bort. En sådan höjning leder till att avgiften kommer att ligga inom en latitud mellan 14 och 40 kr.

Enligt utredningens mening bör även den nya avgiften benämnas bygdeavgift, oaktat att viss del av avgiften skall avse fiskeändamål.

I likhet med vad utredningen föreslog i SOU 1972:14 bör avgift inte utgå om

antalet avgiftsenheter understiger en viss summa. Det är rimligt att man här lägger sig på samma nivå som i nämnda betänkande, även med hänsyn tagen till att fiskeavgiften numera skall ingå. Då avgiftslatituden enligt det nya förslaget ungefärligen fyrdubblats, innebär ett bibehållande av nivån att gränsen fastställs till 500 enheter.

I 2 kap. 8 § VL ges bestämmelser om föreskrifter till skydd för fisket. Stadgandet avsåg ursprungligen endast skadeförebyggande åtgärder. Efter hand har emellertid i praxis befrielse från skyldighet att utföra sådan åtgärd medfört förpliktelse för företagaren att i stället betala särskild avgift för lokala fiskevårdsåtgärder i hushållningssällskaps eller fiskemyndighets regi. Denna praxis har lagfästs genom 1954 års ändringar i paragrafen, varigenom man i stadgandets andra stycke införde en möjlighet att ompröva beslutade fiskeåtgärder. Det sägs att vid omprövning skall iakttas att – i den mån fråga inte är om sådan höjning av årlig avgift som motsvaras av ändring i penningvärdet – den byggande inte får åläggas förpliktelser som för honom medför väsentlig kostnad eller olägenhet utöver vad som förut ålagts honom.

I angivna delbetänkandet SOU 1972:14 (s. 130) uttalade vattenlagsutredningen att stadgandet i 2 kap. 8 § inte gjorde det möjligt för de fiskevårdande myndigheterna att använda avgiftsmedlen för fiskevårdande åtgärder i exempelvis ett bivattendrag där förutsättningarna för positivt resultat kunde vara större. Detta ansåg utredningen innebära en från allmän fiskevårdssynpunkt mindre önskvärd begränsning i handlingsfriheten. Det framstod också som i viss mån irrationellt med denna avgiftstyp vid sidan av den allmänna fiskeavgiften enligt 2 kap. 10 §. Utredningen förordade därför att fiskeavgift inte borde kunna utdömas med stöd av 2 kap. 8 §.

Vattenlagsutredningens förslag att avgift enligt 2 kap. 8 § VL inte längre borde utgå föranledde flera kritiska uttalanden under remissbehandlingen. Remisskritiken gick huvudsakligen ut på att sådan avgift har varit ett lämpligt alternativ till åtgärder som också garanterat att avgiften kommit till lokal användning. Avgiften borde emellertid kunna användas för åtgärder också i bivattendrag, om detta skulle ge bättre resultat från lokal fiskevårdssynpunkt. Då osäkerhet rådde rörande möjligheterna härtill enligt gällande stadgande, borde detta uttryckligen framgå av lagtexten. Ställningstagande till utredningens förslag fick emellertid enligt föredragande statsrådet även i denna del anstå i avbidan på ett nytt förslag till en reform av det vattenrättsliga avgiftssystemet (se prop. 1974:83 s. 183).

Vad som förekommit vid remissbehandlingen av utredningens tidigare förslag rörande avgifter enligt 2 kap. 8 § VL har föranlett utredningen att i det nya förslaget behålla sådan avgift som ett alternativ till åtgärder. Utredningen har därför ansett att ett uttryckligt stadgande bör införas bland avgiftsreglerna i VL-förslaget. Nuvarande tveksamhet rörande frågan huruvida avgiften kan användas för åtgärder i bivattendrag bör undanröjas. Det bör av lagtexten klart framgå att avgiften skall avse fiskebefrämjande åtgärder inom berört eller angränsande vattensystem. Därigenom markeras också avgiftens lokala användningsområde.

Som anförts av utredningen i 1972 års delbetänkande torde den fiskeavgift som enligt 6 kap. 9 § VL kan åläggas flottande sakna större praktisk betydelse

från allmän fiskevårdssynpunkt. I takt med flottningens minskade omfattning har också minskade avgifter influtit. Medan det budgetåret 1969/70 inflöt omkring 75 000 kr. uppgick sådana avgiftsmedel budgetåret 1974/75 till mindre än hälften därav, eller omkring 35 000 kr. Minskningen i flottningen gör också att inte mycket står att vinna med att man nu avpassar maximiavgiften om 5 öre per m^3 flottgods, som varit oförändrad sedan 1919, till förändringarna i penningvärdet. Utredningen förordar därför att man i nya VL inte tar in någon motsvarighet till denna fiskeavgift. Avgifter enligt gällande VL bör däremot utgå även i fortsättningen.

I enlighet med sina överväganden i angivna delbetänkande (s. 130 f.), som lämnats utan erinran vid remissbehandlingen, anser utredningen att VL-förslaget inte bör innehålla någon motsvarighet till nuvarande domstolsavgift enligt 11 kap. 95 § VL.

Vid sidan av nu angivna avgiftssystem bör, som utredningen tidigare påpekat, regeringens befogenhet att tillgodose allmänna intressen genom att förordna om s. k. villkorsmedel finnas kvar. Möjlighet bör därvid finnas för regeringen att för företag som inte är skyldiga att utge bygdeavgift bestämma att villkorsmedel skall kunna utges årligen.

De nu förordade nya bestämmelserna om bygdeavgift och fiskeavgift har samlats i förevarande kapitel om avgifter i VL-förslaget.

1 §

I paragrafen ges de grundläggande reglerna om skyldigheten att utge bygdeavgift och om beräkningsgrunderna. I fråga om den närmare motiveringen till stadgandet hänvisas till vad som anförts i inledningen och till vad utredningen anfört i fråga om motsvarande bestämmelser i sitt förslag till bygdeavgift i SOU 1972:14 s. 131 f. och 154 f. I fråga om tredje stycket kan utredningen också hänvisa till NJA II 1959 s. 34 och 45. Det lägsta belopp som kan komma i fråga enligt detta undantagsstadgande har i förslaget uppräknats från nuvarande 50 öre till 3 kr. med beaktande bl. a. av penningvärdets förändring sedan 1959, då nuvarande belopp fastställdes.

Av paragrafens fjärde stycke framgår att bygdeavgift inte skall utgå för mindre anläggningar. Genom t. ex. en senare effektutbyggnad kan emellertid den avgiftsfria gränsen komma att överskridas. Avgiften skall i så fall bestämmas med hänsyn till kraftverkets sammanlagda effekt. Som framgår av 3 § första stycket skall avgiften i detta fall betalas först då tillståndet till effektutbyggnaden tas i anspråk.

2 §

Paragrafens första stycke stadgar, huvudsakligen i likhet med vad som f. n. gäller enligt 2 kap. 10 § 1 mom. tredje stycket och 4 kap. 14 § tredje stycket VL, att man vid bestämmande av bygdeavgiftens storlek skall ta hänsyn till den större eller mindre förändring av vattenförhållandena som företaget orsakar samt till den större eller mindre olägenhet eller fördel som härigenom uppkommer för bygden och allmänt fiskeriintresse. Däremot skall hänsyn inte längre tas till kostnaderna för och båtnaden av företaget. Av den nya bygdeavgiftens natur och syfte följer, som också anges i paragrafen, att

hänsyn vid avgiftsbestämningen skall tagas till inverkan inte bara av det kraftverk som närmast är i fråga utan också av de regleringar och andra vattenföretag, främst överledningar, som betjänar kraftverket.

Som anförts i inledningen är maximibeloppet i latituden avpassat så att hänsyn vid omprövning enligt 3 § skall kunna tas till eventuell penningvärdeförändring. Detta leder till att man, i varje fall i det första avgiftsbeslutet, regelmässigt bör hålla en ganska vid marginal till detta maximibelopp.

I andra stycket erinras om att i beslut om fastställande av bygdeavgift skall anges till hur stor del avgiften hänför sig till kraftverk samt till andra vattenföretag, som betjänar kraftverket, främst regleringar och överledningar. En sådan uppdelning, som avser att ge ledning vid fördelning av avgiftsmedlen mellan olika bygder, behöver dock ske blott om det är påkallat med hänsyn till uppdelningens syfte. Därvid kan de omständigheter som anges i första stycket vara vägledande. Om inverkan av ett kraftverk och dess regleringar är koncentrerad till samma bygd, behöver någon fördelning inte ske.

3 §

I paragrafens första stycke stadgas att bygdeavgift skall utgå från och med kalenderåret närmast efter det då tillstånd till kraftverket först togs i anspråk och så länge företaget består. Har tillstånd till ändring lämnats senare, t. ex. medgivande till effektutbyggnad, skall tiden räknas från ianspråktagandet av det senare tillståndet.

Andra stycket innehåller bestämmelser om avgiftsbesluts giltighetstid som till stor del stämmer överens med vad som nu gäller enligt 4 kap. 14 § femte stycket VL. Enligt vad som uttryckligen stadgas skall omprövning av avgiften göras av koncessionsnämnden på ansökan av kammarkollegiet eller den avgiftsskyldige. I övrigt är stadgandet likalydande med utredningens förslag till 4 kap. 15 § VL i SOU 1972:14.

I 17 kap. 9 § VL-förslaget ges bestämmelser om förfarandet vid omprövning av avgifter.

4 §

I paragrafen anges att 15 procent av bygdeavgiften skall inbetalas till fiskeristyrelsen att användas för att främja fisket inom landet, dvs. för samma ändamål som f. n. tillgodoses genom fiskeavgifter enligt 2 kap. 10 § VL. Återstoden skall inbetalas till länsstyrelsen i det län där företaget huvudsakligen utförts. Denna del av avgiften skall enligt vad som stadgas användas för samma ändamål som nu anges i 4 kap. 15 § VL.

5 §

Som anförts i inledningen har utredningen ansett att VL-förslaget bör på samma sätt som 2 kap. 8 § VL ge möjlighet att förordna om skyldighet att utge fiskeavgift som ett alternativ till åtgärder. Paragrafen innehåller ett stadgande härom. För att undanröja nuvarande tveksamhet beträffande frågan om

avgiften skall kunna användas för åtgärder i bivattendrag har angivits att avgiften skall avse fiskebefrämjande åtgärder inom berört eller angränsande vattensystem, dvs. avrinningsområde. Därigenom markeras också avgiftens lokala användningsområde. Avgiften bör liksom nu administreras av fiskeristyrelsen. Bestämmelser härom får utfärdas i administrativ ordning.

6 §

I paragrafen stadgas att närmare bestämmelser om indrivningen och användningen av avgifter enligt förevarande kapitel meddelas av regeringen. Sådana administrativa bestämmelser torde i huvudsak böra motsvara dem som nu gäller.

12 kap. Förprövningsskyldighet m. m.

En stor del av de företag som behandlas i gällande VL är underkastade obligatorisk förprövningsskyldighet vid vattendomstol. Förprövningen kan i vissa fall ske genom syneförrättning. Företagaren har också alltid rätt att begära förhandsprövning. Den obligatoriska förprövningsskyldigheten gäller regelmässigt dammbyggnader, men den gäller också för andra vattenbyggnadsföretag som kan förnärma allmän eller enskild rätt (2 kap. 20 § VL). Även utrivning av anläggning i vatten är i vissa fall underkastad förprövningsskyldighet (2 kap. 34 §). Anläggande eller nyttjande av grundvattentäkt för annat än viss fastighets husbehovsförbrukning är underkastat förprövningsplikt, om det kommer att där tillgodogöras större vattenmängd än 300 m^3 om dygnet. Även uttag av mindre vattenmängd är förprövningspliktigt, om det föreligger sannolika skäl att uttaget förnärmar allmän eller enskild rätt (2 kap. 47 § 1 mom.). För andra företagstyper än de här nämnda gäller liknande föreskrifter.

Enligt ML och miljöskyddskungörelsen (1969:388) får vissa miljöstörande anläggningar inte anläggas utan tillstånd av koncessionsnämnden eller dispens av naturvårdsverket eller länsstyrelsen. Beträffande andra, mindre miljöstörande anläggningar föreligger skyldighet att göra anmälan till länsstyrelsen.

Lagstiftningstekniken är olika i vattenrättslagstiftningen och i miljöskyddslagstiftningen. Medan man i VL mer allmänt angivit i vilka fall förprövning är obligatorisk, anger man i miljöskyddskungörelsen i detalj alla de typer av företag som inte får anläggas utan tillstånd, dispens eller anmälan.

Enligt vattenlagsutredningens mening är det självklart att även VL-förslaget skall innehålla regler om förprövning av vattenföretag. Härför talar bl. a. följande omständigheter.

Som vattenlagsutredningen tidigare i olika sammanhang har framhållit måste vattenföretagen på ett effektivt sätt inordnas i den allmänna samhällsplaneringen. En ordning varigenom förprövning av myndighet sker av vattenföretag utgör ett mycket viktigt led i en sådan planering och ger samtidigt det allmänna styrningsmöjligheter. Genom en förprövning kan ett ifrågasatt vattenföretags överensstämmelse med gällande markanvändnings-

planer och allmänna planeringssynpunkter kontrolleras.

Genom en förprövningsordning kan också andra fördelar vinnas. Därigenom kan man på förhand utreda ett vattenföretags inverkan på vattenförhållandena samt motstående allmänna och enskilda intressen. Dessutom klarläggs rättsförhållandena rörande företaget, såsom frågor om vattenrätt, företagets beskaffenhet och utformning samt företagarens rättigheter och skyldigheter. Samtidigt ger förprövningen företagaren viss trygghet för företagets framtida bestånd och i fråga om framtida anspråk på ersättning för skador.

Man kan emellertid inte bortse från att en förprövning medför arbete och kostnader för såväl företagaren som de myndigheter som skall handha prövningen. Enligt utredningens uppfattning bör man därför undvika att meddela föreskrifter om förprövningsskyldighet beträffande mer obetydliga företag som inte skadar motstående intressen.

Av svaren på vattenlagstutredningens enkät 1969 framgår att det råder olika uppfattningar om hur förprövningsskyldigheten bör utformas i en ny VL. Medan bl. a. vattenöverdomstolen anser att förprövningsskyldigheten f. n. i stort sett är ändamålsenligt utformad, hävdar några länsmyndigheter att osäkerhet råder om dennas omfattning och att det lämnas för stort utrymme åt den enskilde företagaren att avgöra om förhandstillstånd skall inhämtas eller inte.

Vattenlagsutredningen vill för sin del anföra följande. Det torde möta hinder att för vattenföretagens del använda samma teknik som i miljöskyddslagstiftningen att i detalj räkna upp alla de typer av företag som skall vara tillståndspliktiga. Verkningarna av en viss typ av vattenföretag kan vara mycket olika beroende på var byggnaden utförs. Så kan t. ex. landfästena för en bro i rinnande vatten medföra uppdämning till skada för motstående intressen, medan samma byggnad i stillastående vatten ofta inte medför någon skadlig inverkan på vattenförhållandena. Dessutom innebär kompetensfördelningen mellan riksdagen och regeringen i fråga om normgivningsmakten enligt RF att en uppräkning av de förprövningspliktiga företagen måste ske i själva lagen, vilket skulle medföra att man beträffande varje ny typ av vattenföretag som skall vara förprövningspliktig måste vidtaga ändring i lagen. Detta innebär en ganska omständlig procedur. Utredningen anser därför att man bör använda en teknik liknande den i nuvarande VL och att man således mer allmänt bör ange i lagen i vilka fall tillståndsplikt skall föreligga.

Vad utredningen nu förordat får emellertid inte medföra en sådan utformning av lagen att osäkerhet kommer att råda om förprövningsskyldighetens omfattning. Strävan bör vara att regleringen ges en så klar och bindande utformning att minsta möjliga tvekan uppkommer. Detta medför att reglerna om förprövningsskyldighet enligt VL-förslaget bör utformas något annorlunda än enligt gällande VL.

Enligt gällande VL är förprövningsskyldigheten i stor utsträckning beroende av i vilket vattenområde ett vattenföretag skall utföras. I lagen skiljer man mellan företag i större vattendrag, varmed förstås älv, ström, å eller större bäck, samt företag i andra vattenområden. I de större vattendragen är förprövningsskyldigheten mer omfattande.

Av förarbetena till gällande VL framgår inte vilka vattendrag som skall vara att anse som större. Enligt Gärde (2 kap. s. 224) är gränsen mellan en större och mindre bäck beroende av den allmänna uppfattningen. Som af Klintberg anför (s. 109) torde uppfattningen skifta i olika delar av landet, varför gränsdragningen kan utfalla olika på skilda platser. Så kan t. ex. ett vattendrag i norra Sverige betraktas som en mindre bäck, medan det i södra Sverige skulle anses utgöra en större bäck eller en å.

Den mer omfattande förprövningsskyldigheten beträffande vattenföretag i större vattendrag motiveras av att företagens verkningar i sådana fall typiskt sett medför större inverkan och skador på motstående intressen. Emellertid är det otillfredsställande med rådande osäkerhet i fråga om vad som skall anses som större eller mindre vattendrag. Dessutom kan vattenföretag i sjöar få svåra verkningar. Enligt vattenlagsutredningens uppfattning är det därför lämpligare att som förutsättning för förprövningsskyldighet utgå från företagets inverkan på motstående intressen i stället för vattenområdets art.

Dessutom innebär den nuvarande regeln beträffande företag i annat vattenområde än större vattendrag att en sannolikhetsbedömning skall göras beträffande företagets inverkan på motstående intressen att stor osäkerhet råder rörande tillståndspliktens omfattning. Den enskilde ges därigenom ett enligt utredningens uppfattning alltför stort utrymme att själv avgöra huruvida förprövning skall ske eller inte. Detta utrymme bör inskränkas så att endast mera bagatellartade företag som uppenbart inte skadar motstående intressen undantas från förprövningsplikten.

Vattenlagsutredningen förordar på grund av det anförda att i VL-förslaget införs den regeln att varje vattenföretag som genom inverkan på vattenförhållandena kan medföra skada på motstående allmänna eller enskilda intressen skall vara förprövningsskyldigt. Endast företag som uppenbart inte skadar motstående intressen bör vara befriade från sådan skyldighet.

Genom en sådan regel torde tillräckliga garantier skapas för att hindrande anläggningar inte utan tillstånd anläggs i allmän farled eller allmän flottled. Detta medför i förening med de tidigare förordade nya tillåtlighetsreglerna att någon motsvarighet till 2 kap. 11 § VL inte erfordras i en ny lag.

Regeln om förprövningsplikt bör i princip omfatta alla typer av vattenföretag. Särskilt bör uppmärksammas att utrivning av anläggning i vatten enligt definitionen i 1 kap. 1 § punkt 9 är att hänföra till vattenföretag. En lagreglering av förprövningsskyldigheten vid utrivning bör utgå från vad som gäller i dag. Självfallet bör tillstånd till utrivning enligt VL-förslaget inhämtas beträffande sådana vattenbyggnader som i dag enligt 2 kap. 34 § första stycket VL är underkastade sådan skyldighet, nämligen dammbyggnad samt annan byggnad som orsakar märkbar inverkan på vattenståndet i ett vattendrag. Emellertid bör det av lagtexten klarare än i gällande VL framgå att det är utrivningens inverkan på vattenförhållandena som är avgörande för förprövningsskyldigheten och inte byggnaden som sådan. I de flesta fall torde det emellertid inte vara någon skillnad. Enligt utredningens mening talar övervägande skäl för att förprövningsskyldigheten beträffande utrivning regleras på samma sätt som i fråga om andra typer av vattenföretag. Detta innebär att man i stället för att ta hänsyn till vattendragets storlek bör beakta utrivningens inverkan på de intressen som är beroende av vattenförhållandena.

Utredningen vill emellertid förorda att *vissa företagstyper* underkastas en specialreglering i fråga om förprövningspliktens omfattning. Det gäller markavvattningsföretag, anordnande och nyttjande av yt- och grundvattentäkt samt rensning av uppgrundning och återställande av vattendrag som förändrat sitt lopp.

Förprövningsskyldighet för *markavvattningsföretag*, inte minst dikning, motiveras bl. a. av behovet att begränsa skador på naturvårdsintressen och närliggande intressen. Liksom i fråga om övriga vattenföretag skall skadan vållas genom inverkan på vattenförhållandena. Som sådan skada räknas också minskat vatteninnehåll i marken, om detta skulle medföra ogynnsamma verkningar t. ex. på skyddsvärda växter eller djur. Här kan pekas på de under senare år ofta framförda kraven på skydd för vissa våtmarker. En omständighet som emellertid nödvändiggör viss särbehandling av markavvattningsföretagen är att de oftast förutsätter samverkan mellan intressenterna. Liksom enligt gällande rätt bör frågor i anledning härav, såsom deltagarkretsens omfattning och det inbördes förhållandet beträffande bidragsskyldighet, förprövas i den mån de inte är lösta genom överenskommelse.

I fråga om *grundvattentäkt* gäller i dag en obligatorisk tillståndsplikt om uttaget överstiger 300 m^3 om dygnet. Även mindre uttag skall prövas, om det är sannolikt att allmän eller enskild rätt förnärmas.

Det har från vissa håll gjorts gällande att den nuvarande gränsen om 300 m^3 om dygnet är för hög. Bl. a. har detta framförts i diskussionen om grundvattensänkningar i tätort till vilka grundvattenpumpning varit en av flera samverkande orsaker (se SOU 1974:21 s. 543). Frågan om tillståndspliktig gräns har också aktualiserats i samband med den alltmer tilltagande bevattningen för jordbruksändamål.

Reglerna i VL-förslaget skall göra det möjligt för samhälleliga organ att vid behov påverka utvecklingen på bl. a. bevattningsområdet för att förebygga orättvisor och konflikter vid fördelningen av vattentillgångarna. Detta syfte uppnås så snart tillstånd begärs till planerade vattentäkter, vare sig detta sker utan att någon skyldighet att söka tillstånd föreligger eller vattenuttaget är av den omfattningen att förprövningsskyldighet föreskrivits.

Inom den nuvarande gränsen för den obligatoriska förprövningsskyldigheten – 300 m^3 per dygn – torde t. ex. varje anläggning för jordbruksbevattning med normal kapacitet falla. Även i fråga om mindre uttag som skadar motstående intressen föreligger i dag tillståndsplikt. Den nuvarande rättsliga regleringen kan därför i och för sig sägas vara riktigt avvägd. Det har emellertid visat sig att uttag som understiger 300 m^3 per dygn ytterst sällan förprövats enligt gällande VL, även om sådan skyldighet egentligen förelegat. Detta förhållande torde främst ha sin grund i att det varit svårt för den enskilde att avgöra vilka verkningar ett sådant grundvattenuttag kan få på motstående intressen. Ofta kan t. ex. ett mindre uttag för bevattning i det enskilda fallet, bedömt för sig, kanske inte anses vara så allvarligt, medan däremot flera sådana uttag ur samma grundvattentillgång kan få mycket negativa verkningar.

Det anförda medför enligt vattenlagsutredningens mening behov av en reglering från samhällets sida även vid mindre grundvattenuttag än sådana som i dag föranleder obligatorisk förprövningsskyldighet. Detta är förhål-

landet inte minst inom områden där vattentillgången är ringa eller konkurrensen om vattnet av andra skäl är stor. Att med tanke på dessa fall ange förprövningsplikten genom en sänkning av gränserna för det tillåtna uttaget är emellertid olämpligt. Betydande svårigheter möter nämligen alltid när det gäller att fastställa gränser som passar för alla fall.

Statens planverk har i ett remissyttrande över bygglagutredningens betänkande (SOU 1974:21) Markanvändning och byggande anfört att man, även om tillstånd till grundvattentäkt inte erfordras enligt VL, i markanvändningsplan enligt kommande byggnadslagstiftning bör kunna föreskriva byggnadslovsskyldighet beträffande sådan täkt. Sådan täkt bör enligt planverket också kunna förbjudas i plan.

Enligt vattenlagsutredningens uppfattning skulle den av planverket förordade ordningen kunna medföra komplikationer, bl. a. i systematiskt hänseende i fråga om kompetensfördelningen mellan myndigheterna rörande prövningen från vattenrättslig resp. byggnadsrättslig synpunkt. Utredningen anser för sin del att frågan i första hand bör lösas inom ramen för nya VL.

Då myndighetskontrollen som nyss anförts är särskilt påkallad inom områden där vattentillgången är ringa eller konkurrensen om vattnet är stor, skulle man kunna tänka sig att införa en samrådsskyldighet beträffande täkter inom vissa områden av landet efter mönster av 20 § NVL. Det kommer emellertid att möta stora svårigheter att göra en lämplig avgränsning av sådana områden, bl. a. därför att förhållandena från tid till annan kan vara mycket skiftande. Vattenlagsutredningen vill i stället förorda en mera generellt verkande myndighetskontroll av grundvattentäkter.

Utredningen föreslår att i nya VL införs skyldighet för var och en som planerar att anordna eller nyttja en grundvattentäkt men som ej sökt tillstånd därtill att göra anmälan om täkten till sakkunnig myndighet. Denna myndighet bör vara länsstyrelsen. Anmälningsskyldigheten bör kunna fullgöras på enklast tänkbara sätt. Länsstyrelsens granskning bör ske utan tidsutdräkt och mer ingående prövning. Granskningen bör inriktas på sådana fall då det planerade företaget i något hänseende kan antagas ha inverkan på motstående intressen. Anmälningsskyldigheten bör kombineras med en möjlighet för länsstyrelsen att – om anledning föreligger – genast eller vid senare tillfälle ge anmälaren föreläggande att söka tillstånd till täkten i vanlig ordning. Utgångspunkten för länsstyrelsens bedömning bör därvid naturligtvis vara täktens befarade inverkan på motstående intressen. Givetvis bör det stå dem som påverkas av den anmälda vattentäkten fritt att vid behov vända sig till länsstyrelsen med begäran att denna skall utfärda sådant föreläggande. I de fall tillståndsplikt inte anses föreligga, bör länsstyrelsen kunna meddela råd och anvisningar rörande täktens anordnande eller nyttjande.

Man bör emellertid i möjligaste mån söka undvika en myndighetsprövning av grundvattentäkter som erfarenhetsmässigt inte kan ha någon menlig inverkan på motstående intressen. I överensstämmelse med vad som gäller i dag bör därför från anmälningsplikten undantas grundvattentäkt som endast är avsedd för viss fastighets hushållsförbrukning.

I fråga om behovet av samhällelig kontroll över ytvattenuttag gör sig i huvudsak samma synpunkter gällande som utredningen nyss anfört rörande grundvattentäkter. Därför bör även vid *ytvattentäkter* den förordade anmäl-

ningsplikten föreligga beträffande täkt som inte avser viss fastighets hushållsvatten.

Det skulle föra för långt att låta förprövningsplikten omfatta *rensning* av uppgrundning i vattenområde. Detsamma gäller åtgärd som syftar till att omedelbart *återställa vattendrag* efter det att det vikit från sitt läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp. Sådana åtgärder är inte heller förprövningspliktiga enligt gällande VL. Emellertid har från fiskerisakkunnigt håll framhållits att sådana åtgärder i vattenområden kan orsaka skador på fisket, om de utförs på fel tid eller fel sätt. Enligt utredningens mening bör därför nuvarande skyldighet att före rensning av uppgrundning i allmän flottled göra anmälan därom till statlig fiskeritjänsteman i VL-förslaget utvidgas till alla rensnings- och återställningsåtgärder, oavsett vilket intresse som skall tillgodoses därmed.

Någon uttrycklig motsvarighet i VL-förslaget till undantaget i 2 kap. 20 § 1 mom. andra stycket andra meningen VL från förprövningsskyldigheten beträffande fiskebyggnad i allmänt vatten har utredningen inte ansett vara erforderlig. Enligt uppgift från fiskerisakkunnigt håll förekommer inte sådana byggnader. Fråga om förprövningsskyldighet beträffande fiskebyggnad i enskilt vatten får bedömas enligt den tidigare förordade huvudregeln.

De här behandlade reglerna föreslås ingå i förevarande kapitel om förprövningsskyldighet m. m. Kapitlet innehåller dessutom motsvarigheter till gällande VL:s regler om rätt att vidta brådskande ändrings- eller reparationsarbete utan förhandstillstånd (2 kap. 20 § 1 mom. tredje stycket), om rätt för företagare att söka tillstånd till vattenföretag som inte är förprövningspliktigt (jfr bl. a. 2 kap. 20 § 1 mom. fjärde stycket), om förbud mot att påbörja arbete innan tillstånd erhållits (2 kap. 20 § 2 mom.), om rätt att erhålla lagligförklaring (2 kap. 25 §) samt om bevisningsskyldighet (jfr bl. a. 2 kap. 26 §).

Vattenlagsutredningen vill slutligen i detta sammanhang framhålla att en tillståndsprövning enligt VL-förslaget inte ersätter prövningen enligt annan lagstiftning utom i de fall där detta uttryckligen angivits i vederbörande författning. Så kan prövning från andra än vattenrättsliga synpunkter erfordras beträffande ett vattenföretag t. ex. enligt ML, VägL och gällande BL. Beträffande sistnämnda lag har emellertid vattenlagsutredningen i avgivet remissyttrande över bygglagutredningens betänkande (SOU 1974:21) Markanvändning och byggande framhållit att den vattenrättsliga tillståndsprövningen, som bl. a. innebär kontroll av ett vattenföretags planöverensstämmelse och tekniska utformning, bör ersätta byggnadslovsprövningen enligt byggnadslagstiftningen. Beträffande prövningen enligt NVL gäller numera i den lagen att företag, vartill tillstånd lämnats enligt VL, inte är underkastade tillstånds- resp. samrådsplikt enligt 16, 18 och 20 §§ NVL. I övrigt fordras dock tillstånd till vattenföretag också enligt NVL.

1 §

Av paragrafen framgår i vilka fall VL-förslaget kräver förprövningsskyldighet beträffande vattenföretag.

Första stycket, som ersätter 2 kap. 20 § 1 mom., 34 § och 47 § 1 mom. andra stycket, 3 kap. 11 och 27 §§, 5 kap. 7 §, 6 kap. 20 § samt 7 kap. 36 § första

stycket och 45 § första stycket VL, innehåller den grundläggande bestämmelsen om obligatorisk förprövningsskyldighet. Enligt stadgandets första punkt får vattenföretag utföras utan tillstånd endast om det är uppenbart att varken allmänt eller enskilt intresse skadas genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Det åligger således företagaren att visa att han, objektivt sett, haft fullgoda skäl att utgå från att skada inte skulle uppstå som följd av hans företag.

Med inverkan på vattenförhållandena förstås uppdämning, sänkning av vattenståndet, förändring av vattnets lopp och liknande (jfr 2 kap. 3 § första stycket VL). Under uttrycket faller också inverkan på vattenområdes användning för farleds- eller flottledsändamål. Som inledningsvis anmärkts inbegrips också inverkan på våtmarker, t. ex. genom markavvattningsföretag. Däremot innefattas inte därunder sådan inverkan som endast har avseende på vattnets kvalitet.

Tillståndsplikten enligt första punkten omfattar i princip alla typer av vattenföretag. Endast rensning av uppgrundning och därmed jämförliga åtgärder är enligt andra stycket undantagna därifrån. För sådana företag föreligger dock viss anmälningsskyldighet enligt 3 §. Yt- och grundvattentäkter samt ändrings- och lagningsarbete är också underkastade viss specialreglering (se 2 resp. 4 §).

Stadgandet omfattar bl. a. utrivning av anläggning i vatten, som i dag är underkastad särreglering enligt 2 kap. 34 § VL. Vad som skall förstås med utrivning har angivits i specialmotiveringen till 1 kap. 1 § punkt 9 VL-förslaget.

Utan att det uttryckligen angivits i lagen medför stadgandets avfattning att uppförande av dammbyggnad regelmässigt kommer att vara underkastat förprövningsskyldighet, eftersom verkningarna av en sådan anläggning är av den arten att skador på motstående intressen, t. ex. fisket, så gott som aldrig kan uteslutas.

För markavvattningsföretag med flera deltagare gäller enligt första styckets andra mening en något vidsträcktare förprövningsskyldighet. Även om skada inte kan uppkomma genom företaget skall detta prövas, när delaktighetsfrågor inte är lösta på frivillig väg.

I andra stycket som motsvarar 2 kap. 36 och 37 §§, 5 kap. 9 §, 6 kap. 26 § samt 7 kap. 48 § VL stadgas undantag från förprövningsskyldigheten i fråga om rensning av uppgrundning och omedelbart återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp. Stadgandet innehåller ingen ändring i sak i förhållande till gällande VL, bortsett från att utredningen ansett att den speciella ersättningsregleringen i 2 kap. 37 § andra och tredje meningen inte behöver ha någon motsvarighet i VL-förslaget.

Med rensning av uppgrundning skall förstås åtgärd varmed inte åsyftas någon förändring av de rådande vattenförhållandena i ett vattenområde utan endast ett bibehållande av vattnets djup eller läge (se specialmotiveringen till 1 kap. 1 § punkt 9). Om rensningsarbetet sker i syfte att förändra de bestående vattenförhållandena, räknas det som byggande i vatten och kan då fordra tillstånd i vanlig ordning.

I fråga om återställande av vattendrag krävs att detta sker omedelbart efter förändringen. Annars gäller huvudregeln i första stycket om förhandsprövning. Vad som bör förstås med "omedelbart" återställande framgår av

specialmotiveringen till 1 kap. 1 § punkt 9 VL-förslaget.

Följden av underlåtenhet att söka tillstånd till ett vattenföretag vartill tillstånd erfordras enligt denna paragraf är i första hand att företaget anses som olagligt. Underlåtenhet att söka tillstånd kan medföra handräckning och straffansvar enligt bestämmelserna i 23 kap. Oavsett om tillstånd behövts eller inte, är företagets ägare också enligt 8 § bevisningsskyldig beträffande de före företagets tillkomst rådande vattenförhållandena.

2 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande VL, stadgar anmälningsskyldighet till länsstyrelsen beträffande anordnande eller nyttjande av yt- eller grundvattentäkt, vartill tillstånd enligt lagen inte erhållits och som inte heller är avsedd för att förse viss fastighet med vatten till hushållsförbrukning. Vad som skall förstås med hushållsförbrukning framgår av specialmotiveringen till 5 kap. 2 § VL-förslaget.

Innan länsstyrelsen lämnat besked i anledning av anmälan, får enligt vad som uttryckligen stadgas vattentäkt inte anordnas eller nyttjas.

Rörande anmälningsförfarandet ges bestämmelser i 17 kap. 10–12 §§. Länsstyrelsens prövning av anmälan innebär i första hand ett ställningstagande till frågan huruvida det räcker med det enklare anmälningsförfarandet eller om en grundligare tillståndsprövning erfordras. Avgörande för denna bedömning blir täktens befarade inverkan på motstående allmänna och enskilda intressen, bl. a. konkurrens mellan flera täkter vid tidpunkten för prövningen eller framdeles. Länsstyrelsens prövning kan utmynna i ett föreläggande för anmälaren att söka tillstånd till täkten. Föreläggandet kan utfärdas antingen genast eller när senare inträffade omständigheter, t. ex. senare inkomna anmälningar rörande planerade täkter, ger anledning därtill. Som anförts inledningsvis kan den som befarar skadlig påverkan av den anmälda vattentäkten vända sig till länsstyrelsen med begäran att denna skall utfärda sådant föreläggande.

Enligt 17 kap. 12 § skall länsstyrelsen, i fall då tillstånd inte erfordras genast, lämna besked härom. Som tidigare nämnts kan länsstyrelsen också meddela råd och anvisningar rörande täktens ordnande och begagnande. För att inte syftet med anmälningsförfarandet skall bli förfelat krävs att länsstyrelsen handlägger ärendet på ett enkelt sätt och skyndsamt lämnar besked till anmälaren. För okomplicerade fall, där remiss av anmälningen inte behövs, bör längre tid än ett par veckor inte accepteras.

3 §

Den nuvarande skyldigheten enligt 6 kap. 26 § VL att anmäla rensningsarbete i allmän flottled till fiskeritjänsteman har i denna paragraf utvidgats till att omfatta rensning i vattenområde för alla ändamål samt ett med rensning jämförligt omedelbart återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp. Till skillnad mot angivna regel i gällande VL har fiskeritjänstemannen, dvs. vederbörande fiskerikonsulent, i nu förevarande stadgande tillagts uttrycklig befogenhet att till skydd för fisket meddela erforderliga föreskrifter rörande sättet och tiden för arbetets

bedrivande (jfr NJA II 1954 s. 343). Härigenom kan förhindras att arbetet sker under fiskens lektid. Förstörda lekbottnar kan ersättas med nya sådana. Underlåtenhet att följa fiskeritjänstemannens råd och anvisningar är inte straffbar men kan ha betydelse vid bedömningen av frågor om skadestånd på grund av åtgärder som vidtagits i strid mot dennes råd och anvisningar.

Under bestämmelsen faller inte sådan rensning som ingår som ett led i underhållet av ett tidigare medgivet vattenföretag. Beträffande sådana åtgärder bör erforderliga föreskrifter ha meddelats i tillståndsbeslutet.

Sökes tillstånd enligt 5 §, behöver anmälningsskyldigheten inte fullgöras.

4 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 20 § 1 mom. tredje stycket VL och innehåller bestämmelser om brådskande ändrings-eller lagningsarbete.

5 §

Denna paragraf, som motsvarar 2 kap. 20 § 1 mom. fjärde stycket och 47 § 1 mom. fjärde stycket, 5 kap. 7 § tredje stycket, 6 kap. 20 § första stycket samt 7 kap. 36 § fjärde stycket VL, ger företagare rätt att söka tillstånd till vattenföretag som inte är förprövningspliktigt. I paragrafens andra punkt klargörs att anmälningsskyldigheten enligt 2 och 3 §§ i sådant fall inte behöver fullgöras.

6 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 20 § 2 mom. VL och stadgar förbud mot påbörjande av större arbete som ingår som en del i ett vattenföretag, innan tillstånd till vattenföretaget erhållits.

7 §

Enligt paragrafens första punkt, som motsvarar 2 kap. 25 och 53 §§, 5 kap. 7 § andra stycket, 6 kap. 20 § andra stycket samt 7 kap. 36 § femte stycket VL, får ägaren till ett utan tillstånd utfört vattenföretag i efterhand ansöka om lagligförklaring av företaget. Av skäl som angivits i specialmotiveringen till 9 kap. 4 § tillkommer enligt stadgandets andra punkt rätten att påkalla lagligförklaring även den som med stöd av sistnämnda stadgande vill använda och i förekommande fall ändra annans anläggning i vatten.

8 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 26 och 54 §§, 5 kap. 8 §, 6 kap. 20 § tredje stycket samt 7 kap. 47 § VL och stadgar att ägaren till ett utan tillstånd utfört vattenföretag är bevisningsskyldig beträffande de före företagets tillkomst rådande förhållandena i vattnet.

I övergångsbestämmelserna till nya lagen har intagits en motsvarande regel beträffande företag som utförts före dennas ikraftträdande.

13 kap. Tillståndsmyndigheter m. m.

I den allmänna motiveringen (avsnitt 3.5.2) har vattenlagsutredningen behandlat de grundläggande organisatoriska frågorna för prövning av vattenföretag enligt VL-förslaget. Därvid har utredningen, som haft att följa sina direktiv, funnit sig böra föreslå att tillståndsgivning och därmed sammanhängande frågor skall handläggas i administrativ ordning av regeringen, koncessionsnämnden eller länsstyrelsen, beroende på beskaffenheten av det vattenföretag som prövningen avser. Skaderegleringen skall ombesörjas av fastighetsdomstolarna vid de sex tingsrätter som nu är vattendomstol. För markavvattningsföretagens del skall dock såväl tillståndsprövning som skadereglering ske vid förrättning.

Vattenlagstiftningens nuvarande kompetensfördelning mellan regeringen och vattendomstol i fråga om tillåtlighetsprövningen är reglerad på det sättet att i 4 kap. 17 § första stycket VL är intaget ett bemyndigande för regeringen att pröva frågan om tillåtligheten beträffande vattenföretag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet. Med stöd av detta bemyndigande har sedan sådana vattenföretag angivits i vattenrättskungörelsen (1971:789). I fråga om miljöfarlig verksamhet har på motsvarande sätt, efter bemyndigande i 10 och 17 §§ ML, i miljöskyddskungörelsen (1969:388) angivits kompetensfördelningen mellan koncessionsnämnden, naturvårdsverket och länsstyrelserna i fråga om tillstånds- och dispensprövningen.

Angivna bestämmelser kan sägas dels reglera kompetensfördelningen mellan myndigheterna inbördes men dels också ge företagaren anvisningar om vilken myndighet han har att vända sig till för prövning av tillåtlighets- och tillståndsfrågor och om vad han därvid har att iakttaga. Enligt 8 kap. 3 § RF skall emellertid föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna som gäller åliggande för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden meddelas genom lag. Riksdagen kan dock enligt 8 kap. 7 § bemyndiga regeringen att meddela föreskrifter i vissa ämnen som anges i paragrafen. Nuvarande föreskrifter i vattenrätts- och miljöskyddskungörelserna om fördelning av ärenden mellan prövningsmyndigheterna torde falla utanför det delegeringsbara området. Med hänsyn härtill – men också till prövningsfrågornas vikt – har utredningen funnit att de nya bestämmelserna rörande ärendefördelningen mellan prövningsmyndigheterna bör tas in i VL-förslaget (jfr prop. 1975:30, Bilaga 2 s. 42 ang. ändringar i bl. a. 136 a § BL).

I enlighet med utredningens överväganden, som redovisats i den allmänna motiveringen, skall vattenföretag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet tillståndsprövas av regeringen, medan företag som till sin natur är föga ingripande skall prövas av länsstyrelsen. Övriga företag skall prövas av koncessionsnämnden. I fråga om markavvattningsföretag skall prövningen ske vid förrättning.

Som nyss anförts medför normgivningsbestämmelserna i RF att kompetensfördelningen mellan de olika tillståndsmyndigheterna skall ske i lagen genom uppräkning av de typer av vattenföretag som skall prövas av resp. myndighet. Dessutom bör vid sidan av denna uppräkning en motsvarighet till regeringens nuvarande förbehållsrätt enligt 4 kap. 17 § andra stycket VL behållas i nya lagen. Härigenom kan regeringen genom särskilt beslut

förbehålla sig tillståndsprövningen av visst vattenföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet som inte anges i uppräkningen och därför eljest skulle prövas av annan tillståndsmyndighet.

När det gäller den närmare gränsdragningen mellan tillståndsmyndigheterna, har utredningen ansett att den nuvarande kompetensfördelningen enligt 1 § vattenrättskungörelsen mellan regeringen och vattendomstol i fråga om tillåtlighetsprövningen av vattenföretag är väl avvägd och kan tjäna som en lämplig utgångspunkt för gränsdragningen i VL-förslaget. Tillståndsprövningen av sådana vattenföretag vilkas tillåtlighet enligt gällande vattenlagstiftning skall prövas av regeringen har därför också enligt VL-förslaget anförtrotts åt regeringen. Som nyss anförts skall regeringen även kunna förbehålla sig prövningen för visst fall av annat större vattenföretag som inte omfattas av uppräkningen i lagen. Även markavvattningsföretag skall kunna prövas efter sådant förbehåll.

Vad därefter angår gränsdragningen mellan koncessionsnämndens och länsstyrelsens kompetensområden har utgångspunkten varit att åt länsstyrelsen bör anförtros prövningen av vattenföretag som till sin natur är föga ingripande eller beträffande vilka länsstyrelsen är särskilt ägnad att handha prövningen. Till företag av den sistnämnda typen hör anläggningar för allmän flottled samt yt- och grundvattentäkter för jordbruksbevattning.

Gränsdragningen mellan prövningsmyndigheterna kommenteras i vissa fall närmare i anslutning till 15 och 16 kap.

Bestämmelser om tillståndsprövning och därmed sammanhängande frågor har i VL-förslaget samlats i 13–17 kap. Förevarande kapitel innehåller allmänna bestämmelser om vilka tillståndsmyndigheterna är och ett par bestämmelser om lagligförklaring av utförda vattenföretag.

1 §

I paragrafens första stycke anges att tillståndsmyndigheter enligt nya VL är regeringen, koncessionsnämnden, länsstyrelsen och särskilt förordnad förrättningsman. Kompetensfördelningen mellan dessa organ framgår av 15 kap. 1–3 §§ och 16 kap. 1 §.

ML innehåller i 11, 12 och 15 §§ vissa bestämmelser om koncessionsnämndens sammansättning m. m. Då nämnden efter nya VL:s ikraftträdande kommer att handlägga ärenden enligt både denna lag och ML, har utredningen funnit det lämpligt att föreslå att dessa regler bryts ut ur ML och i stället tas in i en särskild lag om koncessionsnämnd. En hänvisning till denna lag görs i paragrafens andra stycke.

För förrättningsman anger VL-förslaget inte några kompetenskrav. Sådana får anges i blivande motsvarigheter till nuvarande behörighetskungörelser.

2 §

Enligt 12 kap. 7 § VL-förslaget får lagligförklaring av utfört vattenföretag påkallas. Enligt förevarande paragraf skall därvid lagens bestämmelser om tillståndsprövning äga tillämpning. Detta gäller bl. a. tillåtlighets-, förfarande- och rättskraftsreglerna.

3 §

Paragrafens första stycke motsvarar 11 kap. 30 § VL. Den stadgar att ansökan om tillstånd till ändring av befintlig anläggning i vatten, vartill tillstånd enligt nya VL eller äldre lag inte lämnats, får upptagas till prövning endast om prövning av anläggningens laglighet samtidigt påkallas. Syftet med bestämmelsen är att förhindra tillkomsten av avgöranden av tillståndsmyndighet och domstol som strider mot varandra.

Behörig att ansöka om lagligförklaring är enligt 12 kap. 7 § först och främst anläggningens ägare. I fall som avses i 9 kap. 4 § har även den som med stöd av det stadgandet vill använda och i förekommande fall ändra annans anläggning i vatten samma rätt. För nu angivna fall stadgas i andra stycket av förevarande paragraf motsvarande skyldighet för brukaren som i första stycket för ägaren att, när tillstånd till anläggningen inte föreligger tidigare, ansöka om lagligförklaring. Skälen till stadgandet framgår av specialmotiveringen till 9 kap. 4 §.

Prövning av anläggnings laglighet skall i angivna fall enligt VL-förslaget också kunna ske vid förrättning. Utredningen har inte ansett att det föreligger behov av en motsvarighet till nuvarande undantag i 10 kap. 15 och 81 §§ VL.

14 kap. Förberedelse av större vattenföretag

I enlighet med vad utredningen anfört i den allmänna motiveringen bör det nuvarande förberedelseförfarandet beträffande större vattenföretag finnas kvar. Liksom f. n. bör det begränsas till företag som skall prövas av regeringen eller som i varje fall kan antagas komma under regeringens prövning, dvs. företag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet.

På grund av RF:s regler om normgivningskompetensen har nuvarande förberedelseregler, som återfinnes dels i 4 kap. 19 § VL och dels i 2–6 §§ vattenrättskungörelsen, med vissa jämkningar intagits i förevarande kapitel.

1 §

Paragrafen motsvarar, med vissa redaktionella ändringar, 4 kap. 19 § VL. Som framhållits inledningsvis skall förberedelseförfarandet tillämpas i fråga om företag som skall prövas av regeringen.

2–5 §§

Paragraferna motsvarar 3–6 §§ vattenrättskungörelsen och innehåller närmare bestämmelser rörande förberedelseförfarandet. Det i 5 § nämnda kungörelse stadgade samrådet med vattenrättsdomaren har i 4 § i detta kapitel ersatts med ett samråd med koncessionsnämnden, som senare har att förbereda tillståndsärendet åt regeringen enligt 15 kap. 7 §. Uttrycket vattendomstolen i 6 § kungörelsen har i stadgandets nya motsvarighet, 5 § detta kapitel, ersatts av tillståndsmyndigheten.

15 kap. Tillståndsprövning i allmänhet

Detta kapitel innehåller bestämmelser om tillståndsprövning m. m. av regeringen, koncessionsnämnden och länsstyrelsen, dvs. sådan tillståndsprövning enligt VL-förslaget som inte skall ske vid förrättning enligt 16 kap. Kapitlet berör således inte prövningen av markavvattningsföretag i vidare mån än då regeringen enligt 1 § fjärde och femte styckena förbehållit sig den, i vilket fall bestämmelserna i 4–11 §§ är tillämpliga. Sistnämnda förhållanden framgår av hänvisningen i 16 kap. 1 §.

Kapitlet delas in i fyra avdelningar. Den första har rubriken Tillståndsprövning och omfattar 1–7 §§. Den reglerar inledningsvis kompetensfördelningen mellan regeringen, koncessionsnämnden och länsstyrelsen. Vidare ges bestämmelser om förfarandet vid tillståndsprövningen, som kompletterar reglerna i förvaltningslagen (1971:290). Den andra avdelningen har erhållit rubriken Tillståndsbeslut och omfattar 8–12 §§. Däri ges huvudsakligen bestämmelser om vad tillståndsbeslut skall innehålla och om rättsverkan av tillståndsbeslut. I den tredje avdelningen med rubriken Omprövning m. m. som omfattar 13–23 §§ har tagits in bestämmelser om omprövning och förverkande av tillstånd. Den sista avdelningen, omfattande 24–26 §§, innehåller bestämmelser om verkställighet och fullföljd.

Tillståndsprövning

1 §

Paragrafen, som delvis motsvarar 4 kap. 17 § VL samt 1 § vattenrättskungörelsen, anger vilka vattenföretag som skall prövas av regeringen. Till skillnad mot vad som är fallet enligt gällande VL skall regeringen pröva hela tillståndsfrågan och inte bara tillåtlighetsfrågan.

I paragrafens första stycke föreskrivs att regeringen skall pröva frågor om tillstånd till i fem särskilda punkter angivna vattenföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet. Uppräkningen av företagen motsvarar uppräkningen i 1 § vattenrättskungörelsen.

Paragrafens andra stycke motsvarar 1 § andra stycket vattenrättskungörelsen och anger att regeringens obligatoriska prövningsrätt i fråga om ändring eller utvidgning av äldre företag endast inträder då ändringen eller utvidgningen uppnår den i första stycket angivna omfattningen. Prövningen av andra ändringar eller utvidgningar kan regeringen emellertid förbehålla sig med stöd av fjärde stycket.

Även om ett företag är av den storleken att det skulle falla under regeringens obligatoriska tillståndsprövning enligt första eller andra stycket, kan dess verkningar ha ganska liten omfattning. Som exempel på ett sådant företag kan nämnas insättande av nya aggregat i ett kraftverk. I dylika fall kan det vara onödigt att tillståndsfrågan prövas av regeringen. I paragrafens tredje stycke har därför stadgats en möjlighet för regeringen att överlämna tillståndsprövningen till koncessionsnämnden (jfr 136 a § fjärde stycket BL).

En bestämmelse om regeringens förbehållsrätt har intagits i fjärde stycket. Stadgandet motsvarar delvis 4 kap. 17 § andra stycket VL. I likhet med vad

som i dag är fallet beträffande större vattenavlednings- eller invallningsföretag (se 7 kap. 46 § första stycket och 49 § VL), omfattar regeringens förbehållsrätt även markavvattningsföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet. Förbehållsrätten gäller alla typer av dylika markavvattningsföretag, således även dikningsföretag, vilket innebär en nyhet i VL-förslaget. Beslut om förbehåll skall meddelas innan annan myndighet avgjort tillståndsfrågan. Föreligger ansökan vid annan tillståndsmyndighet, skall efter regeringens beslut att pröva ansökan handlingarna i ärendet överlämnas till regeringen.

Det torde utan särskild bestämmelse åligga statsmyndigheter att till regeringen anmäla behovet av beslut om förbehåll. Sådan skyldighet får anses föreligga så snart myndigheten fått kännedom om att förberedelser för ett vattenföretag i någon form har vidtagits (jfr prop. 1972:111, Bilaga 2, s. 398). I 8 § vattenrättskungörelsen har dock kammarkollegiet uttryckligen ålagts skyldighet att till regeringen anmäla fråga om förbehåll.

I femte stycket har intagits en motsvarighet till 4 kap. 17 § tredje stycket VL. Bestämmelsen innebär att regeringen i samband med prövning av företag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet kan pröva även annat vattenföretag, om ansökan avser tillstånd till båda företagen eller fråga har uppkommit om företräde mellan dem (jfr 3 kap. 6 § VL-förslaget). I sistnämnda fall krävs givetvis att ansökningar om tillstånd till företagen föreligger samtidigt. I fråga om skyldigheten för annan tillståndsmyndighet att överlämna handlingarna i ärendet till regeringen bör samma förfarande tillämpas som förordats i fråga om förbehåll enligt fjärde stycket.

2 §

I denna paragraf, som saknar motsvarighet i gällande VL, anges vilka vattenföretag som skall tillståndsprövas av länsstyrelsen. Kompetensfördelningen mellan koncessionsnämnden och länsstyrelsen har skett efter den principen att länsstyrelsen skall ha hand om tillståndsprövningen av vattenföretag som till sin natur är föga ingripande eller beträffande vilka länsstyrelsen ansetts vara särskilt ägnad att handha prövningen.

Enligt *punkt 1* faller inom länsstyrelsens kompetensområde uppförande av bro eller annat byggande i vatten som sker för allmän eller enskild väg eller för järnväg. Under stadgandet faller t. ex. anläggande av trummor i vattenområde, utfyllnad för vägbank, omgrävning av vattendrag samt angöringsplatser för vägfärja. I fråga om mycket stora vattenbyggnadsprojekt för väg eller järnväg, t. ex. av typen Ölandsbron, kan regeringen naturligtvis förbehålla sig prövningen enligt 1 § fjärde stycket.

I *punkt 2* anges att uppförande av brygga, kaj, pir eller annan dylik anläggning prövas av länsstyrelsen. Exempel på anläggningar av sistnämnt slag som bör falla under stadgandets tillämpning är båthus samt pollare, ledarmar, fyrar och andra mindre anordningar för allmän farled och allmän hamn.

Åtgärder för vandringsfiskens framkomst, t. ex. byggande av laxtrappa och ålyngelledare, samt uppförande av fiskebyggnad faller enligt *punkterna 3 och 4* under länsstyrelsens kompetensområde.

Utfyllnad avseende vattenområde om högst 5 000 m^2 skall också prövas av

länsstyrelsen *(punkt 5)*, liksom utläggning av ledning eller kulvert i vatten, *(punkt 6)*.

Enligt *punkterna 7–9* skall länsstyrelsen alltid pröva frågor om tillstånd till yt- eller grundvattentäkt för jordbruksbevattning samt täkter för andra ändamål, när mindre vattenmängd än, såvitt avser ytvatten, 5 000 m^3 per dygn och, såvitt avser grundvatten, 2 000 m^3 per dygn tillgodogörs.

I sammanhanget kan erinras om skyldigheten enligt 12 kap. 2 § att göra anmälan om planerad yt- eller grundvattentäkt till länsstyrelsen.

Enligt *punkt 10* skall samtliga anläggningar eller åtgärder för inrättande, utvidgning eller förbättring av allmän flottled tillståndsprövas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan härigenom pröva t. ex. anläggande av flottningsdammar, rännor och länsor.

Vissa återställningsåtgärder i vatten skall också enligt *punkt 11* prövas av länsstyrelsen. Det gäller rensning av uppgrundning eller avlägsnande av växtlighet på mekanisk väg eller liknande arbete i vattenområde samt återställande av vattendrag som vikit från sitt förra läge eller på annat sätt förändrat sitt lopp.

Slutligen prövar länsstyrelsen enligt *punkt 12* frågor om tillstånd till ändrings- och lagningsarbeten beträffande anläggningar som avses i punkterna 1–4 och 6–10.

Även om de vattenföretag som skall prövas av länsstyrelsen typiskt sett är av mindre omfattning, kan det inträffa att ett sådant berör flera län. Enligt paragrafens andra stycke skall i så fall tillståndsfrågan prövas av länsstyrelsen i det län där företaget i huvudsak skall utföras.

Utredningen vill i detta sammanhang stryka under att man av den i denna paragraf gjorda uppräkningen av de företag som skall prövas av länsstyrelsen inte kan draga några slutsatser om vilka företag som skall vara förprövningspliktiga enligt VL-förslaget. För bedömningen av denna fråga blir bestämmelserna i 12 kap. om förprövningsskyldighet avgörande. Länsstyrelseprövning kan emellertid alltid bli aktuell beträffande angivna företag, eftersom möjlighet enligt 12 kap. 5 § föreligger att alltid få ett vattenföretag tillståndsprövat, även om tillstånd inte erfordras enligt lagen.

3 §

Enligt denna paragraf skall koncessionsnämnden pröva frågor om tillstånd till andra vattenföretag än sådana som enligt 1 eller 2 § skall prövas av regeringen eller länsstyrelsen eller som skall handläggas vid förrättning enligt 16 kap.

På samma sätt som stadgats i fråga om regeringens prövningsrätt i 1 § femte stycket har enligt paragrafens andra stycke koncessionsnämnden emellertid givits möjlighet att i samband med prövning av visst vattenföretag pröva även annat vattenföretag som normalt ankommer på länsstyrelsen. Förutsättningen är att ansökan avser tillstånd till båda företagen eller att fråga uppkommit om företräde mellan dem. Om ansökan i sistnämnda fall är anhängig hos länsstyrelsen, måste koncessionsnämnden kunna förordna att handlingarna i ärendet skall överlämnas till nämnden. Bestämmelse härom får utfärdas i administrativ ordning.

Paragrafens tredje stycke motsvarar 10 kap. 55 § VL och behandlar frågan om konkurrens mellan ett markavvattningsföretag och ett annat vattenfö-

retag (jfr 3 kap. 6 § VL-förslaget). Det ankommer på koncessionsnämnden att meddela besked om företagens förhållande till varandra. Nämnden får ta upp frågan på eget initiativ eller efter anmälan av länsstyrelsen eller förrättningsman. Sedan nämnden lämnat besked, ankommer prövningen i övrigt på den vanliga tillståndsmyndigheten, dvs. förrättningsman i fråga om markavvattningsföretaget samt nämnden eller länsstyrelsen i fråga om det konkurrerande företaget. I de fall då regeringen handhar prövningen av något av företagen, kan den förbehålla sig prövningen även av det andra företaget med stöd av 1 § femte stycket. Förevarande stadgande behöver därför inte göras tillämpligt på regeringsärendena. Som stadgas i 16 kap. 22 § andra stycket får företagsbeslut rörande markavvattningsföretaget inte meddelas innan koncessionsnämnden lämnat besked om företagens förhållande till varandra.

För att möjliggöra det i olika sammanhang uttryckta önskemålet om samordning mellan prövning enligt ML och VL-förslaget har utredningen i paragrafens fjärde stycke tagit in bestämmelser om att koncessionsnämnden i samband med prövning enligt ML av fråga om tillstånd till miljöfarlig verksamhet får pröva fråga om tillstånd till för sådan verksamhet erforderligt vattenföretag som eljest skulle ankomma på länsstyrelsen, t. ex. anläggande av avloppsledning i vatten.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om tillståndsansökan och motsvarar 11 kap. 26–29 §§ VL samt 13 § ML.

Enligt första stycket skall ansökan innehålla, förutom sedvanlig teknisk utredning, uppgift om planförhållandena (jfr 11 kap. 27 § 2 mom. tredje stycket VL) vilket är av betydelse för tillåtlighetsbedömningen enligt 3 kap. 2 §. Vidare skall uppgift lämnas om de fastigheter som berörs av företaget samt om samtliga för sökanden kända sakägares namn och adress. Då tillståndsmyndighetens tillståndsbeslut får preklusiv verkan i fråga om rätten till en fastighets vatten (se specialmotiveringen till 12 §) samt i fråga om rätten till tvångsservitut enligt 9 kap., är det av stor betydelse att sökandens utredning om ägareförhållandena är noggrann och tillförlitlig. Med uttrycket sakägare bör förstås detsamma som enligt nuvarande vattenrättslig praxis, nämligen ägare eller innehavare av skriftligen eller muntligen upplåten särskild rätt till fast egendom som direkt skadas av ett vattenföretag eller – utan att direkt skadas – lider intrång i något för fastighetens ekonomiska nyttjande väsentligt intresse med anknytning till det vattenområde där företaget utförs (se SOU 1966:55 s. 449 och prop. 1974:83 s. 195). Med särskild rätt till fast egendom avses servitut, nyttjanderätt och rätt till elektrisk kraft. Som sakägare får också anses sökanden och annan ägare av fastighet som avses skola deltaga i samfällighet enligt VL-förslaget (jfr 10 kap. 58 § och 79 § tredje stycket VL).

Andra och tredje styckena motsvarar 11 kap. 27 § 6 mom. VL med det tillägget att sökanden också skall lämna uppgift om möjliga alternativa lokaliseringar av företaget (se specialmotiveringen till 3 kap. 1 §).

Fjärde och femte styckena motsvarar 13 § andra och tredje styckena ML. Påföljden av underlåtenhet av sökanden att avhjälpa brist i fråga om

ansökningshandlingarna har i VL-förslaget, efter mönster av 11 kap. 29 § andra stycket VL, till skillnad mot vad som stadgas i ML bestämts till möjlighet för tillståndsmyndigheten att avvisa ansökningen. Dessutom har efter mönster av ML stadgats en möjlighet för tillståndsmyndigheten att utsätta vite. Denna möjlighet bör främst användas när fråga är om lagligförklaring av ett redan utfört vattenföretag, då det kan vara angeläget att företaget tillståndsprövas.

5 §

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om förfarandet hos tillståndsmyndigheten. Den motsvarar i huvudsak 14 § ML och ersätter de detaljerade förfaranderegleria i 11 kap. VL. Närmare bestämmelser får utfärdas i administrativ ordning efter mönster av miljöskyddskungörelsen.

Föreskrifterna i paragrafen avser enligt ordalagen förfarandet hos såväl regeringen som koncessionsnämnden och länsstyrelsen. Som framgår av 7 § kan dock regeringen uppdraga åt koncessionsnämnden samt i vissa fall även åt länsstyrelsen eller förrättningsman att i tillståndsärende som skall avgöras av regeringen vidta olika föreskrivna åtgärder, t. ex. utfärda kungörelse och hålla sammanträde. Utredningen förutsätter att så kommer att ske i de flesta fall efter mönster av den handläggningspraxis som utbildats vid prövning av ärenden enligt 136 a § BL.

I första stycket slås fast att tillståndsmyndigheten har att ex officio sörja för utredningens fullständighet.

Till skillnad mot ML innehåller paragrafen i andra stycket *punkt 1* en föreskrift om att kungörelse om ansökningen skall införas i Post- och Inrikes Tidningar vid sidan av kungörelse i ortspressen. Det har från flera håll till utredningen framförts önskemål om att nuvarande VL:s föreskrift härom behålles i nya lagen, och utredningen har för sin del funnit att en sådan ordning är lämplig. Uttrycket "ortstidning" används i överensstämmelse med terminologin i prop. 1976/77:63 med förslag till lag om effektivare kungörande i mål och ärenden m. m. Det avser alla lokala dagstidningar som har en spridning av någon betydenhet bland dem till vilka kungörelsen riktar sig.

Enligt punkt 1 skall också varje känd sakägare erhålla särskild underrättelse om ansökningen. Anledningen till denna föreskrift är tillståndsbeslutets preklusiva verkan i fråga om rätten till vatten och tvångsservitut (se specialmotiveringen till 12 §). Enligt paragrafens tredje stycke, som motsvarar 11 kap. 33 § fjärde stycket VL, erfordras dock inte underrättelse till de särskilda delägarna i fast egendom som är samfälld för flera fastigheter.

I *punkt 2* har kammarkollegiet uttryckligen angivits bland de myndigheter som skall höras i tillståndsärende. Kammarkollegiet har, vid sidan av andra statliga sektormyndigheter som också skall höras, att mera översiktligt tillgodose de allmänna intressena och försöka jämka mellan oförenliga ståndpunkter hos myndigheterna. I tillståndsärendet ankommer det dock på resp. myndighet att bevaka sina intressen. Först i samband med överklagande av ett tillståndsbeslut eller vid påkallande av omprövning av sådant beslut ankommer det på kammarkollegiet uteslutande att föra det allmännas talan.

Det är då naturligtvis lämpligt att kollegiet kunnat vara med redan från början vid behandlingen av tillståndsärendet.

Utan att det anges i själva lagen bör naturligtvis enskilda organisationer och sammanslutningar, t. ex. industrins branschorgan, arbetsmarknadsorganisationer samt miljövårdsorgan kunna beredas tillfälle att yttra sig över ansökningen.

Punkterna 3 och 4 samt fjärde stycket har sin motsvarighet i 14 § ML. Befogenheten enligt tredje stycket sistnämnda stadgande för koncessionsnämnden att låta viss eller vissa ledamöter hålla sammanträde eller besiktning har intagits i 4 § i utredningens förslag till lag om koncessionsnämnd. Någon motsvarighet till den i 14 § femte stycket ML stadgade möjligheten för koncessionsnämnden att på yrkande fastställa ersättning för sakkunnigutredning finns inte i VL-förslaget. Sådana frågor har utredningen ansett böra, i likhet med övriga kostnadsfrågor, avgöras av fastighetsdomstolen (se 18 kap. 3 § punkt 16 samt 22 kap. 4 och 8 §§ VL-förslaget, jfr 7 kap. 4 § ExL).

6 §

I denna paragraf har intagits en motsvarighet till 11 kap. 36 § VL om fiskeristyrelsens och fiskeritjänstemans befattning med ansökan om tillstånd till vattenföretag.

7 §

Denna paragraf motsvarar i huvudsak 14 § sista stycket ML och ger regeringen befogenhet att uppdraga åt koncessionsnämnden, som jämte länsstyrelsen naturligtvis hör till de myndigheter som regeringen bör höra i tillståndsärende, att vidtaga förberedande åtgärder i ärendet, såsom att utfärda kungörelse och hålla sammanträde. Enligt paragrafens andra mening kan sådant uppdrag lämnas åt länsstyrelsen i fall där denna har särskild kompetens, nämligen i fråga om omfattande yt- eller grundvattentäkt för jordbruksbevattning och anläggning för allmän flottled. I fråga om markavvattningsföretag kan de förberedande åtgärderna anförtros åt förrättningsman. Då någon speciell förrättningsmyndighet inte finns, får det i sådana fall ankomma på länsstyrelsen att förordna förrättningsman, lämpligen densamme som sedermera kommer att handlägga förekommande ersättningsfrågor m. m.

Som uttryckligen stadgas i paragrafen skall den beredande myndigheten också kunna föreslå villkor m. m. för ett eventuellt tillstånd.

Tillståndsbeslut

Under denna rubrik har tagits in bestämmelser om tillståndsbeslut och om vad som skall anges i sådant beslut samt om verkan av tillståndsbeslut (jfr 18–22 §§ ML).

8 §

Paragrafen, som motsvarar 11 kap. 62 § VL, har delvis utformats efter mönster av 24 § AL och 22 § LedL.

Enligt paragrafens första stycke skall tillståndsmyndigheten meddela tillståndsbeslut, om hinder inte möter mot företaget.

Som utredningen anfört i den allmänna motiveringen skall tillståndsmyndigheten meddela tillstånd och ange de väsentliga villkoren för detta. Bestämmandet av övriga villkor samt den egentliga skaderegleringen skall ankomma på fastighetsdomstolen.

I paragrafens andra stycke har i femton punkter angivits de frågor som tillståndsmyndigheten har att besluta om. De anknyter delvis till de nuvarande bestämmelserna i 11 kap. 62 § VL om vad en tillståndsdom i vattenmål skall innehålla. Som framgår av paragrafens tredje stycke skall emellertid tillståndsmyndigheten kunna överlämna åt fastighetsdomstolen att närmare besluta i vissa frågor, sedan myndigheten i tillståndsbeslutet angivit vad som i huvudsak skall gälla. Härigenom vinner man den fördelen att tillståndsmyndighetens behandling inte behöver fördröjas av detaljfrågor, som lämpligare kan klaras av i den efterföljande processen inför fastighetsdomstolen. Dessutom ger man därigenom domstolen större frihet vid skaderegleringen.

Enligt *punkt 1* skall i beslutet anges tillståndstidens längd. Bestämmelsen blir tillämplig i fall då tillståndet tidsbegränsats antingen på sökandens begäran eller med stöd av 11 §. I *punkt 2* stadgas vidare att i beslutet skall anges företagets ändamål, läge, omfattning och konstruktion. Det skall ankomma på tillståndsmyndigheten att ensam besluta i dessa frågor.

Enligt *punkt 3* skall anges det område som får tagas i anspråk för företaget, dvs. sådana annan än sökanden tillhöriga mark- och vattenområden som sökanden berättigas ta i anspråk med tvångsrätt enligt 9 kap. I detta fall har utredningen ansett att, i likhet med vad som är fallet enligt det norska systemet, tillståndsmyndigheten bör kunna nöja sig med att ange områdena i stora drag och överlåta åt fastighetsdomstolen att närmare bestämma dessas omfattning.

I beslutet skall vidare enligt *punkt 4* anges villkor för tillståndet. Villkoren kan som anförts i den allmänna motiveringen tillgodose såväl allmänna som enskilda intressen. Som exempel nämns i lagtexten bestämmelser om innehållande och tappning av vatten samt skadeförebyggande åtgärder. Som framgår av paragrafens tredje stycke skall för tillståndet mindre väsentliga villkor kunna fastställas av fastighetsdomstolen. Detaljutformningen av sådana villkor har ofta sådant samband med skaderegleringen, att den lämpligen bör anförtros åt fastighetsdomstolen. Vid sidan av villkor av nu nämnt slag kan regeringen med stöd av 9 § meddela särskilda villkor för att tillgodose allmänna intressen.

Erforderliga föreskrifter till skydd för fisket skall enligt *punkt 5* alltid anges i tillståndsbeslut. Föreskrifter som kan komma i fråga är t. ex. skyldighet enligt 3 kap. 12 § att anordna fiskväg och släppa till vatten för denna och att odla fisk. Vidare kan förordnas om fiskeförbud. Tillståndsmyndigheten kan överlämna beslutanderätten i dylika frågor åt fastighetsdomstolen.

I *punkt 6* stadgas att i tillståndsbeslut skall anges erforderliga bestämmelser om besiktning, kontroll och tillsyn.

Enligt 21 kap. 2 § första stycket VL-förslaget skall tillsyn över vattenföretag och därtill hörande anläggningar utövas av länsstyrelsen, men enligt stadgandets andra stycke kan, om särskilda skäl föreligger, i tillståndsbeslut även annan än länsstyrelsen förordnas att i visst hänseende utöva tillsyn över företaget. Härigenom kan t. ex. SMHI förordnas som kontrollant i fråga om efterlevnaden av bestämmelser om innehållande och tappning av vatten såväl under en prövotid som efter den tidpunkt då slutliga bestämmelser meddelats.

Nu förevarande stadgande ger också tillståndsmyndigheten möjlighet att förordna om särskild besiktning av ett vattenföretag, sedan detta färdigställts. Särskild besiktningsman kan också förordnas. Har så ej skett, ankommer det på länsstyrelsen att förordna besiktningsman, när tiden är inne, se 21 kap. 1 §. Vidare kan meddelas kontrollföreskrifter, t. ex. skyldighet för sökanden att sätta ut vattenmärken eller observationsrör, att föra journaler över tappningen, osv.

Punkt 7 motsvarar 11 kap. 62 § 2 mom. första stycket och 3 mom. andra stycket VL och stadgar att strömfalls- resp. vattentäktsfastighet skall anges i tillståndsbeslutet. I motsats till vad som nu gäller bör uttrycket vattentäktsfastighet användas även beträffande ytvattentäkter. Även sådan fråga skall kunna överlämnas till fastighetsdomstolen. Tillståndsmyndigheten resp. fastighetsdomstolen bör se till att en för ändamålet lämpad fastighet bildas. Bestämmelser härom torde få utfärdas i administrativ ordning.

VL-förslaget överlämnar åt tillståndsmyndigheten eller fastighetsdomstolen att avgöra, om förordnande angående strömfalls- eller vattentäktsfastighet är påkallat eller inte. En omständighet som därvid särskilt bör beaktas är naturligtvis om tillståndet är förbundet med förpliktelser för företagaren vilka behöver sakrättsligt säkrad fastighetsanknytning. Detta torde vara fallet när kraftverksägare förpliktats att leverera andelskraft enligt 4 kap., liksom då han skall fullgöra andra perdurerande förpliktelser (jfr SOU 1937:35 s. 113 och prop. 1974:83 s. 150 f.). I andra fall kan ett förordnande vara motiverat av behovet att till en viss fastighet knyta rättigheter, exempelvis rätt att tillgodogöra vattenkraften i annans fallsträcka enligt 2 kap. 15 § eller att utnyttja generella eller särskilda tvångsrätter.

Enligt *punkt 8* skall i tillståndsbeslut också anges vilka som skall deltaga i vattenreglerings-, vattenöverlednings- eller markavvattningsföretag samt kostnadsfördelningen mellan deltagarna (se 10 kap. 67 § och 11 kap. 61 § 2 mom. sista stycket VL). Tillämpning av bestämmelsen om markavvattningsföretag kommer i fråga endast i de fall tillståndsprövningen sker av regeringen. Frågor enligt denna punkt skall kunna överlämnas till fastighetsdomstolen eller, såvitt avser markavvattningsföretag, förrättningsman. Kretsen av deltagare bör naturligtvis regelmässigt fastställas av tillståndsmyndigheten.

I tillståndsbeslut skall enligt *punkt 9* vidare intagas erforderliga bestämmelser om villkor för tillhandahållande av andelskraft och om kostnadsbidrag härför enligt 4 kap. Sådan fråga kan överlämnas till fastighetsdomstolen att avgöra.

Skyldighet för sökanden att utge avgift enligt 11 kap. skall intagas i beslutet enligt *punkt 10*. Det ankommer på tillståndsmyndigheten att ensam besluta i avgiftsfråga.

Punkterna 11 och 12 innehåller bestämmelser om arbetstid resp. igångsättningstid.

Enligt 10 kap. 62 § och 11 kap. 63 § VL skall synemännen resp. vattendomstolen bestämma viss tid inom vilken arbetet skall vara fullbordat. I regel skall tiden inte överstiga tio, eller i fråga om anläggning för allmän flottled två år. Anstånd med arbetets fullbordande kan beviljas på högst tio år om giltigt skäl för dröjsmål visas eller synnerligt men uppstår genom arbetets inställande (2 kap. 22 § tredje stycket, 2 kap. 50 § andra stycket, 3 kap. 2 § andra stycket, 5 kap. 6 §, 7 kap. 58 § första stycket). I fråga om inrättande och förbättring av allmän flottled får anstånd beviljas på viss tid som inte utan särskilda skäl får överstiga två år (6 kap. 13 § andra stycket och 6 kap. 22 § första stycket).

Påföljden av att arbetet inte fullbordats inom föreskriven tid är beträffande alla företag utom företag enligt 3 eller 7 kap. att tillståndsbeslutet förfaller, såvitt det avser sådan del av anläggningen som ej kommit till stånd (2 kap. 22 § tredje stycket, 2 kap. 50 § andra stycket, 5 kap. 6 § och 6 kap. 13 § andra stycket). Företagaren kan sålunda utföra byggnaden i mindre omfattning än den som medgivits i tillståndsbeslutet. Härigenom utsätter han sig inte för påföljden att beslutet förfaller också beträffande den utförda delen av byggnaden. Han är också oförhindrad att därefter utföra sådana byggnadsåtgärder som inte fordrar vattendomstols tillstånd (Gärde 2 kap. s. 239, af Klintberg s. 121).

Beträffande företag enligt 7 kap. stadgas i 10 kap. 62 § att synemännen skall föreskriva viss tid inom vilken företaget i dess helhet bör vara bragt till slut, och enligt 7 kap. 58 § första stycket är påföljden att frågan om företaget är förfallen. Innebörden av stadgandet är alltså att företaget förfallit även beträffande de delar som redan har utförts (jfr skiljaktig ledamot av lagrådet i NJA II 1920 s. 415 och rättsfallet NJA 1962 s. 597, kommenterat av Bergsten i SvJT 1964 s. 698 f.). I 7 kap. 58 § andra stycket regleras frågan om ansvaret för nedlagda kostnader mellan deltagarna beträffande förfallet företag. Samma regler gäller beträffande företag enligt 3 kap. (se 11 § fjärde stycket).

Att ett byggnadsbeslut enligt huvudregeln i VL blir rättskraftigt beträffande en del av byggnaden, kan föranleda en viss osäkerhet rörande rättsförhållandena. Som Gärde (2 kap. s 239) framhållit blir vattendomstolens byggnadsbeslut inte längre reglerande i detta hänseende, utan en uppdelning måste göras i rättigheter som hänför sig till den redan utförda delen av byggnaden och som är giltiga och sådana som inte är av den beskaffenheten. Enligt Gärde kunde detta förhållande lätt ge anledning till tvistigheter och det kunde ifrågasättas, huruvida den, åtminstone vad angår dammbyggnader i älv osv., var överensstämmande med den princip, som låg till grund för 2 kap. 20 §. Emellertid skulle den motsatta ståndpunkten enligt Gärde kunna leda till ännu mer otillfredsställande konsekvenser. Att låta byggnadsbeslutet förfalla på den grund att den byggande gjorde en kanske oväsentlig avvikelse från den av vattendomstolen godkända planen, syntes knappast låta sig göra.

Gällande VL innehåller inte någon föreskrift om att tillstånd till företag som avser utnyttjande av vattenbyggnad, t. ex. reglering, vattenbortledning, också skall ha utnyttjats inom viss tid efter arbetenas fullbordande för att tillståndet inte skall förfalla (se Gärde 2 kap. s. 239 f.).

I tillståndsbeslut enligt ML kan enligt 18 § andra stycket fastställas viss tid, i regel inte över 10 år, inom vilken den miljöfarliga verksamheten skall ha satts i gång. Tiden kan förlängas med högst tio år på samma grunder som enligt VL (29 § andra stycket). Påföljden av att verksamheten inte satts i gång inom föreskriven tid är att tillståndet förfaller i sin helhet (29 § första stycket). Det är alltså inte tillräckligt att tillstadda byggnadsarbeten fullbordats inom föreskriven tid, utan den miljöfarliga verksamheten skall också ha satts i gång inom den tiden. Skrivningen tillkom på inrådan av lagrådet för att undanröja osäkerheten med det i lagrådsremissen föreslagna uttrycket "tillståndet skall ha tagits i anspråk" (prop. 1969:28 s. 373 f.). Immissionssakkunniga hade i sitt betänkande SOU 1966:65 föreslagit tid inom vilken "medgiven anläggning skall vara fullbordad" (2 kap. 6 §).

I anläggningsbeslut skall enligt 24 § andra stycket 6 AL anges den tid inom vilken anläggningen skall vara utförd. Om särskilda skäl föreligger kan tiden förlängas (33 § tredje stycket). Om anläggningen inte utförts inom föreskriven tid, är anläggningsbeslutet i sin helhet förfallet (33 § första stycket; jfr Svea hovrätts remissyttrande och departementschefen i prop. 1973:160 s. 250–251).

Beträffande ledningsbeslut gäller samma regler som enligt AL (31 § LedL).

Enligt utredningens mening kan en föreskrift om arbetstid inte undvaras i VL-förslaget. En sådan föreskrift bör naturligtvis först och främst avse viss tid för de tillstadda byggnadsarbetenas fullbordande och har intagits i punkt 11. Någon tidsgräns har inte satts ut i förslaget, utan arbetstidens längd får fastställas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Arbetstid överstigande gällande tioårsgräns bör naturligtvis undvikas.

Emellertid har utredningen ansett att det inte är tillräckligt med en föreskrift rörande arbetstiden. Denna bör efter mönster av 18 § andra stycket ML kompletteras med bestämmelse om den tid inom vilken anläggningen skall tagas i drift. När ett tillstånd inte bara gäller rätt att vidtaga vissa byggnads- eller andra anläggningsåtgärder utan också innefattar befogenhet för företagaren att vid anläggningen bedriva verksamhet som inverkar på vattenförhållandena, t. ex. dämning och förändring av vattenföringen när det gäller ytvatten och uttag av grundvatten vid grundvattentäkt, blir tillståndets verkningar uppenbara för allmänheten först när anläggningen har tagits i drift. Bl. a. med hänsyn till de nya omprövningsreglerna bör tiden för driftens igångsättning bli klart angiven. I tillståndsbeslutet skall det därför föreskrivas viss tid efter arbetenas fullbordande inom vilken sådan verksamhet skall ha satts i gång. Detta är en nyhet i förhållande till gällande VL. Stadgande härom har intagits i punkt 12.

Stadgandet i punkt 12 blir enligt sin ordalydelse givetvis inte tillämpligt på annan verksamhet än sådan som inverkar på vattenförhållandena.

Tillståndsmyndigheten har att ta ställning bl. a. till frågorna om företagets utformning och får därigenom en uppfattning om vilken tid som erfordras för arbetenas utförande och verksamhetens igångsättande. Vidare har tillståndsmyndigheten i enlighet med vad utredningen utvecklat i den allmänna motiveringen att bedöma omprövningstidens längd, som skall beräknas med utgångspunkt i den bestämda arbetstiden. Utredningen har därför ansett det lämpligast att det anförtros åt tillståndsmyndigheten att bestämma arbetsti-

dens längd i samband med meddelande av tillståndsbeslutet. Till frågan om utgångspunkten för tidsberäkningen återkommer utredningen i specialmotiveringen till paragrafens fjärde stycke.

Som framgår av 23 § och som närmare utvecklas i specialmotiveringen till den paragrafen blir verkan av underlåtenhet att inom föreskriven tid fullborda företaget i väsentliga delar eller att sätta i gång verksamhet, varigenom inverkan sker på vattenförhållandena, att hela tillståndet förfaller.

I *punkt 13* stadgas att tillståndsbeslut också skall innehålla föreskrift om den tid efter vilkens utgång omprövning av villkoren får påkallas för tillgodoseende av allmänna intressen. Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.6.4) har det i lagtexten inte angivits någon bestämd tid då omprövning skall ske, utan denna får bestämmas av tillståndsmyndigheten med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vilka omständigheter som därvid främst bör beaktas har också angivits i den allmänna motiveringen. Som där har anförts bör utgångspunkten för beräkning av tiden vara den arbets- resp. igångsättningstid som bestämts i tillståndsbeslutet.

Punkt 14 motsvarar 3 kap. 6 § ExL och stadgar att i tillståndsbeslut skall anges den tid inom vilken sökanden skall fullfölja saken genom ansökan om skadereglering till fastighetsdomstol. Underlåtenhet i detta hänseende medför enligt 23 § första stycket att tillståndet förfaller.

I *punkt 15* erinras om att det ankommer på tillståndsmyndigheten att bestämma storleken av den produktionsförlust eller förlust av vattenmängd, magasinsvolym eller fallhöjd som tillståndshavaren enligt 10 kap. 12 § kan vara skyldig att utan ersättning underkasta sig till förmån för vissa kvalificerade allmänna intressen.

I paragrafens tredje stycke stadgas att tillståndsmyndigheten beträffande vissa frågor som avses i andra stycket punkterna 3–9 kan i tillståndsbeslutet föreskriva vad som i huvudsak skall gälla och överlämna åt fastighetsdomstolen att närmare besluta i frågan. Av paragrafens sista stycke framgår att fastighetsdomstolens uppgifter, såvitt avser markavvattningsföretag, skall ankomma på förrättningsman.

Tillstånd till vattenföretag kan ofta följas av en omfattande och tidsödande skadereglering vid fastighetsdomstol. Skaderegleringen bör, i likhet med vad som nu gäller, i princip vara avslutad innan tillståndet får tas i anspråk. Det torde vara omöjligt för tillståndsmyndigheten att bedöma den tid som åtgår för skaderegleringen. Därför är det enligt utredningens mening inte lämpligt att den av tillståndsmyndigheten fastställda arbets- eller igångsättningstiden bestäms med utgångspunkt i tiden för tillståndsbeslutet eller den tid då beslutet vunnit laga kraft. I stället bör det ankomma på fastighetsdomstolen att sedan skaderegleringen avslutats eller i särskilt avgörande dessförinnan (förhandsmedgivande) lämna besked om, när tillståndet skall få tas i anspråk. Första meningen i paragrafens fjärde stycke innehåller ett stadgande härom. Arbets- och igångsättningstiden bör börja löpa från denna tidpunkt.

För de fall då inte någon skadereglering vid fastighetsdomstol blir erforderlig stadgas i andra meningen av fjärde stycket att tillståndsmyndigheten kan medge rätt för sökanden att ta tillståndet i anspråk.

De i paragrafen förordade arbetstidsreglerna bör också avse fall då

koncessionsnämnden i samband med omprövning föreskrivit nya villkor. I omprövningsbeslutet skall sålunda lämnas föreskrift om den tid då de nya eller ändrade villkoren skall börja tillämpas, se 13 § tredje stycket.

I likhet med vad som nu gäller bör företagaren äga rätt att erhålla skäligt anstånd med företagets fullbordande (jfr 29 § andra stycket ML). Ett anståndsstadgande har intagits i 23 § tredje stycket.

Om verkan av underlåtet utförande m. m. finns som förut sagts bestämmelser i 23 §. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om vad som anförs i specialmotiveringen till sistnämnda stadgande om att tillståndsmyndigheten bör i tillståndsbeslutet särskilt ange om tillståndet avser av varandra oberoende delföretag eller inte, vilket kan vara av betydelse för bedömningen av frågan om följden av underlåtet utförande.

Enligt paragrafens femte stycke skall vad som tidigare i paragrafen föreskrivits om fastighetsdomstol gälla förrättning eller förrättningsman enligt 16 kap. i de fall då tillstånd till markavvattningsföretag lämnats av regeringen. Ansökan om skadereglering vid fastighetsdomstol skall således i angivna fall ersättas av ansökan om förrättning för avgörande av uppkommande ersättningsfrågor och andra frågor som enligt tredje stycket överlämnats till avgörande vid förrättning. Förrättningsmannen skall också i dylika fall meddela besked om tidpunkten och villkoren för ianspråktagande av tillståndet till markavvattningsföretaget.

9 §

I paragrafen, som motsvarar 4 kap. 18 § sista stycket VL och 136 a § sista stycket BL och i viss mån 19 § ML, ges en bestämmelse om rätt för regeringen att i samband med tillstånd till vattenföretag föreskriva särskilda villkor för att tillgodose allmänna intressen (jfr SOU 1970:40 s. 45 f. och prop. 1971:106 s. 110). Genom uttrycket "särskilda" villkor har utredningen velat markera att villkoren är av annan art än de villkor som avses i 8 § andra stycket punkt 4. I likhet med hittillsvarande praxis bör de särskilda villkoren kunna gå ut på att företagaren skall betala vissa belopp, s. k. villkorsmedel (jfr SOU 1970:40 s. 45 f.). Som anförts i specialmotiveringen till 11 kap. bör villkorsmedlen kunna uttagas som årliga belopp.

Med hänsyn till förbudet i 21 § för koncessionsnämnden att ompröva särskilt villkor, bör regeringen i tillståndsbeslutet ange i vilka fall villkor meddelats med stöd av denna paragraf.

10 §

Enligt denna paragraf, som motsvarar 11 kap. 66 § 2 mom. VL och 21 § ML, kan tillståndsmyndigheten skjuta upp den slutliga utformningen av villkor till dess man fått erfarenhet av företagets verkningar. Stadgandet utgör ett undantag från huvudregeln att alla väsentliga villkor skall fastställas i samband med själva tillståndsbeslutet och bör, som framhållits i den allmänna motiveringen, tillämpas restriktivt.

Om uppskov är oundgängligt, skall tillståndsmyndigheten se till att företaget under prövotiden inte medför onödiga olägenheter. För att motverka sådana skall enligt paragrafens andra stycke provisoriska bestäm-

melser meddelas om åtgärder för att motverka skada eller olägenhet.

Uppskov kan vara tidsbestämt eller löpa tills vidare. Tillståndsmyndigheten skall följa den uppskjutna frågan och svarar för att ärendet tas upp till slutligt avgörande så snart det kan ske.

Som utredningen närmare utvecklar i specialmotiveringen till 18 kap. 33 § föreligger också behov av en uppskovsmöjlighet i fråga om svårbedömda ersättningsfrågor.

11 §

Paragrafen, som innehåller huvudregeln att tillståndsbeslut skall meddelas för all framtid eller för den begränsade tid sökanden begärt, ger en möjlighet för tillståndsmyndigheten att tidsbegränsa tillstånd till vissa typer av vattenföretag. Som anförts i den allmänna motiveringen skall sådana tidsbegränsade tillstånd kunna avse vattenöverledningsföretag samt yt- eller grundvattentäkter.

Det ankommer på tillståndsmyndigheten att i varje särskilt fall avgöra, om tillståndet skall tidsbegränsas och hur lång tillståndstiden i så fall skall vara. Exempel på omständigheter som därvid kan beaktas har lämnats i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.6.3).

Som framgår av 8 § andra stycket punkt 1 skall tillståndstidens längd anges i tillståndsbeslutet. Längden kan antingen bestämmas exakt eller anges så att den avser viss tidrymd efter det att fastighetsdomstolen medgivit att tillståndet får tas i anspråk.

För skada och intrång på grund av tidsbegränsade företag skall ersättning utgå enligt de ersättningsregler som VL-förslaget innehåller. I den mån inlösen av egendom inte skall ske eller på grund av skadans art ersättning inte skall utgå för all framtid, får anpassning till tillståndstidens längd ske genom kapitalisering av årliga skadebelopp.

Man torde få räkna med att tillståndshavaren ofta vill fortsätta med sin verksamhet även efter den bestämda tillståndstidens utgång. Utredningen har för sådana fall ansett det vara lämpligast att en ny tillståndsprövning av företaget äger rum. Då verksamheten typiskt sett är av sådan art att nya villkor kan behöva fastställas för denna och en ny skadereglering också kan bli nödvändig, är ett dylikt förfarande att föredra framför någon form av enklare förlängningsförfarande.

12 §

Denna paragraf innehåller den grundläggande regeln om tillståndsbesluts rättsverkan (jfr 2 kap. 22 § första stycket VL och 22 § ML).

Huvudregeln är att tillståndsbeslutet gäller mot envar – således även mot den som inte varit part i ansökningsmålet – och därmed, om inte annat följer av 11 § eller de stadganden till vilka hänvisas i nu förevarande paragrafs andra stycke, i princip för all framtid.

Regeln i paragrafens första stycke om att tillståndsbeslut gäller mot envar innebär att tillståndshavaren, sedan beslutet vunnit laga kraft, är fri från klander såväl i fråga om rätten att verkställa och för framtiden bibehålla byggnaden med tillhörande anläggningar som beträffande rätten att tillgodo-

göra vatten.

I fråga om beslutets verkan beträffande rätten att tillgodogöra vatten innebär stadgandet en ändring i förhållande till vad som i dag gäller enligt 2 kap. 23 § 1 mom. VL. Enligt detta stadgande är nämligen den som erhållit tillstånd till byggnad för tillgodogörande av vatten fri från klander i fråga om rätten till vattnet först efter fem år från det beslutet vunnit laga kraft och dessutom två år förflutit efter den bestämda arbetstidens utgång.

Den inskränkning i tillståndsbesluts rättskraft som i dag görs i sistnämnda stadgande i VL har sin grund i att man vid VL:s tillkomst ansåg att frågan om rätten till vattnet i vissa fall visat sig vara av synnerligen invecklad beskaffenhet och fordrat ingående och tidsödande utredningar (1917 års bet. s. 248, Gärde 2 kap. s. 243). Att undantaget begränsades till att avse endast vattnets tillgodogörande berodde på att detta var den ur ekonomisk synpunkt betydelsefullaste rättigheten och att med hänsyn härtill garantierna mot rättsförlust för annan borde göras strängare än eljest.

I dag torde det i allmänhet inte föreligga några större svårigheter att förebringa en fullständig och tillförlitlig utredning rörande äganderättsförhållandena inför tillståndsmyndigheten. I bl. a. fastighetsbildnings-, registrerings- och taxeringssammanhang får man allt tillförlitligare uppgifter om fastigheternas ägareförhållanden. Utredningen vill vidare peka på möjligheterna för sökande till vattenföretag att i oklara fall använda sig av lagen (1971:1037) om äganderättsutredning och legalisering. Något behov av nuvarande invecklade undantagsbestämmelse, som ju endast avser vissa typer av vattenföretag och från vilken andra uttryckligen undantas (se t. ex. 5 kap. 6 § VL), torde därför inte föreligga i nya VL. I stället bör beslut om tillstånd att ta vatten i anspråk, sedan det vunnit laga kraft, bli lika bindande för envar som det blir beträffande annan egendom som berörs av företaget. För att i största möjliga utsträckning undvika rättsförluster har utredningen förordat att VL:s nuvarande regler om särskilda underrättelser angående ansökningen till alla berörda fastighetsägare behålls i VL-förslaget, se 5 § andra stycket punkt 1.

I sammanhanget må anmärkas att de rättigheter som företagaren erhåller enligt tillståndsbeslutet inte är av personlig natur. Liksom enligt gällande VL skall de principiellt tillhöra den fastighet för vilkens räkning företaget utförs (jfr 1917 års bet. s. 247 f. och af Klintberg s. 119). Beslutet kommer alltså inte att ha avseende på frågan huruvida äganderätten till mark- eller vattenområde som tas i anspråk för företaget tillhör företagaren eller annan. Även om det antagande som tillståndsmyndigheten utgått ifrån är oriktigt, kan yrkande om utrivning eller ändring av byggnaden eller annan inskränkning inte framställas. Då rätten enligt tillståndsbeslutet tillhör fastigheten, kan emellertid tillståndshavarens rätt enligt beslutet övergå till den som efter klandertalan har vunnit rätt till fastigheten, varvid bl. a. ersättningsreglerna i 5 kap. JB om verkan av att fast egenom frånvinnes någon efter klander m. m. kan bli tillämpliga. Erinras må emellertid om JB:s regler om hävd till fast egendom (16 kap.) och godtrosförvärv på grund av inskrivning m. m. (18 kap.).

Skulle det visa sig att tillståndsmyndighetens beslut vilat på det felaktiga antagandet att mark- eller vattenområde som tagits i anspråk för företaget tillhörde sökanden, medan det i stället tillhörde någon annan, bör den

sistnämnde kunna få ersättning enligt VL-förslagets ersättningsregler för vad som behövt avstås. Om klarhet i rättsförhållandena nåtts först sedan skaderegleringen i målet avslutats, får talan om ersättning väckas genom stämning till fastighetsdomstol. Det blir i dylika fall normalt inte fråga om någon ny bedömning av skador av faktisk art utan i stället en ny bedömning av rättslig natur, men det lämpligaste synes enligt utredningens mening vara att jämställa sådan skada med sådan oförutsedd skada som avses i 10 kap. 19 § VL-förslaget. Talan måste sålunda väckas före utgången av den för väckande av anspråk för oförutsedd skada bestämda tiden.

Enligt 2 kap. 23 § 2 mom. VL kan beslut om tillgodogörande av vatten i strömfall bli gällande mot envar även i fråga om rätten till annat vatten än sådant vars tillgodogörande avses med byggnaden, vilket innebär en utvidgning av beslutets rättsverkan. Utredningen har emellertid inte föreslagit någon motsvarighet till stadgandet. Det är enligt utredningens mening bättre att man tar risken av att tvister om sådant vatten kan uppstå i framtiden, t. ex. då vattnet genom ny reglering skall användas för kraftändamål, än att överlåta åt en administrativ myndighet att avgöra en fråga om äganderätt till vatten som inte ens omfattas av den utbyggnad som är under prövning.

I paragrafens andra stycke hänvisas till stadganden som innebär viktiga inskränkningar i rättskraften. Sådana stadganden finns i kapitlets följande paragrafer samt i 2 kap. 10 §, 10 kap. 19 § andra stycket och 18 kap. 42 §. Hänvisningen till förstnämnda stadgande avser skyldigheten för ägare av yt- eller grundvattentäkt att avstå vatten vid torka m. m. oavsett om tillstånd till täkten finns eller inte (jfr 2 kap. 52 § VL). Genom hänvisningen till 10 kap. 19 § andra stycket erinras om att tillståndshavaren av fastighetsdomstol kan förpliktas att på talan av skadelidande sakägare i viss omfattning vidtaga ändringar i en tillstadd anläggnings utförande till förebyggande av skada eller olägenhet för framtiden. Enligt 18 kap. 42 §, vartill också hänvisas i andra stycket, kan fastighetsdomstolen också i andra fall avvika från tillståndsmyndighetens beslut. Förutsättningen är dock att tillståndsmyndighetens medgivande till avvikelsen inhämtats.

Beslut om avslag på en tillståndsansökan hindrar givetvis inte sökanden från att återkomma med en ny ansökan i samma sak. Det står också sökanden fritt att inte begagna sig av ett erhållet tillstånd till vattenföretag (jfr SOU 1939:40 s. 163 f.).

Omprövning m. m.

Under denna rubrik har tagits in bestämmelser angående omprövning av villkor i tillståndsbeslut i olika fall samt om förverkande av tillstånd och tillstånds förfallande.

13 §

Denna paragraf, som motsvarar 24 § ML men som saknar direkt motsvarighet i gällande VL, reglerar frågan om omprövning för tillgodoseende av allmänna intressen. Utredningen vill rörande denna fråga hänvisa till den utförliga redogörelsen i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.6.4).

Enligt paragrafen skall omprövning kunna ske endast till förmån för allmänna intressen. Bland sådana intressen kan nämnas allmänna fiskeriintresset, miljövården, hälsovården, allmän farled och allmän flottled. Hit hör även orts förseende med yt- eller grundvatten för vattenförsörjning (jfr 2 kap. 49 § VL). Även bevattningsintresset bör kunna räknas hit, om det är fråga om ändringar för tillgodoseende av en större grupp och inte bara någon enstaka jordbrukares intresse av bevattning.

Omprövning skall kunna ske när som helst efter utgången av dem av tillståndsmyndigheten enligt 8 § andra stycket punkt 13 bestämda eller sedermera i anledning av sökt anstånd förlängda tiden för omprövning (jfr 23 § tredje stycket andra meningen). Den skall också kunna ske dessförinnan, om vattenförhållandena ändrats väsentligt. Vad som skall förstås med väsentligt ändrade vattenförhållanden har angivits i den allmänna motiveringen.

Omprövningsregeln i denna paragraf är liksom regeln i 24 § ML begränsad till omprövning av villkor som är förknippade med tillståndsbeslutet, medan själva tillståndet inte kan rubbas. I paragrafens andra stycke anges de begränsningar i företagarens förpliktelser som därvid skall gälla. Dessa begränsningar har behandlats i den allmänna motiveringen.

Som anförts i den allmänna motiveringen kan de förpliktelser som tillståndshavaren kan åläggas i samband med omprövning bestå i åläggande att vidtaga skadeförebyggande eller skadekompenserande åtgärder samt skyldighet för honom att avstå vatten eller att underkasta sig förlust av fallhöjd eller begränsning av tidigare regleringstillstånd. Förpliktelser av förstnämnda slag medför ingen rätt till ersättning för tillståndshavaren, medan avstående av vatten m. m. i princip skall medföra sådan rätt, dock med de inskränkningar om avståendet sker till förmån för vissa kvalificerade allmänna intressen som stadgas i 10 kap. 12 §.

Rättsverkan av ett omprövningsbeslut blir densamma som av det ursprungliga tillståndsbeslutet. Om ytterligare fast egendom som tillhör annan än företagaren måste tas i anspråk för uppfyllande av nya villkor som föreskrivits i omprövningsbeslut, blir de vanliga tvångsrättsreglerna tillämpliga. I den mån skadereglering erfordras, får denna fråga hänskjutas till fastighetsdomstol (jfr 8 § andra stycket punkt 14). Den handläggs då som ansökningsmål. Frågor om ersättning till tillståndshavaren prövas av fastighetsdomstolen efter stämning, se 18 kap. 3 § punkt 8.

14 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 8 § andra stycket VL och medger omprövning av föreskrifter till skydd för fisket som visat sig mindre lämpliga (jfr 3 kap. 12 §). Till skillnad mot vad som gäller beträffande omprövning enligt 13 § kan omprövning enligt förevarande stadgande ske när som helst. Anledning till omprövning kan antingen vara att den tidigare föreskriften varit olämplig redan från början eller att ändrade förhållanden sedermera inträffat i vattenområdet. Även föreskrift om skyldighet att utge avgift enligt 11 kap. 5 § kan omprövas enligt detta stadgande.

Till skydd för företagaren och andra intressenter och i huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt hänvisas i paragrafens andra mening till

den speciella tillåtlighetsregeln som gäller vid vanlig omprövning enligt 13 § andra stycket. I likhet med vad som är fallet enligt gällande rätt omfattar tillåtlighetsregeln inte det fallet att fråga endast är om höjning av årlig avgift som avses i 11 kap. 5 §.

Fråga om omprövning enligt denna paragraf prövas av koncessionsnämnden på framställning av kammarkollegiet, se 17 §. Även företagaren kan emellertid utverka omprövning av fiskeföreskrifter enligt 18 §.

15 §

Paragrafen saknar motsvarighet i gällande VL.

Enligt första stycket, för vilket 23 § ML tjänat som mönster, kan koncessionsnämnden förklara tillstånd förverkat, om tillståndshavaren åsidosätter villkor som meddelats i tillstånds- eller omprövningsbeslut och avvikelsen är betydande.

Möjligheten att förklara ett tillstånd förverkat bör naturligtvis tillgripas endast i verkligt allvarliga fall av åsidosättande. Som departementschefen framhåller i prop. 1969:28 s. 277 f. är det främst en uppgift för tillsynsmyndigheten att övervaka att villkoren följs och att ingripa med föreläggande om rättelse, om så ej sker. Stadgandet kan då tjäna som ett påtryckningsmedel för att vinna rättelse. Ibland torde man emellertid inte kunna komma till rätta med missförhållanden på det sättet. Åsidosättande av ett grundläggande villkor kan t. ex. helt rubba förutsättningarna för tillståndet. Företagaren kan också visa upprepad nonchalans mot villkorsföreskrifterna. I sådana fall bör stadgandet kunna tillämpas.

Som också anförs av departementschefen i nämnda proposition bör koncessionsnämnden inte stanna vid att förklara tillståndet förverkat. Ett sådant beslut skulle kunna leda till att den tredskande fortsätter verksamheten som förut men utan tillstånd. Beslutet bör därför också innehålla förbud mot fortsatt verksamhet. Eftersätts ett sådant förbud, inträder straffansvar enligt 23 kap. 1 § första stycket punkt 2. Dessutom kan handräckning meddelas för att stoppa verksamheten.

Gällande VL innehåller inte något allmänt stadgande om när ett vattenföretag skall anses övergivet och de med företaget förenade rättigheterna förfallna. Omständigheterna kan vara sådana att ett byggnadsföretag kan betraktas som övergivet, men det har inte ansetts möjligt att uppställa någon allmängiltig regel härom (1917 års bet. s. 265, af Klintberg s. 156). af Klintberg lämnar flera exempel på att i rättspraxis även ett ganska långvarigt nedläggande av driften vid ett vattenverk icke ansetts medföra att en tidigare förvärvad dämningsrätt eller dylikt förfallit; se exempelvis NJA 1896 s. 70 (dämningsrätten lämnades obegagnad under åtskilliga år, varjämte byggnaden fick förfalla), 1932 A 96 (ett vattenverk låg nere från omkring 1860 till 1880-talet, och skadegörande dämning utövades ej förrän 1922) och 1932 A 191 (en bruksrörelse var nedlagd omkring 100 år utan att rätten till den i brukssmedjorna tidigare utnyttjade vattenkraften förföll). I NJA 1924 A 511 ansågs den omständigheten att en dammbyggnad något eller några år varit bortriven icke ha betagit dammägaren hans på urminnes hävd grundade dämningsrätt.

Osäkerheten huruvida ett företag skall anses vara övergivet eller icke kan

förorsaka olägenheter för andra intressen som är beroende av samma vattentillgång. Detsamma gäller fall, när ett tillstånd att inverka på vattenförhållandena visserligen har tagits i anspråk inom föreskriven tid men därefter inte utnyttjats under en längre tid. Olägenheter av olika slag kan också bli följden, när underhållet av ett vattenföretag allvarligt försummats. För att söka skapa reda i rättsförhållandena har utredningen i paragrafens andra stycke föreslagit en möjlighet att i nu angivna fall också få tillståndet förklarat förverkat. Stadgandet förutsätter, liksom första stycket, att kammarkollegiet gör särskild framställning till koncessionsnämnden (jfr 17 §). Hur lång tid som skall ha förflutit för att företaget skall anses vara övergivet eller inte utnyttjats "under längre tid" får bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. I regel torde det åtminstone böra krävas att tillståndet inte utnyttjats under minst ett tiotal år.

16 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande VL, innehåller bestämmelser om hur man skall förfara med befintlig anläggning i vatten, sedan tillståndet förklarats förverkat.

Om tillstånd förklaras förverkat, blir verkan därav att de med tillståndet förenade rättigheterna av servituts natur kommer att förfalla, medan egendom som tagits i anspråk med äganderätt alltjämt tillkommer den förutvarande tillståndshavaren (jfr 1917 års bet. s. 265). Eftersom något tillstånd inte längre föreligger, kan det emellertid innebära ett olaga byggande i vatten att vidmakthålla en anläggning. För undvikande av denna konsekvens av ett förverkandebeslut har i paragrafens första stycke stadgats att koncessionsnämnden, i samband med beslut om förverkande, äger meddela erforderliga föreskrifter om skyldighet för den tidigare tillstadda anläggningens ägare att förfara så med anläggningen att fara för allmän eller enskild rätt ej uppstår. De åtgärder som närmast torde komma i fråga blir utrivning av anläggningen eller delar därav samt vidtagande av återställningsåtgärder.

Enligt första styckets andra mening kan koncessionsnämnden i samband med förverkandebeslutet förordna att, om ägaren inte fullgör vad som ålagts honom eller någon för anläggningen ansvarig inte finns, åtgärderna i stället får på ägarens bekostnad utföras av annan vars rätt är beroende därav. Härigenom kan t. ex. staten, kommun, vattenförbund eller enskild utföra sådana utrivnings- och återställningsåtgärder som föreskrivits av koncessionsnämnden. Detta gäller såväl då känd ägare inte fullgör skyldigheten som då det inte finns något rättssubjekt som är ansvarigt för anläggningen. Genom angivna erinran om att utrivnings- och återställningsåtgärderna utförs på ägarens bekostnad ges möjlighet för den som utfört dessa att i efterhand kräva kostnaderna åter av anläggningens ägare, även om denne blir känd först senare. Forum för sådan talan är vederbörande fastighetsdomstol (se 18 kap. 3 § punkt 12).

Enligt paragrafens andra stycke kan koncessionsnämnden i stället för att förklara tillstånd förverkat och meddela förordnande om utrivning eller dylikt bestämma att skyldigheten att underhålla anläggningen skall övergå på annan. Härvid skall bestämmelserna i 17 kap. 4 § om övertagande av anläggning, vartill tillstånd söks till utrivning, äga motsvarande tillämpning.

Genom stadgandet kan således ägare av fast egendom som skulle skadas genom anläggningens borttagande eller staten, kommun eller vattenförbund kunna överta underhållet av anläggningen.

17 §

I paragrafen stadgas att frågor om omprövning enligt 13 och 14 §§ samt om förverkande av tillstånd m. m. enligt 15 och 16 §§ skall prövas efter framställning av kammarkollegiet. Frågan har behandlats i allmänna motiveringen (avsnitt 3.11).

18 §

I paragrafen, som motsvarar 27 § ML, stadgas uttryckligen att tillståndshavaren kan få villkor eller föreskrift i tillståndsbeslut eller i beslut av fastighetsdomstol som meddelats med stöd av 8 § tredje stycket upphävt eller ändrat, om villkoret eller föreskriften inte längre behövs eller är strängare än nödvändigt eller om ändringen påkallas av omständighet som inte förutsågs när tillståndet meddelades. Stadgandet ger tillståndshavaren möjlighet att t. ex. utverka ändrade eller nya bestämmelser om innehållande och tappning av vatten (jfr 2 kap. 31 § första stycket VL). Principen har dock utan uttryckligt stadgande ansetts gälla även i andra fall vid tillämpning av nuvarande VL (se af Klintberg s. 119).

Under förevarande stadgandes tillämpning kommer också att falla de möjligheter till jämkning av arbetsföretag som enligt 3 kap. 11 § fjärde stycket, 6 kap. 12 § och 7 kap. 59 § VL gäller för de företagstyper som omfattas av angivna kapitel. Någon begränsning till endast vissa företagstyper har utredningen inte ansett vara motiverad i VL-förslaget.

Under bestämmelsen faller också markavvattningsföretag vartill regeringen lämnar tillstånd. I fråga om sistnämnda företag bör emellertid ändring företrädesvis ske vid förrättning med tillämpning av 16 kap. 28 §, eftersom ändringen som regel torde påverka delaktighetsfrågorna.

Som stadgas i 21 § får koncessionsnämnden inte utan regeringens medgivande avvika väsentligt från villkor som regeringen fastställt.

19 §

Paragrafen motsvarar delvis 2 kap. 31 § första stycket, 5 kap. 7 § första stycket, 6 kap. 21 §, 7 kap. 37 § andra stycket och 8 kap. 27 § VL. Den ger möjligheter för vissa andra intressenter än tillståndshavaren att hos koncessionsnämnden utverka ändrade eller nya bestämmelser om innehållande eller tappning av vatten.

Enligt paragrafens andra stycke skall göras en tillåtlighetsprövning av ansökan, motsvarande den som sker vid omprövning till skydd för allmänna intressen, ske enligt bestämmelserna i 13 § andra stycket.

Rättsverkan av ett beslut enligt förevarande paragraf blir densamma som av det ursprungliga tillståndsbeslutet och ett beslut om omprövning enligt 13 §, se 22 §.

20 §

Paragrafen, som i fråga om grundvattentäkt har en motsvarighet i 2 kap. 56 § första stycket VL, gör det möjligt för enskild vattentäktsägare eller den som söker tillstånd att anordna vattentäkt att utverka ändrade eller nya bestämmelser rörande den omfattning i vilken vatten får tillgodogöras i en annan, tidigare tillstadd vattentäkt.

Stadgandet, som enligt förslaget avser både yt- och grundvattentäkt, kompletterar föreskriften i 12 kap. 2 § om anmälningsskyldighet till länsstyrelsen beträffande planerade täkter samt bestämmelserna i förevarande kapitel om tidsbegränsade tillstånd (11 §) och omprövning till skydd för allmänna intressen (13 §). Det grundas således på det i olika sammanhang framförda önskemålet om en rationell och rättvis fördelning av vattentillgångarna.

I paragrafens andra stycke stadgas att den befintliga täktens ägare inte får underkastas några väsentligare inskränkningar i sitt tidigare utnyttjande av vattnet. Bl. a. skall tillses att kommunal vattentäkt inte berövas erforderligt vatten från vattentillgång inom orten (jfr 3 kap. 6 §). För förlusten av vatten är vattentäktsägaren också berättigad till ersättning enligt 10 kap. 11 §.

Förordnande om ändrade eller nya bestämmelser skall normalt meddelas av koncessionsnämnden. Länsstyrelsen kan dock meddela sådant förordnande i fall då ansökan till den nya vattentäkten prövas av länsstyrelsen. Detta är enligt förslaget alltid fallet i fråga om vattentäkt för jordbruksbevattning.

21 §

Paragrafen har en motsvarighet i 28 § ML.

Omprövning enligt 13, 14, 18 och 19 §§ kan avse även villkor som regeringen har fastställt. För att inte förutsättningarna för regeringens tillstånd skall rubbas genom ett omprövningsbeslut av koncessionsnämnden, får nämnden enligt stadgandet inte besluta om väsentlig avvikelse från sådant villkor utan att regeringen medgett detta. Sådant medgivande kan lämnas redan i tillståndsbeslutet. Har detta inte skett, måste omprövningsfrågan underställas regeringen, om den begärda avvikelsen är väsentlig.

Koncessionsnämnden får enligt uttryckligt stadgande i paragrafens andra punkt inte ändra särskilt villkor som regeringen föreskrivit med stöd av 9 §. Begäran om ändring av sådant villkor får framställas direkt hos regeringen.

22 §

I paragrafen erinras om att de vanliga förfaranderegelna i 4–6 §§ i tillämpliga delar skall gälla vid omprövning m. m. samt att verkan av ett omprövnings- och förverkandebeslut skall vara densamma som av ett tillståndsbeslut.

23 §

Paragrafen, som utgör en motsvarighet till 2 kap. 22 § tredje stycket och 50 § andra stycket, 3 kap. 11 § fjärde stycket, 5 kap. 6 §, 6 kap. 13 § andra stycket och 7 kap. 58 § första stycket VL, innehåller i första stycket bestämmelser om följden av underlåtet utförande m. m. och i andra stycket hänvisning till bestämmelserna i 18 kap. 23 § om återkallelse av ansökan om skadereglering. Tredje stycket ger bestämmelser om anstånd. I ML meddelas bestämmelser härom i 29 § (jfr även 3 kap. 6 § tredje stycket och 5 kap. 15 § ExL).

Som framgår av specialmotiveringen till 8 § andra stycket punkterna 11 och 12 gäller i nuvarande VL olika regler om påföljden av underlåtet utförande, i det att tillståndsbeslut enligt 3 och 7 kap. förfaller i sin helhet om någon del av företaget inte utförts inom föreskriven tid, medan tillståndsbeslut beträffande andra vattenföretag förfaller endast såvitt avser sådan del av företaget som inte kommit till stånd.

Redan tidigare har utredningen slagit fast att man bör sträva efter att i så stor utsträckning som möjligt göra de nya bestämmelserna enhetliga för alla typer av vattenföretag. Nuvarande skillnad mellan företag enligt 3 och 7 kap. VL samt andra vattenföretag i påföljdsfrågan torde knappast vara sakligt motiverad. I VL-förslaget har därför en enhetlig påföljd av underlåtet utförande uppställts för alla typer av vattenföretag.

Om ingen del av företaget utförts inom föreskriven tid, bör naturligtvis liksom enligt gällande VL frågan om företaget i dess helhet vara förfallen. Däremot uppstår problem hur man skall förfara i det fallet att endast en del av företaget har utförts. Här föreligger som nämnts enligt gällande VL olika regler beträffande olika vattenföretag. Samma fråga var senast aktuell vid AL:s tillkomst, då föredragande statsrådet ansåg det av både principiella och praktiska skäl olämpligt att som Svea hovrätt föreslagit reglera verkan av underlåtenhet att utföra gemensamhetsanläggning enligt huvudregeln i 2 kap. VL, så att beslutet skulle förfalla endast såvitt gällde ej utförd del av anläggningen (prop. 1973:160 s. 251; jfr SOU 1968:51 s. 59).

Departementschefens uttalande kan ställas mot det tidigare i specialmotiveringen till 8 § anförda uttalandet av Gärde till stöd för nuvarande huvudregel i 2 kap. VL. Det refererade uttalandet i motiven till AL innehåller inga egentliga skäl för ställningstagandet där. Å andra sidan innehåller inte heller Gärdes angivna uttalande eller övriga motiv till VL några egentliga skäl för den i VL intagna ståndpunkten.

Enligt vattenlagsutredningens mening kan skäl anföras både för och emot de två alternativen. Vad först beträffar den lösning som innebär att tillståndsbeslutet förfaller endast beträffande icke utförda delar av företaget kan de skäl som talar för denna i huvudsak sägas vara följande. En grundprincip är även i VL-förslaget att det skall vara sökanden som själv skall få avgöra, om han över huvud taget vill begagna sig av ett erhållet tillstånd till vattenföretag eller inte (jfr vad utredningen anfört i specialmotiveringen till 12 §). Härav borde också följa att det bör ankomma på honom att även avgöra i vilken utsträckning han vill utnyttja tillståndet. Om tillståndet skulle förfalla även beträffande utförda delar, kan det vidare inträffa att företagaren blir tvungen att riva ut de redan utförda delarna för att undgå ansvar för olaga byggande i vatten. I många fall kan en sådan utrivning betraktas som ett samhällsekonomiskt slöseri.

Skäl kan emellertid också anföras mot den ifrågavarande lösningen. Som Gärde framhållit finns det risk för viss osäkerhet i avseende på rättsförhållandena, eftersom man blir tvungen att göra en uppdelning i rättigheter som hänför sig till den redan utförda delen och andra rättigheter. Tvister skulle lätt kunna uppstå. Vidare skulle det behövas särskilda bestämmelser angående ändring av det ursprungliga tillståndsbeslutet, t. ex. i fråga om delaktighet i företaget. En sökande kan också t. ex. i en konkurrenssituation ansöka om ett större företag som medför större samhällsnytta än det konkurrerande företaget. Sedan tillstånd väl erhållits, kan han nöja sig med ett mindre omfattande företag.

Beträffande det andra alternativet, dvs. det som innebär att tillståndet förfaller i sin helhet, kan följande anföras. För alternativet talar att rättsförhållandena blir klarare. Risk för tvister undviks. Den allmänna kontrollen över vattenföretagen blir också bättre. En sökande tvingas enligt detta alternativ att i större utsträckning söka anstånd med företagets fullbordan. Han kan också bli tvungen att ansöka om nytt tillstånd av mindre omfattning, alternativt lagligförklaring av ett utfört, mindre företag.

Mot detta alternativ talar å andra sidan att sökanden betungas mera med uppgifter att ansöka om anstånd, ändrade tillstånd och lagligförklaringar. Vissa svårigheter kan också uppstå beträffande vad som skall avses med företaget i dess helhet.

Övervägande skäl talar enligt utredningens mening för det senare alternativet. I paragrafens första stycke har därför intagits den regeln att tillstånd skall förfalla i sin helhet, om företaget inte utförts i väsentliga delar. Detta innebär att inte varje underlåtet utförande får dessa konsekvenser. Utanför stadgandets tillämpning bör naturligtvis lämnas oväsentliga avvikelser från tillståndsbeslutet samt sådana byggnadsåtgärder som inte fordrar något tillstånd enligt VL-förslaget. Även delföretag, till vilka tillstånd erhållits i samma beslut men som är oberoende av varandra och kunnat sökas var för sig, bör falla utanför. För att skapa klarhet i sistnämnda hänseende bör tillståndsmyndigheten lämpligen i tillståndsbeslutet ange om det enligt myndighetens mening är fråga om oberoende delföretag eller inte.

Vad som nu sagts om verkan av underlåtet utförande skall enligt uttryckligt stadgande i första stycket också avse fall där en med tillståndet avsedd verksamhet, varigenom inverkan sker på vattenförhållandena, inte satts i gång inom föreskriven tid (jfr 29 § första stycket ML).

I överensstämmelse med vad som gäller enligt 3 kap. 6 § tredje stycket ExL skall enligt andra meningen i första stycket tillstånd också vara förfallet om sökanden inte inom i tillståndsbeslut föreskriven tid fullföljt saken genom ansökan om skadereglering till fastighetsdomstol. Bestämmelsen gäller däremot inte underlåtenhet att fullfölja på grund av föreskrift i omprövningsbeslut. Åsidosättes sådan föreskrift, kan tillståndet förklaras förverkat i enlighet med bestämmelsen i 15 § på ansökan av kammarkollegiet.

Genom hänvisningen i andra stycket till 18 kap. 28 § erinras om att tillstånd förfaller på grund av målets avskrivande efter återkallelse av ansökan om skadereglering.

För reglering av frågor om flera deltagares kostnadsansvar för förfallet företag har i 22 kap. 11 § föreslagits en regel motsvarande 7 kap. 58 § andra stycket VL.

Den i paragrafens tredje stycke stadgade möjligheten för tillståndsmyndigheten att medge anstånd överensstämmer med gällande rätt. Det må anmärkas att stadgandet inte avser frågan om rätt att förlänga ett tidsbegränsat tillstånd. Som anförts i specialmotiveringen till 11 § erfordras för sådana fall ny tillståndsansökan.

I andra meningen i tredje stycket har stadgats att tillståndsmyndigheten i samband med anståndsbeslut kan föreskriva ny tid efter vars utgång omprövning enligt 13 § skall få påkallas.

Verkan av att tillstånd förfaller även beträffande redan utförda delar av företaget blir, som anförts bl. a. i specialmotiveringen till 16 §, att de med tillståndet förenade rättigheterna av servituts natur förfaller, medan egendom som tagits i anspråk med äganderätt alltjämt tillkommer den förutvarande tillståndshavaren. Om tillståndshavaren inte begagnar sig av möjligheten enligt 12 kap. 7 § till lagligförklaring, kan de utförda anläggningarna i vissa fall vara att betrakta som olagliga. Då tillståndet enligt nu förevarande paragraf förfaller automatiskt, blir VL-förslagets handräcknings- och ansvarsregler därvid omedelbart tillämpliga på företaget. I detta avseende blir den omedelbara rättsföljden en annan än enligt 16 §, som förutsätter ett särskilt beslut av koncessionsnämnden om förverkande av tillståndet. I fall enligt 16 § kan koncessionsnämnden genom att lämna föreskrifter om utrivningsskyldighet eller dylikt se till att ansvar för olaga byggande i vatten undgås. Underlåter emellertid anläggningens ägare att ställa sig dessa föreskrifter till efterrättelse, blir naturligtvis även i dessa fall VL-förslagets handräcknings- och ansvarsbestämmelser tillämpliga.

Verkställighet och fullföljd

24 §

Paragrafen, som har en viss motsvarighet i 11 kap. 67 § VL och 49 § ML, innehåller en regel om omedelbar verkställighet av beslut i brådskande fall. Medan möjligheten att förordna om sådan verkställighet i fall som avses i 8 § fjärde stycket andra meningen och 18 § gäller till sökandens förmån, skall bestämmelsen i övriga fall kunna tillämpas då sökanden vid omprövning m. m. ålagts förpliktelser som bör verkställas utan hinder av att talan fullföljs mot åläggandet.

Av allmänna förvaltningsrättsliga principer följer att regeringen i samband med besvär kan inhibera verkställigheten av beslutet (jfr 13 § förvaltningslagen).

25 §

Denna paragraf, som motsvarar 11 kap. 83 § andra stycket VL och 50 § ML, innehåller bestämmelser om möjlighet till inhibition av beslut i det fall tillstånd söks till anläggning i vatten eller grundvattentäkt om vars borttagande domstol eller överexekutor förordnat.

26 §

Paragrafen innehåller regler om fullföljd mot beslut som meddelats av koncessionsnämnden eller länsstyrelsen. Talan skall enligt första stycket fullföljas till regeringen genom besvär. I fråga om tidpunkt för besvär m. m. gäller bestämmelserna i förvaltningslagen.

Utan någon särskild bestämmelse i VL-förslaget skulle förvaltningslagen också bli tillämplig i fråga om kretsen av taleberättigade. Enligt 11 § i den lagen får talan mot förvaltningsbeslut föras av den som beslutet angår, om beslutet gått honom emot.

Inom vattenrättskipningen ställs det i dag upp krav på anknytning till fast egendom för att en motpart till sökanden skall anses vara taleberättigad (se bl. a. 14 kap. 4 § VL, Persson i SOU 1966:65 s. 435 f. och lagrådet i prop. 1969:28 s. 375 f.). I ML har man däremot släppt kravet på sådan anknytning (se nämnda prop. s. 375 f. och 396).

Vattenlagsutredningen har ansett att det vattenrättsliga sakägarbegreppet bör behållas i VL-förslaget, bl. a. med hänsyn till att utredningen i 22 kap. föreslår att sökanden skall ersätta motparts kostnader i bl. a. tillståndsärendet. Vad som bör förstås med sakägare har angivits i specialmotiveringen till 4 §.

På grund av det anförda stadgas i paragrafens andra stycke att talan får fullföljas av sökanden och sakägare. Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.11) stadgas också att fullföljdsrätt för att tillvarata allmänna intressen tillkommer kammarkollegiet och även berörd kommun, såvitt avser allmänna intressen inom den kommunen. Andra myndigheter saknar talerätt enligt förslaget.

16 kap. Prövning av markavvattningsföretag

Markavvattningsföretag prövas enligt förslaget vid förrättning i den mån företaget inte är av den beskaffenheten att regeringen förbehåller sig tillståndsprövningen. Detta kapitel innehåller regler om förrättningsförfarandet. Reglerna får ses som en modernisering och förenkling av 10 kap. VL och har utformats med förrättningsreglerna i FBL och AL för ögonen. På åtskilliga punkter har de dock samordnats med VL-förslagets regler för prövning av övriga vattenföretag.

Kapitlet har indelats i åtta avdelningar. Dessa avser inledande bestämmelser (1 §), ansökan om förrättning (2–4 §§), förrättningsman m. m. (5–8 §§), handläggning (9–19 §§), företagsbeslut m. m. (20–25 §§), förrättningsprotokoll m. m. (26 och 27 §§), omprövning m. m. (28 och 29 §§) samt fullföljd till fastighetsdomstol (30–32 §§).

Inledande bestämmelser

1 §

Paragrafen, som närmast ersätter 7 kap. 36 § första och andra styckena VL, anger att markavvattning som regel prövas vid förrättning.

Av 12 kap. 1 § framgår under vilka omständigheter markavvattningsfö-

retag fordrar tillstånd. Den förprövning som då skall äga rum sker alltså enligt huvudregeln vid förrättning som behandlas i följande paragrafer i kapitlet.

Liksom vid övriga typer av vattenföretag kan dock regeringen enligt 15 kap. 1 § fjärde och femte styckena förbehålla sig tillståndsprövningen av ett visst projekt. I sådana fall är förrättningsformen givetvis inte användbar, utan prövningen sker enligt de för alla typer av vattenföretag gällande reglerna i 15 kap. 4–11 §§. Dessutom skall självfallet bestämmelserna om förberedelse i 14 kap. beaktas, oavsett om regeringen sedan prövar företaget eller ej. Däremot behöver övriga bestämmelser i 15 kap. inte tillämpas på markavvattningsföretag. Dessa bestämmelser rör främst ändring av tillståndsbeslut. För markavvattning gäller i motsvarande hänseenden särskilda bestämmelser i 28 § förevarande kapitel.

Även om företaget prövas av regeringen, kan dock en stor del av handläggningen komma att äga rum vid förrättning. Regeringen har nämligen möjlighet att uppdraga åt en förrättningsman att verkställa viss utredning och att föreslå villkor för tillståndet, se 15 kap. 7 §. Dessutom skall skaderegleringen ske vid förrättning. Sedan regeringen lämnat tillstånd, skall saken således fullföljas genom ansökan om skadereglering vid förrättning, se 15 kap. 8 § andra stycket punkt 14 jämfört med femte stycket. Vid förrättning kan också föreskrivas närmare villkor m. m. för tillståndet, se 15 kap. 8 § tredje och femte styckena.

Enligt andra stycket i paragrafen är det länsstyrelsen som förordnar om förrättning. Vidare ges en forumregel som motsvarar 15 kap. 2 § andra stycket.

Ansökan om förrättning

2 §

Paragrafen reglerar frågan om rätt att påkalla förrättning.

Initiativrätt tillkommer enligt första stycket ägare av fastighet som vill deltaga i företaget. Härmed avses också fastighetsägare som begär tillstånd endast för egen del och inte påkallar annans deltagande. Att ny förrättning för omprövning enligt 28 § kan begäras av varje delägare eller av utomstående som med sin fastighet önskar deltaga i företaget har inte ansetts behöva anmärkas särskilt.

Andra stycket motsvarar 7 kap. 36 § tredje stycket, 45 § tredje stycket och 49 § VL. Bestämmelsen avser att genom parallella förrättningar möjliggöra viss samordning av fastighetsbildningsåtgärd med markavvattningsföretag (jfr prop. 1971:151 s. 52 f.).

I tredje stycket ges rätt för kammarkollegiet att ansöka om ny förrättning för att tillgodose allmänna intressen.

3 §

Paragrafen, som motsvarar 10 kap. 33 § första och andra styckena VL, innehåller föreskrifter om vad som skall tas upp i ansökan och anmälan enligt 2 §. Kravet på innehållet går inte så långt som när det gäller övriga vattenföretag eller markavvattningsföretag som sökes direkt hos regeringen

(jfr 15 kap. 4 § och 18 kap. 12 § VL-förslaget). Vad som stadgas i paragrafen om ansökans innehåll gäller också i fråga om ansökan om ny förrättning enligt 28 §.

4 §

Paragrafen ger regler om påföljd av underlåtenhet av sökande att avhjälpa brister i ansökningshandlingarna. Motsvarande bestämmelse finns i 15 kap. 4 § femte stycket.

Nuvarande VL har inte några regler för motsvarande situation. Uppenbarligen föreligger dock ett behov därav. AL innehåller bestämmelser om avvisande av ansökan men saknar föreskrift om vitesföreläggande. Utredningen har emellertid ansett det vara lämpligt att lagen på denna punkt överensstämmer med vad som gäller vid ansökan enligt 15 kap. VL-förslaget.

Talan mot avvisningsbeslut föres hos kammarrätten genom besvär, se 24 kap. 4 § VL-förslaget.

Förrättningsman m. m.

5 §

I paragrafen, som motsvarar 10 kap. 32 § 1 mom. VL, föreskrivs att länsstyrelsen, när den förordnar om förrättning, också skall utse lämplig förrättningsman.

Länsstyrelsen har inte att i detta sammanhang gå in på frågan om företagets tillåtlighet. Utöver möjligheten till avvisning enligt 4 § torde länsstyrelsen endast kunna avvisa ansökan på rent formella skäl, t. ex. om sökanden saknar saklegitimation. I övriga fall skall länsstyrelsens handläggning utmynna i förordnande av den person som med hänsyn till företagets beskaffenhet och övriga omständigheter framstår som lämplig förrättningsman. Som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.5.2) bör självfallet därvid liksom nu gälla vissa kompetenskrav, varierande allt efter företagets typ och svårighetsgrad. Närmare bestämmelser härom torde böra meddelas i administrativ ordning.

Talan mot länsstyrelsens beslut rörande förrättningsman föres, liksom talan mot avvisningsbeslut enligt 4 §, hos kammarrätten.

6 §

I paragrafen ges bestämmelser om gode män. De motsvarar delvis 10 kap. 35 § VL.

Bestämmelserna överensstämmer i huvudsak med vad som stadgas om gode män i 4 kap. 1 § FBL. Enligt FBL kan gode männen vara fler än två, något som emellertid får anses överflödigt beträffande vattenföretag.

Behovet av gode män gör sig framför allt gällande vid bedömningen av kontroversiella frågor, exempelvis om enskilda sakägare står mot varandra eller allmänna intressen hotar att komma i kläm. I fråga om vissa värderingar kan det bli aktuellt att i stället för gode män eller som komplettering av dessa anlita särskild värderingssakkunnig enligt 8 §.

7 §

I paragrafen hänvisas till en grupp bestämmelser om gode män och jäv i 4 kap. 2–6 §§ FBL. Bestämmelserna motsvarar i stort sett 10 kap. 12–14, 35 och 47 §§ VL. Val av gode män, deras behörighet, ordningen för hur de skall utses och kallas till förrättning samt förordnande av ersättare innefattas i dessa bestämmelser. Det kan påpekas att de kompetenskrav som FBL uppställer för gode män, dvs. erfarenhet i fråga om tätortsförhållanden eller kunnighet i jordbruks- eller skogsbruksfrågor, väl torde stämma överens med de kvalifikationer som bör fordras vid förrättning för markavvattning.

I 4 kap. 4 och 5 §§ FBL hänvisas beträffande förrättningsmännen till RB:s regler om hinder för släktingar att tjänstgöra samtidigt som domare och om vissa domarjäv. Det har i förarbetena till 4 kap. 5 § FBL särskilt anmärkts att dessa personer inte torde vara jäviga i ärenden av allmän betydelse bara av den anledningen att de såsom samhällsmedlemmar har del i saken.

Även reglerna i 4 kap. 6 § FBL om förfarandet när jävsfråga uppkommer överensstämmer nära med regleringen av motsvarande frågor i RB.

Rörande det närmare innehållet kan hänvisas till FBL:s förarbeten, se prop. 1969:128 s. B 204 f.

Anser förrättningsman sig jävig, skall han givetvis anmäla detta till länsstyrelsen som då får utse ny förrättningsman (jfr 10 kap. 14 § första stycket VL).

8 §

Paragrafen, som närmast motsvarar 10 kap. 3 § andra stycket VL, innehåller vissa bestämmelser om sakkunnigt biträde åt förrättningsmannen. De ansluter till 15 kap. 5 § fjärde stycket.

Enligt nuvarande VL utses sakkunnig av länsstyrelsen efter framställning av synemännen. I överensstämmelse med vad som gäller enligt 4 kap. 34 § FBL torde det kunna överlåtas på förrättningsmannen att själv utse den sakkunnige liksom att bestämma ersättningen till denne. Ersättningen utgör förrättningskostnad.

Handläggning

9 §

I paragrafen meddelas vissa allmänna förskrifter om förrättningsmannens utredningsarbete.

I nuvarande VL är förrättningsmannens åligganden noggrant angivna (se t. ex. 10 kap. 62 § första stycket). Efter mönster av 4 kap. 25 § första stycket FBL och 21 § första stycket AL lämnas i förevarande paragraf endast en summarisk anvisning på de väsentliga arbetsuppgifterna i utredningsarbetet. Detta har karaktären av officialutredning och skall liksom enligt gällande rätt avse alla omständigheter som kan inverka på företagets tillåtlighet och närmare utförande. Utredningsresultatet skall redovisas i en plan. I arbetet ingår – förutom hållande av sammanträde och vad därmed sammanhänger – tekniska undersökningar, värderingar av skada och nytta, rådplägning med sakägare och samråd med berörda myndigheter, t. ex. lantbruksnämnden,

fiskeristyrelsen och kammarkollegiet. Samråd med fiskeristyrelsen kan vara påkallat inte bara i anledning av företagets aktuella utförande utan också med hänsyn till tid och sätt för verkställande av framtida underhållsåtgärder. Bland övriga myndigheter kan nämnas statens vägverk, statens järnvägar samt länsstyrelse och kommun. Samråd med myndighet torde ibland kunna begränsas till frågor av principiell natur. Vid markavvattning genom väg eller järnväg blir dock detaljdiskussioner självfallet erforderliga (jfr 6 kap. 8–11 §§ VL-förslaget).

Värderingen av skador skall ske enligt de normer som gäller för vattenföretag i allmänhet. Detta torde inte behöva anmärkas särskilt.

En central uppgift som hänger samman med värderingen är naturligtvis fördelningen av kostnader mellan olika deltagare. I fråga om företag där det råder enighet mellan sakägare eller där endast en sakägare finns torde ej sällan plan och teknisk projektering ha utförts redan före förrättningen. Förrättningsmannens arbete kommer då att främst inriktas på tillåtlighetsprövning med avseende på allmänna intressen.

10 §

Paragrafens första stycke innehåller en särskild föreskrift för förrättningsmannen att utreda vilka som är sakägare. Bestämmelsen har utformats efter förebild av 4 kap. 11 § FBL. Vad som skall förstås med sakägare framgår av specialmotiveringen till 15 kap. 4 §.

Det ligger i sakens natur att sakägarkretsen inte behöver vara given på förhand och att den kan ändras under förrättningens gång. Förrättningsmannen är inte bunden av ansökningen i fråga om vilka fastigheter som skall deltaga, eftersom företagets omfattning i sista hand är beroende av en lämplighetsprövning. Därför innebär sakägarutredningen inte bara att ur tillgängliga källor hämta upplysningar om namn och adress på vissa personer, utan den ingår också som ett led i arbetet att bestämma företagets omfång.

I paragrafens andra stycke meddelas en bestämmelse om verkan av överlåtelse av fastighet under förrättningens gång. Bestämmelsen motsvarar 10 kap. 23 § andra stycket VL.

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om kungörelse och aktförvarare. I paragrafens två första stycken åläggs förrättningsmannen att utfärda kungörelse av visst innehåll och ombesörja dess publicering och expediera den till kammarkollegiet och andra berörda statliga myndigheter, berörd kommun samt till kända sakägare. De statliga myndigheter som närmast avses är bl. a. länsstyrelsen samt sektorsmyndigheter som naturvårdsverket, fiskeristyrelsen och vägverket. Stadgandena motsvarar 10 kap. 38 § första stycket och 40–44 §§ VL.

Kungörelsens innehåll betingas av dess två ändamål, nämligen att sprida allmän kännedom om företaget och kalla sakägarna till första sammanträde. Den måste därför innehålla en kortfattad redogörelse för företaget och ange de fastigheter som kan beröras. I den mån närmare föreskrifter behövs, får de meddelas i administrativ ordning.

I FBL finns ingen motsvarighet till bestämmelserna om aktförvarare i 10 kap. 39 § VL. Institutet har emellertid ofta kommit till praktisk användning och fyller en värdefull funktion, i synnerhet vid de större företagen. Det bör därför behållas och bestämmelser därom har intagits i fjärde stycket. Nuvarande VL anför som exempel på aktförvarare tjänsteman, kommunal befattningshavare, någon av synemännen eller pålitlig enskild person. Det torde utan särskild föreskrift vara tydligt att det är inom denna krets som förrättningsmannen i första hand har att utse lämplig aktförvare. Aktförvarare utses oberoende av sakägarnas yrkande, men deras inställning i frågan bör givetvis tillmätas betydelse.

12 §

Paragrafen föreskriver skyldighet för fastighetsägare att vid äventyr av skadeståndsskyldighet uppge sådana innehavare av särskild rätt i fastigheten som han känner till. I 10 kap. 22 § VL finns en motsvarighet till regeln. Den förekommer också i annan expropriationsrättslig lagstiftning såsom i 5 kap. 7 § ExL (jfr även 18 kap. 20 § VL-förslaget).

13 §

Genom denna paragraf erhåller kammarkollegiet rätt och skyldighet att, när det behövs, vid förrättningen föra talan för allmänna intressen. Talan får även föras av kommunen, såvitt avser allmänna intressen inom kommunen. Motsvarande regler återfinns f. n. i 10 kap. 42 § 1 och 2 mom. VL (jfr 18 kap. 19 § VL-förslaget).

Kollegiet och kommunen blir på grund av föreskriften i 11 § andra stycket alltid underrättade om förrättningen.

14 §

Paragrafen, som delvis motsvaras av 10 kap. 38 § första stycket första meningen VL, innehåller bestämmelser om skyldighet för förrättningsmannen att hålla sammanträde med sakägarna. I motsats till vad som gäller i fråga om andra vattenföretag (jfr 15 kap. 5 § andra stycket punkt 3 VL-förslaget) är sammanträde obligatoriskt. Om inga stridiga intressen förekommer, torde sammanträdet inte kräva någon större arbetsinsats från förrättningsmannen. Som uttryckligen föreskrivs i tredje stycket skall sammanträdet vara offentligt.

Sammanträdet skall framför allt tjäna ändamålet att ge sakägarna orientering om företaget och lämna dem tillfälle att yttra sig och förebringa utredning. Detta utesluter självfallet inte andra former av kontakt mellan förrättningsmannen och intressenterna. Eftersom förhållandena är så skiftande, kan närmare föreskrifter för förhandlingsordningen vid sammanträde knappast ges. I 4 kap. 14 § FBL, som närmast utgör förebild till paragrafen, uppställs särskilda regler om förrättningsmannens informationsskyldighet och sakägarnas rätt att yttra sig och förebringa utredning. Motsvarande bestämmelser saknas i nuvarande VL. Även i VL-förslaget torde de kunna

undvaras. Detsamma gäller särskilda föreskrifter om lämplig plats för sammanträdet.

Det bör liksom enligt nuvarande ordning vara möjligt att hålla flera sammanträden. Väsentligt är att ytterligare sammanträden kommer till stånd endast då det verkligen fyller en funktion. I åtskilliga fall, t. ex. när sakägarna från början är helt ense, kan ytterligare sammanträden vara onödiga, såvida inte företrädare för allmänna intressen påfordrar åtgärder eller jämkningar av företaget till vilka sakägarna bör beredas möjlighet att ta ställning vid en gemensam diskussion.

15 §

I paragrafen ges regler om kallelse och delgivning för det fallet att sammanträde utöver det obligatoriska första visar sig erforderligt. Regeln återgår i stor utsträckning på motsvarande bestämmelser i FBL.

I första stycket föreskrivs att sakägare skall kallas, såvida det inte kan antagas att han ändå infinner sig.

Delvis motsvarande bestämmelse återfinns i 10 kap. 65 § VL. Enligt VL kan förrättningsmannen vid inledandet av förrättning för mindre företag välja mellan att utfärda kungörelse eller att kalla sakägare individuellt. Även i fortsättningen kan det bli fråga om båda dessa kallelsesätt. Någon sådan valfrihet föreslås inte i VL-förslaget. Anledningen är att även i enkla fall som endast berör ett fåtal sakägare kan finnas enskilda eller allmänna intressen som på detta tidiga stadium ännu ej blivit kända för förrättningsmannen. För att helt utesluta risken för att sådana intressen förbises är kungörelseförfarande nödvändigt. Har emellertid kungörelse en gång utfärdats, torde detta syfte få anses vunnet och kallelse kan i fortsättningen ske på det sätt som förrättningsmannen finner mest ändamålsenligt.

I andra stycket ges föreskrifter om delgivning av kallelse. Denna sker enligt allmänna bestämmelser, dvs. enligt delgivningslagen (1970:428) och delgivningskungörelsen (1970:467). Utredningen förutsätter härvid att förrättningsmannen utrustas med befogenhet att begagna postdelgivning. Förrättningsmannen har också, liksom enligt 4 kap. 20 § andra stycket FBL, möjlighet att vid första sammanträdet bestämma annat sätt för delgivning, t. ex. genom vanligt brev, annons i viss tidning eller anslag på kommunens anslagstavla.

De hänvisningar till FBL som upptagits i paragrafens tredje stycke gäller ett antal specialregler rörande surrogatdelgivning av fastighetsägare som vistas utomlands, kollektiv delgivning med vissa rättighetshavare samt vad som skall iakttas, om delgivning av kallelse till sammanträde inte skett i behörig ordning. Rörande bestämmelsernas närmare innehåll kan hänvisas till prop. 1969:128 s. B 251 f.

16 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser som avser omröstning samt avfattning av och underrättelse om beslut. Paragrafen är utformad med motsvarande regler i 4 kap. 17 § FBL som förebild.

Första styckets allmänna omröstningsregel för förrättningsmannen och

gode männen överensstämmer i sak med 10 kap. 24 § VL. Vid meningsskiljaktighet skall beslutet avfattas i enlighet med flertalets mening. Har alla tre var sin mening blir förrättningsmannens mening gällande. Efter mönster från FBL, som i sin tur återgår på en bestämmelse i 16 kap. 4 § RB, bör i fråga om pengar eller annan kvantitativ beräkning en särskild omröstningsregel gälla, när förrättningsman och gode männen alla är av olika mening. RB:s princip, tillämpad på denna situation, innebär att den som röstar för näst högsta mängden bestämmer utslaget.

Paragrafens andra stycke, som föreskriver att beslut skall motiveras och fullföljdshänvisning ges, ersätter närmast vissa bestämmelser i 10 kap. 67 och 73 §§ VL. Motiveringen skall självfallet ske på ett sådant sätt att sakägarna förstår det resonemang som ligger till grund för avgörandet. I fråga om okontroversiella beslut torde skälen ofta kunna inskränkas till en erinran om att enighet föreligger.

Med bestämmelserna i tredje stycket avses att säkerställa att sakägare och andra besvärsberättigade får kännedom om vissa under pågående förrättning meddelade beslut. Förrättningsmannen skall läsa upp alla beslut som meddelas vid ett sammanträde. Av övriga beslut skall de som avser förrättningens inställande eller är sådana att talan mot dem får föras särskilt utan dröjsmål bringas till sakägarnas och eventuellt annan besvärsberättigads kännedom. Detta kan ske genom skriftlig underrättelse eller medelst tillkännagivande på det sätt som kan ha beslutats vid det första sammanträdet. Om ett företagsbeslut inte läses upp på sammanträde, skall besked om tid och plats för beslutets meddelande lämnas på förhand, se 23 §.

17 §

Paragrafen, som överensstämmer med 4 kap. 38 § FBL, ger regler om rätt att under förrättning beträda annans ägor m. m.

Bestämmelserna innebär att förrättningsmännen och deras biträden äger tillträde till byggnad och får beträda ägor m. m., när det behövs. Varsamhet skall iakttagas. Polismyndighet får vid behov lämna erforderlig handräckning. Rätten att gå över annans ägor tillkommer också var och en som för talan vid förrättningen. Yrkande om ersättning för skada som uppkommit genom de nämnda åtgärderna måste för att beaktas framställas redan under förrättningen. Ersättningen bestämmes av förrättningsmannen och behandlas som en förrättningskostnad.

I fråga om rätten till motsvarande åtgärder innan förrättning inletts gäller bestämmelsen i 24 kap. 1 §.

18 §

Paragrafen, som utformats efter förebild av 4 kap. 32 § FBL, upptar bestämmelser om återkallelse av ansökan.

Första stycket behandlar formen för återkallelse. Den bör i princip vara densamma som för ansökan om förrättning, således skriftlig. Detta överensstämmer med regeln i 10 kap. 48 § första stycket VL. I likhet med vad som gäller enligt FBL kan dock en muntlig återkallelse som görs vid sammanträde godtagas.

I första stycket ges även regler om återkallelsens verkan. Huvudregeln är liksom enligt gällande VL att förrättningen snarast skall inställas. Nuvarande tämligen invecklade föreskrifter om verkan av återkallelse då flera sökande finns (10 kap. 48 § andra och tredje styckena VL) har ersatts med bestämmelser som motsvarar FBL:s reglering i ämnet. Förrättningsmannen skall underrätta sådana sakägare som själva kunnat ansöka om företaget och som dessutom visat sitt intresse genom att föra talan vid förrättningen. Om någon av dem inom viss tid begär att förrättningen skall fullföljas, är han därefter att anse som sökande. Först om sådan begäran uteblir, får förrättningen inställas.

Enligt paragrafens andra stycke får återkallelse ej ske hos förrättningsmannen, sedan företagsbeslut meddelats. En sökande kan emellertid fortfarande återkalla sin talan efter fullföljd av talan mot företagsbeslutet. Har detta vunnit laga kraft, kan deltagarna också, om de är ense, underlåta att utföra företaget inom föreskriven tid, vilket medför att tillståndet förfaller.

Enligt tredje stycket jämställes som regel sökandens uteblivande från första sammanträdet med återkallelse. Ansökningen skall dock inte anses återkallad, om det är uppenbart att sökanden vidhåller ansökningen. Han kan t. ex. ha haft upprepade informella kontakter med förrättningsmannen. Det kan vara lämpligt att förrättningsmannen i kungörelsen erinrar om den här angivna påföljden av utevaro från sammanträde.

19 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om inställande av förrättning.

Första stycket motsvarar i sak 10 kap. 50 § VL. De hinder som medför att förrättningen skall inställas kan vara av såväl materiell som formell natur. Hinder av sistnämnda slag torde dock som regel ha beaktats redan vid länsstyrelsens prövning av ansökan om förrättning och kan därför förmodas förekomma endast undantagsvis.

Utan särskilt stadgande torde det vara tydligt att förrättningsmannens rådgivande uppgifter också innebär att han bör ge en sökande möjlighet att jämka sin talan, om hinder mot företaget därigenom kan undanröjas.

Andra stycket överensstämmer med 10 kap. 48 § fjärde stycket VL. Ett särskilt skäl att inställa förrättningen kan vara att markavvattningsföretaget befinnes otillåtligt.

Företagsbeslut m. m.

I detta avsnitt meddelas bestämmelser om det grundläggande beslutet om företagets inrättande och närmare beskaffenhet som förrättningsmannen skall meddela i samband med förrättningens slutförande. Beslutet har betecknats som företagsbeslut.

Bestämmelserna är delvis utformade med AL:s regler om anläggningsbeslut som förebild. I motsats till vad som gäller enligt AL skall dock företagsbeslutet innehålla fullständig reglering av ersättnings- och delaktighetsfrågorna. Skäl för en sådan ordning har anförts i betänkandet (SOU 1968:51 s. 101 f.) Vattenlagens torrläggningsbestämmelser. Där har bl. a. pekats på att en närmare belysning av frågan om kostnaderna och dessas

fördelning mellan deltagarna är en förutsättning för att deltagarna skall kunna ta ståndpunkt till företaget. Vidare har framhållits att vidgade möjligheter att ändra det grundläggande beslutet minskar behovet av delbeslut. Vattenlagsutredningen ansluter sig i stort till dessa skäl.

20 §

Denna paragraf ersätter 10 kap. 67 § VL och har delvis utformats efter förebild av 24 § AL.

I första stycket föreskrivs att företagsbeslut skall meddelas om hinder inte möter mot företaget. Som framgår av 19 § skall, om hinder konstateras, i stället meddelas beslut om förrättningens inställande.

Har det under förrättningen visat sig att det föreligger konkurrens mellan markavvattningsföretaget och annat vattenföretag som är föremål för koncessionsnämndens eller länsstyrelsens prövning, skall koncessionsnämnden enligt 15 kap. 3 § tredje stycket lämna besked i konkurrensfrågan. Dessförinnan får något företagsbeslut ej meddelas. Bestämmelse härom har tagits in i paragrafens andra stycke (jfr 10 kap. 55 § sista punkten VL).

Tredje stycket anger i elva punkter vad som skall tas upp i företagsbeslutet. Detta utgör en motsvarighet till både tillståndsbeslut enligt 15 kap. 8 § VL-förslaget och fastighetsdomstolens avgörande av ersättningsfrågor m. m.

Enligt punkt 1 skall företaget definieras närmare med avseende på ändamål, läge, storlek m. m. I punkt 2 föreskrivs att deltagande fastigheter skall anges med sina andelstal. Erforderligt område för företaget, dvs. erforderliga tvångsservitut, måste alltid anges, liksom eventuell fast egendom som skall lösas. Detta framgår av punkterna 3 och 4. Punkt 5 ger möjlighet för förrättningsmannen att meddela behövliga villkor och föreskrifter beträffande företagets utförande och underhåll. Exempel härpå är villkor beträffande fiske och miljö. I punkt 6 föreskrivs att ersättning till skadelidande sakägare skall anges. Om ersättningen är av den beskaffenheten att den skall nedsättas, skall även detta anmärkas. Förrättningskostnaderna, som närmare anges i 25 §, skall enligt punkt 7 upptagas i företagsbeslutet tillika med deras fördelning mellan deltagarna. Efter föreskrift rörande besiktning i punkt 8 anges i punkterna 9–11 att arbetstid samt tid för väckande av talan om ersättning för oförutsedd skada och för omprövning skall föreskrivas.

Fjärde stycket innehåller en regel om rättsverkan av företagsbeslut som närmast ersätter 7 kap. 56 § och 10 kap. 75 § VL (jfr även 15 kap. 12 § VL-förslaget).

21 §

I företagsbeslutet skall i princip slutligt avgöras alla vid förrättningen uppkommande frågor. Härvidlag har emellertid nuvarande ordning på en särskild punkt visat sig opraktisk. Det gäller fastställande av ersättning för det vid markavvattningsföretag vanligen förekommande intrång som uppstår genom att schaktmassor måste läggas upp på annans mark. Erfarenheten visar att de härmed förenade skadorna ofta är svåra att exakt beräkna på förhand. Det är därför inte ovanligt att förrättningsmannen lämnar dessa

ersättningsfrågor delvis oreglerade. Det synes lämpligt att i en ny VL öppna en legal möjlighet till ett sådant förfarande. Utredningen har med tanke på denna situation i förevarande paragraf intagit en regel som möjliggör uppskov. Beslut därom meddelas i företagsbeslutet, som slutreglerar övriga frågor.

Enligt andra stycket kan förordnande ges om skadeförebyggande åtgärder och förskott m. m.

22 §

Paragrafen, som delvis motsvarar 10 kap. 57 § VL, innehåller regler om dispositionsfrihet för sakägarna i olika frågor av ekonomisk karaktär.

Såväl FBL som AL bygger på tanken att eventuella motsättningar mellan sakägarna så långt möjligt skall överbryggas genom förhandlingar och uppgörelser i godo. Till följd härav gäller i princip, liksom enligt VL, att vad sålunda överenskommits skall gälla, om det inte möter hinder på grund av hänsyn till allmänna intressen eller tredje man. I 16 § AL har regeln utformats som en rätt för sakägarna att göra avsteg från ett antal närmare angivna materiella bestämmelser i lagen rörande villkoren för delaktighet, rätt till intrång m. m. I vissa fall fordras dessutom godkännande från bl. a. inteckningshavare. För VL-förslagets del torde det vara tillfyllest med en mer allmänt hållen regel av innebörd att förrättningsmannen skall godta sakägarnas uppgörelser i helt interna frågor, såvida de inte kan antagas ha tillkommit i otillbörligt syfte. Något krav på oskadlighetsprövning till skydd för borgenärer med panträtt i överensstämmelse med 16 § AL uppställs inte i VL-förslaget. Som anförs i specialmotiveringen till 18 kap. 38 § skall sådan borgenär i stället ha rätt att väcka talan i efterhand enligt 19 kap. 19 § om han anser att ersättning blivit för låg eller andelstal för högt genom överenskommelsen.

Överenskommelsen, som inte behöver ha skriftlig form, torde böra återges i protokollet.

23 §

Paragrafen innehåller regler för meddelande av företagsbeslut.

Företagsbeslutet skall ges så snart alla förrättningsgöromål slutförts. Beslutet kan meddelas vid sammanträde (jfr 10 kap. 71 § VL) vilket många gånger torde vara lämpligt. Meddelandet kan också ske på det sätt att beslutet hålls tillgängligt på en bestämd plats. I sådana fall måste dock sakägare och eventuellt andra besvärsberättigade på förhand underrättas om tid och plats härför.

VL-förslaget innehåller ingen motsvarighet till reglerna i 10 kap. 68–70 §§ VL om utställande av utlåtande vid större företag. Ingenting hindrar emellertid förrättningsmannen att låta intressenterna ta del av vissa preliminära överväganden.

24 §

I denna och följande paragraf meddelas bestämmelser om förrättningskostnader.

Enligt 10 kap. 30 § första stycket VL är förrättningsmannen berättigad till arvode i enlighet med vad som är särskilt stadgat. F. n. gäller förordningen (1976:1000) om ersättning till synemän och ombud vid vissa förrättningar. Den innebär att ersättningen så gott som alltid bestämmes efter lantbruksnämndstaxan (1967:445). Även gode männen får ersättning enligt ovannämnda förordning. Förevarande paragraf medför ingen ändring på denna punkt. Som framgår av 22 kap. 10 § punkt 4 VL-förslaget är sökanden skyldig att förskottera ersättningen.

25 §

Förrättningskostnaderna utgörs enligt paragrafens första stycke av ersättning till förrättningsman och gode män och sakkunnig, ersättning för skada som uppstått vid markundersökning o. d. samt annan för förrättningen nödvändig kostnad, t. ex. kungörelsekostnader och ersättning till aktförvarare.

Ersättning för rättegångskostnad är också att anse som förrättningskostnad, i den mån sådan skall utgå enligt 22 kap. 1 § andra stycket.

Andra och tredje styckena innehåller regler om fördelning av förrättningskostnaderna.

Enligt 10 kap. 80 § VL fördelas förrättningskostnaderna enligt i huvudsak samma grunder som kostnaderna för själva företaget. Efter mönster närmast från 29 § AL har i förevarande paragraf införts regler som medger en friare bedömning. Fördelningen skall, om företagsbeslut meddelats, göras efter vad som finnes skäligt. Vägledande härvidlag är givetvis den nytta sakägaren erhåller genom företaget.

Förrättningsprotokoll m. m.

26 §

I paragrafen ges föreskrift om protokoll och aktbildning.

De detaljerade reglerna om protokollering i 10 kap. 25 § VL torde utan olägenhet kunna ersättas av bestämmelser utfärdade i administrativ väg. I lagtexten bör endast, på samma sätt som i 4 kap. 16 § FBL, slås fast att vid varje förrättning skall föras protokoll och uppläggas en akt. Akten är av betydelse inte bara under förrättningen och ett eventuellt fullföljdsförfarande. Dess innehåll, främst företagsbeslutet, är även normerande för det tilltänkta företaget. Arkivexemplar av akten torde, i likhet med vad som nu sker, böra förvaras hos lantbruksnämnden eller skogsvårdsstyrelsen, jfr kungörelsen (1954:623) om redovisning av akter rörande vissa företag enligt 7 och 8 kap. vattenlagen.

27 §

Bestämmelsen i paragrafen, som motsvarar 10 kap. 25 § andra stycket VL, avser att tillgodose kravet på tillförlitlig kartering m. m. vid inlösen.

I anslutning till stadgandet i denna paragraf kan anmärkas att utredningen inte funnit tillräckliga skäl att föreslå en regel motsvarande 8 kap. 7 § första stycket FBL om särskild delgivning av underrättelse till ägare av fastighet som kan komma att inlösas.

Omprövning m. m.

28 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om omprövning av företagsbeslut och förutsättningarna härför. Den ersätter ett flertal lagrum i VL, främst 7 kap. 56 och 59 §§ och 10 kap. 77 och 78 §§. Som förebild har delvis tjänat 35 § AL.

I första stycket av paragrafen anges att ny förrättning får äga rum, om det inträtt ändrade förhållanden som i icke ringa mån inverkar på en tidigare avgjord fråga, dock ej sådan som avser ersättning.

De nya förhållanden som kan föranleda omprövning är av många olika slag. Ändring kan ha gjorts i fastighetsindelningen. Allehanda faktiska förändringar avseende själva marken är också tänkbara, t. ex. sättningar, skogsplantering, nybyggnad av väg m. m. Vid den tidigare förrättningen kan ha gjorts beräkningar beträffande båtnad eller underhållskostnad vilka senare visar sig oriktiga (jfr prop. 1973:160 s. 254 f.). Naturhinder som uppdagas först under anläggningsarbetet nödvändiggör ej sällan ett ändrat utförande. Detta är ofta fallet vid markavvattningsföretag och har särskilt beaktats i nuvarande VL som i 7 kap. 59 § ger möjlighet till jämkning på grund av bl. a. oförutsedda arbetssvårigheter. För att möjliggöra sådan jämkning har kravet på inverkans omfattning i paragrafen satts något lägre än i AL som innehåller ett väsentlighetsrekvisit. Också omständigheter utanför företagets område, såsom ändring i de hydrologiska förhållandena på grund av nytillkommen tätbebyggelse uppströms, kan leda till att de ursprungliga förutsättningarna för företaget rubbas.

När omprövning skall ske av viss fråga innebär detta inte att förrättningen behöver begränsas till denna. Frågan kan nämligen ha sådant samband med andra moment i företagsbeslutet, t. ex. andelstalen, att även dessa måste prövas på nytt.

Någon omprövning av beslutade ersättningar åt sakägare eller andra medger inte paragrafen. Beslut i sådana frågor står fast, såvida inte villkoren för ersättning för oförutsedd skada är uppfyllda. I så fall förs talan efter stämning till fastighetsdomstol (se 10 kap. 19 § och 18 kap. 3 § punkt 11).

Även utan att ändrade förhållanden inträtt kan enligt paragrafens andra stycke omprövning ske inom viss tid. Det fordras då att det tidigare avgörandet innehåller föreskrift om detta. En sådan föreskrift kan vara befogad i de ej sällsynta fall då företagets utförande och verkningar i skilda hänseenden är svåra att på förhand exakt bedöma. I viss mån kan därför möjligheten till omprövning ses som en ersättning för partiellt avgörande, vilket utredningen, som i annat sammanhang berörts, icke funnit tillräckliga skäl att införa på detta område.

För omprövningen gäller samma materiella regler som vid företagets tillkomst. I paragrafens tredje stycke har dock vissa begränsningar föreskrivits för att undvika stötande konsekvenser för enskilda eller allmänna intressen. Påtagligt minskat ekonomiskt utbyte eller mera ogynnsam inverkan på skyddsvärda naturförhållanden eller annat allmänt intresse får rimligen inte bli följden av en omprövning. Liksom i AL uppställs därför förbud mot ändring som skulle medföra avsevärd olägenhet från enskild eller allmän synpunkt. I motsats till AL gäller detta förbud alla moment i det

tidigare beslutet, inte bara dem som avser deltagarkrets och andelstal, ehuru det givetvis har sin största betydelse i dessa hänseenden. I likhet med vad som stadgas i 15 kap. 21 § får inte heller särskilt villkor som regeringen föreskrivit med stöd av 9 § sistnämnda kapitel ändras.

Med den föreslagna begränsningen torde stadgandet också vara bättre ägnat för de situationer då kammarkollegiet enligt 2 § tredje stycket påkallar ny förrättning för att tillgodose allmänna intressen. Det kan därvid röra sig om ingrepp i företagets utformning som inte påverkar deltagarkretsen eller andelstalen men där ändå viss restriktivitet måste iakttagas. Ingreppen bör sålunda aldrig få bli av den omfattning att företaget åsamkas ekonomisk skada som inte kompenseras. Mer omfattande ingripanden från det allmännas sida som reducerar deltagarnas nytta bör i stället prövas som ett självständigt nytt företag. Det befintliga företaget kommer då att inta ställning som sakägare. På detta sätt kan t. ex. handläggas frågor om sjörestaurering av större omfattning. En annan sak är att det till följd av ett sådant restaureringsföretag kan bli nödvändigt att ompröva det gamla företaget.

29 §

I denna paragraf, som närmast motsvarar 7 kap. 58 § första stycket VL, ges bestämmelser om påföljd av underlåtet utförande. Bestämmelserna har utformats så att de i princip överensstämmer med vad som gäller för andra vattenföretag, se specialmotiveringen till 15 kap. 23 §. Följden av att ett företag ej i tid fullbordats i väsentliga delar blir att företagsbeslutet förfaller.

Den i företagsbeslutet utmätta tiden kan förlängas, om särskilda skäl föreligger. För vattenföretag i allmänhet sker sådan förlängning genom beslut av tillståndsmyndigheten. I förevarande fall synes det knappast påkallat att förordna en förrättningsman enbart för detta. Beslutet skall i stället meddelas av länsstyrelsen.

I 22 kap. 11 § ges en bestämmelse om rätt för delägare att påkalla fastighetsdomstolens prövning av kostnadsfördelningen beträffande förfallet företag.

Fullföljd till fastighetsdomstol

I detta avsnitt meddelas bestämmelser om fullföljd av talan mot förrättningsmans beslut. Bestämmelserna avser frågor om behörig domstol, rättsmedel, fullföljdsfrister och klagorätt. Beträffande förfarandet i fastighetsdomstol och högre rätt ges föreskrifter i 18 kap. VL-förslaget.

För fullföljd mot förrättningsmans beslut bör enligt utredningens mening så långt det är möjligt gälla samma regler som nu. Fullföljdssättet blir alltså besvär som inges till fastighetsdomstol med behörighet att handlägga vattenmål. Underställningsförfarandet i gällande rätt har utredningen inte funnit skäl att behålla. Det allmännas intresse som nu tillgodoses därigenom bör kunna tillförlitligen bevakas redan under förrättningen och genom möjlighet för företrädare för det allmänna att anföra besvär över företagsbeslut.

30 §

I paragrafen föreskrivs att den fastighetsdomstol som dömer i vattenmål skall pröva talan som fullföljts mot förrättningsmans beslut. Av 18 kap. 8 § framgår vilken domstol som i det särskilda fallet är rätt forum.

31 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fullföljd av talan mot förrättningsmans beslut i särskilda fall.

I paragrafens första stycke, som delvis ersätter 11 kap. 85 § första stycket VL, har efter förebild från FBL föreskrivits en kortare besvärstid för beslut varigenom jäv mot förrättningsman ogillats. Samma regler gäller avgöranden om ersättning till sakkunnig och till markägare eller annan för skador som vållats genom förrättningsåtgärder enligt 17 §. Enligt 25 § räknas sistnämnda ersättning som förrättningskostnad. Tillika gäller att talan mot beslut i dessa frågor alltid skall föras särskilt.

Enligt andra stycket får, i likhet med vad som gäller enligt VL, talan ej föras mot beslut att gilla jävsinvändning.

I paragrafens tredje stycke har upptagits en regel, motsvarande 49 kap. 6 § RB och 15 kap. 4 § FBL, om rätt för sakägare att utan tidsbegränsning föra talan mot ett beslut under förrättningen som enligt hans mening onödigt uppehåller förrättningen. Bestämmelsen kan vara av betydelse t. ex. vid förordnande om sakkunnigutredning.

32 §

Paragrafens första stycke innehåller huvudregeln om rättsmedel och fullföljdsfrist beträffande förrättningsmans beslut. Sådana beslut kan vara företagsbeslut, beslut om förrättningens inställande och avgörande av fråga som skjutits upp med stöd av 21 §. Rättsmedlet är liksom enligt VL besvär. Besvärstiden har, efter förebild närmast från FBL, bestämts till fyra veckor, räknat från den dag beslutet meddelades. Enligt nuvarande bestämmelser i 11 kap. 85 § andra stycket VL är motsvarande tid 60 dagar. Utredningens förslag innebär alltså en avsevärd förkortning. En klagande har emellertid möjlighet att i en summarisk inlaga anföra besvär och på begäran erhålla anstånd med närmare angivande av yrkanden och grunder, om den föreslagna tiden någon gång skulle visa sig otillräcklig.

I andra stycket anges vilka som är berättigade att anföra besvär. Rätten tillkommer naturligtvis sakägare, varmed här avses såväl deltagare som skadelidande utomstående ägare eller innehavare av särskild rätt till fastighet, se specialmotiveringen till 15 kap. 4 §. Men besvärsrätt tillkommer också de företrädare för allmänna intressen som enligt 13 § kan föra talan vid förrättningen, alltså dels kammarkollegiet och dels kommun såvitt avser allmänna intressen inom denna. Annan myndighet har inte besvärsrätt.

17 kap. Bestämmelser om förfarandet i vissa fall

I detta kapitel har förts samman bestämmelser om förfarandet vid prövning av frågor om vissa tvångsförvärv av vattenrätt, vid prövning av frågor om utrivning och om återställningsåtgärder i allmän flottled samt vid omprövning av bygdeavgift. Kapitlet innehåller också vissa bestämmelser om länsstyrelsens befattning med anmälningsärenden.

Förfarandet vid tvångsförvärv av vattenrätt enligt 2 kap. 4–6 §§

1 §

Paragrafens första stycke innehåller en allmän hänvisning till förfarandereglerna i 15 kap. som i tillämpliga delar skall gälla beträffande prövning av ansökningar om tvångsförvärv av vattenkraft och vattenrätt enligt 2 kap. 4–6 §§. Stadgandet får självständig betydelse i sådana fall då ansökan om tvångsförvärv inges utan samband med en ansökan om tillstånd till det vattenföretag, där vattenkraften eller vattnet skall tillgodogöras. Så kan bli fallet endast när regeringen skall pröva förvärvsansökan, eftersom enligt uttryckliga stadganden i 2 kap. 5 § andra stycket och 6 § koncessionsnämnden eller länsstyrelsen endast får pröva dylika frågor i samband med prövning av frågan om tillstånd till vattenföretaget.

När förvärvsfrågan inte prövas samtidigt med tillståndsfrågan, skall enligt paragrafens andra stycke regeringen i samband med förvärvstillstånd bestämma viss tid, inom vilken ansökan om tillstånd skall vara inkommen till vederbörande tillståndsmyndighet, vid äventyr att tillståndet annars förfaller.

Förfarandet vid prövning av frågor om utrivning m. m.

Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 3.7.2) och av specialmotiveringen till 12 kap. 1 § skall utrivning av anläggning i vatten vara underkastad samma förprövningsskyldighet som andra vattenföretag. Enligt 5 § samma kap. skall företagaren även kunna ansöka om tillstånd till utrivning av anläggning i vatten även om tillståndsplikt inte föreligger. I 2–5 och 8 §§ förevarande kap. har intagits bestämmelser om prövning av sådana utrivningsfrågor.

Som anförts i specialmotiveringen till 1 kap. 1 § punkt 9 avses med utrivning borttagande av en anläggning utan att något annat sätts i stället.

I 6–8 §§ har tagits in bestämmelser om återställningsåtgärder i allmän flottled.

2 §

Paragrafen, som inleder utrivningsbestämmelserna, stadgar i första stycket att ansökan om tillstånd att utriva anläggning i vatten prövas av koncessionsnämnden, om anläggningens tillkomst enligt bestämmelserna i 15 kap. skulle ha prövats av regeringen eller koncessionsnämnden, samt i övriga fall av länsstyrelsen.

Behörig att ansöka om tillstånd till utrivning är anläggningens ägare. Även den på vilken underhållsskyldighet överflyttats enligt 4 § eller 15 kap. 16 § är behörig att ansöka om sådant tillstånd (jfr Gärde 2 kap. s. 305).

3 §

Paragrafen, som motsvarar 2 kap. 34 § andra stycket sista meningen VL, stadgar att tillståndsmyndigheten vid bifall till ansökan om utrivning skall lämna erforderliga föreskrifter beträffande sättet och ordningen för utrivningen och om återställningsåtgärder. Därvid kan bestämmas att den vars rätt är beroende av utrivningen får utföra arbetet på sökandens bekostnad, om denne inte fullgör vad som ålagts honom.

I 10 kap. 17 § meddelas bestämmelser om sakägares rätt till ersättning i vissa fall för skada på grund av utrivning.

Det kan anmärkas att anläggningar i vatten – främst kanske broar – kan vara skyddade enligt lagen (1960:690) om byggnadsminnen.

4 §

Ägarens begäran om utrivning skall i princip bifallas. I denna paragraf har emellertid införts en rätt för skadelidande fastighetsägare samt staten, kommun och vattenförbund att överta underhållet av anläggningen. Paragrafen överensstämmer med 2 kap. 34 § andra stycket VL med den skillnaden att förordnande för fastighetsägare inte får meddelas, om det kan antagas att denne inte kan fullgöra underhållsskyldigheten eller om det är angeläget från sökandens eller från allmän synpunkt att anläggningen rivs ut.

Även om det skulle vara angeläget för sökanden att anläggningen rivs ut, kan likväl intresset av att den behålls vara så starkt att ett yrkande om övertagande av anläggningen bör bifallas. Ägaren kan t. ex. vilja riva ut en damm för att vinna bättre torrläggning uppströms, medan ett bibehållande av dammen skulle orsaka en så stor skada på annans fastighet att denna skulle väga över värdet av den förbättrade torrläggningen. Ägaren bör i dylika fall kompenseras för den skada han lider genom anläggningens bibehållande. I paragrafens tredje stycke stadgas därför en motsvarighet till 2 kap. 34 § andra stycket andra punkten VL om rätt för anläggningens ägare att få ersättning för skada som vållas genom anläggningens bibehållande. Annans övertagande av underhållet medför att ägaren befrias från både underhålls- och utrivningskostnader. Detta bör beaktas vid ersättningens bestämmande. Därför har i stadgandet angivits att skälig ersättning skall utgå för skadan.

Det på vederbörande fastighetsägare eller angivna företrädare för allmänna intressen överflyttade ansvaret för anläggningen kommer att i första hand innebära skyldighet att underhålla anläggningen så att skada på allmän eller enskild rätt inte uppkommer samt att sköta dess rörliga delar i enlighet med gällande bestämmelser. Om ersättning för skada som vållas av anläggningen utgår i form av årlig avgäld, åligger det honom att för framtiden erlägga denna (1917 års bet. s. 265).

Med rätten att överta underhållet av anläggningen bör däremot inte följa någon rätt att tillgodogöra sig vattnet, t. ex. för kraftproduktion. Rätten att överta underhållet bör, såsom är fallet enligt gällande VL, endast avse själva

anläggningen i vatten och inte de med densamma förenade anläggningarna, såsom kraftstation o. d. (Gärde 2 kap. s. 304). I den mån den underhållsskyldige vill använda anläggningen på ett sätt som inte faller inom ramen för meddelade bestämmelser om innehållande och tappning av vatten, bör han kunna träda i ägarens ställe och i vanlig ordning utverka ändrade bestämmelser i detta avseende.

Då underhållsskyldigheten övertas av ägare till fast egendom, kommer förpliktelsen att vara förenad med äganderätten till fastigheten, se 5 §.

5 §

Paragrafen, som har motsvarigheter i 2 kap. 34 § andra och tredje styckena VL, stadgar att tillståndsmyndigheten skall underrätta inskrivningsmyndigheten om underhållsskyldigheten för anteckning i fastighetsboken. I andra stycket föreskrivs att underhållsskyldigheten följer fastigheten.

6 och 7 §§

Paragraferna, som motsvarar 6 kap. 28 § VL, behandlar frågor om återställningsåtgärder i allmän flottled (se prop. 1969:104). Länsstyrelsen får enligt VL-förslaget överta vattendomstols befattning med sådana frågor. I förhållande till gällande VL har den ändringen vidtagits att tillstånd till bortskaffande av flottledsanläggning krävs så snart det inte är uppenbart att vare sig allmänt eller enskilt intresse förnärmas. Härigenom uppnås överensstämmelse med förprövningsregeln i 12 kap. 1 § VL-förslaget.

8 §

Beträffande prövning av utrivnings- och återställningsfrågorna hänvisas i denna paragraf till reglerna i 15 kap. De bestämmelser där som främst kommer i fråga är 4–6 §§, 8 § andra stycket punkterna 2, 4, 5, 11 och 14 samt 12, 23 och 26 §§.

Omprövning av bygdeavgift

9 §

I paragrafen meddelas vissa bestämmelser som kompletterar stadgandet i 11 kap. 3 § andra stycket om omprövning av bygdeavgift.

Det må anmärkas att omprövning av fiskeavgift som avses i 11 kap. 5 § sker med stöd av 15 kap. 14 §.

Förfarandet hos länsstyrelsen i anmälningsärende

10–12 §§

Paragraferna innehåller, efter mönster av 25–27 §§ miljöskyddskungörelsen, regler om förfarandet hos länsstyrelsen i anmälningsärenden rörande yt- och grundvattentäkter enligt 12 kap. 2 §.

Länsstyrelsens prövning av anmälan innebär i första hand ett ställnings-

tagande till frågan huruvida det räcker med det enklare anmälningsförfarandet eller om den grundligare tillståndsprövningen erfordras. Avgörande för denna bedömning blir täktens befarade inverkan på motstående allmänna och enskilda intressen samt konkurrens mellan flera täkter vid tidpunkten för prövningen eller framdeles. Som framgår av specialmotiveringen till 12 kap. 2 § skall länsstyrelsens prövning alltså kunna utmynna i ett föreläggande för anmälaren att antingen genast eller när senare inträffade omständigheter, t. ex. senare inkomna anmälningar rörande planerade täkter, ger anledning därtill söka tillstånd till täkten. Den som befarar skadlig påverkan av den anmälda vattentäkten kan också vända sig till länsstyrelsen med begäran att denna skall utfärda sådant föreläggande.

Länsstyrelsens föreläggande innebär naturligtvis ingen skyldighet för anmälaren att söka tillstånd, om han avstår från att anordna eller nyttja täkten. Vidtar han sådan åtgärd utan tillstånd, inträder straffansvar enligt 23 kap. 1 §. Mot länsstyrelsens beslut om föreläggande får talan inte föras, se 24 kap. 4 §.

Som framgår av 12 § andra stycket skall länsstyrelsen, i fall då tillstånd inte erfordras genast, lämna besked om att tillstånd tills vidare inte behövs och därvid meddela råd och anvisningar rörande täktens anordnande och begagnande, om sådana skulle behövas.

För att syftet med anmälningsförfarandet inte skall bli förfelat, bör kraven på anmälningshandlingarnas beskaffenhet inte ställas för högt. Handläggningen, som enligt 12 § första stycket skall ske skyndsamt, kan underlättas om länsstyrelsen tillhandahåller anmälaren standardiserade formulär.

18 kap. Rättegången i vattenmål

VL-förslagets prövningssystem innebär att medan tillståndsprövningen skall ske vid administrativ myndighet skall skaderegleringen ombesörjas av fastighetsdomstolen vid de sex tingsrätter som nu är vattendomstol. Vid förrättning skall däremot alla frågor prövas av samma myndighet med undantag för de fall då regeringen prövar tillståndsfrågan.

Beträffande rättegången vid fastighetsdomstol gäller enligt 2 § FDL i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om allmän domstol, dvs. RB:s regler, i den mån annat inte följer av FDL eller annan författning. FDL innehåller vissa allmänna bestämmelser om förfarandet, medan kompletterande föreskrifter finns i olika speciallagar, se t. ex. 5 kap. ExL och 16–18 kap. FBL.

Det är uppenbart att vattenmålens speciella natur medför behov av viss komplettering av FDL:s och RB:s förfaranderegler. Vid utformningen av sådana bestämmelser har utredningen ansett att ExL:s förfaranderegler bör kunna tjäna som en naturlig utgångspunkt. Uppbyggnaden av ExL liknar ju VL-förslagets, med ett administrativt tillståndsförfarande och en efterföljande skadereglering vid fastighetsdomstol. Därtill kommer att de båda lagarnas materiella ersättningsbestämmelser i stort sett är samordnade. I vissa fall har emellertid VL-förslagets bestämmelser fått ges en från ExL avvikande utformning. Sådana avvikelser kommenteras närmare i följande motivering till de olika paragraferna.

I förevarande kapitel har tagits in bestämmelserna om rättegången i

vattenmål. I olika avdelningar regleras vad som är att hänföra till vattenmål, domstolar i vattenmål, förfarandet vid fastighetsdomstol i ansökningsmål, stämningsmål och besvärsmål samt fullföljd av talan till Svea hovrätt och högsta domstolen.

Vattenmål

Vattenmålens speciella karaktär medför att de måste handläggas inom större domsområden och i viss utsträckning även i andra former än andra mål vid fastighetsdomstol. För en sådan särbehandling måste vattenmålen därför avgränsas från andra måltyper vid fastighetsdomstol. I detta inledande avsnitt har angivits vilka mål som skall hänföras till vattenmål.

1 §

Enligt paragrafen skall till vattenmål hänföras tre måltyper, nämligen ansökningsmål, stämningsmål och besvärsmål. Då något underställningsinstitut inte föreslås för VL-förslagets del, finns ingen motsvarighet till gällande VL:s måltyp underställningsmål.

2 §

I paragrafen anges vilka mål som hänförs till ansökningsmålen. Dessa utgörs främst av mål om skadereglering i anledning av sökt eller erhållet tillstånd till vattenföretag. Denna målkategori är den viktigaste typen av vattenmål. Benämningen ansökningsmål finns också i gällande VL, men i VL-förslaget innefattas därunder inte avgörandet av tillståndsfrågor utan endast skadeersättnings- och därmed sammanhängande frågor. Vissa villkorsfrågor m. m. som har samband med tillståndsfrågorna kan emellertid, som framgår av 15 kap. 8 § tredje stycket, avgöras av fastighetsdomstolen. De hänförs då till ansökningsmål.

Till ansökningsmål har även hänförts ansökan enligt 4 kap. 3 § om överflyttning från en fastighet till en annan av rätt till andelskraft (jfr 11 kap. 17 § punkt 21 VL) samt ansökan enligt 7 kap. 4 och 5 §§ om omprövning av delaktighet i reglerings- eller vattenöverledningssamfällighet.

Eftersom ett vattenföretag kan beröra en vid och obestämd krets av sakägare, har vattenlagsutredningen ansett det vara lämpligast att behålla ansökningsförfarandet enligt gällande VL, med de modifikationer som föranleds av att prövningen begränsats till frågor som nyss nämnts. Skaderegleringsförfarandet skall således inledas genom ansökan som sedan skall kungöras så att alla som kan ha yrkanden att framställa ges möjlighet härtill. Detta överensstämmer inte med ExL som föreskriver att skaderegleringsförfarandet skall inledas genom ansökan om stämning.

3 §

Medan ansökningsmålen karakteriseras av att de kan rikta sig mot en obestämd krets av personer, utgörs den andra vattenmålstypen, stämningsmålen, av mål i vilka talan riktar sig mot viss person. Sådana mål måste också

avgränsas från andra typer av stämningsmål som skall handläggas av vanlig fastighetsdomstol eller allmän domstol. Utgångspunkten för en sådan avgränsning har naturligen varit att för prövningen av de vattenrättsliga stämningsmålen skall behövas särskilda insikter hos domstolen i vattenförhållanden och i den vattenrättsliga lagstiftningen. Vidare kan ett mål nära ansluta sig till ett vattenföretag eller ett tidigare beslut rörande ett sådant företag så att det därför bör avgöras av sådan domstol.

Med angivna utgångspunkter har i punkterna 1–18 av paragrafen räknats upp de måltyper som bör handläggas som vattenrättsliga stämningsmål enligt VL-förslaget. Uppräkningen anknyter nära till nuvarande uppräkning i 11 kap. 17 § punkterna 22–51 VL med sådana huvudsakliga ändringar som föranleds av ändringar i VL-förslaget i förhållande till gällande VL. Den väsentligaste ändringen har gjorts i punkterna 17 och 18 i förslaget, enligt vilka stadganden talan om borttagande av eller ersättning på grund av olaglig anläggning i vatten alltid skall hänföras till vattenmål och inte som enligt gällande VL vara beroende av anläggningens art (jfr NJA II 1919 s. 388 f.).

4 §

Talan mot beslut vid förrättning skall föras hos fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål. Sådana mål benämnes i paragrafen liksom i gällande VL besvärsmål.

5 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 11 kap. 20 § VL och ger möjlighet för part att utnyttja fastighetsomdstolens sakkunskap i vattenrättsliga frågor. Han skall kunna väcka talan hos domstolen i fråga som enligt 3 § inte uttryckligen är att hänföra till vattenmål men som har vattenrättslig anknytning. Det ankommer på domstolen att avgöra om målet skall tas upp som vattenmål. Förutsättningen är att motparten inte gör någon invändning däremot inom tid som anges i 34 kap. 2 § RB, dvs. normalt senast då han första gången skall föra talan i målet vid domstolen.

Förslaget innehåller däremot inte någon motsvarighet till nuvarande möjlighet för part enligt 11 kap. 20 § VL att få talan som nu avses upptagen som vattenmål även mot motpartens bestridande i fall där frågan har avsevärd betydelse för vattenförhållandena. Enligt vattenlagsutredningens uppfattning skulle en sådan möjlighet bl. a. föranleda svåra gränsdragningsproblem. Utredningen har därför stannat för att begränsa möjligheten till fall där parterna varit ense om att hänföra målet till vattenmål.

Utredningen har inte ansett det vara behövligt med någon motsvarighet till 11 kap. 23 § VL om rätt för högre rätt att ingå på prövning rörande fastighetsdomstolens behörighet i fall enligt förevarande paragraf. Skälen härtill är dels att straffansvarsfrågor inte alls skall ankomma på fastighetsdomstolens prövning och dels att fastighetsdomstolen som framgår av 3 § skall vara behörig att döma i äganderättstvister. I avsaknad av särskild bestämmelse i VL-förslaget kommer 10 kap. 19 § RB att bli tillämplig på frågan om högre rätts befogenhet att ingå i prövning av behörighetsfrågor.

I nuvarande andra stycket till 11 kap. 20 § VL sägs att om i VL stadgas särskild ordning för behandling av viss fråga det stadgandet skall lända till efterrättelse. Härmed avses bestämmelser om bl. a. regeringens prövning enligt 2 kap. 3 § tredje stycket samt 4 kap. 6 § 2 mom. och 17–20 §§ VL men även vissa regler om behandlingen av farledsmål (2 kap. 21 §) och kronans lösningsrätt (4 kap. 11 §). Någon motsvarighet till nämnda stadgande har utredningen inte ansett vara erforderlig.

Enligt 11 kap. 21 § första stycket VL kan vid allmän domstol anhängig talan som inte är att hänföra till vattenmål men som rör i lagen behandlat ämne under vissa förutsättningar i stället tas upp av vattendomstol. Enligt andra stycket kan också mål vid allmän domstol om borttagande eller ändrande av vissa slags vattenbyggnader hänvisas till vattendomstol, om svaranden visar att han hos vattendomstolen ansökt om lagligförklaring av byggnaden.

I nämnda stadgande skiljes mellan uttrycken allmän domstol och vattendomstol. Detta var det naturliga synsättet vid stadgandets tillkomst, då vattendomstol var en specialdomstol. Sedan först fastighetsdomstolarna och sedan den 1 januari 1972 även vattendomstolarna inlemmats i den allmänna underrättsorganisationen på det sättet att vissa tingsrätter utsetts att vara fastighetsdomstol resp. vattendomstol, varvid tingsrätten skall ha särskild sammansättning (se prop. 1969:44 s. 209 och prop. 1971:106 s. 115), är distinktionen numera inte adekvat. Den kan uppenbart inte behållas i VL-förslaget. Stadgandet förutsätter också, i motsats till förevarande paragraf i VL-förslaget, att den part som väckt talan själv inte ansett sig böra i första hand anlita fastighetsdomstolens vattenrättsliga sakkunskap. Som utredningen tidigare anfört bör parterna själva få bestämma i vad mån man vill få talan prövad vid vanlig tingsrätt, eventuellt vanlig fastighetsdomstol eller fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål. Därför föreligger inte något behov av en motsvarighet till 11 kap. 21 § första stycket VL.

Inte heller har i VL-förslaget intagits någon motsvarighet till 11 kap. 21 § andra stycket VL. Alla mål om borttagande eller ändrande av vattenbyggnad blir att hänföra till vattenmål enligt 3 § punkt 17.

Innebörden av att mål enligt denna paragraf kommer att hänföras till vattenmål blir att VL-förslagets bestämmelser om stämningsmål blir tillämpliga på rättegången.

6 §

Paragrafen motsvarar 11 kap. 22 § VL och 5 kap. 3 § ExL. Den ger domstolen möjlighet att i vattenmål bedöma yrkanden vilka inte rör rättsförhållande som skall prövas enligt VL-förslaget men som har samband med vattenmålet.

Stadgandet möjliggör att t. ex. frågor om ersättning på grund av skador i samband med byggnadsåtgärder för vattenföretaget, t. ex. buller eller sprängningsskador, kan behandlas i vattenmålet.

Förutsättningen är att yrkandet lämpligen kan prövas i vattenmålet. Härvid bör beaktas bl. a. intresset av att begränsa rättegångskostnaderna och att undvika att avgörandet av målet fördröjs.

Att yrkanden av nu nämnda slag bedöms i vattenmålet innebär inte att VL-förslagets bestämmelser blir tillämpliga. De regler som gäller på det ifrågavarande rättsområdet skall i stället tillämpas (jfr prop. 1972:109 s. 291).

Det i 11 kap. 22 § VL stadgade förbudet för domstolen att inlåta sig på fråga om sökandens äganderätt till fastighet eller omfattningen av fastighets ägoområde togs bort i motsvarigheten i ExL. Lagrådet anförde härom (prop. 1972:109 s. 398 f.) att det med hänsyn till fastighetsdomstols uppgifter i övrigt inte syntes behöva göras något sådant undantag. Detta synsätt har vattenlagsutredningen funnit böra äga tillämpning även i fråga om vattenmål. Fastighetsdomstol som handlägger vattenmål skall således vara behörig att även ta upp fråga om sökandens äganderätt till fastighet som har samband med vattenmålet. I fråga om vilken sakägare som skall vara behörig att företräda berörd fastighet ges en särskild bestämmelse i 22 §.

Domstolar i vattenmål

7 §

Paragrafen motsvarar 11 kap. 1 § första–tredje styckena VL med den ändringen att benämningen vattendomstol ersatts med fastighetsdomstol. Det nya prövningssystemet utesluter visserligen inte att nuvarande benämning vattendomstol kan behållas såsom benämning på fastighetsdomstolar, som enligt VL-förslaget skall handlägga vattenmål, på motsvarande sätt som man nyligen i 336 § sjölagen (1891:35 s. 1) av praktiska skäl infört beteckningen sjörättsdomstol för tingsrätt som handlägger sjörättsmål (jfr prop. 1973:42 s. 356). I enhetlighetens intresse har vattenlagsutredningen emellertid funnit sig böra avstå från att framlägga något förslag i sådan riktning.

Genom stadgandet ges regeringen befogenhet att i administrativ ordning förordna vilka fastighetsdomstolar som skall handlägga vattenmål. Sådana föreskrifter bör lämpligen intas i kungörelsen (1971:549) om fastighetsdomstol, varvid kungörelsen (1971:550) om vattendomstol helt kan upphävas.

I 11 kap. 9 § VL anges att gränserna för domstolsområdena skall följa vattendelare mellan olika vattensystem. Detta är en självklar grundsats som bör följas då man i administrativ ordning anger fastighetsdomstolarnas domsområden i vattenmål. Att i VL-förslaget ta in ett uttryckligt stadgande i ämnet har vattenlagsutredningen ansett vara onödigt. En sådan lagbestämmelse skulle också vara olämplig, om samma fastighetsdomstolar som handlägger vattenmål också skulle handlägga miljöskyddsmål vilket utredningen föreslagit i den allmänna motiveringen (se avsnitt 3.6). Beträffande miljöskyddsmålen är grundsatsen inte lika självklar, i varje fall inte när fråga är om annan miljöfarlig verksamhet än sådan som medför vattenförorening, t. ex. bullerstörningar.

Nuvarande fjärde stycket i 11 kap. 1 § VL som innehåller en allmän hänvisning till RB har sin motsvarighet i 2 § FDL. En sådan regel behövs därför inte i VL-förslaget.

8 §

Paragrafen innehåller en forumbestämmelse för vattenmål och motsvarar 11 kap. 10 § VL (jfr 33 § ML och 5 kap. 2 § första stycket ExL).

9 §

Som anförts i den allmänna motiveringen bör fastighetsdomstolen ha samma sammansättning i vattenmål som i andra mål vid domstolen (bortsett från hyresmål o. d.). Bestämmelserna i 11 kap. 2, 3 och 12 §§ VL om vattendomstols sammansättning, omröstning m. m. kan därför undvaras i VL-förslaget. I stället blir FDL:s och RB:s regler omedelbart tillämpliga.

Fastighetsdomstolen kommer att i vattenmål i enlighet med huvudregeln i 3 § första stycket FDL att bestå av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot och två nämndemän. I fråga om kravet på de tekniska ledamöternas sakkunskap gäller enligt FDL att de, förutom teknisk utbildning, skall ha erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering. Kravet på erfarenhet av fastighetsbildning kan inte uppställas för vattenmålens del. Därför har för rättegången i vattenmål i paragrafen föreskrivits att den tekniske ledamoten skall ha teknisk sakkunskap och erfarenhet av vattenfrågors behandling, vilket överensstämmer med kompetenskravet enligt 11 kap. 2 § tredje stycket VL. Enligt paragrafen skall även teknisk ledamot som ingår i Svea hovrätt vid handläggningen av vattenmål ha samma kompetens (jfr 11 kap. 16 § första stycket VL). I avsaknad av särskilt stadgande skulle annars 14 § FDL bli tillämplig.

10 §

F. n. gäller att nämndeman i vattendomstol skall vara nämndeman i fastighetsdomstol inom vattendomstolens domsområde och att till nämndemän företrädesvis bör kallas nämndemän från den del av domsområdet till vilken målet närmast har anknytning (11 kap. 2 § fjärde stycket och 5 § VL).

Enligt FDL väljs nämndeman endast för viss fastighetsdomstol (6 §). Om någon särreglering inte sker för vattenmålens del, medför detta att endast nämndemän vid de sex fastighetsdomstolar som handlägger vattenmål medverkar i sådana mål. Detta är från många synpunkter inte lämpligt. Bl. a. blir det grundläggande kravet i 3 § sista stycket sista meningen FDL att nämndeman bör vara väl förtrogen med sin orts förhållanden i många fall inte tillgodosett. En regel motsvarande den i 11 kap. 2 § fjärde stycket VL har därför intagits i förevarande paragraf.

När det sedan gäller vilka nämndemän som skall kallas att tjänstgöra i ett vattenmål blir bestämmelsen i 8 § FDL tillämplig. Enligt denna bör till tjänstgöring företrädesvis kallas nämndemän från den del av domkretsen till vilken målet närmast har anknytning. En motsvarighet i VL-förslaget till stadgandet i 11 kap. 5 § VL har därför kunnat undvaras.

Förfarandet vid fastighetsdomstol i ansökningsmål

Vid fastighetsdomstol anhängiggörs mål normalt genom ansökan om stämning. Detta är exempelvis fallet med expropriationsmål (5 kap. 5 § ExL). I sådana mål gäller vanliga bestämmelser om delgivning. Kan det finnas okända sakägare, skall kungörelsedelgivning äga rum (5 kap. 6 § ExL).

Verkningarna av vattenföretag kan ofta vara svåra att bedöma på ett tidigt stadium. Bl. a. till följd därav kan det många gånger vara svårt att med

önskvärd säkerhet fastställa sakägarkretsen i ett vattenmål utan en objektiv prövning av teknisk och rättslig art. Dessutom föreligger i ansökningsmålen ett behov av att i en särskilt upprättad kungörelse sammanfatta vissa uppgifter om målet i avsikt att orientera dem som berörs av företaget om detta och om vad de har att iaktta. Med tanke på dessa för vattenmålen speciella förhållanden har vattenlagsutredningen inte ansett det vara lämpligt att tillämpa ExL:s system med stämning och delgivning beträffande sådana mål.

Till vattenmål kommer att hänföras dels mål om ersättning m. m. som har ett omedelbart samband med en tillståndsansökan, dels mål som inte har ett sådant samband. Beträffande den förstnämnda typen av vattenmål har utredningen ansett det vara lämpligt att utgå från gällande VL:s system med ansökningsförfarande med de modifikationer som följer av att rättegången inte rör tillståndsfrågor. Sådana mål skall alltså anhängiggöras vid fastighetsdomstolen av sökanden genom ansökan om skadereglering. Eftersom domstolen också behandlar andra frågor än skadefrågor, t. ex. frågor om verkställighetstillstånd, är benämningen skadereglering kanske inte helt adekvat. Skadefrågorna kommer emellertid att i allmänhet spela en dominerande roll i processen, varför utredningen för sin del har stannat för denna benämning.

Vattenmål som inte har något omedelbart samband med en aktuell tillståndsansökan och som avser tvist mellan bestämda personer skall, i den mån de inte är besvärsmål, anhängiggöras genom stämning. I likhet med vad som är fallet i gällande VL blir förfarandet vid handläggningen av stämningsmål emellertid ganska likartat ansökningsmålens.

11 §

Enligt paragrafens första stycke skall mål om skadereglering anhängiggöras vid fastighetsdomstolen genom ansökan av den som sökt eller erhållit tillstånd till företag enligt VL-förslaget. Efter mönster av 5 kap. 4 § ExL har stadgandet utformats så att sökanden får göra sin ansökan hos fastighetsdomstolen redan när ansökan om administrativt tillstånd ges in. Härigenom skapas möjligheter till en samordning med den administrativa processen och en viss tidsvinst kan göras. Systemet gör det t. ex. möjligt för den administrativa tillståndsmyndigheten och fastighetsdomstolen att anlita samma aktförvarare och samma sakkunniga.

Enligt andra stycket skall ansökan om överflyttande av andelskraft göras av ägaren till den fastighet med vilken rätten till andelskraft är förenad (jfr 2 kap. 7 § första stycket VL).

Ansökan om omprövning av delaktighet i reglerings- eller överledningssamfällighet eller om godkännande av överenskommelse om sådan samfällighet får enligt tredje stycket göras av delägare.

12 §

I paragrafen har tagits upp föreskrifter om vad ansökan om skadereglering skall innehålla. Uppräkningen motsvarar i stort 5 kap. 5 § ExL och har i likhet med regleringen där för tydlighetens skull gjorts uttömmande. Den

motsvarar också delvis bestämmelserna i 42 kap. 2 § RB om vad som i allmänhet skall anges i stämningsansökan i tvistemål.

I *punkt 1* anges att sökanden skall uppge de omständigheter på vilka han grundar sin talan. En omständighet som alltid måste uppges är att sökanden sökt eller erhållit tillstånd enligt VL-förslaget, vilket är en grundförutsättning för processen i denna ordning vid fastighetsdomstolen. Har tillståndsbeslut redan meddelats bör det självfallet bifogas ansökan, i förekommande fall med lagakraftbevis.

Enligt *punkt 2* skall i ansökningen också uppges de yrkanden som framställs. Yrkande torde vanligen gå ut på begäran om fastställande av ersättningar till sakägarna, alternativt meddelande av föreskrifter om skadeförebyggande åtgärder. Särskilda föreskrifter härom har också meddelats i fjärde och femte punkterna.

I likhet med 5 kap. 5 § första stycket ExL skall sökanden enligt *punkterna 3 och 4* uppge samtliga för honom kända sakägares namn och adress samt den ersättning han bjuder och de omständigheter varpå erbjudandet grundas. Genom stadgandet rörande den bjudna ersättningen åläggs sökanden att klargöra sin inställning i värderingsfrågor genom att på detta inledande stadium redovisa värderingsprinciperna och framlägga erforderliga utredningar rörande sådana frågor. Sakägarna kan på detta sätt lättare ta ställning till den erbjudna ersättningen, och domstolen får ett bättre underlag för förberedelsen (jfr prop. 1972:109 s. 292).

I VL-förslagets ersättningskapitel har intagits bestämmelser om skadeförebyggande åtgärder såsom alternativ till ersättning i vattenmål. Skyldighet för sökanden att vidta skadeförebyggande åtgärder kan också avse skydd för allmänna intressen (jfr 3 kap. 8 §). Sökanden bör i konsekvens härmed i ansökningen ge förslag till sådana skadeförebyggande åtgärder som enligt hans mening bör komma i fråga. Bestämmelser härom har meddelats i *punkt 5*. Någon motsvarighet finns inte i ExL, som inte har institutet skadeförebyggande åtgärder.

Enligt 15 kap. 8 § fjärde stycket samt 30 § i nu förevarande kapitel ankommer det på fastighetsdomstolen att bestämma den tidpunkt då tillstånd till vattenföretag helt eller delvis tidigast får tagas i anspråk. För en ändamålsenlig handläggning är det värdefullt att fastighetsdomstolen redan vid målets anhängiggörande får besked om när sökanden önskar utnyttja tillståndet. Handläggningen av målet kan på så sätt tidsmässigt planeras på ett lämpligt sätt. Föreskrift om att sökanden skall ange önskad tidpunkt för ianspråktagande av tillstånd har tagits upp i *punkt 6*.

Vill sökanden att fastighetsdomstolen skall meddela beslut om förhandsmedgivande enligt 32 § följer redan av andra punkten att yrkande härom bör framställas i ansökningen. Sådant yrkande kan emellertid framställas senare under målets handläggning.

Enligt *punkt 7* skall i ansökan också uppges de skriftliga bevis som sökanden åberopar samt enligt *punkt 8* de omständigheter som betingar domstolens behörighet, om detta ej framgår av vad som annars anförs. Stadgandena har motsvarigheter i 5 kap. 5 § första stycket ExL.

I paragrafens andra stycke har intagits en erinran om att ansökan skall innehålla de uppgifter som erfordras för domstolens bedömning av fråga som tillståndsmyndigheten överlämnat till domstolens avgörande enligt 15 kap.

8 § tredje stycket. Det kan vara fråga om närmare precisering av mark- och vattenområden som sökanden vill ta i anspråk med tvångsrätt enligt 9 kap., förslag till tappnings- och kontrollbestämmelser samt erforderliga uppgifter för bildande av strömfalls- eller vattentäktsfastighet.

13 §

Paragrafen, som motsvarar 11 kap. 27 § 5 mom. VL, innehåller bestämmelser om vad ansökan om överflyttning av rätt till andelskraft skall innehålla.

14 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad ansökan om ändringar i reglerings- eller överledningssamfällighet skall innehålla. I fråga om ansökan enligt 7 kap. 5 § om godkännande av överenskommelse är det självklart att överenskommelsen skall inges.

15 §

I paragrafen behandlas frågor om det antal exemplar vari ansökan skall inges (jfr 11 kap. 29 § VL).

När det gäller skaderegleringsmålen fordras minst sex och i övrigt minst tre exemplar. Anledningen till att flera exemplar behövs i skaderegleringsmålen är att handlingarna skall översändas, förutom till aktförvarare, till vissa myndigheter som anges i 18 §. Utredningen har i sammanhanget förutsatt att man i framtiden kan undvara renovationsexemplar av domstolsakterna i ansökningsmålen (jfr 11 kap. 73 § tredje stycket VL).

Stadgandet i 11 kap. 29 § andra stycket VL om att vattenrättsdomaren skall förklara ansökan förfallen, när ansökan trots föreläggande inte inges i tillräckligt antal exemplar, synes med hänsyn till nuvarande reproduceringskapacitet hos domstolarna vara för strängt. I stället har därför i ett andra stycke av denna paragraf, efter mönster av 33 kap. 2 § RB, stadgats att påföljden för underlåtenheten att efterkomma föreläggande om komplettering av antalet skall vara att bristen kan avhjälpas på sökandens bekostnad (jfr 13 § ML).

16 §

Efter mönster av 42 kap. 3 och 4 §§ RB skall enligt paragrafen ansökan som inte efter föreläggande kompletteras till sitt innehåll avvisas, om bristen är så väsentlig att ansökningen är otjänlig som grund för rättegång (jfr 11 kap. 29 § andra stycket VL).

Avvisas ansökan om skadereglering enligt denna paragraf, skall meddelat tillstånd till vattenföretaget enligt tredje stycket vara förfallet.

17 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om offentliggörande av ansökan och underrättelse därom till fastighetsägare och andra sakägare.

I första stycket anges att fastighetsdomstolen, om ansökan inte avvisas, normalt skall utfärda kungörelse om denna. I motsats till vad som nu stadgas i 11 kap. 32 § VL lämnas i stadgandet inte några detaljerade föreskrifter om vad kungörelsen skall innehålla. För att inte i onödan tynga lagtexten bör, efter mönster av miljöskyddslagstiftningen, sådana föreskrifter i stället meddelas i administrativ ordning, jfr 13 § miljöskyddskungörelsen.

I fall då ansökan endast kan beröra några få kända motparter bör kungörelse kunna underlåtas. Enligt stadgandet skall offentliggörandet då ske på annat lämpligt sätt, t. ex. personlig underrättelse som delges med motparterna.

Första stycket avslutas med bestämmelse om utseende av aktförvarare. Detta kan underlåtas, om det inte finns behov av sådan, t. ex. i de fall som anges i 2 § punkterna 2 och 3.

Enligt andra stycket skall kungörelsen genom fastighetsdomstolens försorg snarast införas i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning. Bestämmelser om sådant kungörande finns föreslagna i prop. 1976/77:63 med förslag till lag om kungörande i mål och ärenden hos myndighet m. m. Enligt 11 kap. 33 § VL skall kungörelse införas inom tio dagar, men en så exakt tidsangivelse har utredningen inte ansett vara påkallad.

Enligt tredje stycket som i stort motsvarar 11 kap. 33 § andra stycket VL skall känd sakägare, dvs. ägare av berörd fastighet samt innehavare av servitut, nyttjanderätt eller rätt till elektrisk kraft som upplåtits däri, särskilt underrättas om ansökningen och om vad han har att iakttaga. Detta kan som hittills ske genom att sakägaren får själva kungörelsen. Fastighetsägare skall också underrättas om sina förpliktelser enligt 20 §.

I paragrafens fjärde stycke har intagits en motsvarighet till 15 kap. 5 § tredje stycket VL-förslaget om att särskild underrättelse som avses i tredje stycket inte behövs till delägare i samfälld egendom.

18 §

Paragrafen innehåller föreskrift om skyldighet för fastighetsdomstolen att i fall då allmänna intressen berörs sända kungörelsen samt ett exemplar av ansökningshandlingarna till kammarkollegiet, länsstyrelsen och berörd kommun.

19 §

Enligt paragrafen, som närmast motsvaras av 11 kap. 35 § 1 mom. första stycket och 3 mom. första stycket VL, skall det allmännas talan i ansökningsmål föras av kammarkollegiet samt av kommunen i fråga som berör denna. Det åligger sålunda kammarkollegiet att i målet framställa de yrkanden om t. ex. skadeförebyggande åtgärder som erfordras till skydd för fisket eller naturvården. De sektormyndigheter som har att bevaka sådana intressen, i anförda exempel fiskeristyrelsen resp. naturvårdsverket, har däremot inte någon talerätt i målet utan får framställa sina yrkanden genom kammarkollegiet. Det ankommer på kammarkollegiet att jämka mellan sinsemellan stridiga önskemål från sådana myndigheter, innan yrkande framställs i målet.

20 §

Paragrafen stadgar skyldighet för fastighetsägare att uppge kända innehavare av särskilda rättigheter i hans fastighet. Den motsvarar 11 kap. 33 § sista stycket VL och 5 kap. 7 § ExL och har utformats i huvudsaklig överensstämmelse med sistnämnda stadgande.

21 §

En kungörelse rörande ansökan om skadereglering får bl. a. den verkan att domen i målet blir bindande för envar, oavsett om han inställt sig i rättegången eller ej (jfr prop. 1972:109 s. 400 och 424 f.). Domstolen bör därför se till att varje känd sakägare får kännedom om det anhängiggjorda målet. Om domstolen får vetskap om en tidigare icke uppgiven sakägare, skall den enligt förevarande paragraf utan dröjsmål delge denne sakägare kungörelsens innehåll, såvida inte sakägaren själv har låtit sig avhöra i målet. Paragrafen, som i viss mån utformats med 5 kap. 8 § ExL som förebild, motsvaras i gällande VL av 11 kap. 33 § tredje stycket och 47 §.

22 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vem som äger företräda av ansökningen berörd fastighet och alltså är sökandens motpart. Stadgandet överensstämmer med 5 kap. 11 § ExL och ersätter 11 kap. 54 § VL. Motiven till ExL:s stadgande, som också blir tillämpliga för vattenmålens del, återfinns i prop. 1972:109 s. 295 f.

23 §

Paragrafen, som överensstämmer med 5 kap. 12 § första stycket ExL och som ersätter 11 kap. 38–40 §§ VL, innehåller bestämmelser om domstolens processledande verksamhet under förberedelsen.

Enligt stadgandet skall domstolen under förberedelsen verka för att utredningen i målet får den inriktning och omfattning som är lämplig med hänsyn till målets beskaffenhet. Domstolen skall också försöka se till att onödig utredning inte förebringas i målet.

Förberedelsen kan, som framgår av 24 § första stycket, vara både skriftlig och muntlig. Enligt motiven till ExL (prop. 1972:109 s. 245) bör handläggningen efter en inledande skriftväxling på ett så tidigt stadium som möjligt övergå i muntlig förberedelse, eftersom domstolens möjligheter att utöva materiell processledning därvid är avsevärt gynnsammare. Denna rekommendation kan dock för vattenmålens del i vissa fall vara svår att följa, eftersom i vattenmål en relativt långvarig skriftväxling erfarenhetsmässigt brukar föregå den muntliga handläggningen. Med den föreslagna utformningen av lagen ligger det dock i domstolens hand att bestämma om och när förberedelsen skall vara skriftlig eller muntlig.

Förebilden till paragrafen, 5 kap. 12 § ExL, innehåller också en bestämmelse om att domstolen normalt, så snart det kan ske, under förberedelsen skall meddela s. k. utredningsbeslut. Någon direkt motsvarighet till ett sådant beslut förekommer inte i gällande VL, och det är också en nyhet i ExL.

Det kan därför vara anledning att något uppehålla sig vid frågan om det är erforderligt att införa ett dylikt institut i VL-förslaget.

Enligt uttalanden i motiven till ExL (prop. 1972:109 s. 242 f.) är det av stort värde för målets fortsatta handläggning att domstolen ger besked om sin syn på vilket utredningsarbete som bör utföras och att detta besked lämnas så snart en inledande diskussion med parterna om deras ståndpunkter i utredningsfrågor, t. ex. rörande olika värderingsmetoder, har avslutats. För att beskedet skall kunna få rättsverkningar bör det ges formen av ett uttryckligt beslut (utredningsbeslut). Det bör även i enkla mål vara regel att utredningsbeslut meddelas. Endast i fall då det är uppenbart obehövligt med ett formligt utredningsbeslut bör domstolen kunna underlåta det.

För vattenmålens del kommer det i många fall att erfordras särskilda ekonomiska eller tekniska utredningar för bedömningen av ersättningsfrågor och frågor om lämpliga skadeförebyggande åtgärder. I likhet med vad som f. n. gäller måste verkställandet av sådana utredningar i första hand ankomma på sökanden, som ju har tagit initiativet till företaget och som normalt har bättre utredningsresurser än sakägarna. Sakägarna bör naturligtvis å andra sidan inte betagas rätten att förebringa erforderlig utredning till bemötande av sökandens utredning.

Det bör givetvis åligga domstolen att bestämma om inriktningen och omfattningen av utredningen i målet. Detta bör ske genom en aktiv materiell processledning från domstolens sida. För vattenmålens del kan man emellertid med fog ifrågasätta om det föreligger något behov av ett särskilt utredningsbslut.

Det skulle många gånger vara svårt för domstolen att på ett tidigt stadium av förberedelsen i ett vattenmål genom ett utredningsbeslut dra upp riktlinjerna på ett klart och riktigt sätt, och parterna skulle också genom ett sådant beslut kunna bli låsta på ett olämpligt sätt (jfr prop. 1972:109 s. 241).

Möjligheter föreligger enligt 35 kap. 7 § RB att avvisa onödig bevisning. Detta bör, i förening med reglerna i 18 kap. 6 och 8 §§ om rättegångskostnadsansvaret vid försumlig processföring, som enligt 22 kap. 7 § VL-förslaget kommer att bli tillämpliga på rättegången i vattenmål, utgöra ett tillräckligt korrektiv mot onödig utredning i vattenmål.

Vattenlagsutredningen har på grund av det anförda stannat för att för VL-förslagets del inte föreslå någon motsvarighet till ExL:s utredningsbeslut.

24 §

Enligt 11 kap. 40, 79 och 92 §§ VL skall förberedelsen i vattenmål vara skriftlig. Om det för målets förberedande är lämpligt kan dock förordnas om muntlig förberedelse inför vattenrättsdomaren i målet eller del därav.

Det lämpligaste är enligt vattenlagsutredningens mening att VL:s nuvarande system behålls. Detta fordrar emellertid särbestämmelser också i VL-förslaget, eftersom enligt 2 § FDL annars RB:s regler om förberedelse i tvistemål skulle bli tillämpliga. Enligt huvudregeln i 42 kap. 9 § RB skall nämligen förberedelsen i tvistemål vara muntlig.

I paragrafens första stycke har därför stadgats att förberedelsen i ansökningsmål kan vara skriftlig eller muntlig.

I andra och tredje styckena har, med vissa redaktionella ändringar, intagits en motsvarighet till VL:s nuvarande bestämmelser om muntlig förberedelse i ansökningsmål. Då vattenmålen huvudsakligen är av indispositiv karaktär, bör reglerna i 42 kap. 18 § RB om måls avgörande under förberedelsen inte bli tillämpliga på sådana mål. De särbestämmelser som enligt nuvarande VL gäller angående vad som får behandlas vid förberedelsen och om verkan av parts medgivande eller utevaro från förberedelsen har därför intagits oförändrade i paragrafen.

Enligt 7 § expropriationskungörelsen (1972:727) skall teknisk ledamot närvara vid muntlig förberedelse i expropriationsmål, om fastighetsdomstolen finner att det behövs. Motsvarande bestämmelse bör i administrativ ordning utfärdas beträffande muntlig förberedelse i vattenmål.

25 §

Vattendomstol har f. n. möjlighet enligt 11 kap. 45 § 1 mom. VL att förordna om utredning genom särskild sakkunnig. Vid sidan av bestämmelserna i 40 kap. RB om sakkunnig bör denna möjlighet finnas även i VL-förslaget. Ett stadgande om utredning genom sådan sakkunnig har intagits i första stycket av denna paragraf.

I andra stycket har meddelats en särskild föreskrift om förordnande av fiskesakkunnig som tidigare förordnats som sakkunnig av tillståndsmyndighet enligt 15 kap. 6 §.

En eller flera ledamöter av domstolen kan också förordnas att verkställa undersökning på platsen, om det behövs för utredning i särskild fråga. Detta framgår direkt av 9 § FDL, som ersätter 11 kap. 45 § 2 mom. VL. Något behov föreligger däremot inte för vattenmålens del av en sådan tilläggsbestämmelse rörande undersökning på platsen som stadgas i 5 kap. 13 § ExL om att undersökning enligt 9 § FDL alltid skall verkställas, om det inte måste antagas att sådan undersökning saknar betydelse.

26 §

Paragrafen, som motsvarar 11 kap. 50 § andra stycket VL, reglerar förfarandet vid kallelse till huvudförhandling.

27 §

I 10 och 11 §§ FDL regleras förfarandet vid huvudförhandling i fastighetsdomstol. Några särskilda regler om huvudförhandling behövs därför inte, utan FDL:s bestämmelser kan ersätta 11 kap. 50 § första stycket, 55 § första stycket och 57 § fjärde stycket VL.

Emellertid bör nya VL ha en motsvarighet till 11 kap. 55 § andra stycket VL och 5 kap. 14 § ExL att parts utevaro från huvudförhandlingen inte utgör hinder för målets handläggning och avgörande. Ett sådant stadgande har därför intagits i denna paragraf. Dessutom stadgas att föreläggande vid vite om personlig inställelse skall ske genom delgivning.

28 §

Paragrafen innehåller regler om återkallelse av ansökan om skadereglering och motsvarar i huvudsak 5 kap. 15 § ExL. Undantaget i första stycket andra meningen i sistnämnda stadgande för fall av kvalificerat förhandstillträde har emellertid inte intagits i paragrafen, eftersom VL-förslaget inte har någon motsvarighet till detta institut.

29 §

Denna paragraf motsvarar helt 5 kap. 16 § ExL och innehåller regler om skyldighet för sökanden att ersätta skador som uppkommit för sakägare genom att ett vattenföretag, vartill tillstånd sökts, inte kommer att utföras på grund av målets avskrivning efter återkallelse eller vägrat tillstånd till vattenföretaget.

30 §

Enligt 15 kap. 8 § fjärde stycket får tillstånd till vattenföretag normalt inte tas i anspråk, förrän fastighetsdomstolen meddelat besked huruvida och på vilka villkor detta får ske.

I nu förevarande paragraf stadgas i första styckets första mening att fastighetsdomstolen skall bestämma den tidpunkt då tillståndet till vattenföretaget helt eller delvis tidigast får tagas i anspråk och de villkor som därvid skall gälla. Genom bestämmelsen ges domstolen bl. a. möjlighet att medge ianspråktagande av tillstånd till ett från det övriga företaget avgränsat delföretag som i ersättningshänseende kan behandlas särskilt.

Som grundläggande förutsättning för fastighetsdomstolens medgivande att ta tillståndet i anspråk skall enligt andra meningen i första stycket gälla att det av vederbörande tillståndsmyndighet meddelade tillståndsbeslutet har vunnit laga kraft. Först när ett lagakraftägande tillståndsbeslut föreligger, är det i princip avgjort att vattenföretaget, varigenom annans egendom tas i anspråk eller skadas, får utföras. Genom beslutet skapas förutsättningarna för fastighetsdomstolens bedömning av frågor om ersättning och skadeförebyggande åtgärder.

Är det fråga om att ta i anspråk tillståndet till viss del, krävs att tillståndsbeslutet har vunnit laga kraft i den delen. Det måste stå klart att tillståndsbeslutet rörande ifrågavarande del inte berörs av en fullföljd talan mot tillståndsbeslutet i annan del.

Som ytterligare förutsättning för fastighetsdomstolens medgivande till ianspråktagande av tillståndet gäller enligt andra meningen i första stycket i princip att skaderegleringen i aktuell del är avslutad för domstolens del. Denna förutsättning gäller emellertid inte i fall då förhandsmedgivande lämnats eller uppskovsbeslut meddelats enligt 32 eller 33 §. En erinran härom har intagits i stadgandet.

I andra stycket har föreskrivits att fastighetsdomstolen vid bestämmandet av den tidpunkt då tillståndet får tagas i anspråk skall tillse att fastighetsägare och annan vars rätt berörs får skäligt rådrum (jfr 5 kap. 18 § första stycket andra meningen ExL).

31 §

Paragrafen utgör en motsvarighet till 11 kap. 67 § första och andra styckena VL och ger fastighetsdomstolen möjlighet att meddela s. k. interimistiskt förordnande.

Enligt första stycket får domstolen förordna att medgivande enligt 30 § får utnyttjas utan hinder av att domstolens beslut därom icke har vunnit laga kraft. Som villkor för utnyttjandet skall gälla att sökanden ställer säkerhet för den ersättning som kan komma att utgå, om domstolens dom ändras. Genom stadgandet undanröjs riskerna för att genomförandet av angelägna vattenföretag skall fördröjas genom sakligt omotiverade överklaganden.

Bestämmelsen i andra stycket avser interimistiskt förordnande om verkställighet i fall då, efter tillstånd till ett redan utfört vattenföretag, beslut meddelas om skyldighet för företagaren att förebygga eller avhjälpa skada eller olägenhet eller att utge ersättning därför. Genom bestämmelsen befrias sakägare från den eljest föreliggande skyldigheten att ställa säkerhet för skada genom verkställigheten (jfr prop. 1952:52 s. 69 f.).

32 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse om s. k. förhandsmedgivande.

En grundläggande princip i gällande VL är att åtgärd i vatten som skadar annan inte får utföras innan föreskriven engångsersättning har betalts. Denna princip gäller även i det fallet att företagaren med stöd av 11 kap. 67 § första stycket VL har bemyndigats att ta ett tillstånd i anspråk, fastän tillståndsbeslutet ännu inte har vunnit laga kraft. Vill han utnyttja ett sådant bemyndigande, måste han först betala fastställd ersättning för de skador som uppkommer genom åtgärden.

Med hänsyn till de skadelidandes trygghet måste enligt utredningens mening angivna princip vidmakthållas i VL-förslaget.

Emellertid kan skaderegleringen i vattenmål erfarenhetsmässigt dra ut mycket långt på tiden. Anledningarna härtill kan vara flera. Så kan vissa skador, t. ex. på fisket, vara av svårbedömbar art. Vidare kan stora vattenföretag medföra en mängd olikartade skador som kan fordra tidsödande utredningar och rent handläggningstekniskt kräva lång tid för domstolen.

I 33 § föreslår utredningen en möjlighet för fastighetsdomstolen att meddela uppskov med svårbedömda frågor. Därigenom kan företagaren utan hinder av att ersättningsfrågorna i uppskjutna delar inte slutligt avgjorts få möjlighet att ta i anspråk ett meddelat tillstånd till vattenföretag.

Företagaren kan dock även i andra fall som inte omfattas av uppskovsmöjligheten ha ett starkt intresse av att snabbt ta tillståndet i anspråk. Huvudprincipen i 30 § skulle då medföra att han måste avvakta att skaderegleringen avslutats även beträffande obetydliga ersättningsfrågor, vilket skulle kunna fördröja genomförandet av ett mycket angeläget vattenföretag.

Enligt ExL gäller också som huvudprincip att expropriationsersättningen skall vara slutligt bestämd och erlagd innan egendomen får tas i anspråk av den exproprierande. Det har emellertid ansetts att den exproprierande ibland kan ha ett så starkt intresse av att snabbt ta egendomen i besittning att

tillträde bör få ske innan ersättningsfrågorna avgjorts och förvärvet fullbordats i normal ordning. Med anledning därav har i ExL (5 kap. 17 § och följande paragrafer) tagits in regler om förhandstillträde. Det finns två olika former av sådant tillträde, nämligen enkelt och kvalificerat förhandstillträde.

Genom medgivande till enkelt förhandstillträde får den exproprierande rätt att tillträda den egendom som medgivandet avser utan hinder av att målet inte avgjorts genom lagakraftägande dom. Kvalificerat förhandstillträde innebär att den egendom som avses med tillträdesbeslutet övergår till den exproprierande med samma rätt som om expropriationen hade fullbordats. Medgivande till förhandstillträde behöver inte omfatta hela expropriationsobjektet, utan det kan anpassas efter vad som är lämpligt i varje särskilt fall.

Vattenlagsutredningen har ansett det vara erforderligt med en viss motsvarighet i nya VL till ExL:s regler om förhandstillträde. Utredningen har därför efter mönster av ExL:s regler om förhandstillträde velat ge fastighetsdomstolen en möjlighet att lämna s. k. förhandsmedgivande. Benämningen förhandsmedgivande har utredningen ansett vara mera adekvat än ExL:s uttryck förhandstillträde, eftersom det för vattenföretagens del huvudsakligen är fråga om rätt att utnyttja ett tillstånd att vidtaga åtgärder till skada för annan. Rätten att på annat sätt vinna tillträde till annans fastighet behöver inte alltid vara förknippad med tillståndsbeslutet. Även i övrigt måste på grund av vatten- och expropriationsmålens olika natur vissa skillnader föreligga beträffande ExL:s och VL-förslagets regler i nu angivna hänseenden.

Förevarande paragraf innehåller den grundläggande regeln om förhandsmedgivande. Enligt paragrafen får fastighetsdomstolen under vissa förutsättningar medge att tillstånd till vattenföretag helt eller delvis får utnyttjas och annans egendom tagas i anspråk utan hinder av bestämmelsen i 30 § om att skaderegleringen i målet skall vara avslutad. Sådant medgivande kallas förhandsmedgivande.

Huvudförutsättningen enligt 30 § gäller även för förhandsmedgivande, nämligen att tillståndsbeslutet skall ha vunnit laga kraft i ifrågavarande del.

Vid prövningen av frågor om förhandsmedgivande måste det ske en avvägning mellan å ena sidan sökandens behov av att snabbt få utföra företaget och å andra sidan sakägarnas intresse av att företaget inte utförs innan ersättningsfrågorna definitivt avgjorts. I ExL har som villkor för förhandstillträde angivits att detta skall vara av "väsentlig betydelse" för den exproprierande vilken formulering ersatt den tidigare formuleringen av "synnerlig vikt". Den ändrade formuleringen ansågs på ett mer adekvat sätt anknyta till den praxis som domstolarna tillämpade i frågor om förhandstillträde (prop. 1972:109). I nu förevarande stadgande har också angivits att förhandsmedgivandet skall vara av väsentlig betydelse för sökanden. En särskild situation då förhandsmedgivande bör kunna komma i fråga har också angivits i lagtexten, nämligen brådskande åtgärd för att förebygga eller avhjälpa skada.

Enligt stadgandet kan förhandsmedgivandet avse hela tillståndet eller del därav. Sålunda kan en sökande genom ett dylikt medgivande tillåtas att

uppföra en damm och att utföra andra byggnadsarbeten, medan medgivande att ta upp dämning kan lämnas vid en senare tidpunkt.

Som ytterligare förutsättning för förhandsmedgivande skall enligt 34 och 35 §§ normalt föreskrivas skyldighet för sökanden att utge förskott m. m. samt att ställa säkerhet för den slutliga ersättningen.

Enligt vad som uttryckligen sägs i stadgandet skall fråga om förhandsmedgivande avgöras genom dom, vilket också gäller beträffande kvalificerat förhandstillträde enligt ExL. Till skillnad mot vad som gäller enligt sistnämnda lag (5 kap. 21 § första stycket andra punkten) krävs för förhandsmedgivande enligt VL-förslaget att huvudförhandling har hållits.

Även i fall som omfattas av nu förevarande paragraf får fastighetsdomstolen meddela interimistiskt förordnande enligt 31 §.

33 §

Paragrafen motsvarar 11 kap. 66 § 2 mom. första stycket VL och ger fastighetsdomstolen möjlighet att meddela beslut om uppskov med frågor om ersättning eller skadeförebyggande åtgärder i avbidan på erfarenhetens rön.

Uppskovsmöjligheten kan i första hand tillämpas, då tillståndsmyndigheten meddelat uppskovsbeslut enligt 15 kap. 10 § i fråga om vilka villkor som bör gälla i visst avseende. Även i andra svårbedömda fall kan den utnyttjas. Utredningen vill dock betona att uppskov bör komma i fråga endast i undantagsfall. I första hand bör den utvägen prövas att med tillämpning av 35 kap. 5 § RB uppskatta skadan till skäligt belopp utan någon mer ingående undersökning av olika delskador (jfr SOU 1972:14 s. 89 och prop. 1974:83 s. 163).

I andra stycket erinras om att uppskjuten fråga skall avgöras så snart det kan ske (jfr 15 kap. 10 § VL-förslaget och 21 § ML).

34 §

I paragrafen, som motsvarar 11 kap. 66 § 2 mom. andra stycket VL och i viss mån även 5 kap. 17 § andra stycket ExL, meddelas bestämmelser om skyldighet för sökanden att vid mera kännbar skada o. d. vidta provisoriska skadeförebyggande åtgärder eller utge förskott på skadeersättning. Stadgandet avser såväl fall där förhandsmedgivande lämnats som fall där uppskovsbeslut meddelats.

35 §

Paragrafen motsvarar 11 kap. 66 § 2 mom. fjärde stycket VL och 5 kap. 17 § tredje stycket ExL. Däri stadgas skyldighet för sökanden att ställa säkerhet för slutlig ersättning vid utnyttjande av förhandsmedgivande eller efter uppskovsbeslut.

36 §

I likhet med vad utredningen föreslagit i 10 kap. 19 § fjärde stycket i fråga om anspråk för oförutsedd skada har utredningen i denna paragraf intagit en bestämmelse om att den föreslagna preskriptionslagens bestämmelser inte gäller beträffande ersättningsanspråk som omfattas av förhandsmedgivande eller uppskovsbeslut (jfr prop. 1976/77:5 med förslag till preskriptionslag m. m.). Detta överensstämmer med ett av riksdagen framfört önskemål (se 3 LU 1963:31 och 1966:32 samt rskr 1966:147). Undantaget från preskriptionsbestämmelserna avser anspråk i samband med den slutliga skaderegleringen på ersättning som inte utgått såsom förskott.

37 §

Paragrafen motsvarar 11 kap. 60 § första stycket VL. Enligt stadgandet skall fastighetsdomstolen, om den vid förhandling i målet finner anledning till antagande att företag eller åtgärd som avses i målet har vidsträcktare verkningar än som uppgivits i ansökningen, bereda tillständesvarande parter tillfälle att yttra sig däröver. Om antagandet finnes grundat, skall domstolen, även om särskilt yrkande inte framställs, ålägga sökanden att betala därav föranledd ökad ersättning.

Bestämmelsen har som nämnts endast avseende på det fallet att verkningarna beträffande i kungörelse angiven fastighet har vidsträcktare verkningar än som angivits i ansökningen. Har berörd fastighet över huvud taget inte angetts i kungörelsen, blir 21 § i stället tillämplig. I sistnämnda fall måste den berörda sakägaren särskilt underrättas, vilket kan föranleda uppskov med förhandlingen.

38 §

I paragrafen ges bestämmelser om ersättningsberäkningen.

I första stycket har tagits upp huvudregeln att ersättning inte får bestämmas till lägre belopp än vad sökanden erbjudit i målet men inte heller till högre belopp än vad den ersättningsberättigade har begärt. Bestämmelsen motsvarar väsentligen 11 kap. 60 § tredje stycket sista meningen och femte stycket VL samt 5 kap. 25 § första stycket och 26 § första stycket ExL.

Paragrafens andra stycke, som helt motsvarar 11 kap. 60 § tredje stycket VL, uttrycker den s. k. likformighetsprincipen beträffande skadeersättning.

Tredje stycket motsvarar 11 kap. 60 § femte stycket VL och 5 kap. 25 § andra stycket ExL. Där stadgas att domstolen skall företa viss oskadlighetsprövning till skydd för borgenärer med panträtt i skadad eller ianspråktagen fastighet.

Paragrafens fjärde stycke, som motsvarar 11 kap. 60 § fjärde stycket VL i dess lydelse före den 1 juli 1974, stadgar att ersättning m. m. skall bestämmas i enlighet med vad sökanden och sakägare kan ha överenskommit. Stadgandet ersätter, i förening med 19 kap. 19 § VL-förslaget, den oskadlighetsprövning som skall ske till förmån för panträttshavare enligt 11 kap. 60 § sjätte och sjunde styckena VL (jfr 5 kap. 25 § tredje stycket ExL).

Borgenär med panträtt i fastighet som skadas eller tas i anspråk för

vattenföretag är enligt nuvarande regler inte sakägare i vattenmål. Han kan således inte uppträda som part i vattenmålet och på det sättet ta till vara sina intressen. Gällande VL innehåller emellertid flera bestämmelser som syftar till att skydda borgenärens intressen på annat sätt.

Enligt 11 kap. 60 § fjärde stycket VL i dess lydelse före den 1 juli 1974 fick i de fall särskild uppgörelse träffats mellan sökanden och sakägaren ersättning i vattenmål av vattendomstolen inte bestämmas annorlunda än vad som blivit avtalat. Enligt 9 kap. 73 § ägde i sådana fall borgenär, som hade panträtt i berörd fast egendom och som menade att löseskilling eller ersättning blivit för lågt beräknad, rätt att inom viss tid påkalla ny värdering. Denna möjlighet förelåg också i fall då beloppet av annan anledning inte hade blivit prövat av vattendomstolen.

Motsvarande regler till skydd för panträttshavare finns nu i 34 § andra stycket NVL, 35 § andra stycket ML och 68 § första stycket VägL. Bestämmelserna gäller dock endast beträffande ersättning för skada och intrång men däremot inte i fråga om inlösen.

Enligt 1917 års expropriationslag var emellertid skyddet för panträttshavarna större, genom att domstolen ålades en längre gående officialprövningsskyldighet (59 §).

En lösning i expropriationslagstiftningen till skydd för panträttshavarna som liknade VL:s föreslogs på sin tid i en inom justitiedepartementet upprättad promemoria (Ds Ju 1971:23) med förslag till ändringar i expropriationsförfarandet m. m. Härigenom skulle man underlätta möjligheterna att träffa överenskommelser och undvika tidsödande och kostsamma processer. Vattenlagsutredningen föreslog i delbetänkandet (SOU 1972:14) angående ersättningar, avgifter m. m. att en sådan reglering också skulle behållas i VL.

Medan expropriationsförslaget föranledde erinringar från främst kreditinstitutioner, synes vattenlagsutredningens förslag i detta avseende ha lämnats utan erinran av remissinstanserna (se prop. 1972:83 s. 86 med förslag till lag om ändring i vattenlagen m. m.).

I prop. 1972:109 med förslag till expropriationslag m. m. stannade man för en annan lösning i ExL till skydd för panträttshavare (se 5 kap. 25 § andra och tredje styckena). Denna reglering kom också att utgöra förebild för en ny reglering av frågan i VL fr. o. m. den 1 juli 1974 (se prop. 1974:83). Besväras fastighet av beviljad eller sökt inteckning, får löseskilling och intrångsersättning i vattenmål, ovasett yrkande enligt 11 kap. 60 § femte stycket VL, inte sättas lägre än som föranleds av ersättningsbestämmelserna i 9 kap., om det inte är väsentligen utan betydelse för borgenärernas rätt. Är parterna överens om storleken av löseskilling eller intrångsersättning, får vattendomstolen enligt sjätte stycket samma paragraf meddela dom i enlighet därmed, om medgivande lämnats av bl. a. samtliga borgenärer som har panträtt i fastigheten. Medgivande erfordras inte av den för vars rätt domstolens avgörande är väsentligen utan betydelse. Förebild till denna oskadlighetsprövning enligt ExL och VL har varit 5 kap. 16 § FBL.

Mot den nya ordningen i VL till skydd för panträttshavare har enligt vad utredningen erfarit från vissa håll riktats kritik. Sålunda har från Svenska kraftverksföreningen anförts att kravet på medgivande från panträttshavare i stort sett gör det omöjligt att träffa överenskommelser i vattenmål. Fast-

ställelseproceduren innebär ett så kostsamt och tidskrävande arbete att det ofta inte är värt att träffa överenskommelser. Samtidigt är det av vikt för sökanden att de avtal som träffas får en sakrättslig verkan genom fastställelse av domstolen eller genom dom i enlighet med avtalen. Även från vattendomstolshåll har anförts att det nya systemet är mycket tungrott.

Vattenlagsutredningen har till förnyat övervägande tagit upp frågan huruvida de fördelar som det nya systemet medför för panträttshavarna väger över antydda olägenheter. Skaderegleringen i vattenmål kan beröra över tusentalet sakägare. Vinsten för sökanden och domstol med överenskommelser om ersättningar torde bli ringa eller ingen alls om man blir tvungen att för säkerhets skull förete gravationsbevis rörande fastigheterna och medgivanden från samtliga panträttshavare m. fl. Följden kan bli att sökandena underlåter att försöka träffa överenskommelser och i stället överlåter alla förekommande ersättningsfrågor till domstolens avgörande. Från sökandenas och inte minst från processekonomisk synpunkt är detta olämpligt.

Vattenlagsutredningen har vid kontakter med företrädare för Svenska bankföreningen och sökandeparter i vattenmål erfarit att några större olägenheter inte varit förenade med VL:s gamla system till skydd för panträttshavare. Utredningen har därför ansett att man bör återgå till detta med möjlighet för panträttshavare att väcka talan i efterhand, kompletterad med den nyinförda oskadlighetsprövningen enligt 11 kap. 60 § femte stycket VL, vartill en motsvarighet föreslagits i förevarande paragrafs tredje stycke. I paragrafens fjärde stycke ges därför en regel härom. I stadgandet sägs också att motsvarande skall gälla i fråga om överenskommelse om att ersättning skall utgå på annat sätt än i pengar eller om att skadeförebyggande åtgärd skall utföras. Stadgandet kompletteras av 19 kap. 19 § VL-förslaget som ger möjlighet för skadelidande borgenär att i efterhand begära ersättning för eventuell förlust.

39 §

Paragrafen motsvarar 5 kap. 24 § ExL och innehåller vissa värderingsregler för det fall att fastigheten besväras av särskild rätt.

40 §

Enligt paragrafen, som delvis motsvarar 5 kap. 26 § andra stycket ExL, får den slutliga ersättningen inte bestämmas till lägre belopp än det eller de förskott som bestämts. Något behov av en motsvarighet till undantagsregeln i ExL i fall av förskott vid förhandstillträde finns enligt utredningens mening inte för VL-förslagets del.

41 §

Fastighetsdomstolens beslut om inlösen av fastighetsdel har inverkan på fastighetsbildningen. I paragrafen stadgas för sådana fall, efter mönster av 10 kap. 25 § andra stycket och 11 kap. 44 § VL, att fastighetsdomstolen skall före beslutet om inlösen ha tillgång till karta och beskrivning rörande fastighetsdelen och att gränser skall ha märkts ut i den ordning som gäller för

fastighetsbildning. Det ankommer på sökanden att ta initiativet i dessa avseenden (jfr 5 kap. 10 § ExL). Stadgandet omfattar även den situationen att målet avser ersättning för strömfall, som utgör fastighetsdel och som avstås med äganderätt enligt 2 kap. 4 §.

Någon särskild föreskrift efter mönster av 8 kap. 7 § första stycket FBL om särskild delgivning med sakägare m. m. när fråga om inlösen uppkommer har utredningen ansett obehövlig för VL-förslagets del. Förslagets regler om kungörande av ansökningen om skadereglering och särskild underrättelse till sakägare bör utgöra tillräckliga garantier för att kravet på sakägares och panträttshavares rättssäkerhet tillgodoses.

42 §

Paragrafen saknar motsvarighet i gällande VL.

Fastighetsdomstolen har att verkställa skaderegleringen i målet inom de ramar som tillståndsmyndigheten angivit i tillståndsbeslutet. Tillståndsmyndigheten kan emellertid, sedan myndigheten angivit riktlinjerna, enligt 15 kap. 8 § tredje stycket överlämna åt domstolen att närmare besluta i vissa frågor, bl. a. rörande det område som får tas i anspråk för företaget, bestämmelser om besiktning, kontroll och tillsyn, tappningsbestämmelser samt i fråga om strömfalls- eller vattentäktsfastighet.

I nu angivna fall kan det under skaderegleringen komma fram omständigheter som medför att den lämpligaste lösningen av frågor som överlämnats till fastighetsdomstolen att avgöra inte ryms inom ramen för de av tillståndsmyndigheten uppdragna riktlinjerna. Därför har i paragrafen öppnats en möjlighet för domstolen att, om avvikelsen är väsentlig, inhämta tillståndsmyndighetens medgivande till sådan avvikelse (jfr 15 kap. 21 §).

Fall där ifrågasatta avvikelser särskilt kan förekomma gäller skadeförebyggande åtgärder. Sådana åtgärder kan vara oförenliga med villkor i tillståndsbeslut. För sådana fall har i paragrafens andra stycke därför stadgats en motsvarande möjlighet för domstolen att inhämta tillståndsmyndighetens tillstånd till avvikelsen.

43 §

Då skaderegleringen i vattenmål erfarenhetsmässigt kan vara mycket omfattande och innehålla många svårbedömda frågor, stadgas i denna paragraf en motsvarighet till 11 kap. 57 § första stycket VL om att dom i vattenmål skall, om inte synnerligt hinder möter, meddelas inom två månader efter det huvudförhandlingen avslutats (jfr 17 kap. 9 § andra stycket RB).

Skyldigheten enligt 17 kap. 9 § sjunde stycket RB att underrätta part om domens innehåll bör anses vara fullgjord genom att ett exemplar av domen hålls tillgänglig hos aktförvararen (jfr 2 § första stycket förordningen (1976:823) om skyldighet för domstol att underrätta part om dom i tvistemål m. m.).

44 §

Enligt paragrafen, som motsvarar 11 kap. 58 § första stycket VL och 5 kap. 28 § ExL, skall fastighetsdomstolens dom i ansökningsmål grundas på vad som förekommit vid syn eller annan förhandling inför fastighetsdomstolen och vad handlingarna innehåller i övrigt.

Förfarandet vid fastighetsdomstol i stämningsmål

45 §

Paragrafen innehåller vissa bestämmelser om förfarandet i stämningsmål som för vattenmålen erfordras utöver FDL:s och RB:s regler (jfr 11 kap. 81 § VL). Där stadgas att vissa regler i detta kapitel om förfarandet i ansökningsmål skall vara tillämpliga. Bortsett från stadgandet i 46 § om handläggningen av anspråk för oförutsedd skada torde för stämningsmålens del några särbestämmelser i övrigt inte erfordras i VL-förslaget.

De bestämmelser rörande förfarandet i ansökningsmål som blir tillämpliga beträffande stämningsmål är 22 § om vem stämningsansökan kan riktas mot, 23 och 24 §§ om domstolens processledning och förberedelse, 25 § om sakkunnigutredning, 31 § andra stycket om verkställighetsförordnande, 38 § tredje och fjärde styckena om oskadlighetsprövning m. m. samt 43 och 44 §§ om tid för doms meddelande och om doms innehåll.

46 §

Paragrafen, som motsvarar 11 kap. 68 § andra stycket första och andra punkterna VL, ger möjlighet för domstolen att efter vad som är lämpligt pröva anspråk på ersättning m. m. för oförutsedd skada antingen före eller efter utgången av den för väckande av sådant anspråk gällande tiden.

Anspråk för oförutsedd skada handläggs som stämningsmål. Med hänsyn till att domstolens aktiva materiella processledning enligt 23 § på grund av hänvisningen i 45 § också skall tillämpas i stämningsmål har utredningen inte ansett det vara erforderligt med någon särskild bevisbörderegel för sådana mål. I fråga om ersättning för rättegångskostnader föreslås dock en särreglering i 22 kap. 4 §.

Förfarandet vid fastighetsdomstol i besvärsmål

För rättegången vid fastighetsdomstol i ärenden som fullföljts dit bör, utöver vad som följer av FDL och RB, så långt möjligt gälla samma regler som för handläggningen där av andra vattenmål. Åtskilliga särregler måste emellertid finnas, eftersom domstolen är överinstans i förhållande till förrättningsmannen och prövningen kan omfatta både tillstånds-, ersättnings- och delaktighetsfrågor. Det förhållandet att förrättningsreglerna i viss mån anknyter till FBL gör även att denna lags regler om förfarandet vid fastighetsdomstol i väsentliga delar kan tas som förebild. Erforderliga bestämmelser har tagits upp i 47–56 §§.

47 §

Av paragrafen, som ersätter 11 kap. 31 § första stycket samt 86 § andra och tredje styckena VL och som utformats efter förebild av 16 kap. 1 § FBL, framgår att prövningen huruvida talan mot förrättningsmans beslut fullföljts på rätt sätt och inom rätt tid ankommer på fastighetsdomstolen. Har besvärsinlagan kommit förrättningsmannen till handa inom rätt tid men först därefter kommit in till fastighetsdomstolen, skall besvären likväl prövas. Domstolen, som givetvis också har att pröva andra hinder för målets upptagande, skall avvisa talan om hinder föreligger.

Domstolens första åtgärd med målet torde i allmänhet bestå i att fordra in förrättningsakten, vilket kan ske helt formlöst. Förrättningsmannen får härigenom också underrättelse om den fullföljda talan och någon särskild bestämmelse härom torde ej behövas.

48 §

Paragrafen, som helt överensstämmer med 16 kap. 2 § FBL, reglerar skyldigheten för klaganden att tillhandahålla behövliga avskrifter av besvärsinlagan och därvid fogade handlingar. Den ersätter 11 kap. 85 § fjärde stycket VL.

49 §

Denna paragraf reglerar domstolens skyldighet att kommunicera besvärsinlagan samt vidta andra förberedande åtgärder. Paragrafen har delvis utformats med 16 kap. 3 § FBL som förebild och ersätter 11 kap. 88 § samt 92 § andra stycket VL.

I paragrafens första stycke föreskrivs att fastighetsdomstolen, om det behövs, skall delge besvärshandlingarna med de sakägare och andra motparter som kan beröras av besvären och förelägga dem att inkomma med skriftlig förklaring. Så långt möjligt bör delgivningen ske genom s. k. ordinär delgivning enligt delgivningslagen (1970:428), men s. k. kungörelsedelgivning torde ibland behöva tillgripas. Inget hindrar att dessa förfaranden används samtidigt. I vissa fall kan det vara lämpligt att kommunicering sker enbart genom kungörelse på samma sätt som kan förekomma i ansökningsmål. Bestämmelsen i andra punkten ger möjlighet härtill. Kungörelse torde förutsätta att en större krets sakägare berörs. Utan särskild föreskrift torde det vara klart att fastighetsdomstolen skall sända ett exemplar av besvärshandlingarna till aktförvarare om sådan finns.

Enligt bestämmelsen i andra stycket får fastighetsdomstolen inhämta erforderliga yttranden från myndighet eller förordna sakkunnig att avge yttrande. Under förberedelsen kan också andra åtgärder behöva vidtagas, såsom hållande av särskilt sammanträde för hörande av parter, förrättningsman eller sakkunnig, undersökning genom försorg av teknisk ledamot m. m. Domstolen får i så fall förordna därom.

50 §

Paragrafen, som har sin förebild i 16 kap. 4 § FBL, ger regler om utsättande av huvudförhandling i besvärsmål. Att sådan förhandling i vissa fall kan undvaras framgår av 52 §. Enligt 10 § FDL skall huvudförhandling normalt hållas vid syn på stället, eller, om syn ej behövs, på plats som bestäms med hänsyn främst till att minsta möjliga kostnader uppstår.

51 §

I denna paragraf ges regler om kallelse till huvudförhandling och annan förhandling. Bestämmelserna, som är utformade efter mönster av 16 kap. 5 § FBL, ersätter 11 kap. 91 § första stycket VL.

Enligt första stycket skall parterna kallas. Med part avses sakägare och andra enskilda som fört talan vid förrättningen liksom företrädare för allmänt intresse, dvs. kammarkollegiet och kommunen, i den mån de berörs av den fullföljda talan. Kallelse behöver dock inte alltid utfärdas utan kan undvaras, om partens närvaro är utan betydelse för hans rätt eller eljest för målets avgörande.

Andra stycket öppnar möjlighet att kalla även företrädare för annan myndighet eller förrättningsmannen att tillhandagå med upplysningar. Dessa personer är alltså inte att betrakta som sakkunniga i den bemärkelse som avses i 49 § andra stycket.

Paragrafen avslutas med en bestämmelse om att kallelse skall delges. I allmänhet torde det kunna ske genom ordinär delgivning. Om den framstår som alltför omständlig eller otillräcklig, får kungörelsedelgivning tillgripas.

52 §

Denna paragraf reglerar frågan om besvärsmåls avgörande utan huvudförhandling.

Eftersom målet tidigare har handlagts och bedömts i en lägre instans, är behovet av huvudförhandling inte detsamma som i t. ex. ansökningsmål. På grund härav har, efter mönster från 11 kap. 105 § första stycket VL och 16 kap. 8 § FBL, föreskrivits att målet får avgöras utan huvudförhandling, när huvudförhandlingen kan antagas sakna betydelse för prövningen och således ett muntligt förfarande inte fyller någon funktion. Den som för talan i målet har dock rätt att påkalla huvudförhandling utom i jävs- och vissa ersättningsfrågor eller då talan är uppenbart ogrundad eller inte gäller själva saken. I dylika fall avgör domstolen ensam om huvudförhandling behövs. Nu berörda bestämmelser har tagits upp i första och andra styckena.

Tredje stycket innehåller en bestämmelse, motsvarande 50 kap. 22 § första stycket RB, om skyldighet för domstolen att bereda part tillfälle att slutföra sin talan, när målet skall avgöras utan huvudförhandling.

53 §

I paragrafen föreskrivs att domstolens avgörande i själva saken sker genom dom. Liksom domen i ansökningsmål skall den grundas på vad som

förekommit vid syn eller annan förhandling och på handlingarnas innehåll i övrigt. Detta följer av hänvisningen till 44 § i 56 §.

54 §

Denna paragraf, som utformats efter mönster av 16 kap. 11 § första och andra styckena FBL, reglerar frågan om domstolens möjligheter att ändra förrättningsmannens beslut.

Innebörden av stadgandet i första stycket är att fastighetsdomstolen inte till nackdel för någon får ändra förrättningsbeslut utan att vederbörande fått tillfälle att yttra sig. Bestämmelsens betydelse ligger främst däri att den blir vägledande för domstolen vid avgörande av frågan vilka som enligt 49 § första stycket skall delges besvären.

Genom bestämmelsen i andra stycket har fastighetsdomstolen givits möjlighet att i vissa fall gå utöver den fullföljda talan och ändra ett företagsbeslut även i delar som inte överklagats. Om på talan av någon som anfört besvär det överklagade företagsbeslutet i visst hänseende givits en faktisk utformning som står i uppenbar strid mot vad som gäller i övriga motsvarande delar, kan fastighetsdomstolen ingripa för att erforderlig överensstämmelse skall ernås. Vid bifall till ett yrkande i fastighetsdomstolen om utökning av ett dikningsföretag till ytterligare mark bör domstolen t. ex. utan särskilt yrkande kunna föreskriva ändringar som hänför sig till en helt annan del av berört område, exempelvis utvidgning av vissa sektioner i dikets nedströmsdel. Utredningen vill emellertid betona att den ifrågavarande regeln bör tillämpas restriktivt.

55 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om undanröjande av förrättning, delvis utformade efter förebild av 16 kap. 12 § FBL.

Enligt första stycket får fastighetsdomstolen, om den inte utan olägenhet kan rätta fel i förrättning, undanröja förrättningsmannens beslut i erforderlig omfattning och visa förrättningen åter till denne. Därvid får också ges föreskrifter för rättelse. Av allmänna rättsgrundsatser följer att förrättningen i sin helhet kan undanröjas utan återförvisning, t. ex. om domstolen finner att den rätteligen hade bort inställas.

Andra stycket behandlar regler om återkallelse och verkan därav. De utgör i viss mån en parallell till bestämmelserna i 16 kap. 18 § första stycket om återkallelse under pågående förrättning. Fullföljs talan mot ett företagsbeslut, kan den eller de som ansökt om förrättningen återkalla sin ansökan helt eller delvis och därigenom få förrättningen undanröjd i motsvarande mån. Detta förutsätter dock att övriga sakägare, som fört talan vid förrättningen och som själva kunnat påkalla den åtgärd som avses med återkallelsen, samtycker därtill.

56 §

I paragrafen ges vissa bestämmelser om fastighetsdomstolens handläggning av besvärsmål vilka överensstämmer med vad som gäller i ansöknings- och

stämningsmål. Det gäller bl. a. domstolens processledning, processmaterialet, parts utevaro och tidsfrist för meddelande av dom och doms innehåll.

Fullföljd av talan till Svea hovrätt och högsta domstolen

57 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fullföljd till Svea hovrätt, som är överinstans till fastighetsdomstol i vattenmål.

I första stycket har tidsfristerna i fråga om vadeanmälan, fullföljd av vad, anslutningsvad och besvär utsträckts i förhållande till RB:s regler, vilket överensstämmer med 11 kap. 99–102 §§ VL.

Bestämmelsen om rätt att fullfölja talan i hovrätten har uttryckligen begränsats till att gälla fall när annat inte är föreskrivet. Med detta förbehåll åsyftas vissa i 49 kap. RB och 55 § detta kapitel föreskrivna fullföljdsbegränsningar.

Enligt andra stycket får talan fullföljas av, förutom sökande och sakägare, även annan enskild part som alltså inte är att betrakta som sakägare. Här avses t. ex. panträttshavare som yrkar ersättning enligt 19 kap. 19 § eller sakkunnig som förordnats i tillståndsärendet eller vattenmålet i fråga om ersättningsanspråk avseende sakkunniguppdraget. Fullföljdsrätt skall vidare tillkomma kammarkollegiet och berörd kommun (jfr 15 kap. 26 § andra stycket och 16 kap. 32 § andra stycket).

58 §

Paragrafen, som har sin motsvarighet i 17 kap. 2 § FBL, innehåller en regel om förbud mot fullföljd mot vissa beslut av fastighetsdomstol, varigenom beslut vid förrättning överprövats. De frågor det här gäller är av så okomplicerad beskaffenhet och begränsad räckvidd att en prövning i två instanser måste anses tillräcklig från rättssäkerhetssynpunkt (jfr prop. 1969:128 s. B 926).

59 §

Paragrafen motsvarar 11 kap. 104 § VL och ger hovrätten möjlighet att utfärda kungörelse i de fall sökanden fullföljt talan.

60 §

I paragrafen, som motsvarar 11 kap. 105 § första–tredje styckena VL (jfr 5 kap. 29 § ExL), ges bestämmelser om när huvudförhandling kan underlåtas och när syn kan hållas.

61 §

I paragrafen anges vilka stadganden rörande rättegången vid fastighetsdomstol som skall vara tillämpliga i fråga om rättegången i hovrätten. I övrigt gäller RB:s och FDL:s regler.

62 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fullföljd till högsta domstolen och om rättegången där.

19 kap. Betalning av ersättning, tillträde m. m.

Till detta kapitel har med endast redaktionella ändringar förts över bestämmelserna i 9 kap. 11–25 och 27–29 §§ VL. Motiven till dessa stadganden återfinns i utredningens betänkande SOU 1972:14 och i prop. 1974:83.

Motsvarigheten till ersättningsregeln i 9 kap. 26 § VL har förts över till kostnadsbestämmelserna i VL-förslaget, se 22 kap. 1 § första stycket.

Till bestämmelserna har också i 19 § fogats en motsvarighet till 9 kap. 73 § VL i dess lydelse före den 1 juli 1974. Den överensstämmer med 9 kap. 26 § i utredningens förslag i SOU 1972:14. Paragrafen innehåller föreskrift om rätt för borgenär med panträtt i fastighet att påkalla prövning av ersättningsfråga m. m. Skälen till stadgandet framgår av specialmotiveringen till 18 kap. 38 §. Talan om ersättning skall väckas vid fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål, se 18 kap. 2 § punkt 13. Sådan talan skulle också tidigare väckas vid vattendomstol.

20 kap. Vattenföretags underhåll och handhavande

1 §

Paragrafen, som bl. a. motsvarar 2 kap. 33 § första stycket och 59 § första stycket VL, fastslår ägarens skyldighet att underhålla byggnad i vatten eller annan anläggning som ingår i vattenföretag så att skada för allmän och enskild rätt förebygges. Underhållsskyldigheten föreligger oavsett om tillstånd till anläggningen erhållits eller inte.

Enligt första styckets andra mening skall i fall som avses i 9 kap. 4 § underhållsskyldigheten åvila inte bara ägaren utan också den som berättigats använda annans anläggning i vatten. Ägaren och brukaren skall i sistnämnda fall gentemot tredje man svara solidariskt för underhållsskyldighetens fullgörande och för skadestånd i anledning av försummat underhåll. Hur ansvaret skall slutligt fördelas mellan dem får avgöras med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet, t. ex. omfattningen av användningen. Som anförts i specialmotiveringen till 9 kap. 4 § bör tillståndsmyndigheten vid medgivande av tillstånd att använda annans anläggning reglera det inbördes förhållandet mellan ägaren och brukaren i bl. a. nu angivna hänseenden.

I andra stycket erinras om möjligheten för annan än byggnadens ägare att överta ansvaret för anläggnings underhåll enligt 15 kap. 16 § och 17 kap. 4 §.

Försummelse av underhållet medför inget straffansvar enligt VL-förslaget. Detta överensstämmer med gällande rätt. Däremot kan länsstyrelsen enligt 23 kap. 4 § VL-förslaget antingen förordna om rättelse på den försumliges bekostnad eller vid vite tillhålla den försumlige att själv vidta rättelse. Den

som lider skada på grund av försummat underhåll har också rätt att vid domstol yrka skadestånd eller påkalla föreläggande för den ansvarige att fullgöra det försummade underhållet. Sådan talan skall, i motsats till vad som är fallet enligt 11 kap. 17 § punkt 28 VL, alltid räknas som vattenmål och skall alltså instämmas till fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål, se 18 kap. 2 § punkt 14 VL-förslaget.

2 §

Paragrafen innehåller en allmän aktsamhetsregel i fråga om handhavandet av sådant vattenföretag som avser bedrivande av viss verksamhet, varigenom inverkan sker på vattenförhållandena. Den motsvaras närmast av 2 kap. 29, 30 och 32 §§ och i viss mån även 55 § VL.

I 2 kap. 27–32 §§ VL ges föreskrifter rörande s. k. vattenhushållning vid en vattenbyggnad. Därmed avses den inverkan på vattenförhållandena som uppkommer inte till följd av själva byggnaden utan genom skötseln av dess rörliga delar (Gärde 2 kap. s. 271). I lagen beaktas särskilt de möjligheter som vid vattenbyggnader, främst dammbyggnader, finns att utöva inverkan dels på vattenståndet genom höjning eller sänkning av vattnet ovanför byggnaden, dels också på vattenföringen genom vattnets innehållande vid byggnaden.

I 2 kap. 27 och 28 §§ VL erinras om skyldigheten att iakttaga föreskrifter om vattenhushållningen som meddelats genom utsättande av vattenmärke eller på annat sätt. 29 § innehåller bestämmelser om vattenhushållningen i de fall särskilda föreskrifter saknas om både vattnets höjd och dess innehållande. 30 § innehåller ett stadgande för det fall att viss dämningshöjd är bestämd men särskild rättighet att innehålla vattnet inte föreligger. 31 § ger möjlighet i vissa fall att utverka ändrade eller nya bestämmelser om vattenhushållningen. 32 § innehåller ett generellt förbud mot skadegörande avtappning av vatten. 55 § slutligen stadgar skyldighet för grundvattentäktsägare att se till att grundvattenståndet inte sjunker under den höjd som angivits i tillstånd till täkten.

Beträffande vattenföretag vartill tillstånd meddelas enligt VL-förslaget skall enligt 15 kap. 8 § andra stycket punkterna 4 och 6 meddelas bestämmelser om bl. a. innehållande och tappning av vatten, dvs. vad gällande VL betecknar som vattenhushållning, ävensom om vattenmärken o. d. Efterlevnaden av sådana bestämmelser garanteras av föreskrifterna i 21 kap. om tillsyn och 23 kap. om ansvar och handräckning. Då 2 kap. 27 och 28 §§ VL endast erinrar om skyldigheten att följa meddelade bestämmelser, behövs inte någon uttrycklig motsvarighet till dessa stadganden i VL-förslaget. Detsamma gäller 2 kap. 55 § VL.

Frågan om en motsvarighet till 2 kap. 31 § VL har berörts i samband med diskussionen om tillståndsbesluts rättskraft. En motsvarighet till stadgandets första stycke återfinns i 15 kap. 19 § VL-förslaget.

Övriga av de berörda bestämmelserna i gällande VL om vattenhushållning har utredningen ansett böra i VL-förslaget ersättas av den generella aktsamhetsregeln i förevarande paragraf.

Enligt stadgandet skall man vid t. ex. vattenreglering, vattenöverledning och yt- eller grundvattentäkt handha företaget så att skada ej uppstår för

allmän eller enskild rätt. De grundsatser som kommit till uttryck i 2 kap 29, 30, 32 och 55 §§ VL om skydd för motstående intressen skall tillämpas. Innehållande och tappning av vatten med regleringsdamm skall sålunda ske så att skada såväl uppströms som nedströms dammen undvikes.

Bestämmelsen är i princip tillämplig såväl för det fall att särskilda föreskrifter enligt tillståndsbeslut gäller angående handhavandet som då sådana föreskrifter saknas. Fall av sistnämnt slag torde emellertid bli mycket sällsynta beträffande företag som tillkommer efter en ny VL:s ikraftträdande. I de fall åter då företaget tillkommit före ikraftträdandet av en ny VL och särskilt före ikraftträdandet av gällande VL, kan det vara vanligt att särskilda föreskrifter saknas. I sådana fall torde stadgandet äga sin största betydelse. En erinran om att stadgandet skall tillämpas i dylika fall har därför intagits i övergångsbestämmelserna till VL-förslaget (jfr 5 § VP).

Aktsamhetsregeln gäller enligt vad som uttryckligen stadgas, om inte särskild rätt att inverka på allmän eller enskild rätt föreligger. Detta innebär att föreskrifter i tillståndsbeslut enligt VL-förslaget kan medge rätt till innehållande och tappning av vatten som medför skada för motstående intressen. Håller sig företagaren inom ramen för meddelade bestämmelser, kan han inte ställas till ansvar enligt 23 kap. Till rättigheter som omfattas av stadgandet hänförs även sådana särskilda rättigheter som avses i 2 kap. 41 § VL, t. ex. en gammal dämningsrätt (jfr af Klintberg s. 145 och 173).

3 §

Paragrafen motsvarar 14 kap. 6 § fjärde stycket VL och möjliggör tillträde till annans fastighet för fullgörande av underhållsskyldigheten enligt 1 §. Tvist rörande ersättning för skada av sådant tillträde handläggs som stämningsmål, se 18 kap. 2 § punkt 15.

21 kap. Besiktning och tillsyn

1 §

I tillståndsbeslut eller företagsbeslut enligt VL-förslaget kan förordnas om besiktning av vattenföretag sedan detta utförts. I beslutet kan besiktningsman utses, men har så inte skett skall enligt förevarande paragraf, som motsvarar 13 kap. 1 § andra stycket VL, länsstyrelsen förordna sådan då tiden är inne.

Kostnad för besiktning betalas av företagets ägare med belopp som länsstyrelsen fastställer, se 22 kap. 12 §. Talan mot länsstyrelsens beslut föres hos kammarrätten genom besvär, se 24 kap. 4 §.

2–4 §§

Paragraferna, som saknar motsvarighet i gällande VL, innehåller, efter mönster av 38, 42 och 43 §§ ML, bestämmelser om länsstyrelsens tillsyn över vattenföretag och därtill hörande anläggningar. Tillsynsfrågorna har behandlats utförligt i den allmänna motiveringen (se avsnitt 3.7.1).

22 kap. Kostnadsbestämmelser

I detta kapitel har förts samman bestämmelser om ersättning för rättegångskostnader och andra kostnader som uppkommer i samband med myndighets och domstols prövning m. m. av vattenföretag (jfr avsnitt 3.5.2 under rubriken Sakägares rätt till ersättning för sina kostnader).

1 §

Paragrafen innehåller huvudregeln om sökandens ansvar för motparts kostnader i vattenärenden och vattenmål.

Enligt första stycket, som motsvarar 9 kap. 26 § och 11 kap. 65 § VL samt 7 kap. 1 § ExL, svarar sökanden för kostnaderna i ärende enligt 15 och 17 kap. om tillstånd till vattenföretag hos länsstyrelsen, koncessionsnämnden eller regeringen som första instans, i ansökningsmål vid fastighetsdomstolen och i ärende om ersättningens fördelning.

Utan att det uttryckligen angivits i lagtexten kan sakägares kostnader i samband med förberedelseförfarandet enligt 14 kap. VL-förslaget beträffande större vattenföretag, i den mån de är av betydelse för dennes talan i tillståndsfrågan eller i ansökningsmålet, också vara ersättningsgilla (se NJA 1960 s. 55).

I paragrafens andra stycke ges bestämmelser om kostnadsansvaret vid förrättning, som i sak överensstämmer med 10 kap. 79 och 80 §§ VL. Enligt en hänvisning i tredje stycket gäller dessa bestämmelser även kostnader som uppkommit, då förrättningsman enligt 15 kap. 7 § vidtagit vissa åtgärder i ärende som prövas av regeringen.

2 §

Paragrafen överensstämmer med 7 kap. 2 § ExL och reglerar sökandens kostnadsansvar i fall då ansökan om tillstånd till vattenföretag avslås eller sådan ansökan återkallas innan tillstånd beviljats. Återkallas ansökan om skadereglering och är tillståndet på grund därav förfallet (se 18 kap. 28 § andra stycket) gäller huvudregeln om sökandens kostnadsansvar i 1 § första stycket.

3 §

Paragrafen innehåller regler om kostnadsansvaret i ärenden om omprövning m. m. enligt 15 kap. 13–16 och 18–20 §§.

4 §

Paragrafen innehåller specialregler om rättegångskostnad i mål om oförutsedd skada m. m.

Första stycket innehåller, efter mönster av bl. a. 139 § BL, 36 § andra stycket NVL och 69 § första stycket VägL (se prop. 1972:111, bilaga 3 s. 529 och 538 f.), en särskild rättegångskostnadsregel rörande mål om anspråk för oförutsedd skada m. m. Enligt gällande VL skall sådana mål anhängiggöras

genom anmälan och huvudregeln om sökandens kostnadsansvar enligt 11 kap. 65 § skall gälla i sådana mål. Enligt VL-förslaget skall sådana mål i stället anhängiggöras genom stämning, se 18 kap. 2 § punkt 11. Förslaget i denna del grundar sig på praktiska överväganden och syftar naturligtvis inte till någon försämring för den skadelidande. Att mål om oförutsedd skada skall handläggas som stämningsmål skulle emellertid få den följden att de för stämningsmål i 18 kap. RB gällande reglerna om tappande parts kostnadsansvar skulle bli tillämpliga. En sådan ordning har emellertid utredningen ansett vara för sträng för den skadelidande. I förevarande stadgande har därför i stället stadgats att, om den som framställt anspråk på ersättning eller dylikt för oförutsedd skada haft skälig anledning att få sin talan prövad av fastighetsdomstolen, domstolen efter omständigheterna får förordna att vattenföretagets ägare skall ersätta honom hans rättegångskostnad eller att vardera parten skall bära sin kostnad.

Samma kostnadsregel har i paragrafen också stadgats i fråga om mål om ersättning för sakkunniguppdrag enligt 15 kap. 5 § fjärde stycket (jfr 18 kap. 2 § punkt 16).

I paragrafens andra stycke ges, efter mönster av 37 § andra stycket ML, en rättegångskostnadsregel för det fallet att enskild parts talan om borttagande av anläggning som ingår i vattenföretag ogillas på den grund att svaranden efter talans väckande sökt och fått tillstånd enligt VL-förslaget. I sådana fall kan efter omständigheterna förordnas att vardera parten skall bära sin kostnad eller att full eller jämkad ersättning skall tilläggas endera (jfr prop. 1969:28 s. 286 f. och 385).

5 §

Paragrafen, som i sak motsvarar 11 kap. 93 § VL och till viss del 16 kap. 14 § första och andra styckena FBL, innehåller regler om rättegångskostnad i besvärsmål vid fastighetsdomstolen.

Då VL-förslaget i motsats till FBL innehåller en regel om ersättning för sakägares kostnad vid förrättning (se 1 § andra stycket detta kapitel) och sakägare därigenom beretts möjlighet att föra bevisning i bl. a. inlösenfrågor vid förrättningen, har i förevarande stadgande inte tagits upp någon motsvarighet till 16 kap. 14 § första stycket andra meningen FBL om kostnadsansvaret i mål om inlösen (jfr prop. 1969:128 s. B 919 f.).

6 §

I paragrafen, som motsvarar 11 kap. 106 § fjärde stycket och 108 § VL samt 7 kap. 3 § ExL, har tagits upp bestämmelser om kostnadsansvaret i fullföljt ärende om tillstånd till vattenföretag och i fullföljt vattenmål.

7 §

I paragrafen görs undantag från kostnadsbestämmelserna i 1–6 §§ för det fall annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § RB. Sistnämnda paragrafer gäller formellt endast kostnaderna vid domstol. För övriga kostnader – i tillståndsärende, vid förrättning och vid fördelning av ersättning – görs undantag från

sökandens ersättningsskyldighet för det fall att annat följer vid en motsvarande tillämpning av dessa paragrafer. Som framhölls av föredragande statsrådet i prop. 1972:109 med förslag till expropriationslag (s. 321) bör angivna paragrafer eller grunderna för dessa tillämpas utan alltför stor restriktivitet. Såväl när det gäller tillståndsärende som förrättning och mål vid fastighetsdomstolen är det angeläget att se till att onödig utredning inte förebringas och skall behöva ersättas av sökanden (jfr 18 kap. 23 § VL-förslaget).

8 §

Paragrafen, vars första stycke har sin förebild i 7 kap. 4 § ExL, innehåller bestämmelser om var prövningen av kostnadsfrågor skall äga rum. Frågor om kostnader som inte prövas vid förrättning i första instans skall prövas av fastighetsdomstolen. Det gäller kostnad som uppkommit i såväl ärende vid administrativ tillståndsmyndighet som mål vid domstolen och ärende om ersättningens fördelning. I besvärsmål kan domstolen naturligtvis också pröva kostnader vid förrättning. Väcks fråga om ersättning inte i samband med anhängigt ansökningsändamål vid fastighetsdomstolen, får den som vill ha ersättning väcka särskild talan genom stämning, se 18 kap. 2 § punkt 16.

I paragrafens andra stycke har uttryckligen angivits att fastighetsdomstolen också prövar fråga om kostnad i fullföljt tillståndsärende.

9 §

I paragrafen, som motsvarar 11 kap. 66 § 4 mom. VL och 7 kap. 5 § ExL, har tagits upp bestämmelser om förskott på ersättning för rättegångskostnad.

10 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 10 kap. 30 § första stycket och 11 kap. 97 § VL och stadgar skyldighet för sökande, kärande och klagande i vissa fall att till prövningsmyndigheten eller domstol utge förskott på vissa kostnader för kungörelser m. m.

Kostnader för användande av särskild sammanträdeslokal skall stanna på statsverket, jfr 18 § FDL.

Frågan om vem som slutligt skall stå för de förskjutna kostnaderna avgörs enligt kostnadsreglerna i detta kapitel.

11 §

Paragrafen, som motsvarar 7 kap. 58 § andra stycket VL, ger en möjlighet att påkalla fastighetsdomstolens fördelning av kostnader mellan deltagare i ett förfallet eller förverkat vattenföretag. Talan skall enligt 18 kap. 2 § punkt 16 väckas genom stämning.

12 §

Paragrafen, som i sak överensstämmer med 13 kap. 1 § fjärde stycket VL och 43 § tredje stycket ML, stadgar att kostnad för besiktning samt för tillsyn och undersökning som enligt VL-förslaget utförs av annan än länsstyrelsen skall betalas av vattenföretagets ägare. Vid tvist fastställer länsstyrelsen beloppet. Talan mot länsstyrelsens beslut skall enligt 24 kap. 4 § föras hos kammarrätten genom besvär.

13 §

Paragrafen, som motsvarar 14 kap. 3 § andra stycket och 8 § VL samt 7 kap. 7 § ExL, innehåller bestämmelser om ställande av säkerhet.

23 kap. Ansvar, handräckning m. m.

I 13 kap. VL ges bestämmelser om straffansvar och handräckning. Motsvarande regler har tagits in i detta kapitel i VL-förslaget och har utformats efter mönster av nyare lagstiftning på närliggande områden, främst NVL och ML. I kapitlet har också tagits in bestämmelser rörande befogenhet för länsstyrelsen att i vissa fall förelägga vite m. m.

I likhet med vad som gäller enligt NVL och ML krävs för straffbarhet enligt VL-förslaget att gärningarna begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet, jfr betänkandet (Ds Ju 1975:23) Vissa specialstraffrättsliga problem. Detta har uttryckligen angivits i lagen. NVL och ML innehåller inte några föreskrifter om straffrihet vid ringa brott och VL-förslaget överensstämmer också i detta hänseende med dem (jfr SOU 1976:47 s. 121).

Utredningen har inte ansett det vara erforderligt med en motsvarighet i VL-förslaget till 13 kap. 14 § första stycket VL om straff för borttagande eller fördärvande av vattenmärke o. d. Sådana gärningar blir i stället i första hand straffbara enligt bestämmelserna i 14 kap. 8 § brottsbalken om förfalskning av fast märke. Till skillnad mot straffbestämmelsen i gällande VL krävs för straffbarhet enligt anförda lagrum att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende. För den händelse detta krav någon gång inte kan anses vara uppfyllt, kan i stället reglerna i 12 kap. 1–3 §§ brottsbalken om skadegörelse eller åverkan tillämpas, t. ex. om ett vattenmärke förstörts eller skadats på sådant sätt att nyttan därav gått helt eller delvis förlorad (jfr Beckman m. fl., Kommentar till brottsbalken II, 1973, s. 103 f.).

Vattendomstol är f. n. behörig att även avgöra brottmål (11 kap. 17 § punkterna 25, 33 och 41 VL). I 13 kap. 11–13 §§ VL anges vilka brott som är åtalbara enligt denna lag. Enligt 11 kap. 19 § VL får domstolen emellertid inte döma över gärning som är straffbar enligt både VL och brottsbalken, om brottsbalkens straffskala är strängare än VL:s.

Skälet till att man tillagt vattendomstol befogenhet att även döma i brottmål har varit att man velat utnyttja vattendomstolens sakkunskap och särskilda erfarenhet av vattenbyggnadstekniska och vattenrättsliga frågor (se NJA II 1919 s. 388).

Emellertid handläggs andra brottmål med fastighetsrättslig anknytning, t. ex. brott mot ML, vid allmän domstol. I motiven till ML anförde

departementschefen (prop. 1969:28 s. 295) att man därigenom undviker de problem rörande val av forum som kan uppkomma när en gärning är straffbar både enligt allmän lag och ML.

Enligt vattenlagsutredningens uppfattning, som stöds av vattenöverdomstolen, Vaso och advokatsamfundets styrelse i avgivna enkätsvar, står det bäst i överensstämmelse med rådande principer rörande fördelning av mål mellan fastighetsdomstol och allmän domstol att mål om ansvar enligt VL-förslaget, oavsett hur gärningen rubriceras straffrättsligt, handläggs av allmän domstol. Någon föreskrift om laga domstol i dylika mål erfordras därför inte i VL-förslaget.

1 §

Paragrafen motsvarar 13 kap. 11–13 §§ VL och innehåller bestämmelser om straff för överträdelser mot förbud, föreskrifter och villkor som meddelats i VL-förslaget eller med stöd av detta.

Paragrafens första stycke innehåller straffstadganden med böter eller fängelse i straffskalan. I likhet med vad som gäller vid överträdelser av ML har straffskalan höjts så att fängelse i ett år kan följa vid brott mot VL-förslaget (jfr prop. 1969:28 s. 294).

Straffstadgandet i första punkten i första stycket anknyter direkt till de materiella reglerna i 12 kap. 1 och 2 §§ som stadgar förbud mot utförande av vattenföretag utan att dessförinnan tillstånd erhållits resp. anmälan gjorts och besked erhållits i anledning av sådan anmälan. Vidare straffsanktioneras genom stadgandet överträdelse av förbudet i 12 kap. 6 § mot igångsättning av vissa större arbeten som har samband med ett vattenföretag, innan tillstånd erhållits.

Enligt 12 kap. 2 § får vissa yt- eller grundvattentäkter inte anordnas eller nyttjas innan anmälan gjorts till länsstyrelsen. Det räcker emellertid inte med att en sådan anmälan gjorts, utan länsstyrelsens besked i anledning av anmälan måste avvaktas innan företaget får utföras. Utförs detta innan sådant besked erhållits, inträder straffansvar. Som framgår av 17 kap. 12 § kan länsstyrelsens besked innehålla ett föreläggande för anmälaren att genast ansöka om tillstånd till täkten. Då blir den enligt nu förevarande paragraf straffsanktionerade förbudsregeln i 12 kap. 1 § tillämplig på täkten. Innebär länsstyrelsens besked i stället att hinder för närvarande inte möter mot täkten men att föreläggande att söka tillstånd till denna kan komma att föreskrivas senare, blir nämnda förbudsregel samt straffstadgandet i nu förevarande punkt gällande först från den tidpunkt som länsstyrelsen anger i samband med sådant föreläggande. Denna tidpunkt får bestämmas allt efter omständigheterna i det enskilda fallet. Den kan t. ex. sättas så att förbud mot fortsatt nyttjande av täkten inträder omedelbart eller först när täkten tillståndsprövats i vanlig ordning.

När koncessionsnämnden med stöd av 15 kap. 15 § förklarar tillstånd förverkat, kan nämnden förbjuda fortsatt verksamhet. Överträds sådant förbud, inträder straffansvar enligt andra punkten.

Vidare drabbar enligt tredje punkten straffansvar den som åsidosätter villkor eller föreskrift som tillståndsmyndighet meddelat med stöd av 2 kap. 7 §, 15 kap. 8, 9, 13, 14, 16 eller 19 § eller 17 kap. 3 eller 6 §. Hit hör främst

villkor om företagets utförande, skydd för allmänna eller enskilda intressen, tappningsbestämmelser, kontrollföreskrifter, tidsbestämmelser o. d. som meddelas i tillståndsbeslutet men även villkor som sedermera föreskrivits i samband med omprövning. Dessutom omfattar stadgandet överträdelser av föreskrift som fastighetsdomstol meddelat efter delegation enligt 15 kap. 8 § tredje stycket. Även underlåtenhet att rätta sig efter föreskrifter som meddelats i samband med beslut om förverkande rörande skyddsåtgärder enligt 15 kap. 16 § omfattas av straffstadgandet i denna punkt liksom underlåtenhet att följa tillståndsmyndighetens föreskrifter rörande utrivning samt återställningsåtgärder i allmän flottled. En förutsättning för straffbarhet enligt denna punkt är att åsidosättandet kan kränka allmän eller enskild rätt. Detta stämmer överens med regleringen i ML. Som framhålls i prop. 1969:28 s. 294 med förslag till ML m. m. skall det inte behöva visas att allmän eller enskild rätt verkligen skadas i det särskilda fallet, utan redan risken för skada skall beaktas.

I paragrafens andra stycke har intagits en straffbestämmelse rörande förseelser av mindre allvarlig art. Straffet i dessa fall är böter. Förseelserna avser underlåtenhet att göra anmälan till fiskeritjänsteman vid rensning o. d. samt åsidosättande av upplysningsplikt enligt 21 kap. 3 § första stycket (jfr för sistnämnda fall 45 § andra stycket ML).

2 §

Paragrafen motsvarar 13 kap. 14 § andra stycket VL. Stadgandet ger länsstyrelsen frihet att avgöra huruvida viss skyddsföreskrift skall vara straffsanktionerad eller inte. Länsstyrelsen kan beträffande vattenskyddsområde meddela såväl föreskrifter av anvisningskaraktär som bestämmelser vilkas åsidosättande anses böra föranleda ansvar (jfr NJA II 1965 s. 83). Maximibeloppet beträffande böter som ådöms omedelbart i pengar har höjts från 300 till 500 kr.

3 §

I denna paragraf har förts samman bestämmelser om handräckning. De motsvarar 13 kap. 8 och 9 §§ VL och 47 § ML. Förutsättningarna för handräckning anges genom en hänvisning till gärningsbeskrivningarna i 1 § första stycket.

Enligt paragrafen skall handräckning meddelas av överexekutor. Lagberedningen har i sitt betänkande (SOU 1973:22) Utsökningsrätt XII med förslag till utsökningsbalk (s. 92 f.) föreslagit att överexekutorsorganisationen avskaffas och att dess uppgifter övertas av kronofogdemyndighet. Betänkandet bereds f. n. inom justitiedepartementet, där man bl. a. avvaktar resultatet av den pågående kronofogdemyndighetsutredningen (Kn 1974:03).

Såsom sker i såväl gällande VL som handräckningsbestämmelser i annan fastighetsrättslig lagstiftning hänvisas i paragrafen till 191 § utsökningslagen. Nämnda lags regler om förfarande, överklagande o. d. blir alltså tillämpliga i fråga om handräckning rörande vattenföretag.

Behörig att söka handräckning är envar som berörs av företaget. Om

allmänna intressen berörs, är enligt paragrafens andra stycke kammarkollegiet eller annan myndighet som ärendet angår behörig sökande. Däremot har utredningen inte tagit upp allmän åklagare som behörig (jfr prop. 1969:28 s. 296).

4 §

Paragrafen motsvarar väsentligen 2 kap. 33 § andra stycket VL i dess lydelse från den 1 januari 1977 (jfr prop. 1975/76:215). Till nuvarande möjlighet för länsstyrelsen att ingripa vid försummat underhåll av vattenföretag har lagts motsvarande befogenhet att ingripa om meddelade föreskrifter rörande företagets handhavande inte iakttas.

5 §

Enligt 2 kap. 10 § är vattenrättshavare skyldig att i nödsituationer eller under andra exceptionella situationer avstå vatten för allmänt behov. Nu förevarande paragraf ger länsstyrelsen befogenhet att vid vite förelägga vattenrättshavaren sådant avstående under bestämd tid. Denna tid kan förlängas, om synnerliga skäl föreligger.

6 §

Paragrafen motsvarar 2 kap. 65 § VL och ger länsstyrelsen befogenhet att ingripa vid förseelser inom vattenskyddsområde. I sak avses inte någon ändring i förhållande till gällande rätt. Jfr särskilt diskussionen om förhållandet straff – vite i NJA II 1961 s. 68 f.

24 kap. Slutbestämmelser

Kapitlet innehåller bestämmelser om bl. a. vissa förberedande åtgärder för vattenföretag, rätt att ta del av journaler m. m. samt om fullföljd till kammarrätten mot vissa beslut av länsstyrelsen.

Enligt 8 kap. 13 § första stycket punkt 1 RF kan regeringen besluta föreskrifter om verkställighet av lag. I VL-förslaget har därför inte intagits något medgivande för regeringen att utfärda tillämpningsföreskrifter till vattenlagen.

1 §

I paragrafen, som i sak motsvarar bl. a. 14 kap. 5 § 1 mom. VL och 7 kap. 6 § ExL, ges bestämmelser om förundersökning på fastighet i anledning av ett planerat vattenföretag. Tvist om ersättning på grund av undersökning prövas av vanlig fastighetsdomstol.

2 §

Paragrafen, som i sak motsvarar 14 kap. 5 § 2 mom. VL, ger länsstyrelsen befogenhet att på ansökan förordna sakkunnig för att vidta undersökningar beträffande ett planerat vattenföretag.

3 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 14 kap. 6 § VL och ger sakägare, allmän åklagare samt tjänstemän vid SMHI och fiskeristyrelsen möjlighet att utöva tillsyn över och ta del av anteckningar rörande handhavandet av vattenföretag. Nuvarande rätt för sakägare att utföra erforderliga undersökningar beträffande grundvattentäkt har tagits bort. Sådana undersökningar bör i stället göras i den ordning som stadgas i 21 kap. om tillsyn. Sakägaren får vid behov av undersökning vända sig med begäran härom till länsstyrelsen.

4 §

I paragrafen anges att vissa beslut av länsstyrelsen enligt VL-förslaget skall föras hos kammarrätten genom besvär (jfr 14 kap. 10 § VL).

5 §

I paragrafen ges regeringen befogenhet att meddela närmare föreskrifter rörande vattenboken och dennas förande. Behandlingen av denna fråga bör lämpligen samordnas med pågående projekt rörande fastighetsdata och miljövårdens informationssystem.

6 §

Enligt paragrafen görs undantag i vissa fall från VL-förslagets tillämpning i fråga om vattenföretag som berör annat land och som omfattas av överenskommelse med främmande makt (jfr 10 § VP). Sådana överenskommelser har träffats dels med Norge, se lagen (1929:404) om giltighet här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929 samt lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929, och dels med Finland, se lagen (1971:850) med anledning av gränsälvsöverenskommelsen den 16 september 1971 mellan Sverige och Finland.

5 Specialmotivering till övriga lagförslag

5.1 Inledning

VL-förslaget kräver en ganska omfattande övergångsreglering och följdlagstiftning. Vissa lagförslag och förslag till lagändringar har upprättats av utredningen och kommenteras närmare i det följande. De upprättade förslagen avser

- förslag till lag om införande av nya vattenlagen,
- förslag till lag om koncessionsnämnd,
- utkast till lag om allmän farled och allmän hamn,
- förslag till lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled,
- förslag till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled,
- förslag till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988),
- förslag till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719),
- förslag till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
- förslag till lag om ändring i lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samhälligheter.

Författningsändringar i övrigt blir också påkallade på grund av VL-förslaget. Några direkta författningsförslag har av olika skäl inte upprättats av utredningen i dessa hänseenden. I kapitel 6 pekas dock på behovet av sådana ändringar rörande vissa författningar.

5.2 Förslaget till lag om införande av nya vattenlagen

Allmänna bestämmelser

Behövliga övergångsbestämmelser till VL-förslaget har blivit så pass många att de bör intagas i en särskild promulgationslag. Förslag till en sådan har upprättats av utredningen. Som förebilder till förslaget har tjänat promulgationslagarna till JB och FBL. Förslaget inledes sålunda med allmänna bestämmelser, varefter följer erforderliga övergångsbestämmelser till de särskilda kapitlen.

1 §

Paragrafen innehåller den grundläggande bestämmelsen om den nya lagstiftningens ikraftträdande. Med hänsyn till att VL-förslaget är mycket omfattande måste man räkna med en lång remisstid och en avsevärd tid för departementsbehandlingen, inbegripet remiss till och föredragning inför lagrådet. Den nya lagstiftningen föreslås därför träda i kraft den 1 januari 1982.

2 §

I denna paragraf anges i vilken omfattning äldre lagstiftning förlorar sin giltighet i och med att VL-förslaget träder i kraft. De lagar som föreslås upphävda är vattenlagen (1918:523) och lagen (1920:460) om vad vid anläggande av järnväg eller spårväg bör iakttagas till tryggande av närliggande marks torrläggning. Paragrafen kompletteras med en allmän föreskrift om upphävande av vad som i övrigt finns i lag eller särskild författning stridande mot VL-förslaget eller promulgationslagsförslaget.

Någon särskild föreskrift om att promulgationslagen till VL, dvs. VP, samtidigt skall upphävas har utredningen inte ansett vara erforderlig (jfr SOU 1960:26 s. 13 och prop. 1970:144 s. 48).

3 §

Paragrafen innehåller en allmän föreskrift om att hänvisning i lag eller annan författning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagstiftningen i stället skall avse den bestämmelsen. I åtskilliga fall torde ändringar komma att ske i dessa författningar så att hänvisningarna kommer att gälla bestämmelser i nya vattenlagen. I andra fall kanske det kommer att anses onödigt att göra sådana ändringar. Paragrafen har utformats med tanke på sistnämnda fall.

4 §

Enligt paragrafens första stycke skall den nya lagstiftningen i princip tillämpas bara i mål och ärenden som anhängiggjorts efter ikraftträdandet. Då vattendomstolarna emellertid föreslås helt upphöra genom den nya lagstiftningen, har i stadgandets andra mening intagits en bestämmelse att äldre mål och ärenden skall handläggas av fastighetsdomstolen vid samma tingsrätt i samma sammansättning som vattendomstolen. Utan att det särskilt angivits bör de göromål som enligt äldre bestämmelser ankommit på vattenrättsdomaren ombesörjas av lagfaren ledamot av fastighetsdomstolen (jfr 4 § FDL).

I andra stycket ges ett särskilt stadgande rörande mål om ersättningsanspråk m. m. för oförutsedd skada. Sådana mål skall i övergångssammanhang ses som en fortsättning på äldre mål och skall följaktligen bedömas enligt äldre lag, om tidigare ersättningsbeslut grundats på denna (jfr SOU 1972:14 s. 170 och prop. 1974:83 s. 213). Då mål om oförutsedd skada som hänför sig till företag, vartill tillstånd meddelats enligt äldre lag, kan tänkas bli anhängiggjorda under en avsevärd tidrymd sedan den nya lagstiftningen trätt i kraft, skulle äldre processuella bestämmelser komma att tillämpas under lång tid.

Detta är olämpligt. I paragrafens andra stycke har därför stadgats att mål om oförutsedd skada i processuellt hänseende skall handläggas enligt VL-förslagets bestämmelser, om anspråket framställs efter den nya lagstiftningens ikraftträdande.

5 §

Paragrafen kompletterar 4 § i fråga om förrättning. Äldre lag skall tillämpas vid förrättning, underställning och fullföljd av talan mot förrättningsbeslut, om förrättningsman förordnats före den nya lagstiftningens ikraftträdande.

6 §

Paragrafen motsvarar bl. a. 10 § FBLP och punkt 5 i övergångsbestämmelserna till ExL. Den stadgar att den som innehar fastighet med ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt skall jämställas med ägare av fastighet enligt VL-förslaget.

Särskild övergångsbestämmelse angående 2 kap.

7 §

Paragrafen har sin motsvarighet i 1 kap. 2 § andra stycket och 15 § samt i viss mån 2 kap. 41 § VL. Där stadgas att rätt till vatten kan tillkomma någon på grund av dom, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund. En rättighet av sistnämnt slag kan grunda sig på privilegiebrev, skattläggning eller annan offentlig rättshandling men även på ett privaträttsligt avtal (jfr specialmotiveringen till 2 kap. 2 § VL-förslaget och af Klintberg s. 173 f.).

Särskilda övergångsbestämmelser angående 6, 7 och 16 kap.

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om verkan av vissa fastighetsbildningsåtgärder i fråga om äldre samfälligheter.

I VL-förslaget har, närmast efter förebild av AL, upptagits regler om hur bl. a. sammanläggning och delning påverkar en fastighets skyldigheter inom en markavvattnings- eller regleringssamfällighet. Det föreligger ett klart behov av att kunna tillämpa dessa regler också på samfälligheter som tillkommit med stöd av VL och annan äldre lag, närmast 1879 års dikningslag. Något hinder mot en sådan ordning synes knappast föreligga. Paragrafen innehåller erforderliga bestämmelser i frågan.

9 och 10 §§

Paragraferna ger regler om omprövning i vissa fall av reglerings- och torrläggningsföretag som tillkommit enligt äldre lag och om verkan av sådan omprövning.

Ändrade förhållanden av skilda slag, såsom förbättrad teknik, moderna

brukningsmetoder, expanderande bebyggelse m. m., har med tiden medfört att många av VL:s och motsvarande äldre lags samfälligheter, främst bland markavvattningsföretagen, framstår som i olika hänseenden föråldrade. Det har länge varit ett starkt önskemål bland berörda intressenter att på ett rättsligt bindande sätt kunna omstrukturera sådana företag vad beträffar utformning och delaktighet. Förevarande paragraf öppnar en möjlighet härtill. Omprövningen sker enligt de nya materiella reglerna, vilket bör ge förrättningsmannen och delägarna erforderlig handlingsfrihet. Givetvis gäller dock regeln att avsevärd olägenhet ej får uppkomma för enskilda eller allmänna intressen.

Som en konsekvens av den reorganisation en reglerings- eller markavvattningssamfällighet kan undergå genom omprövning enligt nya lagen bör gälla att förvaltningen därefter anordnas i enlighet med reglerna i LFS. För flertalet ordinära markavvattningsföretag torde därvid delägarförvaltning vara tillräcklig, medan större sådana företag, liksom regleringssamfälligheter, i allmänhet bör förvaltas av samfällighetsförening. Någon uttrycklig föreskrift härom har dock ej ansetts nödvändig.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 10 kap.

11 §

Paragrafen reglerar frågan om den ersättningsfria andelen vid omprövning av tillstånd till vattenföretag, som meddelats före nya vattenlagens ikraftträdande. Som framgår av 17 och 18 §§ skall sådan omprövning kunna ske.

Stadgandet överensstämmer i sak med ersättningsregeln i 10 kap. 15 § om en ersättningsfri andel om en tjugondel av produktionsvärdet beträffande kraftföretag samt beträffande övriga företag av den vattenmängd, magasinsvolym eller fallhöjd som omfattas av det gamla tillståndet.

Det bör framhållas att stadgandet endast avser ersättningsrätten vid omprövning. Utsätts innehavare av äldre tillstånd för andra ingrepp i vattenrätten, t. ex. på grund av företag som avses i 2 kap. 13 § nya vattenlagen, skall regeln i 10 kap. 15 § nämnda lag i stället tillämpas, vilket emellertid inte innebär någon skillnad i sak.

Med tillstånd enligt äldre lag eller förordning skall enligt 17 § andra stycket jämställas rättighet som avses i 2 kap. 41 § VL.

12 §

I paragrafen stadgas att mottagare av ersättningskraft enligt äldre lag skall vara att jämställa med mottagare av andelskraft i fråga om skyldighet att utan ersättning underkasta sig viss förlust vid omprövning till förmån för allmänna intressen m. m.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 11 kap.

13 §

Nuvarande möjlighet att föreskriva fiskeavgift enligt 2 kap. 8 § VL får sin motsvarighet i 11 kap. 5 § VL-förslaget. Enligt nu förevarande paragraf skall

sådan avgift eller motsvarande avgift på grund av äldre lag utgå till dess annat bestämts vid omprövning enligt 15 kap. 14 § VL-förslaget. Vid sådan omprövning kan bestämmas att avgiften skall höjas eller sänkas, t. ex. på grund av ändring i penningvärdet, eller helt ersättas av andra fiskefrämjande åtgärder. Efter en sådan omprövning bör fiskeavgiften i fortsättningen betraktas som en fiskeavgift enligt 11 kap. 5 § VL-förslaget.

14 §

I paragrafens första stycke stadgas att omprövning av nuvarande fiskeavgift enligt 2 kap. 10 § och regleringsavgift enligt 4 kap. 14 § VL kan ske enligt 11 kap. 3 § VL-förslaget så snart den nu gällande tiden för omprövning löpt ut.

Som anförts i specialmotiveringen till avgiftsbestämmelserna i 11 kap. VL-förslaget har övergångsregleringen beträffande nuvarande regleringsavgifter kunnat göras enkel. Eftersom regleringsavgift är bestämd för varje kraftverk, erhålls den nya bygdeavgiften för kraftverket per enhet genom att man dividerar nu utgående avgift med antalet avgiftspliktiga enheter för kraftverket.

Omprövning av fiskeavgiften sker på ett enkelt sätt genom att avgiften omräknas med hänsyn till ändring i penningvärdet.

Fiskeavgift enligt 2 kap. 10 § VL kan utgå för andra företag än kraftverksföretag. Sådana avgifter bör naturligtvis även i fortsättningen efter omprövning enligt VL-förslaget inbetalas till fiskeristyrelsen. Utgår nu både sådan avgift och regleringsavgift för samma företag, får enligt paragrafens andra stycke vid omprövning bestämmas hur stor del av avgiften som efter omprövning skall inbetalas till fiskeristyrelsen resp. länsstyrelsen. Avgörande för denna fråga bör vara det före omprövningen rådande förhållandet mellan avgifterna. Den fördelning som stadgas i 11 kap. 4 § VL-förslaget behöver sålunda inte tillämpas.

Särskilda övergångsbestämmelser angående 12 kap.

15 §

Enligt paragrafens första och andra stycken, som delvis motsvarar 5 § VP, skall VL-förslagets bestämmelser om prövnings- och anmälningsskyldighet inte gälla beträffande vissa äldre vattenföretag. Det gäller vattenföretag som tillkommit eller tillstatts före nya lagens ikraftträdande och som anses lagligt antingen på grund av domstols eller myndighets medgivande eller på annan grund. Sistnämnda grund har avseende på sådana fall då vattenföretag utförts utan att något särskilt medgivande till detta inhämtats och inte heller behövt inhämtas (se NJA II 1919 s. 519).

I paragrafens tredje stycke har giltigheten av första stycket inskränkts beträffande befintliga yt- och grundvattentäkter. Beträffande dessa företagstyper kan det vara särskilt svårt att utreda, huruvida de kan anses ha tillkommit i laga ordning eller inte i de fall då domstols eller myndighets medgivande inte har inhämtats. Detta beror på, som anförts i specialmotiveringen till 12 kap. VL-förslaget, att förprövningsplikten har varit oklar

enligt tidigare bestämmelser. Samtidigt är det ett starkt allmänt intresse att myndighetskontrollen beträffande sådana företag blir så effektiv som möjligt. Därför innehåller stadgandet en regel om att VL-förslagets bestämmelser om prövnings- eller anmälningsskyldighet skall tillämpas för alla vattentäkter, vartill särskilt medgivande inte lämnats enligt äldre bestämmelser. Som framgår av 12 kap. 1 och 2 §§ är täkt för viss fastighets hushållsförbrukning undantagen (jfr specialmotiveringen till 5 kap. 2 § VL-förslaget).

16 §

Paragrafen, som motsvarar 2 kap. 26 § samt i huvudsak 7 kap. 47 och 49 §§ VL (jfr också 12 kap. 8 § VL-förslaget), innehåller en bevisbörderegel rörande vattenföretag som utförts utan tillstånd enligt VL under dennas giltighetstid. Regeln gäller däremot inte vattenföretag som utförts dessförinnan (jfr Gärde 2 kap. s. 271 f. och af Klintberg s. 140 f. samt NJA 1915 s. 253 och 1931 A 434).

Särskilda övergångsbestämmelser angående 15 kap.

17–18 §§

Paragraferna innehåller bestämmelser om omprövning m. m. av äldre vattenföretag. I avsnitt 3.6.4 under rubriken Omprövning av äldre vattenföretag har skälen till stadgandena utförligt angivits.

I 17 § första stycket har som huvudregel upptagits att tillstånd enligt nuvarande VL eller annan äldre vattenrättslig lagstiftning – främst avses 1880 års vattenrättsförordning – skall vara underkastat reglerna i 15 kap. VL-förslaget om bl. a. omprövning. En förutsättning härför är dock att fråga är om tillstånd till ett sådant företag som enligt nya lagens definition skall anses som vattenföretag. Härigenom utesluts tillstånd att släppa ut kloakvatten eller industriellt avloppsvatten som har meddelats av vattendomstol före ML:s ikraftträdande. Undantag från huvudregeln återfinns sedan i 18 och 19 §§.

Vid sidan av de företag som avses i 17 § första stycket och alltså förutsätter tillstånd eller medgivande enligt nu gällande eller äldre lag finns emellertid företag som grundar sig på särskilda rättigheter att förfoga över vattnet, t. ex. att dämma eller reglera till skada för motstående intressen liksom att tillgodogöra vatten på annans grund. I nuvarande VL behandlas dessa rättigheter i 2 kap. 41 § VL. De i detta lagrum avsedda rättigheterna har i regel karaktären av servitut till förmån för den fastighet vartill anläggning i vatten hör. Ett sådant servitut är ofta av offentligrättslig natur, dvs. det grundar sig på privilegiebrev, dom, skattläggning eller annan offentlig rättshandling. Exempel härpå ges i lagen då där talas om "den rätt och frihet som är förunnad bergverk, kvarnar och fiskeverk". Rättigheten kan emellertid även ha uppkommit genom privaträttsligt avtal eller grundas på urminnes hävd (jfr af Klintberg s. 173 f.). Genom bestämmelsen i andra stycket av 17 § jämställs i förevarande hänseenden företag som grundar sig på sådan rättighet med företag som tillkommit med stöd av äldre tillstånd. Det blir alltså möjligt att bl. a. revidera de gamla servituten så att det allmännas rätt och bästa i erforderlig grad tillgodoses.

Föör att en anläggning som tillkommit före gällande VL:s ikraftträdande skullde vara laglig, utgjorde det ofta inte någon i varje fall ovillkorlig förutsättning att medgivande till anläggningen erhållits i den ordning som stadgades i äldre lag (jfr NJA II 1919 s. 519). För att komma till rätta med vissa olägeenheter till följd av sådana anläggningar har i paragrafens tredje stycke föreskrivits att bestämmelserna i 15 kap. 15 och 16 §§ VL-förslaget i tillämpliga delar skall gälla i fråga om dylika företag. Det blir därigenom möjligt för kammarkollegiet att påkalla koncessionsnämndens prövning av frågaa om förbud för fortsatt verksamhet, t. ex. när underhållet av anläggningeen allvarligt försummats.

19 §

Paragrafens första stycke innehåller en bestämmelse om att regeln i 15 kap. 23 § i första stycket VL-förslaget om att tillstånd i vissa situationer skall förfalla i sin helhet inte skall tillämpas på äldre företag. Beträffande andra företag än förettag enligt 3 eller 7 kap. nuvarande VL blir sålunda regeln i 2 kap. 22 § tredjje stycket VL tillämplig, dvs. tillståndet förfaller endast såvitt avser icke utförd del av vattenbyggnad.

I paragrafens andra stycke anges att anståndsfråga som gäller tillstånd som lämmats enligt VL prövas enligt 15 kap. 23 § tredje stycket VL-förslaget av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål.

Särskild övergångsbestämmelse angående 18 och 19 kap.

20 §

Paragrafen motsvarar punkt 7 i övergångsbestämmelserna till 1974 års ändringar i VL samt punkt 6 i övergångsbestämmelserna till ExL. Däri stadgas att ersättning i fråga om fideikommissegendom alltid skall nedsättas.

Särskild övergångsbestämmelse angående 20 kap.

21 §

I paragrafen stadgas att bestämmelserna om vattenföretags underhåll och handhavande i 20 kap. 1 och 2 §§ VL-förslaget även gäller i fråga om vattenföretag som tillkommit före nya lagens ikraftträdande (jfr specialmotiveringen till 20 kap. 2 § VL-förslaget).

Särskild övergångsbestämmelse angående 21 kap.

22 §

Enligt paragrafen skall länsstyrelsen förordna besiktningsman då sådan inte förordnats av vattendomstolen i samband med föreskrift om besiktning i dom enligt VL.

Särskild övergångsbestämmelse angående 23 kap.

23 §

Enligt paragrafens första stycke skall nya lagens ansvars- och handräckningsbestämmelser tillämpas endast i fråga om gärning som har begåtts efter lagens ikraftträdande.

Då vattendomstolarna enligt utredningens förslag kommer att försvinna vid nya vattenlagens ikraftträdande, behövs en forumregel för sådana brottmål avseende vilka talan väcks efter nya lagens ikraftträdande men som skall bedömas enligt äldre bestämmelser. Enligt paragrafens andra stycke skall sådan talan prövas vid vanligt brottmålsforum.

Särskilda bestämmelser angående förvaltningen av vissa företag enligt äldre vattenlagen

24 §

Som anförs i avsnitt 5.10 anser utredningen att förvaltningsreglerna i LFS skall kunna göras tillämpliga även på befintliga samfälligheter enligt 3 och 7 kap. VL. I den mån så inte kommer att ske, måste de äldre förvaltningsbestämmelserna fortfarande vara i kraft. Detta gäller även vissa bestämmelser i 8 kap. Förevarande paragraf innehåller ett stadgande härom.

5.3 Förslaget till lag om koncessionsnämnd

Lagens rubrik

Bestämmelserna om den nuvarande koncessionsnämnden finns i 9 § och följande paragrafer i ML. När nämnden i framtiden skall fungera som tillståndsmyndighet såväl i miljöskyddsärenden som i ärenden enligt VL-förslaget, har utredningen ansett det lämpligt att ur ML bryta ut sådana bestämmelser om nämnden som är gemensamma för de båda lagarna och införa dem i en särskild lag. Lagen (1976:839) om statens va-nämnd utgör i viss mån en förebild härför. Kompletterande bestämmelser får utfärdas i administrativ ordning (jfr 13–19 §§ miljöskyddskungörelsen).

Den koncessionsmyndighet som inrättats för att bl. a. pröva ansökningar om tillstånd till miljöfarlig verksamhet heter enligt 9 § ML koncessionsnämnden för miljöskydd. Denna benämning förefaller ej lämplig för en myndighet som även skall pröva frågor om tillstånd till vattenrättsliga företag. Utredningen har funnit att den lämpligaste benämningen på myndigheten är koncessionsnämnden.

1 §

I denna paragraf fastslås koncessionsnämndens arbetsuppgifter. Förstahandsuppgiften är att pröva vissa tillståndsärenden enligt VL och ML. Nämnden skall sålunda fullgöra vad som f. n. åligger koncessionsnämnden för miljöskydd enligt 9 § ML, nämligen att på ansökan av den som utövar eller

ämnar utöva miljöfarlig verksamhet lämna tillstånd till verksamheten efter prövning enligt ML. För vattenärendenas del kan hänvisas till uppgifterna att avgöra tillståndsfrågor, frågor om omprövning och utrivning m. m. enligt VL-förslaget. Koncessionsnämnden skall också ta upp ärenden som anges i annan särskild lag eller författning. Lagen (1962:627) om vissa åtgärder för utnyttjande av vattenkraft vid krig m. m. torde t. ex. efter erforderlig omarbetning komma att innehålla bestämmelser om sådana ärenden.

I paragrafens andra stycke fastslås nämndens uppgift att vara regeringens remissorgan i vattenlags- och miljöskyddsärenden samt i ärenden enligt 136 a § BL. Bestämmelsen är avsedd att ersätta den nuvarande föreskriften i 2 § andra stycket i instruktionen (1969:389) för koncessionsnämnden för miljöskydd, enligt vilken nämnden bereder och avger yttrande till regeringen i ärende som avses i 136 a § BL.

2 §

Paragrafen behandlar koncessionsnämndens sammansättning och motsvarar i huvudsak 11 § andra stycket ML.

3 §

Enligt paragrafen skall ledamot av koncessionsnämnden förordnas av regeringen, som också skall utse en av de lagfarna ledamöterna att vara nämndens administrative chef. Förordnandena skall avse viss tid.

Frågan om särskild tjänstetitel för nämndens ordförande torde böra övervägas vid överarbetningen av utredningens förslag.

4 §

I paragrafen stadgas att ledamot skall vara myndig svensk medborgare.

Några särskilda bestämmelser om jäv, motsvarande dem som nu finns i 12 § ML, har inte intagits i förslaget. Här blir förvaltningslagens regler tillämpliga.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om avdelningsbildning.

Enligt 11 § fjärde stycket ML kan regeringen föreskriva att det skall finnas flera avdelningar i koncessionsnämnden och att bestämmelserna om nämnd i tillämpliga delar gäller avdelning. F. n. arbetar nämnden på fyra avdelningar.

I paragrafens första stycke utsägs att koncessionsnämnden skall vara delad i två eller flera avdelningar och att avdelning skall bestå av en lagfaren ledamot, tillika avdelningsordförande, en teknisk ledamot och två övriga ledamöter.

Av de två övriga ledamöterna skall enligt andra stycket den ene ha erfarenhet av frågor som faller inom verksamhetsområdet för statens naturvårdsverk och den andre av industriell verksamhet. Den sistnämnde kan ersättas av ledamot med erfarenhet av kommunal verksamhet. Detta är

helt överensstämmande med vad som nu gäller enligt 11 § andra stycket ML. Den principiella nyheten är att även den naturvårdskunnige ledamoten skall kunna bytas ut mot en ledamot med erfarenhet av jord- eller skogsbruk, då ett ärende enligt ordförandens bedömande i huvudsak berör enskilda intressen.

Vattenlagsutredningen har förutsatt att koncessionsnämnden organisatoriskt kommer att fungera som för närvarande. Detta innebär att de lagfarna och tekniska ledamöterna blir fast knutna till nämnden. Övriga ledamöter bör däremot inte knytas fast till nämnden utan bör för varje ärende eller grupp av ärenden tas ut bland de av regeringen enligt 3 § utsedda ledamöterna. En sådan ordning torde kunna innebära att några bestämmelser om ersättare för ledamot, motsvarande vad som stadgas i 11 § tredje stycket ML, inte behöver meddelas.

Enligt paragrafens tredje stycke skall avdelningarna vara lika behöriga att ta upp de ärenden som nämnden skall handlägga. Det är följaktligen inte tillåtet att inrätta specialavdelning. Vidare har i stadgandet införts en bestämmelse om rätt för lagfaren ledamot att ensam företa vissa förberedande åtgärder m. m. Samma bestämmelse återfinns nu i 11 § första stycket ML.

6 §

Paragrafen motsvarar 14 § tredje stycket ML och möjliggör att inte alla ledamöter av koncessionsnämnden behöver hålla sammanträde eller besiktning.

7 §

Denna paragraf ersätter nuvarande 15 § ML och innehåller omröstningsregler för nämnden.

8 §

Utredningen har ansett det vara erforderligt att i denna paragraf ta in en bestämmelse om rätt för koncessionsnämnden att hålla sammanträde i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad.

Lokalkostnaden skall stanna på statsverket.

5.4 Utkastet till lag om allmän farled och allmän hamn

Lagens rubrik

I enlighet med vad utredningen anfört i avsnitt 3.9.2 har bestämmelser som rör den administrativa prövningen av inrättande och bestånd av allmän farled och allmän hamn inte ansetts böra intagas i VL-förslaget. De bör i stället antingen ges formen av en fristående lag eller intagas i annan lag rörande sjöfartsrättsliga spörsmål. I avbidan på en lag av sistnämnt slag har

utredningen upprättat förevarande utkast till lag om allmän farled och allmän hamn, vari de enligt utredningens mening erforderliga bestämmelserna tagits in. Utkastet grundar sig på de överväganden som utredningen redovisat i avsnitt 3.9.

Utredningen har vid sina överväganden utgått från att regeringens nuvarande uppgifter inom ifrågavarande område skall övertagas av sjöfartsverket i enlighet med vad som förordats i kommunikationsdepartementets promemoria (Ds K 1975:9) om planeringen av de svenska hamnarna.

1 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om i vilka fall en vid lagens ikraftträdande befintlig allmän farled eller allmän hamn även i fortsättningen skall ha denna egenskap. Till skillnad mot motsvarigheten i 5 kap. 1 § VL fordras ett uttryckligt beslut av sjöfartsverket om att farleden eller hamnen även i fortsättningen skall vara allmän. Enligt vad som föreslås i en övergångsbestämmelse till lagen skall sådant beslut ha fattas senast den 31 december 1983. Har sjöfartsverket underlåtit att dessförinnan meddela ett sådant beslut, förlorar farleden eller hamnen sin eventuella karaktär av allmän. Ingenting bör naturligtvis hindra att ansökan enligt 2 § om inrättande sedermera görs beträffande farled eller hamn som inte omfattats av ett sådant beslut.

2 §

Paragrafens första stycke motsvarar i huvudsak 5 kap. 2 § VL och innehåller bestämmelser om inrättande av ny allmän farled eller allmän hamn eller utvidgning av befintlig sådan. Som anförts i specialmotiveringen till 1 § bör stadgandet kunna tillämpas även beträffande ansökan om inrättande av sådan farled eller hamn som tidigare varit allmän men som inte omfattats av beslut enligt 1 §.

I andra stycket anges grunderna för prövningen av ansökan som görs av annan än staten.

Sedan beslut om inrättande eller utvidgning av allmän farled eller allmän hamn meddelats, ankommer det på innehavaren att skaffa tillstånd enligt VL-förslaget till anläggningar i vatten för farleden eller hamnen, i den mån sådant tillstånd erfordras.

3 §

Paragrafen, som ersätter 5 kap. 11 § VL, innehåller bestämmelser om de grunder på vilka allmän farled eller hamn skall kunna avlysas. Avlysningen kan vara total eller partiell. Sålunda kan en farled avlysas beträffande visst geografiskt bestämt område eller också i fråga om den segelfria höjden. Som framgår av andra stycket kan avlysning enligt första punkten begränsas till viss tid, t. ex. till följd av byggnadsarbeten som pågår i farleden, jfr RÅ 1930:102 och 5 § andra stycket sjötrafikförordningen (1962:150).

4 §

Enligt 5 kap. 12 § VL kan regeringen eller av denna utsedd myndighet förordna om farledsreglemente eller andra föreskrifter om bl. a. allmän farleds begagnande eller underhåll. En motsvarande befogenhet har enligt förevarande paragraf tillagts sjöfartsverket. Närmast torde komma i fråga för verket att meddela föreskrifter om sådant som djupgående, nattrafik och hastighet. Vid avfattningen av sådana föreskrifter bör observeras att likartade frågor även har reglerats i sjötrafikförordningen (1962:150).

5 §

I paragrafen stadgas att beslut i fråga som avses i 1–4 §§ fattas av sjöfartsverket. Talan mot beslutet föres i vanlig ordning hos regeringen genom besvär.

6 §

Utredningen har ansett det vara angeläget att resultatet av genomgången av farlederna och hamnarna liksom senare vidtagna förändringar säkras för framtiden genom en fortlöpande förd förteckning över de farleder och hamnar som i fortsättningen skall anses vara allmänna. Det bör ankomma på sjöfartsverket att föra denna förteckning (jfr SOU 1974:24 s. 42 f. och 118). Paragrafen innehåller regler om en sådan förtecknings förande och innehåll.

7 §

Paragrafen innehåller en straffbestämmelse rörande överträdelse av föreskrift som meddelats med stöd av 4 §.

Övergångsbestämmelser

Lagen föreslås träda i kraft samtidigt med VL-förslaget dvs. den 1 januari 1982.

I övergångsbestämmelserna stadgas vidare att beslut enligt 1 § om bibehållande av befintlig allmän farled eller allmän hamn skall ha fattats senast den 31 december 1983. Underlåts det, upphör farleden eller hamnen att ha karaktären av allmän efter denna dag.

5.5 Förslaget till lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled

Lagens rubrik m. m.

Som utredningen framhållit i avsnitt 3.10.1 finns någon direkt motsvarighet till nuvarande 6 kap. VL inte i VL-förslaget. I den mån nuvarande stadganden i 6 kap. VL ansetts böra få en motsvarighet i den nya lagstiftningen, har de antingen intagits i VL-förslaget i det sammanhang där de lämpligen hör

hemma, överförts till FL eller intagits i nu förevarande förslag till lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled.

Förslaget till sistnämnda lag bygger på samma tankegångar som utredningen redovisat i föregående avsnitt i samband med utkastet till lag om allmän farled och allmän hamn.

Lagen föreslås alltså innehålla vissa stadganden som är av annat än vattenrättslig natur och som inte lämpligen har sin plats i VL-förslaget. Att överföra lagbestämmelserna till FL skulle innebära vissa svårigheter i systematiskt och redaktionellt hänseende. Utredningen har därför ansett det vara lämpligast att hänföra stadgandena till en särskild lag.

Lagen innehåller bestämmelser för den administrativa prövningen av frågor rörande inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled. Prövningen av frågor om tillstånd till de anläggningar och åtgärder som erfordras för flottleden skall ske enligt VL-förslagets regler.

1 §

Paragrafen motsvarar 6 kap. 1 § VL och stadgar att allmän flottled som finns vid lagens ikraftträdande skall bibehållas för framtiden.

Det kan med gällande lagstiftning inte råda någon osäkerhet om var allmän flottled finns i dag. Till skillnad mot vad som var fallet vid tillkomsten av nuvarande 6 kap. VL kan man därför undvara det speciella förfarandet som då erfordrades enligt lagen (1919:427) huru avgöras skall, varest tidigare tillkommen allmän flottled skall jämlikt vattenlagen bibehållas. Ett förfarande liknande det sistnämnda har utredningen däremot tidigare förordat beträffande allmän farled och allmän hamn, eftersom osäkerhet råder om vissa befintliga farleders och hamnars rättsliga status.

För att befintlig allmän flottled skall upphöra, erfordras sålunda att den avlyses i vanlig ordning enligt 3 §.

2 §

Paragrafen, vars första stycke motsvarar 6 kap. 2 § VL medan andra stycket har en viss motsvarighet i 6 kap. 20 § samma lag, anger förutsättningarna för inrättande av ny allmän flottled och för utvidgning av befintlig sådan led.

Bestämmelsen i första stycket har fått en mer allmän utformning än den nuvarande, men utredningen åsyftar inte någon saklig ändring.

I paragrafens andra stycke stadgas att frågan om utvidgning av allmän flottled också skall prövas i administrativ ordning enligt förevarande lag.

3 §

Paragrafen motsvarar 6 kap. 27 § VL och anger under vilka förutsättningar allmän flottled får avlysas. Avlysning skall kunna ske helt eller delvis.

Enligt punkt 1 är förutsättningen för avlysning att flottningen kan anses vara alldeles nedlagd. För stadgandets tillämpning är det inte tillräckligt att flottningen minskats eller av en eller annan anledning av mera tillfällig natur upphört för en viss tid (jfr NJA II 1920 s. 138).

I punkt 2 anges som en annan grund för avlysning att flottleden inte längre

behövs för sitt ändamål. Huvudskälet för en avlysning i detta fall är att de flottande planerar en övergång från flottning till ett annat transportsätt som anses vara fördelaktigare (jfr 81 § FL och prop. 1969:104 s. 35).

Som framgår av 5 § skall fråga om avlysning enligt punkterna 1 och 2 prövas av länsstyrelsen.

En allmän flottled kan vidare behöva helt eller delvis tas i anspråk för andra ändamål. En befintlig allmän flottled i ett vattenområde kan utgöra hinder för ett planerat vattenföretag, t. ex. vattenregleringsföretag, ett omfattande markavvattningsföretag eller ett brobyggnadsföretag, som bedöms vara av så stor allmän betydelse att flottledsintresset måste vika. Allmän flottled har i flera sådana fall hittills avlysts av regeringen med tillämpning av 6 kap. 27 § andra stycket VL. Så skall även i fortsättningen kunna ske enligt punkt 3 (jfr 5 § andra stycket).

I enlighet med rådande praxis i avlysningsärenden som avses i punkt 3 bör regeringen kunna föreskriva särskilda villkor för avlysningen, t. ex. föreskrifter om att virkesutdrivningen inte får onödigtvis hindras, försvåras eller fördyras. I samband med avlysning enligt punkt 3 skall regeringen även kunna avlysa sådan del av flottleden, där flottningen kan anses vara alldeles nedlagd, vilket överensstämmer med gällande rätt.

4 §

Enligt 10 kap. 17 § VL ankommer det på synemännen att utreda frågor om sättet och villkoren för allmän flottleds ordnande och begagnande, och det anges genom en mycket detaljerad uppräkning i paragrafen vad man därvid skall särskilt tillse. De frågor som anges i stadgandet är av varierande slag. Det rör sig dels om administrativa frågor rörande bl. a. flottledens egenskaper och sträckning, flottledsdistrikt, utflottningsdistrikt, flottgodsmängd, flottgodsstorlek och om gemensamt eller åtskilt flottgods. Dels är det fråga om flottledens och flottningens förhållande till motstående intressen, såsom farled och annan samfärdsel, fiske, vattenverk osv. Slutligen omfattar paragrafen frågor om erforderliga anläggningar och åtgärder för flottleden.

Enligt den av utredningen förordade nya ordningen för handläggning av flottledsfrågor skall man skilja mellan frågor om flottleds inrättande och bestånd, vilket ställningstagande är av administrativ art och sker enligt nu förevarande lag, samt vattenrättsliga frågor om erforderliga anläggningar och åtgärder för flottleden och därav föranledda ersättningsfrågor, som skall handläggas enligt VL-förslaget eller FL.

Emellertid torde man inte kunna helt bortse från de vattenrättsliga aspekterna vid ställningstaganden enligt nu förevarande lag. Den myndighet som skall ta ställning till frågan om inrättande eller utvidgning av allmän flottled, nämligen länsstyrelsen, måste samtidigt ta hänsyn till hur flottningen skall ordnas och bedrivas med hänsyn till bl. a. motstående intressen. Då länsstyrelsen också kommer att pröva de vattenrättsliga frågorna enligt VL-förslaget, är det lämpligt att länsstyrelsen redan i ärendet om inrättande eller utvidgning av allmän flottled utreder och tar ställning till frågor rörande flottningens ordnande och bedrivande, låt vara att ställningstagandet till de rent vattenrättsliga frågorna endast blir översiktliga och inte bindande för den efterföljande handläggningen enligt VL-förslaget.

I nu förevarande paragraf, som alltså utgör en viss motsvarighet till 10 kap. 17 § och även 6 kap. 4 § VL, har genom ett mycket generellt stadgande angivits att länsstyrelsen kan utfärda särskilda föreskrifter angående sättet och villkoren för den allmänna flottledens ordnande och begagnande. Sådana föreskrifter skall kunna meddelas såväl i samband med beslutet om inrättande eller utvidgande av flottleden som vid andra tillfällen, när skäl därtill föreligger.

5 §

I paragrafen anges att beslut i frågor om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän flottled samt i fråga om särskilda föreskrifter för allmän flottleds ordnande och begagnande fattas av länsstyrelsen utom beträffande fråga om avlysning enligt 3 § punkt 3, vilken prövas av regeringen. När flottleden, vilket ofta är fallet, sträcker sig genom mer än ett län, skall frågorna avgöras av varje berörd länsstyrelse. I dylika fall bör naturligtvis länsstyrelserna i största möjliga mån samordna sin handläggning så att en samlad bedömning av frågorna kan äga rum; jfr 40 § andra stycket länsstyrelseinstruktionen (1971:460). Stannar länsstyrelserna i skilda beslut, kan frågan genom besvär enligt 6 § underkastas regeringens prövning.

6 §

Paragrafen stadgar att talan mot länsstyrelsens beslut föres hos regeringen genom besvär.

7 §

Paragrafen innehåller en straffbestämmelse rörande överträdelse av föreskrift som länsstyrelsen meddelat med stöd av 4 §.

Övergångsbestämmelser

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1982. Då lagens 1 § stadgar att allmän flottled som finns nämnda dag även i framtiden skall ha denna egenskap, föreslås upphävande av lagen (1919:427) huru avgöras skall, varest tidigare tillkommen allmän flottled skall jämlikt vattenlagen behållas.

5.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled

Vattenlagsutredningens överväganden i fråga om VL-förslaget har medfört att vissa ändringar måste vidtas i FL. Ändringarna har emellertid begränsats till vad som ansetts oundgängligen nödvändigt.

Till FL har sålunda förts över vissa bestämmelser i nuvarande VL om anläggare och anläggningskostnad samt allmän flottleds egendom. Vidare föreslås ändringar till följd av dels att buntflottning i allmän flottled skall

betraktas som flottning och dels att flottningsskada i fortsättningen alltid skall behandlas enligt FL. Även några andra ändringar har föreslagits. Utredningen utgår ifrån att vissa redaktionella ändringar m. m. kommer att vidtas i FL på grundval av prop. 1976/77:63 om effektivare kungörande i mål och ärenden m. m.

1 och 2 §§

Ändringarna i paragraferna är föranledda av de överväganden som redovisats i avsnitt 3.10.2 att även framförande av sammanlagda flottar (buntflottning) i allmän flottled skall hänföras till flottning i flottningslagstiftningens mening.

Det bör i sammanhanget anmärkas att husbehovsflottning som sker i form av buntflottning kommer att vara underkastad undantagsbestämmelsen i lagens 3 §.

5 a §

Paragrafen motsvarar 6 kap. 10 § första och andra styckena VL och stadgar vem som skall äga utföra anläggningar som erfordras för inrättande av allmän flottled m. m. Då VL-förslaget inte innehåller någon motsvarighet till 2 kap. 19 § VL, har andra meningen i andra stycket fått utgå.

5 b §

Paragrafens första stycke motsvarar 6 kap. 11 § VL och innehåller regler om rätt för anläggaren att erhålla ersättning av de flottande för anläggningskostnaden och om vad som skall förstås med anläggningskostnad.

Andra stycket, som inte har någon gällande motsvarighet, stadgar att tvist rörande beräkning av anläggningskostnadens storlek skall upptagas av den fastighetsdomstol som tillika har att handlägga vattenmål inom vars område flottleden är belägen. En tvist av nu ifrågavarande slag som avser förhållandet mellan anläggaren och de flottande är av en annan art än vanliga frågor rörande ersättning till skadelidande tredje man på grund av anläggning eller åtgärd för allmän flottled, vilka skall handläggas i det efterföljande skaderegleringsmålet enligt 10 kap. VL-förslaget. Utredningen har därför, till skillnad mot vad som är fallet enligt 11 kap. 66 § 3 mom. VL, ansett det vara lämpligast att låta tvistefrågan rörande anläggningskostnaderna prövas i särskild rättegång. Talan skall väckas genom stämning.

Frågan om amorteringsplan för betalning av anläggningskostnaderna regleras i 15 och 30 §§ FL.

5 c §

Paragrafen motsvarar 6 kap. 24 § VL och innehåller regler om allmän flottleds egendom.

6 §

I paragrafens andra stycke har endast en redaktionell ändring vidtagits.

Paragrafens tredje stycke, som innehåller en erinran om att flottningsskada kan bedömas enligt gällande VL, föreslås upphävt.

7 §

I paragrafens andra stycke har införts en motsvarighet till 6 kap. 18 § VL om rätt för den som bygger i allmän flottled att påkalla bestämmelser om skyddsanordningar. Detta har också föranlett en redaktionell ändring i paragrafens första stycke.

13 §

I paragrafens andra stycke har endast en redaktionell ändring vidtagits.

I tredje stycket har andra meningen om anteckning i vattenboken utgått.

Nuvarande hänvisning till 6 kap. 23 § VL i paragrafens fjärde stycke har utgått. I stället har där tagits in en motsvarighet till nämnda lagrum i VL. Frågan om omprövning av årliga belopp skall prövas av fastighetsdomstol som är behörig att handlägga vattenmål, och målet handläggs som stämningsmål.

14 §

Ändringarna i paragrafen är huvudsakligen föranledda av att länsstyrelsen övertagit vattendomstolens och synemännens befattning med flottledsmål. Vidare har i paragrafens första stycke intagits en motsvarighet till 10 kap. 19 § VL.

17 §

I andra stycket har föreskriften om skyldighet för länsstyrelsen att inhämta yttrande från vattenrättsdomaren och förrättningsmannen borttagits.

20 §

I paragrafens tredje stycke har andra meningen utgått, eftersom VL-förslaget inte innehåller någon motsvarighet till 6 kap. 14 § VL.

21, 37 och 65 §§

I paragraferna har sådana ändringar vidtagits som är föranledda av att länsstyrelsen övertagit vattendomstolens funktion.

70 §

Föreskriften i första stycket om teknisk tillsyn på flottledsanläggningars underhåll och nyttjande av tjänstemän i väg- och vattenbyggnadsdistrikten är

obsolet. Den förslås därför upphävd.

Nuvarande hänvisning i tredje stycket till 13 kap. VL har fått utgå.

79 §

Då 37 § efter föreslagen ändring endast innehåller ett stycke, har hänvisningen i förevarande paragrafs första stycke ändrats.

82 §

I paragrafens första stycke har endast en redaktionell ändring vidtagits.

84 §

Definitionen i första stycket av vad som är att hänföra till flottning har fått utgå. En ändrad definition har tagits in i 1 §.

5.7 Förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)

Enligt vattenlagsutredningens mening bör VL-förslaget föranleda vissa följdändringar i FBL. Det är främst reglerna om vattenrättsliga servitut för markavvattningsföretag som därvid påkallar uppmärksamhet. Servitut i FBL:s mening överensstämmer helt med det allmänna servitutsbegreppet (se prop. 1969:128 s. B 540). Under detta kan även särskilda tvångsrätter enligt olika kapitel i VL och i 9 kap. VL-förslaget inräknas.

Enligt FBL kan servitut bildas, ändras eller upphävas genom fastighetsreglering. Fråga om beståndet eller omfånget av vissa servitut kan avgöras vid s. k. fastighetsbestämning. Det bör anmärkas att FBL också reglerar de frågor om ersättning mellan fastighetsägare som kan bli aktuella vid dessa åtgärder.

Befintliga servitut som kan bli föremål för åtgärder enligt FBL kan ha bildats på olika sätt, t. ex. genom avtal, vid lantmäteriförrättning eller med stöd av annan lagstiftning. FBL gör emellertid därvid vissa undantag för servitut enligt VL. Bland dessa görs dessutom åtskillnad mellan servitut som avses i 2–6 kap. VL och sådana som tillkommit med stöd av 7 eller 8 kap. VL.

Nybildning av servitut som i och för sig skulle kunna bildas enligt VL får ske genom fastighetsreglering, om åtgärden sker i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. Gäller åtgärden servitut enligt 2–6 kap. fordras dessutom att ägaren av den härskande fastigheten samtycker. Ett mindre undantag gäller i fråga om servitut för vattenledning till husbehovsförbrukning. Dessa får bildas fristående oberoende av samtycke.

I fråga om ändring och upphävande av vattenlagsservitut erbjuder FBL möjligheter som är mer begränsade. Servitut som bildas enligt 2–6 kap. VL eller motsvarande äldre lagstiftning får över huvud taget inte ändras eller upphävas. Så är däremot fallet med dem som tillkommit med stöd av 7 eller 8

kap. VL under förutsättning att åtgärden sker i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna.

Fastighetsbestämning kan ej ske i fråga om servitut som är bildade enligt 2–6 kap. VL eller motsvarande äldre lagstiftning. För övriga vattenlagsservitut är det däremot möjligt.

Den undantagsställning som vattenlagsservituten sålunda åtnjuter i FBL har i förarbetena (prop. 1969:128 s. B 550) motiverats med att hithörande frågor fordrar en speciell sakkunskap som vattendomstolarna besitter. De möjligheter till tvångsåtgärder som likväl föreligger enligt FBL i fråga om servitut enligt 7 och 8 kap. VL anges bero på att fastighetsregleringar som förutsätter lösning av torrläggnings- och avloppsfrågor annars skulle försvåras avsevärt. I fråga om ändring eller upphävande av dessa servitut anförs också att de utan egentliga olägenheter för de vattenrättsliga intressena skulle kunna tas upp till behandling vid en fastighetsbildningsförrättning (jfr prop. 1969:128 s. B 566).

Rörande dessa spörsmål vill vattenlagsutredningen anföra följande.

VL-förslaget medger inte någon uppdelning av vattenrättsliga servitut i två olika grupper. Redan häri ligger ett visst hinder mot att behålla FBL:s nuvarande ordning. Därtill kommer att servitut enligt nuvarande 7 och 8 kap. VL ingalunda kan anses oviktiga för de vattenrättsliga intressena. De vidgade kraven beträffande förprövning enligt VL-förslaget av markavvattning innebär också en skärpning av gällande ordning på detta område.

Med samma grundsyn som kommit till uttryck i förarbetena på FBL finner utredningen det vara väl förenligt att vattenrättsliga servitut, dvs. de särskilda tvångsrätterna enligt 9 kap. VL-förslaget, inte bör kunna bildas vid fastighetsbildningsförrättning. I den mån det vid sådan förrättning skulle visa sig erforderligt att bilda tvångsservitut som t. ex. avser dike eller avloppsledning får detta ske vid en parallellt anordnad särskild förrättning enligt VL-förslaget eller LedL.

Vad sedan beträffar ändring av vattenlagsservituten bör framhållas att ändringsreglerna i 2 kap. 3, 4 och 5 §§ FBL präglas av restriktivitet. Ändring får sålunda inte i nämnvärd mån minska eller öka servitutsbelastningen (jfr prop. 1969:128 s. B 557). Med hänsyn bl. a. till institutets begränsade räckvidd och då det ibland kan föreligga praktiskt behov av att i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd genomföra mindre justeringar av vattenrättsliga servitut, har utredningen ansett att möjlighet härtill bör införas.

I fråga om den generellt sett betydligt mer ingripande åtgärden att upphäva dylika servitut måste däremot samma betraktelsesätt anläggas som i fråga om bildandet. Upphävande bör således inte i något fall framdeles kunna ske enligt FBL.

VL-förslaget bör även föranleda ändring i 9 kap. 1 § FBL. Enligt detta lagrum får dikning men ej vattenavledning eller invallning utföras som s. k. gemensamt arbete under en fastighetsbildningsförrättning. I enlighet med de strängare förprövningskrav som utredningsförslaget uppställer för dikning bör den möjligheten inte längre stå öppen.

Möjligheten till fastighetsbestämning i fråga om bl. a. servitut enligt 7 och 8 kap. VL torde enligt det ovan sagda böra slopas.

5.8 Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719)

1 kap. 6 §

I 7 kap. 14 § andra stycket VL stadgas förbud att vid expropriation av mark för väg eller järnväg meddela bestämmelse som inskränker markägares rätt i vissa fall till kostnadsfritt vattenavlopp. Även om expropriation sker, har markägaren kvar denna rätt. En erinran om bestämmelsen återfinns i 1 kap. 6 § ExL.

Också enligt VL-förslaget kan markägare under vissa förhållanden äga liknande rätt i fråga om trummor m. m. Utredningen har emellertid icke funnit det motiverat att behålla VL:s undantag från ExL:s regler. Det kritiserades för övrigt redan vid sin tillkomst (se NJA II 1920 s. 338 f.). Således har någon motsvarighet till 7 kap. 14 § andra stycket VL inte föreslagits. Till följd härav föreslås att hänvisningen i 1 kap. 6 § ExL utgår.

2 kap. 3 §

Enligt paragrafen kan medges rätt till expropriation för drivkraft, vatten och avlopp m. m. I fråga om sådant ianspråktagande av fastighet för tillgodoseende av allmänt behov av vattenkraft eller för gruvdrift varom bestämmelser finns i annan lag föreskrivs i tredje stycket av paragrafen att expropriationsrätt enligt ExL inte föreligger. Ifrågavarande undantag föreslås nu också omfatta ianspråktagande av vatten för allmänt behov som medgivits enligt 2 kap. 5 § VL-förslaget. Undantaget gäller emellertid endast frågan om expropriation av själva vattenrätten. I fråga om rätt till utrymme för ledningar och dylikt kan ExL även i fortsättningen bli tillämplig.

5.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter

VL:s regler om organisation och förvaltning av samfälligheter är i stort sett gemensamma för alla de olika företag där enligt lagen samfällighetsbildning kan förekomma. Bestämmelserna i ämnet gällde till en början enbart regleringsföretag (3 kap. 12–25 §§). När VL utökades med 7 kap., gjordes de med vissa modifikationer tillämpliga även på torrläggningsföretag med fler än två deltagare (7 kap. 61–66 §§). Förvaltningsreglerna bygger i väsentliga delar på den lagstiftning om aktiebolag och ekonomiska föreningar som förelåg vid tiden för deras tillkomst. De har sedan dess kvarstått praktiskt taget oförändrade i VL.

I utredningens enkät 1969 påpekade Vaso att vidtagna ändringar i föreningslagstiftningen kunde motivera en översyn av bestämmelserna i 3 kap. VL om regleringsföretagens organisation. I övrigt berördes nu behandlade frågor inte i enkäten.

Enligt 1972 års tilläggsdirektiv har utredningen att överväga om inte lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter (LFS) bör göras tillämplig på samfälligheter enligt 3 och 7 kap. VL och, om så skulle vara fallet, föreslå

erforderliga ändringar eller tillägg i nämnda lag.

I förarbetena till LFS uttalade departementschefen sin anslutning till den bland remissinstanserna förhärskande uppfattningen att LFS borde ges ett mycket vidsträckt tillämpningsområde. I sammanhanget nämndes särskilt bl. a. vattenreglerings- och vattenavledningssamfälligheterna (jfr prop. 1973:166 s. 316 o. 365).

LFS erbjuder möjlighet att i enkla fall, när full enighet råder, anordna en tämligen formlös förvaltning (delägarförvaltning). Är detta ej tillräckligt, går det i stället att i viss ordning få till stånd en fast organisation (föreningsförvaltning). Denna innebär att förvaltningen omhänderhas av en juridisk person. Grundläggande beslut fattas av delägarna på föreningsstämma, medan löpande göromål ankommer på en vald styrelse som vid behov får uttaxera bidrag av delägarna. Fordran för sådant bidrag åtnjuter viss förmånsrätt.

En jämförelse mellan VL:s förvaltningsbestämmelser och LFS ger enligt utredningens uppfattning klart vid handen att tillämpningsområdet för LFS utan svårighet skulle kunna utsträckas till reglerings- och markavvattningssamfälligheterna.

Till betydande del överensstämmer de båda lagarna i sak, men på vissa punkter föreligger skiljaktigheter. Främst gäller detta kanske omröstningsreglerna vid sammanträde där stadgar för samfällighetsförening skall antagas eller ändras. LFS föreskriver här undantagslös omröstning efter huvudtal, varemot omröstning enligt VL sker efter andelstal. Emellertid måste beaktas att delägare som är missnöjd med ett beslut i en stadgefråga kan genom klandertalan bringa saken under fastighetsdomstolens prövning. Med hänsyn härtill kan det knappast sägas att LFS:s regler skulle missgynna delägare med förhållandevis höga andelstal. Föreningens stadgar skall dessutom granskas av länsstyrelsen.

Vid en jämförelse mellan de båda regelsystemen kan också konstateras att rätten att klandra stämmobeslut i LFS är något vidsträcktare än enligt VL. LFS föreskriver att föreningen i skälig omfattning skall beakta även enskild medlems intresse. Under påstående att så icke skett torde medlem genom klandertalan kunna bringa även frågor av lämplighetsnatur under domstols bedömning. Talerätten är dessutom i vissa fall utsträckt till innehavare av rättighet i delägarfastighet. En övergång till motsvarande ordning för vattenföretagen synes emellertid knappast medföra några olägenheter.

LFS:s regler om firma och om registrering av samfällighetsföreningar innebär att uppgifter som är viktiga för tredje man finns lätt tillgängliga. Dessa regler får anses lämpliga även för vattenföretagen.

Slutligen bör nämnas att LFS ger möjlighet att genom en och samma förening förvalta flera samfälligheter. En sådan ordning kan vara till fördel beträffande både regleringsföretag och markavvattningsföretag.

En utvidgning av LFS:s regler att omfatta även de samfälligheter som kan bildas enligt VL-förslaget synes således lämplig. Lagtekniskt har detta ansetts böra ske genom tillägg till 1 § LFS. Tillägget innebär att vattenlagssamfälligheterna anges bland de övriga samfälligheter på vilka lagen äger tillämpning. Utöver några redaktionella ändringar och tillägg i fyra paragrafer har 66 § ansetts böra kompletteras med en särskild forumbestämmelse för mål om samfälligheter enligt VL-förslaget. De bör uppenbarligen handläggas av

sådan fastighetsdomstol som är behörig i vattenmål, varvid VL-förslagets regler om stämningsmål blir tillämpliga.

5.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter

Av samma skäl som redovisats i föregående avsnitt är det önskvärt göra LFS:s regler tillämpliga även på nu befintliga reglerings- och markavvattningssamfälligheter som står under organiserad förvaltning. Redan genom 10 § i utredningens förslag till lag om införande av nya vattenlagen är sörjt för att LFS utan vidare kan tillämpas i de fall då en samfällighet omprövats enligt reglerna i VL-förslaget. I övrigt synes en övergång enklast kunna möjliggöras enligt samma ordning som gäller i fråga om äldre vägsamfälligheter enligt 19 § lagen (1973:1151) om införande av anläggningslagen (1973:1149) och lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter. Delägare i dessa samfälligheter kan vid sammanträde besluta om övergång till föreningsförvaltning. Nämnda bestämmelser föreslås böra utsträckas att gälla även delägare i samfällighet enligt 3 och 7 kap. VL.

6 Vissa erforderliga författningsändringar i övrigt

Ett genomförande av VL-förslaget och vad vattenlagsutredningen förordat i olika hänseenden kommer att medföra behov av lagstiftning utöver vad som redovisats i det föregående kapitlet. Det kan bli fråga om ändringar i eller upphävande av gällande författningar men även om utfärdande av nya följdförfattningar. Några direkta författningsförslag har utredningen av olika skäl inte upprättat. I det följande lämnas emellertid en kortfattad redogörelse för lagstiftningsbehovet. Redogörelsen är inte uttömmande.

VL-förslaget måste kompletteras med *tillämpningsföreskrifter*, bl. a. rörande förfarandet i ärenden om tillstånd m. m. vid koncessionsnämnden och länsstyrelsen. Beträffande behovet av ändringar i annan lagstiftning bör följande beaktas.

Byggnadslagstiftningen är f. n. föremål för en omarbetning inom regeringens kansli. Vad utredningen förordat om undantagande från byggnadslovsplikt av anläggningar som ingår i ett vattenföretag, vartill tillstånd i vederbörlig ordning erhållits enligt VL-förslaget, har därför inte åtföljts av något förslag till författningsändring i gällande BL eller byggnadsstadgan (1959:612).

VL-förslaget och förslaget till lag om koncessionsnämnd medför behov av ändringar i *miljöskyddslagstiftningen*, dvs. ML och miljöskyddskungörelsen (1969:388). I ML föreligger behov av ändringar bl. a. i bestämmelserna om koncessionsnämndens sammansättning m. m. i 11, 12, 14 och 15 §§ samt om behörig domstol i 33 §. I avbidan på resultatet av den pågående utredningen (Jo 1976:06) om översyn av miljöskyddslagstiftningen har förslag till författningsändringar inte upprättats av vattenlagsutredningen.

Till *kungörelsen (1971:549) om fastighetsdomstol* bör föras över nuvarande bestämmelser om behörig domstol i vattenmål som återfinns i *kungörelsen (1971:550) om vattendomstol*. Sistnämnda kungörelse kan upphävas. Bestämmelserna bör också innehålla att forum i miljöskyddsmål skall vara detsamma som i vattenmål.

I 1 kap. 6 § *JB* samt 16, 18 och 20 §§ *NVL* bör redaktionella ändringar vidtagas liksom i 20 § *lagen (1976:839) om statens va-nämnd*.

Slutligen bör behovet av ändringar i följande författningar klarläggas. Vissa av dessa författningar bör kunna upphävas utan att ersättas av ny författning.

- Förordningen (1849 nr 47 s. 1) om deltagande i vattenavledningsföretag för boställen och annan staten tillhörig jord,
- kungörelsen (1923:330) med förteckning å vattendrag, där kungsådra finnes,

- kungörelsen (1924:404) om utverkande av behörighet som förrättningsman enligt 10 kap. 1 § vattenlagen,
- lagen (1929:404) om giltighet här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929,
- lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929,
- kungörelsen (1931:324) angående skyldighet för vattenrättsdomare att meddela underrättelse om vissa beslut enligt svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929,
- kungörelsen (1939:155) angående uppgifter om inlösen enligt vattenlagen av område som utgör del av fastighet,
- kungörelsen (1941:847) om utverkande av behörighet som förrättningsman enligt 10 kap. 32 § vattenlagen,
- cirkuläret (1944:287) till länsstyrelserna i riket angående indrivningen av de enligt 2 kap. 10 § och 4 kap. 14 § vattenlagen utgående avgifter,
- kungörelsen (1953:620) angående indrivningen och användningen av vissa med anledning av företag i vatten utgående avgifter,
- kungörelsen (1953:621) om indrivningen och användningen av avgifter enligt 7 § första stycket lagen den 20 oktober 1939 (nr 732) med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering,
- cirkuläret (1953:622) till fiskeristyrelsen och länsstyrelserna i riket angående indrivningen av vissa med anledning av företag i vatten utgående avgifter,
- kungörelsen (1954:622) om vattenbokens inrättande och förande,
- kungörelsen (1954:623) om redovisning av akter rörande vissa företag enligt 7 och 8 kap. vattenlagen,
- kungörelsen (1959:219) om behörighet att handlägga syneförrättning rörande vissa företag enligt 7 kap. vattenlagen,
- lagen (1962:627) om vissa åtgärder för utnyttjande av vattenkraft vid krig m. m.,
- kungörelsen (1968:369) med vissa bestämmelser om förordnande av förrättningsman enligt 10 kap. 32 § vattenlagen,
- kungörelsen (1968:370) om behörighet för tjänsteman hos lantbruksnämnd att handlägga syneförrättning rörande vissa företag enligt 7 kap. vattenlagen,
- vattenrättskungörelsen (1971:789),
- lagen (1976:997) om vattenförbund,
- förordningen (1976:1000) om ersättning till synemän och ombud vid vissa förrättningar.

Bilaga 1 Vattenlagsutredningens direktiv

Direktiven 1968-11-29

Anförande av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling:

Vattenlagen, som i sitt ursprungliga skick tillkom åren 1918–20, är systematiskt i huvudsak uppbyggd efter arten av de företag som regleras i lagen. Lagen inleds i 1 kap. med vissa allmänna regler om jordägares rätt till vattnet på hans grund, varefter vissa inskränkningar i rätten anges, bl. a. reglerna om kungsådra. Härefter följer som ett huvudområde för sig reglerna om byggande i vatten och om grundvattentäkt i 2 kap., om allmän farled i 5 kap. och om allmän flottled i 6 kap. I 4 kap. ges regler om särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar. Här återfinns bestämmelser om bygdekraft, regleringsavgifter, nyprövning m. m. Ett andra huvudområde utgörs av bestämmelserna om torrläggning av mark i 7 kap. och om avloppsvatten i 8 kap. För de båda huvudområdena finns vissa gemensamma bestämmelser i 3 kap. om reglering av vattnets avrinning i samverkan mellan olika rättsägare. Regler om ersättning för skada och för egendom som tas i anspråk, vare sig ersättningen utgår i pengar, genom kraft- eller vattenleverans eller på annat sätt, finns i 9 kap. 10–14 kap. innehåller bl. a. processuella och straffrättsliga regler.

I fråga om en stor del av företagen som berörs av vattenlagens regler föreskrivs obligatorisk förhandsprövning vid vattendomstol. Därvid prövas såväl tillståndsfrågan som frågan om ersättning och skadeförebyggande åtgärder. Förhandsprövningen kan i vissa fall ske i enklare former, genom syneförrättning.

I landet finns f. n. sex vattendomstolar. Dessa är belägna i Luleå, Umeå, Östersund, Stockholm, Vänersborg och Växjö. Överrätt i vattenmål är vattenöverdomstolen, som är en del av Svea hovrätt. Som sista domstol i vattenmål dömer högsta domstolen.

Under de snart femtio år som lagen varit i kraft har den vid ett flertal tillfällen ändrats eller kompletterats. År 1939 infördes sålunda regler om grundvatten. Tidigare omfattade lagen bara ytvatten. På 1940-talet tillkom bl. a. bestämmelser mot spekulation i vattenkraft. Under de sista femton åren har lagen ändrats i syfte att bereda ökat skydd dels för vissa allmänna intressen såsom naturskyddsintresset och fisket, dels för vattenförsörjningen. Vidare har bl. a. reglerna om avloppsvatten, bygdekraft och regleringsavgifter reviderats.

I det till lagrådet nyligen remitterade förslaget till lag om skydd mot miljöfarlig verksamhet återfinns de senaste ändringsförslagen som rör vattenlagen. Det remitterade förslaget innehåller i huvudsak enhetliga regler i fråga om vattenförorening, luftförorening, buller och andra sådana störningar. Bestämmelserna i 8 kap. vattenlagen om åtgärder mot vattenförorening har därvid inarbetats i den nya lagen. Den föreslagna lagstiftningen innebär också att prövningen av tillståndsfrågor i avloppsmål förs över från vattendomstolarna till administrativ myndighet och att prövningen av ersättningsfrågor i sådana mål läggs på särskilda fastighetsdomstolar.

Främst på grund av teknikens framsteg har utvecklingen på de områden vattenlagen reglerar gått snabbt. Vattenkraften har byggts ut i en takt och en omfattning som medfört att huvudparten av våra utbyggnadsvärda vattenkrafttillgångar är utnyttjade. I jämförelse med situationen i andra europeiska länder är dock tillgången på orörda sjöar och vattendrag relativt god i vårt land. Vidare har företagens verkningar blivit väsentligt mer omfattande än vad lagstiftarna räknade med vid vattenlagens tillkomst. Samhällena har för sin vattenförsörjning blivit tvungna att utnyttja såväl grundvatten- som ytvattentäkter i allt större utsträckning och kraven på skydd mot förorening av vattentäkterna har starkt ökat. Bristen på lämpliga närbelägna vattentäkter har tvingat fram tanken att leda över vatten från avlägset belägna vattenområden. Sådana överföringar av vatten aktualiserar problem av både ekonomisk, teknisk och rättslig natur. Också i fråga om flottningsverksamheten har situationen radikalt förändrats som följd av den tilltagande övergången till landtransport.

Vattenlagen erbjuder i sin nuvarande utformning endast begränsade möjligheter till en planering i stort av utbyggnadsverksamheten. Innan ansökan om tillstånd till vissa mera ingripande företag görs hos vattendomstolen skall visserligen ett förberedande förfarande ha ägt rum. Detta syftar till en från allmän synpunkt ändamålsenlig planering av olika byggnadsåtgärder. Kungl. Maj:t har också möjlighet att främja intresset av en planmässig utbyggnad av vattendragen vid sin prövning av tillståndsfrågor. Vattendomstolarna saknar emellertid laglig möjlighet att vid bedömningen av ansökningarna tillgodose behovet av en mera omfattande planering. Domstolarna har mycket begränsade möjligheter att beakta olika alternativa lösningar från planeringssynpunkt.

Behovet av en översiktlig planering har hittills gjort sig särskilt gällande vid utbyggnaden av vattenkraft. Ett par framställningar om revision av vattenlagen på denna punkt har också gjorts hos Kungl. Maj:t. Den omständigheten att utbyggnadstakten under senare år sjunkit har inte gjort problemet mindre betydelsefullt, eftersom kvarvarande oreglerade sjöar och outbyggda vattenfall måste tillmätas ökad betydelse inte minst från naturvårdssynpunkt. I framtiden får problemet emellertid stor aktualitet även på andra områden såsom i fråga om vattenbortledning i sådana fall då flera alternativ står till buds.

Kraftverk, företag för vattenförsörjning och andra större företag i vatten har i dag långsiktiga verkningar inom många samhällsområden. Företagen kan beröra exempelvis samhällsbyggande, näringsutveckling, sysselsättning, naturvård, friluftsliv och hälsovård. Mot bakgrund härav är det av stor betydelse att företagen kan passas in i samhällsplaneringen i stort. Detta talar

starkt för att frågan om att ändra de organisatoriska formerna för tillståndsgivningen i vattenmål nu närmare övervägs. I samband därmed är det också angeläget att undersöka förutsättningarna för att skapa en mindre bunden prövning av tillåtlighetsfrågorna än vad som nu gäller, så att samtliga omständigheter av vikt och föreliggande valmöjligheter kan beaktas i det enskilda fallet. Tiden är därför mogen att genomföra en genomgripande översyn av såväl prövningssystemet som det materiella innehållet i vattenlagen.

Med hänsyn till det sagda förordar jag att en utredning tillsätts för att se över vattenlagen. Utredningen bör i första hand behandla de frågor som jag förut har angett men även vara berättigad att till övervägande ta upp vissa särskilda spörsmål som närmare berörs i det följande. Utredningen bör vara oförhindrad att behandla även andra frågor som lämpligen kan prövas i sammanhanget.

Jag övergår nu till att närmare utveckla min syn på hur prövningssystemet i vattenlagen bör utformas.

Tillståndsprövningen i kraftverks- och vattenregleringsmål liksom i andra vattenmål grundas ofta på avvägningar av ekonomisk, teknisk och social natur. Ett företag kan som nämnts ha verkningar inom många samhällsområden. Prövningen har därför nära samband med samhällsplaneringen i vidsträckt mening och problemet är att finna en lösning som gör att prövningen blir ett led i en effektiv samhällsplanering. En sådan lösning förutsätter ett förfarande som är utformat så, att avgörandena kan träffas snabbt och smidigt och med sakkunnigt beaktande av den mångfald allmänna och enskilda intressen som berörs. Ytterligare krav är att tillämpningen blir enhetlig och konsekvent samt tillgodoser kraven på rättssäkerhet.

Som antytts har utvecklingen efter vattenlagens tillkomst gått långt i fråga om såväl vattenkraftutbyggnader som vattenförsörjningen. Vattendomstolarna har små möjligheter till den översiktliga bedömning som från allmän planeringssynpunkt är nödvändig. Ett förfarande i administrativ ordning tillgodoser på ett väsentligt bättre sätt detta krav. Önskemålen om effektivitet, snabbhet och smidighet samt rättssäkerhet kan tillgodoses också i ett administrativt förfarande.

Vad här sagts gäller i första hand de större företagen. Men inte bara för dessa är en administrativ prövning ändamålsenlig. Också för de mindre fallen krävs lämplighetsavvägningar som passar väl för ett administrativt organ. Mera bagatellartade ärenden kan därvid klaras av utan den onödiga tidsutdräkt som ibland följer med ett domstolsförfarande.

Vägande skäl talar sålunda för att prövningen av även andra ärenden enligt vattenlagen än vattenföroreningsmål läggs på administrativa organ. Lämpligen bör de större frågorna prövas centralt, medan de mindre fallen avgörs av en regional myndighet. Av vikt är härvid att man väljer sådana prövningsorgan och inför sådana samordningsföreskrifter att man får en samlad prövning av närbesläktade eller sammanhängande frågor.

En av utredningens viktigaste uppgifter blir därför att i enlighet med de nu angivna riktlinjerna lägga fram ett förslag till en ny organisationsform och till ett förfarande som ansluter härtill. Utredningen skall som främsta alternativ överväga lämpligheten av att förlägga dels tillståndsprövningen av större,

mera principiella eller riksviktiga frågor till en central instans, dels övrig prövning till länsstyrelserna eller vissa av dessa. Enligt min mening talar starka skäl för att handläggningen av de frågor som skall behandlas av den centrala instansen förläggs till den föreslagna koncessionsnämnden för miljövård. Organisationen och sammansättningen av nämnden behöver i sådant fall ses över.

Vid sina ställningstaganden i organisations- och förfarandefrågorna bör utredningen, bortsett åtminstone tills vidare från företagen enligt 7 kap. vattenlagen, utreda om behov i framtiden kommer att föreligga av det sällan använda syneförrättningsinstitutet.

De ersättningsfrågor som uppkommer i vattenmål avser huvudsakligen rättsförhållanden mellan enskilda parter, och avgörandet av dem bör därför ankomma på domstol. Enligt förslaget till lag om skydd mot miljöfarlig verksamhet skall ersättningsfrågorna i vattenföroreningsmål – liksom beträffande andra immissionsmål – behandlas vid fastighetsdomstol. Sådana domstolar skall enligt det likaledes till lagrådet remitterade förslaget om de allmänna underrätternas organisation m. m. inrättas för fastighetsbildningsmål och eventuellt även för expropriationsmål. Eftersom det föreligger ett nära samband mellan värderingsfrågorna i vissa typer av fastighetsbildningsmål, expropriationsmål och vattenmål ter det sig naturligt att ersättningsfrågorna även i andra vattenmål än vattenföroreningsmål läggs på fastighetsdomstol. En mera enhetlig bedömning av ersättningsproblemen inom fastighetsrätten kan då uppnås. Eventuellt kan ersättningsfrågorna koncentreras till ett fåtal fastighetsdomstolar. Utredningen bör närmare överväga en reform efter dessa linjer.

Förläggs tillståndsgivningen till administrativ myndighet och prövningen av ersättningsfrågorna till fastighetsdomstolar på sätt jag angett finns det efter en sådan reform inte längre behov av vattendomstolar.

Hur överprövningen av ersättningsfrågorna skall gestalta sig hänger samman med frågan om hur överrättsprocessen kommer att utformas i framtiden. Jag utgår från att domstolskommittén, som har att närmare utreda överrättsprocessen, också tar ställning till frågan om formerna för överprövning av mål som fullföljs från fastighetsdomstol.

Om den prövning, som nu helt sker hos vattendomstol, fördelas mellan administrativa organ å ena sidan och domstol å andra sidan uppkommer frågan om vad som skall behandlas i administrativ ordning och vad som skall prövas domstolsvägen. Till en början står det klart att den administrativa myndigheten, som sålunda skall meddela tillstånd, bör ha att pröva tillåtlighetsfrågan. För att kunna bedöma denna fordras ofta en överslagsmässig beräkning av de totala ersättningsbelopp som kan komma att utgå. Vidare bör myndigheten pröva frågan om och i vad mån tillståndet skall förenas med vissa villkor. Skaderegleringen däremot bör som nämnts ankomma på domstol. Denna bör pröva framställda ersättningsanspråk och möjligen även vissa andra enskilda krav t. ex. på skyddsåtgärder sedan skada inträtt eller på skadeförebyggande åtgärder som inte har till huvudsakligt syfte att skydda en grupp sakägare eller allmänna intressen. Utredningen bör mot bakgrund av bl. a. dessa synpunkter i nu nämnda avseenden men även i övrigt, såsom beträffande de mera speciella tvångsrätterna, närmare överväga gränsdragningen mellan myndighetens och domstolens verksamhetsområden.

Enligt expropriationslagen ankommer det i regel på Kungl. Maj:t att pröva om och i vilken omfattning expropriation får äga rum. Om expropriationsrätt meddelas, skall frågan fullföljas genom ansökan om stämning till domstol, vid äventyr att expropriationsrätten förfaller. Sedan domstolen meddelat dom i målet och vissa i lagen närmare angivna åtgärder vidtagits är expropriationen fullbordad och nye ägaren berättigad att genast ta fastigheten i besittning. Särskilda regler finns om bl. a. förtida tillträde och om förskottsersättning.

Som synes kommer det nyss skisserade förfarandet i vattenmål att i någon mån närma sig expropriationslagens. På grund av de båda institutens olika karaktär och syften måste självfallet skiljaktigheter kvarstå även i fortsättningen i fråga om förfarandet och därmed sammanhängande frågor. Från inte minst lagteknisk synpunkt skulle det emellertid vara av värde om de nämnda lagarna, utan att avkall ges på effektivitet och rättssäkerhet, kunde utformas något mera enhetligt. Det bör ankomma på utredningen att undersöka i vad mån det är möjligt att i förevarande hänseende åstadkomma en sådan samordning. Även förfaranderegelerna i förslaget om skydd mot miljöfarlig verksamhet bör givetvis beaktas i detta sammanhang.

Jag övergår härefter till att behandla tillåtlighetsreglerna och sammanhängande frågor.

Enligt 2 kap. 2 § vattenlagen skall företag i vatten utföras så att ändamålet nås utan oskälig kostnad och med minsta intrång och olägenhet för motstående intressen. Bestämmelsen tolkas allmänt på sådant sätt att vattendomstolen inte har att ta ställning till frågan om ett företags lokalisering i vidare mån än att domstolen prövar om det företag som ansökan omfattar får komma till stånd med hänsyn till reglerna i vattenlagen. För att tillgodose kravet på en friare bedömning till gagn för samhällsplaneringen bör bestämmelsen revideras. Till viss ledning för utredningen bör härvid kunna tjäna den i förslaget till lag om skydd mot miljöfarlig verksamhet inskrivna principen att den som vill utöva miljöstörande verksamhet är skyldig att välja sådan plats för verksamheten att intrång och olägenhet blir minsta möjliga utan att kostnaden ökas oskäligt.

De nuvarande tillåtlighetsreglerna präglas av en viss stelhet i uppbyggnaden. Särskilt gäller detta den för kraftverk och regleringar för kraftändamål föreskrivna ekonomiska tillåtlighetsberäkningen. Vid jämförelsen mellan nytta och skada tillmäts exempelvis värdet på skada eller intrång olika tyngd i kalkylen allteftersom skadan eller intrånget görs på åker och äng eller på annan egendom eller det är fråga om uppdämning som hindrar eller försvårar framtida torrläggning av mark. F. n. går vidare en skarp gräns mellan den ekonomiska tillåtlighetsbedömningen enligt 2 kap. 3 § första stycket vattenlagen och bedömningen med hänsyn till företagets inverkan på vissa allmänna intressen enligt samma paragrafs andra stycke. Denna gräns kan ibland försvåra en helhetsbedömning. Också mot bakgrund av dessa synpunkter bör tillåtlighetsreglerna ses över. Huvudsyftet bör vara att få fram regler som möjliggör en friare och därmed mera mångsidig bedömning av ett företags tillåtlighet.

En av de angelägnaste samhällsfrågorna i dag utgör skyddet av den yttre miljön. Tätortstillväxten, industrins och hela näringslivets strukturella förändringar, trafikledernas utbyggnad osv. återverkar kraftigt på den yttre

livsmiljön. Samtidigt som trycket på denna ökar växer kraven på tillgång till ostörd natur för friluftsliv och fritidsvistelse.

I fråga om vattenbyggnadsföretag har vattenlagen vissa bestämmelser till skydd för den yttre miljön. Reglerna, som återfinns huvudsakligen i 2 kap. 3 och 12 §§ vattenlagen, har ofta kritiserats som otillräckliga. Vid den översyn av tillåtlighetsreglerna som jag berört i det föregående bör därför också ett riktmärke vara att de nu skall ses över och anpassas så att de möjliggör en skälig avvägning mellan naturvårdens och andra intressen.

Vattenlagen innehåller ett flertal regler om att från samhällssynpunkt särskilt betydelsefulla frågor skall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Bortsett från bestämmelserna i fråga om avloppsföretag samt de bestämmelser som gäller vid reglering av landets större sjöar eller vid sådan ingripande reglering, där Kungl. Maj:t förbehållit sig prövningsrätten, är reglerna utformade så att vattendomstolen har en diskretionär rätt att avgöra om underställning skall ske eller inte. Om vattendomstolen finner att företaget, trots att sådana skadeverkningar kan väntas som enligt lagen föranleder att företaget ej får utföras, ändå har så stor betydelse från allmän synpunkt att det bör komma till stånd skall frågan underställas Kungl. Maj:ts prövning. Finner vattendomstolen däremot att företaget inte bör få utföras, skall ansökningen avslås.

Som tidigare framhållits träder planeringssynpunkterna alltmer i förgrunden vid bedömningen av större utbyggnadsfall. Frågor som är av betydelse för större områden eller har mera principiell innebörd bör därför avgöras av Kungl. Maj:t. I förslaget till lag om skydd mot miljöfarlig verksamhet finns en regel beträffande vattenföroreningar m. m. som innebär att prövningsmyndigheten skall underställa Kungl. Maj:t avgörandet, om myndigheten trots skadeverkningarna finner att verksamheten är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt. Prövningen hos myndigheten avses alltså bara gå ut på att slå fast om de i lagen angivna förutsättningarna för prövning av Kungl. Maj:t föreligger men inte att, om detta finnes vara fallet, väga de allmänna intressena mot andra intressen. Utredningen bör överväga en utformning av underställningsinstitutet i vattenlagen som i möjligaste mån ansluter till den angivna regeln.

En förutsättning för att uppnå en enhetlig bedömning av ersättningsfrågorna vid fastighetsdomstol är att huvudsaklig överensstämmelse föreligger mellan ersättningsreglerna på de olika fastighetsrättsliga områdena. Vattenlagen inrymmer emellertid en del regler som intar en särställning inom fastighetsrätten (jfr 9 kap. 8 och 48 §§ vattenlagen). Expropriationsutredningen har också i annat sammanhang betonat kravet på att ersättningsreglerna vid olika former av tvångsingripande ses över i syfte att nå större enhetlighet. Det förefaller naturligt att låta de i vissa fall särpräglade vattenrättsliga reglerna så långt det är möjligt närma sig de regler som finns inom likartad lagstiftning, främst den expropriationsrättsliga. Utredningen bör överväga förslag i enlighet härmed.

Genom beslut enligt vattenlagen blir ersättningsfrågorna i princip slutligt reglerade. Från denna rättskraftsverkan finns flera undantag, bl. a. genom reglerna om rätt för sakägare att inom vissa bestämda tidsgränser föra talan om oförutsedd skada. Finner utredningen att bestämmelserna om sådan

skada skall vara kvar med hänsyn till de speciella skadeverkningar som kan följa av vattenföretagen, bör utredningen på grund av rådande tillämpningssvårigheter närmare se över dessa regler såvitt gäller tiden och sättet för anmälan av anspråk med anledning av sådan skada. Skäl föreligger också att söka få fram klarare regler om vad talan kan avse. Till viss ledning kan tjäna det material som finns i tredje lagutskottets utlåtanden 1963:31 och 1966:32.

Flottlederna intar f. n. en privilegierad ställning i vattenlagen. Även om det exempelvis i visst fall skulle vara möjligt att utan ökad kostnad eller annan olägenhet för de flottande övergå från flottning till annat transportsätt, får enligt 2 kap. 11 § vattenlagen flottleden inte tillskyndas något väsentligt intrång genom byggande i vatten för annat ändamål. Vattendomstolen kan på grund av den nämnda bestämmelsen inte anvisa andra möjligheter för virkestransport än flottning. Däremot har Kungl. Maj:t viss möjlighet att reglera frågan i samband med avlysning av flottleden. Mot bakgrund av att utvecklingen i fråga om virkestransporter otvetydigt går i riktning mot ökad landtransport bör utredningen närmare överväga förhållandet mellan flottningsintresset och intresset av byggande i vatten för annat ändamål i syfte att få en uppmjukning till stånd av den med lagrummet avsedda principen.

Utredningen bör även överväga om det är skäligt att bibehålla det starka skydd som allmän farled åtnjuter enligt vattenlagen.

Jag avser att inom den närmaste tiden förelägga riksdagen ett lagförslag i fråga om återställningsåtgärder i avlyst flottled. Med hänsyn härtill bör utredningen inte nu se över flottningslagstiftningen i annat avseende än som föranleds av utredningsuppdraget i övrigt.

I sistnämnda lagstiftningsärende har behandlats frågan om ansvaret för återställningsåtgärder i avlysta flottleder. Motsvarande ansvarsproblem kan uppkomma vid exempelvis nedläggning av kraftverk eller vid upphörande av vattenregleringar. Avsevärda skadeverkningar kan drabba t. ex. dem som under lång tid anpassat sig efter rådande vattenståndsförhållanden. Visserligen är inte de rättssubjekt som svarar för företagen begränsade till tiden på samma sätt som en flottningsförening, men kvar står ändå den likheten mellan flottning och övriga företag enligt vattenlagen att regler i huvudsak saknas om hur man skall förfara i de fall företag överges med skadeverkningar som följd. Särskilt svårt kan läget bli om rättssubjektet trätt i likvidation eller gått i konkurs. Utredningen bör därför ägna uppmärksamhet åt dessa problem och föreslå de bestämmelser som kan behövas.

För kort tid sedan har ett betänkande framlagts om vattenlagens torrläggningsbestämmelser (SOU 1968:51). Främst tre frågor tas däri upp till behandling, nämligen möjligheten att ändra lagakraftägande bestämmelser för torrläggningsföretag, båtnadsreglerna och förrättningsförfarandet. Betänkandet remissbehandlas f. n. Först sedan remissbehandlingen avslutats kan ställning tas till frågan i vad mån utredningen bör se över även 7 kap. i vattenlagen.

Enligt gällande lagstiftning är det möjligt från bl. a. vattenvårdssynpunkt att under vissa förutsättningar få till stånd en ändring av givna vattenhushållningsbestämmelser. I lagstiftningsärendet om skydd mot miljöfarlig verksamhet har från naturvårdsverket och ett flertal andra remissinstanser framhållits önskvärdheten av ökade möjligheter i denna del särskilt beträf-

fande tillstånd till äldre vattenregleringsföretag. Vid bedömningen härav måste å ena sidan hänsyn tas till att sådana av domstol tidigare meddelade tillstånd måste medföra ett rimligt mått av trygghet mot senare ingripanden och å andra sidan till att äldre tillstånd inte kan få utgöra bestående hinder för en meningsfull utveckling på vattenvårdsområdet eller på andra betydelsefulla samhällsområden. Det bör ankomma på utredningen att närmare överväga förevarande spörsmål.

I Sverige finns ett femtontal vattenvårdsförbund med uppgift att främja vattenvården inom visst vattensystem. Sammanslutningarna har tillkommit på frivillighetens väg, i flertalet fall på initiativ eller under medverkan av länsstyrelse. Avsaknaden av lagstiftning på området har ansetts bidra till att förbunden inte alltid kan utöva sin verksamhet på effektivaste sätt. Riksdagen har därför funnit att frågan om lagstiftning beträffande vattenvårdsförbunden bör närmare övervägas (3LU 1967:32, rskr 218). Sedan riksdagen uttalade sig har frågan om vattenförorening och tillsynen däröver ingående behandlats i förslaget om skydd mot miljöfarlig verksamhet. Med hänsyn till de förslag som därvid lagts fram och till den pågående successiva förstärkningen av den regionala vattenvårdsorganisationen minskar tyngden i kravet på lagstiftning i fråga om vattenvårdsförbunden. Man bör emellertid ändå inte avstå från att närmare utreda frågan om lagstiftning för vattenvårdsförbunden och i samband därmed frågan om eventuell samordning eller samverkan mellan förbunden och den statliga miljövårdsorganisationen. Dessa överväganden bör lämpligen göras i detta sammanhang.

Bestämmelserna om bygdekraft moderniserades och förbättrades år 1962 (prop. 1962:24, 3LU 10, rskr 97, SFS 1962:83). Trots de lagstiftningsåtgärder som då vidtogs tycks bygdekraftsinstitutet inte ha kommit till nämnvärt större användning än tidigare. Skälet härtill kan vara att landsbygdens elektrifiering f. n. är så gott som fullständig och att möjligheter finns att få varje legitimt kraftbehov tillgodosett till priser, som med hänsyn till förbrukningens art och storlek kan anses vara skäliga. Vidare ställer sig bygdekraften knappast billigare än kraften i den öppna marknaden. Mot bakgrund av dessa förhållanden och då sökande i vattenmål samt administrativa myndigheter och domstolar tvingas ägna avsevärd tid åt bygdekraftproblemen bör utredningen överväga om inte tiden är mogen för att avskaffa institutet.

Utredningen bör också överväga om inte de intressen som det ålderdomliga kungsådreinstitutet har att tillvarata kan tillgodoses på annat sätt. Även vissa andra regler av mindre betydelse bör kunna utmönstras ur vattenlagen. Invecklade bestämmelser som exempelvis beträffande ersättningskraft bör också ses över i förenklande syfte.

Den nuvarande systematiken i vattenlagen bygger på företagens ändamål. Det kan ifrågasättas om lagens uppbyggnad är den mest ändamålsenliga i dagens läge när arten av skyddsobjekt mer och mer träder i förgrunden. Vidare kan det ifrågasättas om inte området för vattenvårdslagstiftningen bör vidgas. Åtskilliga slag av åtgärder och ingrepp, t. ex. muddring och sandsugning, faller nu under reglerna för vattenbyggnadsföretag men är uppenbarligen av sådant slag att de har nära samband med vattenvårdslagstiftningen. Jag har här berört endast några fall där en systematisk revision kan tänkas vara av värde. Det bör emellertid stå utredningen fritt att även i övrigt se över

vattenlagens systematik. Lagen bör också överses redaktionellt.

Under den tid vattenlagen varit i kraft har givetvis – utöver vad jag nu har redovisat – åtskilliga problem uppkommit vid tillämpningen. Utredningen bör ta kontakt med administrativa myndigheter, domstolar och andra som har erfarenhet av hur vattenlagen verkat i praktiken och söka kartlägga de eventuella ytterligare brister som numera kan föreligga i fråga om lagen samt i belysning av erfarenheterna och med beaktande av de givna direktiven föreslå behövliga lagändringar.

Under utredningsarbetets gång bör särskild uppmärksamhet ägnas det lagstiftningsarbete som pågår på expropriationsrättens område.

De organisatoriska förslagen och de förslag i övrigt som har ekonomiska verkningar bör åtföljas av kostnadsberäkningar.

Utredningen bör om möjligt lägga fram ett delbetänkande omfattande de organisatoriska frågorna samt förslag till lagändringar i de delar som har nära samband med organisationsförändringen. Utredningen bör vara oförhindrad att även i andra hänseenden framlägga delbetänkanden.

Tilläggsdirektiven 1972-12-08

Anförande av statsrådet Lidbom:

Vattenlagsutredningen har genom beslut av Kungl. Maj:t den 29 november 1968 fått i uppdrag att företa en allmän översyn av vattenlagen (1918:523). I direktiven (se 1969 års riksdagsberättelse Ju:58) påpekades emellertid att ett betänkande (SOU 1968:51) kort före beslutet lagts fram om vattenlagens torrläggningsbestämmelser. Först sedan remissbehandlingen av detta betänkande avslutats ansågs det möjligt att ta ställning till frågan i vad mån utredningen borde se över även 7 kap. vattenlagen, som handlar om torrläggning av mark genom dikning, vattenavledning eller invallning.

Frågan om lagstiftning på grundval av betänkandet samordnades vid beredningen inom justitiedepartementet med en samtidigt aktualiserad fråga om ny lagstiftning om inrättande av anläggningar som är gemensamma för flera fastigheter samt om förvaltning av sådana anläggningar och andra gemensamhetsbildningar. På grundval av de överväganden som härvid gjordes utarbetades inom justitiedepartementet en promemoria (Ds Ju 1971:16) med förslag till bl. a. anläggningslag och lag om förvaltning av samfälligheter. Förslaget till anläggningslag innebar att bestämmelserna om dikning i vattenlagen fördes samman med föreskrifterna i lagen (1966:700) om vissa gemensamhetsanläggningar och reglerna i 1, 2 och 4 kap. lagen (1939:608) om enskilda vägar. Frågan om förvaltningen av anläggningar som inrättats enligt den nya lagen reglerades i förslaget till lag om förvaltning av samfälligheter. Detta omfattade även gemensamhetsbildningar av annat slag, bl. a. samfälligheter enligt fastighetsbildningslagen (1970:988).

Jag har tidigare denna dag anmält fråga om remiss till lagrådet av förslag till lagstiftning på grundval av promemorieförslagen. Av vad jag därvid anförde framgår att flera remissinstanser, däribland vattenlagsutredningen, ansett att dikningsföretagen borde lämnas utanför den nya lagstiftningen samt att jag anslutit mig till denna uppfattning och förordat att dessa frågor tillsammans med övriga torrläggningsfrågor överlämnas till vattenlagsutredningen. Utredningens uppdrag bör alltså utvidgas till att omfatta även denna del av

vattenlagen.

I det tidigare avgivna betänkandet behandlas främst frågorna om möjligheten att ompröva lagakraftägande bestämmelser för torrläggningsföretag, förrättningsförfarandet och båtnadsreglerna. Särskild uppmärksamhet ägnas åt spörsmålet att få till stånd samordning av torrläggning och fastighetsbildning. De nu nämnda frågorna bör bli föremål för förnyade överväganden. Vattenlagsutredningen bör emellertid göra en allmän översyn av torrläggningsbestämmelserna i syfte att åstadkomma en tidsenlig lagstiftning på området. I det följande vill jag beröra ett par särskilda frågor.

Torrläggningsföretag har ofta ett samband med andra anläggningsföretag och med fastighetsbildningsåtgärder. Det är därför synnerligen angeläget att en samordning av lagstiftningen på dessa områden kommer till stånd. Förslagen till anläggningslag och lag om förvaltning av samfälligheter får ses som en etapp i arbetet med att åstadkomma en sådan samordning. Från skilda synpunkter är det önskvärt att även torrläggningsföretagen kan inordnas under denna lagstiftning. Det finns å andra sidan ett samband också mellan torrläggningsföretag och andra företag som f. n. regleras i vattenlagen och som även i framtiden torde böra stå kvar i denna. Det får ankomma på utredningen att ta ställning till var torrläggningsbestämmelserna lämpligen bör placeras. Oavsett hur denna fråga löses bör förutsättningar skapas att på ett enkelt och smidigt sätt samordna prövningen av olika anläggnings- och fastighetsbildningsfrågor.

Jag vill understryka att den samordning som sålunda bör eftersträvas bör avse inte bara förfarandebestämmelserna utan också den materiella regleringen. Särskilt angeläget är det att de grundläggande bestämmelserna om anslutningsrätt och anslutningstvång, tvångsupplåtelse av utrymme samt kostnadsfördelning kommer att överensstämma så långt det är möjligt. Det synes naturligt att man härvid utgår från föreskrifterna i anläggningslagen och att man endast gör de avvikelser från dessa som betingas av de särskilda förhållanden som gäller för torrläggningsföretagen eller som är påkallade för att samordna sådana företag med andra företag enligt vattenlagen.

I fråga om dikningsföretagen vill jag fästa uppmärksamheten på en speciell fråga. Bestämmelserna i 7 kap. vattenlagen bygger på principen att en markägare har en ovillkorlig rätt att dika över annans mark. Enligt min mening kan det ifrågasättas om man för framtiden bör bibehålla denna grundsats. Skäl synes tala för att man här liksom vid andra tvångsupplåtelser bör göra en avvägning mellan olika intressen. Inte minst viktigt synes det vara att ta hänsyn till allmänna intressen. Utredningen bör överväga huruvida de regler till skydd för enskilda och allmänna intressen som upptagits i anläggningslagen kan anses lämpliga även i fråga om dikningsoch andra torrläggningsföretag.

I 7 kap. vattenlagen finns vidare regler om förvaltningen av torrläggningsföretag. Det bör övervägas om inte den föreslagna lagen om förvaltning av samfälligheter bör göras tillämplig på sådana företag. Detsamma gäller regleringssamfälligheter enligt 3 kap. vattenlagen. För den händelse en sådan lösning skulle kräva ändringar eller tillägg till lagen om förvaltning av samfälligheter, bör utredningen lägga fram förslag härom.

Under hänvisning till det anförda hemställer jag att vattenlagsutredningens uppdrag utvidgas i enlighet med vad jag har anfört.

Tilläggsdirektiven 1974-09-20

Anförande av statsrådet Lidbom:

Vattenlagsutredningen tillkallades med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 november 1968 för att se över vattenlagen. Utredningens uppdrag omfattar enligt direktiven (1969 års riksdagsberättelse s. 77–84) en allmän översyn av vattenlagen med huvudvikten lagd på de delar av lagen som har samband med samhällsplaneringen i stort. I december 1972 erhöll utredningen tilläggsdirektiv i fråga om vattenlagens torrläggningsbestämmelser (1974 års riksdagsberättelse s. 37–39). Utredningen har avgivit tre delbetänkanden (SOU 1970:40, 1972:14 och 1973:31). De två första delbetänkandena har föranlett lagstiftning medan det tredje, som innehåller ett förslag till lagstiftning om vattenförbund, efter avslutad remissbehandling bereds inom justitiedepartementet. Utredningens slutbetänkande avses innehålla ett förslag till ny vattenlag.

Ett tillstånd att utföra företag i vatten kan vara förenat med skyldighet att utge avgifter av olika slag. Avgifternas syfte är att tillgodose huvudsakligen allmänna intressen. För att åstadkomma bättre fiskeförhållanden inom områden som påverkas av ett företag föreskrivs ibland särskild avgift med stöd av 2 kap. 8 § vattenlagen. Enligt 2 kap. 10 § utgår s. k. allmän fiskeavgift för byggnad i vatten eller vattenreglering som påverkar de naturliga vattenståndsförhållandena eller hindrar eller försvårar fiskens framkomst. Influtna medel skall användas för att främja fisket inom landet. Enligt 6 kap. 9 § kan flottande åläggas viss fiskeavgift, om flottningen eller flottningsanläggningar vållar avsevärt men för fisket. Vissa fiskeavgifter som fastställts enligt den före vattenlagen gällande lagstiftningen utgår fortfarande. I 4 kap. 14 och 15 §§ ges bestämmelser om regleringsavgift i samband med större vattenregleringar för kraftändamål. Avgiftsmedlen används för att kompensera skador som inte ersätts i vattenmålet och för att tillgodose allmänna ändamål i den bygd som berörs av företaget. Med tillstånd att utföra ett antal olika typer av vattenföretag följer också skyldighet enligt 11 kap. 95 § att betala ett engångsbelopp, s. k. domstolsavgift, som bidrag till kostnaderna för vattendomstolarnas organisation och verksamhet. Kammarkollegiet för det allmännas talan i avgiftsfrågor med stöd av 7 § vattenrättskungörelsen (1971:789). Vattenlagens avgiftsregler kompletteras av bestämmelser i kungörelsen (1953:620) angående indrivningen och användningen av vissa med anledning av företag i vatten utgående avgifter.

Kungl. Maj:t kan enligt 4 kap. 18 § vattenlagen föreskriva villkor för att tillgodose allmänna intressen i samband med prövning av underställda vattenmål. Sådana villkor brukar oftast gå ut på att sökanden skall betala vissa belopp, s. k. villkorsmedel.

I egentliga avgifter inflyter f. n. omkring 12 miljoner kronor om året. Därav utgörs cirka 10 miljoner av regleringsavgifter, 1,5 miljoner av olika fiskeavgifter och 0,5 miljoner av domstolsavgifter. Man kan räkna med att fram till den 1 januari 1972 har betalats sammanlagt omkring 110 miljoner kronor i regleringsavgifter. Som villkorsmedel har inom samma tid utgått omkring 50 miljoner kronor, vartill kommer kostnaderna, uppskattningsvis 20 miljoner kronor, för de åtgärder som Kungl. Maj:t föreskrivit som villkor. (Närmare detaljer om avgiftsbeloppen finns i SOU 1972:14 s. 180–185).

Vattenlagsutredningen behandlade vattenlagens avgiftssystem i delbetän-

kandet (SOU 1972:14) Revision av vattenlagen. Del 2. Ersättningar, avgifter m. m. Utredningen föreslog en ny avgift benämnd bygdeavgift som skulle ersätta regleringsavgiften. Jag ansåg på anförda skäl (prop. 1974:83 s. 182) att utredningens förslag till bygdeavgift inte borde genomföras. Jag fann på grund härav inte heller skäl att närmare gå in på utredningens förslag beträffande fiskeavgifter och domstolsavgift. En höjning av avgiftslatituderna för regleringsavgifter och för fiskeavgifter enligt 2 kap. 10 § har dock trätt i kraft den 1 juli 1974 (prop. 1974:83, CU 1974:28, rskr 1974:229, SFS 1974:273).

I anslutning till min behandling av utredningens förslag i fråga om regleringsavgifter uttalade jag att det som ett alternativ kunde övervägas att införa en enda avgiftstyp för alla företag enligt vattenlagen. En sådan reform förutsatte emellertid en särskild utredning. Jag uttalade att jag avsåg att senare återkomma till Kungl. Maj:t i denna fråga. Den av mig i nämnda proposition förutskickade utredningen bör nu komma till stånd. Uppgiften att göra denna utredning bör anförtros vattenlagsutredningen.

Jag vill till ledning för vattenlagsutredningens arbete uttala följande om hur avgiftssystemet i vattenlagen enligt min mening bör utformas. Som jag uttalade i prop. 1974:83 (s. 182) utgör de betydande belopp som varje år kommer in i form av regleringsavgifter en betydelsefull och riktig kompensation för de bygder som utsätts för sådana allmänna olägenheter som vattenkraftutbyggnad medför. Det är till övervägande delen fråga om glesbygds- och avfolkningsområden i Norrland. Jag anser det alltså självklart att en avgiftstyp av ifrågavarande slag måste bibehållas för framtiden.

Vattenlagens avgiftssystem företer en splittrad bild. För de avgifter som döms ut av vattendomstol gäller delvis mycket invecklade beräkningsgrunder medan de s. k. villkorsmedlen bestäms av Kungl. Maj:t efter en skälighetsbedömning. Nuvarande avgiftsskyldighet gäller vidare i huvudsak endast för kraftindustrin. Enligt min mening bör utredningen överväga att i en ny vattenlag införa en enda avgiftstyp som i princip skall omfatta alla företag enligt vattenlagen. Avgiftens syfte bör vara att tillgodose allmänna intressen med anknytning till den bygd som drabbas av olägenheter av företaget. Samtidigt bör beaktas att avgiftsmedel till befrämjande av fisket inom landet bör finnas tillgängliga antingen inom ramen för den nya avgiften eller ev. i form av en fiskeavgift ungefär motsvarande den nuvarande allmänna fiskeavgiften.

Nuvarande beräkningsmetoder, som i huvudsak avser vattenkraftändamål, torde inte vara lämpliga för en avgift av det antydda slaget. Utredningen bör undersöka och lämna förslag till hur en enhetlig avgift lämpligen kan utformas. Om det visar sig omöjligt att finna en objektiv norm för beräkningen av avgiftens storlek, bör den enligt min mening kunna fastställas efter vad som är skäligt med beaktande av både företagets nytta och dess inverkan på motstående intressen.

Ställning har ännu inte tagits till hur prövningssystemet skall utformas i en ny vattenlag. Det är alltså ovisst vilken myndighet som i framtiden kommer att pröva tillåtlighetsfrågorna. Man får dock räkna med att tillåtlighetsfrågan för företag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet kommer att prövas av regeringen. En tänkbar möjlighet som utredningen bör överväga är att låta regeringen fastställa avgift i samband med prövningen av

tillåtlighetsfrågan. Avgift torde då komma i fråga bara för företag som är av det slag jag nyss nämnt och kunna bestämmas att utgå både i form av ett engångsbelopp – motsvarande nuvarande villkorsmedel – och med årliga belopp.

Utredningen bör även överväga formerna för prövning av ansökan om bidrag av avgiftsmedel. Härvid bör utredningen särskilt överväga behovet av särbestämmelser för att i skälig omfattning tillgodose fiskeintresset.

Vattendomstolsavgiften har utredningen redan behandlat i 1972 års delbetänkande (SOU 1972:14 s. 130).

På grund av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t genom tilläggsdirektiv ger vattenlagsutredningen i uppdrag att utreda frågan om avgiftssystemet enligt vattenlagen enligt de riktlinjer som jag i det föregående har anfört.

Bilaga 2 Alternativa prövningssystem

Inledning

I denna bilaga presenteras kortfattat vissa inom utredningen diskuterade alternativ till det prövningssystem som slutligen upptagits i VL-förslaget. Alternativen har betecknats

- vattendomstolsmodellen,
- expropriationsmodellen, alternativ 1
- expropriationsmodellen, alternativ 2
- koncessionsnämndsmodellen, alternativ 1
- koncessionsnämndsmodellen, alternativ 2

Vattendomstolsmodellen

Modellen innebär att man behåller den ordning som fr. o. m. den 1 januari 1972 tillämpas enligt VL, dvs. i princip en sammanhållen domstolsprövning hos de sex vattendomstolarna med skyldighet för domstolen att genom underställning bringa tillåtlighetsfrågan beträffande riksviktiga företag under regeringens prövning. Länsstyrelserna får inga nya beslutsfunktioner.

Modellen har den fördelen att den representerar ett väl inarbetat system som i flertalet ärenden kan väntas fungera friktionsfritt. Till fördelarna bör också räknas att erforderlig expertis placeras på regional nivå men ändå förhållandevis koncentrerat. Domsområdena bör som nu omfatta vissa avrinningsområden. Man undviker härigenom de kompetenskonflikter som i vattenrättsliga sammanhang måste bli en följd av varje indelning i verksamhetsområden som baseras på läns- eller kommungränser.

En nackdel med modellen torde vara att den strider såväl mot vattenlagsutredningens direktiv som mot tankarna bakom 136 a § BL. Det blir också särskilt svårt att i denna modell med dess judiciella komponenter på ett naturligt sätt bygga in möjligheter till samordnad prövning av företag som skall bedömas enligt både VL och ML. Det torde vara otänkbart att i frågor om vattenförorening återgå till ett system med judiciell prövning.

Expropriationsmodellen, alternativ 1

Enligt denna modell skall ansökan om "vattenrättskoncession" beträffande större vattenföretag göras hos regeringen samt i fråga om övriga företag hos länsstyrelsen. Sedan regeringen eller länsstyrelsen givit koncession, skall

övrig tillståndsprövning och skadereglering ske vid fastighetsdomstol, dvs. fastighetsdomstolarna vid de sex tingsrätter som nu är vattendomstol.

Den vattenrättskoncession som skall ges fungerar som ett slags lokaliseringstillstånd baserat på planövervägaganden. Ett avslag på koncessionsansökan kan sägas innebära att regeringen respektive länsstyrelsen utövat en vetorätt mot ett planeringspolitiskt sett olämpligt vattenföretag. Det är inte avsett att koncessionsövervägandena skall avse företagens tekniska utformning i detalj utan de skall i huvudsak gå ut på att besvara frågan: innebär det sökta företaget en lämplig hushållning med mark- och vattentillgångar? Besvaras frågan jakande, sker all övrig prövning hos någon av de sex vattenfastighetsdomstolarna som alltså får svara bl. a. för prövning av frågan om byggnadstillstånd och skadereglering. Fördelarna med nuvarande integrerade system finns alltså kvar. Beträffande de minsta företagen kan man tänka sig ett förrättningsförfarande. Denna gränsdragning mellan administrativa och judiciella organ stämmer bra överens med ExL:s system utan att nämnvärt strida mot grundtankarna i vattenlagsutredningens direktiv. Gränsen synes åtminstone teoretiskt vara klar och otvetydig. Det är dock möjligt att det i praktiken kan visa sig svårt att avgöra planfrågan utan att samtidigt göra en ganska ingående bedömning av vissa sidofrågor, t. ex. förutsättningarna för och inverkan av företaget i hydrologiskt hänseende, och dessa frågor skall ju enligt modellen egentligen behandlas i judiciell ordning. Åtgärder för samordning VL/ML skulle eventuellt kunna vidtas på koncessionsstadiet.

Modellen innebär att regeringen kan få svara för koncessionsgivning beträffande ett ganska stort antal företag, inte bara sådana av riksplanekaraktär utan också varje annat företag som fysiskt berör flera län eller vars lokalisering kan vara av intresse inom ett större område än länet. En sådan lösning kan kanske kritiseras från t. ex. decentraliserings- eller regionalpolitiska synpunkter, men den ansluter också i detta hänseende väl till vad som gäller enligt ExL. Å andra sidan kan det naturligtvis ändå finnas risk för att företag som ankommer på länsstyrelses prövning är förhållandevis komplicerade och att länsstyrelsen saknar den expertis som behövs för bedömningen. Länsstyrelserna måste då i större omfattning tillföras särskild vattenrättslig och teknisk expertis.

Expropriationsmodellen, alternativ 2

Denna modell innebär att ansökan om "vattenrättskoncession" alltid skall göras hos länsstyrelsen som verkställer utredning. I fråga om större vattenföretag överlämnas ärendet efter länsstyrelsens utredning till regeringen för avgörande av koncessionsfrågan. I övriga fall bestämmer länsstyrelsen själv om koncession. När koncession lämnats, skall övrig tillståndsprövning och skadereglering ske vid vatten-fastighetsdomstol.

Detta alternativ skiljer sig från alternativ 1 genom att samtliga koncessionsärenden skall anhängiggöras hos länsstyrelsen, vilket torde vara en fördel för sökandeparten. Den förberedande utredningen hos länsstyrelsen skulle kunna ske på det sätt och i den omfattning som för de större vattenmålens del nu föreskrivs i vattenrättskungörelsens regler om förberedelse av vissa företag, dvs. genom kontakter med berörda centrala ämbets-

verk och kommuner samt informationssammanträden med ortsbefolkningen. Frågor om medgivande till större företag skall därefter av länsstyrelsen med eget yttrande överlämnas till regeringen för avgörande.

Alternativet kan ses som en mellanform mellan det underställningssystem som sedan den 1 januari 1972 gäller enligt 4 kap. VL och det prövningssystem som gäller enligt 136 a § BL.

Koncessionsnämndsmodellen, alternativ 1

Enligt detta alternativ skall tillståndsfrågor beträffande större företag prövas centralt av regeringen i likhet med prövningen enligt 136 a § BL. Tillståndsfrågor i övrigt prövas av regionala koncessionsnämnder. Ersättningsfrågor och vissa villkorsfrågor prövas av de sex vatten-fastighetsdomstolarna.

Alternativet innebär på tillståndssidan den avvikelsen från vad som föreslås i VL-förslaget att den centrala koncessionsnämndens uppgifter fördelas på flera regionala nämnder. En uppdelning innebär den fördelen att erforderlig expertis blir tillgänglig på regional nivå där den koncentreras till ett fåtal organisatoriska enheter. Man avstår dock samtidigt från de fördelar en central nämnd erbjuder för rättstillämpningen. Länsstyrelserna har enligt detta alternativ inte tillagts några beslutsfunktioner.

Alternativet påminner i viss mån om gällande ordning, dock utan att erbjuda fördelen av ett integrerat tillstånds- och ersättningssystem.

Koncessionsnämndsmodellen, alternativ 2

Alternativet innebär ett tvåinstanssystem med ett antal regionala koncessionsnämnder och en gemensam överinstans. Motsvarighet finns i valagstiftningen (statens va-nämnd – vattenöverdomstolen) och i 12 kap. JB (hyresnämnd – bostadsdomstolen). Systemet förutsätter ett underställningsinstitut för att tillförsäkra regeringen ett avgörande inflytande i tillståndsfrågor som är av betydelse från allmänna planeringssynpunkter.

I ett för miljöskydds- och vattenärenden gemensamt system torde av skäl som anges i vattenlagsutredningens direktiv tillståndsfrågor böra prövas i administrativ ordning. För vattenärendenas del talar starka praktiska skäl för en sammanhållen prövning av tillstånds- och ersättningsfrågor. Särskilt när det gäller företag som skall bedömas enligt både ML och VL talar likaså starka skäl för att skaderegleringen enligt de båda lagarna samordnas. Frågan är närmast om principiella hinder möter mot att förvaltningsmyndighet prövar ersättningsfrågor. En sådan prövning kan redan nu äga rum vid olika förrättningar på fastighetsrättens område. Både statens va-nämnd och hyresnämnd prövar ersättningsfrågor. Svaret på den ställda frågan bör alltså bli nekande.

En sammanhållen prövning av tillstånds- och ersättningsfrågor hos en central koncessionsnämnd synes inte lämplig. Systemet förutsätter alltså en decentralisering. Härvid är det naturligt att låta de regionala koncessionsnämndernas verksamhetsområden sammanfalla med vattendomstolarnas nuvarande domkretsar.

I fråga om förfarandet vid koncessionsnämnd kommer bestämmelserna i förvaltningslagen (1971:290) att gälla, om annat inte föreskrivs. Förfarandet

torde bl. a. av rättssäkerhetsskäl i betydande omfattning få specialregleras. Bestämmelser om sakägares rätt till ersättning för rättegångskostnader torde behövas.

Koncessionsnämndens sammansättning vid prövning av ärende kan variera beroende på ärendets svårighetsgrad. I allmänhet kan nämnden bestå av en lagfaren ordförande, en tekniker och två icke lagfarna ledamöter. De sistnämnda, som bör representera lokala intressen, kan hämtas ur en personkrets, utsedd av landstingen eller bestående av nämndemän i fastighetsdomstol. Det synes möjligt att i systemet bygga in ett förrättningsförfarande, avsett för markavvattningsföretag, brobyggen o. d. Nämnden bör kunna förordna lämplig person att på dess vägnar handlägga sådana ärenden.

Olika lösningar är tänkbara när det gäller ett gemensamt fullföljdssystem. Ett alternativ kan vara en uppdelning så att regeringen blir slutinstans i tillståndsfrågor samt hovrätt, eventuellt högsta domstolen, i ersättningsfrågor. Avgränsningen mellan tillstånds- och ersättningsfrågor kan lösas i huvudsaklig överensstämmelse med VL-förslaget beträffande prövningssystemet i första instans. Om regeringen, såsom inledningsvis förutsatts, tillförsäkras ett avgörande inflytande i tillståndsfrågor genom ett underställningssystem, bör emellertid en sammanhållen prövning vara att föredra. En sådan äger f. n. rum i vattenöverdomstolen. En motsvarighet till denna bör finnas i det nu skisserade alternativet.

Förfarandet i överdomstolen kan i stort sett utformas efter mönster av vad som gäller i fråga om förfarandet i besvärsmål i hovrätt. Förfarandet skulle alltså bli i princip skriftligt men med möjlighet för domstolen att hålla muntlig förhandling, ta upp muntlig bevisning och hålla syn. Förfarandebestämmelserna kan tas in i en särskild lag om överdomstolen. I lagtekniskt hänseende kan lagen (1974:1082) om bostadsdomstol tjäna som förebild.

I överdomstolen bör ingå två lagfarna ledamöter, av vilka den ene är ordförande samt en teknisk ledamot och två andra ledamöter, utsedda av regeringen. Möjlighet kan böra öppnas att i mål av större betydelse låta domstolen få en starkare sammansättning, t. ex. tre lagfarna ledamöter, två tekniker och två andra ledamöter.

Koncessionsnämnderna och överdomstolen bör vara självständiga myndigheter och underställda domstolsverket i administrativt hänseende. Personalen kan vid den nya lagstiftningens ikraftträdande rekryteras från statens koncessionsnämnd för miljöskydd, vattenöverdomstolen och vattendomstolarna. Koncessionsnämnderna kan förläggas till vattendomstolarnas nuvarande kansliorter, vilket i praktiken skulle kunna innebära att vattendomstolarna omorganiseras till koncessionsnämnder. Skulle tankarna på en gemensam fullföljdsinstans i fastighetsmål förverkligas, ligger det nära till hands att till denna i administrativt hänseende knyta både den ifrågavarande överdomstolen och bostadsdomstolen.

Bilaga 3 Omprövningstidpunkt för vissa äldre vattenföretag

Tidigaste tidpunkt för omprövning av kraftverks- och regleringsföretag som är nyprövningspliktiga enligt gällande VL

Företag	Vattendrag	Nyprövning år	Kungsådra	Omprövning tidigast år
Stortann-, Nor- och Vädersjöarnas reglering	Ångermanälven	1978	–	1982 alt. 2008[a]
Högsby kraftverk	Emån	1978	K	1982 alt. 2008[a]
Motala kraftverk	Motala ström	1979	K	1982 alt. 2009[a]
Trollhätte kraftverk	Göta älv	1979	K	1982 alt. 2009[a]
Lilla Edets kraftverk	Göta älv	1980	K	1982 alt. 2010[a]
Ytterselsfors kraftverk	Moälven	1981	–	1982 alt. 2011[a]
Brynge kraftverk	Nätraån	1981	–	1982 alt. 2011[a]
Fiskeby kraftverk	Vättern-Motala ström	1981	K	1982 alt. 2011[a]
Krakerudsforsens kraftverk	Klarälven	1981	K	1982 alt. 2011[a]
Suorvasjöarnas regleringar	Lule älv	1982	K	1982
Stora Flatens regleringsdamm	Dalälven	1982	–	1982
Snesens regleringsdamm	Dalälven	1982	–	1982
Sommens reglering	Vättern-Motala ström	1982	–	1982
Ljusfors kraftverk	Vättern-Motala ström	1983	K	1983
Sjöarna Furens och Flårens reglering	Lagan	1983	–	1983
Krångfors kraftverk	Skellefte älv	1985	K	1985
Näsaforsens kraftverk	Indalsälven	1985	K	1985
Hammarforsens kraftverk	Indalsälven	1985	K	1985
Siljans reglering	Dalälven	1985	K	1985
Forshaga kraftverk	Klarälven	1985	K	1985
Klarafors kraftverk	Klarälven	1985	K	1985
Karseforsens kraftverk	Lagan	1986	K	1986
Forsse kraftverk	Ångermanälven	1987	K	1987
Sillre kraftverk	Indalsälven	1988	–	1988
Norrköpingsfallen	Vättern-Motala ström	1990	K	1990
Näsforsens kraftverk	Dalälven	1991	K	1991
Frötuna kraftverk	Arbogaån	1991	K	1991
Storavan-Uddjaurs reglering	Skellefte älv	1992	K	1992
Höljebro kraftverk	Ljusnan	1993	K	1992
Skattungens och Oresjöns reglering	Dalälven	1994	–	1992
Öjesjöns reglering	Dalälven	1995	–	1992

[a] De alternativa tidpunkterna beror på om nyprövning enligt gällande VL skett eller ej.

Företag	Vattendrag	Nyprövning år	Kungsådra	Omprövning tidigast år
Näs kraftverk	Vättern-Motala ström	1995	K	1992
Torröns reglering	Indalsälven	1996	–	1992
Malfors kraftverk	Vättern-Motala ström	1996	K	1992
Vänerns reglering	Göta älv	1996	K	1992
Sundhagsfors kraftverk	Byälven	1996	K	1992
Skymnäs kraftverk	Klarälven	1996	K	1992
Krångede kraftverk	Indalsälven	1997	K	1992
Stadsforsens kraftverk	Indalsälven	1997	K	1992
Stensjöns reglering	Vättern-Motala ström	1997	–	1992
Vargöns kraftverk	Göta älv	1997	K	1992
Ringsele kraftverk	Skellefte älv	1998	–	1992
Sädvajaure o. Ringselets reglering	Skellefte älv	1998	–	1992
Dellensjöarnas reglering	Selångersån	1998	–	1992
Skogafors kraftverk	Klarälven	1998	K	1992
Holmsjöns, Fagervikssjöns och Leringens reglering	Ljungan	1999	K	1992
Leringsforsens kraftverk	Ljungan	1999	K	1992
Torpshammars kraftverk	Ljungan	1999	K	1992
Traryds kraftverk	Lagan	1999	K	1992
Kattstrupens kraftverk	Indalsälven	2000	K	1992
Färgensjöarnas reglering	Nissan	2000	–	1992
Edsvalla kraftverk	Norsälven	2000	K	1992
Kviens reglering	Klarälven	2000	–	1992
Selsfors kraftverk	Skellefte älv	2001	K	1992
Flåsjöns reglering	Ångermanälven	2001	–	1992
Midskogs kraftverk	Indalsälven	2001	K	1992
Sunnerstaholms kraftverk	Ljusnan	2001	K	1992
Boxholmsfallens kraftverk	Vättern-Motala ström	2001	K	1992
Bolmens reglering	Lagan	2001	–	1992
Brattforsens kraftverk	Gullspångsälven	2001	K	1992
Porjus kraftverk	Lule älv	2002	K	1992
Storsjöns reglering	Indalsälven	2002	K	1992
Delary kraftverk	Helgeån	2002	–	1992
Nämforsens kraftverk	Ångermanälven	2003	K	1992
Skivforsens kraftverk	Dalälven	2003	K	1992
Långhagsforsens kraftverk	Dalälven	2003	K	1992
Storsjoutens reglering	Ångermanälven	2004	–	1992
Tåsjöns reglering	Ångermanälven	2004	–	1992
Forsmo kraftverk	Ångermanälven	2004	K	1992
Stora o. Lilla Blåsjöns reglering	Ångermanälven	2004	–	1992
Näktens reglering	Indalsälven	2004	–	1992
Sjön Nains reglering	Klarälven	2004	–	1992
Lilla o. Stora Jormsjöns reglering	Ångermanälven	2005	–	1992
Järpströmmen	Indalsälven	2005	K	1992
Mållångens och Stugufjärdens reglering	Ljusnan	2005	–	1992
Fegens m. fl. sjöars reglering	Ätran	2005	–	1992
Stora Les reglering	Upperudsälven	2005	–	1992
Vojmsjöns reglering	Ångermanälven	2006	–	1992
Kvarnbergsvattnets reglering	Ångermanälven	2006	–	1992
Gammelänge kraftverk	Indalsälven	2006	K	1992
Svarthålsforsens kraftverk	Indalsälven	2006	K	1992
Skallböleforsens kraftverk	Ljungan	2006	K	1992

Företag	Vattendrag	Nyprövning år	Kungsådra	Omprövning tidigast år
Sörkvarns kraftverk	Kolbäcksån	2006	K	1992
Åsundens reglering	Ätran	2006	–	1992
Broddlägrets kraftverk	Ljusnan	2007	K	1992
Bällforsens kraftverk	Ätran	2007	K	1992
Granfors kraftverk	Skellefte älv	2008	K	1992
Mörsils kraftverk	Indalsälven	2008	K	1992
Hennans reglering	Ljusnan	2008	–	1992
Nöungens o. Gryckens reglering	Ljusnan	2008	–	1992
Ljusne strömmar	Ljusnan	2008	K	1992
Sjön Stråkens reglering	Tidan	2008	–	1992
Harsprångets kraftverk	Lule älv	2009	K	1992
Borgasjöns reglering	Ångermanälven	2009	–	1992
Regl. av Ströms vattudal	Ångermanälven	2009	K	1992
Hälleforsens kraftverk	Indalsälven	2009	K	1992
Orrmosjöns reglering	Ljusnan	2009	–	1992
Hundsjöns reglering	Ljusnan	2009	–	1992
Dåasens reglering	Ljusnan	2009	–	1992
Stora Hamrasjöns reglering	Ljusnan	2009	–	1992
Alftaströmmarnas reglering	Ljusnan	2009	K	1992
Frykensjöarnas reglering	Norsälven	2009	–	1992
Östra Bredsjöns reglering	Klarälven	2009	–	1992
Hotingsjöns m. fl. sjöars reglering	Ångermanälven	2010	K	1992
Hjälta kraftverk	Ångermanälven	2010	K	1992
Holmsjöns reglering	Ljungan	2010	K	1992
Hångströms reglering	Selångersån	2010	–	1992
Lindbyns kraftverk	Dalälven	2010	K	1992
Ängabäcks kraftverk	Lagan	2010	K	1992
Nissaströms kraftverk	Nissan	2010	K	1992
Örsjöns reglering	Klarälven	2010	–	1992
Äggsjöns reglering	Klarälven	2010	–	1992
Fageråssjöns reglering	Klarälven	2010	–	1992
Tåsjöns reglering	Klarälven	2010	–	1992
Tåsans kraftverk	Klarälven	2010	–	1992
Hetögeln-Fågelsjöns reglering	Ångermanälven	2011	K	1992
Skedvi kraftverk	Dalälven	2011	K	1992
Nöbbelövs kraftverk	Helgeån	2011	K	1992
Lettens kraftverk	Klarälven	2011	–	1992
Lasele kraftverk	Ångermanälven	2012	K	1992
Ormsjöns reglering	Ångermanälven	2012	–	1992
Sippmikkens reglering	Ångermanälven	2012	–	1992
Storfinnforsens kraftverk	Ångermanälven	2012	K	1992
Näverede kraftverk	Indalsälven	2012	K	1992
Krokströmmens kraftverk	Ljusnan	2012	K	1992
Gråda kraftverk	Dalälven	2012	K	1992
Gävunda kraftverk	Dalälven	2012	–	1992
Hummelforsens kraftverk	Dalälven	2012	K	1992
Holmsjöns reglering	Klarälven	2012	–	1992
Finnfors kraftverk	Skellefte älv	2013	K	1992
Ransarens reglering	Ångermanälven	2013	–	1992
Malgomajs reglering	Ångermanälven	2013	–	1992
Bergviksströmmarna	Ljusnan	2013	K	1992
Horrmundsjöns reglering	Dalälven	2013	–	1992
Emsfors kraftverk	Helgeån	2013	K	1992
Umeluspens kraftverk	Umeälven	2014	K	1992
Harrsele kraftverk	Umeälven	2014	K	1992
Kultsjöns reglering	Ångermanälven	2014	–	1992

Företag	Vattendrag	Nyprövning år	Kungsådra	Omprövning tidigast år
Landösjöns reglering	Indalsälven	2014	–	1992
Nederede kraftverk	Ljungan	2014	K	1992
Övre Särvsjöns reglering	Ljusnan	2014	–	1992
Laforsens kraftverk	Ljusnan	2014	K	1992
Venjans reglering	Dalälven	2014	–	1992
Skåpanäs kraftverk	Ätran	2014	K	1992
Storumans reglering	Umeälven	2015	K	1992
Grundfors kraftverk	Umeälven	2015	K	1992
Anundsjö kraftverk	Moälven	2015	–	1992
Gulsele kraftverk	Ångermanälven	2015	K	1992
Blåsjö kraftverk	Ångermanälven	2015	–	1992
Burvattnets m. fl. sjöars reglering	Indalsälven	2015	–	1992
Stuguns kraftverk	Indalsälven	2015	K	1992
Båtströmmens kraftverk	Dalälven	2015	–	1992
Kvarnaholms kraftverk	Lagan	2015	K	1992
Bjurfors nedre kraftverk	Umeälven	2016	K	1992
Stornorrfors kraftverk	Umeälven	2016	K	1992
Storforsens kraftverk	Öre älv	2016	K	1992
Edensforsens kraftverk	Ångermanälven	2016	K	1992
Långbjörns kraftverk	Ångermanälven	2016	K	1992
Järkvissle kraftverk	Indalsälven	2016	K	1992
Hansjö kraftverk	Dalälven	2016	K	1992
Kindsjöns reglering	Klarälven	2016	–	1992
Porsi kraftverk	Luleälv	2017	K	1992
Hornavans reglering	Skellefte älv	2017	–	1992
Stensele kraftverk	Umeälven	2017	K	1992
Pengforsens kraftverk	Umeälven	2017	K	1992
Ramsele kraftverk	Ångermanälven	2017	K	1992
Bergeforsens kraftverk	Indalsälven	2017	K	1992
Lottefors kraftverk	Ljusnan	2017	K	1992
Lima kraftverk	Dalälven	2017	K	1992
Glava kraftverk	Byälven	2017	–	1992
Röbjörkeby kraftverk	Norsälven	2017	–	1992
Ligga kraftverk	Lule älv	2018	K	1993
Tuggens kraftverk	Umeälven	2018	K	1993
Bjurfors övre kraftverk	Umeälven	2018	K	1993
Juvelns reglering	Indalsälven	2018	–	1993
Stora och Lilla Rensjöns reglering	Indalsälven	2018	–	1993
Anjans reglering	Indalsälven	2018	–	1993
Kallsjöns reglering	Indalsälven	2018	K	1993
Lofssjöns reglering	Ljusnan	2018	–	1993
Dönje kraftverk	Ljusnan	2018	K	1993
Höljes kraftverk	Klarälven	2018	K	1993
Bålforsens kraftverk	Umeälven	2019	K	1994
Stalons kraftverk	Ångermanälven	2019	–	1994
Hissmofors kraftverk	Indalsälven	2019	K	1994
Parteboda kraftverk	Ljungan	2019	K	1994
Hermansboda kraftverk	Ljungan	2019	K	1994
Trängslets kraftverk	Dalälven	2019	K	1994
Hovetorps nya kraftverk	Vättern-Motala ström	2019	–	1994
Njura kraftverk	Helgeån	2019	K	1994
Lettens reglering	Klarälven	2019	–	1994
Laxede kraftverk	Lule älv	2020	K	1995
Vargfors kraftverk	Skellefte älv	2020	K	1995
Kvistforsens kraftverk	Skellefte älv	2020	K	1995

Företag	Vattendrag	Nyprövning år	Kungsådra	Omprövning tidigast år
Rusfors kraftverk	Umeälven	2020	K	1995
Turinge kraftverk	Ljungan	2020	K	1995
Långströmmens kraftverk	Ljusnan	2020	K	1995
Granö kraftverk	Mörrumsån	2020	K	1995
Messaure kraftverk	Lule älv	2021	K	1996
Båtfors kraftverk	Skellefte älv	2021	K	1996
Storjuktans reglering	Umeälven	2021	–	1996
Gardikens reglering	Umeälven	2021	K	1996
Gardikforsens kraftverk	Umeälven	2021	K	1996
Storsjöns reglering	Ljungan	2021	–	1996
Bursnäs kraftverk	Ljungan	2021	K	1996
Havern-Mellansjöns reglering	Ljungan	2021	K	1996
Tvärforsens kraftverk	Selångersån	2021	–	1996
Horrmundsvalla kraftverk	Dalälven	2021	–	1996
Letsi kraftverk o. reglering	Lule älv	2022	K	1997
Gallejaure kraftverk	Skellefte älv	2022	K	1997
Degerforsens kraftverk	Ångermanälven	2022	K	1997
Korsselbränna kraftverk	Ångermanälven	2022	–	1997
Borgforsens kraftverk	Ångermanälven	2022	K	1997
Moforsens kraftverk	Ångermanälven	2022	K	1997
Junsterforsens kraftverk	Ångermanälven	2022	–	1997
Överumans reglering	Umeälven	2023	–	1998
Ajaure kraftverk o. reglering	Umeälven	2023	K	1998
Edsele kraftverk	Ångermanälven	2023	K	1998
Rätans kraftverk	Ljungan	2023	K	1998
Lossens reglering	Ljusnan	2023	–	1998
Kvarnforsens kraftverk	Ljusnan	2023	–	1998
Bergvikens reglering	Ljusnan	2023	K	1998
Bergvikens kraftverk	Ljusnan	2023	K	1998
Röjdåfors kraftverk	Norsälven	2023	–	1998
Stora Röjdens reglering	Norsälven	2023	–	1998
Satisjaure årsreglering	Lule älv	2024	K	1999
Seitevare kraftverk	Lule älv	2024	–	1999
Tjaktjajaure reglering	Lule älv	2024	–	1999
Sollefteå kraftverk	Ångermanälven	2024	K	1999
Norränge kraftverk	Ljusnan	2024	K	1999
Hällforsens kraftverk	Umeälven	2025	K	2000
Hällby kraftverk	Ångermanälven	2025	K	2000
Storåströmmens kraftverk	Ljusnan	2025	K	2000
Höljebro södra kraftverk	Ljusnan	2025	K	2000
Trängslets reglering	Dalälven	2025	K	2000
Genastorps kraftverk	Helgeån	2025	K	2000
Bodens kraftverk	Lule älv	2026	K	2001
Parki kraftverk	Lule älv	2026	K	2001
Skalkas reglering	Lule älv	2026	K	2001
Sällsjö kraftverk	Indalsälven	2026	–	2001
Håckrens reglering	Indalsälven	2026	–	2001
Åsens kraftverk	Dalälven	2026	K	2001
Boaforsens kraftverk	Ätran	2026	K	2001
Betsele kraftverk	Umeälven	2027	K	2002
Grytfors kraftverk	Skellefte älv	2028	K	2003
Dabbsjö kraftverk o. reglering	Ångermanälven	2028	–	2003
Stensjöfallets kraftverk	Indalsälven	2028	–	2003
Stensjöns reglering	Indalsälven	2028	–	2003
Kvarnfallets kraftverk	Indalsälven	2028	–	2003
Öjeforsens kraftverk	Ljusnan	2028	K	2003

Företag	Vattendrag	Nyprövning år	Kungsådra	Omprövning tidigast år
Vietas kraftverk	Lule älv	2029	K	2004
Rebnisjaures årsreglering	Skellefte älv	2029	–	2004
Gejmåns kraftverk	Umeälven	2029	–	2004
Abelvattnets reglering	Umeälven	2029	–	2004
Bergvattnets kraftverk	Ångermanälven	2029	–	2004
Arbråsjöarnas reglering	Ljusnan	2029	K	2004
Vässinkoski o. Noppikoski kraftverk	Dalälven	2029	–	2004
Väsa kraftverk	Dalälven	2029	K	2004
Akkats kraftverk	Lule älv	2030	K	2005
Vaikijaure reglering	Lule älv	2030	K	2005
Rebnis kraftverk	Skellefte älv	2030	–	2005
Blybergs kraftverk	Dalälven	2030	K	2005
Vittjärvs kraftverk	Lule älv	2031	K	2006
Rengårds kraftverk	Skellefte älv	2031	K	2006
Flåsjön-Gruckens reglering	Ljungan	2031	–	2006
Flåsjö kraftverk	Ljungan	2031	–	2006
Lännässjöns reglering	Ljungan	2031	K	2006
Trångfors kraftverk	Ljungan	2031	K	2006
Ljungaverks kraftverk	Ljungan	2031	K	2006
Bågede kraftverk	Ångermanälven	2032	K	2007
Spjutmo kraftverk	Dalälven	2032	K	2007
Bastusels kraftverk	Skellefte älv	2033	K	2008
Gäddede kraftverk	Ångermanälven	2033	K	2008
Oldens kraftverk	Indalsälven	2033	–	2008
Övre Oldsjöns reglering	Indalsälven	2033	–	2008
Järnvägsforsens kraftverk	Ljungan	2033	K	2008
Landaforsens kraftverk	Ljusnan	2033	K	2008
Lövöns kraftverk	Ångermanälven	2034	K	2009
Långå kraftverk	Ljusnan	2034	–	2009
Grundsjöarnas reglering	Ljusnan	2034	–	2009
Svegs kraftverk	Ljusnan	2036	K	2011
Svegsjöns reglering	Ljusnan	2036	K	2011
Tåsjö kraftverk	Ångermanälven	2037	K	2012
Hotings kraftverk	Ångermanälven	2037	K	2012
Bodums kraftverk	Ångermanälven	2037	K	2012
Fjällsjö kraftverk	Ångermanälven	2037	K	2012
Sils kraftverk	Ångermanälven	2037	K	2012
Ljusnafors kraftverk	Ljusnan	2037	K	2012
Torröns kraftverk	Indalsälven	2039	–	2014
Juvelns kraftverk	Indalsälven	2039	K	2014
Anjans kraftverk	Indalsälven	2039	–	2014

Bilaga 4 Gällande VL:s motsvarigheter i i VL-förslaget

Gällande VL	VL-förslaget	Gällande VL	VL-förslaget
1 kap.		42 §	1:1, 5:1
1 §	2:1	43 §	2:8, 3:8
2 §	2:2	44 §	3:3, 4
3 §	2:14	45 §	9:1
4 §	2:9	47 §	12:1, 5
6 §	10:12, 15	48 §	3:6
13 §	10:12, 15	49 §	15:13
14 §	2:4, 7, 17:1	50 §	15:12, 23
15 §	2:1	51 §	10:19
		52 §	2:10
		53 §	12:7
2 kap.		54 §	12:8
1 §	1:1	55 §	20:2
2 §	3:8	56 §	15:20
3 §	3:3, 4	57 §	5:2
5 §	2:15	59 §	20:1
6 §	4:1, 2	61 §	1:1
7 §	4:3	62 §	8:3–4
8 §	3:12, 11:5, 15:14	63 §	8:1
9 §	2:13, 3:4	64 §	8:2–4
10 §	11:1–4	65 §	23:6
11 §	3:3	66 §	8:5
12 §	3:3		
13 §	3:8	*3 kap.*	
14 §	9:1, 5	1 §	7:8
15 §	9:4	2 §	3:3, 4, 8, 12
16 §	9:2	3 §	7:2
20 §	12:1, 4–6	4 §	7:3
22 §	15:12, 23	6 §	7:10
24 §	10:19	7 §	3:6, 10, 11
25 §	12:7	8 §	3:11
26 §	12:8	9 §	3:11
29 §	20:2	10 §	9:6
30 §	20:2	11 §	10:19, 12:1,
31 §	15:19		15:18, 23
32 §	20:2	26 §	3:3, 4, 8
33 §	20:1, 23:4	27 §	3:3, 4, 8, 7:1, 12:1
34 §	12:1, 17:1–5		
36 §	1:1, 2:12, 9:6	*4 kap.*	
37 §	1:1, 2:12, 9:6	7 §	10:16
38 §	3:6	14 §	11:1–3
40 §	3:5	15 §	11:4

Gällande VL	VL-förslaget
17 §	15:1
18 §	3:1, 3, 15:9
19 §	14:1
5 kap.	
2 §	3:4
4 §	9:1
5 §	3:3, 8, 12
6 §	10:19, 15:23
7 §	9:1, 12:1, 5, 7, 15:19
8 §	12:8
9 §	9:6
13 §	9:1
6 kap.	
2 §	3:4
4 §	3:6, 8, 9:1
6 §	9:1
7 §	9:3
8 §	3:3, 12
12 §	15:18
13 §	15:23
20 §	12:1, 5, 7, 8
21 §	15:19
26 §	9:6, 12:1
28 §	17:6–8
29 §	2:13
7 kap.	
1 §	1:1, 9:1
2 §	9:1, 4
3 §	6:1
4 §	3:8, 9:1
5 §	9:1, 6
7 §	6:8, 9:1
8 §	6:8
9 §	6:11, 9:1
10 §	6:11
11 §	6:11
13 §	6:8, 11
14 §	6:10
15 §	6:11
17 §	6:9
20 §	3:10, 6:1
21 §	6:3
22 §	6:1
23 §	6:2
24 §	6:2
25 §	6:2
26 §	6:2
27 §	6:2
33 §	9:1, 16:28
34 §	20:1
36 §	12:1, 5, 7, 16:1, 2
37 §	1:1, 15:19
38 §	3:4
39 §	3:3
40 §	9:1
41 §	3:3, 8, 12
44 §	6:1
45 §	12:1, 16:2
46 §	15:1
47 §	12:8
48 §	9:6
49 §	1:1
50 §	9:4
51 §	6:1
56 §	16:28
57 §	10:19
58 §	15:23, 16:29, 22:11
59 §	15:18, 16:28
8 kap.	
25 §	9:1
26 §	9:1
27 §	2:12, 9:1, 15:19
9 kap.	
1 §	10:1
2 §	10:2
3 §	10:3
4 §	10:4
5 §	10:5
6 §	10:6
7 §	10:7
8 §	10:8
9 §	10:9
10 §	10:10
11 §	19:1
12 §	19:2
13 §	19:3
14 §	19:4
15 §	19:5
16 §	19:6
17 §	19:7
18 §	19:8
19 §	19:9
20 §	19:10
21 §	19:11
22 §	19:12
23 §	19:13
24 §	19:14
25 §	19:15
26 §	22:1
27 §	19:16
28 §	19:17
29 §	19:18

Gällande VL	VL-förslaget
10 kap.	
3 §	16:8
12 §	16:7
13 §	16:7
14 §	16:7
22 §	16:12
24 §	16:16
25 §	16:26, 27
30 §	16:24
32 §	16:5
33 §	16:3
35 §	16:6, 7
38 §	16:11, 14
39 §	16:11
40 §	16:11
41 §	16:11
42 §	16:11, 13
43 §	16:11
44 §	16:11
47 §	16:7
48 §	16:18, 19
50 §	16:19
55 §	15:3, 16:20
57 §	16:22
62 §	15:8, 16:9
65 §	16:15
67 §	7:2, 15:8, 16:16, 20
71 §	16:23
73 §	16:16
77 §	16:28
78 §	16:28
79 §	16:24, 22:1
80 §	16:25, 22:1
11 kap.	
1 §	18:7
2 §	18:10
5 §	18:10
9 §	18:2, 16
10 §	18:8, 10
17 §	18:1–4
20 §	18:5
22 §	18:6
26 §	15:4
27 §	15:4, 18:12, 13
28 §	15:4
29 §	15:4, 18:15, 16
30 §	13:3
31 §	18:47
32 §	15:5, 18:17
33 §	15:5, 18:17, 20, 21
34 §	18:18
35 §	15:5, 18:18, 19
36 §	15:6
38 §	18:23
39 §	18:23
40 §	18:23, 24
44 §	18:41
45 §	18:25
47 §	18:21
50 §	18:26
54 §	18:22
55 §	18:27
57 §	18:43
58 §	18:44
60 §	18:37, 38
61 §	15:8
62 §	7:2, 15:8
63 §	15:8
65 §	22:1
66 §	15:10, 18:33–35, 22:9
67 §	15:24, 18:31
68 §	18:46, 22:4
81 §	18:45
83 §	15:25
85 §	16:30, 31, 18:48
86 §	18:47
88 §	18:49
91 §	18:51
92 §	18:49
93 §	22:5
97 §	22:10
99 §	18:57
100 §	18:57
101 §	18:57
102 §	18:57
104 §	18:59
105 §	18:60
106 §	22:6
108 §	18:62, 22:6
12 kap.	
1 §	24:5
2 §	24:5
13 kap.	
1 §	21:1
8 §	13:3
9 §	13:3
11 §	23:1
12 §	23:1
13 §	23:1
14 §	23:2
14 kap.	
3 §	22:13
5 §	24:1, 2
6 §	20:3, 24:2
8 §	22:13
10 §	24:4

Statens offentliga utredningar 1977

Kronologisk förteckning

1. Totalförsvaret 1977–82. Fö.
2. Bilarbetstid. K.
3. Utbyggd regional näringspolitik. A.
4. Sjukvårdsavfall. Jo.
5. Kvinnlig tronföljd. Ju.
6. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 1. B.
7. Rätten till vapenfri tjänst. Fö.
8. Folkhögskolan 2. U.
9. Betygen i skolan. U.
10. Utrikeshandelsstatistiken. E.
11. Forskning om massmedier. U.
12. Kommunal och enskild väghållning. K.
13. Sveriges samarbete med u-länderna. Ud.
14. Sveriges samarbete med u-länderna. Bilagor. Ud.
15. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. I.
16. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. Bilagor. I.
17. Översyn av jordbrukspolitiken. Jo.
18. Inflationsskyddad skatteskala. B.
19. Radio och tv 1978–1985. U.
20. Kommunernas ekonomi 1975–1985. B.
21. Svensk undervisning i utlandet. U.
22. Arbete med näringshjälp. A.
23. Psykiskt avvikande lagöverträdare. Ju.
24. Näringsidkarens avbetalningsköp m. m. Ju.
25. Båtliv 2. Registerfrågan. Jo.
26. Kvinnan och försvarets yrken. Fö.
27. Revision av vattenlagen. Del 4. Förslag till ny vattenlag. Ju.

KUNGL. BIBL.
21 JUN 1977
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1977

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Kvinnlig tronföljd. [5]
Psykiskt avvikande lagöverträdare. [23]
Näringsidkarens avbetalningsköp m. m. [24]
Revision av vattenlagen. Del 4. Förslag till ny vattenlag. [27]

Utrikesdepartementet

Biståndspolitiska utredningen. 1. Sveriges samarbete med u-länderna. [13] 2. Sveriges samarbete med u-länderna. Bilagor. [14]

Försvarsdepartementet

Totalförsvaret 1977–82. [1]
Rätten till vapenfri tjänst. [7]
Kvinnan och försvarets yrken. [26]

Kommunikationsdepartementet

Bilarbetstid. [2]
Kommunal och enskild väghållning. [12]

Budgetdepartementet

Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 1. [6]
Inflationsskyddad skatteskala. [18]
Kommunernas ekonomi 1975–1985. [20]

Utbildningsdepartementet

Folkhögskolan 2. [8]
Betygen i skolan. [9]
Forskning om massmedier. [11]
Radio och tv 1978–1985. [19]
Svensk undervisning i utlandet. [21]

Jordbruksdepartementet

Sjukvårdsavfall. [4]
Översyn av jordbrukspolitiken. [17]
Båtliv 2. Registerfrågan. [25]

Arbetsmarknadsdepartementet

Utbyggd regional näringspolitik. [3]
Arbete med näringshjälp. [22]

Industridepartementet

Handelsstålsutredningen. 1. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. [15] 2. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. Bilagor. [16]

Ekonomidepartementet

Utrikeshandelsstatistiken. [10]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen

KUNGL. BIBL.
21 JUN 1977
STOCKHOLM

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-03303-8
ISSN 0375-250X